Universidad de Chile
Biblioteca

BLANCA-
COMMENT'A
ARAGONEN

Universidad de Deusto
Biblioteca

Est. 119
Plút. F

Universidad de Deusto
Biblioteca

ARAGONEN-

SIVM RERVM

COMMENTARII.

Hieron. Blanca, Cæsaraugustano,
Historico Regni, auctore.

Omnia S. R. E. animaduersioni subiecta sunto.

32018

REAL COLEGIO DE ESTUDIOS SUPERIORES BILBAO

CÆSARAVGVSTÆ.

Apud Laurentium Robles, & Didacum fratres,
Aragonij Regni Typographos.

∞ D XXCIIX.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Approbatio Doctoris Diegi Monrealij, Canonici Cæsarauguſtani.

ILLVSTRISSIMVS, ac Reuerentiſſimus Dominus, D. Andreas Bouadilla, & Cabrera, Dei, & Apoſtolicæ Sedis gratia Archiepiſcopus Cæsarauguſtanus, hoſce Aragonenſium noſtrarum rerum Commentarios à Hieronymo de Blancas Cæsarauguſtano, noſtri Aragonij Regni Hiſtorico, conſcriptos, mihi pernotandos delegauit. Quos ego dum accuratè perlegi; nihil ſanè in eis comperi Catholicæ noſtræ Fidei contrarium, aut quod bonis Eccleſiæ moribus aduerſetur; immo eos eſſe multiplici, & varia tum antiquarum, tum recentiorum noſtrarum rerum hiſtorica eruditione refertos: quodq. laude digniſſimum eſt, in eis concinnandis auctorem ipſum quamplurima, iam pæne nimia vetuſtate ſepulta, incredibili ſua diligentia ſuſcitaſſe. Quapropter dignos eſſe, vt prælo mandentur, cenſeo. Nam dum de magno, & integerrimo noſtro Magiſtratu, quem Iuſtitiam Aragonum appellamus, ſcribere inſtituit, ſic vniuerſarum noſtrarum rerum ſummam, graui quidem, ac præſtanti loquendi ſtylo, complexus eſt, ac res ipſas nedum linguæ venuſtate, ſed quod caput eſt, & ipſa hiſtoriæ veritate illuſtrauit; vt opus hoc, tot ante ſæculis deſideratum, non ſine magna noſtrorum omnium gloria his temporibus in lucem editum ſtatuamus. Cæsarauguſtæ. Id. April. Ann. Chr. ∞ D LXXXVIII.

Doctor Diegus
Monrealius.

Metropolitani Cæsarauguſtani auctoritas editionis.

NOS Andreas Bouadilla, & Cabrera, Dei, & Apoſtolicæ Sedis gratia Archiepiſcopus Cæsarauguſtanus, Maieſtatis Regiæ Conſiliarius: Cùm hi Aragonenſium rerum Commentarij, à Hieronymo Blanca conſcripti, nihil contineant, quod aut Catholicæ Fidei aduerſetur, aut piorum aures offendere poſsit, quemadmodum ex ſuperiori cenſura Doctoris Diegi Monrealij, noſtræ Metropolitanæ Eccleſiæ Canonici, cui obſeruandos commiſimus, apparet: Iccirco eidem Hieronymo Blancæ, vt eos in noſtra hac

Diœcesi edere posit, ac editos venundare, auctoritate ordinaria, qua fungimur in hac parte, iuxta Sacrosancti Concilij Tridentini decre tum, tenore præsentium licētiā concedimus, & impartimur. Volumus autem: vt priusquam in vulgus exeant, cum ipso Archetypo conferan tur. Dat. Cæsaraugustæ. Kal. Maij Ann. Chr. ∞ D XXCVIII.

A. Archiepiscopus
Cæsaraugustanus.

De amplitudinis sue mandato

Io. Crespo Secretarius.

AVCTORITAS REGIA
editionis.

NOS Don Phelippe por la gracia de Dios Rey de Castilla, de Aragon, de Leon, de las dos Sicilias, de Hierusalē, de Portugal, de Vngria, de Dalmacia, de Croacia, de Nauarra, de Granada, de Toledo, de Valencia, de Galicia, de Mallorcas, de Sevilla, de Cerdeña, de Cordoua, de Corcega, de Murcia, de Iaen, de los Algarues, de Algezira, de Gibraltar, delas Yslas de Canaria, de Indias Orientales, y Occidentales, Islas, y tierra firme del Mar Occeano, Archiduque de Austria, Duque de Borgoña, de Brabante, y de Milan, de Athenas, y Neopatria, Conde de Habspurg, de Flandes, de Tirol, de Barcelona, de Rosellon, y Cerdaña, Marques de Oristan, y Conde de Goceano. Por quanto por parte de vos Geronymo de Blancas, vezino, y natural de la nuestra Ciudad de Caragoça, nos ha sido referido, que haueys compuesto vn libro cuyo titulo es: Aragonensium rerum Cōmentarij: y que de sacarle a luz se siguira muy grande vtilidad, por la que tienen consigo las materias, de que en el se tratan: Suplicandonos, que para que la Republica consiga la dicha vtilidad, y vos el fructo, que meresce el trabajo, industria, y costa, que haueys puesto en componer el dicho libro; os hagamos merced de daros licencia, por el tiempo que mas seruido fueremos, que vos solo, y no otra persona alguna, en todos los Reynos de la Corona de Aragon le podays imprimir, y vender, y hazer imprimir, y vender. Y hauiēdo mandado reconoscer el dicho libro, con el cuydado, y particularidad que se requiere; lo hauemos tenido por bien en la manera infrascripta. Por ende contenor de las presentes, de nuestra cierta sciencia, y Real auctoridad, deliberadamente y consulta, damos licencia, permisso, y facultad à vos el dicho Geronymo de Blancas, para que vos, o quien vuestro poder tuuiere, podays imprimir, y hazer imprimir, y vender en los Reynos, y señorios dela nuestra Corona de Aragon en qualesquier Ciudades, Villas, y Lugares dellos, el dicho libro, y traer a vender a ellos los impresos en otras partes; y esto por tiempo de diez años, que se comiencen a contar del dia de la data de las presentes en adelante: con prohibicion, que ninguna otra persona lo pueda hazer durante el dicho tiempo, sino vos, o quien vuestro poder tuuiere, sopena de mil Florines de oro de Aragon, y perdimiento de los libros, y moldes: diuidideros en tres iguales partes: la vna a nuestros Reales Cofres: la otra para vos el dicho Geronymo de Blancas: y la tercera para el acusador; con esto empero, que los libros que hizieredes imprimir, no los podays vender en manera alguna, sin primero traher al Consejo Supremo, que cabe nos reside, vn libro de los impresos juntamente con el original escrito de mano, que aueys presentado ante nos: que yra rubricado en cada oja, y en la postrera, firmado de mano de Pedro Franqueza, lugartiniente de Protonotario: para que se vea si los impresos seran conformes con el dicho original. Y no haziendolo assi, declaramos ser esta nuestra licencia nulla, y de ningun effecto, ni valor. Mandando con el mismo tenor de las presentes, a qualesquier Lugartinientes y Capitanes Generales, Regentes la Cancelleria, y Doctores de la Real Audiencia, Regente el oficio, y portant vezes de general Gouernador, Alguaziles, Vergueros, Porteros, y otros qualesquier oficiales, y ministros nuestros en los dichos Reynos de la Corona de Aragon constituydos, y constituyderos, y a sus Lugarestinientes, y Regentes los dichos oficios, so incorrimiento de nuestra yra, e indignacion, y pena de mil Florines de oro de Aragon, de bienes del que lo contrario hiziere, exigideros, y a nuestros Reales Cofres aplicaderos; que la presente nuestra licencia, y concession, y todo lo en ella contenido, os tengan, guarpen, y obseruen, tener, guardar, y obseruar hagan, sin contradicion alguna, sin permitir, ni dar lugar, a que sea hecho lo contrario: si nuestra gracia les es cara; y demas de nuestra yra, e indignacion; en la pena sobredicha desean no incurrir. En te-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ſtimonio de lo qual, hauemos mandado deſpachar las preſentes, con nueſtro ſello comun en el dorſo ſelladas. Dat. en el Boſque de Segouia, a XXI. del mes de Octubre, Año del Naſcimiento de nueſtro Señor Ieſu Chriſto, de Mil quinientos ochenta y ſiete.

YO EL REY.

V. Frigola Vicecan.

V. Com. gen. Theſau.

Dominus Rex mandauit mihi Petro Franqueza, viſa per Frigola Vicecan. Comitem Gen. Theſ. Sapena, Campi, Terça, Marzilla, & Quintana, Regẽtes Cancel. & me pro Conſer. Generali.

V. Sapena R.

V. Terça R.

V. Campi R.

V. Quintana R.

V. Marzilla R.

V. Franqueza pro Conſeruatore Generali.

In diuerſor. XXI. fol. CCXLVII.

Conſultado.

D. BERNARDIN. GOMEZIO MIEDI, Albarrazinenſi Epiſcopo; & Gaſp. Sebaſtiano Arroytæ, Canonico, & Sacriſtæ Turolenſi: D. Ferd. Gurreæ Aragonio, Villæformoſæ Duci, ac Comiti Ripacurtiæ; & D. Franc. Lacaualleriæ Aragonio: Franc. Vaguerio; & Triſt. Munnozio Pamplonæ: Petr. Lud. Martinio Cenedo, I. V. D. Cæſarauguſtano ciui; & Steph. Croſtanio, municipi Montionenſi:

VIII VIRIS

Aragonum Regni Deputatis

Hieron. Blancas, Cæſarauguſtanus, eiuſdem Regni Hiſtoricus.

CVM præclara multa, Patres ampliſſimi, à maioribus noſtris inuenta, atq. inſtituta ſunt ad ornandam noſtram Rempub. opportuna; tum præclarum nimis mihi illud ſæpe videri ſolet, quod in Comitijs Ann. ∞ D XXXXVII. de noſtrarum rerum ſcribenda Hiſtoria, ſancitum fuit: & præclarius id etiam, quod iſtius onus officij, curamq. & cogitationem Surita noſter ſuæ eruditionis digniſſimam ſuſcepiſſet. Ad gloriæ namq. immortalitatem optatius nihil accidere potuit, quàm vt tam glorioſis veterũ factis, quæ nobis hanc, qua fruimur, pepererunt dignitatem, & otium, tam clari hominis preconium non deeſſet: vt illud Hectoris apud Næuium admodum ſcitum eſt; qui ſolam eam iucundam ſibi laudem ſtatuebat, quæ ab ijs proficiſcebatur, qui ipſi in laude vixerunt. Sic iam videmus Aragonij nominis gloriam à diuturno, & magno ſilentio vindicatam; neq. vindicatam ſolùm, ſed laudatam etiam à laudato viro, nobiſcum patriæ iure, ac vitæ ſocietate coniuncto; vt inde quoq. honos, neq. leuis, iiſdem ipſis rebus adiungatur. Sed ita nobis natura comparatum eſt, nihil vt difficilius ſit, quam omnibus omnium ſtudijs ſatisfacere. Idq. tum in aliorum, tum in ipſius Suritæ monumentis perſpexi. Etenim cùm ille pro ſuſcepto mu-

Universidad de Deusto
Biblioteca

nere tam ornatè res nostras vtraq. lingua persequutus fuerit, vt ad veterum scriptorum laudem peruenerit: aliquibus tamen visum est, eum peranguste adeò nonnulla retulisse, non vt facilè intelligatur, quid dicat. Fuisse prætereà ab eo malè posita rerum initia; tenuiterq. satis locum illum de Magistratus Iustitiæ Aragonum institutione tractatum: de quo, cùm sit vinculum nostræ Reipub. ac domesticæ, & ciuilis concordiæ fundamentum, non tam ieiuniter, & parcè, multoq. minus ambiguè, iam scribi oportebat. Mihi verò sic videtur in omni Historia curiosus, vt neminem de ijs, qui peritissimi fuêre, eidem anteponam. Vniuersarum autem rerum concinnatione impeditus, in singulis separatim elaborare non potuit. Quæ tandem caussa me impulit, vt ad eadem ipsa, quæ ab eo scripta sunt, aggrederer hac spe, non vt omnia copiosè scriberem, sed vt leuiter vnumquodq. tangerem; sic tamen vt sub vno aspectu, si fieri posset, omnem nostrarum rerum memoriam proponerem: magnum equidem opus, & arduum: sed ingredienti mihi considerandum fuit, posteà quocumq. ferar, danda nimirum vela iudicaui. Neq. enim Aristotelem in Philosophia deterruit à scribendo summa illa Platonis amplitudo; nec Aristoteles ipse restinxit eorum, qui post eum sequuti sunt, studia, quominus quisq. quò progredi, aut quid posset efficere, experiretur. Ita mihi nequaquàm duxi infringendam spem, quin tametsi Suritam imitari, aut consequi non possem in scribendo; attamen quæ ille omisit, liceret mihi persequi deinceps; ac si non parem, eum saltem tenerem cursum, quem possem. In primis autem cùm superioribus annis quosdam de Iustitijs Aragonum Fastos edidissem, singula tantùm eorum nomina, nudamq. annorum seriem complectentes; eos nunc decreui plenioribus hisce Commentarijs illustrandos: vt qui primùm nudi, atq. inornati propositi fuerant, tantùm vt essent beneuolentiæ meæ erga patriam obsides; nunc quasi vestiti, & compti habeant ornamenta, quæ sint, fidei, ac diligentiæ testes: sicq. planè, quod tunc fueramus polliciti, præstaremus. Et verò præter id, quod de ipsius Magistratus institutione, & origine, deq. singulis Iustitijs, tanquam instituti nostri præcipuum, scribere opus fuit: breuem etiam decreui de nostris Regibus Historiam intexere, vt eorum numerum, ac seriem, fortasse adhuc non satis intellectam, indicarem. Prætereà de Optimatibus patricijs, & Palatinis hominibus, quos Ricos homines, & Mesnadarios vocamus, nonnulla proferre, quæ vetustatis caligine oppressa iacuerunt: tum de familijs, & clypeis eorumdem: de numero, & ordine Iustitiæ Aragonum Officium administrantium: de Comitijs nostris: de antiquis nominibus, & Magistratibus: ac demum

ac demum locos alios perstringere de tota nostra antiquitate vberiores; vt omnibus hisce rebus adumbratis, facilius ipsius Magistratus originis, & progressus ratio notaretur: præsertim cùm his de rebus multa, de quibus hactenus nemo scripserat, nec tam facilè erat, vnde sciri possent, in veteribus monumentis comperissem, quæ ab exteris peti non poterant, & nisi multorum sapientiam admirarer, etiam, vt suspicor, nec à nostris quidem. Quæ cùm ita sint, non possum non vehementer eorum consilium, ac factum approbare, qui censuerunt Opus hoc, minimè, Commentarios in Fastos de Iustitijs Aragonum, quemadmodum initio constitueram; sed potius, Aragonensium rerum Commentarios, inscribendũ: quòd plura in se contineat, quàm quæ priori illi æquè subijci posse viderentur inscriptioni. Neq. verò hæc ideò Latinè scripsi, quasi ea crediderim futura esse gratiora, quàm si quotidiano, ac vulgari sermone scriberentur. Video enim plerosq. etiam Latinæ linguæ peritos, malle suam in Hispanis legendis operam consumere, cùm alioquin tam delicati fastidij sint, vt non solum ad pertractandas res serias inopem nostram linguam arbitrentur, sed in vulgaribus fabellis, nisi quæ sint expressa de Latinis, penitus contemnant, & despiciant. Verumtamen grauiora hæc duxi, deq. eis scribi ea siquidem lingua oportere, cuius alijs gentibus peruulgata, & communis notitia sit. Qui autem Hispanè hæc scribi voluissent magis; æqui esse debent, cùm Hispanè satis multa ab eodem Surita scripta sint, & scribentur hæc eadem fortasse, si vita suppeditabit, à nobis: tametsi alijs id ipsum de meo munere libenter concedam. Fateor enim me eorum similem esse non posse, qui vulgari sermone de magnis rebus perquameleganter nulla arte adhibita scripserunt. Atqui dum Latinè scribere decreui; nostrorum Magistratuum nomina non censui mutanda, neq. ad Romanorum similitudinem transferenda: sed omnino ea retinenda esse, quibus suo quæq. proprio, & certo vocabulo appellanda maiores ipsi nostri censuêre. Ideoq. arbitratus sum, Latinè etiam loquendo, Gubernatorem, Justitiam Aragonum, Deputatos, Zalmetinam, Juratos, Locumtenentes, aliosq. istiusmodi Magistratus nostros, ijsdem ipsis nominibus, quibus quotidianis verbis efferuntur, appellare fas esse; nempe vt vocabula hæc, Latina quamquam non sint, & apud Latinos veteres scriptores non exstent, cùm neq. exstare possint; iam Latina vsu reddantur, fiantq. ea tractando vsitatiora. Non enim dum, Justitiam Aragonum, Præfectum iustitiæ; Gubernatorem, Vicarium; Zalmetinam, Prætorem vrbis; reliquosq. nostros Magistratus omnes, Romanorum Magistratuum nominibus appellatos intueor, huiusmodi consilium adduci

possum

Universidad de Deusto
Biblioteca

possum, vt laudem hac in re: cùm Magistratuum nostrorum potestatem non esse satis his nominibus expressam intelligam. Nam Zalmetinæ munus Prætorio muneri non æquè respondet: nec Vicarij verbo tam aptè Gubernatoris nostri potestas, quàm vt quemuis intelligere oportet, designatur: neq. Iuratorum tam latè patet apud nos, quàm apud Romanos Consulum patuit amplitudo: multoq. minus Iustitia Aragonum, Præfectus iustitiæ dici potest. Nam Præfectum iustitiæ, nullum alium apud nos esse arbitror, nisi Regem; cui sic omnis dicundi iuris potestas data est, vt ab eo, tamquam à capite: ita enim nostri Iurisperiti loquuntur: in reliquos omnes Magistratus, atq. in Iustitiatum ipsum, sicuti à fonte in riuulos, deriuetur. Nec scio equidem cur nobis eam præcidere debeamus, quæ Romanis initio data fuit, nouorum ex aliena lingua in suam inducendorum nominum licentiam, vt cùm Philosophiam ipsi, Arithmeticam, Geometriam, aliasq. his similes voces Latinè etiam loquentes vsurparint, easq. cùm Græcæ omnino sint, iam vsu Latinas factas videamus; nobis non illud idem licêre existimemus, Iustitiamq. Aragonum, Latinè, & eleganter loquendo dici posse: quantum effici queat, contendentes, quô tanti Magistratus fama peruenerit, eôdem veri, ac proprij illius nominis gloriam penetrare? Quid? quod, si maiores nostri summæ ipsius potestatis vim lenitate nominis mitigandam statuerunt, quasi inter nos, ac Regem nullam aliam, neq. ex virtutibus ipsis, nisi iustitiam solam interponi ducerent oportere; cur nos tantam hanc eorum sapientiam despicientes, noua verba fingemus arbitratu nostro, tantumq. Magistratum vulgari suo nomine, in toto orbe terrarum claro, & notissimo, fraudari patiemur, quo & quis sit, & qualis ipse Magistratus sit, apertè declaratur? Nonne M. Tullium, ac Terentium quoq. & Archontem, & Satrapen dixisse constat, & Liuium etiam, Mediastuticum, & Suffetem? neq. veritos fuisse hosce scriptores, cùm Latinè loquerentur, ac scriberent, istiusmodi Magistratus omnes, quorum priores duo Persarum, & Atheniensium erant, Campanorum autem, & Carthaginensium posteriores, non ex Latinæ linguæ, sed ex vniuscuiusq. eorum gentis vocabulis nominare? Dabitur ergò modò, quod Latini ipsi fecerunt, aliena sibi nomina vsurpantes, vt in Magistratibus saltem appellandis, vulgaribus vtamur pro Latinis; cùm eam mihi præcipuam laudem constituerim, vt intelligatur, quid dicam: de reliquo tamen sat fore, non esse mendacem. Ceterum, Patres clarissimi, vt hac quasi peroratione concludam, ad quam fateor me nequaquam inuitum declinare; haud dubito sanè, quin quod meum semper iudicium fuit, vestra quoq. sententia comprobetur, maiores

iores nostros in constituenda Rep. aut inuenisse multa per se sapientiùs, quàm alios: aut accepta ab alijs, fecisse meliora, quibus instituta vitæ, resq. domesticas, & familiares commodiùs tueremur. Eôq. magis ad credendum ducor, quòd vos omnes videam, cùm nostra hæc in istarum rerum commemoratione versentur, ad ea peruulganda haud mediocri studio concitatos: dignissimum fore iudicantes, vt Reipub. nostræ descriptio, quæ iure potest, & Regibus, & Populo grata esse, iam exteris quibusuis nationibus nota sit: quasi in eorum consilijs, qui primi de ea statuenda cogitarunt, nec quidquam parum, nec quidquam nimium fuisse arbitraremini. Et verò præcipuè singularis hæc tanta, tamq. admirabilis maiorum sapientia, quæ initio tunc fuit, in hoc vno quotidie magis summa cum laude prodita vetustate enitescit, quòd dum forensem hanc induxerunt istius Iudicis, inter Regem, ac Populum Medij, Præfecturam; nostram Rempub. ex Polyarchia, & Monarchia vnam nouam in speciem perquamoptimè temperantes, domesticam, ac ciuilem pacem mirabiliter stabilierunt, agenda sic apud nos omnia statuentes; vt res maximæ, minimo motu; pericula summa, nullo tumultu; domesticæ omnes dissensiones, sine seditionibus, quietè, & commodè illius interposita moderatione sedentur. Quamuis autem fortasse mihi imprudentiæ tribuatur, minimè hoc loco silentio prætermittendum duxi: summi enim gubernatores nauium plerumq. à vectoribus admoneri solent: vt ita nos omnes de nostris libertatibus sentiamus, ne nimiam licentiam, libertatem putemus: ea namq. sola, ac vera libertas censenda est, quæ homines facit domitas habere libidines: suis quietè potiri: eadem prudenter tueri: ab eis, quæ propria non sunt, mentes, & manus abstinêre: ad nouos deniq. temporum casus nouorum consiliorum rationes accommodemus; ne in vtendo temperantiam contemnentes, in carendo patientiam experiamur. In quo ego quantum meus amor in patriam postulat, tantum vos hortor, reliquosq. omnes ciues meos, quoniam in Rep. coniuncti sumus; vt iusta, & æqua libertate contenti, falsam à nobis nimiæ licentiæ famam depellamus. Regios autem quoscumq. Magistratus sic moneo, vt cogitent tantum sibi à Regibus esse commissum, quantum permissum à legibus, & creditum sit; neq. sibi solam iurisdicundi potestatem, sed ita fidem creditam arbitrentur, vt non quod ipsi velint, sed quod lex, & religio concedat, exequantur: neve quisquam eorum se putet esse solum, nec sibi, quodcumq. concupierit, iam licêre; sed habere in consilio leges, religionem, æquitatem, & fidem; maximiq. debere vnumquemq. suæ ipsius mentis, quam à Deo acceperit, conscientiam æstimare: quæ si optimorum semper consiliorum, factorumq.

Universidad de Deusto
Biblioteca

factorumq. testis sibi fuerit, facillimè omnes quorumvis periculorum procellas deuitabit. Nunc quoniam consilij mei rationem exposui, superest tantum, vos vt orem, ita faueatis conatibus meis, vt nostri hi Commentarij, qui omni prorsus venustate nudi in lucem prodeunt, amplissimi nominis vestri dignitate illustrati, si non vt vrbani; sunt enim vasti, & aggrestes: non vt peregrini, cùm totam ferè nostrarum rerum summam contineant; saltem si licebit, vt amici hospites, inter ipsius Suritæ Annales recipiantur. Quod si aliqua à me esse prætermissa, aut non sat elucubrata inueneritis: neq. enim dubito, quin multa huiusmodi passim occurrent: mihi, historicus qui sim, si modò sim, at certè qualiscumq. sim, non ex alicuius Academiæ, sed ex medijs fori spatijs profectus, condonetis, simulq. illud statuatis, non omnem frugem, neq. omnem arborem in omni agro reperiri posse. Breuì tamen futurum spero, maximèq. si ad ornanda ea, quæ dudum in nostra hac vrbe instituta fuère, publica disciplinarum Gymnasia, magnus aliquis cumulus vestræ liberalitatis accedat; vt & ipsa hæc eadem, quæ à me nunc inchoata sunt, & alia maiora, perfecta Reip. tribuantur: quibus Aragonij nominis amplitudo illustrata, quemadmodum hactenus armorum virtute, istiusq. Magistratus laude, mirificè enituit, sic deinceps ingenti quoq. literarum gloria splendescat. Cæsaraug. Kal. Sep. Ann. Chr. ∞ DXXCIIX.

IN ARAGONENSIVM RERVM COMMENTARIOS

HIERONYMI BLANCÆ,
Cæsaraugustani, Aragonum Regni Historici, Præfatio

AD D. GARSIAM LOAYSAM GIRONIVM,
Philippi nostri, amplissimi Hispaniarum Principis, Magistrum, Arriacensemq. in Toletana Ecclesia Archidiaconum.

ANTIQVÆ res nostræ, quod te minimè ignorare arbitror, Loaysa eruditissime, adeo scitu difficiles sunt, & perobscuræ, vt nonmodò quæ priscis illis sæculis, sed quæ auorum ætate gestæ fuerunt, vix à nobis, nisi abstrusa, & perturbata ratione, comprehendantur. Plures autem istius iacturæ afferuntur causæ, multiplicesq. Hæ tamen præcipuæ. Nam in ipsis Regni initijs memoriæ proditur Pinnatensem Sanctioris Aerarij locum igne consumptum fuisse: instauratumq. denuo, multos post annos incendio simillimo conflagrasse. Cùmq. ibi veterum Priuilegiorum exempla monumentaq. publica, asseruanda exstarent; flammis combusta, omnia interière. Posteà quoq. alia eiusmodi cùm ibidem reposita seruarentur; à Raimundo Berengario, Barcinonensi Comite, Ranimiri II. Regis genero, Circ. Ann. Chr. ∞ CL. extracta feruntur: nostrosq. in Comitijs Cæsaraugustanis Ann. Chr. ∞ CC LXIIII. curauisse, damnum illud quoquomodo resarciri. Sed id demum ad extremum pene interitum nostram antiquitatem adduxit, quod dum Petrus Rex IIII. in alijs Comitijs, eadè Vrbe habitis Ann. Chr. ∞ CCC XLVIII. turbulenta illa Vnionis Priuilegia de totius Regni consensione deleuit: non quæ de ea agebant solùm, verùmetiam alia multa, tum priuata, tum publica, monumenta lacerare, ac comburere & conatus est, & tandem effecit, vt Scribarum Notæ, matricesve scripturæ vix apud nos ante dictum annum vllæ reperiantur. Vnde etiam euenit, vt quemadmodũ apud Lacedæmonios, qui scripto iure non semper vsi sunt; sic apud nos quoq. plurima nostrarum legum, ac libertatum munia in capitibus prudentum exstiterint: ita enim earum Obseruatores loquuntur: à quibus ea, quas nunc

Universidad de Deusto
Biblioteca

vocamus Obseruantias, fluxerunt. Propterea olim qui consulebantur, in maiori honore, & potentia erant: non tam quòd pauciores; quàm quòd ab eis ratio legum, rerumq. nostrarum, tamquàm dies quondam petebantur à Chaldæis. Eæ autem Obseruantiæ antequàm à Martino Didaci Auxio Iustitia Aragonum Ann. Chr. ∞ CCCC XXX VII. in illud, quod nunc Foris connexum exstat, volumen congererentur; eandē prorsus vim, & auctoritatem, quam ceteræ omnes scriptæ leges, habebant. Atq. tunc etiam, vt Bages conqueritur, Iurisperiti ipsi, quibus hoc magnum munus commissum fuit, veriti, ne tota earum ratione peruulgata, & cognita, sine illorum opera iam lege agi posset; multas Obseruantias suppresserunt; vt ab eis, quæ occultæ manserant, peterentur, sicq. eos omnibus in rebus interesse necessariò oporteret. iam vt antiquitas nostra hos casus habuerit ad suam obscurationem rariores. Hinc deniq. factum est, vt omnino iaceat ipsius obcæcata memoria; atq. vt tot, ac tantæ inter scriptores ortæ sint, tum de Regni primordijs, tum de Regum, ac temporum serie contentiones: adeo vt quidam nostri sæculi illustris sanè Historicus optimo iure potuerit nouos nobis Reges suscitare, quorum antea nec nomina quidem fuerant vmquàm audita. Cùmq. æquissimum foret, vt quamuis ceterarum rerum cognitio langueſceret, earum verò, quæ ad Magistratus Iustitiæ Aragonum ornamentum attinent, nonmodò animis insita, sed depictis monumentis, ac literis, quod aiunt, aureis, salua, & incolumis seruata fuisset: tamen, quod mihi sæpius mirabile visum est, misero certè casu, illarum præcipuè notitiam nunc quoq. maximè desideramus. In quo ego non tam priscos illos earum inuentores culpa damnandos censeo, quibus credendum non est conscribendi curam defuisse, quandoquidem conficiendi officium non defecit; quàm variorum casuum, & euentorum, quos supra recensuimus, occasioni tribuendum, quæ earum pæne cognitionem deleuit. Eos verò, qui propiùs successerunt, culpa hac liberos esse non reor; quòd in tenebris consenescere illas, atq. in ipsa vetustatis caligine obsolescere permiserunt, cùm eadem neq. aut cuiusmodi fuerint, indagare, aut compertas in lucem ad posterorum notitiam prodere, quod amicus noster eruditissimus ille Sigonius, de Italiæ Regno scripturus, de suis Ciuibus meritò est conquestus, studuerint. Quæ de re memoria teneo, cùm sæpenumero coram Excellentissimo Domino D. Ferdinando Aragonio Archiepiscopo Cæsaraugustano, antiquitatum nostrarum studiosissimo, ac diligentissimo inuestigatore, neq. solùm memoria, & testimonio, sed Annalium literis, & Suritæ voce laudato, hanc maiorum incuriam exprobrarem, audire me esse solitum ex eodem;

Non

Non valde propterea mirandum esse. Aragonenses enim, crebrò dicebat, quô, natura ipsa, lingua hebetiores sumus, eô propensiorem semper in conficiendis, quàm in conscribendis rebus consueuimus curam adhibere. Cuius quid mihi profuerint assidui congressus, dicerem libenter, nisi de me ipso, quod necesse non est, dicendum esset. Quare debito potius illum testimonio priuabo, quàm id cum mea laude communicem.

Quamquàm igitur verum illud fuisse fateamur: in hoc tamen vno maiores nostri mihi valde coarguendi videntur, quòd æquo animo tulerint aliarum antiquitatum, qualescumq. fuerint, notitiam, licet mancam, exstare, Magistratus verò Iustitiæ Aragonum, cui à nobis summa rerum delata est, omni prorsus literarum splendore carere; cùm neq. de eius institutione, neq. de eorum, qui ei præfuêre, nominibus, aut factis quidquam hactenus scriptum, satis benè digestum, habeamus. cuius lectionis cognitio iucunda non solùm, verùmetiam perquàm vtilis, ac necessaria foret. Ioannes enim Eximini Cerdanus, Aragonum idemtidem & ipse Iustitia, tametsi auorum memoria, primus de hoc genere scribere est aggressus, ob idq. magnam mihi iurè egregiæ voluntatis, consilijq. laudem meruisse videtur: verùm dum eorum, qui hunc Magistratum gesserunt, enodare nomina curauit, à Petro Petri sumpsit scribendi exordium, quem plures alij anteceſſerunt. Annorum verò notationem, quæ alioquin fundamentum erat, omisit adhibere, nonnulloſq. Iustitias, qui vixerunt, vel sua, vel parentum ætate, numerare. Vnde fit, vt mutilam prorsus ex illius scriptis notitiam eruamus. Ipse verò noster Hieronymus Surita, clarissimus Historicus, disertissimusq. atq. eruditissimus vir, qui vniuersam nostrarum rerum narrationem graui quidem stylo, egregiaq. ac singulari diligentia complexus est; earum magnitudine præpeditus, non potuit argumentum hoc, suo ornare studio, atq. accuratiore opera, perpolire. Sed illum scimus, ad id, paucis antequàm moreretur diebus, otium sibi domesticum præparasse: repentinumq. posteà interitum hoc eius consilium præuenisse. Cuius si ad hoc cumulus accessisset, ea illius ingenij vis fuit, ac facultas: vt dubitandum non sit, quin solum hoc, quod alijs exile fuisset, ac macrum; iam illius cultura, vberrimum, atq. ornatissimum redderetur. Sed de eius laude neq. hic locus est, vt multa dicantur, neq. plura tamen dici possent, quàm tu optimè scis, nosq. omnes memoria retinemus.

Itaq. hæc cùm viderem, etsi me agnosco ijs auxilijs penitus destitutum, quæ operis huius integritas suo quasi iure reposcebat: voluntatis erga patriam

Universidad de Deusto
Biblioteca

ga patriam meã teſtimonium aliquod relinquere cupiens, cùm iam doctiſſimus ille vir tanto ſplendore, & auctoritate præditus, octingentorum annorum de noſtris rebus Hiſtoriam tam ornatè, & copioſè ſuis illis Annalibus colligaſſet; ego in extremo tantùm hoc mihi ſumpſi, quod ille non potuerat, illuſtrare de Magiſtratus Juſtitiæ Aragonum dignitate argumentum. Quò autem id faciliùs comprehendatur, magisq. tota illius progreſſus ratio perſpicua ſit: omnino duxi vniuerſas res noſtras, ſtrictim; & verò earum primordia, copioſiùs, attingenda: ne totum opus corrueret, ſi non benè iacta fundamenta eſſent. Eos etiam ſtatui notatione temporum diſtinguendos, qui tanto munere functi fuerunt. Cùmq. id etiam videretur mihi nouis difficultatibus maximè obſtructum, quòd non facilè eſſet, vnde res tam antiquas, tamq. obſoletas eruerem; tanta fuit, mea vt in hoc genere apud ciues meos opera probaretur, cupiditas, vt neq. iſtud quidem potuerit meum in hoc officio frangere, aut debilitare laborem. Ad perſcrutanda igitur omnia, quæ habere potui, ad hoc ſtudium quoquomodo pertinentia, conuerſus ſum: atq. tum ipſius Regni, tum Eccleſiarum Beatæ Mariæ de Pilari, ac Diuæ Encratis Tabularia perluſtrare cœpi; tum & multa alia Monaſteriorum Sancti Joannis de Pinna, Ouarræ, Aſſanienſis, Montis-Aragonum, veterumq. aliorum opidorum, & Eccleſiarum monumenta peruolutare. Priuatos deinde tum dicti Excellentiſſimi Domini Archiepiſcopi Ferdinandi, tum aliorum etiam de hoc genere Indices quoſdam adhibui, ac veterum, quos vocant, Foriſtarum: Vitalis de Canelis, Oſcenſis Epiſcopi; Eximini Petri Salanouæ, Juſtitiæ Aragonum; Joannis Patos; Jacobi Hoſpitalis; Joannis Antichij Bages; & Michaëlis del Molino, ſiue Codices, ſiue, quæ exſtant, Obſeruantias perlegi. Ac ne de alijs reticeam, qui in hoc opere illuſtrando ſuum mihi officium perſtiterunt, vnus veterum monumentorum faſciculus, quem ad me detulit Doctor Carolus Munnozius, Regni Cancellarius, & Ciuilis, & Canonici iuris peritiſſimus, inq. noſtris hiſce ſtudijs iam pridem verſatus, adiumento mihi non paruo fuit. Inde namq. multam collegi noſtræ antiquitatis memoriam. Sed quo ego adiutore præcipuo vſus ſum, is eſt, quem benè noſti, familiariſſimus meus Magiſter Jacobus Eſpeſſius Arambrigenſis, probus, & doctus vir, nec vulgaribus, ſed reconditis, ac interioribus literis eruditus, verè vt dicam, meorum omnium ſtudiorum canon. Summa enim cura, diligentia, ac fide, plurima ad me comportauit ex ipſis Tabularijs deſumpta: qua maior afferri mihi leuatio nulla potuit.

Et verò

Et verò in his, alijsq. vndiq. amicorum beneficio collectis, id me aliquantulum ſubleuauit, quod in extrema veterum Priuilegiorum parte, priuatorumq. negotiorum Contractuum, quos quotidianis verbis, Inſtrumenta, vocamus, dum teſtes apponebantur; pleroſq. Juſtitias Aragonum pro teſtibus annotatos inueni. Teſtium autem huiuſmodi, quod tu minimè omnium ignoras, non eadem ſemper ratio fuit. Ad duplicem enim effectum in antiquis monumentis apponebantur. Alterum ſiquidem pro eorum robore, & firmitate, quòd ſit de ſollemnitatibus ſubſtantialibus Contractuum (cogimur namq. in his, forenſibus vocabulis vti) vt teſtes illorum ſtipulationi præſentes interſint: atq. hos Teſtes Viſores, & Auditores appellabant, & ita appellati paſſim inueniuntur. Alterum verò ad temporis notationem, quo talis Contractus celebrabatur, inducendam, quaſi potentiores, qui tunc apud eos degebant, nominando. Quemadmodum enim apud Romanos plerumq. Imperante Seuero, aut Conſtantino: & apud Francos; Regnante Carolo, aut Ludouico: ſic apud nos olim, præter ipſorum Regum; Optimatum quoq. ac procerum, quos Ricos homines, ac Seniores illa ætas vocauit, tum & Palatinorum, quos Meſnadarios, ac interdum etiam Magiſtratuum & Sæcularium, & Eccleſiaſticorum nomina apponebantur: vt pote, Epiſcopus Stephanus in Oſca; Epiſcopus Petrus in Cæſaraugusta; Palaz in Senior in Roda; Petrus Medalla Juſtitia maior; & alij his ſimiles. Quos ne talium Contractuum celebrationi, vt priores, interfuiſſe induceretur: Teſtes Confirmatores appellare conſueuerunt. Ac quandoq. licet rarò, in nonnullis, poſtquàm Teſtes Viſores, & Auditores appoſiti fuerant: hos Ricos homines, vel potentiores; Teſtes, qui neq. viderunt, neq. audiuerunt, appellari ſolitos obſeruaui. Hæc autem huiuſmodi Teſtium Confirmatorum appoſitio in ſollemnibus tãtummodò Regum, aut Principum Priuilegijs adhiberi conſueuit: vnde paulatim ad priuatorum negotiorum Contractus defluxit. Olim enim dum Reges, aut Principes aliquod Priuilegium ſollemne, atq. vt ipſi loquebantur, perpetuò valiturum, irrogabant; hos quaſi Regiæ voluntatis teſtes, ac confirmatores adhibebant, ſiue præſentes huic irrogationi adeſſent, ſiue etiam abſentes: modò Regiæ Curiæ eſſent aſſectatores. Qui plerumq. in eiſdem ipſis Priuilegijs ſe ſubſcribere ſolebant; ſaltem ſua, quæ tunc vocabantur, ſigna, in extremo poſt Regis, vel Principis Signũ, ante Signum autẽ ſcriptoris, collocare, quaſi Regis, aut Principis voluntatem, quæ in tali Priuilegio expreſſa fuerat, confirmando. Quinimmo aliquando ſic comperi Ricos homines ipſos non iam monitis, aut præceptis, ſed hortationibus, & quaſi

precibus ad huiusmodi sua signa apponenda pro grauis alicuius rei confirmatione ab ipsis Regibus excitatos. Ego Sanctius Rex hanc Donationem confirmo: & omnes Proceres meos rogo, vt similiter confirment, & subscribant. Vnde hi, Testes Confirmatores dicti sunt. Ipsi verò Notarij, ac Priuilegiorum huiusmodi scriptores, vt huic etiam rei præteriens satisfaciam, tum Scribæ Regij, tum & quandoq. Grammatici Regum appellari, Græco nomine retento, consueuerunt. Sed in priuatis Contractibus Testes, quos diximus, Confirmatores minimè ad voluntatem concedentis confirmandam adhibebantur, sed tantùm ad inducendam temporis, quo talis inibatur Contractus, notationem: quòd eam veteres illi non esse satis expressam constituerent, Æræ, quæ nota temporis fuit, sola supputatione adhibita, nisi Optimatum, ac Potentiorum, qui tunc vigebant, nomina adiungerentur. Ex quibus passim colligitur, antiquos in hac Æræ enumeratione plerumq. vacillasse. Etenim cùm ea, quemadmodũ omnibus notissimum est, Natalem diem Christi octo & triginta annos antecesserit: hanc illius veram, & genuinam significationem non semper seruabant, quandoq. Annum pro Æra, quandoq. è conuerso Æram pro Anno sumentes. Hæc autem tam diuersa ipsius numeri ratio minimè aliunde, nisi ex veterum monumentorum lectione comprehendi potest. Indidem tamen apertissimè elicitur. In ipsius præterea Æræ, vel Annorum numeri nota, aliæ etiam difficultates occurrunt, ex literis, seu literarum, vel characterum figuris, quibus veteres ipsi vtebantur, coortæ. Nam præter Abecedarium Gothicum, sæculis illis commune, quod à Romano longè erat diuersum: ipsæ etiam numerorum notæ, ac figuræ dissimili prorsus ratione erant compactæ. Atq. interdum etiam ad eas, dum volebant numerum annorum variare, minutula quædam puncta admouebant; quæ nisi attentè animaduertantur, facillimè possunt quemuis in eorum declaratione decipere. Non enim Galfilæ Episcopi, qui notarum huiusmodi Architectus dicitur, & inuentor, scriptum aliquod opus exstat, quo vniuscuiusq. illarum intelligentiam, & vim, quam in singulis concludere voluit, enudaret. Vnde fit, vt necessariò sit ea, quemadmodum diximus, ex diuturna sola obseruatione eruenda. Propterea autem hæc omnia hoc loco recensenda duxi; vt huiusce magnæ difficultatis, quæ in notarum huiusmodi interpretatione ad antiquas res nostras intelligendas sese offert, aliqua à nobis ratio redderetur: præcipuè verò, vt dum fortasse in antiquis monumentis aliqua inueniantur ab alijs diuersa, neq. priora fortasse cum posterioribus cohærêre: id vel antiquorum varietatibus, vel librariorum mẽdis, vel ancipitibus numerorum figuris tribuamus: ne confusione qua hactenus, de earum rerum fide, quæ alioquin veritate nitantur, titubemus. In horum igitur Iustitiarum nominibus enodandis, ordinatimq. Annorum habita ratione distinguendis, hac Testium Confirmatorum obseruatione, potissimo adiumento vsus sum. Neq. tamen id omne, quod concupieram, assecutus: cùm neq. in prioribus, neq. in posterioribus Iustitijs, vix hactenus vllo labore, aut diligentia consequi, quam annotare voluissemus annorum vniuscuiusq. seriem, initij, aut exitus certam, potuerimus. Atqui dum priores Iustitias appellaui, eos intelligo, qui post Mauros Cæsaraugusta pulsos, circ. Ann. ∞ CXV. inueniuntur. Hactenus enim eorum nomina, qui dictum annum anteceßerunt, ab ipsa nempe Magistratus institutione, vsq. ad dictam Maurorum expulsionem, incomperta sunt. In quod tempus cùm Ducenti fermè, & quinquaginta anni interponantur, dubitandum non est, quin plures exstiterint Iustitiæ Aragonum. Sed istius iacturæ quasdam singulares caussas conijcimus. De quibus aliàs plura. Hæc deniq. omnia accuratissimè euoluenda constitui, & suo quæq. momento perpendenda, vt quominus ingenio possum, diligentiam mihi subsidio comparem. Quantum autem in his effectum fuerit, id omne ad arbitrium tuum, qui in eis, alijsq. maioribus tantos progressus feceris, libenter conferemus. Nos quidem ita de nobismetipsis iudicamus, vt cùm plus contenderimus, quàm possumus; statuamus tamen nos minus feciße, quàm voluissemus: iamq. existimemus fructum satis vberem nobis futurum, si intellexerimus, hosce Commentarios nostros miseræ ipsi antiquitati, quæ iam pænè senectute confecta videbatur, aliquantulum olei, tamquàm lumini tenui, instillasse.

Verùmenimuerò, doctissime Loaysa, vereor equidem, ne reprehendar, quòd tot verbis hæc fuerim persequutus, scribens ad te: qui tum in optimo quoq. genere studiorum, tũ in ipsa historia tantũ processeris, nostrarumq. omnium rerum, ac quo modo nobis constitutæ sint, iam ab eo tempore perfectissimam scientiam percalleris, quo generalibus nostris Comitijs, superioribus annis ad Titionis Montem à potentissimo Rege nostro habitis, præsens fuisti. Inquibus, quod in te fuit, gessisti te tam benè, tam gratamq. & iucundam nominis tui memoriam apud cunctos Ordines nostros reliquisti; vt summum in te præsidium constitutum esse, nostris omnibus fortunis arbitremur. Sed lõgè absum ab eo, in quo iure possem reprehẽdi, vt lõgior fuerim, quasi te erudiẽs; cum solùm id fecerim, vt mearũ huiusmodi vigiliarum, operosiq. laboris, quem in hisce rebus concinnandis tuli, te mihi præbeas æquissimum æstimatorem, & iudicem, quandoquidem in tuo nomine

Universidad de Deusto
Biblioteca

nomine libenter acquiesco. De me autem sic statuas, non quasi officiosior in patriam, quàm ceteri, quibus laudem hanc præreptam nolo; aut quasi electus, qui maiori ingenio, hoc opus susceperim: sed relictus ex omnibus, qui minori fastidio tantũ huiusmodi onus sustineret; graue illud equidè, ac grauissimũ, verumtamẽ dignum, & digniſsimũ in quo cuiusuis industriæ nerui cõtendantur. Videbatur autẽ leuius mihi propterea futurũ, quòd eo me opprimi libentiùs, quàm reliqui omnes, conniuebam. Et vero de tuis laudibus non opus est dicere: cùm tu is sis, quem nec nimis valde vmquam, nec nimis sæpe potero laudare. Sed ad earum ornamentum sat sit, quòd iisdem Comitijs, ab ipso Rege nostro sapientiſsimo institutioni Philippi Principis, sibi charisſimi, & clarisſimi filij præpositus fueris, datusq. illi non solum studiorum, atq. artium, verumetiam animi, ac virtutis magister. Quid enim amplius ad tuam laudem augendam dici potest? Quapropter modum faciam. Extremum illud erit, te vt orem, & obsecrem, quoniam quidem doctiſsimus ille Antonius Augustinus, Tarraconensis Archiepiscopus, grauiſsimus, & sanctiſsimus, atq. omni honore, & memoria digniſsimus vir, tum vniuersæ Reip. tum mihi quidem, ob præclara multa ipsius in me officia, acerbiſsimo tempore ereptus est: me in eum, in quo ipse viuens habuit, & ad tuum in me amorem, & ad meam in te obseruantiam, locum vt subdas; non quasi eam rem putem benevolentiæ, qua te colo, & reuereor, incrementum aliquod allaturam; sed vt nouo huiusmodi vinculo deuinciri me tibi, & obstringi cùm patiaris, desiderium tanti viri optima hac consolatione leniatur. Cæsaraugustæ. Kal. Sep. Ann. ∞ D XXCIIX.

ARAGONENSIVM RERVM COMMENTARII.

ARAGONENSEM Historiam scripturus, copioſè satis iam, cùm vulgaribus, tũ Latinis literis ab alijs illustratã, id mihi tantùm proposui, præcipua vt illius Capita summatim perstringam, ea præsertim, quæ ad explicandam Iustitiæ Aragonũ Magistratus vim, & dignitatem spectent. Cuius institutio cùm ex ipsis Regni primordijs pendeat, Regnum verò, priusquam fuerit Suprarbiense dictũ: ab Hispaniæ clade scribẽdi initiũ ducere oportet, vnde hæc omnia fuerunt tanquam à quibuſdam seminibus, orta, & concreta. Itaq. Deo Optimo Maximo iuuante benè, rem ipsam aggrediar.

De Hiſpaniæ clade, & excidio.

ANNO ab orbe condito, IↃↃDCCCCXIII. Natalis Christi, Seruatoris nostri, DCCXIIII. Gregorio II. Pontifice Maximo, Flauio Philippico Bardanio Imperatore, Childeberto II. Frãcorũ Rege, cùm Vlith Abdebmelch Alcalifa summo Arabum in Africa imperio potiretur; eorũ Ann. XCIII. Ruderici vltimi Gothorum Regis, & Regni maiestas, misera illa, calamitoſa, nec satis adhuc deplorata clade, obsoleuit. Iuliani, Spartarij Comitis, in primis nobilis, ac præcipui viri, perfidia, effectum memorant: ab eo siquidé Arabes, facti sibi de Cauæ, aut Caiæ filiæ ludibrio, vel vt alij tradũt, Fandinæ, seu Faldrinæ vxoris suæ illato probro conuicij vindices, ex Africa in Hiſpaniã traiectos. Quibus, Ruderico Rege deuicto, sibi omnia vendicantibus, sub eorum dominatu complures Christianorũ populi, vectigales manserunt, amore peculij nolentes seruorum subterfugere condicionẽ. Vnde Christiani ipsi, Muzarabes, quasi mixti Arabibus (Muza enim Arabicè Christianum significat) sunt vocati. Alij graue illud seruitutis iugum perpeti, indignum iudicantes, ad Asturũ, Pyrenæorumue montoſa loca fugientes, in perfugium sibi & fortunarum, & salutis firmiſsimum, ipsos quidem montium anfractus adsciuerunt. Hi in huiusmodi vastas, nec tamen longinquas solitudines relegati, & depulsi, ab impijs gẽtibus initio spreti, posteà Diuina ope, Hiſpa- 5913 714

Universidad de Deusto
Biblioteca

nici sanguinis vltores fuêre, patriæq. salutis auctores. Eodẽ enim anno Pelagius, Fafilæ Ducis filius, Regio genere ortus, ipsius gladij reliquijs collectis, hostes superãdo, Asturum Regni sedem instituit. Sunt, qui asserant, nusquã constare illum Regali nomine insignitum fuisse, sed Infantẽ Pelagiũ tãtùm, ad hæc vsq. tempora vocitatũ. Ab eo, vt vt res ipsa se habuerit, Asturum Regnũ initium sumpsit: quod postea Ouetẽse, seu Legionẽse dictum, maximam Hispaniæ partem complexum est. Nostri nõ tam citò perdomiti, tardiùs Suprarbiensi Regno, quod primũ Aragonum diadematis fuit, initiũ dedêre. Rasis enim Arabs, Arabicæ etiam historiæ scriptor, Cæsaraugustam vrbem, Ann. Chr.
716 DCCXVI. biennio siquidem post, à Mauris captam refert. Cuius testimonio probabile fit, quod nõnulli scriptores prodidêre: Mauros ipsos ê Gallia Gothica reuersos, quam Prouinciã Narbonensem vocant, patria nostra potitos fuisse. Ea tandem obtenta, finitima loca vastarũt: post etiam summa ipsa Pyrenæorum iuga inuaserunt. Neq. verò à me hoc loco tã facilè exprimi potest, quæ solitudo tũc fuerit in opidis, quæ vastitas in agris, quæ fuga, qui recessus nostrorum, quàm deserta, inculta, & relicta omnia: quippe cùm harum rerum vix vlla in literis exstent monumenta. Sed illud nequaquam silentio præteribo, Mauros eo tempore, arce quadã fortissima Oscẽsis territorij expugnata, ipsum Iulianum Comitem fortunis omnibus spoliatum, captiuum secum ducentes, in eadem catenis vinctũ, vt tã nefarij sceleris pœnas lueret, diu in carceribus positũ asseruasse, ibidemq. illum crudelem, & miserabilem mortẽ obijsse. Eam nos Calagurrim Iuliam Nasicam, Oscæ vicinã, & contributam, à Iulio Cæsare in suis Commentarijs memoratam (Loharre nunc opido nomen est) varijs ducti rationibus suspicamur. Exstant siquidẽ in ea quamplurima Romanorum ædificiorum vestigia: ipsiusq. Comitis sepulchrum hodierna die ab incolis ipsis ostenditur. Oscæ autẽ finitima, à germano, & prisco nomine nõ multũ abhorret.

De Cæsaraugustanæ Vrbis oppressione.

VRBIVM autem de mediterraneis in Tarraconensi clarissimam fuisse Cæsaraugustam Pomponius Mela auctor est in eo, De situ Orbis, non magno quidem, sed aureolo libello, quem scripsit. At Diuus Isidorus sic eam commendat, vt cùm à Cæsare Augusto & sitam, & nominatam testetur: illam esse prædicet & loci amœnitate, & delicijs totius

cijs totius Hispaniæ illustriorem, florereq. Martyrum sanctorum sepulturis. Iam verò illud notum, testatumq. est satis, postquam in ea Sanctissimũ Templum, *de* Pilari, vocatumà, beato Iacobo maiori Seruatoris nostri Apostolo, constructum, primum in toto orbe terrarum Beatissimæ Virgini Mariæ dicatũ fuit: Christianam religionem numquã ab illius incolis desertã fuisse, sed retentã semper, ac pio cultu, pro Dei benignitate, seruatam. Nam post beatum Athanasium, ipsius Apostoli Discipulum, quem primum Cæsaraugustanensem Episcopum memorant: beatum etiam Felicem circiter Ann. Chr. CCXXV. in eadem Vrbe sedisse cõstat: atq. eum Diuus Ciprianus Fidei cultorem, ac defensorẽ veritatis appellat. Felicis autem Diuus Valerius I. successor fuit: ipsius verò Valerij Diuus Vincentius Martyr, Archidiaconus. Quo tempore, siquidem circiter Ann. Chr. CCC. maiores illi nostri celebrem illum Martyrij triumphũ in Decima persecutione Ecclesiæ reportarunt. Et ij quidẽ tot fuêre, vt Innumerabiles propterea dicti sint: Diuumq. Lambertum, ac Diuam Encratem, & Socios ad simile factum eodem ipso tempore, ac loco pro Christi amore subeundum excitarent. Eorum autem omnium pretiosissimis exuuijs Vrbem ipsam ornatã possidemus. Postmodũ verò circiter An. Ch. CCCLXXXV. sub Damaso Papa, Gratiano Imperatore, insigne illud Nationale Cõcilium in eadem habitum fuisse ex Sulpitij Seueri, qui ipse penè tum fuit, scriptis colligitur, non nullorum etiam Gallorum Episcoporũ frequentia celebratum: quo Priscilliani Galaici, Elpidijq. ac Instantij, & Saluiani error, Sãctorum Patrũ ibidem conuenientium suffragijs, dã natus fuit omnino. Ac si ad hæresim illam extirpandam, quæ tunc serpere, ac prodire cœperat, is locus commodior, qui tot esset Sanctorum spolijs refertus, censeretur. Cùmq. postea Arriana hæresis, pestifera, & deterrima, latè disseminata, per aliquot Prouincias manauisset, totamq. fere Hispaniam occupasset: ipsam tamẽ Cæsaraugustam Vrbem non attigit, quòd nostri semper, Omnipotentis Dei ope, stabiles, & firmi veræ Fidei cultores permãsissent. Cuius rei Childebertus, & Chlotarius Francorũ Reges ignari prorsus, cùm ingenti comparato exercitu ad Arrianos omnes conterendos ipsam essent Hispaniam adorti: Cæsaraugustam obsederunt circiter Ann. Chr. DXXV. nostros penitus credentes esse eiusdem hæresis erroribus inquinatos. Quæ verò in ipsa Vrbe tunc gesta fuerunt, Gregorius Turonensis his verbis persequitur. *Cæsaraugustani*, inquit, *in tanta humilitate ad Deum conuersi sunt, vt induti cilicijs, abstinentes à cibis, & poculis, cum tunica Vincen*

 tij Mar-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tij Martyris muros ciuitatis psallendo circuirent. Mulieres quoq. amictæ nigris pallijs, dissoluta cesarie, superposito cinere (vt eas putares virorum funeribus deseruire) plangendo sequebantur. Et ita totam spem locus ille ad Domini misericordiam retulit; vt diceretur ibidem Niniuitarum ieiunium celebrari, nec æstimaretur aliud posse fieri, nisi vt eorum precibus Diuina misericordia flecteretur. Hi autem, qui obsidebant, nescientes quid obsessi agerent, cùm viderent sic murum circuiri, putabant eos aliquid agere meleficij. Tunc apprehensum vnum de ciuitate rusticum, ipsi interrogant, quid hoc esset, quod agerent. Qui ait: Tunicam beati Vincentij deportant, & cum ipsa, vt eis Dominus misereatur, exorant. Quod illi timentes, se ab ea ciuitate remouerunt. Sed Adon Archiepiscopus Viennensis, Annoniusq. & Gaguinus, ac plures alij scriptores, ea re audita, Childebertum, & Chlotarium Reges, cõmutasse animos produnt, protinusq. ab armis recessisse, quòd nostros esse veræ Fidei cultores intelligerent. Immo Episcopo Vrbis, primarijsq. Senatoribus ad se accersitis, doni, ac muneris loco à nostris ipsius Vincentij Martyris stolã petiuisse, datãq. in patriã reuersos, Lutetiæ in Ecclesia sub illius sancti veneratione constructa collocasse. Ad hanc verò tantã beatissimi Martyris deuotionem Reges fuisse inductos Germani Parisiensis Episcopi, integerrimi, & sanctissimi viri, suasionibus, Annonius testatur. At tunc in Cæsaraugustanensi Episcopatu Vincentium I. sedisse conijcio; quem Ann. Chr. DXVI. Nou. mense, Petro Consule, in Tarraconensi Concilio interfuisse constat, in eoq. subscriptum inueniri: vel fortasse Valerium alterum, à primo diuersum; quem circiter Ann. Chr. DXXXII. Episcopum annotatum in quibusdam monumentis comperio. Atq. huic postea, interpositis alijs, Diuus Braulius successit; Sancto Isidoro ætate, & amicitia coniũctus: qui circiter Ann. Chr. DCXXV. Sanctarum Massarum Ecclesiam instaurauit. Sic enim priscis illis temporibus vocabatur facerille locus, ad Orbæ fluuij ripas in suburbano, quo nunc colitur, constitutus: ipsa siquidem spelunca, in qua innumerabilium Martyrum Cæsaraugustanorum, ac Diuæ Encratis, Sociorum, & Lamberti, Reliquiæ repositæ seruabãtur. Olim autem ibi monachos Diui Benedicti degisse, manifesta omnibus, & nota res est: fuisseq. illius Fani religionem tantam, vt Ann. Chr. DCLI. Eugenium à Toleto patria ad huiusmodi dictorum monachorum cænobium, tanquam ad locum religionis insignem, ceteriq. alijs præcellentem, venisse constet: fuisseq. ibidem aliquandiu diuersatum. Cùmq. in eodem esset ipsius Diui Benedicti deditus instituto: à Cindasuin-

dasuintho Gothorũ Rege Toletano q. Clero in Toletanæ Ecclesiæ Antistitẽ euectũ, Eugenij III. nomine, claris vitæ operibus illustrẽ fuisse. Sed hac de re libet modò non alterius, quàm Diui Ildefonsi testimoniũ afferre. Sic igitur ille. *Eugenius alter post Eugenium, Pontifex subrogatur. Hic cùm Ecclesiæ Regiæ clericus esset egregius, vita monachi delectatus est. Qui sagaci fuga Vrbem Cæsaraugustanam petens, illic Martyrum sepulchris inhæsit: ibiq. studia sapientiæ, & propositum monachi inchoauit. Vnde Principali violentia reductus, atq. in Pontificatum adscitus, vitam plus virtutum meritis, quàm viribus egit.* Postea verò dictam Ecclesiam ad Canonicos Augustinianos deuenisse proditur; longoq. temporis interuallo Oscensi Ecclesiæ fuisse contributam. Sed nostrorũ patrũ memoria à Catholicis Regibus valde amplificata est, ac monachis Diui Hieronymi commissa, & tradita: sub quorum pia, fideliq. custodia ipsorum Sãctorũ Reliquiæ summa cum veneratione inuisuntur. Sed huiusmodi argumentum diligentissimè, vt cetera, Illustrissimus Antonius Augustinus, Tarraconensis Archiepiscopus, in epistola, quam ad me misit, pertractauit. Illius infra exemplum in extrema horum Commentariorum parte subijcere decreui; vt ad communis patriæ laudem tanti viri etiam testimonium accedat. Ex his igitur omnibus, & alijs quamplurimis apertè vetus illud de nostra Cæsaraugusta Vrbe dictum, fuisse verum, colligitur: eam nimirum matrem Martyrum, ac genitricẽ Sanctorũ exstitisse; cùm hoc in munere, vt Ciuis nostri Prudentij, clarissimi Poëtæ, verbis vtar, non à Pœnorum Vrbe, ac vix ab ipsa Roma superetur. Et hoc quidem, quod de Eugenio III. protulimus, vix Sexaginta annos ante Hispaniæ cladem euenit. Hic autem tam longè repetitus sermo eò spectat, vt à nascẽtis Ecclesiæ initijs ad ea vsq. tempora veræ & catholicæ Fidei cultũ fuisse semper à maioribus nostris retentum, tantarum rerum in eadem Vrbe gestarum tam continuata, & perenni prolata serie, ostendamus: atq. vt cùm vestigia nostra, quâcumq. per Vrbem incedimus, in tot Sanctorum, ac Martyrum vestigijs posita viderimus; moueamur æquè, ac si eorum singula illa illustria facta, & glorioſa, quæ ob amorem Christi gesserunt, ante oculos proposita cernerentur; illamq. nobis afferant memoriam, quæ omnium præstantissima est, nempe vt acriùs & attentiùs de illorum imitatione, ipsius Vrbis admonitu, quæ illis, ac nobis communis est patria, cogitemus. Ceterùm eidem, post Hispaniæ iacturam, ea manſit conditio; vt non afflictiorem, quàm reliquæ Vrbes, sed interdum etiam meliorem subierit fortunam. A cuius tandem rei nar-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ratione, nostra huc omnis digressa est oratio. Vt igitur eò reuertamur; duos præcipuos Arabici exercitus ductores eo tempore fuisse commemorant: alterum, Muzam Abenzuyr; à quo Muzarabes fuisse appellatos nonnullis placet; alterum verò Tariff, quòd monoculus esset, Abenzarca Arabicè nominatum. Hi incredibili quadam celeritate nõ modò ipsi Ruderico Regi exitium dedêre, sed vniuersæ illius ditioni: quæ præter Hispaniam; Tingitanam prouinciam Africæ partem, propterea à Sex. Ruffo, & alijs Hispaniã Trãsfretanam, & Hispaniam Tingitanam vocatam, quin & Galliam etiam Gothicam, continebat. Præcipitem namq. Maurorum furorem victrices antea Galliæ nequaquam potuerunt, necipso quidem Pyrenæorum muro, cohibere. In Hispaniam verò tanta atrocitate irruperunt, vt ex Ruderici Archiepiscopi Toletani sententia nulla ciuitas Cathredalis remanserit, quæ non fuerit oppressa, ab ipsisq. Arabibus occupata. Quas enim, vt idem testatur, vi nõ poterant subiugare, falso fœdere decipiebant. Cùmq. militaribus copijs inter se partitis, quamplures ciuitates occupassent; ad Cæsaraugustæ oppugnationem ambo conuenerũt. Ea siue oppugnata, siue promisso fœdere intercepta, tandem potiti sunt. Christiani autem qui illam incolebant, alij captiui, & subdititij, Muzarabes manserunt: alij se se in fugam ad Pyrenæos montes conferentes, Regnorum Suprarbij, & Pompelonæ, quæ postea Aragonum, & Nauarræ titulis sunt comprehensa, instituta sede, liberationis patriæ initium fecêre. Atuerò tunc Episcopum Bentium in nostra Vrbe sedisse apparet ex insigni, & iucundissima cuiusdam antiquitatis memoria, quam in peruetusto Codice sancti Ioannis Pinnatensis priscis literis notatam inueni. Canonica autem sancti Petri Tabernæ est inscripta. Id verò sancti Petri Tabernæ cœnobium Gothorum Regum temporibus fuisse celebre, inde etiam eruitur. Est autem in Ripacurtiensi regione situm. Sed nostris sæculis, vt audio, Ouarræ insigni monasterio attributum, priscum illud idem Tabernæ nomen retinet, & magnam quoq. antiquæ celebritatis memoriam. Ex ea igitur Canonica apertè satis, quinam fuerit, Hispaniæ cladis tempore, Cæsaraugustæ Vrbis status, & condicio, percipietur. Nam ea tantummodò, quæ ad id pertineant, annotabo: ne plus quàm oporteat, longior sim.

Sequitur tenor Canonicæ Sancti Petri de Taberna.

*VENERANDVS pater Dauidius suo tempore præerat in monasterio Tabernæ. Et beatus Belascutus sub ipso erat primus in ipsius congregationis collegio. Et meritò. Qui beatus Belascutus quadam die ad scribendi studium seceßit. In quo studio eum infirmitas corporis percußit. Quã infirmitate diu, grauiterq. ægrotauit. Infirmitate ergo tanti viri cum omni congregatione contristatus est valde Dauidius pater prædicti monasterij. Solito more, cum omni reuerentia, & religione, vt tanto viro erat dignum, venerunt eum visitare, & secundum consuetudinem sanctæ Ecclesiæ ex Apostolica iußione Domino commendare; beato Iacobo dicente: Infirmatur aliquis in vobis, inducat presbyteros Ecclesiæ, & orent super eum, vngentes eum oleo In nomine Domini: & oratio Fidei saluabit infirmum. Qua itaq. reuerẽtia visitato :.::.::.::

Universidad de Deusto
Biblioteca

dem tẽpore in terra ista Armentarius Comes erat. Ad quẽ beatus Episcopus fugiendo peruenit. Et ipse clementißimus Princeps vt eum vidit, quòd conquereret: quid vellet, interrogauit. Cui beatus Episcopus ait: Cæsaraugustanus Episcopus fui, à facie Sarracenorum nunc fugi; & rogo te multum, vt si habes in terra tua Ecclesiam in loco tutißimo positam, dona eam mihi, vt habitans in ea brachium sancti Petri Apostoli, & Reliquias beatorũ Martyrum, seu Confessorum, quas mecum habeo, recondam ibi. Cui benedictæ memoriæ Armentarius respondit: Habeo Ecclesiam terminis locis positam, in honorem Sancti Petri Apostoli ædificatam; placet accipere eam, & has pretiosißimas Reliquias recondere in ea. Beatus igitur Episcopus Bentius audiens, magno gaudio repletus, ad monasterium nostrum venit: &, vt decebat, Abbas noster Domnus Donatus cum congregatione tota cum honorificè suscepit. Venit enim cum magno thesauro. Et tempore suæ uitæ transiens, felici fine, requieścit in eodem loco. Eodem tempore strenuißimus Rex Carolus super gentem Francorum regnabat. Ad quem misit me Domnus Donatus: & indicaui omnia, quæ erant gesta. Igitur ipse vt audiuit talia, promisit se venturũ cũ maximo exercitu, & cũ nimio alimoniarũ apparatu Hispanias; vt Sarracenos inde eijceret, & libertatẽ patriæ recideret. Et propter amorẽ Sancti Petri Apostoli dedit mihi auctoritatẽ libertatis monasterij nostri; & insuper multa munera mihi cõcessit, & cũ omni prosperitate ad nostrum monasterium me remisit. Ergo post regressum meũ à Francia, sanctus Episcopus Bẽtius adhuc viuebat: & ordinauit diẽ, vt dedicaret noua Altaria, in quibus sanctißimas recõderet prædictorũ Sãctorũ Reliquias. Cõsecrauit igitur Altare in honore Sãcti Petri Apostoli, in quo reposuit brachiũ eiusdẽ Apostoli; & Reliquias de vestimẽto Beatæ Virginis; & Reliquias de corpore Sãcti Pauli Apostoli; & Sãcti Andreæ; & sancti Jacobi, fratris sancti Joãnis Euãgelistæ; & pretiosißimas Reliquias de sancto Laurẽtio Leuita, & Martyre; & alias multas Sãctorum Reliquias, quas modò nõ valeo nominare mea humilitate. Cõsecrauit Altare in honore sancti Joannis Baptistæ. In quo reposuit Reliquias; Vasculum argenteum, plenum ex beatorum Apostolorũ pretioso sanguine: & hoc dictum est certißimè: & cineres de corpore sancti Joannis Baptistæ; & de vestimento, & capillis sancti Joannis Euãgelistæ; & Reliquias aliorum plurimorum Sanctorum: quas propter numerositatem non potui reddere memoriæ. Consecrauit etiam Altare in honore sancti Stephani Protomartyris. In quo reposuit duos digitos de corpore eiusdem Martyris; & Reliquias de corpore sancti Bartholomæi Apostoli; Sancti Barnabæ Apostoli; & sancti Cipriani Martyris; & caput sanctæ Nulionis; & spatulã sanctæ Alodiæ; & Crucis particulam de lignum Domini. His ergo rebus venerabiliter

biliter completis, conuocatis Episcopis totius prouinciæ ordinauit diem Dedicationis Ecclesiæ. Et fuit dedicata cum magna honorificentia. Huic Dedicationi interfuerunt septem Episcopi, & prædictus Comes Armentarius, & vir nobilißimus nomine Redemptus, & ego peccator Belascutus. Et iuro vobis fratribus meis dilectißimis per diem tremendi iudicij, quòd hoc, quod vobis exposui, in veritate dixi: quia oculis meis vidi: & aliqua, quæ nõ vidi, de ore fidelium audiui: ..... Hæc Beatus Belascutus dixit, & infirmitate pressus siluit, & bonis operibus ..... Kal. Aprilis: ad cælorum regna transiuit: & iuxta Altare Sancti Petri Apostoli sepultus ..... Imperante Domino nostro Jesu Christo, qui viuit & regnat per omnia sæcula: ..... Sunt Reliquiæ multæ: quorum delectatus sunt notamina. Et ibi est caput: ..... In minori verò est Vasculum argenteum, in quo habentur multæ Reliquiæ Sanctorum: ..... Justi, & Pastoris, & Sanctarum Justæ, & Rufinæ. Et est ibi scriptum, sicut superiùs prænota: ..... Belascuti. Ita vidimus esse in Altaribus. Hæc itaq. in ea Sancti Petri Canonica memorantur. Quibus quæ fides adhibenda sit, affirmare non ausim. Affirmabo autem nimis verè, me ita ea omnia exarata inuenisse in dicto peruetusto Codice Pinnatensi, antiquis literis, atq. adeo veteri pergameno descripta, vt magnam speciem præseferant, meo quidem iudicio, veritatis. De Bentio autem nihil sanè vspiam mihi legisse videor: tantummodò coniectura ducor ad suspicandum, eum cõtinenter Baldifredo Episcopo succesisse; cuius in Decimotertio Concilio Toletano Ann. Chr. DCXXCIII. Eruigio Rege, habito mentio fit. Siquidẽ in eo Freydebandus Abbas, Vicarius Baldifredi, Episcopi Cæsaraugustani, subscriptus exstat. Et eundem etiam Baldifredum constat interfuisse duobus alijs Concilijs Egicæ, siue Egicanis Regis tẽporibus, in eadem Vrbe Toletana, habitis: priori quidẽ, Ann. Chr. DCXXCIIX. Posteriori verò, Ann. Chr. DCXCIII. à quo septem tantum anni interseruntur vsq. ad Ann. Chr. DCC. quo Bentium Cæsaraugustanæ Ecclesiæ præpositum fuisse, Belascuti testimonio comprobatur. Annum enim Hispaniæ cladis, quem DCCXIIII. fuisse diximus; Belascutus ipse decimumquintum Annum Ordinationis, idest, vt interpretor, Episcopatus ipsius Bentij Episcopi nominauit. A numero autem annorum Hispaniæ cladis quindecim his annis deductis, fit æquè, vt Bentius Episcopatum dicto anno DCC. obierit: qui non longiori quàm septem annorum interuallo, ab vltima ea Baldifredi Episcopi memoria distat, quam retulimus. Sed mihi propositum hoc loco non fuit

Universidad de Deusto
Biblioteca

fuit Cæsaraugustanorum Antistitum narrationem persequi. Nam id in eum librum differimus, quem de eorum serie à nascẽtis Ecclesiæ initijs ad hæc vsq. tempora meditamur. Fuêre autem plures alij, quàm à me supra memorati sunt: quorum nuda tantum nomina curabo in extrema huius capitis parte in lectoris gratiam percensêre. Illud tantummodò facere studui, vt Bentium Baldifredo successisse, eorumq. ac tẽporum rationem, perquamoptimè cum dicto Belascuti testimonio cohærere, indicarem. Et verò Donatum eo tempore, Abbatem esse Tabernæ monasterij, de quo hæc gesta ponuntur, ex ijsdem ipsis Belascuti verbis perspicuum fit: itidemq. tunc Armentarium Comitem apud nos alicuius magnæ ditionis, ac Ripacurtiensis fortasse, fuisse potitum. Sed eorum nullam aliam, præteream, mentionem obseruaui. Redempti verò nomen in vetustis alijs monumentis memini profectò me legisse, tenuisseq. illustris viri locum apud nos; non tamẽ quo anno, præterquam in hæc tempora. Tot autem Sanctorum Reliquias, &, quod magnum est, sancti Petri Apostoli brachium ad nos vnquam allatum, stupesco; tamdiuq. si ita est, in eodem Tabernæ monasterio asseruari: cùm tantæ rei nullam memoriam, neq. in priscis Annalibus, neq. in posterioribus, tum nostris, tumetiam externis inueniamus. Audio tamẽ, dum hæc scribo, in Quarræ monasterio, cui dictum Tabernæ cœnobium, vt paulo ante diximus, attributum fuit, brachiũ quoddam in maximo honore haberi sub nomine sancti Petri Heremitæ, non autem Apostoli. Fortasse à nominis similitudine ortus est error. Quod si id verum esset; & gloriãda, & prædicanda, & multis alijs antiquitatibus nostris præferenda hæc esset. Sed istius veritatis inquisitionem nemo à me exigat: eis enim, qui plus pollent antiquarum rerũ scientia, libenter concedo. At dum ibi Caroli Francorum Regis mentio fit: non de Carolo Magno, sed de Carolo Martello, Pipini patre, intelligi debere existimo: quem circiter Ann. Chr. DCCXXV. Francis imperare cœpisse, Annales eorũ attestantur. Quid? quod, & referri ea potuissent ad Carolum Magnũ, Pipini filium. Is enim, vt auctor est Aemilius Ann. Chr. DCCLXIX. Regnum inijt. Quo tempore, seu nec diu postea, Belascutus eum Galliæ inuisere potuit, cùm tantùm ætate processisset, vt illius oratio senectutis plena à Dauidio Abbate & alijs Monachis, Belascutum ipsum, moribundum iam de antiqua monasterij condicione scisscitantibus, haberetur. Ille autem moriens, cùm iam ceteris ex partibus oppressa mens esset, extremum videtur sensum suum ad proferendam istus antiquitatis memoriam reseruasse. Sed mihi magis placet, vt ea ge-

ea gesta ad Carolum Martellum refferamus. Ceterùm Belascuti obitus dies, & multa alia ob vetustatem legi non potuerunt: propterea à nobis adhibita fuêre tot puncta. Iam verò, ne longius labar, quisnam Cæsaraugustanæ Vrbis status fuerit, cùm in Maurorum potestatem venit, ex ipsius Canonicæ verbis apertissimè elicitur: simulq. etiam verum esse id, quod omnium traditum est sermone, plures in ea Christianos, falsis Arabum promissionibus deceptos, mansisse, vectigalia ipsis Arabibus persoluentes. Vt enim Episcopus Bentius testatur, noluerunt salubri illius consilio acquiescere. Hi ergo postea septi, & inclusi in Parrochia Virginis Mariæ *de* Pilari, quamdiu Mauri Vrbem tenuerunt, habitarunt. Quo tempore Societatem, vulgò Confratriam, Beatæ Mariæ Maioris, & *de* Pilari, per insignem, antiquissimamq. etiam in antiquissimis monumentis vocatam, initam fuisse, maiorum memoria traditum est, veteribusq. apparet ex scriptis: quamuis non nullis altiora illius initia repetenda videntur. Iam illud satis liquet, clarissimo illius, ac religiosissimo Templo, eodem ipso tempore Maurorum, non modò Ecclesiasticos viros, sed quandoq. etiam ipsos Vrbis Episcopos præfuisse. Qui verò à nascentis Ecclesiæ primordijs ad Arabum in Hispaniam aduentum (cuius rei narrationem hoc loco suscepimus pertractãdam) in ea Vrbe Episcopi sederunt; hi sunt. S. Athanasius, Beati Iacobi Apostoli Discipulus, ê nouem ab eo, vt proditur, ad Christianam nostram Fidem Conuersis vnus. S. Felix: S. Valerius I. Valerius II. Clemens: Costus: Vincentius I. Lucius: Valerius III. Vincentius II. Simplicius: Maximus: Ioannes: S. Braulius: Taius: Baldifredus: ac Bentius tandem, cuius causa in hanc incidimus eorum, qui ipsum anteceſſerunt, mentionem. Ceteros autem, qui post eum ad nostram vsq. ætatẽ sequuti sunt, nominatim alio in loco curabimus proferendos. Sed nunc ad rem.

De Suprarbiensis Regni initijs.

CVM multæ autem, ac variæ sint scriptorum sententiæ, quo tempore Suprarbiense Regnũ orsum fuerit, quiq. primi eidem præfuêre, Reges ne, an Duces bellorũ, censendi sint: nos res gestas persequemur, Regumq. & temporum seriem, quemadmodum in opinione nostra posita est: posteà instituta disputatione, in qua veritas limetur, consilij nostri rationem explicabimus. Nec verò me fugit, nequaquam esse diligenter nimis in ea, quæ à maioribus sunt tradita, inquirendum. Sed confusiùs

Universidad de Deusto
Biblioteca

cõfusiùs acta res est, quàm quæ potuerit rectè silentio præteriri. Quã-obrem nequaquam verebimur, dum oporteat ad ipsam veritatem illustrandam, tritas relinquere, & nouas alias inusitatas vias indagare: præsertim cùm ijs vti tantummodò argumentis statuerimus, quæ perspicua omnibus nitantur veterum monumentorum veritate. Itaq. perducam nunc ad finem, quam antea cœperam enarrare patriæ nostræ iacturam: vnde Suprarbiensis Regni initium ductum est.

Cæsaraugustana igitur Vrbe ab Arabibus capta, & oppressa, breui tempore omnia circumcirca opida, municipia, ac regiones in eandem prorsus fortunam deuenerunt. Christiani enim, qui tunc ea incolebant, à quorum maiori parte de ipsa condicione seruiendi, ab infidelibus oblata, recusatum fuit, patrias suas deserentes, aufugerunt; montosaq. Pyrenæorum loca petentes, in ipsis asperrimis saxis mansiones suas, quasi casas, pastorum more, lignis, sylueſtriumq. arborum frondibus tectas, collocarunt. Cùm autem sparsi cum Arabibus sæpè decertarẽt; ipsos superare nõ poterãt. Itaq. Tercẽti ferè ex ipsis collecti, speluncam prope Iaccetanam Vrbem in Vruẽlis monte sitam, natura loci omni aditu circumcisam, ingentiq. crepidine obsessam, sibi in arcẽ statuentes, communierunt, sperantes se in eadem, vt Pelagio ad Asseuæ montẽ euenerat, Arabum furorem euasuros. Vnde nostris aliquandiu nõ receptaculo solùm, sed incursionibus etiam, ac molestijs in hostes inferẽdis aditus cœpit patêre. Abdulazizius, eo tempore, in locum Muzæ Abenzuyri, eius patris, præfecturæ Arabum in Hispania sub eodem Alcalifa Vlith præpositus erat: Egilonamq. Ruderici Regis viduam, vxorem ducens, Hispali sui imperij sedem constituerat. Is, vt accepit, quæ à nostris ex spelunca parabantur, timens, ne sibi, & suis inde, quemadmodum à Pelagio ex Asseuuæ monte, aliquod graue damnum inferretur; ad nostrorum impetus coërcendos statim iussit suorum militares copias accersiri. Quarum ductor effectus quidam Abdemelichus Abencatanus, speluncam ipsam obsidione cepit: Christianosq. omnes, qui ibi aderant, nedum viros, sed feminas, ac paruulos lactẽtes, vberibusq. matrum inhiantes, gladio iugulauit, ac præsidia omnia, ibi à nostris parata, funditus euertit. Cuius ruinæ non nulla hodie exstãt vestigia. Deinde ad finitima loca arma conuertens, horribili furore, ferro, igneq cũcta vastauit. Sed Abdulazizio à suis
719 Hispali interfecto, Abdelemichus, ea re comperta, de priuatis rebus cogitans, suas copias reuocandas statuit, ad planiciemq. regressus fuit, in arcibus primarijs, suorum præsidijs constitutis. Tunc nostri, qui cladẽ euaserant,

euaserant, susiq. per agros vagabantur, erigere animos cœperunt, & ab hostili metu plusculum respirare. Abdemelicho namq. ad plana loca descendente, seditionibus ciuilibus inter suæ factionis gentes suborti implicato, nostri in montanis ipsis, & vicatim habitare, & liberiùs degere potuerunt. Euenerat autem, vt quidam integerrimus, ac sanctissimus vir, nomine Ioannes, iam ante incolere cœpisset speluncam illam, in ipso Vruẽlis monte, vt diximus, constitutam. In qua Sacellum Diuo Ioanni Baptistæ dicatum, tenue, & exile, quæ eius facultas fuerat, construens, omne tempus ætatis suæ, Anachoretarum instituto deditus, piè, ac religiosè traduxerat: meliùs sibi statuens in summa egestate degere vitam inter feras, quàm cum hominibus in eo motu temporum, tantaq. rerum conuersione, ac perturbatione versari. Is ab Atares nomen suum traxerat, Ioannesq. Ataresius dictus fuerat, quòd opidulo ita appellato natus fuisset. At dum mortuus fuit; magna à nostris coli religione cœpit: iam vt sine vlla dubitatione crederetur in concilio Cælestium collocatus. Istius ergò tanti viri duo Cæsarauguſtanenses fratres, Otho, seu Voto, ac Felix nominati, & vestigia persequi, & eadem ipsa inire vitæ, ac virtutum cubicula decreuerunt. Cùmq. aliquantulum progressi fuissent in eo genere, cursuq. viuendi: mox eosdem alij duo consequuti sunt, Benedictus siquidem, & Marcellus. Hi mira religionis societate coniuncti, Orationibus, ieiunijs, alijsq. virtutum operibus Omnipotenti Deo assiduè vacabant. Totitaq. claris sanctitatis testimonijs clarior ille locus effectus, à nostris cœpit frequenter visitari. Eô namq. conuenientes, in tuenda Fide Catholica, ac ferendis patienter aduersitatibus non mediocriter confirmabantur. Dei tandem nutu, cùm aliquando illuc plurimi Christiani vndiq. collecti conuenissent, seq. patria pulsos, vastas montium solitudines, quæ alioquin feris à natura datæ fuerant, nec dum tanquam aduenas, aut hospites, sed tanquam prædones potiùs, incolentes viderent, ac pia, & sacra loca ab ipsis Mauris, tot victorijs grassantibus, profana haberi: quæ summa Dei bonitas est, effecit, Vt in hac maiori nostrorum mœstitia, & languore insperatæ sibi salutis adsciscendæ amplissimus aditus patefieret. Quippe cùm Infantis Pelagij, ac suorum in Asturia splendor, & virtus aduersus Fidei hostes, in dies crebriùs perueheretur, & quæ, ac quanta mirabilia illis decertantibus contigissent: nostri, vt credere licet, Diuina quadam vi ad paria aggrediendum excitati,

Universidad de Deusto
Biblioteca

vnicum ſibi refugium, ac tot malorum remedium ſtatuerunt, videlicet: ¶ VT legibus militaribus aſtricti in Maurorum ruinam ſub Vnius tandem imperio conuenirent. ¶ Vnde Suprarbienſis Regni initium ductum fuit.

SVPRARBIENSES REGES VII.

Garſias Eximini, Suprarbienſis Rex I.

MAGNIS namq. priùs ad Aediculam illam Sacrã ab omnibus actis vigilijs, ieiunijſq. nec non & Orationibus, ac precibus multis, vt Omnipotens Deus placaretur, effuſis; demum quadam die, Sacrificio Miſſæ Sãctiſsimo celebrato, vna voce, ſuffragijſq. cunctis, Garſias Eximini, fortis, & ſtrenuus vir, qui & ipſe Regio Gothorũ ſanguine, vel, vt alijs placet, Hiſpano genere antiquo ortus erat, tãquàm præcipuus militariũ copiarũ ductor, atq. imperator, electus fuit, & cõſtitutus Rex. Is ante Hiſpaniæ excidiũ, locorũ Ameſcuæ, & Abarcucæ in Cantabrorũ regione fuerat potitus. Quibus poſteà à Mauris occupatis, ſe in eam altitudinem montium contulerat. Cùmq. in ipſo congreſſu adeſſet, Regali titulo ſalutatus fuit. De Anno, quo hæc geſta fuêre, inter ſcriptores non conuenit. Multi enim multa dicunt. Nos potiſsimùm hac in re antiquam Pinnatenſem hiſtoriam ſequemur: quòd nulla ea certiora, magisue illuſtria noſtrarum rerum monumenta ſtatuamus: à quibus videtur non multum differre Beutherius Valentinus.
724 Itaq. vt ex his percipi poteſt, circiter Ann. Chr. DCCXXIIII. hæc facta conijcimus. Garſiam autem hunc non Ducis, ſed Regis nomine inſignitum fuiſſe, vetus, ac conſtans opinio eſt; à noſtriſq. propterea

ptereà id conſultò factum, vt & ſibi ipſi nouæ dignitatis tuendæ nouus ſtimulus adderetur, Mauroſq. Regalis nominis maieſtate maior timor inuaderet: iam vt ferè Regni noſtri initia iure poſsint Pelagij Regni initijs adæquari. Nouus igitur Rex noui Regni obeundi ſibi traditam molem ſuſcipiens, iuriſiurandi religione omnes noſtros aſtringi voluit, quæ ſibi placerent, ſequuturos. Ea autem cùm præſtaretur; noſtri plures animi magnitudine, quàm numero, quaſi futuri boni euentus præſagi, inſultantes, nouo quodam bellico furore perciti ſunt. Aderant autem non longe à Iaccetana Vrbe. Ad illius tamen expugnationem adeundam minimè ſe fore ſtatuerunt viribus, aut potentia æquales: eò quòd eſſet Maurorum firmiſsimo præſidio communita. Vt autem eis nuntiatum fuit, ab Aynſæ opidi irruptione, quod Ripacurtienſi ditioni eſt finitimum, non tam difficili aditu prohiberi: noctis ſilentio, Iaccam prætereuntes, ne à Mauris deprehenſi impedirentur, per deuios ſaltus iter facientes, improuiſò in ipſum Aynſæ opidum irruperunt. Atq. vt ſperabant, euenit. Noſtri enim Aynſam occuparunt: breuiq. Chriſtianorum vndiq. omnes ſuas copias eò contrahentium collecta multitudine, caſtellis, atq. arcibus eam communire cœperunt, vt quos timebant hoſtium impetus, ſuſtinere poſſent. Mauri illico, permagna ſuorum armatorum manu comparata, noſtris immane excidium laturi conuenerunt. Maximam enim victoriæ ſpem in ingenti eorum numero repoſuerant. At Garſias Rex non intra mœnia continere ſolùm, ſed Mauris obuiam ire poſſe ratus; acie cum illis dimicaturus contendit. Innumerabilem autem eorum multitudinem vt inſpexit, ad extrema ventum arbitratus eſt, nequè aliunde petendum eſſe, quàm à Diuino numine præſidium. Cùmquè ſibi, & ſuis neceſſariò confligendum videret, in Diuinæq. virtutis auxilio, potius quàm in humana vlla potentia relictam ſpem: noſtris animos addere, & ad glorioſam mortem obeundam excitare cœpit. Ipſis tunc, omni ſpe dempta, ad necem, vt credebant, properantibus, memoriæ proditur, cæleſte ſignum in aëre apparuiſſe: Crucem ſcilicet rubeam, ſupra viridem arborem, Quercum nomine, aureo veluti in clypeo poſitam. Qua inſpecta, certiſsimum ſibi futuræ victoriæ præſagium ſtatuentes, ad acriùs pugnandum commoti ſunt. Itaq. Diuinam opem, ac beati Ioannis Baptiſtæ implorantes auxilium, quòd pro Fidei veritate certarent; libero curſu in Mauros irruerunt; ſummaq. dimicãtes

Universidad de Deusto
Biblioteca

contentione, tandem omnes eorum copias profligarunt, Garsiam ipsum denuo, quòd tã glorioſé de Mauris triũphasſet, Regẽ Glorioſiſsinum, & Inuictiſsimum, maximo applauſu, & perhonorifica militari congratulatione, acclamantes. Inde ea Regio Suprarbienſis Regni nomen ſortita eſt: Suprarbienſiq. Regno, Regi, & poſteris cæleſtis ſupra arborem Crucis ſignum, Regiæ dignitatis ſtemma clarum enituit. Neq. aliundè fluxiſſe, conſtanti, veteri, & illuſtri fama, literiſq. & memoria celebratur. Aynſæ autem opidum, arx primaria noſtris conſtituta, propterea caput fuit antiqui Suprarbienſis Regni: in cuius nomen paulatim, quæ acquirebantur opida, ceſſêre. Garſias verò Rex tanti diuinitus in ſe collati beneficij non immemor, Sacellum ſancti Ioannis Baptiſtæ in Vruëlis monte, vt diximus, ſitum, plurimis donis ornãdum, & locupletandum curauit: quod poſteà celebre fuit ſibi, & poſteris Regibus monumentum. Ab ipſa autem rupe vaſta, in qua erat exciſſum, ſancti Ioannis *de* Pinna dictum eſt. Multæ poſteà res à noſtris contra Mauros feliciter geſtæ ſunt; nonnullaq. opida in Cantabria ab eorum manibus erepta & seruata: quibus Garſias Rex Suprarbienſe Regnum, ſuamq. ditionem amplicauit, & auxit. Tandem ampliſsimam gloriam propterea conſequutus, mortem obijt, Beutherio teſte, Ann. Chr. DCCLVIII.
758 Eo mortuo, ad Garſiam filium ex Innica, ſeu Enenga vxore ſuſceptum, ob eamq. cauſſam Garſiam Innici appellatum, omnium conſenſu, & voluntate Regnum delatum eſt. Et verò habita temporum ratione, dicere cogimur, primi iſtius Regis filiam fuiſſe, Momeranam, ſeu Muninam illam, quæ ex Alfonſi Sapientis, Caſtellæ Regis, Toletaniq. Archiepiſcopi Ruderici ſentẽtia, Ann. Chr. DCCLV Froilæ, ſeu Fruëlæ Legionenſi Regi nupta fuit. Nam etſi ea alioquin illius Hedonis, Andecæ filij, filia ſtatuatur, à quo poſteà noſtri Aragonenſes Comites, vt paulopoſt demonſtrabimus, profecti fuêre; veruntamen ipſi ambo in ſuis ſcriptis memoriæ prodiderunt, Muninam illam, Regia Nauarrenſi progenie ortam eſſe: iam vt Garſiam hunc, Regem extitiſſe, graui hoc eorum teſtimonio comprobetur; cùm in hæc tẽpora neminẽ alium, præter eũ cis Pyrenæos regnaſſe perſpicua omnibus, & nota res ſit. Suprarbienſem verò, non autem Nauarrenſem cẽſendũ eſſe, & quid ipſi ſenſerint; indicabimus poſteà in eo Capite, in quo varias ſcriptorũ ſentẽtias de Suprarbiẽſis Regni initijs perſtringemus. Fabricius Gaubertus, nõnulliq. alij, qui res noſtras ſcriptis prodidêre, in hac prima iſtius Garſiæ Eximini Regis electione antiquum

antiquum Suprarbienſe Ius conditum, Magiſtratumq. Iuſtitiæ Aragonum inſtitutum tradunt. Nos aliorum ſententiam ſequuti, ea primo Interregno, de quo paulò poſt, ſubijcienda duximus: tametſi hoc tempore aliquod illis initium fuiſſe datum, facillimè credam.

Garſias Innici I. Suprarbienſis Rex II.

GARSIAS ergo filius, eodem Ann. DCCLVIII. Reg- 758
num adeptus, amplificandæ ditionis ſuæ cupiditate commotus, bella cum Mauris acerrimè geſsit, nonnullaq. ab eorum poteſtate opida eripuit. Inter quæ, Pompelon, Vaſconum primaria Vrbs, magis, magiſq. ſui nominis gloriam illuſtrauit. Ea, Iruñenſis ciuitas vernacula lingua vocari conſueuit; Bambalonamq. Carolus Princeps, nimirum ab Vuamba Rege, minimè verò Pompelonem, ſeu Pompeiopolim, à Pompeio Magno, vt pleriq. tradunt, nominatã vult. Qua de re tam feliciter geſta, ſiquidem quòd tam celebrem Vrbem à fœda Maurorum ſeruitute liberaſſet; ad Leonem III. Pont. Max. legatos decreuit Garſias Rex, Maurorumq. vexillum miſit, quod in ipſa expugnatione ceperat, tanquam victoriæ partæ ſignum, & trophæum. Inde Pompelonenſis, ſiue Pompelonenſium Rex vocatus fuit. Nec diu tamen tantæ Vrbis potitus. Paulò etenim poſt in Maurorum dominatum redijt. Et verò eam conſtat triſtiſsimis illis temporibus in magna varietate, ac conuerſione rerum verſatam fuiſſe, atq. adeo etiam totam ferè Nauarræ Prouinciam. Nam & à Mauris ſæpius vi oppreſſa fuit: tum & ab Aſturiarum Regibus, tum & à Suprarbienſibus noſtris obtenta: ac tum in Gallorum quoq. decîdit imperium, cùm Carolus Magnus, Pyrenæos tranſcendens, à Maurorum manibus extorſit illam, fundituſq. ipſius muros iuſsit euerti. Propterea nec mirum, quòd quæ tot fluctibus fuerit iactata, plures etiam expugnato-

Universidad de Deusto
Biblioteca

pugnatores habuerit. Quorum vnus, hic Garsias Rex fuit: parumper tamen, vt diximus, eiusdem potitus. Deniq. Regio munere glo-
802 riosé perfunctus, interijt Ann. Chr. DCCCII. vel circiter. In Pinnatensi Sacello sepultus fuit. Fortunium filium reliquit, Suprarbiensem Infantem appellatum, qui illius protinus suffectus est heres. De cuius matris nomine compertum nihil habeo: præterquam quòd ex priscis quibusdam Pinnatensis Ecclesiæ monumentis, quæ apud me exstant, Domnam Totam, colligitur eam dictam fuisse. Sub hoc autem secundo Suprarbiensi Rege Garsia, Azenarius vir clarus, & præstans, primus inijt insigne Aragonum Comitis nomen, ac munus.

Aragonensis Comitatus initium.

NAM interea dum Pompelonense, quod diximus, bellum ab ipso Garsia Innici, Rege gerebatur; memoriæ proditur, strenuum quendam militem, Azenarium nomine, Hedonis Aquitaniæ Ducis Nepotem, ex Cantabria in hæc Pyrenæorum loca aduentasse, ipsius Garsiæ Regis stipendia meriturum. Is Iaccetanam Vrbem adortus, ea, nonnullisq. alijs finitimis opidis, sua, suorumq. virtute expugnatis, ab ipso Rege donatus fuit: atq. vniuersæ huic regioni, quæ vix decem & sex millia passuum latè, longèq. patebat, Comes præfectus. Cùmq. à duobus Aragonijs flummibus, quorum ripis ferè constituitur, Aragonia vocaretur; his temporibus Aragonum Comitatus nomen adsciuit: à quo posteà Aragonenses Comites fluxêre. Aragonensi verò Comitatu, & Suprarbiensi Regno, deinde subiunctis, clarum inde, vt infra explicabimus, Aragonum Regni nomen dimanauit: quod posteà clarius in toto Orbe terrarum clarissimis victorijs factum fuit. Sed de his iam dicendi locus erit, cùm ipsorum Comitum seriẽ persequemur. Quare nũc ad institutum de Suprarbiensibus Regibus sermonem redeamus.

Fortu-

Fortunius I. Suprarbiensis Rex III.

FORTVNIVS itaq. I. Garsiæ Innici F. Garsiæ Eximini N. quẽ Suprarbiensem Infantẽ, quasi heredẽ Regni futurum, vocari solitum memorauimus, patris mortui fuit, omnibus annuentibus, imperium consequutus. Illud verò Fortunij nomen idem cum Ordonio esse quibusdam placet. Vix terdecim annos regnauit. In his autem amplissima gesta celebrantur. Anno enim ipsius Regni Septimo, Natalis autem Chr. DCCCIX. ad Pyrenæi radices (Roncauallis loco 809
nomen est) pugnam illam commissam constat: qua, vt Aemilij Gallici scriptoris verbis vtar, *nulla vnquam Francorum clade nobilior, nec fama celebratior visa est*: siquidem in ea notissimi illi Francorum Duces, ac primarij heroës deuicti, Bernardi Carpij memorabili, & eximia virtute, Marsilio Mauro Cæsaraugustanensi Regulo, opem ferente, interière. Ac Garibaio quidem probabile fit, hunc Fortunium Regem eo in prælio interfuisse; acriterq. in Francos dimicasse. Sed incertum existimo; saltim à nullo alio præterquam ab eo testatum comperio. Et verò, vt ego arbitror, quo tẽpore ea pugna commissa fuit, Nauarra in istius nostri Fortunij Regis potestate non erat: sed sub illius Alfonsi Legionẽsis Regis imperio, qui ab ipsis Francis clarissimã huiusmodi victoriam reportauit: tametsi sat sciò id Ambrosio Morali, grauissimo Historico nequaquam placere. Illud quidem satis exploratum est, quod idem ipse Garibaius scribit, Fortunium hunc, aliquot Maurorum copijs in ditionem suam insultantibus cùm obuiam prodijsset, ad opidumq. Olcassæ, acies conuenissent vtrinq. postquam diu acriter pugnatum fuit, fuisse tandẽ ab ipsis Mauris celebrẽ victoriæ triũphũ cõsecutũ: Rõcallẽsisq. vallis habitatoribus, quòd in eo prœlio præstãtem operã nauauissent, insigne illud Ingenuitatis, qua hodie gaudent, Priuilegium irrogasse. Quod Garibaius ipse se legisse perhibet: in eoq. istius Fortunij Regis, ac Sanctij filij, qui cõtinenter sequitur, clarissimam fieri mentionem:

Universidad de Deusto
Biblioteca

Vt hos Principes, qui primi nobis præfuêre, Regale nomen adsciuisse, dubitandũ non sit. An verò Suprarbienses, an Pompelonẽses, seu Nauarrenses dicti, ea controuersa res est, plenaq. dissensionis inter scriptores: de qua infra, vt à me paulò est ante dictum, copiosiùs disputabo. Demum Fortunius hic Rex, fugatis Mauris, ditione sua aliquantulum
815 paccata cõstituta, circiter Ann. Chr. DCCCXV. mortuus fuit: illiusq. corpus in Sacello Pinnatensi humatum. At Galindum, Comitem Secundum, constat sub eius imperio Aragonensibus præfuisse.

Sanctius Garsiæ, Suprarbiensis Rex IIII.

SANCTIVS igitur Garsiæ, Suprarbiensis Rex IIII. Fortunij. I. F. patre mortuo Regnum occupauit. Iam enim vsu inoleuerat, vt Regale munus ipsi stirpi Regiæ traderetur. Illud verò Garsiæ nomen apertè constat Regẽ hunc, patrẽ, atq. auũ, in illius Garsiæ Eximini, primi Suprarbiensis Regis, memoriam vsurpasse. Tum & illud etiã satliquet, quod omnes testantur, Nauarræ Prouinciam, totam ferè huic Regi Sãctio in sui Regni initijs subditi tiam fuisse: siue quòd à Legionensibus Regibus desciuisset iam, siue fortasse quòd à Mauris vindicata, de eorũ manibus nunc eriperetur. Sed quî id euenerit non proditur. Hoc tamen certum ponitur, hunc ipsum Regem cùm in ipsos Mauros denuo prosilientes, magno comparato exercitu Decimo septimo Regni sui
832 anno, qui fuit Ann. Chr. DCCCXXXII. prœlium committeret: hostium multitudine circumuentum, vna cum Quinto Aragonum Comite, Garsia, fuisse necatum. Siquidem sub hoc Rege tres Aragonum Comites extiterunt: Eximini scilitet duo, qui tertius & quartus, Comites numerari debent; ac vnicus iste Garsias, qui quintus ordine Comes fuit: ac verè quidem non honoris tantùm, sed & calamitatis comes, ac socius appellandus; quandoquidem vna cum hoc Rege victus simul, & occisus est. In hoc autem prœlio Muzam Abenheazin, tertium Cæsarauguſta-

sarauguſtanensium Maurorum Regulum, Arabici exercitus ductorẽ fuisse comperio. Etenim is, cùm alioquin Christianus natus fuisset, Mahmeticæ sectæ se addixerat: & à Cordubensi Rege deficiens, Toletum, Valentiam, Cæsarauguſtam, Tutelam, Oscam, ac magnam deniq. Hispaniæ partem parere sibi coëgerat armis, & vi. Quarum rerum magnitudine elatus, superbum Miralmuminimi; Hispanensis cognomentum, quo inter Arabes summa Imperatoria Maiestas designatur, vsurpauerat. Posteà Pyrenæos trascẽdens, Galliam Gothicam inuasurus; à Carolo Caluo Francorum Rege, qui eius potentiam non mediocriter pertimuerat, magnis muneribus, ac donis delinitus, reuocatus fuit. Et inde rediens cùm in hunc nostrũ Regem impetu magno irrupisset; teterrimum eidem, quem diximus, & vitæ, & Regni intulit finẽ: ac Põpelonẽ Vrbem adortus, eandem, magnamq. Nauarræ partem, atq. alia cis Nauarram opida, perquàm celeriter occupauit. Tunc noua etiam perturbatio rerum visa est. Sanctij enim Regis corpore ad Pinnatensem Ecclesiam, quã amplificauerat ipse, delato; quòd sine prole obijsset, Suprarbiense, ac Pompelonense Regnum ad vltimum quasi interitum deductum, denuo instaurari oportuit. Vnde benignitate Dei Aragonensium libertatum origo.

Primum Interregnum.

ETENIM huiusmodi clade Christianis illata, in qua etiã dictus Garsias, Quintus Aragonensis Comes, victus occubit; qui ex ea viui euaserant omnes, se se statim in fugam contulerunt: Nauarrenses quidem finitima opida Nauarræ petentes, vrbẽ suam deserere coacti sunt. Nostri verò, quos Sexcẽtos fuisse perhibetur; Pinnatensem speluncam illam adierunt. Ea enim non solùm veluti ædes sacra illis temporibus colebatur, sed etiam tanquàm arx fortissima, tutissimumq. ac postremum fortunæ miseræ, & iactatæ perfugium. Illuc ergo nostri cum vxoribus, & liberis vltima desperatione perterriti, quemadmodum initio Hispaniæ cladis euenerat, confugientes; magna, quibus inimicorum impetũ propellere possent, parare propugnacula curauerũt. Cùmq. sæpius cum Nauarrensibus implicati, quibuscum fuerant antea consiliorum omnium societate coniuncti, in Maurorum fortunas inuaderẽt, plurima eorum loca vastantes: inde sibi maximos quæstus, ac prædas comparabãt. In quarum partitione, sæpe vt fit inter coniunctissimos quosuis, crebræ, vel potius quotidianæ suboriebantur, ciuilibus bellis

non nun-

Universidad de Deusto
Biblioteca

nonnunquam agitatæ, contentiones: quæ Nauarrensium animos in nouorum consiliorum rationem induxerunt. A nostris namq. desciscẽtes (quæ mea recens opinio est) Regem sibi præfici oportere iudicarunt. Vnde, meo quidem iudicio, nec aliunde sanè, tota quæ semper visa est exstitisse, vniuersi iuris nostri ab eorum iure dissimilitudo prouenit. Atqui nostros quotiescunq. dico, & Aragonenses, & Suprarbienses intelligo. Nã etsi minima illa Aragonensium Resp. Comitum adhuc continebatur imperio: ex quo tamen Comites ipsi semper fuerunt Regibus nostris addicti, communis eorum esse vna, & eadem cum Suprarbiensi Rep. censebatur: obeamq. caussam de illa stabilienda ab omnibus simul fuisse inita communiter consilia videmus. A pristina igitur nostrorum societate Nauarrenses modò se totos distraxerunt, Eximino cuidam, sin minus Innico Aristæ, totius belli, ac instaurandi Põpelonensis Regni summam deferentes. At verò Eximinus hic ipsius Aristæ Regis pater fuit. Quod cùm Garibaius, primus ex omnibus Historicis adumbrarit; nos iam exprimere curabimus, atq. Eximinum hunc Regem fuisse, qua ex parte Garibaius ipse in probatione defecit, demõstrare, postquàm institutam narrationem absoluerimus, ne eandem, interposita disputatione, obcæcemus. De eo verò nihil habeo, quod dicam, præterquamquòd Rex fuit. Et regnauit is quidem, cis Pyrenæos saltem, quantum conijcere possum, paucos dies. Ac fortasse Aquitaniæ Rex fuit. Nam, vt ex Annalibus Francorum colligitur, ea Galliæ pars aliquandiu Reges suos habere consueuit, Regnumq. Aquitanicum vocitari. Vndè forsan (fieri namq. potuit) Eximinus hic Regis sibi nomen adsciuit. Filium autem habuit (vt colligitur ex Pinnatẽ se historia, de qua infra præcipua quædam Capita recitabo) Garsiã vocatum; Innici Aristæ fortasse fratrẽ maiorem: quẽ suspicor viuente patre obijsse, cùm nusquã appareat Garsiã ipsum regnasse. In ea enim solùm proditur, ipsos ambos, Eximinũ Regem, & Garsiam filium nullo successore superstite decessisse. Sed in hoc saltem erratum puto: cùm Aristam Regem, Eximini istius Regis filium fuisse, iam grauissimo argumento, quod paulo post afferam, confirmetur. Ex his autem coniecturam capio, vt generis illius antiquitatem ex Aquitania profectam existimem. Aristam namq. Regem, qui sine vlla dubitatione istius Eximini filius censendus est, omnes quotquot sunt, & recentiores, & veteres scriptores prodiderẽ ex Bigeronensi Comitatu, qui illi tanquã patrimonium tribuitur, ad Põpelonẽsis Regni gubernaculũ accessisse. Cumsisse. Cumueni autem, seu Cucneni Populi, qui posteà Bigorrenses, & Biernenses dicti sunt, Aquitaniæ Prouinciæ à Claudio Ptholomæo monti Pyrenæo continentes, seu, vt ipse loquitur, contigui subijciuntur: ijdemq. Conuennæ, & Begerri nominantur à Plinio. Et aptè quadrat, vt si filius in Aquitania rerum potiebatur, ipse pater Aquitanicus iudicetur. Cùm verò nostris nequaquam imperarit: propterea illum non duco in nostrorum Regum numero ponendum esse. Cetera, vt ad reliqua pergamus: Nauarrenses, quam instituerant, viam tenentes, à nostris disiuncti, si non iam Eximino huic, saltim Innico, ipsius Eximini filio, qui Arista posteà cognominatus est, Regale nomen, ac munus detulerunt circiter Ann. Chr. DCCCXLII. Neq. enim quidquã horum magis certa notatione temporum percẽsere possum. Innicus Regiam dignitatem adeptus, magno impetu in Pompelonem Vrbem inuasit: cuius Arabes post Sanctij, Quarti Regis, interitum fuerant potiti. In ea demum Pompelonensis Regni sedem instaurauit, exturbatis Arabibus & expulsis: quos quãdiu vixit, continuis bellis semper lacessiuit. Sed interea dum hæc à Nauarrẽsibus gesta fuêre: nostros constat in componẽdis sacris Pinnatẽsis Ecclesiæ rebus fuisse versatos. Eam namq. amplificantes, nouas eidem Aras admouerunt. Quoniam autem Ioannis, primi Anachoretæ, aliorumq. duorum Cæsaraugustanensium fratrum, Voti, ac Felicis, ob religionem vitæ, promouendiq. Suprarbiensis Regni initium datum, clara apud omnes exstabat tunc, insigniq. memoria: eorum corpora, nobilioribus in sepulchris condiderunt, positis ibi singulis ê marmore simulachris. Quo tẽpore huiusmodi Inscriptionem, quam vetustus quidã Scriptor in tumulo Ioannis, primi Anachoretæ, inuentam refert, instauratam, ac renouatam conijcio.

EGO. IOANNES. PRIMVS. IN. HOC
LOCO. EREMITA. QVI. OB. AMOREM
DEI. SPRETO. HOC. SAECVLO
PRAESENTI. VT. POTVI. HANC
ECCLESIAM. FABRICAVI. IN
HONOREM. SANCTI. IOANNIS
BAPTISTAE. ET. HIC. REQVIESCO
AMEN.

Istius verò Scriptoris nomen non comperi: sed in ijs, quæ illius exstãt, monumen-

842

Universidad de Deusto
Biblioteca

monumentis, de vetustiori altero Machario conqueritur, quòd istius Ioannis Eremitæ vitam scribens, hæc omnia silentio præterijsset. Cõuentum præterea Sæcularium Clericorum nostri in dicta Pinnatensi Ecclesia stabiliri curarunt, eidem Abbatem Transynirum, seu Transiricum, præficiẽtes: quod viuendi genus in Hispania olim habitum fuit, quasi Monasticæ vitæ institutum. Atq. hanc antiqui eiusdem Ecclesiæ Annales secundam illius fundationem appellant. Quam tandem solemnis Consecratio, in die Sanctæ Agathæ, seu, vt alijs placet, Sanctæ
842 Annæ, matris Deigenitricis, eiusdem Anni CCꝏ XLII. ab Innico, Aragonensi Episcopo, facta decorauit. Ille enim dies Festus, ac solẽnis, tunc fuit magno vndiq. omnium concursu celebratus. De reliquo tamen haud cessabant prospicere, & consulere omnium fortunis: maximè ea consilia exquirentes, quæ ad benè statuendam Rempub. pertinebant. Cùmq. eorum animi in deliberando in contrarias partes distrahe rentur, vt fit; ne fortasse dum in bonorum consiliorum cursu cunctabantur, quid caperet Resp. detrimenti; Duodecim primarios Viros, vt prisca nostra monumenta testantur, selegerunt, quibus, Interregno huiusmodi durante, tota fuit ipsius administrandæ Reip. cura commissa. Hi quòd admodum grandes natu essent, ob ætatem ipsam, Seniores sunt vocati: à quibus, vt mihi quidem placet, qui Ricihomines *de natura* apud nos posteà dicti sunt, originem duxerunt. Et hæc publicæ rei gerendæ ratio diu viguit. Verumtamen nequaquam videbatur, pre mente tanto Arabum incursu, stabilis, nec firma permansura. Nihilominus dulcedine capti libertatis, Vnius se subijci imperio formidabant: quoniam quidem prouenturam inde credebãt seruitutem. Omnibus deniq. rebus circumspectis, rationibusq. subductis, perciti, vt proditur, ab Aragonensi Comite Fortunio, demortui Comitis filio, inq. ipsius locum suffecto, hanc fecerunt suorum omnium consiliorum summam: ¶ *VT* per legatos Adrianum II. Pont. Max. (quem prisca nostra monumenta Apostolicum Aldebrandum vocant) ac Lõgobardos consulerent: Quem modum ad diuturnitatem imperij magis aptum statuendum esse censerent. A quibus responsum perhibent: ¶ *VTI* certo Iure, ac legibus præstitutis, præuiaq. Iurisiurandi religione præcautis, Vnum sibi Regem præficerent. Peregrinum verò dominium repudiarent. Isq. qui abeis Rex cooptaretur, caueren t; neue ex superioribus, neue ex inferioribus esset: ne, si superior; inferiores premeret: neue, si inferior; à superioribus derrideretur. Cui consilio, ac sententiæ nostri acquiescentes, antiquum inde Suprarbien-

prarbiensem Forum condiderunt.

De antiquo Iure, Suprarbiensi Foro nuncupato, deq. Magistratus Iustitiæ Aragonum institutione.

SIQVIDEM iuxta responsum datum decreuerunt omnes, Vnũ aliquem virtute præstantem, Regem sibi constitui oportere. Sed tamẽ ne Regum arbitria, quemadmodum in alijs Prouincijs, apud nos etiam pro legibus futura essent: quasdam tulerunt leges in primis, quibus huiusmodi incommodo mederentur. Has leges posteà, Suprarbiensem Forum nuncuparunt. Cuius seriem libuisset hoc loco latè persequi, & annotare prisco illo germano, ac genuino idiomate, quo conditus fuit: in eo enim plus venustatis, ac lepõris contineret. Temporum autem iniuria factum est, vt eius cognitio, aliarumq. rerum antiquarum, maximè scitu dignarum, apud nos penitus iaceat sepulta. Quædam tantũmodò fragmenta exstãt ab ipso Carolo Principe, nõnullisq. alijs scriptoribus obseruata: quæ hoc loco à nobis summatim perstringẽda erũt. Sũt enim quasi prima Reip. nostræ elemẽta; in seq. cõtinẽt Magistratus Iustitiæ Aragonũ institutionẽ, quod est instituti nostri præcipuũ. Itaq. initio illius Fori præcautũ fuit: ¶ *VTI* futurus Rex, quãdoquidẽ ad eũ vltro, ac spõte Regnũ iã è Mauris eripi, ac promoueri cœptũ defe rebatur: de legibus obseruãdis, ac libertate Regni tuẽda, tũ iurisiurãdi religione, tũ etiã ipsarũ legũ vi, ac potestate premeretur.
Ipsæ verò leges huiusmodi fuêre.

IN. PACE. ET. IVSTITIA. REGNVM. REGITO
NOBISQ. FOROS. MELIORES. IRROGATO.

E. MAVRIS. VINDICABVNDA. DIVIDVNTOR
INTER. RICOSHOMINES. NON MODO. SED
ETIAM. INTER. MILITES. AC. INFANTIONES. PEREGRINVS. AVTEM. HOMO. NIHIL
INDE. CAPITO.

IVRA. DICERE. REGI. NEFAS. ESTO. NISI
ADHIBITO. SVBDITORVM. CONSILIO.

Universidad de Deusto
Biblioteca

BELLVM. AGGREDI. PACEM. INIRE. INDVCIAS. AGERE. REMVE. ALIAM. MAGNI. MOMENTI. PERTRACTARE. CAVETO. REX PRAETERQVAM. SENIORVM. ANNVENTE CONSENSV.

NE. QVID. AVTEM. DAMNI. DETRIMENTIVE LEGES. AVT. LIBERTATES. NOSTRAE. PATIANTVR. *IVDEX. QVIDAM. MEDIVS* ADESTO. AD. QVEM. A. REGE. PROVOCARE. SI. ALIQVEM. LAESERIT. INIVRIASQ. ARCERE. SI. QVAS. FORSAN. REIPVB. INTVLERIT. IVS. FASQ. ESTO.

His ergò legibus, & sanctionibus maiores illi nostri, Regni instaurandi molẽ firmarunt. Id verò potissimũ exstitit retinẽdæ libertatis præsidiũ, quo IVDICIS MEDII Præfecturã statuerũt; sic potestatẽ in Rege collocantes, vt in Iudice Medio tẽperatio inesset; quibus ex rebus conflatur, & efficitur moderatus, & concors Reip. status, quem tenemus. Ab his namq. initijs rerũ, ad extrema hæc vsq. tempora videmus istius Intermedij Magistratus vi, Serenissimorumq. Regũ benignitate, & clementia; & pristinã nobis libertatẽ, antiquumq. ius retentũ fuisse, & Regiæ Maiestati debitã semper fidẽ, ac reuerentiã seruatam: neq. Regnũ tantummodò aduersus Reges, sed sæpenumero Reges ipsos aduersus Regnum, istius Magistratus auxiliũ imploraſſe. Quo pacto sine vllo tumultu plurima fuerũt intestina mala sedata; quæ nisi ciuiliter fuissent compressa, videbantur certè ad communem omnium perniciem eruptura: vt iurè quidem affirmare possimus, in hoc vno, & Regibus, & Regno ciuilis tuendæ concordiæ summam exstitisse. Hic Magistratus, primùm Iustitia Maior: deinde ipsius Regni nomen assumens, IVSTITIA ARAGONVM appellatus est. De quo quæ dicere instituimus, cùm explicauerimus, quem cœpimus Reipub. nostræ progressum demonstrare, commodiùs persequemur: quanquàm ista video, quæ nunc connecti volo, separatum quoddam volumen postulare. Nihilominus decreui priùs singulorum Regum facta percurrere:

currere: vt ex eorum notatione faciliùs, quæ fuerint eidem Magistratui sub vnoquoq. Rege incrementa allata, percipiantur. Itaq. vt ad reliqua pergamus, re huiusmodi multos dies promulgata, & cognita, à nostris etiam tunc in primis cautum fuit: Nempe, *I AD* præscriptas has leges dirigendam omnino, & formandam esse eius, qui Suprarbiensis Rex esse concupisceret, voluntatem. Ac nisi priùs de seruandis ipsis fidem suam pateretur arctissimis vinculis obligari; prensationem quamcumq. præposteram esse futuram.

Positis his igitur libertatis patriæ fundamẽtis, cœperunt singuli interse de eo, quem Regem eligerent: disceptare. Neq. id minus operosum erat. Nec verò intereà ab armis vacabant. Quinimmo sæpius Maurorum contra furorem & bellum, & iusta arma capientes, à suis finibus eos expellebant: satis à se, superq. habere Rempub. iudicantes, quòd in illis asperitatibus, temporumq. ac rerum angustijs regionem suam ab excursionibus hostium tuerentur. Post conditas autem has leges diutius nostros in ancipiti cunctatione fuisse versatos Carolus Princeps his verbis declarat. *E despues que houieron deliberado de leuantar Rey, passaron assaz tiempos, que non lo fizieron, por algunas dissensiones, que entre ellos encorrian.* Tametsi id non de nostris solis, sed de Nauarrensibus simul attestatur. Nostri tandem ad eligendum Regem in Arahuesti opido congressi fuêre, non longè ab antiquissimo, & religiosissimo illo Assanensi cœnobio, quod Gesaleicus, siue Gesalaicus quondã extruxerat Gothorũ Rex, Sancti Martini Sarasiẽsis primùm, deinde Diui Victoriani nomine, ac memoria consecrato. Eô statim Arabes, lætitia exultãtes, suas copias de finitimis opidis in aciẽ producẽtes, ad nostrorũ cædẽ parati concurrerunt. Cùmq. improuisò in nostros irrupissent, eos obsidẽtes; opidũ ipsum, Arahueste, oppugnare, & labefactare cœperunt, machinisq. vndiq. admotis, vsitata rabie, & clamore, quàm tumultuosissimè adoriri. Atuerò Innicus Arista, iã Põpelonensiũ Rex, ea re cõperta, instructa acie, illuc præsto accurrẽs, cùm Arabibus ipsis conflixit; hostesq. nefarios, nostrorũ vitæ, sanguiniq. imminentes prostrauit, fudit, occîdit; & quod rẽ cõtinet, nostros istius obsidionis periculo liberatos, ex ancipiti, & dubio consiliorũ cursu, in eo, quẽ Regẽ constituerent, ad repẽtinã cõcordiã, & vt in se vnũ inclinatione omniũ volũtatũ propenderẽt, excitauit. Nostri etenim ipsius Innici, Põpelonẽsis Regis, tantã, tamq. opportunè adhibitã operam magni, vt par erat, pendentes, eundẽ sibi in Regẽ cooptandũ, cunctis suffragijs, eiusdem etiam Fortunij Aragonẽsis Comitis, vt proditur, con-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ditur, consilio ducti, decreuêre. Innico itaq. Rege ad se euocato, ac legibus, quas præstatuerant, eidem ostensis, durissimum sibi visum tradũt, quod de Iudice Medio præcautum apparebat. Attamen re ipsa attentiùs considerata, & perpensa, cùm sibi vltro Regnum ab hostibus ereptum deferretur: nedum ipsas leges sanxisse ferunt, verùm nostris nouam aliam, siue legem, siue Priuilegium irrogasse huiusmodi: Quòd

SI. CONTRA. FOROS. AVT. LIBERTATES. REGNVM. A. SE. PREMI. IN. FVTVRVM. CONTINGERET. AD ALIVM. SIVE. FIDELEM. SIVE. INFIDELEM. REGEM. ADSCISCENDVM. LIBER. IPSI. REGNO. ADITVS PATERET.

Nostros verò id, quod de Rege infideli concedebatur, quia turpe, ac indecorum iudicarunt, nequaquam sibi impertiri fuisse passos. Iurisiurandi ergò religione præstita, Pompelonensis Rex Innicus, in eodẽ Arahueste opido, in Suprarbiensem Regem euectus fuit, quantum ha-
868 bita tẽporũ ratione elici potest, Circ. Ann. Chr. DCCCLXVIII. Sed istius computationis rationẽ in ea disputatione, quam de his omnibus aggressuri sumus, explicabimus. Quandoquidẽ autem ab Adriano II. Pont. Max. vt diximus, hæc statuendi Regni forma fuit tradita maioribus nostris, qua nulla præstantior ad ciuilem tuendam concordiam adhiberi poterat: operepretium me facturum existimaui, si adducerem hoc loco, quæ Onufrius Panuinius de eiusdẽ Pontificis religione, ac sanctitate suis scriptis testata reliquit: nimirum vt dum res nostras à tam exilibus, & paruis initijs profectas intuemur in tantũ decoris, & amplitudinis fastigiũ adscendisse, in quo diu easdẽ permansuras speramus: ipsimet Sancto Pontifici, eiusq. saluberrimo consilio, si nõ omni, magna saltẽ ex parte tribuamus. Sic enim de eo Onufrius testatur in Romanorũ Põtificũ, quã scripsit, Epitome. *Adrianus*, inquit, *II. natione Italus, patria Romanus, S. R. E. Cardinalis à Papa Sergio factus, Imp. Cæs. Ludouico iuniore Aug. sedit annos quatuor, menses decem, dies duodecim. Creatus XII. Kal. Decemb. Ann. Chr. DCCCLXVII. Hic Pontifex cùm presbyter esset, Sergio Papæ maximè familiaris fuit. A quo cùm aliquando denarios XL. dono accepisset, domũ rediens, dispensatori mandauit, vt eos peregrinis, & pauperibus, qui in vestibulo domus suæ stabant,*

suæ stabant, erogaret. Facere ille mandata conatus, cùm videret, ne minimæ quidem parti tantulæ re satisfieri posse, ad Adrianum rediens, rem ipsam exponit. Tunc Adrianus, accepta pecunia, ad pauperes veniens, ternos denarios singulis præstitit, & totidem sibi, rei familiari satisfacturus, reseruauit. Admirante Dispensatore, miraculo rei: cui Adrianus, Vides, inquit, quàm benignus, & largus sit Dominus ijs præsertim, qui liberales, & munifici sunt in pauperes? Mortuus est autẽ beatus Papa Adrianus Kalend. Octobr. Anno Dominicæ Natiuitatis DCCCLXXII. De hac autem, quam exposuimus, nostrarum legum sanctione, Interregno nempe huiusmodi durante, intelligendum arbitror, quod in Proœmio nostrorum Fororum continetur: Videlicet, ¶ *Apud nos priùs leges conditas, quàm Reges creatos fuisse.* Atq. hæc de primo Interregno. Nunc ad Suprarbiẽsium Regum seriem reuertamur: qua absoluta, de tota illius ratione disputabimus.

Innicus Arista, Suprarbiensis Rex V.

INNICVS igitur, Eximini Regis F. cùm Pompelonensibus, Vrbe eorum parta, iam pridem imperaret, à Suprarbiensibus ob probatam fortitudinem in eodem ipso Arahuesti opido electus fuit, ac salutatus Rex Circ. dictum Ann. Chr. CCꝏLXVIII. Qua in re ipsum 868
Aragonensem Comitem Fortunium, egregiam suam, suorumq. operam, atq. officiũ Aristæ, consocero Regi, præstitisse, scriptores quamplurimi prodidêre. Siue autem in Arahuesti opido, siue, vt alijs placet, in ipso Diui Victoriani cœnobio (in hoc enim variant scriptores) adscitus fuerit: vterq. horũ locus, cùm intra Suprarbiẽsẽ regionẽ cõtineatur, apertè indicat, à Suprarbiẽsibus, nõ autẽ à Nauarrẽsib⁹ eo tẽpore electũ fuisse; indeq. effectũ, quod est cõsequẽs, vt Arista tũc Suprarbiẽsis Regis nomẽ sortiretur. Parumper tamẽ nostris imperauit. Eiin

Universidad de Deusto
Biblioteca

nostrorum auxilium cum Mauris dimicanti, cæleste signum in aëre apparuisse proditur, argenteam Crucem, in scuto Cyanei coloris. Atq. inde sumptum ipsi Aristæ Regi, & aliquandiu posteà Aragonum quoq. Regno, ac Regibus militare hoc, quod supra depinximus, ornamentum fulsit. Quæ enim eidem aristarum insignia tribuuntur, propria personæ, elogij loco, non autem Regiæ dignitatis censenda duco: ab eoq. solita, vt opinor, ante partum Regnũ gestari. Eam namq. ipsius animi vim, atq. impetum fuisse prædicant, vt quemadmodum spicarum arista ardore flammæ, sic ille visis hostibus subitò incredibili veniendi ad pugnam cum eis desiderio flagraret: propterea q. Aristam vocitatum esse. Theudam duxit vxorem: quam alij Innicam vocant. Eandem tamen fuisse credimus, vt Theudæ proprium illius nomen esset, Innicæ verò, seu Enengæ (sic enim quandoq. legitur) à mariti nomine sumptum. Vetus enim consuetudo fuit, vt vxores frequenter à virorum nominibus vocarentur. Deniq. fama glorioſus, quòd Mauros perpetuò afflixisset, in primo ipso aditu, & quasi Suprarbiensis capes-
870 sendi Regni vestibulo interijt circiter Ann. Chr. CCꝏLXX. Ad Sancti Saluatoris Legerensis cœnobium, quod in Nauarrensi ditione exstat, sepultus fuit, Garsia filio Regnorum Pompelonæ, ac Suprarbij relicto herede. Eorum autem diuersam supputationem cogimur sequi; vt Pompelonensis Regni quasi octauo & vicesimo obierit anno: Suprarbiensis verò secundo, vel tertio.

Garsias Innici II. Suprarbiensis Rex VI.

GARSIAS ergò, Innici Aristæ F. propterea Garsias Innici, & Enneconnes quandoq. dictus, Pompelonẽsiũ etiã Rex fuit; paternæq. fortitudinis imitator. Nonnullis enim opidis denuo adquisitis, suum magis dilatauit imperiũ. Vxorẽ habuit, Vrracã, ipsius Fortunij, Sexti, & vltimi Aragonensis Comitis, cuius supra meminimus, filiã; quam alij

alij Enẽgã appellãt. Eã pater, prole masculã carẽs, heredẽ reliquit testamẽto. Atq. ab huiusmodi Aragonẽsis Comitatus cũ Suprarbiẽsi Regno cõiunctione noui statuendi imperij initiũ suptũ fuit: à quo postea Aragonum Regni nomẽ dimanauit. Sed hæc aliàs pluribus. Rex itaq. Garsias ex Vrraca vxore suscepit liberos; Fortunium, & Sanctium: filiam, quoq. Sanctinam, seu Sanctiam, quæ Ordonio II. Legionensi Regi, nupta fuit. Fortunium quidem, filium natu maiorem, patri in Regnis succesisse, plurimis à Garibaio adductis documentis confirmatur; de quibus etiam dicemus paulò post. Sãctius verò natu minor, matris occisæ ventre exectus, clam à milite quodam educatus fuit, fratrisq. posteà successor cognitus, & fidelitestimonio comprobatus, primus sibi apud Iaccetanam Vrbem Aragonum Regis nomen vendicauit: qui vulgò Rex Sanctius Abarca dictus est. Iam verò de istius Garsiæ Regis Regno hæc possum afferre: me in Regio Barcinonensi Tabulario, in Regestro Gratiarum Regis Alfonsi (sic enim inscribitur Codex ille) antiquum quoddam Priuilegium comperisse, Sancto Saluatori Legerensi ab hoc Garsia Rege irrogatum: in quo se apertissimis verbis fatetur vna cũ Fortunio filio regnare XII. Kal. Decẽb. Ann. CCꝏLXXX. 880
Hic namq. annus Aeræ Noningentesimæ decimæ octauæ ibi appositæ necessariò cohæret. Omitto autem, quòd se in eodem Priuilegio tam apertè Enneconis Regis, Aristæ scilicet, filium esse, & Eximini quoq. Regis nepotem cõfitetur; ac si illum obscuritas rei, quæ tot post sæculis futura erat, ad istius veritatis cõfessionem adduxisset. Sed illius Priuilegij exemplum futuræ disputationi reseruabo. Sat sit modo ex eo hæc deprompsisse ad istius Garsiæ Regis vitæ, & Regni tempora annotanda. De morte autem certi nihil comperi; præter id, in quo omnes scriptores consentiunt: eum, & Vrracam vxorem, cùm ad Larumbe, Nauarræ opidum, iter dirigerent, à Mauris ex insidijs oppressos, acerrima commissa pugna, simul interfectos esse, cæsoq. Reginæ ventre infantulum eductum, quem diximus, Abarcã appellatum. Quæ res à Garibaio Ann. Chr. CCꝏXXCV. subijcitur; & sepulchrum etiam 885
cœnobio Legerensi: tametsi alij in Pinnatẽsi Ecclesia eos sepultos tradunt. Fortasse liceret affirmare horum Regum interfectores fuisse, Mauros quosdam Mahomadem Abenlupum, & Mahomadem Athanaëlum, quos, hunc siquidẽ in Osca, illum verò in valle Tena, his temporibus rerum potitos cõstat, in nostrorumq. fortunas aliquandiu vehementer insultasse. Atq. tunc suspicor ipsam Pompelonem Vrbem fuisse denuo ab ipsis Arabibus occupatam; qui vsq. eô vi oppressam te-

Universidad de Deusto
Biblioteca

nuerunt illam, dum ab Abarca Rege ex eorum faucibus posteà erepta fuit. Iam illud certum est, his temporibus Rempub. nostram fuisse ad Secundum Interregnum adductam. Cogimur tamē priùs, Regem Fortunium, demortuorum Regum, quem diximus, filium interponere.

Fortunius II. Monachus, Suprarbiensis Rex VII.

SIQVIDEM ad eum, parentibus mortuis, Regnum hereditario iure obuenisse Circ. dictum Ann. Chr. CCꝏXXCV. plurimis ab eodem Garibaio adductis testimonijs, quibus libenter assentior, confirmatur. Ac illius nomen, & superioris Garsiæ Regis fuisse filium, apertè elicitur ex eo Priuilegio, quod dixi anteà, me in Barcinonensi Tabulario inuenisse. Nam sic scriptum exstat. *Garsias Rex confirmat, & signat. Fortunius, proles Regis, confirmat, & signat.* Ea autem prolis voce, nonnunquàm obseruaui in veteribus Priuilegijs, non tantùm filios Regum, sed & quos Primogenitos appellamus, interdum etiam & nepotes, futuros successores, designari. Hic igitur Fortunius, Garsiæ, & Vrracæ filius, patribus heres suffectus, septimus, adeoq. vltimus Suprarbiæ Rex fuit: è Cordubaq. Ciuitate, vbi aderat, cùm parentum clades euenit, ad capessenda hæc Regna euocatus. Vt autem in monumentis Legerēsis cœnobij, Garibaio teste, continetur, inducię eo tempore inter Cordubensem, ac Pompelonensem, Reges pactæ seruabantur. Vnde conijci posse eidem placet, Mauros, superioris cladis auctores, nequaquàm è Cordubensium Regum factione fuisse, quibuscum fœdera inita erant, sed alia prorsus diuersa, & contraria. Tunc enim Mauri ipsi inter se ciuilia grauissima bella gerebant. Fortasse hic Fortunius Rex, is Fortunius primarius vir est, quem Alfonsus Rex Castellæ, ac noster Surita in suis Indicibus Circ. Ann. Chr. CCꝏLXVIII. ex eu-

885

iusdam

iusdam Arabicæ historiæ testimonio, commemorant à Mahomade, Abdurrahamenis filio, incursione facta, regionē Pompelonensem vastante, quadam arce expugnata, captiuum Cordubā perductum fuisse, & vicesimo tandē anno magnis cum donis, muneribusq. ab eo dimissum, ad tātam vixisse senectutem, vt Centesimum, & vicesimum annū compleuisse dicatur. Temporum enim rationi, ac præcipuè in tam longa vita, & ætate, aptissimè conuenit: vt qui priùs seruus, & captiuus ductus fuerat; posteà emancipatus, ad paternorum Regnorum adeundam hereditatem, quæ obuenerat, maximis cum donis mitteretur: atq. vt idem ipse posteà etiam, cùm in Legerensi cœnobio Monachi se votis obstringēs, imperio abdicasset; suam ad Centum, & plures etiam annos produxisset vitam. Deniq. Fortunium hunc, ê Corduba adscitum, Regnorum curam, & administrationem, si sine Pompelone Vrbe fuit, mutilā, ac satis decurtatam, suscepisse apparet: eandemq. Decimo sexto Regni sui Anno, seu nec longè post, cùm iam grandis esset, dimisisse sponte Circ. Ann. Chr. DCCCCI. ac in Legerensi cœ- 901
nobio Monasticæ vitæ instituto deditum, quod reliquum sibi vitæ fuit, in otio, & tranquillitate degisse. Illius autē obitus dies ignoratur. Nec mirum: quandoquidem ante Garibaium, qui primus illum nobis suscitauit, nulla eius Regni, vitæ, neq. nominis cognitio exstabat. Iam verò hæc omnia videmus grauissimis testimonijs conuinci. Et tametsi de eo à nullo alio scriptore mētio fiat, Regumq. successiones, vitæ, & obitus, vt amicus noster voluit, de iure certi, & constantes habendi sint: tamen Priuilegia, quæ ad illius Regni comprobationē ab ipso Garibaio adducuntur, tanti sunt ponderis, ac momenti, atq. ita necessariò cohærent inter se, vt omnem videantur tollere dubitationem, sic vt iam, cōtra si quis dicere velit, non audiatur. Itaq. Fortunius hic, deposito imperio, nihil posteà nisi de Diuino cultu, ac religione Sacrorum cogitauit. Cùmq. Sanctij Cæsonis fratris ortus vel incertus, vel fortasse aliquandiu incognitus exstitisset; inde nostris Interregni Secundi origo data fuit. De quo, priusquàm aggrediamur, ad ea quæ dicere statuimus; Aragonensium Comitum seriem persequemur. Eos enim consultò reiecimus in hunc locum, ne interpositi ordinem rerum turbarent: ac præcipuè quidem quoniam eis deficientibus, qui in hoc Secundo Interregno Sanctius Abarca Cæso, istius Fortunij frater, Rex à nostris salutatus est, cùm ad eum Aragonensis Comitatus, ac Suprarbiense Regnum coniunctim deferrentur, nouam Regij stemmatis nominationem inducens; primus Aragonum Rex vocari cœptus fuit. Quam-

obrem

Universidad de Deusto
Biblioteca

obrem nunc ad Comitum narrationem conuertar.

ARAGONVM COMITES VI.

NEC verò tam exploratam habeo eorum rationem, quàm vo luissem. Quòd enim scire oportebat, quo quisq. tempore fuerit; difficicile dictu est de singulis: cùm nomina ipsa, ac successiones, multis modis inter scriptores versentur confusa. In his autem tenebris Garibaius in primis lumen aliquod videtur attulisse. Itaq. eum potissimum auctorem sequar; tametsi etiam Vincentium, Blondum, Sabellicum, veteresq. nostros Historicos consectabor: Garibaius enim plerumq. ab alijs dissentiens, multa turbat: proindeq. necesse erit nos etiam ab eo nonnumquam dissentire. Sic igitur ille initio huiusmodi rem gestam exponit.

Inter primarios, inquit, viros, qui in fatali illo bello occubuerunt, quo Ruderico vltimo Gothoru Rege deuicto, Sarracenorū seruitus inducta fuit: quidam fuit nobilis, ac præcipuus vir, nomine Andeca, Ducum Cantabriæ præclaro genere ortus. At verò apud Gothos Prouinciarum Rectores; Duces vocabātur; belliq. & pacis Magistratus erant: quemadmodum & Comites; quibus inferiores erant Thiuphadi, & Gardingi. Postea apud nos hæc Ducum, & Comitum ratio in altiorem honoris, & dignitatis gradum peruenit, quem videmus. Andeca igitur pro patria, ac Fide strenuè dimicando, à Mauris, siue Sarracenis ipsis occisus est. Filium Hedonem, siue Haidonē, filiam verò Velindā, pueros infantes reliquit. Ambo hi Maurorū furiā euasuri, Galliā petierūt. Hedō quidem dum ad nubilem ætatem peruenit, nobilissimam feminā, Aquitaniæ Ducatus heredē, vxorem duxit: Exeaq. liberos quinq. suscepit: tres scilicet filios, Hunuldum, Visarium, & Azenarium; ac filias duas, Meninam, seu Momeranam, aut Muninam, quam Fruelæ Legionensi Regi fuisse nuptam nōnulli perhibent. Alteram verò, cuius nomē nō proditur, strenuus quidā miles ex Gothorū gēte, Munnozius appellatus, Cerdaniæ Prouinciæ dominator, duxit vxorē. Et verò nos Muninam eam primo Suprarbiensiū Regi, Garsiæ, tribuere filiam, ex Alfonsi Regis Castellæ, & Archiepiscopi Toletani sententia, habita nimirum ratione tēporum, coacti fuimus: nisi duas eiusdem nominis habuisse coniuges (namq. fieri id potuit) Fruelā ipsum Regem statuamus. Hedone autem patre mortuo Circ. Ann. Chr. DCCXXXIII.

DCCXXXIII. illius filijs paruis relictis, Carolus Martellus Francorum Rex Aquitaniam totam arripuit: eiq. Gubernatorem quendam præposuit, Hotgerium Cathazlot vocatum. Hunc postea ferunt Circ. Ann. Chr. DCCXXXVIII. in eam regionem inuasisse, quæ postea Cathalonia ab eius nomine dicta fuit. Atq. ab eo inclyti Barcinonenses Comites fluxêre. Post autē Aquitaniæ ipsius, Eximinum, quem diximus, Aristæ patrem, etiam sub Regis nomine potuisse potiri, satis consentaneum videtur: cùm ipsius Eximini longè post hæc tempora vitam, & Regnum subijciamus. De Hunuldo autem, & Visario, filijs grandioribus, quid egerint, nihil attinet dicere; neq. etiam id proditur. Azenarius verò, eorum frater natu minor, se, ac fratres paterna videns ditione exutos, in Hispaniā reuersus, in Cantabria auiti quondam imperij domicilio, fortunarum suarum sedem collocauit. Tandem vxorē duxit: duosq. ex ea liberos suscepit; Hedonem, atq. Azenarium. Hedō quidem Vizcaiam adquisiuit; Azenarius verò Aragoniam, quæ primum Comitatus, deinde Suprarbiensi Regno copulata, Regni nomen sortita fuit. De Comitibus autem hoc loco nobis scribere est in institutum. 733 738

Azenarius, Aragonum Comes I.

HIC itaq. Azenarius, Azenarij filius, Hedonis Nepos, Andecæ Pronepos, collecta sociorum manu, ê Cantabria ad nostra Pyrenæorum loca aduentauit, Garsiæ, Suprarbiensi Regi secundo, ad Pompelonense bellum properanti, vt retulimus, opem laturus. Cùmq. ad Iacetanā Vrbem peruenisset; eam adortus est, mirificā, vt proditur, occasionem nactus, quòd statiuum Maurorum præsidium, quod illius custodiæ præpositum fuerat, ad Pompelonensis Vrbis defensionem festinarat: quæ ab eodem ipso Garsia Rege eo tempore valde premebatur.

Azena-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Azenarius igitur Iaccetanam Vrbem in suam potestatem redegit, priùs illius arce expugnata, quæ Aprizia illis temporibus dicta fuit. Nonnullis posteà ab eo, quæ circum Iaccam erant, opidis subactis, aditum inde sibi ad nouæ dignitatis splendorẽ cõparauit. Etenim Garsias ipse Rex ea de re per literas certior factus, cùm Pompelonensem Vrbem ê manibus Maurorũ extorsisset: bellicas vtriq. res tam prosperè eueniss̃e, magnoperè gaudens; Azenario ipsi Iaccetanam Vrbem, ac contributa loca, quæ adquisierat, sub Comitatus nomine, perinde quasi aliquod summæ suæ alacritatis, & beneuolentiæ signum, impertiuit. Eatunc ditio vix extra Decem & sex millia passuum fines excedebat. Quòd autem Aragone amne, seu potius duobus eiusdem nominis fluminibus tota ferè includeretur, Aragonia vocata fuit: propterea q. Azenarius ipse Aragonum Comes, primus appellatus. Et verò dum vixit, semper Garsiæ Regis voluntati obsequutus fuit: & illud idem omnes, qui post eum sequuti sunt Comites, in Suprarbiensium Regibus fecerunt. Comites autẽ quasi commilitones fuisse olim vocatos quibusdam placet, quòd simul cum Regibus arma contra hostes ferrent, consiliorumq. in Repub. ipsis penè pares, ac socij censerentur: atq. inde Comitis nomen, ac munus manasse. Nec verò me fugit Comitum apud Romanos multiplicem, ac variam fuisse rationem: maximè autem declinante imperio. Etenim Comites fuêre sacrarum largitionum; sic dicti: qui militibus dabant stipendia. Tum Comites priuatarum; qui Camerarijs, vt vocant, Principis præesse assueuerant: quibus quoq. sepulchrorum commissa erat cura, nequid abrogaretur, quod semel mortuis datum esset. Id namq. detestabile scelus censebatur. Tum etiã Comites sollemniorũ; non longè ab ijs diuersi, qui modò apud nos cærimoniarum dicuntur Magistri. Comites prætereà Rationales; qui Imperatorum pecuniam dispensabant. Et commerciorum Comites; qui hominibus ad commercia venientibus iura dicebant. Comites quoq. rei militaris: qui sub Ducibus erant, illorum iussis, ac dictis audientes. Necnon & Comites Domesticorum; qui Primicærij quandoq. dicti sunt, Illustriumq. titulo, vt auctor est Cassiodorus, quasi honorificentissimo decreto iam tunc ab ipsis Imperatoribus honestati, cùm nonnulli ex alijs Spectabiles tantùm vocarentur. Hi autem Augusti corporis stipatoribus præesse consueuerunt. Quin & Comites quoq. laborum; quibus omnes Imperatoriæ domus artifices, & opifices subditi erant. Et plures alij Comites fuêre, quos omnes persequi longum esset. Eorum deniq. apud Romanos sicut diuersa nomina, sic quoq. diuersa munera exstiterunt. Itidemq. etiam

etiam apud Gothos. Nam & Ciuitatum Comites fuisse comperimus; qui singulis Ciuitatibus præpositi, iudicia exercebant. Sub quibus erant, vt diximus, Thiuphadi, & Gardingi, inferioresq. alij nonnulli Magistratus. Atq. hi Comites Ducibus, qui Rectores erant Prouinciarum, parebant ad Romanorum, quam retulimus, similitudinem prorsus: præterquàm quòd apud Gothos huiusmodi Comites Ciuitatum; & belli, & pacis Magistratus erant. Fuêre etiam alij; qui Comites patrimonij dicebantur, Gothorum Regum patrimonia curaturi. Comites quoq. Palatij, seu Palatini: quos domesticis Regum præfuisse solitos, attestantur. Et fortasse plures alias curationes munerum Gothici Reges ad suos Comites admouebant, quæ singulis inde sumptis nominibus notari consueuerunt. Quo pacto etiam apud Gallos sic eorum rationem constitutam legimus; vt Centum pagi Comitem agnoscerent: quinq. autem Comites Ducem. Singuli vero pagi Iudices certos haberent, qui Centenarij dicebantur. Sed apud nos non ita habiti vnquam sunt, quasi alicui muneri publico, aut officio præessent. Nam siue à comitando, siue quasi commilitones, nostri Aragonenses Comites dicti fuerint; non Magistratus vnquam functi sunt officio; sed quo iure Reges Regni potiebantur, eodem ipsi Aragoniæ ditionis, patrimonij scilicet iure, sunt potiti. Ea autem his temporibus (ne nostra digressio à proposita narratione sit longior) sub hoc Azenario Comite, Comitatus nomen sortita, postea Suprarbiensi Regno copulata, Aragonum Regni nominis maiestatem adsciuit. De tempore, quo hæc gesta fuerunt, inter scriptores non conuenit. Garibaius Circ. Ann. Chr. DCCLXXX. prodit: & Circ. Ann. Chr. DCCXCV. Comitem hunc obijsse. Alij verò altiora inducunt hæc initia; ab Anno nempe DCCLVIII. quibuscum Pinnatensis liber consentit: quàm verè autem, ipsi viderint. Ceterùm Azenarius hic duos filios reliquit; Galindum, & Eximinum, quorum vterq. mortuo patre imperauit. Matris verò nomen non exstat: tantummodò in monumentis dicti Excellentiss. Domini Archiepiscopi, D. Ferdinandi, nobilem quandam Suprarbiensem feminam fuisse, scriptum est. Sed nunc ad rem. 780 795

D Galindus

Universidad de Deusto
Biblioteca

Galindus Azenarij, Aragonum Comes II.

ETENIM Azenario Comiti succesit filius Galindus: qui, quòd Azenario patre natus esset, Galindus Azenarij, idest, Azenarij filius, quæ vetus fuit loquendi consuetudo, dictus fuit. Cùmq. patre mortuo, Pyrenæorum iuga occupasset; Atarasiam arcē constituxit, aliaq. Castella ædificauit, vt eis, cōtra Arabum arma, suum magis firmaret imperiū. Necnon & in Acomueri opido cœnobiū Sancti Martini Cercitensis condidit; nonnulloq. eidem agros, ac prædia assignauit, quæ fuerant aliquo tempore antiquæ Ecclesiæ beati Petri Siresiensis contributa. Iam verò illud etiam istius Comitis nomē illustrauit; quòd Iaccam Vrbem Iaccensi edito Foro composuit, eidem Magistratum, quem Merinum appellari voluit, præficiens; vt ordinariæ causarum cognitioni præesset. Et is quidem apud Iaccetanos nunc viget. Veruntamen de illius dignitate, si hæc vnquam fuit, magnoperè est diminutum. Posteà leges tulit præclaras, sub Iaccensium Fororum nomine, gratissimæ, & recēti, & veteri totius posteritatis memoriæ propagatas. De eis namq. sic Alfonsus II. noster Rex, multis post annis testatū reliquit in prototypo quodā Priuilegio; in quo illas perpetua sua auctoritate de Ricardi venerabilis Oscēsis Episcopi, & Sāctij de Orta *Maioris in domo sua*, & Fortunij *de* Vergua, & Marci Ferricij, & aliorum multorum bonorum consilio roborare studens, antiquas Iaccæ Consuetudines, & *Fueros totius illius terræ, quæ est vltra Serram, versus Montanam Jaccæ*, nominauit. *Scio*, inquit, *quod in Castella, in Nauarra, & in alijs terris solent venire Jaccam per bonas consuetudines & Fueros ad discendos eos, & ad loca sua transferendos.* Eorum autem præcipua Capita, quæ ex dicto Priuilegio, veteribusq. alijs monumentis eruuntur, hæc fuēre.

IN PRIMIS, quòd homines de Iacca de bonis, quæ Deus eis dederit, si habeant infantem, siue non; possint ordinare de bonis suis, & hereditatibus, sicut eis placuerit, nullo homine contradi-

cōtradicēte. Si autē no destinauerint; remaneāt res eorū magis propinquis, qui de pro eis debeant succedere. Et si nō habeāt propinquos; res eorū dentur pauperibus. Si autē fuerit extraneus, qui moriatur Jacca, vel in illa terra vltra Serrā: si destinamētū fecerit: fiat, sicut destinauerit. Si autē nō fecerit destinamētū; seruētur res eorum, vel illius per XXX dies. Et si venerint eius cōsanguinei, vel cōsanguineus, de quo nō dubitetur: reddātur ei duæ partes de tota illa pecunia, & tertia detur pro anima sua cōsilio bonorū hominū, & Episcopi, vel Capituli de Iacca. Si autē nullus de cōsanguineis venerit: tota pecunia detur pro anima sua eorūdē cōsilio. Præterea homines de Jacca caueant cautius negotiari de tota illa terra: & si emerint aliquid, vel fuerint fideiussores, vel manuleuatores; in die compromissa extraneis mercatoribus persoluāt. Quod si non fecerint; hereditates eorū impignorētur, vel vēdātur, & illorū corpora tradātur mercatoribus. Et ideo nullus sit fideiussor, vel manuleuator, vltra quā potest. De latronibus verò ita statuimus. In vnaquaq. villa tres, vel quatuor de melioribus iurēt, quòd nō celabūt furta, sed demonstrabunt Merino nostro: & Merinus nō audeat discooperire illū, qui furē ostēdet: & veniat fur in potestatē nostrā. Quod si aliquis fuerit cōtradicere Merino, ne capiat furē; dicat, vel nuntiet id Merinus nobis, & nos de tota villa faciemus iustitiā: & de his, qui defenderint furē, faciemus, sicut de ipso fure debemus facere. Si quis autē rapuerit, vel suratus fuerit oues, vel capras; pro vnaquaq. pectet nouē. Nullus tamē audeat pignorare bouē, ouē, vel caprā, si habeat aliud, in quo possit pignorare: & si nō habeat, in quo pignorare possit: cōsilio Merini pignoret oues, uel boues. Si quis pignorauerit bouē, ouē, uel aliā bestiā, & moriatur pignus ante nouē dies: nemo sit ausus reddere pellē alterius bestiæ, quæ mortua non sit, in pignore, sed pellem illius bestiæ, quæ mortua est, reddat, & non aliā. Quod si fecerit; iudicetur sicut latro. De appellitis ita statuimus. Cùm homines de Villis, uel qui stent in Montanis cū suis ganatis, audierint appellitum; omnes capiāt arma: & dimissis ganatis, & omnibus alijs suis faciēdis sequātur appellitū. Et si illi qui erunt magis remoti, inuenerint in Villa magis proxima appellito: omnes qui nōdum fuerint egressi tunc Villā illam, quæ tardiùs secuta est appellitum, pectent vnā baccā: & vnusquisq. homo ex illis, qui tardiùs secutus est appellitū, & quē magis remoti præcesserunt; paccet tres solidos, quomodo nobis videbūtur, partiēdos. Tamē in Jacca, & in alijs Villis sint aliqui nominati, & certi, quos elegerint Cōsules, qui remaneāt, ad Villas custodiēdas, & defēdēdas. In placitis, post quā erit iudicatū, & ex toto diffinitū: carta reddātur in manu Alcaldi, & ipse frāgat cartas. Siquis cartā subtraxerit, vel furauerit; corpus illius sit iudiçatū; & quidquid habeat, sit, & remaneat in nostra ma-

Universidad de Deusto
Biblioteca

nu. Ganata cùm descenderint; nullus audeat furare, vel rapere, vel pignorare, vlla occasione; & nõ iaceãt in vetatis militum, nisi per vnã noctem. Certa loca sint in Cequijs, in quibus ganata bibãt: ne cequiæ frangãtur. Si quis fuerit conuictus, vel probatus, quod sciens fecerit falsum testimonium, & falsum iurauerit ad alium exheredandum: de corpore eius fiat iustitia, & tota illius hereditas ad nostram, & nostrorũ successorum manũ perueniat. Mercatores de Iacca, vel alios homines extraneos nullus audeat pignorare, nec disturbare; nisi fideiussor sit, manu leuator, vel creditor. Siquis hoc deinde fecerit; Mille solidos nobis pectet. Siquis faciat Comãdas in Jacca: sit illa Comanda salua, & secura: & nullus vel Merinus, vel alius audeat illam capere, vel tollere, aut fortiare, si ille cuius est Comanda, velit facere directũ in Curia, siquis de eo conqueratur. Si verò fuerit latro, vel raptor, qui non posset facere iustitiam, vel stare directo, & rationi, si aliquis de illo conqueritur: emparet Merinus illam Comandam. Feriã, siue nundinas habeatis singulis annis in Festum Sanctæ Crucis Madij, quæ durẽt per XV. dies: octo scilicet dies, post festum Sanctæ Crucis, & alios octo dies, ante illud festum. Omnes etiam illi, qui ad illas venerint nundinas, sub protectione, & defensione nostra suscipimus, quicumq. vel vndecumq. sint.

Scio Forum hũc vulgari sermone in plures res scriptum exstare. Verumtamen, vt dixi, hæc inuenio illius Capita fuisse præcipua: hancq. existimo inter Iaccetanos principem, & certam esse initio constitutam, imperandi, ac prohibendi rationem; cui aliæ sensim admixtæ leges Ius maius fecerunt. Nec dubito, quin apud eos hic caussarum, Iudiciorumq. ordo, stante eorum Repub. & quamdiu Aragonensium Comitum tantummodò paruerunt imperio, conseruatus fuerit. Et posteà quoq. facillimè credam eundem ordinem apud illos per multa sæcula similiter viguisse: id tamen quasi municipale aliquod, opidanumq. Ius, cum antiquo illo Suprarbiẽsi Foro, reliquoq. vniuerso nostro Iure, saltim in arduis, & grauissimis rebus, consentiens. Sed iampridem in omnibus, ipsi Iuri nostro subiacent. Libentissimè autem his similia, quæ præscripta in veteribus nostrarũ rerũ monumẽtis reperi, inter historiæ cursum collocabo: quòd plurima in eis sit, ac veriùs expressa nostræ antiquitatis effigies. Deniq. vt ad istius Galindi Comitis, seu Galindonis (nã sic plerumq. exstat) priuatas res redeã; hæc, aliaq. his similia Decreta, ipsius laudes vehemẽter illustrarũt: iã vt omnibus Fortis, Boniq. Principis expleuisse pártes & illis sæculis, ac etiã præsentibus iudicetur. Duos filios reliquit; Eximinũ Azenarij, atq. Endregotũ Galindi.

lindi. Filiã quoq. Theudã, aut Totã: quæ Bernardo, primo Ripacurtiẽ si Comiti, nupta fuit. Matris verò nomẽ nõ cõperi, nec certã aliquã tẽporũ rationẽ. Neq. à Garibaio vlla expressa est. Alterã prætereà filiam Comes hic videtur habuisse, Sanctio, Quarto Suprarbiensi Regi, nuptã: si modò quibusdã Oscensis Ecclesiæ scriptis standũ est. Nam in eis Galindus iste Comes, suppresso nomine filiæ suæ, Sanctiũ ipsum Regem, generũ suum apertè nominat. Sed sunt multa in illis monumẽtis, quæ ipsorũ fidẽ mihi dubiã reddunt. Illa verò, quæ in priscis alijs Pinnatẽsis Tabularij notãtur, certiorẽ: nẽpe Comitẽ hunc fuisse cũ Garsia Enneconis, quẽ suprà secundum Suprarbiensem Regem numeramus, ætate coniunctum. Continent enim Comitem Galindonẽ *de Aragon* vnà cum Garsia Enneconis Rege plurima dona eidem Monasterio dedisse. Et Hieronymus Surita in suis Indicibus pari etiam ratione, regnante nimirum eodem Rege; ab hoc ipso Comite alia dona Cercitensi cœnobio fuisse data, auctor est. Numerum autẽ Æræ erratum existimo, vel non satis benè intellectũ. Anno enim DCCC. vel 800
Circ. ea omnia subijcienda duco: quin & hunc Comitẽ longiùs ætate progressum; fuisseq. Fortunij, tertij Suprarbiensis Regis, temporibus implicatum. Etenim in monumentis dicti Excellentissimi Archiepiscopi eius manu scriptũ exstat: se in veteribus ipsius Pinnatensis cœnobij tabulis obseruasse: hunc Galindum Comitem, Azenarij Comitis F. Aragoniæ Prouinciæ præfectum fuisse sub regimine Regis Fortunij. Eadẽ enim hæc verba ab eo suggesta sunt. Quoniã autẽ Fortuniũ Regẽ ab Ann. CCꝏ IX. ad Ann. CCꝏ XV. regnasse constat: fit inde, vt dicamus, hũc Comitẽ vsq. ad aliquẽ horũ annorũ ætate processisse. Neq. magis certa à me initij, aut obitus illius ratio reddi potest. 815

Eximinus Azenarij, Aragonum Comes III.

POST Galindũ Eximinus Filius, Comitis munus suscepit. Illud autẽ Azenarij sibi patronymicũ nomẽ ab Azenarij aui nomine sumptũ

Universidad de Deusto
Biblioteca

reſeruauit. Quod poſteà præclarè eſt vſurpatum à quamplurimis, vt ſuo loco dicemus; qui eo pacto deſiderium gentilis alicuius, rerumq. ab eo geſtarũ memoriã renouare, illius retento nomine, curarunt. Iſtius verò Eximini perpaucæ quidem res geſtæ perhibentur. Ad Olcaſſam proditur, cõmiſſa pugna cum Mauris, obijſſe. Annus vero CC ∞ II. qui Garibaio placet, minimè huic pugnæ conuenire poteſt, ſi in ea hũc Comitem occubuiſſe certum ſit: cùm Galindum patrẽ poſt dictum annum vixiſſe, ex his quæ paulò ante diximus, eruatur. Propterea ſuſpicor iſtius Comitis ætatem, eamq. Olcaſſenſem pugnam in Sanctij, Quarti Suprarbienſis Regis, tempora incidiſſe: atq. in eadẽ etiã duorum, qui poſt eum ſequuti ſunt, Comitũ ætates. Neq. vero is Olcaſſenſis locus noſtrorum ſemper clade inſignis fuit. Ibi namq. ante id tempus Fortunius, Rex Tertius, Maurorum aciem, quemadmodum retulimus, profligauit: atq. ex ea victoria Roncalenſis Vallis incolæ celebre illud, quo hodie gaudent, ingenuitatis Priuilegium, in ornamentũ honoris, reportarunt. De reliquo tamen huic Eximino, ſine filijs decedẽti, patris fratrem ſucceſsiſſe perhibent. Quare autem frater Endregotus præteritus fuerit, nequaquam proditur. Quæ verò de ipſius Endregoti filia Surita in medium protulit, mox dicam.

Eximinus Garſiæ, Aragonum Comes IIII.

SVPERIORIS namq. Comitis, non Endregotus frater, ſed hic patruus, Eximinus Garſiæ dictus, qui Azenarij, primi Comitis, filius erat ſecundo loco natus, ſucceſſor fuit. Vnde autem patronymicum Garſiæ nomen traxerit, neq. cur filio fratris in Comitatu præpoſitus fuerit; ſcriptum nõ comperi: nec de temporum ſerie certum, quod afferã. præterquàm id, quod paulò ante dixi, cũ dicto Sãctio Rege fuiſſe hunc Comitem ætate cõiunctum, me arbitrari. Iã verò quod Surita ait, ipſius Endregoti filiam, Aragonenſis Comitatus heredem, Garſiæ, Ariſtæ Regis filio, nupſiſſe; incertum exiſtimo: cùm hac de re ſcriptores

ptores omnes ad vnum idem ſentiant: eam nimirum, quæ Ariſtæ filio nupta fuit, Fortunij vltimi Aragonẽſis Comitis filiã fuiſſe. Sed in hoc fuiſſe omnino errorem puto: quòd alter Endregotus multos ab hinc annos, ſiquidem Cẽtum ferme & quinquaginta, fuit Abarcæ Cæſonis Regis ætati ſuppar: quem conſtat filiam habuiſſe ipſius Abarcæ Regis filio, Garſiæ etiam vocato, vt infra demonſtrabimus, collocatã. Cuius Endregotum hunc, nequaquam dubito fuiſſe gentilem. Neuter tamen iſtorum Comes fuit. Propterea Garibaium ſequuti, hunc in locum induximus hunc Eximinum. De quo hoc tantum memoriæ proditum eſt; fuiſſe ſtatim, vt Comes factus fuit, à Mauris interfectum, vni eo filio relicto, qui illius protinus ſuffectus eſt heres.

Garſias Azenarij, Aragonum Comes V.

ET hic quidẽ Garſias Azenarij, illud quoq. Azenarij nomen in primi Comitis memoriam præſetulit. Atq. eundẽ proditur fuiſſe vna cum ipſo Sãctio, Quarto Suprarbienſium Rege, inſtituto certamine à Mauris interemptum, Circ. Ann. Chr. CC∞XXXII. quæ pugna 832
Remp. noſtram ad Primum, quod diximus, Interregnum adduxit. In ea enim ambo ipſi, à Cæſarauguſtanenſi Regulo, Muza, circumuenti, occiſi fuêre. Verum enimuerò Aragonenſis Comitatus ad Fortunium filium peruenit: ſic vt Aragonenſibus ſeparatum nullum Interregnum daretur. Ex quo tamen eorum, ac Suprarbienſium vna, & eadem Reſp. cenſebatur, cùm Comites ſemper Regum ſubditi fuiſſent; quod in priuato Suprarbienſibus ipſis præcipuum fuit, id Aragonenſibus etiam cum illis fuit commune. Et ob eam cauſſam omnibus tunc conſtat fuiſſe de ſtatuenda Rep. curam coniunctam.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Aragonenſium rerum Fortunius Eximini, Aragonum Comes VI.

ETENIM Fortunius hic, quẽ Eximini patronymico nomine vſum proditur, poſtquàm Garſiæ patris mortui locum occupauit; omnium rerum, quas noſtri geſſerunt in primo illo Interregno, tranſactor, & adminiſter fuit. Vnicam tantùm habuit filiam, Vrracam, ſiue Enengam, Aragonenſis Comitatus heredem: quam Garſias Rex, Ariſtæ Regis F. vt ante diximus, duxit vxorem. Atq. hæ quidẽ nuptiæ gaudiorum plenæ, paciſq. & concordiæ fuerunt: quòd non ſolùm matrimonij dignitate, ſed ambarum etiam ditionum ſocietate coniungerentur, quandoquidem vtriq. eorũ hereditario iure paterna bona obueniebant: Garſiæ ſcilicet, Suprarbienſe Regnum; Aragonenſis verò Comitatus, Vrracæ. Certam autem temporum rationem adhibere nõ poſſum: cùm in ea mirum in modum varient ſcriptores. Sed iam illud compertũ eſt ſatis, Fortunium hunc Comitem Sex, & triginta, ac plus etiam annis Comitatus Aragonenſis fuiſſe potitum. Nam totidem an-
832 ni interiecti ſunt inter Ann. Chr. CC ∞ XXXII. quo Garſias Comes pãter, ac Sanctius, Quartus Suprarbienſis Rex, interiere, vnde primum noſtris patuit Interregnum; & inter illius exitum, & finem, tum
868 quando noſtri Ann. CC ∞ LXIIX. de iſtius Comitis Fortunij conſilio, Ariſtæ Regi Regnũ detulerunt: quocũ eo tẽpore affinitas ſibi, ſocietaſq. & magnæ neceſsitudinis cauſſæ intercedebãt. Etenim filia ſua Ariſtæ filio iã erat deſponſa; quandoquidem Ann. Chr. Dcccl xxx. ex Priuilegio, quod infra intexere promiſi, Fortunium ex ea nepotẽ, ex pueris exceſsiſſe colligitur. Et fortaſſe hæc quoq. cauſſa eũ impulit, vt noſtros ad Ariſtã Regẽ, conſocerũ ſuũ, eligendũ incitaret. Deniq. illius conſilio ſelectũ fuiſſe, omnium ſcriptis teſtatũ cõperio; quibuſcũ etiã Pinnatẽſis codex conſentit: fuiſſeq. illũ in tam benè ſtatuẽda Rep. noſtra auctorem publici cõſilij, & ſententiæ dicendæ principẽ illuſtrẽ in Senatu.

in Senatu. Neq. tamen dubito, quin etſi illius bellica facta, quæ ſcriptis commendentur, nulla exſtent; nihilominus valde militaris rei ſcientiã percalluerit. Sed ad illius laudem ſatis ſit, quòd Reipub. qua fruimur, machinator, & architectus exſtiterit: cùm tam præclarum hoc factum iure poſsit ampliſsimis multorũ triumphis anteponi. Præcipua namq. illius opera, maiores noſtri, Adrianum II. Pont. Max. Lõgobardoſq. adierunt de ſumma Reipub. conſulturi: Vnde antiqui Suprarbiẽſis Fori, Iudiciſq. Mediſ Præfecturæ initium ſumptum fuit, à quo tanquam à fonte, & capite libertatum noſtrarum origo dimanauit. Quapropter non facilè credam me in eo laudando inſolentem, aut multum viſum iri. Ceterùm quo anno obierit, incertum eſt prorſus. Suſpicor tamen nequaquam illius vitam Ariſtæ Regis tempora exceſsiſſe: cùm ferè omnes ſcriptores teſtentur, Garſiam Regem generum, Aragonenſem ipſum Comitatum vxorio iure à ſui Regni initio tenuiſſe. Meritò autem hoc loco ipſe Rex gener, Septimus Aragonum Comes enumerari debuiſſet, itidẽq. Octauus, & vltimus, Fortunius II. Monachus, ipſius generi filius natu maior: quẽ depoſito Regio munere, Monaſticæ vitæ ſe addixiſſe Circ. Ann. C ∞ I. retulimus: ob idq. Rempub. no- 901
ſtram fuiſſe ad Secundum Interregnum adductam, vnde huc digreſsi ſumus, vt Comitum ſeriem priùs complecteremur. Sed quia iam ſupra explicauimus, quæ de his duobus, Septimo, & Octauo, Comitibus tradi potuerunt, dum eorum res geſtas inter Suprarbienſium Regum facta recenſuimus: minimè ea hoc loco iterãda duximus. Atq. hæc ſunt, quæ dicere habui de Comitibus. Quoniam autem ex hac Suprarbiæ, & Aragoniæ ditionum coniunctione, Secundo huiuſmodi noſtris Interregno dato, noua noui Regni moles efluxit, Sanctio Abarca Cæſone, huius Fortunij Comitis ex filia nepote, Fortunijq. Regis Monachi, vt diximus, fratre, ad Iaccetanam Vrbem Rege conſtituto, vnde auſpicatò felix, fauſtumq. Regale Aragonum nomen, ac munus ortum fuit: Secundum ipſum Interregnum nos nunc perſequi oporteret, tenentes ordinem rerum, quem cœpimus. Priùs tamen cogimur ad eã aggredi de Reipub. noſtræ primordijs, quam in hunc locũ diſtulimus, diſputationẽ: vt eis patefactis ad Secundi Interregni narrationem reuertamur.

Variæ

Universidad de Deusto
Biblioteca

Variæ de Suprarbienſis Regni initijs ſcriptorum ſententiæ.

MVLTAE, ac variæ ſunt, ad ſtuporem vſq. inter ſcriptores diſſenſiones in antiquarũ rerũ noſtrarum ſerie explicanda: maximè verò in Reipub. noſtræ initijs deducẽdis. Quidam enim quatuor illos, quos ſupra numerauimus ante Ariſtam, Reges omittunt; quaſi Duces, & copiarum ſigniferi ductores, non autem Reges exſtiterint. Alij eos Reges memorant; Nauarrenſes tamen, ſeu Pompelonenſes, non autẽ Suprarbienſes fuiſſe vocatos, hocq. Suprarbienſis Regni nomen noue quæſitum ferunt. Alij, quæ communis ferè omnium ſententia eſt, Ariſtam à Nauarrenſibus, & Suprarbienſibus ſimul, eiſdem Comitijs, fuiſſe electum Regem, tradunt. Garibaius, licet ſolus, primum, quod appoſuimus, Interregnum ſubtrahere nititur, Eximino Regi, Ariſtæ Regis patri, Sanctium, Suprarbienſem Quartum Regem, patrem tribuendo: vt à primo illo Rege, Garſia Eximini, ad Ariſtam ipſum non interrupta, ſed cõtinuata prorſus ipſorum Regum ſucceſsio ſtatuatur. De his omnibus dicere cogimur hoc loco, vt conſilij noſtri rationem, qua ad ea, quæ ſcripſimus, annotanda moti fuerimus, explicemus. In primis autem ad docendum de Eximini Regis, Ariſtæ patris, Regno, vita, & nomine; intexam hoc loco, quod anteà dixi, me in Barcinonenſi Tabulario comperiſſe antiquum Priuilegium; ex quo etiam alia eruuntur. Eſt autem huiuſmodi,

IN nomine Domini Jeſu Chriſti. Ego Garſeas Rex, filius Enneconis Regis: Cogitans de meis innumerabilibus peccatis, quæ impediẽte humani generis inimico nimis temerariè perpetraui, & timens in die Iudicij tremendi à ſiniſtris pro recompenſatione meorum actuum inter hœdos computari: cum cõſilio filij mei Fortunij venio ad cœnobium Sancti Saluatoris Leierenſis. Et ibi præſente Domno Eximino Epiſcopo, ſocietatem in Orationibus, & ieiunijs, & eleemoſinis, & bonis operibus accipio: Credens de Sancti Saluatoris ſuffragio, & Sanctorum Martyrum precibus, atq. fratrum ibi deſeruientium Orationibus poſſe defendi ab aduerſitatibus in hoc ſæculo, & à dãnatione perpetua in futuro. Igitur vt hoc mihi eueniat ſecundum deſiderium meum, & ſecundum ſpem meam, præſente filio meo Fortunio, & Epiſcopo Domno Eximino, & alijs meis Principibus, tribuo Sancto Saluatori, & Sanctis Martyribus duas Villas Lerdam, & Anjueſſem, cum ſuis herentijs, ideſt terminis, à me, & à filio meo, & à quamplurimis determinatis. Lerdam

dam verò habeat terminos de Sancta Cruce, quæ eſt in culmine montis, ſicut vertit aqua vſq. ad vallẽ maiorẽ de Ondoſſe, & de vallamaior vſq. Bocartal, & de Bocartal vſq. ad Salſam, & de Salſa vſq. ad Samarium, & inde vſq. ad billoſam, & de billoſa ſuſo vſq. ad Caſſallo, & Eccleſiam Sancti Felicis ſicut vertit aqua vſq. ad vinyuelas veteres, & inde in ſuſo vſq. ad fontem de Campliõ, Et de illo fonte vſq ad Vayll ſuſos, & de Vayll ſuſos, vſq. ad prædictã Eccleſiam Sanctæ Crucis. Anjueſſen autem habeat terminos de Peña vulturina vſq. ad fontem, qui vocatur Axauus, & de illa fonte, vſq. ad pontarron, ſicut currit aqua vſq. ad flumen Aragonis; & de culmine montis Agaræ cum canalibus, ſimul cum canale Aueranoſa, quæ eſt iuxta malio. Et de malio vſq. ad Aguilar, & de Aguilar, ad fontem de Mopoyo, & ſicut currit illa fonte vſq. ad Vaill liſcoſa, & de ipſa valle vſq. ad flumen Aragonis. Ipſas verò Villas cum terminis ſupradictis ſic determinatas ſimul cum filio meo Dono ingenuas, & liberas Sancto Saluatori, vt nemo ibi habeat aliquam mandationem, niſi Abbas Sancti Saluatoris, & eius Monachi. Ideo Do eis ſic determinatas, quia magna contentio ſolebant habere homines de Villaſilaria cum homines de Lerda, & de Anjueſſen, ſic quòd occidere ſe volebant. Et ne amplius habeant inter ſe contentionem determinaui eas, vt abiſta die in antea homines de Lerda, & de Anjueſſ non habeant contentionem, neq. iudicium cum homines de Villaſilaria, neq. de alijs Villis. Qui præſentes fuerunt in hac determinatione, Garſia Semenones; & Enneco Blaſcone de Daſſe boço, & tio; & Auriolus Presbyter, & ſuo Neto Garcia de Arbi, & Garcia Nẽcones; & Eldebone de Sanſicu; & Enneco Blacſonis; & Garcia Fortuniones de Guardoſſe; & Sancio Vita, et Blaſco Nẽcones de Freliſana; et Galindo Benaion; & Mantio Blaſcones, & Galindo Garſianes de Fillaria, & ſuo Netu Galbuſſu, et Fortunio Mantiones de Gordun maritu de Domnâ Sanctia, quæ fuit germana de auiatu de Falcos, et Senior Garſia Ennecones Judice de Ondoſſe. Et ego Eximinus Epiſcopus ſuadente me, et rogante Domino meo ſupradicto Rege Garſea, vt ſimili modo faciam aliquod donum Domino meo ſancto Saluatori, et ſanctis Martyribus, vt ceteris tribuam exemplum: ſciens quod pro hoc præmium vitæ æternæ adquiritur in futuro: Dono, et concedo Eccleſias iſtarum Villarum ſancto Saluatori; et Sanctis Martyribus, Abbati Sanctio Getullis iure hereditario in perpetuum poſſidendas ſimiliter adhuc. Et ego Rex Garſea Do vnum agrum inter Nauerdum, et Saucicum eodem modo ingenuum. Quicumq. verò huic donationi noſtræ, quam pro remiſſione omnium peccatorũ noſtrorum facimus, et propriè pro remiſſione patris mei Enneconis, & aui mei Eximini Regis, nec non et ſucceſſorum meorum,

Universidad de Deusto
Biblioteca

meorum, Regum scilicet, Principum, & Comitum, voluerit contradicere, vel aliquo tempore hereditatem, siue terminum istarum Villarum, vel Villas metipsas, vel ipsasmet Ecclesias à Domino Eximino Episcopo oblatas abstrahere, vel alienare voluerit à sancto Saluatore: abstrahat eum Deus à sancto paradiso, & alienum faciat à consortio beatorum. Et ex parte Dei omnipotentis sit maledictus, & excommunicatus, & anathematizatus anathema Maran Atha & à cœtu Christianæ Ecclesiæ segregatus, & à fronte binis luminibus carens. Demum subitanea morte percussus, & dæmonibus traditus, cũ Sathana, & Juda traditore, qui Dominũ Saluatorẽ tradidit, in inferno inferiori habeat portionẽ visurum, & lugiturum cum diabolo, & omnibus Angelis eius in sæculis sempiternis sine fine. Ac tum quòd absit suadente diabolo cum concupiscentia sæculi, si euenerit, ex parte Dei, & sanctæ Mariæ matris eius, & beatissimarum Martyrum Nunilonis, & Alodiæ, & omnium sanctorum, Regem, Principem, vel Comitem, qui tunc in tempore regnauerit, Coniuro & precor; vt oblationem, quam Dominus Eximinus Episcopus offert rogatu meo, & sua propria voluntate, & oblationem, quam ego pro peccatis meis Deo offero, ipse per vim, aut per voluntatem, neq. per iudicium non sinat tollere, vel partire. Quòd si dimiserit: omnia peccata nostra, & parentum nostrorum, & omnium successorum Regum, atq. Episcoporum, pro quibus hoc offerimus, super ceruices illius iaceãt; & in die Judicij recognoscat culpam suam, & habeat damnationem de anima sua, & hæc oblatio inconuulsa permaneat in sæcula sæculorum. Amen.

FACTA hæc Carta Donationis, vel Confirmationis Die duod. Kal. Decemb. Æra Noningentesima decima octaua. Nos quoq. prædicti Garsia Rex, & filius meus Fortunius, qui hanc Cartam fieri iussimus, & relegentem audiuimus, & nostra propria signa etiam ponimus, & Confirmatoribus, siue testibus ad confirmandum ostendimus: Confirmamus, & roboramus. Garsias Rex confirmat, & signat. Fortunius proles Regis confirmat, & signat. Episcopus Eximinus Pampelonensis confirmat, & propria manu signat. Episcopus Garsia Albeldẽsis cõfirmat. Episcopus Mãtius in Aragonia confirmat. Abbas Sanctio Gẽtullis cõfirmat. Abbas Fortunius Sancti Æmiliani confirmat. Abbas Domno Salute Sancti Prudentij confirmat. Senior Enneco Sanz in Nagera confirmat. Senior Blasco Boardellis de Biozari confirmat. Senior Mantio Sanctionis de Elessa confirmat. Senior Azenar Sanctionis de Fillaria confirmat.

Iam itaq. euidens, & perspicuum omnibus esse poterit, Aristæ Regis patrem,

patrem, fuisse Regem Eximinum. Cuius rei, ne alterius laudem fraudemus, inuentor non sum, sed tantùm probator. Garibaius enim Pinnatensem, vt ipse ait, Historiam sequutus, princeps omnium istius Eximini Regis nomen suscitauit. Illius verò Regnum improbatũ reliquit. Siquidem nusquam ex illius scriptis apparet, Eximinum ipsum, fuisse Regem, sed tãtùm Aristæ patrem: propterea q. eum supra ex hac parte in probatione defecisse retulimus. Nunc verò vtrumq. huiusmodi Priuilegio, quocum ipsa Pinnatensis historia consentit, manifestè conuincitur: scilicet, & Regem fuisse, & ipsius Aristæ patrem: quandoquidem Garsias Rex, Aristæ Regis filius, qui dictum Priuilegium Ann. CC∞XXC. (Hic enim conuenit Aeræ in eo appositæ) irrogauit, apertissimis verbis se, Enneconis Regis filium, id est, Innici, qui postea Arista dictus fuit, (veteres namq. quandoq. Innici loco Enneconem proferebant) & Eximini Regis Nepotem, quem auum suum appellat, profitetur. Tum etiam ex eodem Priuilegio, Fortunij nomen apertè colligitur, qui fuit Eximini pronepos, Aristæ nepos, & Garsiæ Regis, qui Priuilegium concedebat, filius: quem quidem nos vltimum Suprarbiensem Regem, citimum Aragonensibus Comitibus annotauimus. Sed fateor ex dicto Priuilegio non elici sententiam meam, vt inde ipsius Fortunij Monachi Regnum eruamus: sed nomen tantummodò, ac Garsiæ Regis filium, id est, Aristæ nepotem, exstitisse. Verumtamen fuisse Regem, seseq. imperio abdicasse, quòd in Monasterio Legerensi Monachi se votis obstrinxisset; grauissimis vrgetur à Garibaio adductis argumentis, ex ipsa antiquitate depromptis: sic iam vt si quis contradicere velit, quemadmodum in eius vita diximus, non audiatur. Hoc etiam, quod caput est quoq. eodem ipso Priuilegio concluditur: Nempe Comitis filiam Vrracam, iam Aristæ filio nuptam esse Ann. Chr. CC∞LXIIX. quo tempore Arista à nostris Rex electus fuit. vt non abs re de eodem Comite liceat suspicari, ob eam caussam impensius illum, vt nostri inclinatione voluntatum in consocerum adsciscendum Regem propenderent, effeciisse. Idq. liquidò ex certissima temporum ratione firmatur. Si enim Fortunius Monachus, Garsiæ Regis filius, ipsiusq. Comitis ex dicta Vrraca filia nepos (neq. enim Garsiam ipsum vxorem aliam duxisse constat) Ann. Chr. CC∞XXC. quo dictum Priuilegium irrogatur, de illius rogatione, vt illius expressa sunt verba, à patre consulitur; illudq. etiam confirmat, &

 sancit

Universidad de Deusto
Biblioteca

ſaneit: ſequitur neceſſariò, vt filius ipſe Fortunius, ſi non ita multum ætate proceſsiſſet, ſaltem quartum decimum tunc ageret annum, cùm in pupillari ætate nullomodo conſilij vis ineſſe iure poſſit. At verò inter dictum Annum CCꝏLXIIX. quo electio Ariſtæ Regis facta fuit, & inter rogationis dicti Priuilegij annum, duodecim tantùm anni interſeruntur. Concluditur ergò ratio, vt quando Ariſtam noſtri Regem adſciuerunt; iam antea, biennio ſaltem, Fortunius ipſe nepos, qui ſe poſtea, vt dictum eſt ſæpe, monaſticæ vitæ inſtituto addixit, natus eſſet: fitq. etiam, quod inde elicitur, conſentaneum, vt propterea Comes ipſe noſtrorum animos, ad eligendum Ariſtam contra reſponſum datum induxiſſet, quia iam tunc cum eo erat hoc vinculo affinitatis deuinctus, quòd eius filio filiam collocarat, nepotemq. iam, ex ea filia natum, tunc haberet. Etenim cùm Adrianus Pont. Max. Longobardiq. noſtris conſulentibus reſpondiſſent; Neminem, qui præpotens eſſet, Regem tunc conſtitui oportere, ne inferiores, vt dictum eſt, premeret: tametſi iſtius rei habenda ratio fuit, vt non ſine aliqua magna cauſſa exiſtimemus, tam citò noſtros tantoperè ab huiuſmodi conſilijs diſcrepaſſe, vt Ariſtam ſibi Regem ſtatuerent, qui ſi non iamdiu Pompelonenſis Rex (quæ recens noſtra opinio eſt) ſaltem (quod perſpicuum ſatis eſſe poteſt) Eximini Regis filius erat, proindeq. omnes potentia, & dignitate anteibat: ſed tamen graui aliquo ex noſtris viro, vtpote ipſo Comite ſuadente, veriſimile eſt noſtros ea in parte incœpti curſus rationem aliquantulum inflecti fuiſſe paſſos, ac præcipuè quidem Media illa interpoſita Præfectura, quæ ad poteſtatem Regiam temperandam in Repub. noſtra, depactarum legum vi, conſtituebatur. Nam Ariſtam omnino peregrinum eſſe, quod altero reſponſionis Capite vetabatur, non auſim affirmare: immo eum exiſtimo, ex quo Eximini Regis filius erat, diutiuſq. Nauarrenſibus imperabat, tamquam ciuem habitum fuiſſe, tametſi ab Aquinia duceret fortaſſe genus ſuum; eaq. in parte nec multum de Conſultorum inſtitutis immutatum. Ad ſuperiorem autem mutationem conſilij non facilè credam fuiſſe noſtros vlla alia re, niſi ea moderatione adhibita, quæ ex Media illa Præfectura inducebatur, deſcenſuros. Atq. hæc habeo modò, quæ obſeruem in iſtius Priuilegij verbis, quæ indicaui. Alia autem ſunt, non illis certiora, ea namq. certiſsima ſtatuo, ſed quæ me tamen oportet obſeruare, vt aliquod

aliquod quaſi veſtibulum ad huiuſmodi diſputationem faciamus. Quale illud eſt, in primis graue, ac firmum, Iacobi Regis I. teſtimonium, quo in rerum ſuarum à ſe editis Commentarijs, ſeſemetipſum ad Ofcenſes viros loquentem inducens, Quartumdecimum ſe eſſe Regem eorum, qui in Aragonia regnarunt, expreſſè his Catalanicis verbis profitetur. Ea namq. lingua Commentarij ipſi, eiuſdem Regis manu, ante annos CCC. ſcripti ſunt. *Varons: be creem, que ſabeu, è deueu ſaber, que nos ſom voſtre ſenyor natural; è de llonch temps, que XIIII. Reys ab nos ha hagut en Arago.* His ergo poſitis fundamentis, vt id primum, quod cetera obſcurat, diſcutiamus: qui priores Reges enumerare omittũt, quaſi Duces, non autem Reges exſtiterint; graui Ruderici Toletani Archiepiſcopi auctoritate in huiuſmodi opinionẽ adducuntur, quòd eos ille ſilentio prætermiſerit, ab Ariſtaq. Rege ceperit ſcribendi exordium. Idq. magnopere confirmari eiſdem placet eodem ipſo Iacobi I. Regis teſtimonio; vt non ſolùm quatuor illi antiqui Reges, qui Ariſtæ anteceſſerunt, ſed & Eximinus pater, & Fortunius nepos, ac duo etiam alij Garſias, & Sanctius, à Garibaio nuper excitati, qui inter Reges Abarcam Cæſonem, & Tremulum interponi debent, nullomodo in Regum numerũ venire poſsint, quaſi hi omnes; poſteriores ſiquidem cõmentitij, & ficti Reges ſint; priores autẽ non Reges, ſed Duces. Quinimmo flagitiũ ſtatuentes, nouos modò Reges ſuſcitare; minimè tantam potuiſſe vnquam obliuionem eſſe inquiunt in ſcripto, præſertimq. de Regibus; vt eorum nomina ne audita quidem fuerint. Cùmq. Iacobus ipſe Rex ſe eſſe Quartumdecimum Regem fateatur, neceſſariò iam videtur ipſis, ab Ariſta ipſo & Regni, & ſtirpis initia repetenda eſſe, eoſq. qui eum anteceſſerunt, ê Regum; qui poſt eum verò interponuntur, ê viuorum numero exturbandos. Neq. enim leniùs rem tractant huiuſmodi. Ac mihi quidem veriſsima, grauiſsimaq. videtur Iacobi I. Regis ſententia. Sed eam nequaquam arbitror intellectam. Etenim, priores Reges fuiſſe, præter Garibaium, qui firmiſsimè aſſeuerat plurima exſtare, ac ſe vidiſſe vetera monumenta ea de re; omnes ferè & recentiores, & veteres ſcriptores, quotquot ſunt, qui res noſtras ſcriptis ſuis mandarint, prodidêre. Ex quibus hos tantùm nominabo; ſcilicet Alfonſum Caſtellæ Regem, Sapientem vocitatum; Rudericum Toletanum Antiſtitem; ac veterem noſtrarum rerum Scriptorem, in ea quæ Pinnatenſis Hiſtoria inſcribitur; memoratumq.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ratumq. Excellentissimum Archiepiscopum Ferdinandum: qui in priuatis suis monumentis eandem prorsus, quam nos, rerum à quatuor illis Suprarbiensibus primis Regibus gestarum narrationem persequitur. Ex Alfonsi enim Castellæ Regis, ac Ruderici Archiepiscopi Toletani scriptis apertè concluditur, ante Aristam Regem, in Nauarra prouincia Reges exstitisse. Siquidem ambo ipsi, Muninnam illam, seu Momeranam, de qua supradiximus; ex Regali Nauarrorum Regum stirpe profectam, Anno DCCLV. Froilæ, seu Fruelæ Asturiarum, siue Legionensi Regi nupsisse aiunt. At ea res, ac Froilæ Regnum longè multum, ex ipsorum aliorumq. Historicorum sententia, Aristæ Regis Regnum antecesit. Vnde efficitur, vt qui Aristam antecesserunt, Reges non Duces fuisse, ex eorundem Alfonsi, ac Ruderici scriptis eruatur. Auctor quoq. Pinnatensis Historiæ (qui monachus quidam Petrus Marfillus putatur esse, ac si non ante ipsum Archiepiscopum Toletanum, eius saltem non excesisse vitam colligitur) eos Reges nominat. Prætereà Hieronymus Surita cùm Aristam primum Regem inducat; Suprarbiam terram (ita enim loquitur) sub Anno CC∞XIV. qui longè multum, etiam ex ipsius sententia, Aristæ Regnum, ac patris antecesit, meritò ipsis temporibus Regni nomen sortitam tradit: licet non à cælesti illo miraculo, quod supra arborem cælestis Crux apparuerit, vocatam censet, sed quia supra Arbem montem constituta sit. Sed siue hoc, siue illo modo fuerit, si eo Anno Suprarbiũ, Regni nomen adsciuit; Regum ergò imperio parebat. At in eum Annum, vel non multò longè Fortunium, & Sanctium, tertium, & quartum, quos diximus, Reges, incidisse constat, multò ante Eximini, & Aristæ Regum tempora. Qui igitur eos antecesserunt, Reges nominandi sunt. Ac si Reges; Suprarbienses sanè: vt eorum titulus Regni, cui præerant, nomini conueniret. Quid? quod, & in Annalibus idem Surita testatur, antiquum quoddam Priuilegium exstare Ecclesiæ sancti Petri Siresiensis irrogatum; in eoq. Sanctij Garsiæ Regis, & cuiusdam Aragonensis Comitis fieri mentionem, atq. ipsius Comitis nomen, præpostero ordine, Regio nomini antepositum esse. In Priuilegijs insuper Roncalensis vallis habitatoribus concesis, quorum Carolus Princeps meminit, & Garibaius eorum se exempla asseruare ait, Garsiæ Regis, ac Fortunij eius filij, Infantis Suprarbiensis nominati, expressam factam

factam mentionem proditur. iam vt priores quatuor, non Duces, sed Reges exstitisse, cùm tot grauibus testimonijs comprobetur, venire in dubium nemini certè iam possit. Neq. enim rationem illam probo, Reges non fuisse, ob eam caussam, quòd nullius eorum Archiepiscopus Toletanus meminerit. Ille enim De ortu, & genealogia Nauarrensium Regum scripturus (sic namq. suum opus inscripsit) iure potuit de eis silere, quos nequaquam duceret in eum numerum referendos esse. Quî autem quæso Garsias Eximini, istorum Regum, vt ita dicam, parens, appellari poterat Nauarrensis, siue Pompelonẽsis, quod idem est, Rex, cùm neq. à Nauarrensibus assumptus, nec in Nauarrensi ditione euectus, nec eiusdem potitus, nec in ea sepultus exstiterit? Et Rudericus ipse alio in loco aliter sensisse visus est: cùm, vt supra diximus, Froilam Asturiarum, siue Legionensem Regem, eandem Momeranam ex Regali Nauarrorum progenie (nam sic est apud illum) ortam, quam Alfonsus Rex Muninnam vocat, duxisse vxorẽ tradat, Aera DCCXCIII. quæ Anno DCCLV. conuenit: longè verò post dictum Annum, Aristam Regem Nauarræ imperare cœpisse idem ipse Archiepiscopus auctor sit. Quin immo inde coniecturã capio, vt eos Reges, qui Aristam antecesserunt, quandoquidem fuisse Reges inde etiam colligitur; ex quo Archiepiscopus ipse eorum non meminit, cùm alioquin patria esset Nauarrus: nobis, non autem Nauarrensibus vendicemus: tametsi illum, dum Regalem Nauarrorum progeniem dixit, apertè video, eos omnes Nauarrenses Reges censendos iudicasse. Sed istius gentis est maximè proprium, vt antiquam omnem nobilitatem à se esse profectam arbitrentur. Itaq. iam videmus ipsum illum Archiepiscopum Toletanum, nec ipsum secum, nec ea cum re, quam sibi ostendere proposuerat, constitisse: sed maiori profectò ex parte claudicasse. Nam de ortu, & genealogia Nauarrensium Regum scribens, Aristam eorum Regem numerauit primum, cùm ante eum Regalem Nauarrorum progeniem memorasset. Neq. solùm Eximinum Regem, ipsius Aristæ patrem, præterijt, sed Fortunium etiam nepotem; quorum vterq. Eximinus quidem, si ita sit, Nauarrensibus solis, Fortunius verò ipsis, ac Suprarbiensibus simul, quemadmodum demonstrauimus, imperauit. Porrò & exeorundem Archiepiscopi Ruderici, & Castellani Regis scriptis colligitur apertè, post miserabilem illam Hispaniæ cladem, quando illius instauratio eo, quem diximus, modo fieri cœpit; Froilam ipsum, nonnullosq. alios tum ante, tum post eum Legionenses, siue

Universidad de Deusto
Biblioteca

Aſturiarum Reges, ipſius Nauarræ ſatis diu fuiſſe potitos: & quãdoq. in illam, quòd ab eorum nomine, & imperio defeciſſet, vehementer inſultaſſe. Atq. eo tempore complures Nauarrenſium, Suprarbienſibus Regibus ſe totos addixiſſe, ipſiſq. paruiſſe, quo vſq. Ariſta ab eis Rex adſcitus fuit; Beutherius Valentinus, quem grauiſsimum ſcriptorem iudico, auctor eſt: Ariſtamq. primum omnium, Nauarrenſem Regẽ fuiſſe, tum ipſe, tum idem ille Carolus Princeps atteſtãtur. iam vt inde etiam ſatis benè colligi poſsit, quatuor illos ante Ariſtam Reges, nequaquam Nauarrenſes Reges cenſendos fuiſſe: tametſi eos, ita Scriptorum vulgus, hiſce minimè notatis rebus, appellarit. Sed hac de re plura paulò poſt. At verò ipſum Suprarbienſe nomen haud nouè quæſitũ, ſed priſcum nimis, & antiquum eſſe, præter varia, ac multa aliorum ſcriptorum teſtimonia: vſitatæ etiam illæ Regalium Priuilegiorum formulæ valde confirmant. In ferè omnibus namq. Priuilegijs, quæ exſtant à Sanctio Maiori, & poſt eum ab alijs, & nonnulla ab anterioribus Regibus irrogata, apertè videmus, eos omnes hanc conſuetudinem loquendi ſeruaſſe, vt cùm initiò ſe tantummodò Aragonenſium, & Pompelonenſium Reges fateantur (Nauarrẽſium etenim in antiquis Priuilegijs nuſquàm memini profectò me legiſſe) in extrema parte, poſt appoſitam illam vſitatam temporis notationem, ſub his verbis: *Facta Carta*; & reliqua: Regales alias Ditiones, quibus præerant, oſtenderent, loquentes hoc modo: *Regnante me Rege Sanctio in Pampilona, in Aragone, in Superarbi, & in Ripacurtia*. Sic enim quãdoq. Suprarbij vocem ſcriptam inuenio. Singulas autem huiuſmodi Ditiones, Regna fuiſſe perſpicuum eſt planè. Eo autem genere loquendi demonſtratur, eas, quæ aliquandiu diuerſæ fuerant, iam tunc coniunctas, & copulatas illius Regis imperio parêre, qui ſe in illis regnare profitetur. Quòd ſi Suprarbienſis Ditio, Regnum fuit vnquam; id certè ante Abarcam Cæſonem eſſe oportuit. Illius namq. nominationem poſteà vſitatius Aragonum Regni nomen exorbuit, quod primus ſibi Abarca ipſe Cæſo vendicauit; ſic, vt niſi in extremo Priuilegiorum, eo, quem diximus, modo, nequaquam appareat. Atq. hoc pacto ſenſim profectò fuit priſcum illud Suprarbienſis Regni nomen antiquatum. Et ex his omnibus etiam apertè colligitur, quam ſupra intexuimus noſtri Iacobi I. Regis ſententiam ita omnino interpretandam eſſe, vt ea ſtirpis nullomodo, ſed Regni; Regni verò Aragonum ſolius initium denotetur: neq. ab ipſo Rege Iacobo, dum ſe Quartumdecimum Regem numerauit, vllam prorſus Regum, qui Abarcam Cæ-

ſonem anteceſſerunt, habitam fuiſſe rationem. Nam ſi ſtirpis initium denotaſſet; ab Eximino Rege originem ſumendo, Fortunioq. Rege, Monacho, Cæſonis Abarcæ fratre, numerato, etiam exclusis duobus alijs Regibus, qui inter Cæſonem ipſum, & Tremulum, vt memorauimus, interponi debent; non Quartus decimus, ſed Sextus decimus potius numerandus eſſet. Quòd ſi eos duos numeremus, quẽadmodum numerandos eſſe, Regeſq. fuiſſe demonſtrabimus; Octauus decimus numero fuiſſet omnino. Si verò alterius præterquàm Aragonũ Regni initium ſignificare voluiſſet; neq. etiã conſtare ſibi vllo modo poſſet, quin in eodem, ac in maiori certè ipſius notæ errore verſaretur. Iam tunc enim paulò altiùs, ſiquidem à Garſia illo primo, quem diximus omnium Regũ parentẽ appellari poſſe, repetere numeri ipſius initium cogebatur, eoq. ceteros Reges cõplecti; qui nobis poſt Hiſpaniæ iacturam imperarunt. Quo pacto Secundus & viceſimus Rex numerari debuiſſet. Neq. verò dum Garſiam primum, omnium Regum parentem nominaui, cum Garibaio conſentio, qui Primũ Interregnũ ſubtrahere nititur, Eximino, Ariſtæ patri, Quartum Suprarbienſem Regem Sanctium, patrem tribuendo, vt ab eodem Garſia continuata Regum ſucceſsio deducatur. Ea enim in re Garibaium deceptum fuiſſe demonſtrabo. Sed quia primus in Repub noſtra Princeps exſtiterit Garſias Rex, qui ceteris ad ſtatuẽdum Regnum aditum fecit illuſtrem. Hunc igitur, & reliquos omnes, qui poſt eum ſequuti ſunt Reges, vna ſecum Iacobus ipſe adnumerare debuiſſet, ſi initium Regni ſimpliciter denotaſſet: ſicq. is longior, & maior fuiſſet numerus effectus, quem diximus. Fit itaq. vt cùm neq. ſtirpis, neq. Regni ſimpliciter initium denotarit; quid aliud ſignificare, atq. annuere voluerit, explicemus. Qua in re nefas omnino erit, vt ex illius verbis quidquam aliud, quàm quod ipſe expreſſè voluit, excipiamus. Cùm verò ipſe non ſimpliciter ſe *Quatuordecimum* Regem numerarit, ſed addiderit etiam, *eorum, qui in Aragonia regnarunt*: aperta res erit non aliter interpretandam eſſe illius mentem, ac videntur ſonare ipſa verba. Vnde efficitur planè neceſſariò, vt Aragonum Regni initium denotatum fuiſſe concludamus: neq. Iacobum Regem eo numero aliorum, niſi eorum tantummodò rationem, qui in Aragonia regnarunt, cõcepiſſe, quandoquidẽ in ea tã clara verba, et aperta illius omnino fuit concluſa, comprehenſaq. ſententia. Quòd ſi præterita repetamus, demonſtrãdi cauſſa, qui fuerint Reges, qui in Aragonia regnarint, illudq. Aragonum Regni nomen præſetulerint: neminẽ eorum, quos hucuſq. retulimus, ſed

Universidad de Deusto
Biblioteca

Abarcam Cæsonem principem, qui continenter post eos describendus proponitur, reperiemus. Nam à Secundo Suprarbiensium Rege, ad Aristæ ætatem, atq. obitum, iam suprà Aragonum Comites viguisse demóstrauimus. Garsiam verò Regem Aristæ filium, Aragonensisq. Comitis generum, qui vxorio iure Aragonensem ipsum adijt Comitatum, quiq. primus verè Aragonum Rex vocari potuisset: huiusmodi nomẽ adsciuisse ex eo, quòd intexuimus, Priuilegio nõ cõstat. Immo illud Comitatus retinuisse nomen vel inde colligitur, quòd bis geminatis, atq. duplicatis verbis inter successores suos, Comites apertè nominauit. Aragonenses autem significari clarissimum est, ex quo successores dixit, ideſt, posteros, quibus à se nascendi conditio data esset. Alterum enim Comitatum præterquàm Aragonensem, ad eum nullum peruenisse cõperimus, vt intelligi possint hæc verba de eo. Quin ea verborum geminatione innuisse videtur, se ita animo, ac mente concepisse, vt crederet illud Comitis nomen incolume ad posteros omnino peruenturum, neq. eam, quæ citò ab Abarca Cæsone filio facta fuit, ipsius nominis mutationem futuram. Atq. illud idem, quod pater, Fortunium Monachum filium suspicor seruasse. Quamobrem hosce ambos Reges, Garsiam Aristæ filium, & Fortunium Monachũ Aristæ Nepotem, tametsi Aragonensis Comitatus fuisse potitos colligitur; retẽto tamen ipso Comitatus nomine, vt in Aragonia regnasse propriè enuntiari non possit. At Abarcam Cæsonem apertissimè ex omnibus suis Priuilegijs, Aragonum Regem, seu Aragonensium appellari solitum fuisse apparet. vt is primus verè dici possit in Aragonia regnasse; quandoquidem primus præclaram eam, quæ posteris hereditaria permansit, tituli mutationem induxit, vt Aragonum nomẽ in altiorem locum, scilicet in Regiæ dignitatis amplitudinem, & gradum, ascenderet. Post ipsum autem Abarcam Cæsonem, duobus interpositis Regibus, Garsia, & Sanctio, auo, & patre Garsiæ Tremuli Regis, quos nuper Garibaius suscitauit: fit certè, vt ipsa Iacobi Regis quatuordecimi numeri nota aptissimè Regibus ipsis conueniat, sic vt nullo modo aliunde ea petenda sit. Vnde etiam apertè illorum error conuincitur, qui Ramirum, siue Ranimirum, quod vsitatius fuit nomen, primum Aragonum Regem numerarunt; cùm septem tantummodò sint inter eum, ac Iacobũ ipsum I. Reges interiecti. Sed paulò post plura ea de re. Iam verò Primum, quod apposuimus, Interregnum Garibaius ipse subtrahendum censet, Pinnatensis Historiæ, vt ipse ait, fide, & auctoritate commotus: siquidem Eximinum Regem, Aristæ patrem, filium

filium fuisse tradit Sanctij Regis, quem nos Quartum Suprarbiensem Regem numerauimus. Sed ab eo dissentio, cùm id nequaquàm ex ea Historia, ad quam ille se refert, eruatur. Hæc namq. illius sunt verba. *Post mortem Regis Fortunij Garsiæ*, loquitur autẽ de primo Fortunio, qui fuit Tertius Suprarbiensis Rex, *regnauit in Pampilona Rex Sanctius Garsiæ*: scilicet idem ipse, quem Quartũ memorauimus. Post ait, *Et regnabat in Sturijs Rex Ordonio, qui tunc fuit deuictus per Regem Cordubæ, vocatum Abdurramẽ Anno scilicet Domini DCCCXX. Et tunc temporis gens Sarracenica ob victoriam de dicto Rege Ordonio obtentam supradictam, maiori audacia transierunt montes Pyrenæos, & adquisierũt vsq. ad Ciuitatem Tolosanam: sic quod propter terrorem Maurorum nemo eis poterat resistere. Quinimmo Christiani fugientes, & deserentes loca, vbi habitabant, propter metum, & terrorem Maurorum recolligebant se in spelunca Sancti Joannis de la Penya, tanquam refugium singulare. Erant quidem ipsi Christiani vsq. ad numerum Sexcentorum. Qui cum vxoribus, & filijs, & omnibus eorum bonis recollegerunt se in dicta spelunca, vbi erat ædificata Ecclesia sancti Joannis Baptistæ: quam ad honorẽ Dei, & Sancti Joannis augmentarunt, & multipliciter decorarunt. Et subsequenter cum magna deuotione, & contritione suorum peccaminum, fideli confessione præuia, & cum magnis hymnis, & cantibus humiliter, & deuotè transtulerunt corpus ipsius Sancti Joannis*: loquitur autẽ de primo Anachoreta, quẽ diximus Ataresiũ nominari, *illudq. tumularũt in quadam pulchra tumba: suprà quam nomen, & vita ipsius Sancti erat scripta literis mirificè sculptis. Quæ siquidem tumba fuit posita inter tria Altaria Jnuocationum sancti Joannis Baptistæ, sancti Juliani, & sanctæ Basilicæ, ibidem antea ædificata. Subsequenter dicti Christiani, inducti deuotione maiori, ædificarunt iidem duo Altaria: vnum ad honorem sancti Michaëlis, & sub inuocatione ipsius: aliud sancti Clementis. Et statuerunt ibi Monasterium, & constituerunt Abbatem nomine Transirico, & Clericos, qui propria voluntate, & ad honorem, & reuerentiam Dei, & Sanctorum ibi sepultorum renuntiauerunt desiderijs carnalibus, & mundanis. Et hoc fecerunt, vt Deus, & Sancti eos præseruarent à persequutionibus, quas Mauri eis infligere conabantur. Et quilibet ipsorum Christianorum construxit inibi propriam mansionem: & ibidem infra breue tempus fuit congrua populatio. Et procurarũt ipsum Monasterium consecrari per Episcopum Aragonensem, vocatum Ennecum, die sanctæ Agathæ. Regnauit autem dictus Sanctius Garsia Rex Pampilonæ Viginti annis. Mortuo quidem dicto Rege, regnauit Eximinus Garsiæ cum suo filio Garsia: quorum alia memoria non habetur: decesserunt enim,*

Universidad de Deusto
Biblioteca

cesserunt enim, nullo Rectore, vel successore eorum superstite. Nec plura certè in ea Pinnatensi Historia, quam habeo (atq. eadem ipsa est, quam Garibaius se apud Suritam nostrum legisse refert) de his Sanctio, & Eximino Regibus, ac filio Garsia scripta continentur. Inde autem, nisi me forte fallo, Sanctium Quartum, quem diximus, Regem, Eximini patrem fuisse nequaquàm elicitur. Hi autem Eximinus, & Garsias, ij sunt, quos supra, patrem, ac fratrem Aristæ memorauimus. Etín hoc vno errasse constat istius historiæ auctorem, quòd cùm Aristam, ipsius Eximini Regis filium fuisse, ac patri succesisse, grauissimo illius Priuilegij, quod paulò ante intexui, testimonio comprobetur: ipse verò, Eximinum, ac filium nullo successore superstite obijsse, affirmet. Immo ex quo Eximinum ipsum, Eximinum Garsiæ, nominauit; patre nō Sanctio, sed Garsia vocato, fuisse natum dicerem, cùm alioquin Eximinus Sanctij iuxta veterem consuetudinem vocari debuisset: iamq. Garsiam ipsum, Eximini patrē, persuadeo mihi non Regis, sed priuati herois personam sustinuisse. Ea verò omnia, quæ à nostris in Pinnatensi Spelunca facta perhibentur, ad primū hoc Interregnū, quemadmodū nos ipsi fecimus, referenda sunt: quandoquidē de Trāsyniro, seu Trāsirico præposito Abbate, ac de cōsecratione ipsius Ecclesiæ mentio fit. Hæc enim, vt cetera omnia istius antiquitatis monumenta loquuntur, post ipsius Sanctij mortē, Repub. iam ad Interregnum adducta, subsequuta fuēre. Nec si Rex ipse Sanctius Quartus plures annos regnauit, quàm viginti, quemadmodum quisquis eam historiam scripsit, auctor est: tā longè illius vita posset produci, vt hæc omnia eidem subijciantur. Siquidē regnare cœpit Ann. DCCCXV. Consecratio autem Ecclesiæ, vt dictum est supra, facta fuit Ann. DCCCXLII. Inter quæ tempora viginti, & septem anni interserun tur. Ex quibus patet in huiusmodi rerum, ac temporum notatione eā, quam nos sumus sequuti, viam tenēdam esse: nec multum ab huiusmodi historia discrepare. Quin etiam & ex eodem ipso Priuilegio, quod intexuimus in istius nostræ disputationis vestibulo, vt à nobis paulò est ante dictum; si attentè & diligenter illius verba expendantur, elici potest, nec ineptè, Eximini patrem, Regem non fuisse. Etenim Garsias nepos, qui dictum Priuilegium irrogauit, de maioribus suis duos tā tum Reges percensēt; scilicet Aristam patrem, ipsumq. Eximinum auum: dum ait. *Quam donationē pro remissione omniū peccatorū nostrorū facimus, & proprie pro remissione patris mei Enneconis, & auimei Eximini Regis, nec non, & successorum meorum, Regū scilicet, Principū, & Comitū.*

Si igitur

Si igitur Garsias Rex gentiles alios habuisset Reges; eorum, quemadmodum, & successorum omnium profectò meminisset. In hac autem deprecatione ignoscendi apertè videmus postulationem nullam de maioribus alijs, præterquàm de parente, & auo, Regibus contineri: at de successoribus omnem. Nec video caussam, cur maiorum oblitus posteros tantummodò memoraret; nisi quia non amplius, quàm Regum, à quibus originem ducebat, haberi voluisset rationem. Cùmq. ij, duo tantùm fuissent, pater, & auus, quos retulimus: idcirco solam eorum memoriam ad ostentationem, & gloriam excipiendam censuit, quòd antiquiorem laudem, quàm Regnum, familia sua profectò non haberet. Sequitur ergò, vt idem sentiamus, quod Pinnatensis historia, omnesq. alij scriptores tenuerunt; scilicet post Sāctij, Quarti Suprarbiensis Regis, interitum nostris Interregnum Primum datum esse: Garibaijq. qui contra nititur, explodamus sententiam, quòd argumentis clarissimis refellatur; cùm alioquin in nouis Regibus excitatis, annorumq. et temporum notatione, nequaquam posimus adhibitam ab eo operam vehementer non laudare. Ceterum his cognitis ad eam istius disputationis partem accedam, quæ mihi sola superest illustranda; De diuersa nēpe, quā supra constitui Aristæ Regis à nostris, & à Nauarrensibus, seu Pōpelonensibus facta electione. Quam etsi rem nouam, spero tamē me cuiuis facilè probaturum. Carolus namq. Princeps, ac ferè omnes scriptores perhibent, Nostros, cùm sine Rege essent, ab Adriano Pont. Max. (quem Adrianum II. fuisse memorant,) Lōgobardisq. (quibus nonnulli Francos etiam addunt) statuendæ Reip. modū quæ siuisse; fuisseq. ab illis id responsum latum, Vti cōsentaneis legibus præstitutis, Vnum sibi aliquē in Regem constituerent: inde nostros, condito priùs Suprarbiensi Foro, Aristam sibi præfeciisse Regem: ab eoq. non solùm ipsas leges sancitas fuisse, sed irrogatum illud Priuilegium, quod diximus, De alio à nostris adsciscēdo Rege, si à se, suisue Ius publicum violari contingeret. Ex quibus patet, minimè nostris Aristam Regem ante Adriani Pontificatum præfuisse. At verò Adrianum II. non dum quinq. annos sedisse constat; nempe ex A. D. XII. Kal. Decemb. Ann. DCCCLXVII. ad Kal. Oct. Ann. DCCCLXXII. quemadmodum ex Onufrij scriptis colligitur, quorum supra fecimus mentionem. Fit ergò, vt necessario Aristæ electionem à nostris factam in aliquem horum annorum incidisse censendum sit. Quòd si ante dictum tempus fortasse eum regnasse appareat; non nostris, sed Nauarrensibus imperarit. Atqui ex varijs à Garibaio adductis documentis, quibus

omnino fides

Universidad de Deusto
Biblioteca

omnino fides adhibenda est, apertè conuincitur, Aristam ipsum iam Ann. DCCCXLII. Regem esse, Regioq. nomine Priuilegia irrogasse, quorum nonnulla exempla Garibaius ipse protulit in medium. Præterea Hieronymus Surita in suis Indicibus Aristæ Regni initium An. DCCCXLV. vel circa suppositum: vt non multum visus sit ab ea Garibaij sententia discrepare. Si igitur Ann. DCCCXLII. Arista Rex erat; aut nostris, aut Nauarrensibus, aut omnibus simul imperabat. Nostris non quadrat; cùm viginti & quinq. annis post, (tot enim inter dictum Annum, & Adriani II. Pontificatus initium interpositi sunt) de statuenda Repub. cum eodem Pontifice fuerit habita consultatio, quæ necessariò Aristæ selectionem à nostris factam antecesserit: ergò, Nauarrensibus. Si Nauarrensibus; efficitur igitur, quod consequens est etiam necessarium, vt diuersas fuisse de eodem Arista à nostris, ac Nauarrensibus electiones factas dicamus: & proinde necessariò Aristam ipsum diu ante Nauarrẽsibus præfuisse, quàm à nostris Rex eligeretur: neq. omnino leui, illud etiam quod diximus, coniectura pendêre, Eximinũ nempe Regem nostris nequaquam, fortasse autem Nauarrensibus imperasse. Hanc autẽ opinionem de Adriani II. Longobardorumq. deliberatione, ex qua eos in idem tempus incidisse colligi potest, quòd pro suspecta haberetur, cùm Adriani II. ætate Longobardorum Regnum iam sublatum esset: fateor equidem aliquandiu mihi non placuisse, interdumq. visam fuisse dubiam, ac incertam. Carolus enim Magnus, ex amici nostri Caroli Sigonij, grauissimi Scriptoris, Francorumq. Historicorum sententia, ann. DCCLXXIII. qui fuit quintus sui Regni, ab Adriano I. Papa contra Desyderium, Vltimum Longobardorum Regem, Romanos acerbissimè vexantem, vocatus, Longobardos acie victos profligauit: ac Desyderium, eorum Regem, diu obsessum, tandem deditionem facere coëgit, atq. in Franciam cum vxore, & liberis misit omni Regia potestate exutum. Quibus peractis, sub Francorum ditione ea omnis Italiæ pars venit, quæ Longobardorum erat; præter Hexarchatum, Rauennatem, Romandiolam, quandamq. Thusciæ partem, quam idem Carolus beato Papæ Adriano I. & Apostolicæ Sedi donauit: quæ omnia Longobardi Romanis, & Constãtinopolitanis Imperatoribus adimendo iuris sui fecerant. Itaq. Caroli Magni tempore, ac virtute, Longobardorum Regnum in Italia defecit, Centum fermè annos ante Adriani II. Pontificatũ. vt Adrianũ II. Longobardosq. in eadem simul tempora incidisse, qui nostris dare consilium possent, videatur omnino temporum rationi repugnare, saltem

saltem Regno ipsorum Longobardorum stante. Si autem affirmare velimus, omnes scriptores nominum similitudine deceptos, Adrianum secundum pro primo collocasse; minus etiam id conuenit: cùm neq. Adriani I. Pontificatu, neq. Caroli magni Regno, vllum nostris Interregnum patuerit, in quo de statuenda Reipub. forma consilium peteretur. Deniq. in his angustijs, cùm constans omnium sit opinio, & sententia, Adrianum secundum nostris consulentibus respondisse, de Adriano autem primo nec quidquam refferatur, dicendum est planè; Longobardos quamquàm suis Regibus orbatos, ex quo in Italia sub externo dominio manserunt, Ecclesiæ videlicet, ac Francorum, Adriani II. temporibus viguisse adhuc, nimiumq. sagaces, & prudentes ab omnibus semper habitos fuisse, ac præcipuè quidem in statuendæ Reipub. forma, quam diximus. Eorum siquidem imperium, quamuis ab initio sœuum, atq. impotens fuerat: post Christianam tamen religionem adscitam, mitius, ac benignius effectum fuit, iam vt à Paulo Diacono iustum appelletur. Cuius rei eruditissimus idem Sigonius locupletissimos testes fuisse tradit, rectas eorum leges; quibus furta, latrocinia, rapinæ, cædes, & adulteria seueriſsimè vindicabantur, ac libertas, & fortunæ priuatorum summo studio, ac æquitate, quamdiu illorum Regnum stetit, conseruata fuêre. Qua vna in re, tota nostrarum legum summa, & temperatio consistit. Itaq. ab eis, tametsi exactis Regibus, optimè nostri petere potuerunt de statuenda Repub. nostra consilium, quorum maiores temperatissimis legibus, in Italia, opulentissima omnium Prouincia, amplissimi Regni sedem constituerant: quod auctoritate tanta tunc fuit, vt nunc etiam tametsi fractum, ac debilitatum omnino, illius tamen gentis nominis memoria, nitatur. Ab ipsis namq. Lombardiæ, quod nunc remanet, nomen sumptum est. Quòd si verum esset, quod ab aliquibus, nec indoctis viris accepi, vt Adrianus ipse II. Iltiprandus proprio gentis, ac familiæ suæ nomine vocaretur, cùm in omnibus, quæ exstant, Suprarbiensis illius Fori exemplis, Aldebrandum, siue Abreuianum, Apostolicum, id est Pont. Max. (sic enim veteres loqui consueuerunt,) fuisse à nostris consultum exprimatur: mirificè quidem omnibus his, quæ diximus, conueniret, vt Aldebrandi, seu Abreuiani id nomen corruptè pro Iltiprandi vsurpatum sit. Eoq. Adrianus

Universidad de Deusto
Biblioteca

ipſe II. deſignetur, ac ſi nos felicis recordationis Gregorium XIII. Papam Boncompagnum diceremus. Sergium enim Papam II. qui Adrianum ipſum II. fecerat Cardinalem, primum omnium proditur nomen ſuum mutaſſe: cùm ante Pontificatum proprio nomine, Osporcus, vocaretur. Ad cuius ſimilitudinem, qui poſt eum ſequuti ſunt Pontifices Romani, nomina ſua mutari voluerunt: & illud idem Adrianum II. credere licet, facere voluiſſe, relicto eo Iltiprandi nomine. Quam mutandorum nominum rationem ex huiuſmodi principio in Romanis Pontificibus introductam, poſteà conſuetudo aluit, ac frequens vſus reddidit firmiorem. Sed nihilominus fieri certè potuit, vt ipſum illud Iltiprandi nomen perinde, atq. Adriani, in communi omnium ore verſaretur: atq. vt Apoſtolicus Aldebrandus, qui in Suprarbienſis illius Foriveſtibulo nominatus in manuſcriptis, quæ exſtant, exemplaribus inuenitur, idem ipſe Adrianus II. cenſendus ſit. Vnde fit, vt Hiſtoricos omnes, qui Adrianum II. à noſtris fuiſſe conſultum prodidêre; eundem ipſum, quem Suprarbienſis Forus Apoſtolicum Aldebrandum vocat, nominaſſe, ac nominare voluiſſe, intelligamus. Ex his igitur apertè elicitur, quod propoſui; non ijſdem Comitijs, ſed longè diuerſis Ariſtam fuiſſe à noſtris, & à Nauarrenſibus Regem adſcitum. Sed venio nunc ad illud, quod grauiſsimum, & firmiſsimum eſt omnium, ex diſsimilitudine Iuris argumentum. Nam cùm genus inſtitutorum noſtrorum nihil habeat, nec habuerit vnquam cum Nauarrenſium inſtitutis commune, ſed Ius noſtrum omnino ſemper ab eorum Iure in omni ferè, & publica, & priuata actione diſcreparit: quid abſurdius dici, aut exiſtimari poteſt, quàm has tantas diſsimilitudines non ex differentibus initijs prouenisſe? Neq. effici potuiſſet aliunde id, quod ab ipſis Regnorum primordijs, quandiu ſubiuncta fuêre, vſq. ad eorum ſeparationem aſsiduè legimus obſeruatum; vt cùm ſæpius ambæ huiuſmodi Ditiones verſatæ fuerint in communi bellorum fortuna copulatæ, ſic vt ijdem Reges nobis, ac Nauarrenſibus, vno, atq. eodem tempore interdum, imperarint: quæ progreſſu temporum ab ipſis Regibus in Nauarrenſi Regione adquirebantur, Pompelonenſis Regni ſine vlla dubitatione, quibus initio conſtitutum fuerat, legibus ſubiacerent. Quæ verò ijdem ipſi Reges intra Regionis noſtræ fines vẽdicabant; ea ſimili modo Ius ſemper noſtrum tenuerint, ac ſeruarent. Qua de re habita vnquam altercatio nõ fuit: ſed tantùm de finibus. Sic autẽ cos aliquãdo Rex Sãctius IIII. Ranimiri I. filius terminauit. Proferã enim in

enim in medium Priuilegium illius: ex quo præter id, percipi etiam, & comprehendi poterit, quo pacto in tam diuerſa vtriuſq. Rei-pub. gerendæ ratione iam priſcis illis temporibus ea, quam expoſuimus ſeruabatur viciſsim inter noſtros, ac ipſos ceterarum rerum ſocietas, & coniuctio.

IN NOMINE Sanctæ, & indiuiduæ Trinitatis regnantis in ſacula. Amen. Hæc eſt Carta iudiciorum, & iurationis, & præceptũ Donationis, & confirmationis, quam facio ego Sanctius, Ranimiri Regis filius, gratia Dei Aragonenſium, & Pampilonenſium, ſeu Montiſonis Rex, vna cum filio meo Petro ad omnes Aragonenſes, & Pampilonenſes, & Suprarbienſes, qui ſunt præſentes, & futuri in omni meo Regno, & ad Abbatem Aymericum, ſuiſq. ſucceſſoribus. Quoniam meã clabatur omnis terra mea per iudicios malos ſuper terras, & vineas, & Villas, & caſales: obinde placuit mihi ſupradicto Regi, & veni ad Sanctum Joannem, anno tertio Pontificatus Domini Vrbani ſecundi Papæ cum Senioribus, & Principibus meæ terræ; & ipſis laudantibus, & auctorizantibus iuſsi hanc cartam ſcribere Anno octauo poſtquam captum eſt Caſtrum, quod vocatur, Monnionis. Igitur ego Sanctius, gratia Dei Rex, Dono, & confirmo Abbati Aymerico, ſuiſq. ſucceſſoribus talia præcepta, & Priuilegia, atq. decreta, ſiue libertates, qualia habet Cluniacenſe Monaſterium: vt ſicut Cluniacenſes ſunt liberi ab omni iugo humanæ ſeruitutis, ita & iſti ſint, tantummodò reuerentiam Apoſtolicæ Sedi ſeruantes. Confirmo etiam Donationes Regum, Priuilegia Epiſcoporum, auctoritates Romanorum Pontificum, cartulas, vel Inueſtituras Militum, ſeu virorum, ac mulierum, qui ſuas oblationes Deo, & Sancto Joanni obtulerunt. Confirmo etiam Monaſteria, & Eccleſias Parrochitanas, necnon & Villas, & ſiluas, & omnes curſus aquarum, & omnes molendinos, vt habeat illos Sanctus Joannes ingenuos, ſicut ego meos: & omnia Alodia magna, vel parua, & omnes Decimas terrarum, Villarum, eſcaliorum, & omnium Alodiorum ſuorum, quantum, vel qualecumq. Sanctus Joannes, vel ſui Monachi ab antiquis Regibus, ſeu à modernis, vel ſeu Epiſcopis, ſeu à Militibus, ſiue à ruſticis, aut à quibuſcumq. perſonis in omni Regno meo acquiſierunt dono, vel comparatione, vel camio: niſi hoc quod Abbates, & Monachi eiuſdem loci iuſtè, ac legitimè dimiſerint, vel camiauerint Regis iuſſu: vt hæc Sanctus Joannes liberè poſſideat,

 & ingenuè,

Universidad de Deusto
Biblioteca

& ingenuè, quæ acquisiuit qualicunque modo vsque ad diem illum, quod Deus mihi dedit castrum, quod vocatur, Monnionis, & aliud, quod dicitur, Arguedas. Et postquàm Deus dedit mihi castrum supradictum Arguedas, veni ego Sanctius, gratia Dei Rex, in Pampilonam, in Villam quæ dicitur Vharte, cum meos bonos homines de Aragone, & de Pampilona X. Kal. Maij. Et conuenerunt ad me in eadem Villa Vharte, omnes Principes Pampilonenses, viri, pauperes, & femina super malos iudicios, & super malos pleytos, quos habebant. Et placuit mihi, & ad omnes Aragonenses, & Pampilonenses, atque Suprarbienses, vt faceremus testamentum, & iuramentum firmum, & iuratum, & finiremus omnes querelas diuersas, & omnes clamores per vsos malos, qui erant inter illos in tempore illo: & firmaremus terminum præfinitum ad Aragonenses, & Suprarbienses, castrum, quod vocatur, Monnionis, vt tenerent, & haberent vsque in sempiternum, quod in tempore illo tenebant, & habebant qualicunq. modo. Similiter & Aragonenses, & Pampilonenses tenerent, & haberent vsque in sempiternum terras, & vineas, & villas, & hæreditates cum montibus, paludibus, escalijs, aquis, & herbaticis, quas tenebant, & habebant qualicunq. modo. Et rogauerunt Pampilonenses Principes, vt adducerent Aragonenses ad me cartam, & testamentum, quod feceram cum illis in Sancto Joanne, vt esset firmata, & roborata in mea præsentia, & Petri filij mei, & in facie de omnibus Aragonensibus, & Pampilonensibus, & Suprarbiensibus; vt amplius non inquietarent se, & perturbarent in supradictas querellas, sed tenerent, & haberent firma, & salua vnusquisque omnia, quæ tenebant, & habebant in die captionis duorum supradictorum Castrorum, videlicet Arguedas, & Monnionis. Jgitur ego Sanctius, non meo merito, sed dono Dei Rex, hoc meum præceptum, & vestrum testamentum auctoritate mea, & vestra corroboro, & confirmo; ita vt hoc meum præceptum ita sit firmum, vt nulla Regia, vel Episcopalis, seu Militaris potestas in his causis, quæ prædiximus, audeat aliquos inquietare in omni Regno meo, vel perturbare. Quod si quis fecerit; ea quæ repetit, non vindicet: insuper, & mille solidos de mea moneta ad eos, quos inquietare præsumpserit, persoluat. Vt autem hoc meum Priuilegium firmum permaneat per sæcula cuncta, manu propria firmaui, & filio meo Petro roborari iussi.

Signum SANCTII Regis. ⊏⊐

ET EGO Petrus, Sanctij Regis filius, Regale hoc patris mei præceptum laudo, & propria manu subscribo.

Signum Regis Petri. ✠

FACTA hæc Carta Æra MCXXVIII. Regnante Domino nostro Jesu Christo; & sub eius imperio, me Sanctio Rege regnante in Aragonia, & in Pampilona: & filio meo Petro in Suprarbi, & in Ripacurza, & in Montson: Petrus Episcopus in Jacca: alius Petrus Episcopus in Pampilona: Raymundus Dalmaz in Rota Episcopus: Aymericus Abbas in Sancto Joanne: Raymundus Abbas in Legere: Senior Galin Sanz in Sos, & Arguedas: Senior Enneco Sanz in Montecluso: Senior Ximen Garcez in Buylo: Senior Lope Arcez in vno Castello, & in Arrosta: Senior Fortun Sanz in Baylo, & in Glisо.

Ego Garsias scriptor iussione Domini mei Regis hanc cartam scripsi, & de manu mea hoc signum feci. ✠

Ego Aldefonsus, gratia Dei Rex Aragonensium, & Pampilonensium decreta genitoris mei, & fratris laudo, & manu mea ✠ signo. Æra MCLVIII.

EX huiusmodi itaq. Priuilegio, quod in Pinnatensi Tabulario exstat, fat liquet illius rogatione ipsum Regem non suas, sed Aragonensium, Pompelonensium, ac Suprarbiensium ortas de finibus contentiones, sedandas curauisse. Etenim cùm eo tempore, vt apparet ex scripto, tota ea finium ratio *per iudicios, & vsos*, vt inquit, *malos* inter eos confusa versaretur; Rex id omne ad ea tempora reuocandum statuit, in quibus antedicta Castra capta nondũ erant: quasi vnumquemq. ijs, qui tũc inter ipsos seruabantur, arceri finibus debere decernens, & quæcumq. posteà aliter facta, irrita prorsus, atq. infecta. Et verò has regiones tres, tametsi alioquin, vt videmus, singulis suis terminis distinctas, & diuersas; Regnum suum, non quasi vnicũ censeret, appellauit, sed quòd vnico sui ipsius tantùm continerentur imperio. Idq. visus est apertè declarasse, cùm alios ab alijs sic secreuit: vt quæ diuersa finium, eadem prorsus, & statuendæ vniuscuiusq. illorũ Reipub. ratio censeretur. Qua in re videtur non tam iudicem seuerum, tametsi diras illas adhibuit execrationes, quàm arbitrum his finibus regendis se adiecisse. Itaq. fit, vt has trium regionum diuisiones, ex differentibus causis factas concludamus: causas verò non aliunde, quàm à differentibus principijs proueniſſe:

Universidad de Deusto
Biblioteca

ueniſſe: ipſaq. principia eô magis diſtantia iura effeciſſe, quô magis fuerint diuerſa inter ſe. Cùmq. Aragonenſes, & Suprarbienſes non tam diſsimilibus principijs orti fuerint, ſed conſilijs magis congruẽtes, iam ab ipſis rerum primordijs eandem tenuerint, ac ſeruarint, quam diximus, communis Reipub. gerendæ rationem, tametſi interdum de terminis ipſi ſibi viciſsim diſcreparint: propterea factum eſſe, vt eundem etiam habuerint rerum exitum, quem videmus, communemq. ac eandẽ fortunam. Quòd ſi nobis, ac Nauarrenſibus vna, & eadem initiò fuiſſet ſtatuendi Regni, edendarumq. legum ratio cõſtituta, quemadmodum ab omnibus ferè ſcriptoribus perhibetur: eadem nobis cum ipſis debuiſſet eſſe ratio Reipub. vel aliqua tanti diſcriminis cauſſa adhibenda. At ea nulla proditur. Curſum ergò, atq. exitum rerum contrarium, quem habemus, ad diuerſa prorſus initia reducamus, oportet, vt quæ fuerit diſcrepãtia in principijs, eadem ſit in finibus diſsimilitudo: neq. aliter videntur vllo modo aptè cohærere poſſe extrema cum primis. Ea autem adhibita, quam diximus, diuerſa Ariſtæ Regis à noſtris, & à Nauarrenſibus facta ſelectione, quæ etiam conuenit temporum rationi præclarè; elicitur planè aptiſsima quædam rerum ſeries cum omnibus ſuis partibus continuata, & cohærens, vt quam optimè potuerit vnaquæq. ditio propriam, & peculiarem Reip. rationem à ſingulis initijs repetitam, ſine alterius iuris iactura, conſeruare. Neq. huic meæ opinioni obſiſtere videtur, quod priſcos hoſce Reges in Pinnatenſi Hiſtoria, pluribuſque alijs monumentis, Reges in Pampilona vocatos inueniamus, nulla prorſus Suprarbienſis tituli facta mentione. Etenim cùm certiſsimum ſit eos Suprarbienſis ditionis potitos fuiſſe, quæ ſemper intra Regionis noſtræ fines conſtituta fuit: conijci certè poteſt, nec abs re, Reges ipſos priſcis illis temporibus, cùm Pompelonenſibus viris, interdum patria, ſaltem Vrbe ſua, pulſis, imperarent, voluiſſe magis Pompelonenſem ipſum titulum præ ſe ferre, quaſi ad genus aliquod oſtentationis & gloriæ, quia ob ipſam Pompelonem Vrbem inſignior ſtatuebatur, tametſi ea non omnes fruerentur. Suprarbienſem verò, quòd ſtatueretur parum locuples ad amplificandum, cùm ex paruis opidis totus conſtaret; fuiſſe aliquandiu ab ijſdem ipſis Regibus, etiam in quotidiani vſu ſermonis, intermiſſum: et illud idem poſteà pleroſq. ſcriptores in eorum nominatione ſeruaſſe. Nihilominus Suprarbienſi regioni ſub Regni titulo præfuiſſe colligitur, ea quam diximus, à Pompelonenſi Regno longiſsimè diuerſa ratione: quæ ab huiuſmodi initijs profecta, vtriq. eorum ſtabilis, ac firma permanſit,

ma permanſit, ſic vt tametſi ſæpiùs coniuncta fuerint, ſemper tamen ex vario conſtiterint iure, & diuerſo. Atq. hæc ſunt, quæ in hanc ſententiam diſputare ſtatui: quæ ſatis hoc egiſſe putabo, ſi in vtramq. partem dicendo, eliciant, & exprimant, ſi non omnino id quod verum ſit, ſaltem quod ad id quàm proximè accedat. Sed reliquum eſt modò, vt eô vnde digreſsi ſumus, reuertamur, reſq. à noſtris in ſecundo Interregno geſtas explicemus; cùm ab earum continenti narratione huiuſmodi diſputationem ſecreuerimus. Ac fortaſſe videbitur nonnullis ab inſtituto noſtro longè alienum, has licet breues præponere modò antiquitatum noſtrarum annotatiunculas, quòd eas exiſtiment nihil, aut parum certè adiumenti eſſe ad explicandam Magiſtratus Iuſtitiæ Aragonum dignitatem allaturas. Conſultò tamẽ id fecimus. Viſum eſt enim, cùm à Regni initio illius inſtitutio pendeat, vt in Primo Interregno oſtenſum eſt; Regno autem creſcente, eidem Magiſtratui fieri cœperint & poteſtatis, & dignitatis acceſſiones: ad eas apertiùs indicandas, Regni noſtri progreſſus cognitionem neceſſariam eſſe. Et ob eam cauſſam hucuſq. ſingulorum Regũ Suprarbienſium, & Aragonenſium Comitum ſeriem protraximus. Nunc verò quoniam Secundo huiuſmodi Interregno dato, ex Abarcæ Cæſonis ad Iaccetanam Vrbem Regis electione, ad quã pergimus explicandam, ipſa prodijt Aragonum Regni nominis origo præclara, vnde poſteà & ipſius Magiſtratus magnum, & clarum nomen ductum fuit, vt Iuſtitia Aragonum vocaretur, cùm primùm Iudex Medius, deinde verò Iuſtitia maior vocari conſueuiſſet: non abs re cenſendum erit, quod his Comentarijs, quàm breuiſsimè fieri poterit, omnium noſtrarum rerum ſummam complectamur. Atq. vt iſtius Secundi Interregni narratio, de qua mihi ſermo proponitur, perſpicua magis ſit: eô oportet orationis noſtræ curſum reuocare, quô nos inſtitutæ diſputationis ratio deflexit.

Secundum Interregnum

ITAQ. vt ad rem, quæ certa ſemper exiſtimata eſt, redeam, ab omnibus ſcriptoribus teſtatum inuenio, Garſiam Regem, Ariſtæ filiũ, quem Sextum Suprarbienſem Regẽ numeraui, Vrracamq. ſiue Enẽgam vxorem, vltimi Aragonenſis Comitis filiam, & heredem, ab ingenti Maurorũ multitudine circumuentos, occiſos fuiſſe, cùm ad Larũbi Nauarræ opidũ, ſiue, vt alij perhibent, ad Sãcti Ioãnis Pinnatẽſis

Universidad de Deusto
Biblioteca

principem illam Ecclesiam iter facerent, quæ fecerant vota, reddituri. Siue autem ad ipsum Larumbi opidum, siue, vt alijs placet, in Ayuaria valle ea pugna commissa fuerit; siue, vt Tomichius refert, in quodam opido, *la Puebla*, nominato: vt vt se res habuerit, eorũ cadauera in acie denudata, à nostris posteà ad pugnæ locum conuenientibus reperta fuêre. Cùmq. Regina Vrraca grauida, & iam ad pariendum vicina, interfecta fuisset; filius, qui aluo continebatur, visus est per ictum matris cæsæ manum emittere, quasi ex vtero illius exire conaretur. Qua quidẽ re à primario quodam viro, mortui Regis famulo, animaduersa, & notata, cùm iam Mauri abessent, longèq. essent disiuncti, huius quasi miraculo rei obstupefactus, Reginæ mortuæ vtero paulatim cæso, nobilis homo ille infantulum quendam viuum eduxit: quem illico, patrinis adhibitis, sacro Baptismate insigniri curauit, Sanctiumq. appellari fecit. Eum posteà secum ad Cantabriæ loca traducẽs clam, ne à Mauris fortasse occideretur, adoptitij filij loco, quòd prolis expers esset, educauit. In illius autem nobilis viri nomine mirum in modum variãt scriptores. Quidam enim Sanctium Gueuaram vocatum ferunt, ab eoq. propterea ipsi infantulo illud Sanctij nomen impositum fuisse; alij Vitalem Velam; alij Velezium Gueuaram, postea ab huiusmodi euentu rei, quòd tam illustre furtum fecisset, Latronem appellatum. Alij Aragonensem eum fuisse perhibent. Vitalem Abarcam nomine, quòd Castelli ita vocati prope Iaccetanam Vrbem potiretur; Vnde illud Abarcæ cognomentum posteà à Sanctio ipso Cæsone sumptum attestantur. Tot modis illius nomen scriptores ipsi confundunt. De tempore autem, quo hæc gesta fuêre, iam supradictum est. Quare nunc ad historiæ cursum pergamus. Regibus itaq. occisis, vetus, ac cõstans omnium opinio fuit, Suprarbienses, Nauarrenses, Aragonenseſq. viros, qui iam omnes sub Vnius imperio conuenerant, Rege, ac Gubernatore caruisse diu: nimirum sexdecim, vel octodecim annos. Sed iam noui Fortunij Regis Monachi, ipsius Cæsonis fratris maioris, quem nuper Garibaius suscitauit, vita, & regno interpositis, nullum nostris, eo tẽpore saltem, Interregnum fuisse datum apparet: quippe cùm Fortunius ipse è Corduba ad paternas ditiones capessendas accessisset, earumq. ipsos sexdecim, ac plures fortasse annos fuisse potitus. In his uerò tot Fortunij Regni annis, vt hoc vtar initio, & quæstionis, quæ superiori succedit, fundamẽto; nec valde mirum, quòd infantuli Cæsonis ortus notus non esset. Nam quamuis re recenti caluisset fortasse aliquis facti rumor: posteà refrigescere potuit, & quemadmodum sæpe contingit, tã quam ven-

quàm ventus quidam popularis, totus ille desseminatus sermo, inanis, & vacuus iudicari: præsertimcùm, re ipsa protinus gesta, ea inquisitio, & inuestigatio veri necessaria non esset, quandoquidem nostri legitimum Regem habuêre, ipsum scilicet Fortunium, demortuorum proximè Regum filium grãdiorem, quem diximus patribus statim succesisse. Cùm verò is postea Monachi se votis obstringens, imperio abdicaret; aptissimè conuenit, quod omnium traditum est sermone: Nostris ad eligendum Regem Iaccam conuenientibus infantulum ipsum Cæsonem, iam adolescentem factum, à nutricio suo propositum fuisse, illiusq. ortu patrinorum testimonio comprobato, ab omnibus Regem salutatum. Qua ratione Interregnum hoc, quod Cæsonis Abarcæ electioni efficienter antecesit, iam perspicuum erit, constabitq. inter omnes, datum esse, non quidem ob Garsiæ Regis, Reginæq. interitũ, quemadmodum omnium scripta in hanc sententiam sunt, sed ob eam caussam, quæ mihi magis placet, quòd Fortunius eorum filius, maior Cæsonis frater, Monasticæ vitæ instituto in Legerensi cœnobio se addixisset. Nec verò me fugit hanc nostram de secundo huiusmodi Interregno opinionem à Garibaio ipso nequaquam probari: quemadmodum nec de primo quoq. probata fuit. Sed cùm illius argumenta, quæ alioquin firmissima esse oportebat, in leui tantùm coniectura nitãtur; non dubito, quin se facillimè ceterorum omnium scriptorum iudicio, grauissimoq. ipsius Pinnatensis historiæ testimonio, cuius infra ea de re verba cõnectam, reuinci patietur. Nostri igitur in Interregno, quod diximus, constituti, in Iaccetanam Vrbẽ super adsciscendo Rege congressi fuêre. Cæsonis enim infantuli ortus, vt conijcere licet, vel illis forsan incognitus erat, vel, quod credibilius videtur, incertus. Ipsa autem Iaccetana Ciuitas hisce temporibus, post Aragonensis nempe Comitatus cũ Suprarbiensi Regno coniunctionẽ, vtriusq. ditionis prima ria vrbs habebatur. Quã Lacetaniæ Prouinciæ, Lacetanorumq. populorũ quõdã fuisse caput cõperimus: atq. vt quidam volunt, corruptè apud Liuium legitur illius nomen; cùm Iaccetana Prouincia, non Lacetania, Iaccetaniq. populi, non Lacetani, ab ipsa Iaccetana Vrbe legendum sit. In eam igitur Comitijs conuocatis, nostri perquirere cœperunt, quisnam sibi Rex cooptandus esset. At infantuli nutricius, ea re comperta, Sanctium ipsum Cæsonem, crasioribus tectum indumentis, per deuios saltus ê Cantabria clam secum in eum locum adduxit. Cùmq. per niues illud iter confici oporteret; ad eas melius perferendas, quodam tegmine pedum eum indutum ferunt, niuibus maximè accomodato

Universidad de Deusto
Biblioteca

accommodato, quod ex crudo perone efficitur, vulgariq. vocabulo, *Abarcas*, nominatur. Estq. quoddam calceamenti genus priscis illis sæculis, ac etiam præsentibus, ad Repãdorum calceolorum instar, ex caprina, seu boaria pelle confectum, ad aspera & montosa loca peragranda habile nimis, & aptum; propterea q. apud nos pastoribus, ac rusticanis hominibus in montanis ipsis valde commune. Hoc ergo indutus calceamento, Sanctius ipse Cæso in nostrorum hominum conuentum venit; nostrisq. propositus, tandem patrinorum testimonio audito, alijsq. testibus illius facti conscijs, qui planum fecerunt, eum vltimorum Regum filiũ esse, ac Fortunij Regis Monachi fratrem minorem; ipsis illis Comitijs, incredibili applausu, ac lætitia, vno omnium
905 ore, salutatus fuit, & cooptatus Rex Ann. Chr. CꝊ V. iuxta peruetusti Codicis sancti Æmiliani Cogullensis à Surita in suis Indicibus recitati computationem. Vnde tres, vel quatuor annos hoc nostris Interregnum perdurasse constat. Tot enim inter Fortunij Monachi Regni finem intersunt, quem supra ex Garibaij sententia Ann. CꝊ I. subijciendum duximus, & inter hoc, quod Cæsonis Regni tradimus initium. Quid? quod, si diligenter in illius Priuilegij verba, quod Garibaius ad docendum de fine Regni ipsius Fortunij affert, inquiramus: eo quidem Ann. CꝊ I. quo dictum Priuilegium irrogatum fuit, Fortunium ipsum Regem Legerense Monasterium constabit ad Fraternitatem, quam vocant, accipiendam adijsse, sicuti viderat fecisse patrem suum. Ita enim loquitur. Sed quòd eo tempore Regnum deponeret, verbum nõ exstat. iam vt conijcere possimus, post Fraternitatẽ acceptam, ab eo Regale nomen aliquantulum temporis retentum fuisse, ne tandiu fuisse nostros versatos in exquirendo vero de Cæsonis ortu dicamus. Ipsum autem Cæsonem Regẽ ex dicti Æmiliani Codicis testimonio dicto Ann. CꝊ V. regnare cœpisse, iam iure possumus affirmare. Priusquam autem ad reliqua pergamus, libet hoc loco ipsius Pinnatẽsis Historiæ, quæ ad comprobandũ hoc secundũ Interregnũ attinent, hæc verba suggerere. *Post aliquot annos*, Sic enim rem ipsam orditur, *gentes terræ procurabant sibi Dominum, murmurantes, et plangentes; nec sine causſa: quia heres non superfuerat, nihil scientes de Infante prædicto.* Loquitur autem de Abarca hoc Cæsone. *Et quadam die vocatis simul Nobilibus, Militibus, et gẽte populari illius terræ pro eligẽdo Regẽ, aliquem nobilem Baronem; Volentibusq. generale colloquium super hoc celebrare; dictus nobilis Baro, qui dictum Infantem de morte præseruauerat; vt præfertur*; Nusquam autem illius nomen expressit, sed tãtummodò Nobilem quen-

bilẽ quendam *Baronem montanearum Aragonum* fuisse prodit, *Sciens hoc, fecit indui dictum Infantem in modum pastoris, & calceari Abarcis. Et congregatis suis consobrinis, & amicis, ac Vassallis, venit benè, & honorificè paratus ad dictum colloquium die ad hoc præfixa. Et ingrediens per Palatium, vbi dictum celebrabatur colloquium; fuit honorificè receptus per omnes, qui in dicto colloquio intererant. Et tenuit inter tibias dictum Infantem, dicens alta voce: Barones accipite istum Infantem, & spoliate eum vestibus, quas induit, ipsumq. in Regem eligite. Nam pro certo iste est Dominus vester. Notum enim vobis sit, quòd quando Regina mater sua decessit casu sic fortuito, ipsa erat grauida: & ego sum ille, qui dum transibam per Vallem, vbi ipsa extitit interfecta, vidi paruulum, educentem manum per vulnus in ventre matris illatum. Et benedicatur Deus, quia absq. periculo eduxi ipsum paruulum viuum de ipso ventre, in testimonium istorum cõsobrinorum, & Vassallorũ meorum, qui tunc illhic interfuerunt, & hæc viderunt. Et si quis contrarium asserat; campum ingrediatur, & inibo super hoc cum eo duellum. Et his dictis, surrexerunt omnes alta voce: Viuat, Viuat, quia iste, & non alius est Dominus noster. Et illico exuerunt eum vestibus, quibus erat indutus, & Regalibus induerunt: cum magnoq. gaudio illa die, ad eius honorem, Festum sollemniter celebrarunt. Et quia venit indutus, & calciatus, ac si esset pastor, vocauerunt eum Sanctium Abarcam.* Hocigitur Secundo Interregno scriptorum omnium testimonijs, & istius Historiæ fide, probè iam stabilito, & fixo (neq. enim in re tam perspicua vlla dubitatio esse potest) excutienda est modò, quæ, vt dictum est, superiori succecit, de Aragonum Regni nomenclaturæ initijs, disputatio.

De Aragonum Regni nomenclaturæ initio.

ORDO namq. postulat rationis, vt cùm anteà quo pacto Sanctius Abarca Cæso, Rex electus fuerit, ostenderimus; nunc cuius ditionis se Regem appellarit, demonstremus. Quod, vt sciatur, dignissimũ est, neq. hactenus à quopiam pertractatum. Nihilominus tamen non verebimur nostram, tametsi nouam, in medium proferre opinionem ea de re, quòd communem, quamtumuis insitam, cùm ratio conuellat, omnes libenter remissuros arbitremur. Iam itaq. statuendum est in primis, Regum post hunc Abarcam Cæsonem ita ab omnibus hactenus traditas fuisse successiones, vt ipsius Cæsonis Regis Rex Garsias Tremulus, filius

Universidad de Deusto
Biblioteca

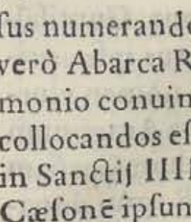
mulus,filius cenſeretur: Tremuliautem,Rex Sanctius Cognomento Maior,Imperator dictus;cuius filiũ Ranimirũ, ferè omnes ſcriptores, primũ Aragonũ Regẽ induxêre. Atq. hæc tandem Suritam noſtrum impulit cauſſa, vt ex graui illo Iacobi I. Regis teſtimonio,de quo paulò ante diſputauimus,ab Ariſta Rege iudicaret eſſe & ſtirpis,& Regni repetenda initia,nouamq.quamcumq.de nouis alijs Regibus ſentẽtiam, explodendam prorſus:neq.aliter poſſe vllo modo illam Quatuordecimi numeri adhibitam notam ſibi ipſam conſtare. Qninetiam vt cum ea temporum quoq.rationem adæquaret: in ſuis Indicibus eidem Sanctio Imperatori,Tremuli Regis filio,ſexaginta & octo Regni annos tribuere coactus eſt:cùm id apertè perſpicuæ alteri eiuſdẽ Iacobi I. Regis ſententiæ aduerſetur. Ille enim in iſſdem ipſis ſuis Commentarijs,quibus,eodem Surita teſte,nulla exſtant noſtrarum rerum clariora,magisue inſignia monumenta,annos, quibus Regnorum potiebatur,ſcriptis teſtatos poſteris relinquere cupiens, cùm eo tempore iam tertium & ſexageſimum annum regnaret; Rem,inquit, minimè à Salamone,& Dauith Regibus in vllo Rege hucuſq.viſam, nec auditam. Quòd ſi Suritæ ſententia vera eſſet; apertè Rex ipſe Iacobus mendacij conuinceretur,quandoquidem Sanctium Imperatorem,plures annos Regnorum potitum,quorum ipſe potiebatur, appareret. Neq. ſimile vero videtur tam longæuum ipſius Imperatoris Regni tempus, ſi vera ea fuiſſet ſententia,ẽ noſtrorum animis tam citò excidiſſe,cùm ab eo ad dictum Iacobum Regẽ I.anni vix centum & quinquaginta interfuiſſent. Iam itaq.qui nouos Reges excludunt,quàm maximis in rebus teneantur,videmus, ex dicto Iacobi I. Regis teſtimonio; illudq. etiam vehementer repugnare aliorum ſcriptorum opinioni, qui Ranimirum, ipſius Sanctij Imperatoris filium, primum Aragonum Regem profitentur. Sed quia de Regibus, qui Cæſoni Abarcæ anteceſſerunt, iam ſupra ſatis in vtranq. partem dictum eſt: de ijs, qui ei ſucceſſerunt, reliquum eſt modò, vt diſſeramus. Atq. vt quamprimùm eam de Ranimiro Rege, quam pleriq. imbiberunt, opinionem refellamus, doceamuſq. omnino falſam eſſe; tametſi verum ſit in memorabili illa Regnorum Nauarræ, Caſtellæ, Aragonum, Suprarbij, ac Ripacurtiæ, à Sanctio ipſo Imperatore inter ſuos filios facta diuiſione (namq. hæc omnia Regna in illius ditionem, & poteſtatem venerunt) eam Ranimiro ipſi de tam amplo imperio partem eſſe datam, quam Aragonij ſolùm fines circumſcribunt, vt pote cùm Nauarra Garſiæ, Ferdinando Caſtella.

Suprarbia

Suprarbia autem, & Ripacurtia, quæ tantùm ſupererant, Guntiſaluo filio legatæ fuiſſent: non tamen propterea Ranimirus ipſe, primus Aragonum Rex cenſendus eſt, quaſi primus ille id nomen vſurparit, cùm qui eum anteceſſerunt quamplures, & Reges Aragonum fuiſſe,& ita nuncupari ſolitos inueniamus. Quemadmodum Garſiam illum, ipſius Ranimiri fratrem, quem pater Nauarræ Regno donauit,primũ propterea Nauarræ Regem vocare,non liceret,cùm ſimili modo plures ante eum Nauarrã Reges habuiſſe,perſpicua res ſit. Ego quidem nequaquam repugnabo, ad neminem ex Regibus, Aragonum Regnum tam tenue,& eneruatum, quàm ad ipſum Ranimirum peruenisſe:ſiquidem detractis alijs ditionibus,reliqui tãtum ſibi fuit priſcus ille Aragonenſis,ſub Regni nomine,Comitatus. Sed facilè concedam primum,illum ea de cauſſa fortaſſe dictum eſſe,quòd princeps omnium Aragonenſe nomen,gentilicij nominis loco,ſibi,ac poſteris vendicarit,cùm nonnullos,qui eum anteceſſerunt,conſtet illud ſibi ex Abarcæ cognomine delegiſſe,proindeq. plures Sanctios Abarcas, ac Garſias Reges Abarcas,inueniri. Neq. manere aliter cõmunis ea opinio poſſet,quin ex fallacijs tota conſtaret. Iam verò Regum poſt Cæſonem Abarcam ſucceſsiones,quod mihi hoc in loco videtur eſſe potiſsimum, ita omnino enumerandæ ſunt; vt Garſias Tremulus, qui hactenus Abarcæ Cæſonis filius,ſtatuebatur,pronepos,non filius numeretur. Etenim Abarcæ Cæſonis Regis,filius Garſias Rex, ſucceſſor fuit:ipſius autem Garſiæ,filius Sanctius, Garſiæ Tremuli pater. Quæ tanta nominum ſimilitudo ſcriptores noſtros in eum errorem induxit, vt duobus his Regibus, qui inter Cæſonem, & Tremulum interponi debent, ẽ Regum numero exturbatis, ipſi Cæſoni Regi continenter Tremulum ipſum ſubijcerent: ea etiam, quam diximus, cognomentorum ex Abarca aſſumptorum ſimilitudine magis decepti, qua nouos hoſce Reges, qui modò intercalantur, ac quandoq. ipſum Tremulum, vſos obſeruauimus: atq. illud Abarcæ cognomentum pro gentilicio nomine nonnumquam collocaſſe. Sed interponendos eſſe,diuerſosq. fuiſſe, ac diuerſos habuiſſe filios,fratres,auos,ac vxores,Garibaius ipſe in ſuo Hiſtoriarum Compendio argumẽtis omni luce clarioribus demonſtrauit:eisq. interpoſitis,ſinguli eorum obitus,ac Regnorum tempora,quæ hactenus omnino vacillabant,confuſaq.nimis verſabantur,apertè diſtinguntur inter ſe,& quod rem continet,quamaptiſsimè cum ipſo Iacobi I. Regis teſtimonio cohærent. Ab eo namq.retro ad Abarcam Cæſonem ver-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ſus numerando, Iacobus ipſe, quartuſdecimus conſtituitur Rex: ipſe verò Abarca Rex Cæſo, primus. Et verò etiam grauiſsimo alio teſtimonio conuincitur, nouos hoſce Reges, inter Cæſonẽ, ac Tremulum collocandos eſſe. Ex duobus namq. Priuilegijs, quorum infra exempla in Sanctij IIII. Regis rerum narratione ſupponam, elicitur apertè, Cæſonẽ ipſum, ipſius Sanctij IIII. tritauum fuiſſe. Cùmq. ſub hac voce, tritaui, ea ſententia ſubijciatur, vt is, qui quartus ſit ab auo, deſignetur; fit inde, vt neceſſariò hi duo Reges interponendi ſint, cùm eis excluſis Abarca hic Cæſo, ipſius Sanctij IIII. tritauus eſſe non poſsit. Eorũ autẽ interpoſitione nequaquã peruertitur, quinimmo cõnectitur aptiſsimè illa Iacobi Regis quatuordecimi numeri appoſita nota: quãdoquidẽ ea Aragonũ Reges definiuntur nõ ſolùm ipſo numero, ſed etiã qualitate. Siquidẽ ab Abarca hoc Cæſone ad ipſum Iacobũ I. Regem, quatuordecim Reges regnarunt, his duobus interpoſitis: & hi omnes Aragonẽſem ditionem verè, & propriè, nõ fictè, aut fallaciter poſſederũt. Vnde etiã prima illa ratio cõcluditur, Cæſonẽ ipſum, primũ Aragonũ Regem numerandũ eſſe. Quod ſi illum aliquibus Priuilegiorũ exemplis demonſtrauero, Aragonũ, ſeu Aragonenſiũ Regem ſolitũ fuiſſe nuncupari; profligata prorſus hæc tota quæſtio iam erit. Cùm multa igitur Priuilegia afferre potuiſſem ea de re; duo tantum ſubijciam, quorum affirmare poſſum me Archetypa vidiſſe, & legiſſe. Sunt autem huiuſmodi. Ac primum quidem tale eſt.

IN NOMINE Sanctæ Trinitatis, Patris, & Filij, & Spiritus Sancti, Amen. Hæc eſt carta Donationis, quã facio Ego Sanctius Abarca, gratia Dei Rex Aragonenſiũ, ſiue Pompelonenſiũ, vna cum cõiuge mea Vrraca Regina; Deo, & Sancto Ioanni de Pinna. Sicut in ſacris ſcripturis inuenimus, caput, & fundamentũ noſtræ ſalutis in Sacramẽto Sanctæ Eccleſiæ cõſiſtunt; vt nullus poteſt eſſe ſaluus ſine adiutorio eius. Quia ſicut mater nutrit filios, ita ipſa ſancta mater Eccleſia omnes fideles nutrit in Chriſto, & ducit ad gaudia Paradyſi. Amẽ. Proinde ego Sãctius Rex Abarca, & Vrraca Regina, volumus, quod omnes fideles ſciant, tam præſentes, quàm futuri, qualiter nos pro ſalute noſtra, & remediũ animarũ noſtrarũ, & pro ſalute omniũ Chriſtianorũ ad Monaſteriũ Sanctiſsimi Baptiſtæ Chriſti, Ioannis de Pinna, Damus Villas noſtras, quæ dicũtur Miramõt, Mianos, Martes, Bahues, Ortolo, Trasberal, Salinas, Villaluenga, Fanyanas, Ferrera, Luciẽtes, Sangorrin, Gauas, Areniella, Muliermorta, Bayetola, Nouẽfontes, & Monta-

ñano cum hominibus, feminis, cum aquis, montibus, herbis, pratis, paludibus, paſcuis, & cum omnibus iuribus, calonijs, homicidijs, cum curſibus, & diſcurſibus aquarũ, & cum omnibus alijs ad ius Regale pertinentibus, vel pertinere debentibus, integrè, & legitimè cum Eccleſijs ſuis, cum decimis, primicijs, & oblationibus ſuis liberè eas poſsideant cum ſuis terminis, heremis, & populatis, cum exitibus, & introitis. Taliter, quod cœnobium Sancti Joannis de Pinna habeat, & poſsideat in perpetuum in remiſsionem omnium peccatorum noſtrorum, & pro ſalute omnium fidelium defunctorum noſtrorum. Amen.

FACTA eſt autem hæc Donatio in Æra Noningenteſsima Vigeſsima prima.

Teſtes Fortunio Exemenones, Comes de Atares; Baſilius Epiſcopus Pampilonen; Oriolus Epiſcopus Aragonen; Senior Fortunius Sanchiz maiore, qui eſt in Tauuello; Senior Lope Gonçaluus in Nagera.

Sig ✠ *num Sanctij Regis.*

Ego Garſias, filius Sanctij Regis, laudo, & confirmo: & manu mea hoc ſig ✠ *num facio.*

Vuibertus ſcriptor iuſsione domini mei Regis Sanctij hanc cartam ſcripſi, & manu mea ſignaui. ✠

De Æræ autem annotatione in hoc Priuilegio adhibita, quid ſentiam, infra explicabo, dum priùs hoc loco alterius Priuilegij exemplum ſupponam; quod eſt huiuſmodi.

IN DEI NOMINE, & indiuiduæ Sanctæ Trinitatis, videlicet, Patris, & Filij, & Spiritus ſancti. Amen. Ego Sanctio Abarca, Rex Aragonum, facio hanc cartam Donationis, & cõfirmationis vobis populatoribus de Vnocaſtello, quimodo eſtis, velinantea inibi veneritis populare, de omnibus terminis veſtris, de Coliel, de Vera, al Saſſo, & per illa orellata de illo Saſſo ero ero, quomodo illa aqua vertit ad Arriquiel vſq. ad illa capeza de Aquiſilio vetulo; & de illa capeza de Aquiſilio, vſq. ad illa Juncarola; & de illa Juncarolla, vſq. ad illo Fraſino de Rico de Agoña; & de Agoña; vſq. ad Faratos de Oſſos; & de Faratos de Oſſos, ad Val de Cauallos, quomodo aqua vertit ad Val de Liena; & de Val de Cauallos, ad illa ſocillola

Universidad de Deusto
Biblioteca

de patre vita; et de patre vita, ad illa capeza del atahut; et de illa capeza del atahut, ero ero quomodo aqua uertit ad val de mahomat; et de val de mahomat, ero ero quomodo aqua vertit ad val de liena, et ad caput de val de grallas; et de caput de val de grallas, ad illa capeza de vallestans ero ero quomodo aqua vertit ad illa Arua; et de illa Arua, ad Vallatar de la sierra; et de illo Vallatar, à foz terreros; et de foz terreros, ero ero quomodo aqua vertit à la capeça de Achecho; et de la capeza de Achecho, ero ero à la Cort de Galin Abrahin; & de la Cort de Galin Abrahin, à cabo de busset; & de cabo de busset, usq. ad illas capeçolas de mõrcalbo; & de mont caluo, ero ero por la sierra quomodo aqua vertit, usq. ad cornu de la sierra; & de illo cornu, ero ero quomodo aqua uertit, usq. ad illa capeça de Saban; & de illa capeça, usq. ad illo mercatiello, usq. ad torrillon de Abahil; & del torrillon, usq. al puey de la lezina: & del puey de la lezina, usq. al pueyo de Verdiahe: & del pueyo de Verdiahe usq. al pueyo de la Cimarra; & del pueyo de la Cimarra, usq. al fondon de capanna alçada: & de capanna, al portiel maluar; & del portiel maluar, usq. ad puey pinoso: & de puey pinoso, usq. ad foz piniellos; & de foz piniellos, usq. ad cornu de la nansa: & del cuerno de la nansa, usq. ad foz alfeyt: & de foz alfeyt, ero ero por la sierra quomodo aqua uertit ad Arriquiel usq. ad colliel de la heru. Istos suprascriptos terminos dono & confirmo uobis populatoribus de Vnocastello, qui modo estis, & inibi antea ibi veneritis populare, ut habeatis illos francos, & ingenuos ad uestram propriam hereditatem, & ad faciendam uestram propriam uoluntatem uos, & filij uestri; & omnis posteritas uestra, salua mea fidelitate, & de omni mea posteritate per secula cuncta. Amen. Et qui isto donatorio uoluerit disrumpere; sit anathematizatus, & sepultus in infernum. Amen.

Signum ✠ *Regis SANCTII.*

FACTA verò *Carta Donationis, siue Confirmatiouis in Æra DCCCCLXXI. mense Agusti. Præsentes Episcopus don Essescuti de Leion: & Exemen Borraz mio Alcayt: & Alin Gualit: et Galindez Lobar: et Sanctio Manchon: et Martin Galindez: et Patreuita; et Gaiet Lobar: et Garcia Neriz: et Petro Joans: et Galin Ennecos: et Azenar Lopez: et Ferriz Maça.*

EGO Maça de Lisaui exaraui ista cartula pro iussione Domini meo Rege, et de manu mea hoc signum feci. ✠

His igitur duob⁹ Priuilegijs duo liquidò cõfirmare possumus: Primũ, Cæsonem

Cæsonem hunc Regem solitum fuisse illud Abarcæ cognomentum in literarum monumentis præseferre: aliter certè quàm veteres illos Imperatores, quibus Caligulæ, & Caracallæ nomina à simili euentu rei imposita fuerunt. Quinimmo aliunde etiam constat, eundem Abarcarum Insignia in vexillis, & militaribus paludamentis gestasse. Vt res nequaquam indigna tanto Principe censeri debeat, quòd indumentum, quo inuentus fuerat, cùm Regale munus obiret, non sibi ad despicatum, sed ad ostentationem, & gloriam, & cognomine, & Insignibus inde sumptis videri cuperet accidisse. Alterum verò, quod mihi hoc in loco videtur esse præcipuum; Nempe eundem ipsum Cæsonem, Regem Aragonum, siue Aragonensium Regem vocatum inueniri. Id enim, quod mihi contra communem opinionem proposui argumentum, firmissima ratione concludit. Si enim Sanctius Abarca Cæso, Aragonum Rex vocatus inuenitur, duobusq. Regibus inter ipsum, & Tremulum interpositis, ab eo Aragonum Reges numerando, iuxta dicti Iacobi I. Regis testimonium, idem ipse Iacobus I. Quartus decimus Rex numero fit: necessariò igitur Abarca ipse Cæso, primus Aragonum Rex censeri debet. Quòd si ille primus, vt superiori disputationi præsentem connectamus; ergò qui ei antecesserunt ex eodem illo Iacobi I. Regis testimonio, non Aragonenses, sed Suprarbienses Reges numerandi sunt. Nam si Aragonum Reges fuissent; Iacobus ipse longiori numero notasset eos, cùm maiorem numerum conficere deberent. Vnde fit, vt cùm tradita à nobis Regum, & rerum series ex omni parte secum ipsa consentiat; iure potuerimus affirmare Aragonum Regni nomenclaturæ initium ab hoc Cæsone Abarca Rege proueniisse. Atq. vt sermonem nostrum ab argumentis ad coniecturam, qua veritas interdum illustrari solet, traducamus, licet nobis de eodem suspicari, placuisse sibi, cùm ad Iaccetanam Vrbem Rex constitueretur, quæ fuerat olim Aragonensis Comitatus caput, illud Aragonense nomen iam altiùs extollere, Regniq. titulo decorare, qui posteris hereditarius maneret. Idq. credibilius iudicabitur, si Aragonij nominis dignitatem, quæ temporibus illis vigebat, perpendamus. Siquidem nõsolum clarissimis Aragonensium Comitum factis, sed plurimorũ etiã Episcoporũ nominationibus inde petitis, illustris exstabat: qui cùm re vera Oscẽses essent, Oscẽsesq. appellari debuissẽt; Aragonẽses tamẽ Episcopi iã ab ipsius Comitatus initijs vocabantur. Ante Hispaniæ nãq. cladẽ nusquã Aragonẽses Episcopos nominatos legimus. Oscensi autẽ Vrbe ab Arabibus capta, & oppressa, illius sancti

Universidad de Deusto
Biblioteca

Episcopi aliquamdiu apud Sanctum Petrum Siresiensem, aliquamdiu apud Sanctum Ioannem Pinnatensem diuersati fuêre, sibi tum in hac, tum in illa Ecclesia Sedem statuentes: quæ ambæ prope Iaccetanã Vrbem erant intra suæ diœcesis fines cõstitutæ. Vnde Aragonẽses Episcopi dicti sunt. Atq. ijdem post Concilium Prouinciale sub dicto Ranimiro Rege ad eandem Iaccetanam Vrbem celebratum, de quo dicemus paulò post, eadem Vrbe in Cathedralem erecta, Aragonensium Episcoporũ nomine omisso, Iaccenses Episcopi appellati fuêre. Quin & in ipso Concilio sancitum fuit, vt cùm Oscensem ciuitatem, totius diœcesis caput, ab Arabibus recuperari contingeret; in ea vetus Episcopalis Sedes instauraretur, tuncq. Iaccetana ipsa Sedes Oscensi Ecclesiæ subiecta exstaret, parentemq. coleret tamquàm filia. Vt re vera qui in priscis monumentis Episcopi Aragonenses, seu Iaccenses appellantur; eosdem cum Oscensibus esse, tenendum sit. Quod pari etiam ratione Ilerdensi Ecclesiæ contigerat. Ilerda namq. à Mauris capta, illius Episcopi in Rotæ opido intra suam diœcesim constituto degentes: inde Rotenses Episcopi appellari cœperunt. Rota verò posteà à Mauris oppressa, ad Ripacurtiam fugientes, in Gistauensiq. Valle aliquamdiu commorantes; Ripacurtienses, ac Gistauenses Episcopi vocati sunt. Deinde verò Balbastrensi ciuitate recuperata, ea à Regibus nostris donati; Balbastrenses Episcopi appellati. Ad extremum Ilerdensi Vrbe à Christianis obtenta; in ea Episcopalis Sedes, & antiquum Ilerdensium Episcoporum nomen restitutum fuit: Vrgellitanæq. Ecclesiæ nonnulla, ex his, quæ diximus, opida contributa. Tot modis ambæ hæ Episcopales Sedes post ipsam Hispaniæ cladem ab Arabibus violatæ, & vexatæ, antiqua sua nomina mutauerunt. Hoc ergo Aragonensium Episcoporum illustri cognomento, præter illud Comitum antiquorum, cùm iam Cæsonis Regis tempore Aragonum nomen splendidum, illustreq. exstaret; quid mirum, quod Abarca ipse Cæso inde etiam sibi noui sui stemmatis nomen inducens, Aragonum Rex vocari voluisset? Neq. verò id Belasconis verbis in peruetusto codice Sancti Aemiliani Cogullensis appositis repugnat: quæ Surita noster in suis Indicibus annotauit. Sic enim Belasco ille sexaginta ferme annos post hæc tẽpora, de ipsius Cæsonis Regno testatum reliquit. *Sanctius*, inquit, *Rex, Garsiæ F. Põpelonæ Æra DCCCCXXXXIII.* qui dicto Anno C∞V. conuenit, *Regnum obtinuit*; *eamq. Vrbem suo subdidit iuri*; *territorijq. omnis Aragonensis dominatum obtinuit.* Ita enim hæc illius verba suggesta sunt. Ex quibus apparet, Pompelonensem

nensem ditionem iam ab eo, Regni titulo, expressè nominari, qui illis temporibus notus, & vulgaris erat. Aragonensem verò, cùm iam Comitatus esse desijsset, verumtamen quòd Regni nomine esset decorata, nondum fortasse ad exteras gentes allatum esset; ne in eius nominatione deciperetur, *territorium*, appellauit. vt siue priscum Comitatus nomen retineret, siue Regni esset auctoramento decorata; quidquid esset, id omne, *territorij*, vocabulo comprehenderetur. Quinimmo videtur, si Comitatus nomen retinuisset; id ab ipso Belasconе in scribendo minimè fuisse mutandum. Sed quòd nullam fecerit de Suprarbiensi Regno mentionem: sic planè conijcio, id omnis, *territorij*, Aragonensis nomine, conclusum fuisse, quasi Aragonensis, *territorij*, voce & Comitatus ipse, & Suprarbiense Regnum comprehendatur, propterea q. ea, *omnis*, voce fuisse vsum. Quod autem ab eodem Belasconе proditur, Sanctium Pompelonæ Regnum obtinuisse; nequaquam intelligi potest, vt pleriq. existimant, quasi in ipsa Pompelonis Vrbe Comitia de eius electione habita testaretur. Id enim cõtra veritatem est, omninoq. sententiæ ipsius Belasconis aduersatur. Nam quo tempore ipse Abarca Cæso Rex electus fuit; Pompelo Vrbs ab Arabibus oppressa tenebatur; à quibus posteà idem ipse Cæso cum magna sui nominis laude vendicatam, vt Belasco idem est auctor, suo subdidit iuri. Cui sentẽtiæ ceteri scriptores assentiuntur. Itaq. dum, Pompelonæ Regnum obtentum, dixit; ita intelligi debet, vt Nauarræ ditionem, Pompelonense Regnum nuncuparit: quemadmodum antiquus mos fuit. Fieri autẽ potuit, vt Pompelonensibus viris imperaret; eoq. pacto Pompelonensium Rex aliquamdiu vocari potuisset; tametsi Pompelonensis Vrbis nequaquam potiretur. Vnde etiam elicitur, vt cùm nulla alia ciuitas esset, quo tempore nostri Cæsonem ipsum, Regem salutarunt, in qua ita commodè ille imperij sui sedem collocare posset, quàm in ipsa, quam diximus, Iaccetana Vrbe: ab ea, quæ erat Aragonensis ditionis præcipua, & primaria, suum illud nouum, & nobile vellet Aragonum Regni nomen vendicare. Hoc igitur tam felici auctoramento ibidem instituto, meritò ipsa Iaccetana Vrbs nouæ istius propagationis genitrix, & & nouæ Aragonum Regiæ nomenclaturæ origo censenda est, ipseq. Abarca Cæso, primus Aragonum Rex omnino numerandus: vt Aragonẽsis Comitatus nominis, & Secundi huiusmodi Interregni, vnus, idemq. finis statuatur. Iam enim post ipsum Cæsonem Regem, Aragonenses Comites vocari desierunt. Quòd si aliquis fortasse in antiquis monumentis reperiatur; eum Ataresiæ ditionis Comitem fuisse

 conijcio: Ara-

Universidad de Deusto
Biblioteca

conijcio: Aragonensem verò ob locorum vicinitatem vocatum: seu potius eorum nomina de prauatè legi, Aragonensis voce, pro Atarensis, vsurpata: quemadmodum ipsum illum Fortunium Exemenonem, quem in priori Priuilegio Comitem *de* Atares vocatum videmus; in alijs exemplaribus ab Archetypo ipso, mendosè tamen depromptis, Comitem Aragonensem contineri accepimus. Iam verò circa ipsius, ac posterioris Priuilegij annorum numeri notam, vt annis à Garibaio Cæsonis Regno tributis conueniat: hæc mihi videntur obseruâda: Nempe, vt in priori Priuilegio Aera pro Anno sumpta sit: sitq. Annus Chr. in eo annotatus DCCCCXXI. Hanc enim ambiguitatem, iam supra præfati sumus, persæpe in veteribus Priuilegijs inueniri. In posteriori verò nequaquam: sed ab Aeræ cõputatione triginta & octo annos abstrahẽdo, Annus Chr. DCCCCXXXIII. intelligendus sit; qui Aeræ DCCCCLXXI. in eo appositæ omnino cohæret. At cùm ex Garibaij sententia Garsiam, Cæsonis filiũ, circ. Ann. Chr. DCCCCXX. regnasse constet, quasi Cæsonis Regnum dictum annum nequaquam excesserit: cùm Archetypis huiusmodi Priuilegijs standum existimem, ita intelligendum opinor, vt circ. dictum Ann. DCCCCXXI. atq. eo elapso, Cæso fortasse (neq. enim id affirmo) filio Garsiæ Pompelonæ, & Najaræ Regna donarit, penes se verò ad dictũ saltẽ annum DCCCXXXIII. solum Aragonum Regnum retinuerit. Propterea q. eundem in priori Priuilegio sub Ann. DCCCCXXI. se Aragonensium, & Pompelonensium Regem profiteri: in posteriori verò sub Ann. DCCCCXXXIII. Aragonum tantummodò Regem nominari voluisse; quasi in eodem ipso Abarca Cæsone diuersa Regnorum ratio in Annorum enumeratione habenda sit. Sed hæc à nobis tanquam probabilia dici, omnes sciant. Cetera verò explorata, & certissima; ac illa etiam, quæ de Suprarbiensis Regni initijs, nomine, & Insignibus, deq. illius cum Aragonensi Comitatu subiunctione retulimus: quòd ea nouo hoc etiam inuenerimus argumento grauissimo confirmari. Dudum siquidem noster Philippus Puyuicinus plures nummulos æreos ad me misit: quorum in vna parte Regalis cuiusdam capitis effigies, nota est, Aragonum Regis nomine sic in orbem scripto: in altera verò Crucis supra arborem Insignia exstant huiusmodi,

Aragon voce, media inter ipsam arborem, ac Crucem incisa. Ex qua quidem

quidem compacta sic permistione quiuis facilè certam esse rerum à nobis superius traditã rationem agnoscet, Suprarbiensisq. Regni antiquitatem. Nec verò inuitus in illius viri incidi mentionem. Est enim ingenio excellens, & doctrina, atq. tum publici iuris, tũ antiquitatis nostræ peritissimus. Ceterùm quandoquidem Aragonum Regni nomenclaturæ initiũ demonstrauimus, atq. à Cæsone hoc Abarca Rege primùm processisse; operæpretium nos facturos credimus, si quô ratione, & via noster sermo procedat, ne mutilus, aut mancus iudicetur, ipsius Cæsonis res gestas, aliorumq. clarissimorum Regum Aragonum ad nostra vsq. tempora ostenderimus, vt, quam diximus, nostrarum rerum progressionem indicemus. Id tandem facere decreuimus: nudo tamẽ, ac breuiori genere orationis, ne in his nos plus certè, quàm fat sit, videamur cõmorari. Cõtẽdã interim, si modò id cõsequi potero, vt nec quidquã, quod ad institutũ nostrũ pertineat, omittamus.

HINC REGES ARAGONVM.

VT ad historiæ deniq. redeamus cursum, iamq. scopulosos illos, ac difficiles disputationum locos relinquamus, Abarca hoc Cæsone ad Iaccetanam Vrbem Rege salutato, Aragonia ditio tunc primùm inclyto Regni auctoramento decorata fuit: ipseq. Abarca, primus Aragonũ Rex vocari cœpit. Quã nominationẽ posteri omnes, quotquot ei successerũt, Reges seruarũt, & quasi hereditario iure amplexi sunt: Vnde etiã ea ad Magistratus nostri nomẽ dimanauit. Cuius rei vt faciliorẽ notitiã cõparemus, propositã nobis Regum seriẽ persequemur.

Sanctius I. Abarca, Cæso, Aragonum Rex I.

SANCTIVS igitur Cæso, cognomẽto Abarca, primus Aragonũ Rex fuit. Cùmq. tam auspicatò à nostris Rex creatus esset: Regiam dignitatem, adiecto eo insigni Aragonum titulo, augustiorẽ fecit. At Sanctium

Universidad de Deusto
Biblioteca

Sanctium Garsiæ, interdumq. Sanctium Garseanis: quæ vetus consuetudo fuit: vocatum constat: illo Garsiæ, seu Garseanis patronymico nomine adhibito, quòd patre, Garsia vocato, nempe Aristæ filio, sexto Suparbiensi Rege, natus fuisset. Illud autem Galindi, seu Galindez, ac nonnumquam etiam Galindonis, quo eum quandoq. vsum Surita voluit, non ad hunc, sed ad alterum Regem Sanctium II. istius nepotem, vt suo loco dicemus, refferendum est. Iam verò quod se Abarcam, in literarum monumẽtis nominarit, contraquàm Surita ipse crediderat; iam satis plura ad hanc rem confirmandam attulimus paulò ante argumenta, quibus tota ea omnino patefacta fuit. Sed nunc afferam aliud, quo illud idem facilius docebo: siquidem Cæsonem hunc Regem, ea ab Abarca sumpta nominatione, non semper vno modo, sed tribus varijs modis vti consueuisse. Se enim interdum, Sanctium Regem Abarcam, interdum Sanctium Abarcam Regem, ac interdum Sanctium Regem cognomento Abarcam nominauit. Quæ tametsi differre parum videntur inter se; iam fidem faciunt, illud Abarcæ nomen non ab alijs solum, sed à semetipso in publicis literis fuisse plerumq. solitum vsurpari, vt in eo significatio eluceret sui capessendi Regni tam prosperi, & felicis euentus. Cùmq. priorum duarum nominationum varietates apertissimè ex duobus illis Priuilegijs comprehendantur, quorum supra exempla subieci sub difficilem illum, quem de Aragonum Regni nomenclaturæ initio, locum tractaui: postremã istius Priuilegij testimonio comprobabo, quod in Pinnatensi Ecclesia asseruatur, illudq. exempli caussa superioribus libenter subiungo: quippecùm eo mihi ad alia probanda etiam vtendum sit.

SICVT ex sacris scripturarum eruditionibus didicimus, humanæ salutis originem, & fundamentum generaliter in Sanctæ matris Ecclesiæ Sacramento consistere nouimus: nec aliquo modo posse aliquem saluari, nisi fulcimento, & subsidio eiusdem. Vnde & matris onomate designatur; quod ceu mater filios, it a ipsa omnes Orthodoxos, lacte suorum Sacramentorum & cultu ministrorum, ac obseruatione cærimoniarum, nutritos ad perpetuæ saluationis gaudia perducit. In ipsa præcipuè salus omnium nititur: nã in ipsa totius Christianitatis ordo geritur, atque fundatur. Hæc est ergo celestis illa Hierusalem, de qua dicitur: vidi ciuitatem sanctam, Hierusalem nouam, descendentem de Cælo, adeo paratam, sicut sponsam viro suo ornatam. Hæc est, de qua vidit Jacob Angelos descendentes, & ascendentes per scalam

per scalam erectam, & dixit: Terribilis est locus iste: Hæc Domus Dei est, & porta cæli, & vocabitur Aula Dei. Nemo enim potest Deo placere, qui sponsus eius est, nisi sponsam Dei Ecclesiam digna reuerentia honorificet. Ergò cùm salus omniũ per sanctam Dei Ecclesiam operetur; dignũ est vt eã omnes summoperè honorificemus, muneribus ditemus, terrarũ donatione amplificemus, omnis generis dignitatibus ornemus: vt per huius seruitij exhibitionem in illa cælesti possideamus hereditatẽ. Proinde ego Sanctius Rex gratia Dei, cognomẽto Abarca, & Vrraca Regina, Notũ fieri cupimus omnibus nostris fidelibus, cunctisq. Orthodoxis, atq. catholicis viris, præsentibus scilicet, & futuris, qualiter nos pro salute, & remedio animarum nostrarum, & pro salute omnium Christianorũ ad monasteriũ sanctissimi, & Martyris Christi, Joannis, Damus omnibus ibidẽ Deo seruientibus villã de Alastrue, cũ lezdis, cum calonijs, cum cursibus aquarum, & cũm omnibus iuribus ad ius regale pertinentibus, vel pertinere debentibus, & cũ omnibus terminis. De quibus terminis ad Priuilegiũ, & Donationẽ corroborandam in perpetuum mentionẽ fieri iußimus: idest de Lacoba Gallons sicut vadit serra serra, & exit à casteylon de lo borbuylo; & de casteylon de loborbuylo exijt, vsque ad collato de sancti Torquati; & de collato sancti Torquati, vsque ad puyazuelo de hadilons, & del poyo de los hadilons, vadit a la directũ raylla, quæ est caput del cãpo de Pinalbo, & vadit serra serra, vsque ad caput del mõ de poyo; & de caput del mõt de poyo, serra serra exit ad vallataruebo; & de vallataruebo, vsque ad caput del mõt de Paternue, sicut aqua vertit; & exijt directũ al frontõ del salto; & de fronton del salto, vsque al serraton de barmilera; & de barmilera, sicut vadit al poyo del cap del mont de arbues; & del cabo del mont de arbues, a la fuent de los bayos; & de la fuent de los bayos, vsque al serraton valliellas; & del serrato valliellas, exijt serra serra vsque ad sancta Eulalia de Esporret; & de santa Eulalia, a la peñarotonda, & exijt directum vsque ad collato de auetito; & del collato de auetito, serra serra vsque ad campum del solano, & vadit serra serra, sicut aqua vertit a la Coba, quæ vocatur Gallons. Talitenore cõstabilimus, vt si quis de filijs, vel successoribus nostris in supradicto monasterio augmẽtare potuerit, valeat. Amẽ. Si verò, quod fieri nõ credimus, tãtæ præsumptionis fuerit, vt aliquam violẽtiam, seu contradictionẽ voluerit inferre; iram Dei Omnipotentis, & sancti Ioannis, & omnium sanctorum Dei incurrat, & maledictionem perpetuam habeat, & fiat de eo, sicut dicit Psalmista: Qui possident hereditate sanctuarium Dei, Deus meus pone illos, vt rotam, & sicut stipulam ante faciem venti.

EGO Sanctius Rex, qui hanc Cartam Donationis, & Confirmationis

Universidad de Deusto
Biblioteca

tionis fieri iussi, manu mea roboraui, similiter feci cõfirmari filio meo Garsia.

Signum Sanctij Regis.

Ego Garsias, Sanctij Regis filius, laudo, & confirmo, & propria manu hoc signum *facio.*

Facta Carta Æra T̈ xxv. *Regnante me Rege Sanctio in Nauarra, & in Aragonia, & in Najara, & vsq. ad montes D' Ocha. Et sunt testes: Basilius, Episcopus Pampilonensis, Testis, & confirmans: Oriolus, Episcopus Aragonensis, Testis, & confirmans: & Abbas Transinyrus, Testis, & confirmans: Senior Sanctio Comes en Atares, Testis, & confirmans: Senior Fortun Sanz, Testis, & confirmans: Senior Semeno Ennecons, Testis, & confirmans: Senior Enneco Gonzaluez, Testis, & confirmans: Senior Lope Xemenõs, Testis, & confirmans.*

Ego Vuibertus scriptor, iussione Domini mei Regis, hanc Cartam scripsi, & de manu mea hoc signum *feci.*

Rectè deniq. fecimus, dum Regem hunc Sanctium nominauimus, cognomento Abarcam: cùm pateat iam Abarcæ id nomen per se partum, fuisse à semetipso quasi ad laudem, vt paulò ante dixi, cognominis loco vsurpatum. Sed in hoc Priuilegio maximè aduertendum est, ea istius figuræ T̈ nota, non semper Millesimum, sed plerumq. Noningentesimum numerum indicari: quemadmodum & hoc loco pro Noningentesimo numero accipi debet. Idq. huiusmodi argumento clarissimè, immo & necessariò concluditur. Etenim in priori illo Priuilegio, quo Cæsonem hunc Abarcam, se Aragonensium Regem appellari solitum demonstrauimus, vt propterea primus statuẽdus esset Aragonum Rex: apertè videmus Basilij, Pompelonensis Episcopi, tum & Orioli Aragonensis Episcopi, & Vuiberti etiam eiusdem Regis scriptoris, clarissimam factam mentionem; quasi hi omnes illius rogationi præsentes adessent, aut saltem tunc viuerent. Æræ verò notatio in eo adhibita, non iam numeri notis, aut figuris, siue, vt vulgò loquimur, *per abreuiaturas*, sed literis extensis, compositissimis, & clarissimis expressè, Noningentesima vicesima prima notata fuit. Cùmq. in hoc etiã Priuilegio eorũdem, Basilij, Orioli, & Vuiberti memoria repetatur

repetatur, quòd præsentes illius concessioni tamquàm Confirmatores Testes interfuissent, singulis ipsis illis honorũ gradibus honestati; Aeræ autem numerus, eadem hac ipsa istius figuræ T̈ nota, indicetur; fit igitur necessariò, vt illius interpretationem à superiori illo Priuilegio petentes, quandoq. ea nota, huiusmodi Noningentesimũ numerum notari concludamus; cùm plures Basilios Episcopos Pompelonenses, & Episcopos Aragonenses Oriolos, Vuibertosq. scriptores nusquam appareat exstitisse: nec si fuissent plures; credibile sit, alios in ijsdem prorsus honoribus constitutos, post tam longum annorum interuallum simul in eadem tempora incidisse: Neq. verò eos ad tantam vixisse senectutem, vt amborum Priuilegiorum rogationibus implicarentur, quando ea à diuersis Regibus Sanctijs lata induceremus. Atq. tunc etiam in simili versaremur errore, cùm necessariò cogeremur, Testes hos Cõfirmatores, cùm ijdẽ ipsi fuerint, diuersos statuere. Itaq. fit, vt hoc loco, ea T̈ numeri nota, Noningẽtesimũ numerũ significari intelligamus, Aerãq. pro anno sumẽtes, Priuilegiũ hoc Ann. Chr. Noningẽtesimo Vicesimo quinto cõcessum iudicemus. Et hæc sunt, quæ mihi in mẽtẽ venerũt, dicẽdaq. putaui de istius figuræ significatione, & vi, deq. istius Regis Abarcæ cognomento. De Insignibus autem, duas tantũ *Abarcas* eũ gestare solitũ tradunt: quemadmodum posteri fecerunt, qui se apud nos illius genere profecti perhibentur. Sed ea propria personæ, Elogij loco, quemadmodũ de Aristia diximus: nõ autẽ Regalis muneris fuisse, nõ dubito. Argenteã enim Crucẽ, quæ Aristæ cælitus apparuit, ab eo ad Petrũ vsq. Regẽ I. qui Oscã cepit, ipsi Regno militare Signũ mãsisse, omniũ scriptis testatũ cõperio: tamet si nõnullos Reges, ac fortasse hũc ipsum Abarcã, in nũmis cõstat, Crucis supra arborẽ interdũ Insignia, hac *Aragõ* voce, quã retulimus, expressè notata, retinuisse, quasi prisci Suprarbiẽsis Regni memoriæ cõsulẽtes. Hic igitur Abarca Cæsõ Aragonẽsibus, Põpelonẽsibus, & Suprarbiẽsibus imperauit. Cœpisse autẽ eũ regnare cõstat Circ. Annũ COOV. vt à nobis paulò ante dictũ est. Plurima opida à Mauris eripuit, ac suo subiunxit imperio: inter quæ Põpelon, præcipua Vrbs fuit. Etenim eã sibi Mauri ipsi, post patris interitũ, vt diximus, vindicarãt. Sed nũc augustioribus, quàm anteà auspicijs, liberata fuit; siquidẽ iam amplius nequaquam visa est in fœdissimæ illorum seruitutis tenebras recidisse. vt ex eo facto ad Abarcã hunc Regẽ maximus gloriæ cumulus & laudis accedat. Vxorẽ duxit Theudã, siue Totam. Cùmq. ex Priuilegio, quod supra intexuimus, Vrracam nominari constet; vel duas vxores 905

Universidad de Deusto
Biblioteca

habuiſſe dicendum eſt, vel quod mihi magis placet, vnam tantummodò, Totam Vrracam, & nunc hoc, nunc illo nomine appellari ſolitam: quemadmodum in alijs nobiliſsimis feminis obſeruauimus. Ex ea filiũ ſuſcepit, Garſiam, Regnorum heredem; ac filias quatuor; Eximinam, Mariam, Thereſiam, & Velaſquitam. Ac Thereſiam quidem aliquando, Florentinam cognominatam fuiſſe, Sampyrus, alijq. veteres Caſtellani ſcriptores prodidêre. Qui verò tres alios filios, Ranimirum, Guntiſaluum, & Ferdinandum eidem tribuunt, nominis ſimilitudine deceptos fuiſſe, ex Garibaij ſcriptis perſpici optimè poteſt: Sanctioq. eius nepoti tribuẽdos eſſe. Verùm quot annos Abarca regnarit, & quo anno mortem obierit, incertum eſt. Belaſco ſcriptor, cuius ſupra verba ſubiunximus, anno viceſsimo ſui Regni, ſcilicet Ann. Chr.
926 DCCCCXXVI. eum fuiſſe mortuum tradit, expulſis omnibus, vt loquitur, Biotenatis: vel Brotæ Vallis fortaſſe legendum, vt Mauros, qui in Valle Broto degerent, expulſos memoret. Hic verò annus cum ea, quam paulò ante feci, figuræ illius interpretatione aptè conuenit. Sed cùm ex alio Priuilegio, quod ſupra intexui, Abarcam hunc Cæſonem Ann. Chr. DCCCCXXXIII. quo illud irrogauit, viuere, perſpicuum ſit; Priuilegij teſtimonium Belaſconis verbis antepono, Abarcamq. iudico plures annos regnaſſe quàm viginti; ſcilicet à dicto Ann. CꝏV. quo regnare eum cœpiſſe conſtat; ad dictum Ann.
933 DCCCCXXXIII. ſi longiùs vitam illius nequaquam eſſe productam ſtatuamus.

Garſias I. Abarca, Aragonum Rex II.

GARSIAS I. Cæſonis filius, Garſias Sanctij, Abarcaq. identidem & ipſe appellatus, in paternam ditionem, mortuo patre, adſcitus, ſecundus

ſecundus Aragonum Rex cenſeri debet. Cuius nomen, ac Regnum Garibaius primus ſuſcitauit: cùm antea hoc loco Garſias Tremulus apponeretur. Auum autem Tremuli, hunc Garſiam fuiſſe, plurimis à Garibaio ipſo adductis teſtimonijs conuincitur: vxoremq. Thereſiam habuiſſe. Quæ quinq. ſibi peperit filios; Sanctium nempe, ac Ranimirum: quorum idem Belaſco meminit: Vrracam etiam, Hermigildam, atq. Simenam, ſiue Eximinam. Hæ verò, quibus nuptæ fuerint, non proditur: nec mirum, cùm parentum nulla adhuc prorſus exſtarit cognitio. Et verò Thereſia hæc Regina, illius Endregoti Galindi, cuius ſupra meminimus, filia fuit, propterèaq. Thereſia Galindi, vt ſuſpicor, nominata. Cauſſam verò, quæ me in hanc opinionem adduxerit, explicare, & quid de Endregoto ipſo ſentiam, continenti narratiunculæ reſeruabo. Sex & triginta ferme annos Regẽ hunc regnaſſe conſtat, & Circ. Ann. Chr. DCCCCLXVIIII. fato perfunctum. 969
Vnde eidem neceſſariò inſignis illa Iuncaria clades tribuenda eſt: ex qua poſteà ſubſequutum fuit celebre Pelagij martyrium: qui in locum patrui, Hermoigij Tydenſis Epiſcopi, ex eo prœlio captiui, obſes traditus, quòd Catholicam Fidem eiurare noluiſſet, Cordubæ paſſus eſt. Nam Sampyrus Aſturienſis Epiſcopus, & Raguel vetuſti ſcriptores; vt Ambroſius Morales, pius, & elegans ſcriptor, auctor eſt; Garſiam Pompelonenſem Regem eo prœlio deuictum atteſtantur: quatuor verò poſt annis, Aera nempe DCCCCLXIIII. Pelagium Cordubæ martyrij coronam conſecutum. Et quamuis locum Sampyri idem Ambroſius emendandum cenſet, vt Aera DCCCCLXIII. legatur, vno ſcilicet anno antepoſito, idq. ratione literæ Dominicalis, quæ priori Aeræ conuenit, poſteriori verò nequaquam: nos autem libentius credimus eo loco Aeram pro anno fuiſſe ſumptam, vt Ann. Chr. DCCCCLXIIII. Pelagij martyrium exſtiterit. Nam iſte annus, cum biſſextus fuerit, literæ Dominicali, quæ ex Sampyri teſtimonio colligitur, aptiſsimè conuenit: atq. ita locus illius nulla indiget emendatione. Nam ſi veram Aeræ computationem intelligere velimus, vt Anno DCCCCXXVI. qui ex eadem elicitur, Pelagius Cordubæ mortem ſubierit, cùm quatuor ante annos ad Iuncariam vallem pugnatum fuerit; nullus ſanè Garſias Rex illis temporibus fuit, ad quem ea facta poſsint referri.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Aragonensium rerum
Sanctius II. Abarca, & Galindus, Aragonum Rex III.

SANCTIVS II. Garsiæ I. Filius, Cæsonis N. tertius Aragonum Rex, post mortem patris, illius ditionem obtinuit. Sanctium autem Garsiæ, ac Garcesij, interdumq. & Garseanis, ideſt Garsiæ filium; tumetiam Sanctium Galindi, Galindez, ac Galindonis quoq. eum vocatum constat: illudq. etiam illustre Abarcæ præfetulisse in Cæsonis memoriam cognomentum. vt non paruam hæc tam varia nominum ratio confusionem peperit. Vxorem duxit nobilem feminam, Vrracam Ferdinandi, vocatam. Ex ea tres habuit filios; Garsiam, Ranimirum, & Guntisaluum: quos omnes, in priscis monumentis Reges nominatos inueniri, Garibaius affirmat. De Garsia verò nec mirum: quippequi, mortuo patre, illius suffectus est heres, cognomentoq. Tremulus vocitatus. De Ranimiro autem, & Guntisaluo, cùm nusquam appareat fuisse Reges, forsitan affirmare liceret, quod Rudericus Toletanus Antistes de Regum filiabus testatum reliquit: eas nempe, quamuis Regibus haud nuberent, Reginas antiquitus nominari solitas; vt idem in filijs masculis aliquamdiu factum suspicemur. Huius verò Regis Sanctij nulla ante Garibaium exstabat memoria. Nominis autē similitudine decepti, quidam Cæsonem Abarcā, eum credebant esse, alij Sanctium maiorem, Imperatorem vocitatum. Diuersum autem ab vtroq. fuisse, tum ex eodem Garibaio colligitur, tum inter cetera ex quodam Pinnatensi Priuilegio, quod hîc intexam libenter, vt opinionis meæ reddam causſam, quæ me impulerit, ad Regem hunc, Endregoti Galindi ex Theresia filia nepotem statuendum; ipsum verò Endregotum, à superiori alio Endregoto diuersum. Ac priuilegium quidem est huiusmodi.

JN NOMINE

JN NOMINE Domini nostri Jesu Christi, & pax omnium Sanctorum, vbi sunt virtutes recondit æ in hunc locū, qui appellatur Siresa; glorioſiq. ac beatißmi Petri, Domini Apoſtoli, & fratris eius Beati Andreæ Apoſtoli, & domini Stephani Leuitæ, & domini Michaëlis Archangeli, atque Sancti Saluatoris, vel aliorū plurimorū Sanctorū, quorū sunt ibi Reliquiæ recondit æ; vt præbere dignetur auxiliū Dominus noſter Jesus Christus, illis intercedentibus; & placeamus Christo. Amen. Ego Endregoto Galindonis, & proles eius Sanctio Garseanes Rex, & vxor eius Vrraca Ferdinādi. Sub gratia Dei, grato animo, & propria volūtate: Conuenit nobis pro redemptione animæ noſtræ, & ideò in loco Sanctorū offerimus Villā, quæ dicitur Exauierre martes poſt obitū noſtrū, cum omnibus omnino domos, hortos, vineis, vel omni herencia, molinos, pratos, vel omnia, quæ nobis pertinent in loco illo cum suis terminis de Aragō assuſo, & de Vallearians adentro, vsq. ad illo rigo de biſſun, quomodo aqua vertit ad illā serrā de Sācti Adriani. Et ex alia parte de illo puyo boſacuſo, vsq. ad illas vineas de Sancta Maria; & de illas capezas de illo monte, quomodo aqua vertit, vsq. ad Aragon: & de illo molino de Sancta columba à iuſo; & frontationes de illa vallella ſuper Botia, liberam, ac ſincerā habeant poteſtatē. Placuit nobis, atq. conuenit nullo ingenio coniungentis, neq. articulorū ſuadentis, ſed propria nobis acceßit volūtas, vt fiat ſecuritatē de hanc cauſſam, ſicut & Domini, & parentes noſtri, vel aliorū bonorum hominum tradiderunt, & confirmauerunt, vt ſecuriùs permaneat in pace. Et ſi aliquis ex propinquis noſtris, vel aliorū hominum, factum noſtrum voluerit diſrumpere; non habeat cum Chriſto participium, ſed cū Juda traditore, ſceleratis, & peccatoribus habeat participationem.

FACTA Carta Confirmationis ſub die tertia Kal. Julias Aera MIX. Regnante Sanctio Garseanis, & Vrraca Regina in Aragone, & Pampilona: & Degio Epiſcopo in Aragone: Blaſco Epiſcopo in Pampilona: & Bernardus Epiſcopus in Nąjera.

Ego Sanctio Garseanis, qui hanc Cartam fieri iußi, manu mea roborauī, & ſig *no.*

Ego Endregoto Galindonis manu mea roboraui.

 Ego Vrraca

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ego VRRACA Ferdinaldi manu mea roborauí.

CI.

Inter omnes itaq. apertè constabit istius Sanctij II. Regis vita, & Regnum; Regnum verò, Aragonum & Pompelonæ. Illud autem Garseanis, patronymicum nomen est; atq. idem valet, ac si se Garsiæ esse filium protulisset. At dum se simul eodem loco Endregoti Galindonis prolem nominauit: facilè intellectu est, perinde id accipi debere, ac si dixisset, se Endregoti ex filia nepotem profiteri; euenisseq. ex eo, vt propterea quod sibi auus, ipse Endregotus esset, sustulisset illum in literarum monumentis anteferri sibi; cùm aperta res sit, illam, prolis, vocem maiorem minimè habere vim, nec latiùs patère, quàm vt ea tantùm aut filius, aut ex filio, vel filia nepos, siquidem successor, aut heres futurus, exprimatur. De Endregoto autem hoc, nihil habeo, quod dicam; præterquamquod iam satis constat, quot annorum inter eum, ac primum illum, secundi Comitis Aragonensis filium, de quo supra, interiectum sit interuallum. vt non abs re diuersos vnum ab alio statuerimus. At hunc pro certo habeo, quod initio dixi, nempe ab Aragonensibus illis Comitibus duxisse genus suum: an verò ab Endregoto illo, vel à quo alio, incertum prorsus. Atq. etiam si hic Comes non fuerit (neq. enim eum fuisse apparet, nec si fuisset Comes, in hisce monumentis suppresisset illius tantæ dignitatis gradum) suspicor tamen in montosa illa regione fuisse illum magnæ alicuius ditionis, pro illorum temporum ratione, potitum: eaq. Theresiam filiam, quam huius Regis diximus matrẽ, Garsiæ I. Regi, illius patri, ornatã & locupletatã, nupsisse. Vnde etiã perspicuum fit, vt quem Regẽ Sanctium Galindi, seu Galindez, vel Galindonis, in veteribus monumẽtis interdũ vocitatum, Surita primum illum Cæsonem Abarcam autumauit; esse hunc eius nepotem statuamus, eidem licentiam istam eo Galindi nomine, patronymici loco, vtendi concedentes, potius quàm Cæsoni ipsi, quem nihil video cum vllo Endregoto habuisse, nec habere potuisse commune. Neq. aliter meo quidem iudicio tot, tãtæq. res possunt sibi ipsis constare. Sed hoc pacto ex omni parte mirificè consentiunt inter se. Quinimmo & hoc Rege interposito, qui Abarca, vt dixi, interdum vocari consueuit; tolluntur penitus difficultates, quæ hactenus in Regum, Sanctij. I. Cæsonis, ac Sanctij. III. Maioris,

Maioris, Imperatoris dicti, concinnandis factis oriebantur. Ad hunc enim Sanctium II. referendum est Priuilegium illud à Surita in Annalibus annotatum, sancto Petro Siresiensi concessum sub Ann. Chr. DCCCCLXXI. quo se simul cum Vrraca vxore in Aragonia, & Pompelona regnare dicit. Quod mirificè conuenit nostræ supra traditæ opinioni. Nam dum se in Aragonia regnare ait; apertè indicat, Regiam Aragonum Regni nomenclaturam iam illis temporibus viguisse, minimèq. eam à Ranimiro, postero Rege, petendam. Itidem etiam de hoc Rege Sanctio II. intelligendum est graue illud Codicis Donationum Regiarum, & Assignationis agrorũ sancti Petri Tabernæ testimoniũ, ab eodem Surita in Indicibus adductũ: in quo sub Ann. Chr. DCCCCLXXXVII. Kal. Ianuarij, Sanctij Regis, & Vrracæ vxoris, ac triumliberorum, Garsiæ, Ranimiri, & Gonsalui, mentionem factam prodit. Quamuis autem id Sanctio Maiori tribuendum eidem Suritæ placet, Aera scilicet pro Anno sumpta: tamen nequaquam, vt ex eodem eruitur, eo etiam pacto rerum series sibi potest constare. Hoc autem nouo Rege interposito, aptissimè & rerum, et temporum ratio cohæret. Similiter etiam, & ab hoc Rege concessum apparet Priuilegium illud Donationis locorum *de* Martes, Bahues, Huertolo, Pinnatensi Cœnobio sub Ann. Chr.. DCCCCLXXXIX. à quodam Sanctio Rege irrogatum: cuius idem Surita in suis Annalibus meminit. Et licet à primo illo Sanctio Cæsone concessum putat; nequaquam, sed ab hoc eius nepote dicendum est. Quem Iuxta Garibaij historiam, ac eam, quam ex prædictis elicere possumus, computationem, viginti annos plus minus Regnorum potitum constat: Ab Anno nempe DCCCCLXVIIII. vel circa, ad Annũ DCCCCLXXXX.

971

987

989

990

Vt quæ dies Vicesima quinta Decembris eiusdem Anni ab eodem Surita in Annalibus primi illius Sanctij Cæsonis Regis morti tribuitur, forsan huic Regi tribuenda sit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Garſias II. Abarca, Tremulus, Aragonum Rex IIII.

GARSIAS II. Cognomento Tremulus, Sanctij II. filius, Garſiæ I. Nepos, Cæſonis Pron. patre fatis functo, in eius Regnis ſucceſsit: & quandoq. Garſias Abarca, quandoq. Garſias Sanctij, ideſt, Sanctij filius, vocatus in veteribus monumentis inuenitur. Tremuli autem cognomen ſibi inditum ferunt à nimio tremore, quo in bellorũ initijs corripiebatur: tametſi poſteà in ipſis prœlijs fortis erat, ac intrepidus dimicator. Cuius rei cùm in multis, & maximis pugnis pulchra, & ampla ſigna dediſſet; tum illud in acerrima illa pulcherrimũ, quam prope Vxamam Vrbem commiſit, dum Almanzorem Cordubenſem Regem armis ſuperauit: ſi modò in ea Regem hunc noſtrũ præſentem affuiſſe, vt ex quibuſdam, quæ nuper comperi, monumentis colligi poteſt, certum ſit; nam eo abſente illius exercitum huiuſmodi victoriam reportaſſe, aliorum ſcriptis teſtatum eſt. Deniq. in prœliorum initijs viſus fuit ſæpe Garſias iſte Rex, corpore, atq. artubus, numquàm tamen animo, aut mente contremiſcere. In eius vxore nominanda nimium variant ſcriptores. Alij enim eam Coſtantiam vocant: alij Epiphaniã: alij Eluiram. Ex Garibaij verò hiſtoria colligitur, cui hac in re libenter aſſentio, Eximinam iſtius Regis vxorem fuiſſe: vnicumq. tantùm filium ex ea natum, Sanctiũ Maiorem. Eos etenim, qui ei duas filias tribuunt, Tereſiam ſcilicet, ac Sanctiam, quæ ſtrenuo illo, numquàm laudato ſatis, Ferdinando Guntiſalui, Caſtellæ Comiti, nupta fuit: erraſſe iudico, cùm Comitem ipſum longè ante hæc tempora, ſiquidem Ann. DCCCCXII. vel circa ſimul cum ipſa Sanctia Comitiſſa vxore inſigne illud ſancti Petri *de* Arlança Monaſterium fundaſſe, perſpicuum ſit. Quare aut eam minimè à quoquam ex noſtris hiſce Regibus procreatam fuiſſe dicendum: aut ſi alicui eorum tribuenda; primo illi quidem Abarcæ Cæſoni: tametſi illud etiam mihi

mihi hactenus ſatis certum non eſt. Vix decem annos hunc Garſiam Tremulum regnaſſe conſtat: quandoquidem & vetuſtis monumentis per Garibaium annotatis, & Belaſconis teſtimonio à Surita in Indicibus appoſito circiter vnicum Milleſimum Natalis Chriſti Annũ 1000 eundem obijſſe apparet. vt re vera Atareſiæ Aræ Inſcriptio, quam eidem Suritæ in Annalibus huic Regi tribuere placuit, eius auo Garſiæ tribuenda ſit. Nam cùm in dicta Inſcriptione contineatur, arcem illã, à Garſia Fortunionio cõſtructã fuiſſe, Aera DCCCCLXIX. Regnante, vt loquitur, Rege Garſia Sanctij: neceſſariò eius numeri nota in huius Tremuli auum reijcienda eſt; ſiue ipſius Aeræ genuinam computationem ſequamur, ſiue Aeram pro Anno ſumere velimus. Neutra autem eorum ſupputatio huic Regi Tremulo conuenire poteſt: qui quartus numero, Aragonum Rex cenſeri debet.

Sanctius III. Maior, Imperator, Aragonum Rex V.

SANCTIVS III. Cognomẽto Maior, Tremuli F. Sanctij II. Nep. Garſiæ I. Pron. Cæſonis Abn. patre mortuo, Regnorum Aragonum, Suprarbij, & Pompelonæ imperium conſequutus, quintus ordine, Rex Aragonum fuit: Hiſpaniæ Imperator dictus, quòd Caſtellæ etiam dominatum, vxoris iure, adeptus fuiſſet. Ea enim cùm Sanctij, Caſtellæ Comitis, filia, ac Garſiæ Infantis ad Legionem Septimam Geminam nequiter interfecti, ſoror eſſet; illius ſuffecta fuit heres. Nomen autem ipſius varium legitur apud ſcriptores. Quidam enim Domnam Nuniam, ſiue Muniam Domnam, quod idem planè videtur, vocatam tradunt: alij Eluiram; Geloyram, vel Geloydam alij. Quandoq. etiam eam, Domnam Maiorem, nominatam cernimus; ſed hoc à viri fortaſſe cognomento: qui ob id, quod ad maius, quàm ceteri omnes imperium peruenisſet, Sanctius Maior vt ſuſpicor, dictus eſt. Ex

Universidad de Deusto
Biblioteca

est. Ex ea, siue hoc, siue illo modo vocata fuerit, tres filios suscepit; Garsiam, Ferdinandum, & Guntisaluum. Nam Ramirus, siue Ranimirus, qui quartus eidem filius adscribitur; ex Gaya, siue Caya, illustri femina, Ayuariæ domina, susceptus est. Inter hos autem filios Regna partitus, intestinorum bellorum originem dedit. Garsiæ etenim, filio natu maximo, quòd falsò adulterij crimẽ Reginæ matri intulisset; auitam Castellæ ditionem abdicans, Pompelonense Regnum attribuit. Ferdinando verò, secundò genito, Castellæ donauit Comitatum: qui primus, Castellæ Rex vocatus fuit. Guntisaluo autem, siue Gonsaluo, natu minimo, Suprarbiensem, & Ripacurtiensem ditiones assignauit. At Ranimiro filio, Aragonum tantummodò Regnum: atq. id, vt proditur, nouercæ indulgentia, quòd se aduersus fratres pudicitiæ illius defensorem obtulisset. Itaq. ex hac, vt diximus, Regnorum diuisione quatuor Regnorum stemmata dimanarunt: diuturnorumq. inter fratres, ac posteros bellorum initia. Sed missa ea faciemus, tantùm quod proposuimus, Regum Aragonum seriem persequemur. Regionem igitur, quæ Aragonum Regni nomine Ranimiro ipsi ab hoc Rege Sanctio Maiore tradita fuit, eam solummodò fuisse apparet, quæ solis prisci Aragonensis Comitatus finibus terminabatur: quamquàm eadem ipsa posteà, ditionum, Suprarbiæ, ac Ripacurtiæ, ob Guntisalui fratris interitum, accessione facta, concreuit. Iam verò Ripacurtiensis Regio (libet enim nonnulla dicere hoc loco de ea) Comitatus nomine circiter Annum Chr. CC ∞ XIII. appellata cernitur, sub Bernardo Comite, Aragonensis Comitis genero. Cui Athonem fratrem, quem aliquando, Comitem, & Episcopum nominatum, legimus, successisse constat. Huic verò Raimundum, ex fratre nepotem; scilicet Bernardi, primi Comitis, filium. Raimundo autem, filiũ Vuifredum. Atq. eo sine liberis decedente, Isarnus I. frater, Ripacurtiensi Comitatui præfectus est. Ipsi verò Isarno I. filius Isarnus itidem II. ex non iusto matrimonio natus, succesit. Isarno autem II. Gulielmus filius. Quos omnes Ripacurtienses Comites quandoq. Francorum Regibus, quandoq. etiam & nostris paruisse fertur. Tandem Gulielmo Comiti Rex Sanctius Maior Comitatum arripuit: Guntisaluoq. filio simul cum ditione Suprarbiensi donauit. Isq. Guntisaluus Suprarbiensium, & Ripacurtiensium Regis sibi nomen adsciuit. Huius igitur Sanctij Maioris obitu, Põpelonẽse Regnũ ab Aragonensi, & Suprarbiẽsi Regnis primùm disiungi cœptum est

ptum est: cùm ab Innico Arista ea vsq. tempora semper copulata exstitissent. Posteà verò sæpius & seiuncta, & subiuncta fuisse demonstrabimus. At Sanctius iste Rex, Imperator dictus, eam maiestatis, ac potentiæ amplitudinem consequutus, qua nulla maior, nec æqualis à Gothici Regni euersione in Hispania visa fuerat, Ann. Chr. ∞ XXIII. horum omnium Regnorum fuit potitus; vt Pertusa præ- 1023
clarus nostri iuris interpres obseruauit. Sic namq. in extremo cuiusdam Priuilegij, dicto anno irrogati, se legisse testatur. *Regnante me in Pampilona; in Aragonia; in Suprarbio; in Ripacurtia; in omni Gasconia; & in Alaua; & in cuncta Castella; in Asturijs; in Leone, siue in Astorga. Æra MLXI.* Atque dum Gasconiæ meminit, fit, vt dicamus, eidem Aquitaniæ partem, quæ Aristæ olim patrimoniũ fuit, hereditario obuenisse iure: propterea q. se in omni Gasconia regnare dixisse. Neq. enim ab eo trans Pyrenæos bella fuisse cõmissa memorãtur. Vnde etiam eruitur, Beneharnenses omnes, qui posteà ad Cæsaraugustanæ vrbis liberationem in nostrorum subsidium conuenêre, Alfonsi nostri Regis vassallos exstitisse; quòd ad eum, vt conijci potest, hereditario simillimo iure illa pars Aquitaniæ peruenisset: quæ iam diu à nostrorum Regum desciuit imperio. Ac eandẽ etiã ob caussam in antiquis nostrorũ Regum Priuilegijs in Testium Confirmatorũ loco tot Aquitanicorum Episcoporum nomina inueniuntur: quippe quia eorum subditij, Regiam curiam assiduè sectabantur. Neq. id tantùm coniectura pendet, cùm Surita Ann. ∞ C LXXXVII. Gastonem, Beneharnensem Vicecomitem, nostro Alfonso Regi II. commemoret ipsam Beneharnensem, & Gasconiæ ditionem fidelitatis sacramento, maiorum suorum exempla sequutum, subiecisse. Tandem Sanctius Rex post triginta & tres annos, plus minus, quos regnasse cõstat, mortuus est A.D.XV. Kal. Nou. An. Chr. ∞ XXXIV. 1034
licet alij in annum sequentem ∞ XXXV. illius vitam producunt. Eius corpus in Onensi, siue in sancti Saluatoris Ouetensi Ecclesia, sepultum primùm, deinde à Ferdinando filio ad Diui Isidori Legionense Cœnobium delatum fuit: Imperatricis verò, siue Augustæ vxoris, apud nos in Ecclesia Pinnatensi humatum. Fertur enim eandem viuentem præcepisse, vt suum post mortem corpus in eius ditione sepeliretur, qui ipsius viuentis famæ, atq. honoris præcipuus propugnator, ac fautor extitisset: Ranimiro priuigno se etiam in hoc, quantum potuit, gratam exhibendo.

Ranimirus I.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Aragonensium rerum
Ranimirus I. Christianissimus, Aragonum Rex VI.

RANIMIRVS I. Sanctij Maioris F. Tremuli N. Sãctij II. Pron. Garsiæ I. Abn. Cæsonis Atn. Sextus Aragonum Rex fuit. Nequaquam autem ab eo Aragonum Regum seriem petendam esse, vt vulgò traditur, iam antea demõstrauimus. Plures enim, qui eum antecesserunt, Aragonũ Reges exstitisse constat: licet Ranimirus hic, primus fuerit, qui solius Aragoniæ ditionis imperio, priscis tantùm Comitatus finibus constituto, sub Regio nomine potiretur. Qua ratione forsan posset affirmari, eum, primum Aragonum Regem, appellari potuisse. Sed neq. id mihi omnino placet. Quibusdam probari intellexi, quod probabilius videtur, cum propterea, primum Regem Aragonum, appellatum fuisse, non quia primus fuerit Aragonũ Rex, quasi ante eum nulli Aragonum Reges exstitissent: sed quia inclytum Aragonum nomen, ab eo primùm nostris Regibus, & posteris eorum familijs, gentilitium manauit. Ceteros enim Reges, qui eum antecesserunt, post Sanctium Cæsonem, ipso nomine ab Abarca sumpto fuisse sæpius vocatos constat. Vnde fit, vt in veteribus nostrarum rerum monumentis plures Reges Abarcas, tum Sanctios, tum etiam Garsias, inueniamus. Nam ad similitudinem Gothorum Regum, apud quos plures Flauios fuisse, certum est, in cuiusdam Flauij memoriam, qui inter eos habitus fuit clarus, & potens; omnes hi Reges post Abarcam, ab eo se Abarcas Reges nominari voluerunt; à quibus quæ Abarcarum apud nos exstant veteres, illustresq. familiæ, originem duxisse perhibentur. Ab hac itaq. istorum Regum tanta nominum similitudine, tota ea, de qua satis supra conquesti sumus, & temporum, & rerum confusio orta est. Verùm enimuerò Ranimirus hic Rex, deposito eo Abarcæ nomine, primus illustre nomen Aragonum, in posteros gentilitium induxit, D. Ranimirusq. Aragonius vocitari cœpit: quam con-

quam consuetudinem quotquot post eum sequuti sunt Reges nostri vsq. ad Catholicum Regem Ferdinandum seruauerunt. Quo pacto credibilius est, potuisse eum à scriptoribus, primum Aragonum Regem, appellari. Sed iam posthac fas erit, vt ab hac eorum sententia, tamquàm futili, & commentitia, discedamus. Hic igitur Ranimirus Rex in Guntisalui fratris, à Ramoneto de Tomanera, siue, vt alij tradunt, Gafeueñan, Vascone, ad Moncluſi pontem interempti, locum cooptatus, Suprarbiensem, ac Ripacurtiensem ditiones adsciuit: indeq. Regnorum Aragonum, Suprarbij, ac Ripacurtiæ imperio simul potitus fuit. Gisbergam, quam alij Gilbigam, Bernardi Rogerij Comitis, & Brisindæ, seu Garsindæ Comitissæ vxoris filiam, in matrimonium duxit, niniæ pulchritudinis feminam, vt testatur idem Rex in istius Syngraphæ initio. *Anno incarnationis* ∞XXXVI. xxij. *Augusti, Luna* xxv. *Ego* 1036
Ranimirus, proles Sanctionis Regis, accipio vxorẽ Gisbergam, filiam Comitis Bernardi Rogerij, & Comitissæ matris eius Garsindæ: quam dederunt mihi Ricardus, Episcopus Vigorritanæ ciuitatis; & Proconsules Cauitanenses; Garsea Forto; & Gelme Forto, fratres vterini. Et dedi ei sponsalia pro Dote, & Arram, et propter honorem, amorem, & pulchritudinem suam aliquid de hereditate, quam dedit mihi pater meus in territorio Aragonensi. Nonnulli autem eam, tantùm Hermessendam, vocant. Sed Gisbergam, & Ermissendam vtroq. nomine vocatam fuisse, ex alijs eiusdem Ranimiri Regis monumentis colligitur, quæ apud sancti Ioannis *de* Pinna monasterium exstãt: in quibus idem Rex ita se loquentem induc it. *Notum sit, quod quinta feria, mediante Quadrageßima, in Mense Março, quando infirmaui in sancto Joanne, & commendaui Deo Sanctiũ filium meum, filium Ermissendæ, quæ vocata est per baptismum Gisberga.* Alia verò consultò omittimus, quia ad nostrum institutum nihil attinent. Ex ea igitur vxore filios duos, ac totidem filias suscepit: filios quidem, Sanctium IIII. Regnorum heredem; ac Garsiam, Aragonensem primùm, posteà Iaccensi Ecclesia in Cathredralem suo tempore erecta, Iaccensem quandoq. Episcopum appellatum. Filias verò; Sanctiam, Tolosati; ac Theresiam, Prouinciæ Comitum vxores. Hanc verò Sanctiam, mortuo patre, Comitissam in Atares, quandoq. Comitissam Sanctiam, absolutè vocatam, in priscis monumentis obseruaui. Aliam præterea filiam Vrracam habuit; & filium etiam, Sanctium Ranimiri: cui Ayuariam maternã ditionẽ, necnon &

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ripacurtiam donauit, antiquo Comitatus nomine eidem restituto. Sed eo posteà, vt nonnullis placet, sine filijs decedente, Ripacurtiensis ipse Comitatus ad Regium Aragonum diadema reuocatus fuit, ac eidem per plures annos subiunctus. Prætereà idem iste Ranimirus Rex Cæsarauguſtanenses, & Ilerdenses Maurorum Regulos sibi quotannis tributa soluere coëgit: ac bis signis collatis cum Oscensi Regulo cõtendens, victor euasit. Fines deinde suos paulatim producendo, Palliarensem ditionem suo adiunxit imperio. His rebus, ac alijs præclarè gestis, illustris habitus: illustrior verò iudicatus est, quòd de Sacræ Religionis cultus, cærimoniarumq. instauratione, qua maximè opus erat illis temporibus, curauisset. Ad Iaccam enim Vrbem multorum Episcoporum habito Concilio, Ranimiro ipso assidente, Sacra omnia ex Catholicæ Sanctæ Romanæ Ecclesiæ sanctionibus instaurata fuêre: ipsamq. Iaccetanam Ecclesiam, tunc in Cathedralem erectam, Sanctius Aragonensis Episcopus obtinuit. Vnde qui antea Aragonenses: posteà Iaccenses Episcopi appellari cœperunt. Minimè autem erit à nostro instituto alienum hoc loco in medium proferre istius Prouincialis Concilij, vt sanè conijcimus, fragmentum, quod in peruetusto Codice Pinnatensi antiquis literis exaratum inuenimus. Cuius hoc est exemplum.

De Concilio, quod fecit Ranimirus Rex cum Episcopis, & Abbatibus suis in Sancti Joannis Cœnobio.

RESIDENTE glorioso Principe Ranimiro, vnà cũ venerabilib⁹ Episcopis: scilicet Sanctio, & Garsia, & Gomesano; & Abbatibus Sancti Joannis Cœnobij: scilicet Belasius, & Paternus minor: Residentibus etiam vniuersis fratribus, & Clericis sui Regni in Capitulo prænominati Cœnobij, ita Sanctius Aragonensis Episcopus exorsus est loqui. Pro disciplina, & ordine Ecclesiastico, cum diligenti cura, ac prouidentia tractemus, si placet domino nostro Ranimiro Regi, ac Episcopis, Abbatibusq. adstantibus, necnon etiam Monachis, ac vniuersis Clericis, ea quæ ad ordinationis tenorem pertinent iuxta Diuinæ legis præcepta, et Nicænorum Canonum constituta; ac cum adiutorio Domini in omnem æuum mansura solidemus, sicut est prædestinatum, et constitutum ab inclyto Rege Sanctio, totius Hesperiæ domino. In præsentia Episcoporum subscriptorum: scilicet Sanctij, Episcopi Aragonensis; et Sanctij, Pampilonensis; et Garsiæ, Najarensis; et Arnulphi, Ripacurtiensis; et Iuliani, Castelliensis; et Põtij, Ouetẽsis; et aliorum

& aliorum plurimorum Episcoporum: nomina quorum longum est dicere. Hoc verò est nostræ institutionis decretum: Vt Episcopi Aragonenses ex Monachis præfati cœnobij habeantur, & eligantur. Ranimirus Rex stans in medio Concilij dixit: Ego laudo, & corroboro decreta genitoris mei Sancti, ac huic vestræ definitioni subscribo. Vniuersi Episcopi, ac Abbates simul cum Clericis dixerunt: Laudamus, ac huic subscriptioni nos subscribimus. Hîc meo iudicio desiderantur non pauca. Quicumq. futurorum Regum, successorum nostrorum, transgredientes, & deuiantes ab hoc Regali, simul et Pontificali decreto; temptauerit, dissoluere hanc scripturam: in præsenti sæculo Omnipotens Deus, qui est iustus iudex, & Regum Rex, dissoluat, & diuidat Regalem honorem, et potentiam Regni eorum, detq. illud se diligentibus, et timentibus, et nostra decreta seruantibus: et in futuro separati à consortio omnium Christianorum, interpellante pro eis beato Joanne Baptista, cum omnibus Sanctis participentur in societate cum Dathan, et Abyron, et Juda traditore in Inferno inferiori, luentes pœnas perpetui incendij sine fine per æterna sæcula. Amen. Data est sententia VII. Kal. Julij Aer. ∞LXII.

Ibi autem Aeram pro Anno sumptam fuisse apertè colligitur. Prouinciale enim hoc Concilium Ann. Chr. ∞ LXII. habitum fuit. 1062
Sequenti verò Ann. ∞ LXIII. ad Gradus arcem A.D. IIX Id. Maij 1063
Ranimirus ipse Rex à Sanctio Castellæ Rege, Ferdinandi fratris filio, prœlians interfectus: ac vnà cum vxore in Ecclesia Pinnatensi sepultus. Ob tantas autem res tam præclarè gestas, meritò eum Gregorius VII. Pont. Max. cohonestauit illustri Christianissimi Regis cognomento.

Sanctius IIII. Aragonum Rex VII.

SANCTIVS huius nominis IIII. Ranimiri I. F. Sanctij

Universidad de Deusto
Biblioteca

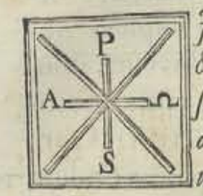
Maioris N. Tremuli Pron. Sanctij II. Abn. Garsiæ I. Atn. Cæsonis Trin. Aragonum Rex VII. cùm duodeuicesimo ætatis anno Regale munus accepisset; posteà ditionem suam latè amplificauit. Nec magis rerum gestarũ gloria clarus, quàm religione, & pietate insignis fuit. Ad vberes namq. & fertiles regiones expugnandas, quarum Mauri ad planiciem potiebãtur, arma conuertens: Balbastrum, olim Burtinam; Beliam, nunc Boleam; Gradum; Loharrim, quam antiquam, vt diximus, Calagurrim Iuliam Nasicam credimus; Marcuellum; Alquezarem; Lunam; Montionem; plurimaq. alia opida, & castella ab infidelium manibus eripuit: nonnulla condidit: ac plura etiam pia loca construxit. Lunã verò, Gallicolim primùm, deinde mutato nomine Montem maiorem vocatam veteribus quibusdam monumentis inuenio: atq. vt suspicor Gallicolis, ea Arabica vox, idem valebat. Vnde quod eidem nomẽ est Lunæ, fortasse fuisse ductum, eruditissimus Petrus Ioãnes Nunnesius Valentinus obseruauit: vir quidem in vniuersarũ artiũ studijs sciẽter versatus, in primisq. politiorũ humanitatis, interiorũq. ac reconditarum literarũ peritissimus. Nam, vt illius verba exprimã, antiqui Geographi montes, qui celsissimi erant, montes Lunæ vocabãt: quasi tantã esse eorũ altitudinẽ indicantes, vt Lunam prope contingerent. Atq. ita Bet Africæ montẽ, à quo Nilus fluit, Lunæ montem dixerunt. Ad cuius similitudinẽ, fieri enim id potuit, Arabes, qui indidẽ traiecti, patriã occuparunt, montosæ huic regioni, Lunæ nomen imposuerunt: tametsi non tam mihi excelsi illius colles videntur. Sed tanti viri mentionẽ intermitti non siui, quòd ab eo fuerim in Valentina nobili Vrbe, & copiosa, peritissimisq. hominibus, ac liberalissimis studijs affluente, cùm puer adhuc essem, & Latinis, & Græcis literis eruditus, ita vt quicquid habeam, id totum ex illius disciplina habeam; iamq. ipse, siqua est huiusce rei ratio ab optimarum artium studijs profecta, eius omnis à me repetere fructum iurè possit. Quem satis veberem cepi præteritis diebus illius de me iudicij, nec vulgaris vigiliarum huiusmodi æstimationis. Verùm, vt ad rem redeam, Sanctius hic Rex, Pompelonensi posteà Regno obtento, suisq. Aragonum, Suprarbiæ, & Ripacurtiæ subiuncto, omnium harum ditionum se Regẽ nominauit. Pompelonenses enim, Sanctio eorum Rege, Garsiæ Regis filio, à Raimundo fratre ad Rotam interfecto, eundem Raimundum è Regni finibus expellentes, ne is regnaret apud eos Rex, qui fraterno Regio sanguine esset pollutus: ad nostrum hunc Sanctium IIII. Regnum detulerunt. Inde antiqua horum Regnorum

gnorum subiunctio facta fuit, haud diu tamen duratura. Porrò hic Sanctius IIII. Castellari, ad Iberi ripas, arcem fortissimam, non longè à Cæsaraugustana Vrbe ædificauit: vt in ea nostris Cæsaraugustanenses Mauros infestantibus receptaculum securum patêret. In eius enim Vrbis expugnationem oculos, ac mentem coniecerat. Sed cùm obijsset; suum in ea re desiderium explere nequiuit. Osca enim, Vescitaniæ Vrbe, ab eo circumsessa, cùm illius mœnia equitans exploraret, à Mauris visus, sagitta latere cõfixo, summa, & illustri gloria, ê vita excesit Prid. Non. Iun. Ann. Chr. ∞ XCIV. Quin etiam eundem, quasi alterum Epaminondam Thebanum, Pinnatensis scriptor, nostriq. ferè omnes historici prodidêre, tum deniq. auelli sibi spiculum permisisse, posteaquàm rogatione sua, publico consilio, ad filium Petrum Regno delato, ab eo, & Optimatibus fidem recepit, fore omnes eô acriùs, quò ipse moriebatur, ad obsessæ Vrbis perniciem erupturos. vt in ipso vulneris dolore visus sit, læto animo, cum laude, quòd pro Catholicæ Fidei exaltatione decederet, mortuus esse. Eius corpus, quamdiu Osca capta non fuit, insepultum mansit. Ea verò, Rege filio assidente, deditionem facere coacta, ad Montis Aragonum Cœnobium, quod idem Rex Sanctius construxerat, deductum est: ac tandem in Pinnatensi Ecclesia gentilitio tumulo collocatum. Ex Felicia Regina, quæ Armengolis, & Clementiæ Vrgellensium Comitum filia fuit, tres filios reliquit; Petrum, Alfonsum, ac Ranimirum: qui omnes Regiam patris ditionem sunt adepti. At Feliciam, secundam illius vxorem fuisse, apparet. Nam priùs quandam illustrem feminam duxit, Beatricem vocatam. Nulla autem ex ea proles mansit. Quendam etiam filium huius Regis, Ferdinandum vocatum, in priscis quibusdam monumentis reperio: nothum tamen eum fuisse. De quo, ac de Felicia Regina, hæc in antiquis Pinnatensium rerum Commentarijs. *Æra M C XXIIII. Nou. mense, in Castro Sos, Dominus Petrus Sanchiz, filius Sanctij Ranimiri, fecit cartam conuentionis cum Fredenando suo germano, Jussione Domini Regis Sanctij, eorum patris, per cambium de Ripacurtia; quæ fuit data in dote Dominæ Feliciæ Reginæ; & donauit Vielt, cum suis terminis, & Ouano cum suis terminis, sicut terminauerat Rex, quando incœpit eum fabricare.* 1094

Quãdoquidẽ autẽ Regẽ hũc Sãctiũ IIII. Sanctij Cæsonis trinepotẽ, scilicet at nepotis filiũ, fuisse memorauimus: nõ abs re cẽsendũ erit, si hoc loco sentẽtiæ nostræ rationẽ, curabimꝰ reddere, quã promisimus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Itaq. duo prototypa Priuilegia in Tabulario Sancti Ioannis de Pinna adhuc exstant: in quibus Sanctius hic IIII. Rex Sanctium illum Abarcam Cæsonem, expressè nominat tritauum suum. Ac Prioris quidem Priuilegij exemplum est huiusmodi.

IN NOMINE Patris, & Filij, & Spiritus Sancti. Hæc est Carta, quam facio ego Sanctius, Rex Aragonensium, & Pampelonensium, Deo, & beato Joanni Baptistæ, de illo Monasterio, quod vocatur Sanctus Jacobus de Ayuar: quod dedit Tritauus meus Sanctius Rex, cognomento Abarca cum omnibus terminis suis, siluis, aquis, paludibus, ac pascuis, molendinis, cum exitu, & regressu Aer. Ṫ XXIIII. Præsidente in Sãcto Joanne Transiniro Abbate, & in Aragone Oriolo Episcopo. Posteà domus, & Ecclesia præ nimia vetustate ceciderant: & homines patriæ illius iam per vim terminos abstulerant. Sed Sanctius Rex auus meus, quando ordinem, & regulam beati Benedicti in Sancto Joanne constituit; Deo, & beato Joanni, & domno Paterno Abbati omnia supradicta liberè reddidit. Nunc autem ego Sanctius, Ranimiri Regis filius, Do, & confirmo vobis illum terminum de illo monte de Ayuar: sicut dedit tritauus, & auus meus, & pater meus Ranimirus, per ad illam populationẽ Sãcti Jacobi: & sicuti Senior Eximino Fortuniones, & Senior Liguar Ennecones, & Sanctio Ennecones meo Merino, me præcipiente, fecerunt. Et insuper addo vobis illud Solanum quod est super Monasterium vestrum Sancti Jacobi, vsq. ad illo Osqueta, vt vestri populatores faciant ibi suas domos, & egrediantur à Claustro Monasterij, vbi nunc habitant. Et non solùm ista supradicta omnia Do, & confirmo vobis, sed etiam Deo volente tantum, quantum possint explicare vestri populatores, tantum habeant terminum in illo monte de Ayuar. Si verò, quod fieri minimè credo, aliquis homo post obitum meũ aliquid tortum voluerit facere Monachis Sancti Joannis de his omnibus supradictis caussis; sit à Sanctæ Ecclesiæ priuatus communione, & cum Dathan, Chore, & Abyron; & cũ Juda traditore perpetuæ subiaceant damnationi.

FACTA Carta sub Æra MC XVIII.

Ss Cursus. IIII. tempore Quadragesimæ in Monasterio Sancti Joannis Baptistæ, Præsidente ibidem Sanctio electo pro Abbate.

EGO autem supradictus Sanctius, misericordia Dei Rex, qui hanc Cartam

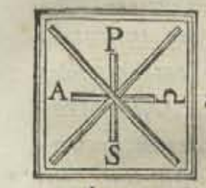
Cartam facere iussi, propria manu roborare curaui.

Ego Petrus, eiusdem Regis filius, huic Donationi consentio, & confirmans subscribo.

Alterũ verò Priuilegium eidem Monasterio sancti Ioannis decennio post, scilicet Aer. Ṫ C XXVIII. ab eodem hoc Sanctio IIII. Rege concessum fuit his verbis.

OB honorem Patris, & Filij, & Spiritus Sancti. Hoc est Priuilegium, quod ego Sanctius, Ranimiri filius Regis, non meis meritis, sed sola Dei miseratione, Aragonensium, & Pampilonensium, seu Montisonis Rex, vna cum filio meo Petro, facio ad Monasterium sancti Joannis Baptistæ, quod nuncupatur de Pinna, Aymerico Abbati, eiusq. successoribus, cunctisq. monachis præsentibus, atq. futuris, in eodem loco Deo famulantibus in perpetuum. Dignæ recordationis Sanctius Rex auus meus, Redemptoris nostri opitulante clementia, deuictis, atq. expulsis Hismahelitarum gentibus à Regni sui finibus, accẽsus zelo eiusdẽ Redemptoris, cuius ope triumphans ex inimicis victor exstiterat, statuit Regnum suum à sordibus, & prophanationibus supradictæ gentis penitus emundare, & Ecclesias, monasteriaq. olim ab eisdem diruta renouare, Christiq. seruorum gregem, & beati Benedicti normam per monasteria ordinare. Igitur inter cetera bonæ voluntatis suæ opera constituit in monasterio sancti Joannis Baptistæ de Penna: in quo humata sunt auorum, & proauorum suorum, meorumq. necnon patris mei, & matris meæ corpora: congregationem monachorum. Qui vt liberè Deo seruire possent, eis libertatis priuilegia dedit. Nam ipsos, successoresq. eorum, & locum cum omnibus monasterijs, & Villis, & alodijs suo iuri pertinentibus, facto priuilegio, secundum Priuilegia Cluniacensis monasterij, ab omni iugo, vel censu Regiæ, vel Episcopalis, vel alicuius Ecclesiasticæ, vel Sæcularis potestatis, auctoritate Regali fauẽte, & annuẽte Mantio Aragonensi Episcopo, necnon Sanctio Pompelonensi Episcopo, liberos fecit: & eidem loco venerabilem virum Paternum, Abbatem præposuit, soliq. Deo seruire præcepit. Donationes verò præcedentium Regum, Sanctij videlicet aui sui, necnon & Vrraca Reginæ, scilicet & Garsiæ patris sui, &

Universidad de Deusto
Biblioteca

Domnæ Eximinæ matris suæ, et quicquid idem locus dono, vel comparatione, vel cambio habebat, vel habere videbatur, auctoritate Regia cõfirmauit, XI. Kal. Maij in Legerẽsi Monasterio Aera MLXIII. Quod priuilegium ipse venerabilis Rex Sanctius manu propria confirmauit, & patri meo venerãdæ memoriæ, Ranimiro Regi, ad roborandum tradidit, & ceteris filijs suis, fratribus patris mei, videlicet Fredelando, & Garsiæ, & Guntisaluo, in conspectu Sanctij Guilielmi Comitis de Guasconia, necnon & Berengarij :.:':..:.:.: Comitis de Barchinona corroborari fecit. Et insuper locũ prædictum ex proprijs bonis in vita sua honorificè locupletauit. Post obitum verò eius, pater meus Ranimirus, non solum patris sui Regis Sanctij decreta inuiolabiliter seruauit, sed etiam locum hunc donis auxit, mihiq. commendans, vt Priuilegia patrum meorum ad tutamen, & nobilitatem eiusdem monasterij facta corroborarem, & dona, quæ possem, ibi donarem, iniunxit. Ego verò non immemor præceptorum eius, Deo auxiliante, totis viribus meis adimplere præcepta eius curaui, & insuper ab Apostolica Sede corroborari feci. Romæ namque ad beatum Papam Alexandrum secundum, eiusdem loci Abbatem venerabilem virum Aquilinum misi, rogans, iam suprafatum monasterium non dedignaretur Apostolico patrocinio munire. Scilicet & hoc defuncto Abbate, videns Ego prædictum monasterium à fratre meo venerabili Episcopo Garsia in quibusdam caußis affligi, & Priuilegia eiusdem Monasterij velle corrumpi: ad confirmanda priora benè acta, Abbatem Sanctium eiusdem monasterij iterum Romæ ad beatißimum Papam Gregorium septimum misi, rogans eum, vt ipse benignè prædictum locum Apostolica auctoritate, & sua munire, sicut antecessor eius fecerat, ipse facere non dedignaretur. Quod, secundum quod poposceram, ipsi libentißimè fecerunt. Sanctio quoque Abbate defuncto, & domno Aymerico Abbate in loco eius posito, cupiens hoc cœnobium adeo prorsus munire, & tueri, Apostolicoq. simul, & Regali patrocinio: prædictum domnum Aymericum Abbatem Romæ ad beatissimum Papam Vrbanum misi secundum, obnixè deprecans Paternitatem illius, vt prædictum locum in defensione, & patrocinio beatorum Apostolorum Petri, & Pauli susciperet, & Priuilegiũ tale eidẽ loco cõferre dignaretur, quo à rapacitate malorũ hominũ, vel ab inuasione Episcoporum, necnon à præiudicio Cardinalium, & Archiepiscoporum, seu à dominatione mala succedentiũ Regũ locus eisdem tueri, aut defendi possit: & vt Abbas eiusdẽ loci liberè ipse, & sui ad Sedẽ Romanã in omnibus caussis, & iudicijs Ecclesiasticis, vel sæcularibus, necnon & in ordinationibus Abbatum possint se reclamari. Quibeatissimus pater Papa

ter Papa Vrbanus, audita meæ humilitatis petitione, credo non meis meritis, sed sancti Joannis gratia commotus, locum hunc in Apostolica suscepit protectione: datoq. libertatis Priuilegio, Apostolico patrocinio muniuit. Nunc igitur ego humillimus seruorum Dei seruus, non meo merito, sed dono Dei Rex Sanctius, locum sancti Joannis Baptistæ de Pinna tantis auctoritatibus munitum, Regijs, ac Apostolicis decoratum Priuilegijs, hac meæ præsente auctoritate corroboro. Do, Cõcedo, & Cõfirmo Abbati Aymerico, & monachis sub eo, vel successoribus suis Deo militantibus, talia præcepta, & Priuilegia, & decreta, & libertates, qualia habet Cluniacense monasterium, de cuius sanctißimo fonte ordo beati Benedicti in hoc loco prius manauit. Do, concedo, & confirmo eis etiam monasteria, & Ecclesias parrochitanas, necnon & villas, & cellas, & molendina, & siluas, & omnia alodia magna, vel parua, quanta, vel qualiacumq. sanctus Joannes, vel sui monachi ab antiquis Regibus, seu à modernis, vel ab Episcopis, vel à militibus, vel à rusticis, vel à quibuscumq. personis, dono, vel cõparatione, vel camio adquisiuit, vel habere videtur, vel visus est, nisi hoc quia Abbates, vel monachi eiusdem loci iustè, aut legitimè dimiserunt, vel camiauerunt Regio iussu: vt sicut Cluniacenses sunt liberi ab omni iugo humanæ seruitutis, ita & isti sint, tantummodo seruantes debitam reuerentiam Apostolicæ Sedi: vt liberi, & expediti valeant exorare misericordiam Dei pro stabilitate sanctæ Dei Ecclesiæ, & pro quiete Regni mei, necnon, & pro suorum, totiusq. populi excessibus. Vt autem de libertate prædicti loci omnis amputetur contentio; monasteria, quæidem locus adquisiuit temporibus præteritis, nominatim expressi in hoc meæ auctoritatis Priuilegio, timens ne per incuriam Abbatum, vel negligentiam monachorum, Priuilegia, vel Cartulæ eidem loco à fidelibus concessa depereant. Ideo hic recapitulando nomina: Primò, idest monasterium sanctæ Cecilię; & monasterium sancti Torquati; & monasterium sancti Sebastiani; & monasterium sancti Petri de Fonas; & monasterium de Zerapuz: necnon Ecclesias, & villas, idest Lechinta; & Gissо; & Alastrue; et Martes; et Ena; et Segaral; et Ventayolo: et Legissо; & sancto Petro de Ostias; & sancto Petro de Medianeto; & Acenarbo; & Bortata, Berbues. Has omnes Ecclesias, monasteria, & Villas dedit Rex Sãctius, cognomento Abarca, Tritauus meus, cum omnibus Decimis, & Primitijs, & oblationibus suis, et cum omnibus terminis, siluis, aquis, paludibus, et pascuis suis, et molendinis, cum exitu et regressu. Actum est hoc Æra Ť XXVII. Præsidente in sancto Joanne Transiniro Abbate; et in Aragone Oriolo Episcopo. Do etiam, concedo, ac cõfirmo, Esu, et monasterium de Nauasal cum suis Villis; idest Larrota, Aranella; & cum omnibus

Universidad de Deusto
Biblioteca

omnibus Alodijs, & montibus, & Pardinis, & Ecclesijs, cum decimis, & primitijs, & oblationibus suis, & cum omnibus suis omnino rebus, quas habebit, vel habere videbitur; & sancta Maria de Botia cum tota villa; & monasterium sancti Martini de Pacopadina; & monasterium sancti Clementis; & monasterium sancti Saluatoris de Puyo; & Villas, et Ecclesias, idest Latresas; et Biasuasso; et sancti Fructuosi de Senes; et sancti Juliani de Behos, cum tota villa; et monasterium sancti Vrbicij de Galleco; et Villam de Sotue, et Votue; et Speciello; Casanoua; et Sacramiana cum Ecclesijs suis. Has omnes Ecclesias, et monasteria, et Villas dederunt Rex Sanctius auus meus, et Regina Domna Maior, cum decimis, et primicijs, et oblationibus suis, et confirmauerunt Er. Ī LXIII. Præsidente in sancto Joanne, Paterno Abbate primo in eodem loco sub regulari ordine degente. Do etiam, concedo, ac confirmo monasterium sancti Martini de Cercito, quem dederat Rex Sanctius .:::: uus meus. Prædictū monasteriū Do, concedo, & confirmo cum suis Ecclesijs, & Villis, & cum decimis, & primicijs, & oblationibus suis, idest Acomuer; & mediā villā de Essun; & medietatē Villæ de Orcentue; & monasterium sancti Christophori de Aurin, cum tota villa; & Palatium de Lares cum tota sua hereditate; & pardinam illā de Siricata; & monasterium Sancti Justi de Valle; & monasterium sancti Petri de Yossa; & Ecclesiam sancti Laurentij de Cornas; & monasterium sancti Martini de Cella, cū omnibus villis, & decimis suis; & Ecclesiā sancti Philippi de Larbessa iuxta Faulū monasteriū; et monasteriū sanctæ Eufemiæ de Beral; et monasteriū sancti Juliani, quod dicitur Aspiella, cū omnibus ad se pertinentibus: et monasterium sancti Angeli de Jarne: et monasteriū sancti Saluatoris de Serue ad elemosinā cū terris, et vineis, cultis, et incultis, et siue molēdinum cum aquis, egressus, et regressus vsq. ad fontem aquæ: et Janctum Saluatorem de Sorripas cum omni sua hereditate: et Vescos de Gorga: et Larut, cum Ecclesia de sancta Eulalia de Pequera, cum omnibus suis pertinentijs, et sācta Maria desporreto cū tota villa; et Ecclesiā sancti Petri de Azaō cū tota villa: et Ecclesiā de Montañano cum tota villa. et Ecclesiam Verallanilla cū tota villa: et Ecclesiā de Ortolo cū tota villa: et Ecclesiam de Ardans: et Ecclesiā None: et Ecclesiā sanctæ Mariæ de Ballatā. Has omnes Ecclesias, et monasteria, et villas cū omnibus Ecclesijs suis Do, concedo, ac etiam firmo cum omnibus decimis, primitijs, et oblationibus suis. Ego verò præfatus Sanctius Rex his auctoritatibus patris mei Ranimiri Regis, et matris meæ Domnæ Ermissendæ, de meo addo, Dono, et cōcedo villam de Laro sa: & palatium de Ayerbo cum decimis, & primitijs suis. Do, et concedo, et confirmo monasterium de Borda cum tota sua hereditate. Do, et concedo, ac etiam

etiam confirmo Donationes Regum, Priuilegia Episcoporum, Auctoritates Romanorum Pontificum, Cartulas, vel Jnuestituras Militum, seu virorum, ac mulierum qui suas oblationes Deo, & sancto Joanni obtulerunt: qualia sunt; sancta Tecla de Banaston; & Ecclesiam parrochitanam de Banaston; & Ecclesiam de Napal; & monasterium sanctæ Mariæ de Ballarun cum villula, quæ dicitur sancti Juliani; & sanctum Pelagium de Gauin; & Ecclesiam de Orant; & Ecclesiam parrochitanam sanctæ Crucis; & sanctum Martinum de Botayola; & sanctum Bartholomæum de Beral cum suis hereditatibus; & sanctum Petrum de Vagilo cum tota parrochia, & cum tota sua hereditate; & sanctam Mariam de Viscara; & Ecclesiam de Mortanya; & Ecclesiam de Suasillo cum tota villa; & Ecclesiam sancti Bartholomæi ibidē. Has omnes Ecclesias, & monasteria Dono, cōcedo, ac etiā confirmo Deo, & beato Joanni Baptistæ cū omnibus decimis, & primitijs, & oblationibus suis, & cum omnibus terminis, syluis, aquis, paludibus, pascuis, molendinis, cum exitu, & regressu. Omnia verò Alodia quæcumq. habuit sanctus Joannes, vel sua monasteria, & quæ in hoc præsenti die habere videtur, vel quæ meo in tempore iniustè perdidit; iustè repetat, & deinceps sine aliqua violentia, & perturbatione perpetuum possideat. Jniungo quoq. filijs, & nepotibus meis, ac propinquis, omnibusq. fidelibus Regibus mihi succedentibus, vt hæc nostra decreta, intemerata studeāt conseruare, et ex proprijs bonis locum hunc venerandum seruare studeant; et seruos Dei, ibi Deo famulantes, sustentare non differant: quatenus pro cō seruatione nostrorum decretorū, et pro erogatione suorū bonorū, intercedēte Beato Joāne Baptista cū omnibus Sāctis, ab æterno retributore, Iesu Nazareno, suorū valeat impetrare veniā delictorū. Si verò aliqui eorū malignospiritu superbiæ inflati, hæc Priuilegia Apostolica, et Regalia decreta, ausu temerario disrūpere voluerit, & prædictū locū, monachosq. ibi Deo famulātes inquietare præsumpserit; Deus iudex iustus, qui iustitiā intēporaliter diligit, præsumptores diiudicet: cōseruātibus autē pax, et benedictio à Deo, Patre, et filio eius Iesu Christo Nazareno, et Spiritu Sancto sit. Vt autē hoc meum Priuilegium per cuncta sæcula firmum habeant, manu propria firmaui, & filio meo Petro ad roborandum tradidi.

SIGNVM Sanctij Regis. ⊡

Ego Petrus, prædicti Regis Sanctij filius, hoc Regale præceptum domini, & patris mei laudo, et confirmo, et ex nostra parte manu propria scribo. ✠

Facta

Universidad de Deusto
Biblioteca

FACTA Carta Era Ť C XXVIII. oct. Id. Maij in sancto Joanne: Anno tertio Pontificatus domini Vrbani secundi Papæ, Anno ab Incarnatione Domini Millesimo Nonagesimo, Indictione XIII. Regnante Rege Ildefonso in Toleto, & in Castella, & in Galicia. Me autem Rege Sancio regnante in Aragonia, & in Pampilona: & filio meo Petro in Suprarbi, & in Ripacurtia, & in Monçon. Petrus Episcopus in Jacca. alius Petrus Episcopus in Pampilona. Raimundus Dalmaci Episcopus in Rota, et in Monçon. Post restaurationem verò Toletanæ Ecclesiæ Bernardus Archiepiscopus primus. Aymericus Abbas in sancto Joanne. Raimundus Abbas in Legerensi Cœnobio. Senior Lop Garcez in Vnocastello, & in Arrosta. Senior Petro Sanchiz in Boltanya, & in Marcuello. Senior Sãctio Fredelandez in Atares. Senior Galin Sanz in Sos, & in Arguedas. Senior Enneco Sanz in Montecluso. Senior Eximen Garcez in Buyl. Senior Fortun Sanz in Baylo, & in Liso. Senior Velasco in Arguis. Senior Galindate in Escoron.

EGO Garsias, Scriba Domini mei Regis Sanctij, iussu ipsius, hanc cartam scripsi, & propria manu hoc signum feci.

Itaq. ex his duobus Priuilegijs necessariò concluditur, Regum post Cæsonem à nobis supra traditam seriem, veram esse. Siquidem ex quo Sanctius hic IIII. Rex bis tritauum suum, Sanctium Abarcam Regem, nominauit; necesse est, vt ante Sanctium III. Maiorem, in Concilio Prouinciali, cuius supra meminimus, totius Hesperiæ dominum vocatũ, quatuor, quos interposuimus, Reges collocentur. Cùm enim tritauus, ideſt, tetartauus, quartus sit ab auo, iuxta illud Saturionis parasiti in Plauti Persa, qui dum suorum edacitatem commemorat: *Numquam*, inquit, *quisquam meorum maiorum fuit, quin parasit ando pauerint se: pater: auus, proauus: abauus: atauus: tritauus: quasi mures semper edêre alienum cibum*: nequaquã potuisset Abarca ipse Cæso, istius Sãctij IIII. tritauus appellari, nisi omnes, quos diximus, Reges Sanctium hunc anteceſsissent. Quin & in postremo Priuilegio id clariùs apparet: nedum enim Sanctius hic IIII. Rex Reges, qui ab ipso Abarca Cæsone ad eum interpositi fuêre, proprijs suis nominibus appellauit, sed & ipsorum nominum vim à Plauto expressam, nõ iam magna facta mutatione, retinuit. Sed quô ea res planiùs accipiatur, libet hoc loco eos omnes retro

nes retro ad ipsum Cæsonem Abarcam versus numerare. In primis itaq. hic Sanctius IIII. Rex, qui dicta Priuilegia concesit, se sæpius Ranimiri Regis filium, ipsumq. Ramirum, seu Ranimirum Regem, fuisse patrem suum, his nempe vocabulis idem declarantibus, profitetur. Auum autem suum; Regem Sanctium, ideſt Sanctium III. Maiorem: quem inter filios suos, quos vocat Fredelandum, (ideſt Ferdinandum) Garsiam, & Guntisaluum Regna sua fuisse partitum explicauimus. Ipsius verò Sanctij III. Maioris patrem; nominauit Garsiam: Tremulum nempe, Eximinæ Reginæ maritum. At Sanctium II. quem diximus Abarcam, & Galindum; aui sui auum appellauit, ipsiusq. vxoris Vrracæ Ferdinandi meminit: atq. idem planè fuit, ac si hunc, abauum; Tremulum autem, proauum dixisset. Nec dubito certè, quin dum iterum in eodem Priuilegio in ipsius abaui sui incidit mentionem: ea vox :.:.:.:. uus, quæ integra in Archetypo, quod vidi, nõ exstat, propterea q. quòd legi non potuerit, adhibuimus eã tot punctis intercisam; abauus, profectò cõtineret. Quis nam autẽ Sanctius Rex ab hoc Sanctio IIII. auus aui sui dici potuisset, nisi is Sanctius II. quem diuersum à tritauo, Abarcam, & Galindum diximus appellari solitum, statuatur? Et ipse Rex Sanctius IIII. in eodẽ hoc ipso Priuilegio, tres ante se Reges Sanctios fuisse, apertè docuit: quandoquidem & auum suum, & abauum, atq. ipsum tritauum, Sanctios nominauit. Iam verò quod ab abauo ad tritauum deuenerit, Garsia I. Rege atauo intermisso: nihil obstat, cùm suspicari liceat, atauum nulla in beatum Ioannem dona contulisse, fuisseq. ob eam causſam silentio prætermissum. Siquidem eorum tantùm Regum memoriam postremo hoc Priuilegio excitandam curauisse apparet, qui de Pinnatensi Monasterio benemeriti fuerant. Itaq. fit ex his: vt Sanctij istius IIII. Regis, qui priuilegia huiusmodi irrogauit,

tritauus sit; Sanctius I. Cæso, Abarca primus nominatus: qui Totam Vrracam habuit vxorem.

atauus autem; Garsias I. Abarca, ipsius Cæsonis filius; ac Theresiæ Galindi Vir.

abauus verò; Sanctius II. Abarca, & Galindi, seu Galindez dictus, Vrracæ Ferdinandi maritus; quem, aui sui auum, nominauit.

proauus autem; Garsias II. Abarca, cognomento Tremulus; quem, aui sui patrem, dixit esse, Eximinæ Reginæ, cuius etiam meminit, Virum.

auusq. Sanctius III. Rex, Cognomento Maior, Imperator dictus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

pater tandem; ipse Ranimirus.
Quo pacto videmus, quàm præclarè ea omnia conueniant ijs, quæ mihi supra proposui consequentia. Aeræ verò annotatio sub his signis Ṫ XXIIII. & Ṫ XXVII. duorum Priuilegiorum, quæ proximè intexuimus, dū de Cæsone Abarca mentio fit: quāquàm Aeram Millesimam vicesimam quartam in priori, in posteriori autem Millesimam vicesimam septimam indicare videatur, quasi eis, vel annis per eas notatis, Cæsonem Abarcam Regem vixisse constet; cùm id minimè temporum à nobis traditæ rationi cohæreat: ita accipienda est, quemadmodum paulò ante diximus, vt cùm Orioli Episcopi, & Transiniri, seu Transimiri Abbatis coniunctim in ipsis mentio fiat, non Millesima, sed Noningentesima Aera, ea Ṫ numeri nota, intelligatur, atq. vt Aera pro anno sumatur in ambobus: in quæ tempora ipsum Oriolum Episcopum, & Abbatem Transinirum secundum incidisse, ex quamplurimis Archetypis Priuilegijs colligitur. Ad quam significationem quandoq. istius Ṫ figuræ notam reuocandam esse, vt non semper Millesimum numerum, vt fertur, sed quandoq. Noningentesimum significare statuamus, docuimus supra varijs argumentis ex ipsa antiquitate, Archetypisq. Priuilegijs petitis. In quibus miræ passim, & penitus difficiles exstant numerorum notæ: cùm nedum Latinis, aut Gothicis; sed quandoq. etiam Arabicis characteribus descriptæ legātur. Vnde tota ea, quam nunc cernimus, orta est priscæ nostræ vetustatis confusio. Hæ enim temporum annotationes, quæ alioquin lumen ipsis rebus adhibere debebant; propter varias earum, dissimilesq. formas, obscuritatem, & tenebras attulerunt. Ipsi enim characteres non clari, & aperti, nec eodem semper modo, sed variè, & obscurè descripti sunt: propterea àque aliud alijs significare videntur. Itaq. in eorum declaratione multa obseruanda, quæ non ex alio sensu, quàm ex ipsarum rerum serie, atq. ex varia tantùm lectione interdum depromenda sunt: si nolumus antiquas res penitus obrui, & obscurari. Sed ne instituti mei videar oblitus, propositam persequar nostrorum Regum narrationem.

Petrus I.

Petrus I. Aragonum Rex VIII.

PETRVS itaq. I. Sanctij IIII. F. Aragonum Rex octauus, in ipsa Oscæ obsidione patris in locum constitutus, alijs belli laude inferior non fuit. Patre autem viuente, satis constat, fuisse eum ditionum Suprarbiæ, Ripacurtiæ, ac Montionis, sub Regis nomine, potitum diu. Verùm Sāctio patre ad Oscam, vt dictum est, interempto, Petrus Rex in ea expugnāda maiori viriū contentione nixus, castra propius Vrbē admouit. Cuius diuturnæ obsidionis tædio Oscenses Mauri grauissimè affecti, nec ab ea nostros auertere valētes; omnia, quæ potuerunt, & suorum, & amicorum auxilia etiam, atq. etiā implorarunt. In quorū opē ingētibus Maurorū copijs ad Cæsaraugustā Vrbē collectis, ac sub Almozabenio, Cæsaraugustanēsi Regulo, earū ductore, properantibus; Rex Petrus, inuicti animi Princeps, minimè earum multitudine perterritus, quamquàm innumerabilis erat, impijs hostibus obuiam procedere non dubitauit. Itaq. cùm ad Alcoracensem locū, non longè ab ipsa Oscēsi Vrbe, acies vtrinque conuenissent, postquàm acerrimè dimicatum fuit: tandem, quadraginta millibus hostium cæsis, nostrorū verò vix millibus desideratis, A. D. XIV. Kal. Decemb. Ann. Chr. ∞ XCVI. glorioſam nostri victoriam consequuti fuêre, ac certè diuinam. Præsens enim Diuinū Numen, beatum nempe Georgium, nostris gentibus affuisse, constanti fama receptum est, ac communi omnium traditione: quæ varijs etiam scriptorum testimonijs comprobatur. Vnde Petrus ipse Rex nedum insignem hanc victoriam, qua nulla clarior in Hispania ad ea vsq. tempora visa fuerat, sed & ipsius quoq. victoriæ clara etiam Insignia reportauit. Nam inter opima hostium spolia, à nostris eo prælio capta, quatuor Arabum nigrorū Regum abscisa capita, inuenta fuêre, multis pretiosis gemmis ornata: quæ posteà, media Cruce rubea ipsius Sancti Georgij in quadrū distributa, ac in scuto argenteo collocata, quemadmodum supra exculpta cernun 1095

 tur; & sibi,

Universidad de Deusto
Biblioteca

tur & ſibi, & poſteris Regibus propria, ac vera manſerunt Regij Aragonum Diadematis ſcutorum, ac militarium vexillorum Inſignia. Ea enim quæ ab argentea cæleſti Cruce, Innico Ariſtæ data, petita fuerunt, quamquàm ab eo hæc vſq. tempora nonnulli Reges noſtri geſtare conſueuerunt; minimè habita ſunt propria Aragonum Regni ornamenta: cùm tempore Ariſtæ Regis, quo cæleſte id ſignum apparuit, Aragonia ditio nondum eſſet Regni nomine decorata. Hæc autem quatuor nigrorum Regum capita, cùm Aragonum Regno iam florente, ab Aragonum Rege aſſumpta fuerint: ſemper ſtatuta ſunt, vera, ac propria Regij Aragonum Diadematis ſigna, & trophæa. Quinimmo & quod vocamus, Deputationis Aragonum, ſiue Deputatorum Regni Sigillum, Diuinum Numen hoc in prœlio oſtenſum, ſcilicet Beati Georgij effigiem, in ſe continet: quem inde nobis, ac ipſi Regno Diuum Tutelarem conſtitutum fuiſſe, certum eſt; eandem hãc in ſignem victoriam in his quoq. rebus indicãdo. At verò quod hæc, ſemper fuerint vera, ac propria Aragonum Regni Inſignia; ſic ille ſtatuit, qui inter præclaros Reges noſtros habitus eſt ſemper Alfonſus V. Sapiens, & Magnanimus Rex. Is enim Vicecancellarium ſuum, Valentinum Clauerium, & Hieronymum Clauerium fratres, eorumq. poſteros ſtudens, magna aliqua dignitate honeſtare; in prototypo ipſis eade re Priuilegio irrogato: *Concedimus*, inquit, *quod illa quatuor capita Maurorum nigrorum cum Cruce rubea, quæ pro Inſignijs, ſiue Armis propriis Regni noſtri Aragonum in campo Argenteo tenemus; poſitis, & valeatis vos, ac poſteri veſtri vna cũ Armis, & Inſignibus veſtris in dicto campo Argenteo deferre*. Quod quàm benè quadret noſtræ ſupra traditæ ſententiæ, de Aragonum Regni, nominis initio, clarè liquet. Noſtris verò (vt ad rem redeamus) huiuſmodi prœlio deuicto, ad ſtatiua caſtra reuocatis, Oſcenſes citò Vrbem dedêre. Nam A. D. V. Kal. Decem. eiuſdem anni Rex Petrus eam ouans introiuit. Ac, quæ vetus ſemper conſuetudo fuit, maximum illius templum, quod Arabes Myſleydam appellabant, à nefarijs eorum cultibus expiari fecit: in eoq. Oſcenſi antiqua Sede inſtaurata, Petrum Iaccenſem Epiſcopum eidem præpoſuit. Qui deinde Oſcenſis Epiſcopus nominari cœpit: licet eum, ac plures illius ſucceſſores, quandoq. & Oſcenſes, & Iaccenſes ſimul appellatos cernimus: cùm re vera ante Hiſpaniæ cladem vna ſola Oſcenſis Eccleſia Cathedralis exſtiterit. Aragonenſes verò Epiſcopi, iam inde nominari deſierant, poſtquàm ſub Rege Ranimiro primo Iaccæ Concilium Prouinciale celebratum fuit: de quo ante diximus.

Sunt qui

Sunt, qui ferant, Chriſtianos Muzarabes Oſcæ repertos fuiſſe: qui in Parrochia Sancti Petri veteris, incluſi, Mauris vectigalia perſoluẽtes, degebant. Eam poſteà Eccleſiam idem Petrus Rex, Sancti Petri Tomerienſis illuſtri ad Galliam cœnobio attribuit: in quo, viuente patre, ſacris dicatus egerat vitã frater Ranimirus. Præterea Balbaſtrum opidum, quod Mauri inter hos bellorum ſtrepitus vindicarant, ab eorum manibus recuperauit; Pontioq. Rotenſi Epiſcopo illius Eccleſiã contulit: qui deinde Rotenſis, ac Balbaſtrenſis Epiſcopus vocatus eſt: cùm Ilerda, totius diœceſis caput, ſub Maurorum iugo adhuc eſſet. His igitur, alijſq. opidis bello adquiſitis, Aragonum Regnum, ac nomen latiùs patuit: illuſtriuſq. etiam apud exteras gentes, his temporibus haberi cœpit. Rex autem Petrus meritò adeptus fuit ampliſsimum, Felicis, Pij, Victoris, & Maximi Principis Cognomentum. Duas eum habuiſſe vxores perhibent: Agnetem, & Bertham; ex qua nullos filios habuit. Ex Agnete verò filium, & filiam. Filium quidem, Petrum: quem Cidi filiam, Domnam Solem vocatam, in matrimonium duxiſſe proditur: filiam verò, Iſabellam, innuptam deceſsiſſe. Alium præterea filium, Sanctium, eidem tribuunt: atq. hunc Cidi generum fuiſſe, alij memorant. Omnes tamen viuente patre obijſſe, certum eſt: Ob eamq. cauſſam, quôd Rex Petrus, progenie orbatus, mortuus eſſet; Alfonſum fratrem fuiſſe Regnorum cooptatum heredem. Obijt autem Rex Petrus A. D. IIII. Kal. Octob. Ann. Chr. ∞ CIV. Ad Sancti Ioannis 1104 de Pinna templum ſepultus eſt.

Alfonſus I. Imperator, Bellator, Aragonum Rex VIIII.

ALFONSVS I. Bellator, Sãctij IIII. F. Petri I. frater germanus, Alfonſus Sãctij interdũ, patronymico nomine, à Sãctio patre vocatus, nonus à Cæſone Abarca Aragonũ Rex; nihil à perenni, con

 teſtataq.

Universidad de Deusto
Biblioteca

testataq.maiorum virtute degenerauit. Immo eis omnibus longè bellādi gloria antecelluit: vnde sibi illustre Bellatoris cognomentū adsciuit. Fraterno iure Aragonū, Pompelonæ, Suprarbiæ, ac Ripacurtiæ Regna adeptus est; vxorio autem, Castellæ, & Legionis: summus propterea totius Hispaniæ Imperator dictus. Plurima opida expugnauit: atq. eô vsq. ferè Aragonum Regni fines, quibus hodie terminatur, protraxit. Nam Exeam: nobileq. Tahustium opidum: Turiasonem: Calataiubium: Darocam: Ruedam, antiquitus Segontiam: Nertobrigam, nunc Riclam: Iuliam Celsam: Sarinienam: Almudebarem: Zueram, olim Zufariam: pluraq. alia à Mauris eripiens, Aragonum Regno subiunxit. Verùm quô illud magis auxit, & ornauit: tunc demum fuit, cùm nostram hanc Cæsaraugustam, Sedetaniæ Metropolim, amplissimam, potentissimam, & natura, situ, ac pulchritudine ædificiorum nobilissimam Vrbem expugnauit. Ea enim obtenta, ac vniuersæ Aragonum ditionis primaria constituta, ipsius Aragonij nominis propagationi cumulus magnus accessit. Cuius tandem Vrbis Quadringentos ferme annos, à misera nempe Hispaniæ clade ad hæc tempora, Arabes fuerant potiti. Sub quibus, haud liquet, quisnam fuerit ipsius status, quæve Christianorum Muzarabum ibi degentium fortuna. Sed ex quo plures Sanctos Episcopos, inter ipsos fidei hostes, in eadem Ciuitate fuisse comperimus commoratos: nostros non valde oppressos vixisse conijcimus. De hac tamen re, à nullo hactenus, quem viderim, scripta, & à paucis fortasse intellecta, quæ inuenire potuimus, nec extra rem nobis prorsus videmur facturi, si ijs, quæ à nobis superius tradita sunt, hoc loco diligenter annectamus. Quamuis enim ea ad institutum nostrum non multum pertineant: legentibus speramus iucunda fore, & cuiusuis antiquitatis nostræ cognitionem nihil huic nostro proposito labori nocituram. Sexdecim igitur Cæsaraugustanensium Maurorum Regulos fuisse obseruaui: quorum nomina, ac nonnullas res gestas hîc apponendas duxi: ex quibus hanc, quam quærimus, ipsius Vrbis, sub eorum iugo, fortunam faciliùs cognoscemus. Et licet parumper ab instituto sermone digrediamur, quædam nos hoc loco repetere opus erit, eorum quæ initio de illius oppressione scripsimus. In quibus concinnandis suscepimus magnū laborē: nec frustra susceptum duceremus, si totum id, quod cupimus, essemus consequuti. Sed casu nescio quo, adeo huiusce rei series hactenus apud nos manst obcœcata, vt quodcumq. eidem lumen præferatur, minimè sit parui pendendum.

Mauri

MAVRI CÆSARAVGVSTANENSES REGVLI XVI.

VT rem ergò à suis initijs ordiamur: ex Rasis, Arabis scriptoris, testimonio, quemadmodum supra exposuimus, biennio post Ruderici Regis excidium, Ann. nempe Chr. DCCXVI. Cæsaraugusta Vrbs in Maurorum venit potestatem. Plures tamen Christiani, Mauris tributa conferentes, in eadem Vrbe manserunt: qui Muzarabes propterea sunt vocati. Duo autē, vt diximus, præcipui Arabum copiarum ductores, ad Cæsaraugustam inuadendam conuenerunt: scilicet, Muza Abenzuyrius alter: alter verò Tariff Abenzarca. Hi ab Vlith Alcalifa, summo eorum Rege, ex Africa in Hispaniam traiecti; vel vi, vel dolo totā illā ferè, vt explicauimus, debellarūt. Ea re confecta, Tariffa in Africam reuocatus est. Muza verò ab eodem Vlith totius Hispaniæ curationi præpositus, eiusdem, quamdiu vixit, potitus fuit. Sed eo deinde fatis functo, ipsemet Vlith eandem Hispaniæ præfecturam Abdulazizio, Muzæ filio, commisit. Qui Egilonam, Ruderici Regis viduam, vxorem ducens, Hispali sui imperij sedem collocauit. Is autem Abdulazizius nimirum est, qui Circ. Ann. Chr. DCCXIX. Abdemelichum Abencatanum misit nostris, ad speluncam supra memoratam in Vruële monte prope Iaccam conuenientibus, excidium ferre. Qua quidem re licet effecta, Abdemelichus, ob immaturam Abdulazizij mortem, intestinis suorum bellis distentus, nostros aliquamdiu premere destitit. Vnde antiqui Suprarbiensis Regni promouendi initium patuit: de quo, suo loco, satis, superq. dictum est. Post hanc igitur Abdulazizij mortem, Arabes Hispaniæ domitores, in varias factiones distracti, paulatim ab Alcaliffæ Vlith imperio secesserunt: cui per sexaginta ferme annos, ab ipsa nempe Hispaniæ expugnatione, eo vsq. tempore paruerant. Carolo enim Magno, Francorum Rege, cuius fama virtutis totum ferè orbem compleuerat, Hispaniam transcendente, Arabes nimio timore perterriti, cùm eius aduentu contremiscerent; ad illius potentiam propulsandam, summum sibi Regem in Hispania adsciuerunt; atq. vt nonnullis placet, in Cordubensi nobili, ac illustri ciuitate. Vnde ea posteà in ipsa Hispania fuit celsissima Regiæ Arabicæ dignitatis Sedes. Ciuilibus tamen seditionibus inter eos subortis, acriùs inualescentibus, diuersi Maurorum Reguli excitari cœ-

716

719

Universidad de Deusto
Biblioteca

perunt : qui cùm aliàs singulis ditionibus Gubernatores tantùm essent præpositi ; eas deinde sibi sub singulorum Regnorum, etiam paruulorum, nominibus vendicarunt. Cùmq. hi plures, in pluribus siquidem opidis, exstiterint : nos tantùm Cæsarauguſtanensium Regulorum seriem hoc loco suscepimus annotandam.

I.
Ibnabala.

PRIMVS itaq. qui Cæsarauguſtanensis Regulus vocatus inuenitur, quidam est Ibnabala, siue, vt alijs placet, Ibualarabi. Hunc ferunt, cùm à suis Regno esset expulsus, ipsius Caroli Magni auxilio,
778 cuius opem implorarat, Circ. Annum Chr. DCCLXXIIX. in Cæsarauguſtanense Regnum restitutum fuisse. Atq. vt Aemilij verbis vtar ; *Cæsarauguſta à Carolo Magno paulisper obsessa, in conditiones descendit, vt Christi famulos concionantes audirent ; Ibnabalam reciperent : Regemq. agnoscerent. Duosq. finitimos Reges, Abutaurum, & Deuiffezum, qui Ibnabalam domo exegisse insimulabantur, in castra venire cum donis Francus coëgit, & vectigal paciſci.* Ex quibus apertè colligitur, Ibnabalæ Regnum haud valde infestum Cæsarauguſtanis Muzarabibus exstitisse : immo quòd illis nimis esset propitius, à suis, insidijs appetitum, ac Regno pulsum fuisse.

Marsilius.

II.
Marsilius.

POST Ibnabalam, Marsilius, siue Masillus Rex, Cæsarauguſtæ regnauit. Is siquidem, qui Circ. Ann. DCCCIX. Castellano- 809
rum gentibus auxilium præstans, affuit præsens memorando illo in prœlio, quo ad Roncam vallem, Bernadi *del* Carpio, ac suorum virtute, potentes illi Francorum heroës, quibus tot fabulæ tribuuntur, deuicti cecidêre. In ipsisq. antiquis Canticis, quibus hæc insignis clades apud nos quotidie celebratur, huius Marsilij Regis nomen proditur : quem nimium in ea tunc præstitisse memorant. Eius autem feruntur esse, quæ visuntur hodie complanatæ, Dominorum Alfozeæ, iuxta Vicum Sceleratum, domus.

III.
Muza Aben Heazin.

MARSILII succeſſorem in Regno fuisse apparet, Regẽ Muzam Aben Heazin, siue, vt alij tradunt, Aben Cazin, circ. Annum Chr. DCCCXXX. cuius supra meminimus. Hunc Christianis pa- 830
rentibus

Universidad de Deusto
Biblioteca

rentibus natum ferunt. Posteà tamẽ veram, ac Catholicam Religionẽ detestatus, Arabicamq. sectam cõplexus, nostris ad Pyrenæa commorantibus acre bellum commouens, eô vsq. perduxit; vt Sanctio, Suprarbiensium Regi quarto, & vitæ, & Regni finem intulerit. Vnde apud nos primum Interregnum patuit, ac nostrarum libertatum origo. Sed de his supra. Præter Cæsaraugustanense autem Regnum, plurimarũ ciuitatum insignium est potitus. Filium habuit, Aben Lope: quem Gubernatorem Toletanæ Vrbi præposuit. Ea enim ciuitas cùm à Cordubensis Regis fide defecisset; huius se addixerat imperio. Deniq. Muza Aben Heazin tam amplam ditionem consequutus est, vt Miralmumi nimij Hispanensis superbum apud Arabes cognomentum vsurparet. Eius tempore, Seniorem Episcopum, Cæsaraugustæ sedisse circ. Annum Chr. DCCCXXXIX. ex Diui Eulogij testimonio colligitur: qui se ijs temporibus Cæsaraugustam aduentasse refert, & ab eodem Episcopo humaniter exceptũ, in ea aliquamdiu stetisse. Vlterius etiã ipsius Muzæ Regis mẽtio facta reperitur circ. Ann. Chr. DCCCXLII. Eius verò potentiam nimis extenuatam perhibent.

839

842

IIII.
Aben Alfage.

MVZAE Aben Heazinio, Rex Aben Alfage succesit. Cuius memoria circ. Ann. DCCCLXIIII. exstat. Ac fortasse eum, Muzæ filium appellare liceret, vt is sit, quẽ paulò ante, Aben Lope nominatũ, diximus, ac Toletanæ gubernationi à patre præfectum. Tamen præter nominis similitudinẽ, nihil aliud habeo, quod pro certo affirmare possim. Huius Aben Alfage Regis tempore, Helecam, Cæsaraugustanum Episcopum sæpius nominatum comperio. An uerò in ipsa Vrbe sederit, nequaquam inueni. Alfajarinum opidum ab hoc Rege constructũ, ab eoq.

864

ab eoq. ita vocatũ, dicto Excellentiss. Domino Archiepiscopo Ferdinãdo placuit: itidẽq. & Regalẽ apud nos suburbanã domũ, nunc Sancti Officij Inquisitionis ministerio dicatã. Quã non Aljaseriã, vt vulgò, sed potiùs Alfajeriã vocandã idẽ Excellentiss. in suis priuatis monumẽtis tradit, atq. ita in antiquis tabulis nominatã inueniri, & quãdoq. litera mutata, Alfaxeriam. Ea quidẽ, Regia ædes fuit, suburbio amœnissimo loco, delitiarum caussa, & voluptatis, inter ipsos ciuitatis hortos, à Mauris Regibus ædificata. Ex qua vetus, ac constans opinio est, per cauernas magna impẽsa fossas, subterraneũ occultũ quoddã iter, ab eisdẽ cõstructũ fuisse, eô tandem directũ, vt ipsi Reges Mauri ab ea suburbana domo subtus terrã ad suos nefarios cultus expiãdos occulti, ad suam, quã vocabãt *Mez quitã maiorẽ*, quæ nobis hodierna die Tẽplũ maximum est, longo itineris spatio, se possent cõferre. Quod affirmare minimè ausus fuissem, nisi præter hanc vulgarẽ traditionẽ, plurima hodie huiusce subterranei itineris vestigia in quãplurimis Vrbis partibus inuenirentur: quæ opinionẽ vulgi certiorẽ faciunt. Aliã etiã excelsam Domũ intra ipsam Vrbẽ Reges Mauri habuerunt, ad Iberi fluminis ripas constitutã: Azudã, Arabicè nominatã: quæ posteà Conuẽtui Sãcti Ioannis Hierosolymitani à Christianis Regibus tradita est, nuncq. sub Sancti Ioannis *de los Panetes* vulgari nomine appellata cernitur. Itaq. Alfaxeriæ Regalis domus structura huic Aben Alfagio Regi tribuitur. Quẽ arbitror ab Archiepiscopo Toletano, Abohaget, paululùm cõciso nomine, nũcupari: cùm à nõnullis, Abenalfaget etiã vocaretur.

V.
Aben Haya.

ABEN Alfagio Regi in Cæsaraugustanẽsi Regno succesisse perhibent Regem Aben Hayam, aliter Hieyam, vulgò *Abenayre*, siue

Universidad de Deusto
Biblioteca

904 siue *Benayre* vocatum. Cuius vetustior memoria exstat Circ. Ann.
912 Chr. DCCCCIIII. nouissima verò Circ. Ann. Chr. DCCCCXII. quo Ramiro, Legionensi Regi, subdititius factus, tributa ei quotannis pendere coactus fuit. Id verò Abderrahamen, siue, vt alijs placet, Abdarraghman Almançor, summus Arabum in Hispania Rex, nimiũ ægrè ferens, ê Corduba, sui imperij sede, magno comparato exercitu, contra hunc Aben Hayam, Cæsarauguſtam Vrbem ingressus, nõ solùm eundem ad suam potestatẽ reduxit, verùm ambo ipsi Reges, ingentes acies bellicas aduersus Ramirũ ipsum, Legionensem Regẽ, cõparantes, eius ditionem inuaserunt. Legionensis verò Ramirus, ipsis obuiam procedens, cùm ad Septimãcas ex vtraq. parte acies conuenissent, postquàm diu, multumq. pugnatum fuit; Ramirus tandem insignem victoriã reportauit: Cordubẽsi quidem Rege fugam arripiente, Aben Haya autem hoc, viuo ad Ramiri potestatem captiuo delato. Cuius nullam aliam mentionẽ factam inueni: hanc verò ad Septimancas pugnã
938 Ann. Chr. DCCCCXXXVIII. commissam fuisse.

VI.
Mudyr.

POST Aben Hayam regnauit filius Mudyr, vt in quibusdam priuatis monumentis annotatum vidi. Viuente verò patre, an eo mortuo, vel quo anno Regnum obtinuerit, incertum est. Sũt, qui asserant, istius Mudyrij filium fuisse, Yram Almundafarem; quem aliquamdiu Regno potitum constat: sed interpositis priùs duobus, qui sequuntur. Etenim cùm Cæsarauguſtana Ciuitas his tẽporibus tota ciuilibus bellis flagraret, ex ipsorum Arabum dissensionibus ortis; Yra illius dominatu pulsus dicitur, quòd fuisset paruulus relictus à patre: ac fortasse nisi fuisset posteà per Castellæ Regem, ac Rudericum Biuarium, quem

Cidum

Cidum appellauêre, vt explicabimus, restitutus; omnino desertus, atq. eiectus mansisset, Sed iam de his dicẽdi locus erit, cùm de duobus Regulis, qui hoc interim spatio regnarũt, dixerimus. Neq. verò de eo, qui huic Mudyrio continenter successit, memoriæ proditum est, vt Regulo, ante Annum Chr. ∞III. Quinimmo in hæc tempora Cæsarauguſtam diu Rege caruisse apparet.

VII.
Imundar.

SED eo Anno ∞III. Imundaris, Cæsarauguſtanensis Regu- 1003
li, alicubi mentio facta reperitur. Fertur enim eius ope, Abderrahamenum Almortadam Cordubense Regnum inuasisse, protinusq. ab eo fuisse pulsum.

VIII.
Almugdabyr.

IMVNDARIS successor proditur, quidam Almugdabyr, siue, vt alibi legitur, Almugtadyr. Quẽ Cæsarauguſtæ regnasse Ann. Chr. ∞XXXVI. sat liquet ex cuiusdã Senioris Athonis Garseanes, & 1036

Universidad de Deusto
Biblioteca

vxoris Domnæ Blasquitæ membranula, quã legi: Fuit enim facta Carta illa, vt in ea notatur, *Aera* T̈ LXXIIII. *Regnante in Zaragoza Almugdadyr*. Tum & illius clara exstat memoria Circ. Annum Chr.
1045 ∞ XLV. Sed ea clarior, quòd eum, primum fuisse, proditur ex omnibus Regulis Cæsaraugustanensibus, qui nostris Aragonũ Regibus tri-
1054 buta pensitarũt. Nã Circ. Ann. Chr. ∞ LIV. nostri Regis, Ranimiri primi, cuius supra meminimus, subdititius, siue, vt nunc loquimur, *vassallus*, factus fuit: atq. vt priscis illis sæculis loquebantur, *mez quinus*. Et hoc mirificè conuenit, vt eius tempore Paternus, Cæsaraugustanus Episcopus, in ipsa Vrbe quietè sedere posset, ac de sui Cleri consensu Ecclesiam Sanctarum Massarum, nunc Diuæ Encratis vocatam, nouæ Iaccensi Ecclesiæ contribuere. Paternus enim, Cæsaraugustanus Episcopus de suorum Clericorum voluntate in Concilio
1062 Prouinciali ad Iaccam Vrbem his temporibus, Ann. scilicet ∞ LXII. sub dicto Rege Ranimiro, celebrato, eandem Ecclesiam Iaccensi tunc erectæ contributam voluit. Qua de re ita à Gregorio VII. Pont. Max. in Diplomate confirmationis illius, ijsdem illis temporibus dato, decretum fuit. *Super hæc omnia* (inquit) *addimus Sanctarum Massarum monasterium, cum redditibus suis, quod à Paterno Cæsaraugustano Episcopo fauente suo Clero, Iaccensi Ecclesiæ collatum fuisse cognouimus.* Iam vt verisimile sit, quo tempore dictum Concilium indictum fuit, quãdoquidẽ hic Regulus, nostri Ranimiri Regis vassallus erat; Paternũ Episcopũ pacatè Cæsaraugustæ degere potuisse, clerumq. siue Ecclesiasticum Ordinem ibidem repertum, suum liberum in ea re consensum præstare. Atq. per id temporis Sanctius Castellæ Rex, Ferdinandi filius, Ranimiri nostri ex fratre nepos, Cæsaraugustam Vrbem adortus fuit, eamq. sibi stipendiariam fecit. Neq. diu post Ranimirus Rex vixit. Immo cùm ob eam caussam Castellano Regi bellum intulisset magnum, & vehemens; improuisò ab illo (qui se aiebat, nisi fuisset ita lacessitus, alioquin certè quieturum fore) ad Gradus arcem op-
1063 pressus, Ann. quem diximus, Chr. ∞ LXIII. interfectus fuit. At Almugdadyrius hic, ætate longiùs processit. Siquidem Ann. Chr. ∞ LXXIII. qui Aeræ infra notatæ æquè conuenit, eum in antiquis Pinnatensium rerum Commentarijs scriptum est, aduersus Regem nostrum Sanctium IIII. primi Ranimiri F. cum Sanctio Pompelonensium Rege, illius Garsiæ filio, qui ad Ataporcam interijt, firmissimum hoc fœdus iciisse. *Aera* T̈ CXI. *VIII. Kal. Julij Sanctius Pompelonensiũ Rex, & Almutadyr Vile* (namq. hoc illi nomẽ imponitur) *die quo*

die quo facta fuit concambiatio Castrorum de Caparroso & ..... Iurauerunt concordiam firmißimam. Conuenit enim Almutadyr dare Regi Sanctio 1200. *mancussos auri vel argenti: ita quod si vult argentum; accipiat septem Solidos monetæ Cæsaraugustæ pro mancusso. Conuenit autem Rex Sanctio, mittere Carta ad Sanctio Ranimiriz, vt se, & omnes suos declinare faciat ad terra de Oscha, & reuerti in suam terram, & vt non faciat damnum in partes Cæsaraugustæ. Et si noluerit se leuare Sanctius Ranimiriz de terra de Almutadyr: statim caualguet Sanctius Rex cum toto suo potere super Sanctio Ranimiriz ad faciendum damnum in sua terra: & inter ambos donent ei alfechna; sicut in ligamentos primos scriptum est. Idem si Almutadyr necesse habuerit adiutorium, & requisierit suum amicum Regem Sanctium: ipsemet per suum corpus cum suos Barones ei adiuuet. Et si tantùm voluerit Barones; det ei quantos Almutadyr voluerit, & donec sint in seruicio, & caualcata de Almutadyr: pro vnoquoque die donet, sicut solitum est dare Baronibus de Castella, aut de Barchinona. Et statim quãdo fuerit tornatus de caualgata, & venerit ad Tutela; statim acceptis de Rege Sanctio placitis Hostaticis, pergat cum eo in vnum super Castellos capiendos, quos tenet Sanctio Ranimiriz fortiatos Regi Sanctio Garsiæ: & faciant eos reddere; & semper inuicem se adiuuent, tam super Christianos, quam super Mozlemes. Juro ego Almutadyr Vile per Deum, qui fecit cælum, & terram, mare, & omnia, quæ in eis sunt, & per legem, quam tenent Mozlemes, & per omnes Iuras, quas omnes gentes in Deo iurant; me non esse mentitum in nullo huius præscripti fœderis. Quòd si mentitus fuero in aliquo: perdam sensum, & intellectum mentis meæ, & carens legem gentis meæ cum ira Dei altißimi vadam ad Mecha: & non inde reuertar. Enneco scriba Regis notauit.* Istius autem fœderis alibi factã mentionem non inuenio. Neq. ex Archetypo me illa deprompsisse affirmare possum: sed ex priuatis quibusdam, quæ dudum comperi, monumentis. Iccirco integrum erit cuiuis, quam sibi placuerit, fidem adhibere. De hoc autem Almugdadyrio, ad cuius vitam, & Regnum comprobandum hæc attuli, nequaquam accepi plura, quæ obseruem. Illud iam differre nequeo, quod paulò ante proposui: nimirum non continenter, sed interruptè fuisse Cæsaraugustanensi Regno tot annos potitum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Aragonensium rerum

VIIII.

Yra Almundafar.

YRA enim Almũdafar, Mudyris filius, quẽ retulimus fuisse, mortuo patre, ob ciuiles suorũ seditiones, quibus ardebat tũc ciuitas, Regno
1063 spoliatum; dicto Ann. ∞ LXIII. atq. eo exeunte, Cæsaraugustanensis Regulus vocatus inuenitur. Cùmq. per idem tempus, seu nõ multò ante, Castellæ Rex Sanctius Cæsaraugustam Vrbem inuasisset, eamq. sibi fecisset vectigalẽ: fit inde, vt credibile sit, in hac rerũ mutatione dominorum etiam mutationem fuisse; atq. vt iste Yra Almundafar tunc, ipsius Regis Castellani opera, vnde eiectus fuerat, Rex restitueretur. Neq. tamen diu potuit ipsa Vrbe frui. Nam simulatq. Castellanus Rex ab ea pedem discessit; illum Vrbe pepulit Almugtadyrius: & vsq. ad illud saltẽ tempus tenuit illã, quo fidem suam cõtra nostrũ Regem Sanctium IIII. Ranimiri I. F. cum Sanctio Rege Pompelonensiũ deuinxit: vt à me paulò est ante dictũ. Posteà verò Almugtadyrio mortuo (neq. enim longiùs, quàm ad dictũ facti fœderis annum illius vitam productã puto) hic Yra Almundafar amissam Regni possessionẽ recu
1076 perauit: in eaq. constitit, quamdiu vixit. Iamq. Ann. Chr. ∞ LXXVI. cùm illius Vrbis quietè potiretur, Raimundũ, Garsiæ Nauarræ Regis filiũ, fraterno sanguine pollutũ, in ea exstorrem excepit: in qua Raimũdus ipse miserè vixit, & obijt. Neptẽ reliquit Marchesiã; quæ cuidã Azenario Lupi, primario viro, nupta fuit. Sanctius autẽ IIII. noster Rex, à Pompelonensibus intereà vocatus, Nauarræ tunc, vt memorauimus, Regnũ obtinuit. Rursus Almũdafarẽ hũc Regulũ, cũ Ruderico Biuario, Cido cognominato, magna amicitia fuisse coniuctũ perhibent. In illo autẽ, de quo ante dixi, Castellani Regis ad Cæsaraugustã Vrbẽ aduẽtu, gratiã huiusmodi inter eos initã cõijcio. Etenim Cidũ ipsum illius itineris, ac Castellani Regis cõsiliorũ omnium socium, & adiutorẽ fuisse

fuisse prisca nostra monumẽta testãtur; sæpiusq. Cæsaraugustæ, Regnante hoc Regulo, cum eo stetisse. Demũ ipse Cidus hoc maximũ dedit sui amoris signũ, qnòd cùm Almundafar iste duo Regna, quorum potiebatur, Cæsaraugustæ scilicet, ac Deniæ, inter duos filios, quos susceperat, Zulemã, & Aben Alfagium moribundus partiretur, Zulemæ quidẽ maiori, Cæsaraugustæ Regnũ relinquendo, Deniæ verò, Aben Alfagio; ob eamq. caussam, Almundafare mortuo, grauissimæ inter filios suborirentur dissensiones, ac bella: tandem sua industria effecit, vt fraternis his dissensionibus compositis, quæ pater iusserat, ab ipsis filijs rata haberentur. Vnde Zulemæ Cæsaraugustanense Regnum liberum mansit: Aben Alfagio autem, Deniæ.

X.

Zulema.

ZVLEMAM autem in Cæsaraugusta regnasse constat Circ. Annum Chr. ∞ XXCI. Cidumq. frequenter eius tempore, vt fece- 1081
rat viuente patre, eandem ipsam aduentasse Vrbem.

XI.

Hamen Aben Huth.

IPSI verò Zulemæ, filius succesit Hamen Aben Huth Circ.

Universidad de Deusto
Biblioteca

1083 Annum Chr. ∞XXCIII. Qui Abubacaris, Valentiæ Gubernatoris, filiam, vxorem duxit. Verùm non diu regnauit.

XII.
Iuceph Aben Huth.

1088 NAM Circ. Annum Chr. ∞XXCIIX. Iuceph Aben Huth, Hamenis filius, Cæsaraugustanensis Regulus nominatus apparet.
1092 Hunc aiunt Anno Chr. ∞XCII. Valentiam Vrbem vna cum ipso Cido profectum esse: atq. inde posteà reuersum, obijsse.

XIII.
Almozaben.

MORTVO autem Iucepho Ahen Hutho, Cæsaraugustanen se Regnũ adeptus fuit filius, nomine Almozabenius, siue, vt alij tradũt, Almizahenius, vel Almescahenus: eundẽq. esse suspicor, quẽ nonnulli Hametũ Almuzazimũ appellantes, in hæc tẽpora inducũt. Iã verò certum ponitũ ponitur, dũ Iuceph pater obierat, nõdũ hũc eius filiũ ê pueris excessisse. Propterea q. cùm suorũ animos timeret; fuisse ab eodẽ Cido, qui maiorũ amicitiã retinebat, Cæsaraugustam delatũ, in pacata, & quieta illius possessione constitutum. Neq. verò istius tanti beneficij fuit immemor. Ipsi enim Cido, in Hiayæ posteà, Valentini Reguli, amici sui, nefariæ mortis vindictam properanti, præsto fuit, neq. ad eam rem solam, sed & maximo quoq. ad obtinendam ipsam Valentinam Vrbem adiumento. Tandem nostrum Regem Petrum ab Oscæ Vrbis obsidione auertere cupiens, cùm ingenti ad Cæsaraugustam Vrbem Maurorum, vt retulimus, acie collecta, nostris ad Alcoracensem locum obuiam factus esset; nimia suorum clade superatus, au-
fugit Ann. Chr. ∞XCVI. Nullam verò aliam illius memoriam comperio, præterquàm quòd ex Alfonsi Castellæ Regis historia hunc fuisse, qui Abubacaris Abualhazis filiam, vxorem duxit, colligitur. 1096

XIIII.
Abdelmelch.

ALMOZABENIO Regi filium, Abdelmelch vocatum, in Cæsaraugustanensi Regno succesisse, nonnullis placet. Breuissimum tamen illius Regnum fuisse liquet.

Universidad de Deusto
Biblioteca

XV.
Hamat Almuzacayth.

1098 ANNO enimChr.∞ XCIIX. Hamat Almuzacaythus Cæsarauguſtanenſis Regulus nominatus exſtat. Quem nonnulli, Abdelmelchi filium fuiſſe, tradunt: Almorabidumq. Arabum potentia, Regno depulſum. Almorabides enim his temporibus contra Almohades ſæuiſsimè irruperant: cùmq. grauiſsimis ſeditionibus excitatis, aliquamdiu ſuperiores exſtitiſſent; Almuzacaytho hoc Regulo exacto, quòd ex Almohadum eſſet factione, Cæsarauguſtanenſe ſibi Regnum vendicarunt, eidem Duces, ſiue Gubernatores præficientes: à quibus per aliquot annos, Regali nomine explosо, poſſeſſum fuit.

XVI.
Abuhazalen.

TANDEM Abuhazalen vltimus eſt, qui Cæsarauguſtanũ ſub
1110 Regis nomine Regnũ obtinuit. Sed ad Valterrã Ann. Chr. ∞ CX. à noſtro Rege Alfonſo I. cuius hoc loco res geſtas conſcribendas ſuſcepimus, occiſus eſt. vnde eidẽ ad Cæsarauguſtã vrbẽ inuadẽdã adit⁹ patuit. Almu-

Almuſtaënum interdum, hunc Regulum appellari ſolitum conſtat. Sic namq. illius nomen, atq. obitus diem notatum legi in Archetypo quodam Priuilegio ab Vrraca Regina, ipſius Alfonſi vxore, Montis Aragonũ Eccleſiæ irrogato. *Facta Carta*, inquit, *Era* Ť C XLVIII. *anno, quo mortuus eſt, Almuſtahën ſuper Valterra; & occiderunt eum milites de Aragone, & de Pampilona, noto die* VIII. *Kal. April. Regnãte Domino noſtro Jeſu Chriſto, & ſub eius gratia Anſuſus, gratia Dei, Jmperator de Leone, & Rex totius Hiſpaniæ, maritus meus.* Anſuſi autem nomen pro Aldefonſo ſæpius vſurpatum reperitur. Tres autem ſanctos Epiſcopos in hæc tempora Cæsarauguſtanæ Eccleſiæ præfuiſſe in aliquibus priuatis monumentis continetur: Vincentium III. Petrum, ac Bernardum. Sed ſi eos, his ſaltem temporibus, ſediſſe verum eſt; breuiſſimis quidem diebus: ſiquidem vnumquemq. eorum vix ſingulos annos colligitur, ea dignitate potuiſſe perfungi. Dum autem Cæsarauguſta Mauri hi Reguli, quos memorauimus, potiti ſunt Vrbe: pro certo, ac conſtanti traditur, Confratriam, cuius initiò meminimus, Beatæ Mariæ Maioris, & *de Pilari* viguiſſe: ab ipſis quidem Muzarabibus conſtitutam: licet nonnullis, vt diximus, altiora videntur illius initia repetenda eſſe.

Hos itaq. annotaui Mauros Cæsaraguſtanenſes Regulos à ſcriptoribus varijs in locis nominatos. Eorum autem ſuperiores narratiuncu las propterea hîc annectendas duxi: vt ſi non perfecta, adumbrata ſaltem ratione intelligamus, quæ fuerit Cæsarauguſtanæ Vrbis cõdicio, quamdiu miſera ſeruile eorum iugum à ſeſe depellere nequiuit. Ex huiuſce enim rei, penitus obtruſæ, ſi non perfectione, at conatu tamen, atq. adumbratione, aliqua etiam dignitas his noſtris Commentarijs accreſcet.

De Mauris Cæsarauguſta pulſis.

CAESARAVGVSTAM igitur Vrbem, Annos ferè Quadringentos ſeruitute oppreſſam, Mauri tenuêre. Ea autem ab illorum manibus, poſt lõgam noſtrorum obſidionem, erepta, atq. Omnipotentis Dei ſingulari beneficio ad Chriſtianam, veram, & Catholicam Fidem reuocata; fortiſsimus, ac bellicoſiſsimus Alfonſus Rex ipſos

Universidad de Deusto
Biblioteca

ipsos Moauros penitus contriuit, ac domuit. Perpauci autem nonnulli in quadam Vrbis regione manserunt, tributa nostris conferentes, qui propterea *Mudejares* illis sæculis dicti sunt. Ceteri ex ea pulsi, ad diuersa Hispaniæ loca, suæ factionis gentibus subiecta, abierūt. At verò ipse Alfonsus Rex cum primùm Vrbem introiuit; Mezquitam maiorem, qui priscus semper mos fuit, à nefarijs cultibus purgari fecit, ac in ea Cathedralem Sedem consecrari. Quæ Petro Libranæ, Sanctissimo illius Episcopo iam antea designato, attributa fuit: ob idq. Petrus ad Sedem Apostolicam missus, à Gelasio II. Pont. Max. consecratus. Aljaferiam etiam, siue Alfaxeriam, Regiam suburbanam domum prædictam, idem Alfonsus Rex cuidam Berengario (vt legitur) Crassensi, mihi verò legendum placet, Cistercienſi Abbati, & Monachis donauit, vt in ea Ecclesiā construerent. Deinde inter Cæsaraugustæ expugnatores, Ricos homines scilicet, & alios, qui tantæ rei præsentes affuerant, eandem pro veteri consuetudine Vrbem diuisit. Beneharnensi enim Vicecomiti, Gastoni Fuxio vocato, Christianorum Muzarabum regionem assignauit: quæ parrochiæ, vt diximus, Ecclesiæ beatissimæ Virginis *de Pilari* finibus terminabatur: vbi hodierna die ipsius Vicecomitis Sepulchrum inuisitur. Rothroni verò, Perticarum Comiti, alijsq. primarijs viris, alias Vrbis Regiones dedit, in quibus se Seniores appellari consueuerunt. Ac quia aliquibus quarta Vrbis pars donata fuit: quandoque propterea nonnullos; Seniores in Quarton *de Caragoça*, hoc sanè loquendi genere, vocatos legimus. Seniorum autem vocabuli significationem, ac quæ eorum, quos Ricos homines appellabant, vis, & potestas, infra explicabimus. Nequaquàm autem hoc loco omittendum duximus, quod memoratus Excellentiss. Dominus Archiepiscopus Ferdinandus memoriter narrare solebat, Muzarabes Cæsaraugustanos ab ipso Rege Alfonso, dum de diuidunda Vrbe agebatur, suam quoq. partem pro rata portione postulasse: affirmantes, se licet septos, & inclusos, intimam, quam potuerant, Vrbi expugnandæ operam præstitisse. Cùmq. ea res fuisset posita in contentione: postquā diu, multumq. tractata, & agitata fuit, ob eam demum, Muzarabibus ipsis pro huiusmodi rata parte, Manlienis opidum datum fuisse. Quod se in priscis monumentis legisse affirmabat. His ergo rebus compositis, Alfonsus Rex nouæ Vrbi Magistratus Vrbanos præficiundos curauit: quippequòd eā nō militaribus præsidijs muniri solùm, sed consilij ope fulciri, ac Magistratuum dignitate oportebat.

oportebat. Itaq. Prætorem Vrbanum ordinariæ cauſſarum cognitioni præfecit: quem, ipso Arabico nomine retēto, Zalmetinam vocari passus est. Vrbis prætereà, & annonæ curatores statuit; quos posteà Iuratos appellauêre. Deniq. ipsam Cæsaraugustam, totius suæ ditionis primariam Vrbem, ac caput constituit, publicamq. ac stabilem Iudiciorum sedem. Affluentibus autem vndiq. ingentibus incolarum copijs, ciuilibusq. & criminalibus crebris inter eos quæstionibus, & controuersijs excitatis: ad eas componendas forensis strepitus accedere oportuit. Vnde nostris in pace, & otio iudicia fieri, & exerceri cœperūt, legumq. ac Fororū auctoritate definiri. Quod antea vix licuerat: ex quo illud, *Silent leges inter arma*, est iam diu tritum sermone prouerbium. Hinc autem sine vlla dubitatione euenit, vt in rerum nostrarum narrationibus, siue antiquis, siue nouis, nullam Magistratus Iustitiæ Aragonum mentionem ante hæc tempora factam, præter illius institutionē, neq. alicuius, qui eum gesserit, nomen, nisi post Mauros dumtaxat Cæsaraugusta pulsos, vt in nostrorum Fastorum Indice conscripsimus, inueniamus. Nam licet plures antea Iustitias Aragonum exstitisse dubitādum non sit, cùm eius institutio, vt docuimus, ab ipsius Regni initijs pē deat, ob idq. necessariò aliquos eidem præfuisse, dicēdū est: tamen ante Cæsaraugustam obtentam, nostris, assiduis bellis continuò implicatis, non callido, aut versuto iure, sed militari potius, atq. ex æquo, & bono iudicia fiebant. Illud acre, & seuerum, meritò iam pridem à nostro Foro sublatum, Candentis ferri iudicium, priscis illis temporibus, ad dirimendas ferè omnes iudiciarias controuersias magno in vsu fuisse legimus, & in Ecclesia Sanctæ Christinæ, quam vocant *de summo Portu* tamquàm ad id certo, ac definito loco, aliquādiu solitum exerceri: quo perquàm breuiter constituebatur quibuscumq. causis, ac litibus finis. Quamobrem eo tempore Magistratus Iudicis Medij forensis auctoritas, & vis vsq. adeo necessaria non fuerat: vel si fortasse aliquando, in oppressorū leuamē adscita, opem tulit, illius certè casus, quēadmodū & multarum aliarum rerum, cognitionem ignoramus; saltem hactenus indagare non potuimus. Huc etiam accedit, quod mihi magis placet, ne de tam longo, vt ita dicam, somno huiusce Magistratus admiremur; eam apud nos olim Ricorum hominum dignitatem fuisse, vt quæcumq. occurrerent, tam in pace, quàm in bello, omnia ab eis transigi necessariò oporteret. Vnde nec mirū, quod hac tam suprema ipsorum dignitate vigente, per plures annos hic Magistratus noster vsum fortasse vllum non habuerit. Ipsis enim Ricis hominibus, continuò Regū consilijs

Universidad de Deusto
Biblioteca

consilijs assidentibus, libertates nostræ à Regibus violari non poterãt. Posteà verò, declinante Ricorum hominum potestate, abscisisq. duobus illis memorandis Vnionis Priuilegijs, ac glisscentibus negotijs; multæ Ricorum hominum facultates in hunc Magistratum congestæ sunt, & eidem sensim plures aliæ concessæ, quæ temporum varietate Regibus, ac Regno visæ sunt ad viuẽdum quietè opportuniores. Quo pacto paulatim ad eam, quam nunc cernimus, amplitudinis dignitatẽ ascendit. In priscis autem monumentis, temporibus, de quibus agimus, propinquioribus, qui hunc Magistratum gerebant; passim Iustitiæ in Cæsaraugusta nominati inueniuntur: vel quòd Vrbs, illorum Iudicijs sedes stabilita fuerit, vel quòd in eadem frequentiùs Iustitiæ Aragonũ residere cõsueuerint. Quorum posthac singula nomina annotare decreui, dum singulorum Regum facta persequar: licet infra de ijsdem Iustitijs separatim à nobis dicendum sit. Ab eo autem tempore, quo apud nos, vt retulimus, bellico modo Iudicia exercebantur; duo illa notissima nostrarum legum principia, ac quasi sedes, & fundamẽta, quibus ipsæ nituntur, ducta fuisse non absrè conijcere licet. Alterum, vt ijsdẽ verbis vtar, quibus eadẽ cõstant: ¶ *Quòd in Aragonia omnes testamur iure militari, ac quasi in procinctu, minimè alijs Juris ciuilis sollẽnitatibus expectatis.* Alterũ verò: ¶ *Quòd in omnibus Cartæ, ideſt, publicæ scripturæ standum est, nisi contineat aliquid, quod fieri nequeat, vel sit contra Jus naturale.* Cõmuni enim, siue Ciuili Iuri à nostris legibus in quãplurimis est derogatum. Malè autem prima nostrarum Obseruãtiarũ, *De equo vulnerato*, inscripta legitur; cùm, *Prologus*, tãtùm inscribi debuisset. Nam ad docendum, nostras leges minimè recipere interpretationem, quam vocant, extensiuam, immo standum esse, vt dictum est cartæ; ea equi vulnerati similitudo adducta est, qui si nõ sit occisus, tametsi vulneratus, iuxta nostras leges non venit emendandus. Vnde ineptè ab ea similitudine, Obseruantiæ titulus sumptus est: sed Prologus tantùm inscribendus, quemadmodum in Codicibus manuscriptis continetur. Atqui apud nostros, his temporibus, nõnullas Gothicas leges in vsu fuisse, argumento est mihi antiqua quædam membranula, quam in Tabulario *de Pilari* hisce verbis conceptam deprehendi.

CONDITOR omnium rerum, Dominus Iesus Christus, Dominus noster, cùm in mundi initio cuncta creasset ex nihilo; ex osse viri dormientis, formam fecit mulieris. Ex vno duos faciens, duos vnum esse debere demonstrauit: ipso attestante, qui ait: Relinquet homo patrem suum, & matrem, &

trem, & adhærebit vxori suæ: & Erunt duo in carne vna. Quapropter In Dei nomine, Ego Arnaldus de Via, procreandorũ filiorũ amore, eligo in sp̃osam puellã honestã nomine Ermissendæ: & facio ei dotẽ, & donationẽ decimæ partis omniũ rerũ mearũ, tã mobiliũ, quãimmobiliũ quas in præsenti habeo, vel in antea Deo annuente adquirere potero: quia in Gothicis legibus cõtinetur: Nõ sine dote cõiugiũ fiat. Si quis hãc dotẽ, vel donationẽ violare præsumpserit, nullatenus possit: sed pro sola præsũptione libr̃ã vnã auri puri cõponat, & insuper hæc dos, vel donatio firma, & stabilis omni tẽpore permaneat.

Quod est factum iij. Non. Sep. Ann. Chr. M C XCVIII.

✠ *Signum Arnaldi de Via, qui hanc dotem facio, & firmo.*
✠ *Signum Bernardi de Forrad.*
✠ *Signum Petri Jozbert.*
✠ *Signum Berengarij de Riq̃ milans.*

Arnaldus sacerdos: qui præscripsit, cum literis supra positis in iij. linea die & anno quo supra. ⊛

Exstant autem duæ Gothicæ Leges præclaræ, & seueræ lib. 3. tit. 1. *De dispositionibus nuptiarum* latæ: quas hîc libet intexere, vt earum serie perspecta, id, quod proposuimus, confirmemus. Ac ea quidẽ, quæ sine dote fieri coniugium vetabat, est huiusmodi.

FLS. RCDS REX.

Ne sine dote coniugium fiat, & vt de quibuscumq. rebus dos conscripta fuerit, firmitatem optineat.

NVPTIARVM opus in hoc dinoscitur habere dignitatis nobile decus, si dotaliũ scripturarũ hoc euidenter præcesserit munus. Nã vbi dos nec data est, nec conscripta; quod testimoniũ esse poterit, in hoc cõiugio dignitatẽ futuram? quando nec coniunctionem celebratam publica roborat dignitas, nec dotolium tabularum hanc comitatur honestas? Proinde cùm quisquis aut pro se, aut pro filio, aut etiam proximo suo, coniunctionis copulam appetit: aut de rebus proprijs, aut de Principum dono conlatis, aut de quibuscumq. iustis profligationibus conquisitis, iuxta modum legis datæ, conscribendi dotem habeat potestatem. Quodcumq. autem legitimè in dote conscripserit; modis omnibus plenum robur habebit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Altera verò, quæ, vt superior inquit, conscribendæ doti modum definiuit, hæc est.

FLS. CHDS REX.

De quantitate rerum conscribendæ dotis.

CVM de dotibus diuersa semper inter nubentes oriatur intentio; plurimorum fit vtilitati consultum, si euidens huius rei institutio nihil vltra relinquat ambiguum. Decernimus igitur, ac legis huius perpetim seruata sanctione censemus: vt quicumq. ex Palatij nostri Primatibus, vel Seniori bus, gẽtis Gothorũ filiã, alteriusve cuiuslibet relictã, seu sibi, seu filio suo popo scerit in cõiugio copulandã, seu quisquis ex prædictorũ ordine, vxorẽ sibi ele gerit expetẽdã; nõ amplius vnusquisq. in puellæ, vel mulieris nomine, Dotis titulo cõferat, vel conscribat, quam quod decimã partẽ rerũ suarũ esse cõstite rit. Quod si cõtigerit, vt quicũq. parentũ pro filio suo, in nurus suæ nomine, dotem conscribere debeat: eodem modo de eo, quod eidem filio post obitum parentum suorum in portione euenire poterat, decimam exinde partem per dotis titulum conferat, quod mulier, vel puella nuptijs tradituræ optineat. Atque insuper decem pueros, decemq. puellas, & caballos xxx, seu in orna mentis, quantum mille solidorum valere summam constiterit; sit illi conscribendi, dandiq. concessa libertas. Ita vt de his omnibus rebus in coniugio mulier assumpta; si non reliquerit filios, facere quod voluerit, libera ram se nouerit habere licentiam: aut si intestata discesserit; ad maritum, aut ad propinquos mariti heredes eadem donatio redeat. Nec erit vltra licitum puellæ parentibus, seu etiam puellæ, vel mulieri, ab sponso, vel ab spõsi parentibus plus quicquã petere, vel in suo nomine conscribendum optare, nisi quantũ nunc legis huius institutio continet. Aut si forte, iuxta quod & legibus Romanis recolimus fuisse decretum, tantum puella, vel mulier de suis rebus sponso dare elegerit, quantum sibi ipsa dari poposcerit. Quod si forsitan præuẽtus sponsus scripturæ alicuius, vel sacramenti vinculo, nuptia rum tẽpore alligetur, amplius se sponsæ daturũ, quàm quod hac lege constat esse permissum; id postea ipse cõuellere, & in iuris sui potestatẽ reducere, libero potietur arbitrio. Si autẽ iuramẽti reuerentia pauidus, aut, vt assolet, negligẽtia deditus, quod amplius spõsæ dederat, reuocare, aut euacuare noluerit, vel nequiuerit; nõ oportebit vnius tepiditate, multis ad futurũ dãna nutriri. Seddum sponsi parẽtes, vel propinqui tale factũ agnouerint; vniuersa, quæ plus, quàm supra taxatũ est, spõso cõlata sunt, suo iuri, absq. cuiusquã præiudicio, perenniter vindicabunt. Certè si iã vir vxorem habens, transacto scilicet

scilicet anno, pro dilectione, vel merito coniugalis obsequij, et aliquid donare elegerit; licentiam incunctanter habebit. Nam non aliter infra anni circulum maritus in vxorem, seu mulier in maritum, excepta dote, vt prædictum est, aliam donationem conscribere poterint; nisi grauati infirmitate, periculum sibi mortis imminere perspexerint. De ceteris verò, qui nubendi voluntatem habuerint; salubri etiam proposito prouidendum, decernendumq. curauimus: vt qui in rebus omnibus decem millium solidorum dominus esse dinoscitur, ad mille solidos rerum vniuersarum comprobatione habita, in nomine sponsæ suæ, dotem conscribat. Cui autem mille solidorum facultas est; de centum solidis tali de ratione dotem facturus est. Et sic ista constitutio dotalis tituli, ab vltima vsq. ad summam omni controuersia sopita perueniat. Data, & confirmata hæc lex pridie Idus Januarij, Anno felici tertio Regni nostri. In Dei nomine. Toleto.

Sed his omissis iam modò æquum erit, vt veterem nostræ gentis in liberanda patria laudem prope Quingentesimo anno referamus.

De anno, quo Cæsaraugusta Vrbs ê Mauris erepta fuit, deq. huiusce Alfonsi Regis, eius liberatoris, interitu.

CVMQ. tantæ molitionis tẽpus apud nos certũ, atq. exploratũ esse deberet; mirandũ est etiã, quàm multiplex, ac varia confusio, tum ex veterũ historicorum scriptis, tũ ex Archetypis quoq. Priuilegijs oriatur ea de re. vt meritò quidẽ quemadmodũ & Surita noster suis in Annalibus, sic nos ipsi modò de ea conqueramur. Quidã enim Ann. ∞ C XV. Cæsaraugustã captã perhibent. Alij Ann. ∞ C XVII. Verior tamen eorũ sententia eidẽ Suritæ visa est, qui Ann. ∞ C XIIX. eam obtentã tradũt. Nos autem, vt huiusce rei hoc loco certã aliquã rationem adhiberemus, ex Cæsaraugustani Senatus decreto (haud enim aliter fieri licebat) obtinuimus, vt in publico Vrbis Tabulario, siue, quod vulgò vocãt, *Archiuio*, huius facti veritatẽ inquireremus. Itaq. die XIII. Apr. Ann. ∞ DXXC. vnàcũ DD. Vincentio Augustino, Andrea Aniniono, ac Iacobo Morlanio, primarijs ipsi⁹ Vrbis Iuratis, adstãtibus Doctore Ioãne Sora Regẽte Cãcellariã, Michaële Almazano, Ciuib⁹ Cæsaraugustanis, & Michaële, & Martino Spañol, Secretarijs, in eodẽ Tabulario inueni, vidi, ac legi Archetypũ Priuilegiũ, literis

Universidad de Deusto
Biblioteca

Gothicis membrana exaratum, eidem Vrbi ab hoc Rege Alfonso, statim cùm eam adeptus fuit, irrogatum: quod primum est eorum, quæ à nostro Molino in suo Repertorio sub verbo, *Priuilegium*, apponuntur. Cuius exemplum, quod inde sumpsi, hoc loco duxi inserendum. In eo enim planè, & dilucidè notatum est, quo anno capta fuit Cæsaraugusta.

IN DEI NOMINE, & eius Diuina clementia, Patris, & Filij, & Spiritus Sancti. Amen. Ego Aldefonsus Dei gratia Rex, facio hanc Cartam Donationis vobis totos populatores de Zaragoza, qui ibi estis, vel in antea ibi veneritis populare. Dono vobis fueros bonos; quales vos mihi demandastis, quomodo habent illos bonos Infançones de Aragone; quòd benè populetis, & finchetis ibi. Et habent fueros Infançones de Aragone, qui non tenent Honore de Seniore: quod vadat ad lite campale, & a sitio de Castellum cum pane de tres dies. Et nullus Infancione, qui ibi non quesierit ire; non habet super illum nullam caloniam, nisi quòd vetet Rex de terra suos mercatos, quòd non ibi comparet, nec vendat; & suos Alcales, quòd non illum iudicet. Et illos Infançones qui habuerunt, & tenuerunt Honore de Seniore, si fuerit reptato; non faciat directum, nisi in illa Honore stando. Istos Fueros dono, & confirmo vobis, quod habeatis, & posideatis saluos, & liberos, vos, & filios vestros, & omnis generatio vestra per sæcula cuncta: Salua mea fidelitate, & de omni mea posterita te per sæcula sæculorum. Amen.

SVNT Testes visores, & auditores de hoc Donatiuum suprascriptum, Vicecomite Gaston; & Comite de Vigorra; & Comite de Comenge: & Vicecomite de Gabarret: & Episcopo de Lascarre: & Aug. de Miramon; & Arnal de Labedan: & Didacho Lopez: & Latron: & Exemeno Fortungones de Leset; & Exemeno Fortungon de Punicastro; & Petro Momez; & Almujabut; & Lop Xemenones de Turrilgas; & Lop Sanz de Ogabre; & Chaxal; & Lop Lopiz de Calasorra; & Lop Garcez de Estella; & S. Azennar Azenarze; & S. Enneco, Calme; & Lop Garcez Pelegrino; & Petro Xemenez Iustitia; & Galin Sanz de Belgit; & Sago Frtugõ Zalmedina; & Castange; & Pere Petit; & Frtugo Lopiz de Ayerbe: & Sancio Ioannes de Osca: & Ato Garcez de Petra felice: et Ferriz de sancta Eulalia: & Ioanne Galez de Andilgon: & Lop Fortũgonẽs de Albero: et Exemeno Garcez de Rotellare: S. Exemenõ: Garcez

Garcez Lobielgo; & Tizon; & Frturgo Ioannes; & Comite Bernardo Ramon; & Belenguer Gombal; & Pere Gazbert; & Pere Miro Dẽteça; & Ramon Pere de Herille; & Ramon Amat. Et nullos homo, qui istos fueros suprascriptos vos voluerit disrumpere; dirruite illum, vel tota sua causa intus in Zaragoça, vel foras, vbicumq. inueneritis, & insuper peytet mihi mille morabedinos.

Signum Regis ✠ *Adefonsi.*

FACTA Carta Donationis de istos Fueros suprascriptos sub Era M C LIII. *in illa Açuda Ciuitatis Zaragoça, in mense Januario, in ipso anno, quando fuit capta predicta Ciuitas Zaragoça, Regnante me Dei gratia Rex in Aragone, & in Suprarb siue in Ripacurtia, & in Pampilona, vel in Castella. Episcopus Petrus electus in Zaragoça. Episcopus Stephanus in Osca. Episcopus Raimundus in Rota.*

Ego Sanctius de Bue subiußione Domini mei Regis hanc Cartam scripsi, & de mea manu signum fecit.

S. ✠ *RAIMVNDI COMES.*

Sign. Regis Ildefonsi, filius Barcinonensium Comitis, & laudo, & confirmo hoc suprascriptum. ✠

At verò hæc duo Raimundi Comitis, ac Ildefonsi filij signa in Archetypo statim post signum Adefonsi Regis continentur; ante id quod legitur, *Facta Carta Donationis* & cetera: quasi hi tres Reges huiusmodi Priuilegij concessioni simul affuissent. Quod nequaquam fieri potuit. Vetus autem apud nostros priscos Reges consuetudo fuit, vt cùm aliquod Priuilegium ab alio Rege antecessore concessum confirmabant; minimè istius confirmationis nouũ Priuilegium, siue scripturã conficerent: sed in ipsomet antiquo, quod laudabãt, suarũ Signa Confirmationũ apponerẽt: aliquãdo post signum cõcedẽtis, vt ibi; aliquãdo post signũ scriptoris, quod frequẽtiùs fieri solebat. Id verò minimè intelligentes nõnulli, forsan annuerẽt, hos tres Reges simul eo tempore affuisse. Ac ne similis error quempiam offenderet: nos hîc consultò in extremo, post scriptoris signum, Comitis, & filij signa apposuimus: quæ etiam diuersis temporibus, ab eisdẽ ibidem

Universidad de Deusto
Biblioteca

adhibita fuisse, intelligendum est. Hæc enim confirmandorum Priuilegiorum formula antiquitus maioribus nostris sufficere videbatur. Ex hoc igitur Priuilegio clarè liquet, Cæsaraugustam Vrbem Ann. 1115 ∞ CXV. qui Aeræ ∞ CLIII. in eo appositæ æquè conuenit, ab hoc Rege Alfonso vendicatam fuisse. Illud autem hoc loco est obseruandum, eo tempore, annorum seriem, non à Natali die Christi, quemadmodum posteà lege cautum fuit, sed ab Incarnatione apud nos peti consueuisse. Quo pacto illa Alfonsi verba, dum, *in mense Januario*, dixit, *quo anno Vrbs capta fuit*, sunt accipienda. Anni enim ab Incarnatione initium in mense Martio sumi debere, perspicuũ est: propterea q. Decembris mensem, in quo vrbs capta fuit, ac Ianuarium sequentem, quo dictum Priuilegium Alfonsus irrogauit, in eundem prorsus Incarnationis annũ incidisse. Ipsius autem Priuilegij fidem aliud quoq. graue testimonium confirmat, scilicet Petri Regis III. qui Ann. ∞ CCXXCIII. in Comitijs Cæsaraugustæ habitis, in quibus Generale, quod vocamus, Priuilegium concessum est, dum Cæsaraugustæ Priuilegia à maioribus irrogata, rata haberi voluit, eadem recensendo, istius meminit, illiusq. concessionem sub eadem Aeræ ∞ CLIII. annotatione supposuit. Vix autem Centum, & septuaginta anni interfuêre ab hoc Rege Alfonso ad dictum Petrum III. quem credendum non est in ipsius Priuilegij concessionis recitatione aberrasse, cùm vtriusq. ipsorum Regum tempora quodammodò fuerint propinqua. Itaq. quãuis in alijs Priuilegijs cõtineatur, Cæsaraugustã Vrbẽ, alio fortasse tẽpore fuisse captã; sanè quidẽ huic à nobis paulò ante inserto stãdũ est, quòd eidẽ Vrbi ab eodẽ Rege, qui eã expugnauit, cõcessum fuerit, ab eoq. tempore huc vsq. maxima cura, ac diligẽtia in publico illius Tabulario seruatum. Quam nos cõputationẽ in Fastis sequuti sumus, dum Petrum Eximini primum Iustitiam Aragonum, post Mauros Cæsaraugusta pulsos, sub dicto Ann. ∞ CXV. annotauimus. Priorem enim illius mentionem in eodem ipso Priuilegio inuenimus, inter alios Testes Confirmatores ibidem appositos. Atq. hæc de anno, quo Cæsaraugusta Vrbs Maurorum iugum euasit. De die vero, certi nihil habeo, quod possim afferre. Surita, & alij, quarta feria, idest, Mercurij die, decimo octauo Decẽbris, eam fuisse captam tradũt. Sic tamẽ existimo; eo decimo octauo die Decembris, vrbem fuisse in deditionẽ redactã: mense autem Ianuario sequenti, Alfonsum Regem, eam primùm introijsse; idq. quemadmodum hactenus receptum est, Sacro Epiphaniæ Festo, à quo fortasse liberationis diẽ numerandum duxerunt.

runt. At verò fas erit intexere hoc loco, quæ nũper annotata inueni in vetusta mẽbranula, in Tabulario Cæsaraugustani Archiepiscopi re cõdita, Gothicis antiquis literis, puluere, ac vetustate corrosis, exarata; sed quæ tamen legi potuerunt: vt alijs, quæ tot exstant, illustre hoc etiam accedat veteris sanctitatis, Augustissimæ, & Religiosissimæ Ecclesiæ, Beatissimæ Virginis Mariæ, quam *de Pilari* vocamus, testimoniũ. Cuius Fani tanta fuit, ac nunc est etiã religio, vt cùm illuc eamus, nõ ad Ædem Virginis, sed ad ipsam Virginẽ videamur proficisci. Ad illud igitur instaurãdum, quòd esset ruinosum, his verbis idem, quem nominauimus, Petrus Librana Episcopus vniuersos Christiani Orbis fideles excitabat.

VNIVERSIS mundi Ecclesiæ fidelibus, Archiepiscopis, Episcopis, Abbatibus, Presbyteris, omnibusq. Catholicæ Fidei cultoribus, Petrus, licet indignus, Cæsaraugustanus Episcopus Salutem, & obedientiam. Diuina fauente clementia, vestrisq. precibus, & fortium virorum audacia, Cæsaraugustanam Vrbem Christianis manibus subiugari, ac Beatæ, & Gloriosæ Virginis MARIÆ Ecclesiam (quæ diu pròh dolor subiacuit perfidorum Sarracenorum ditioni) liberari satis audiuistis. Quam BEATO, ET ANTIQVO NOMINE SANCTITATIS, AC DIGNITATIS pollêre nouistis. Adhuc tamen prioris captiuitatis mœrore confectam, omnibus pœne necessarijs egêre sapiatis: tum quia non habent, vnde diruti Ecclesiæ præfatæ parietes, & ornamenta restitui valeant: tum quia Clerici ibidem Diuino famulatui die, nocteq. vaccantes, vnde viuant, non obtinent. Vestram itaq. deprecamur clementiam, quòd si corporali præsentia illam visitare nequitis; saltim eleemosynarum vestrarum oblatione clementer visitetis, illud Psalmographi recolentes: Bs, qui intelligit. s. e. & p. i. d. e. m. l. e. d. Idest, *Beatus, qui intelligit super egenum, & pauperem: in die enim mala liberabit eum Dominus.* Prima enim tantummodò sunt singularum vocum elementa notata. *Illis verò, qui præfatæ Ecclesiæ necessariorum solatio destitutæ, ac qui suæ paupertatis gemitibus condoluerint, & vnum denarium, vel quid valeant, ad eius restaurationem miserint; Nos eis, Diuina clementia, ac Domini Gelasij Papæ auctoritate freti (exemplar literarum cuius, quas in nostra Ecclesia signatas habemus, in subscripta pagina scriptum inuenietis) atq. Domini Bernardi Archipræsulis Toletani, & Sanctæ Romanæ Ecclesiæ legati; ac omnium Episcoporum Hispaniæ ::.::'::.::': pœnitentiæ remittimus. Alij equidem*

Universidad de Deusto
Biblioteca

iuxta beneficiorum suorum quantitatem, & operum suorum meritum, delictorum suorum consequantur remissionem. Qui hunc nostrum Archidiaconum, nomine Miorrandum, & socios suos, præsentium literarum latores, benignè susceperint, vel eis consuluerint; à Domino vitam consequantur æternam. Valete.

GEL. Episcopus seruus seruorum Dei. Exercitui Christianorum Ciuitatem Cæsaraugustanam obsidenti, & omnibus Catholicæ Fidei cultoribus Salutem, & Apostolicam benedictionem. Literas deuotionis vestræ inspeximus, & petitioni, quam pro Cæsaraugustano Electo ad Sedem Apostolicam duxistis, fauorem libenter accõmodauimus. Eundem ergo Electum, nostris, tamquam beati Petri, manibus largiente Domino consecratum, remittentes ad vos, Benedictionem vobis Apostolicæ visitationis impendimus; æquam Omnipotentis Dei misericordiam implorantes, vt per Sanctorum preces, & merita, opus suum, ad honorem suum, & Ecclesiæ suæ dilatationem, vos faciat operari. Et quoniam & vos ipsos, & vestra extremis obÿcere periculis decreuistis; si quis vestrum, accepta de peccatis suis pœnitentia, in expeditione hac mortuus fuerit: Nos eum sanctorum meritis, & totius Catholicæ Ecclesiæ precibus, à suorum vinculis peccatorum absoluimus. Ceterùm qui pro eodem Domini seruitio, vel laborant, vel laborauerint, & qui præfatæ Vrbis Ecclesiæ, à Sarracenis, & Moabitis dirutæ, vnde reficiatur, & Clericis ibi Deo famulantibus, vnde pascantur, aliquid donant, vel donauerint: secundum laborum suorum, & beneficiorum suorum, Ecclesiæ impensorũ, quantitatem, & Episcoporum arbitrium, in quorum parrochijs degunt; pœnitentiarum suarum remissionem, & indulgentiã consequantur. Datæ Alesti. IIII. Idus Decembris.

Ego Bernardus, Toletanæ Sedis Archipræsul, hanc absolutionem facio, & confirmo. Ego Suboschitanus Episcopus hanc absolutionem facio, & confirmo. Ego Sanctius, Calegorritanus Episcopus, hanc absolutionem facio, & confirmo. Ego Guido, Lascurrensis Episcopus, hanc absolutionẽ facio, & cõfirmo. Ego Boso, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalis, hanc absolutionem facio, & confirmo.

VT ad institutum igitur sermonem redeamus: Alfonsus Rex, tãtæ Vrbis ditione adquisita, illustrius, præter ceteros omnes Reges, Aragonum Regnum, ac nomen effecit. Sacro enim hoc bello tam glorioſè confecto, vt idem Surita rectè in Indicibus prodit, & finitimorum Maurorum

Maurorũ Regum, & longinquorum etiam animi submissi fuêre: quos idẽ Alfonsus Rex quamdiu vixit, continuò lacessiuit. Nequaquã autẽ his tantùm implicatus prœlijs, vitam traduxit: sed vxorijs etiam, ac quã doq. externis. Nam præter varios bellorum tumultus, quos, dum Vrraca vxoris incontinentiam reprimere studuit, in Castella, ac Legione magna cum laude composuit: ad Baionam Vrbem expugnandã, quòd ab illius imperio, vt suspicor, defeciſſet, trans Pyrenæos mõtes magno comparato exercitu processit. In cuius Vrbis obsidione, Ann. Chr. ∞ CXXX. testamentum ab eo conditum perhibent: in eoq. quia 1130
prole carebat, Ranimirus autem frater sacris initiatus, Monasticæ vitæ institutis erat astrictus; Militaribus Ordinibus Sepulchri, Hospitalis, ac Templi, qui illis sæculis erant illustres, hereditario iure omnia sua Regna donasse. Vnde nostris magnæ, ac ingentes rerum turbationes excitatæ sunt. Alfonsus autem Rex à Baionæ obsidione inanis rediens, impios hostes perpetuò afflixit. Tandem qui per quadraginta annos assidua bella gerens, vnde tricies, collatis signis, cũ hostibus dimicarat, ac propterea Pugnacis, & Bellatoris Principis Cognomentum adsciuerat; derrisorio quodam certamine, ad Fragam, antiquam Gallicam Flauiam, siue vt alij tradunt, ad Sarinienæ muros dimicans, occubuit A.D.VII.Id. Sep. Ann. Chr. ∞ CXXXIII. licet alij Ann. Chr. 1133
∞CXXXIV. eum obijsse ferunt: quorum sentẽtiæ libentiùs assen 1134
tior. Nuper enim in extremo Priuilegio Alfonsi Regis, istius priuigni, quod in Tabulario Cæsarauguſtanæ Ecclesiæ asseruatur, notatum inueni. *Facta carta Ær.* ∞ CLXII. *quo anno mortuus est Aldefonsus Rex Aragonum*. Ea autem Aera posteriori anno conuenit, non autem priori. Inde nostris Tertium Interregnum patuit, non tam diuturnum illud, quàm turbulentum, & insedatum. Ipso enim Alfonso Rege deficiente, cùm testamento heredes, Regnorum dominatum adîre niterentur; eis resistere oportuit, ac Ranimirum Alfonsi fratrẽ, quamuis Monachum, ê religione abstrahere, & ad Regna capessenda commouere. Nostri enim Regnorum iuri minimè in quoquam à Rege Alfonso præiudicium aliquod inferri potuisse affirmabant. Atq. hinc euênit, quod Excellentiſſ. Archiepiscopus Ferdinãdus scitè, quẽadmodum alia omnia, asserebat: nimirum, vt cùm istius Alfonsi Regis corpus nusquam neq. viuum, neq. mortuum inueniretur; variæ de eo fingerentur fabulæ. Consultò autem à nostris illius cadauer celatum fuisse, vt donec de eo constaret, testamento viribus carente, ex ista maiori temporis productione, nostri ad Regni statum firmandum, & componen-

Universidad de Deusto
Biblioteca

componendum, meliorem ducerent opportunitatem. Atq. hæc de Alfonsi Regis interitu. Iustitiæ autem Aragonum, qui eius tẽpore inueniuntur, ij sunt, quos primos in nostris Fastis annotauimus. Petrus Exi mini: Sanctius Fortunionis: Sanctius Galindi: Lupus Sanz: & Fortunius Azenarij. De quibus aliàs pluribus. Nunc enim nuda eorum nomina hîc apponenda duximus, vt memoriã tantùm recolamus: licet de eis, ac ceteris omnibus posteà agendũ sit; atq. eadẽ hæc ipsa repetenda.

De mirando Beatæ Mariæ del Portillo ad Cæsarauguſtam Vrbem Miraculo.

QVANDOQVIDEM autem his temporibus, tametsi certam illorum rationem ignoramus, ingens Cæsarauguſtenensi Vrbi à cælo collatum beneficium proditur, quod non modò cõmuni omnium traditione, verùmetiam varijs tẽplorum structuris, ac religiosissimo Delubro, tantæ rei consecrato, certissimum semper apud nos habitum fuit: res digna visa est, vt illius hoc loco aliquã mentionẽ faceremus: ne tantæ gratiæ, ac Diuini fauoris recordatio, aut deleatur obliuione, aut vlla vmquàm senectute langueſcat. Ea siquidem mirãda res est, quã ad Beatissimæ Virginis Mariæ, *del Portillo* propterea vocatæ, Sanctissimæ nunc Ecclesiæ locum nostris contigisse proditur. Ipsius verò narrationẽ Adriani Pont. Max. verbis persequar; vt illius Sãctissimi Pastoris sermone conscripta legatur, ne mei miserrimi homunculi inopi, ac sonti lingua tabefiat. Adrianus itaq. in quibusdam literis Indulgentiarũ eidẽ Ecclesiæ concessis, de hoc celebri miraculo verba faciens, ita subdit. *Olim* (inquit) *cùm Christi fideles Ciuitatẽ Cæsarauguſtanã contra Mauros infideles, Catholicæ Fidei hoſtes, qui tunc dictam Ciuitatẽ occupabant, expugnarent: quædam Imago eiusdẽ Beatæ Mariæ miraculosè in Ecclesia ipsius Beatæ Mariæ del Portillo Cæsarauguſtanẽsibus eisdẽ Christi fidelibus, dũ bellũ aduersus eosdẽ infideles gererẽt, apparuit. Cuius visionis fauore, & auxilio, præfati fideles victoriã aduersus eosdẽ infideles consequuti fuerũt. Et extũc omnipotens Deus, meritis, & interceſsione eiusdẽ Virginis Mariæ, crebra miracula in eadẽ Ecclesia operari indies dignatus est.* Scio aliter rem hanc in eiusdem Ecclesiæ Tabulis contineri: scilicet, Mauris Cæsarauguſtam Vrbẽ, quã nostri iam obtinuerãt, noctu clã inuadere cõtendẽtibus, quadãq. muri parte ab eis cõquassata, & diruta: Sanctissi-

Sanctissimam Dei Genitricem Mariam, cælesti Angelorum agmine coacerbato, ipsis infidelibus restitisse, ac ne Vrbis sibi charissimæ potirentur, illius se præbuisse propugnatricem, ac murum. Propterea nostros mœnium reparandorum negligentiores redditos; firmam, ac saluam Vrbem ipsam statuentes, quæ eiusdem Virginis patrocinio muniretur. In ipsius verò muri diruptionis loco, quo cæleste signum apparuerat, sacrum ibi templum cõstruxisse, tantæ rei consecratum; quod, nomine inde sumpto, sub Beatæ Mariæ *del Portillo* memoria, celebre nostra hac ætate inuisitur. Alia etiam sacra delubra in eorũdẽ mœniũ cõtinuatione ædificasse, eidẽ Sãctissimæ Virgini dicata: nẽpe vt, tota Vrbe, ipsius templis circumdata, & quasi circumscripta, celebre tantæ rei, ac perpetuum signum exstaret. Siue autem iuxta Adriani narrationem, siue iuxta ipsius Ecclesiæ Tabulas, res ipsa contigerit: quoquomodo ea se res habuerit, Vrbẽ ipsam, Virginis patrocinio liberatam fuisse, certum est. Nos propterea præ ceteris omnibus eidem obsequentissimos, deuotissimosq. esse oporteret: cùm non solùm in ipsa nascentis Ecclesiæ, Catholicæq. Fidei propagatione, Cæsarauguſtam ipsam fœcundiori sobole ornatam, primo ex toto Orbe terrarum Templo, sub eius Sacratissimo Beatæ Mariæ *de Pilari* nomine, in ea ædificato, locupletare dignata fuerit: sed & in ea, quamuis Arabibus subacta, veræ Fidei semine retento, Muzarabes Christianos, piumq. semper cultum cõseruãdum curarit: nunc verò seſemetipsam ad in fedelium impetus, quasi murum quendam, ac propugnaculum opposuerit. Inde verò, ni fallor, prisca hæc ipsius Cæsarauguſtæ Vrbis Insignia, sumpta fuêre: quæ apposita inueni in vetusto quodã sigillo cereo impendenti: quod in antiquis quibusdam literis in Tabulario Ecclesiæ Beatæ Mariæ *de Pilari* reconditis annotaui. In quibus expressè continebatur, hoc esse Sigillum maius Ciuitatis Cæsarauguſtæ. Sed de his satis. Nunc de tertio Interregno.

Tertium Interregnum.

ITAQ. vt eô vnde digressa est, nostra reuertatur oratio, post Alfonsi Regis, ad Fragam interitum, Tertium nostris Interregnum datum est. Eo enim sine prole decedente, variæ super Regnorum succeſsio-

Universidad de Deusto
Biblioteca

successione obeunda ortæ sunt disceptationes. Militares enim Ordines, quibus Alfonsus ipse noster Rex testamento Regna legârat, ea sibi propterea hereditario iure obuenisse dicebant. Castellæ autem Rex, nostri Alfonsi priuignus, qui Alfonsus etiam, ac Imperator vocabatur, Regna sibi auita successione pertinere affirmabat. Nostri verò, ac Nauarrenses, qui simul de cooptando Rege consilia inibant; sibi id munus conuenire asserebant; quod neq. Alfonsi testamento, neq. alio quouis modo potuisse tolli affirmabant; nec in quoquam sibi abrrogari. Propterea neq. Castellani Regis, nec Militarium Ordinum imperio parendum decreuerunt. Immo ad eligendum sibi Regem properantes, ad antiquam Belsinum, Burgiam nunc Vrbem, Comitia indixerê. Eo autem tempore Burgiæ dominabatur quidam primarius vir, Petrus Atarefius, qui ceteris omnibus Regnorum fastigio dignior habebatur: tum quòd eis longè potentia antecelleret, tum etiam quòd esset Regali sanguine ortus. Garsiæ enim Infantis, & Theresiæ Caxalis filius erat: Sanctij Ranimiri Ripacurtiensis Comitis (quandoquidem ita placet nonnullis) nepos; Ranimiri autem Regis pronepos. Atarefij verò cognomẽtum sumpserat, ab Atarefia ditione, qua etiam fruebatur: ac quam sub Comitatus nomine antiquitus nominatam legimus. Priscis tamen quibusdam monumentis annotatũ inueni, ipsum Sanctiũ Ranimiri, Ripacurtiensem Comitem, prolis expertem obijsse. Siue autem ab eo, siue aliunde fortasse duxerit originẽ; omnes scriptores consentiunt, Petrum hunc Atarefium Regio esse genere natum. Nostri ergò, ac Nauarrenses in ipsis Burgiensibus Comitijs, omnium suffragijs annuentibus, in hoc tandem conuenêre: vt eundem Petrus Atarefium sibi in Regem cooptarent. Cùmq. propterea ad eum legationis munere duos primarios Viros destinassent, Petrũ Titionem Cadreytã, ac Pelegrinum Castellezuelum, Regale munus, ac nomen, pergratum certè nuntium, oblaturos: quæ communis omnium sententia est, Petrus ipse Atarefius adeo se legatis insolentem præbuit, vt omnes in sui odium concitaret: Regnumq. prius amitteret, quàm obtineret. Nostri etenim meritò tam intempestiua superbia stomachati, quos in eum cõiecerant oculos, illico ab eo auertentes; consilijs mutatis, Comitia ipsa ad Montionis opidum transtulerunt. Nauarrenses autem à nostris dissidentes, à Burgiæ opido ad Pompelonem Vrbem properarunt. Ibi Comitijs habitis, licet varia proposita fuerant consilia, tandem vno omnium ore, Garsiam Ranimiri, Montionis dominum, sibi in Regem cooptandum decreuerunt, clam ad eum propterea legatos mittentes. Is autem Garsias, Sanctij Nauarrensis Regis à Raimundo fratre ad Rotam interfecti, nepos erat; Ranimiri scilicet, ipsius Sanctij filij, Cidi autem generi, filius; propterea ab omnibus, Garsias Ranimiri vocabatur. Eum Alfonsus noster Imperator, qui Cæsar augustam cepit, Montionis opido donârat; ac Mergelinam, Rotronis Perticarũ Comitis filiam, & heredẽ, illi in coniugem dederat. Mõtione autẽ aderat, tamquàm Aragonẽsis Ricus homo, suum in electione Regis facienda suffragiũ laturus. Atqui dum accepit se à Nauarrensibus Regẽ euocari; clam Montione egressus, in Nauarrã proficiscẽs, Põpelone Nauarrensis Rex statim salutatus est. Tunc denuo Nauarræ Regnũ ab Aragonũ ditione seiunctũ fuit. Diuturnior verò, quàm ceteræ omnes, hæc exstitit huiusmodi Regnorũ seiunctio. Nostri, ea re comperta, imminentia timentes pericula, accelerandum rati, ne externo dominatui parerent; Ranimiro, Alfonsi fratri, licet Monacho, Sacerdoti, ac Episcopo, Regnũ ipsum, omnium suffragijs, detulerunt. At verò Iaccetanos ex omnibus primos in hanc sententiam, voluntatum inclinatione, propendisse, idem ipse Ranimirus Rex, auctor est. Tam festinanter verò ea res confecta proditur, vt vnico tantùm mense Interregnum hoc absolutum fuerit. Mense enim Octobris eiusdem anni, quo Alfonsus frater obierat; Ranimirum in Regno paterno regnantem, ac Regem, & sacerdotem nuncupatum, in publicis monumentis inueniri, Surita noster in primis testatur. Eo deniq. in Regem adscito, Castellani Regis ac Militarium Ordinum iura circa Regni obtentionem caduca, ac inania reddita fuerunt. Atque hic fuit insignis Tertij huiusmodi Interregni exitus, & finis apud nos.

Ranimirus II. Monachus, Aragonum Rex X.

TERTIO itaq. huiusmodi acto Interregno, Ranimirus II. Regnorum culmen adsciuit. A Rotensi autem Vrbe, in qua Episcopus sedebat,

Universidad de Deusto
Biblioteca

pus sedebat, ad Oscam delatus est: vbi Regale sumpsit diadema, ætatis suæ annum agens quinquagesimum. Nec verò in longinquum distulit tempus, Iaccetanis ipsis se gratum præbere: eos enim quamprimùm, quòd benè meriti fuissent de se, vt paulò est antedictum, magnis honoribus, ac beneficijs ornandos publica rogatione decreuit. Castellanus autem Rex, Alfonsi mortui priuignus, qui Alfonsus itidem, ac Imperator vocabatur, Aragoniam ditionem ad se auita successione pertinere, Sanctij siquidem Maioris iure, contendens; cùm ea fuisset illum frustrata spes, quam animo conceperat, se à nostris Regem euocatum iri: subita inuasione, Darocam, Calataiubium, Cæsaraugustam, & alia plurima cis Iberum opida mense Decembris proximo occupauit. Ipse enim Ranimirus nedum eadem defendere nequiuit: verùm satis sibi, superq. esse statuit, si se tueri, contra tantam potentiam inimici, in Moncluси arce, alijsve montosis locis antiqui Suprarbiensis Regni, ad quod recesserat, valeret. Quamuis autem Castellanus ipse Rex vniuersæ Aragonū ditionis imperiū ambierat: tantummodò ea, quæ diximus, opida inuasit; nec trans Iberum pedem posuisse apparet: sed solùm Cæsaraugustæ Vrbis, aliarumq. cis Iberum Regionum, sub Cæsaraugustanensis Regni nomine, aliquibus diebus fuisse potitū. A quo dum Cæsaraugustam obtinebat, hisce nempe temporibus, Priuilegiū illud irrogatum est, cuius idē Michaël *del* Molino in suo Repertorio meminit, sub verbo, *Priuilegium*: Incipitq. *In Dei nomine. Hæc est Carta de Foros, & Vsaticos*, & quæ sequuntur. Tametsi idē Michaël *del* Molino nominū Alfonsi, & Imperatoris similitudine deceptus, ab Alfonso nostro Imperatore cōcessum autumat. Minimè verò, sed huic eius priuigno tribuēdum est. Quem etiam fertur, cùm Legionensis Imperator ab ipsa Legionēsi ditione, quā possidebat, vocaretur; tūc quoq. Cæsaraugustæ ipsi Vrbi præclara, quæ nunc gestat, Leonis Insignia statuisse, vt eiusdē Legionensis Imperij signis, atq. ornamentis decorata maneret. Propterea conijcimus Leonem illum paruulum appositū fuisse in extrema parte illius Sigilli maioris; de quo paulò ante verba fecimus. vt Cæsaraugustam ipsam Vrbem, cùm primùm ab hoc Legionensi Imperatore eis Leonis Insignibus ornata fuit; nō ea sola, sed priscis illis, ac prioribus mista, quæ superiora in eodem Sigillo visuntur, gestare solitā arbitremur. Posteà prioribus omissis, recētiora hæc, quibus nūc vtitur, eidē māserunt Leonis solius ornamēta. Ac quibusdam

quibusdam etiam antiquis monumentis obseruaui, eadē hac ipsa tempestate, Cæsaraugustam Vrbem, quasi obsidem, ab ipso Garsia Nauarræ Rege obtentam fuisse, pro eodem Legionensi Imperatore: quem, *petitum*, idest, paruulum nominatum inuenio; non quòd paruæ ditionis dominaretur, vt volunt nonnulli, sed, vt mihi magis placet, quòd corpore esset pusillus. In tam aduersum, iniquumq. casum his, de quibus agimus, tēporibus Aragonij nominis maiestas deuenit: vt Castellano Regi licitum esset, nedum Cæsaraugustæ Vrbis quietè potiri, sed eandem & Priuilegijs, & Armorū quoq. Insignibus honestare. Quin & in deteriorem etiam fortunam Regnum nostrum deuenisse perhibent, cùm, vt ferunt, Ranimirus ipse coactus fuerit Castellani eiusdem Regis imperio parere. Nostri maiora adhuc publicis rebus detrimenta ventura pertimescentes, si Ranimirus sine prole decederet: quàmprimùm totis viribus ab Anacleto II. Pont. Max. siue, vt alij tradūt, Innocentio II. obtinere curarunt, vt Ranimirus ipse Rex, votis solutus, ad nuptias properare posset. Fuerat enim, viuente patre, pænè infans, Diui Benedicti instituto in Tomariēsi cœnobio addictus. Sacris posteà Ordinibus initiatus, ex Sahagunensi illustri Abbatia, qua eum Alfonsus frater donarat, Burgensi primùm, deinde Pompelonensi, ac Rotensi, seu Balbastrensi tandem Episcopalibus Ecclesijs præpositus. Deniq. Apostolicæ Sedis gratia obtenta, Ranimirus, Aquitaniæ Ducis, Pictonumq. Comitis, siue sororem, siue, vt alij perhibent, filiā Agnetem: quam alij Mathildem, alij Vrracam nominant: in coniugem accepit Ann. Chr. ∞ CXXXV. Ex qua, vnica filia, quam genuit, Petronilla, dū posteà fuit Barcinonēsi Comiti Raimūdo despōsa, fecūda ab ipsis propagata sobole, Aragonū Regnū ab imminētibus, quæ timebātur, externi imperij obeundi periculis liberauit; & Cataloniæ Principatu Aragonū ditioni subiuncto, posteris Regibus, ad maritimas oras, longinquaq. Regna appetenda vberrimū aditū patefecit. Sed hæc aliàs pluribus. Iā verò Ranimiro ipsi in sui Regni initijs varia rerū euenta contigisse ferūtur. Priuatis enim quibusdā monumētis, antiquis tamē, testatū cōperio, eo, ac dicto Garsia Nauarrēsiū Rege conueniētibus, quòd Ranimirus se Nauarrēsi Regno exactū grauiter cōquereretur, eā tādē pactionē initā fuisse inter eos, vt in Nauarrensi ditione Ranimirus plebi; Garsias verò vniuerso militari Ordini præesset. Atq. hinc fortasse Nauarrēsis Rex, nostri Ranimiri *Vasallus* appellari, cœpit. Iā certū est, Garsiā ipsum aliquādiu illud suū Pōpelonense Regnū, sub istius nostri Ranimiri Regis imperio, atq. vt in priscis ipsis monumētis

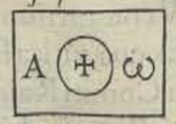
1135

Universidad de Deusto
Biblioteca

legitur, *manu*, tenuisse. Ex quibus hoc tantùm adducam Archetypum Priuilegium, ê Xixenensi Tabulario depromptum.

SVB CHRISTI nomine, & eius diuina clementia, videlicet Patris, & Filij, & Spiritus Sancti. Amen. Ego quidem Ranimirus, Dei gratia Rex, facio hanc cartam Donationis vobis Don Pere Ramon de Stata. Placuit mihi libenti animo, optimo cordis affectu, & spontanea voluntate, & propter seruitia, quod feciſtis totum tempus ad fratrum meorum, Rex Dopnus Petrus, & Rex Ildefonsus, quibus sint requies, & modò facitis ad me, vel in antea feceritis. Dono, & concedo vobis Castrum, & Villa, quæ dicitur Set Castella, totum ab integrum cum suis terminibus, & directaticis, eremis, & populatis, & montibus, & aquis, & palustris, & cum omni censu, quod mihi pertinet ibi, vel pertinere debet ad meam Regalem personam, & vocem. Et vt habeatis, & possideatis hoc totum meum donatiuum suprascriptum, quod habeatis, & possideatis ingenuum, & liberum, & francũ, & quietum, & securum, vos, & filij vestri, & omnis generatio, vel posteritas vestra per sæcula: salua mea fidelitate, & de omni mea posteritate per sæcula cuncta. Amen. Et hoc suprascriptum Donatiuum dono vobis pro hereditate, & filijs vestris, & omnis generatio vestra, per facere inde totam vestram voluntatem; quomodo de vestra propria hereditate, cum toto suo termino, sicut vmquàm melius habuit supradicto Castro Set Castella.

Signum Regis *Ranimiri.*

FACTA verò *hanc Cartam Donationis Æra* T CLXXIII. *primo die Februarij, in Monte Aragone. Regnante me Dei gratia in Aragone, & in Suprarbi, siue in Ripacurtia. Garcia Ranimiriz sub mea manu Rex in Pampilona. Episcopo Don Dodo in Osca, & in Jacca. Episcopo Garcia, in Cæsaraugusta. Episcopo Michaël, in Tarazona. Comes Arnal Miro Palgarẽsis, in Boil, & in Fõtetoua. Frgon Galindez, in Osca, & in Alquezare; Frgondat, in Balbastro, & in Petra Selez. Frgon Galindez, in Calasanz. Enneco Lopez, in Napal, & in Castro iam prædicto. Pere Ramon, in Stata. Alamazon, in Montecluso. Michaël de Rada, in Petra rubea, & in Tronzeto. Per Gozpet, in Sancto Stephano de illo malio. Pere Mur, in Banauare.*

EGO Raimundus scriptor, sub iussione Domini mei Regis, hanc Cartam scripsi: & de manu mea hoc feci. *SIGNVM*

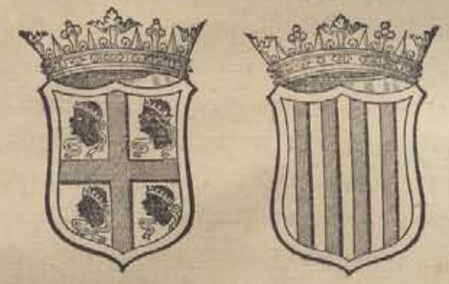
Nunc enim ea T numeri nota millesimum numerum significat: provt iam supra in alijs quàmplurimis perspici potuit. Fit autem inde, vt Aera millesima centesima tertia ibi apposita, dicto Anno ∞ CXXXV. conueniat, quo Ranimirum nostrum Regem, duxisse vxorem, retulimus. Verùm minimè his pactis Reges diu stetisse apparet; sed in maiori quàm antea disidio mansisse. Garsiæ verò secũdissimè euenerunt res. In hac enim tanta turbatione, Nauarrense, seu Pompelonense Regnum ab Aragonensi disiungere, & illud nedum, quamdiu vixit, integrum retinere valuit, sed posteris firmum, ac stabile constituere. Ea fuit egregia illius animi virtus, ac fortitudo. Nostri verò Ranimiri tanta in gerẽdis rebus inertia, atq. ignauia, vt omnibus esset ludibrio, ac contemptui; Regnumq. à proceribus miserè labefactari pateretur. Sed tamẽ illũ posteà in eos grauiter sæuitũ memorant, XV. primarijs viris ad Oscam Vrbem ab eo morte mactatis: Idq. Frocaldi Tomerien sis Abbatis monitu factum fuisse; peruulgato illo renouato exemplo, quod à Periandro cuidam Thrasybulo propositũ tradit Aristoteles. Quo, licet tetro satis, facinore suorum insolentiam compresit. Eum etiam tradunt, Castellanumq. Regem Alauonæ, nunc Alagonis, in opidum sacro Diui Bartholomæi die Ann. Chr. ∞ CXXXVI. conueniſſe: ibidemq. depactos; vti Petronilla filia, quæ vix annum compleuerat, Alfonsi ipsius Castellæ Regis filio grandiori esset nuptura: Ranimirusq. quamdiu viueret, Cæsaraugustanensis Regni potiretur. Quarum nuptiarum, ac pactionis obsidem ipsammet Petronillã à socero Rege acceptã memorant, ab eoq. ad Castellæ Regna delatã: vbi eã, Petronillæ nomine mutato, Vrracã appellauêre. At nostros, quibus huiusmodi initacõsilia vehemẽter displicuerãt; inde puellãdeducere summoperè contẽdisse fertur, etiam fingentes eã, malè se extra patriam habere: vt hoc commentitio, & simulato valetudinis infirmæ rumore, ad suos reuocatã, Barcinonensi Comiti in matrimoniũ, quod magis appetierant, collocarẽt. Ergò quod instituerat, effectum est. Ob eam enim, tametsi confictã causſam, quòd ægra valetudine premeretur, Ranimirus pater hucillam deducendam curauit: ac Raimundo Berengario, Barcinonensi Comiti, strenuo, 1136

Universidad de Deusto
Biblioteca

ac magnanimo Principi in futuram coniugem dedit, ac Aragonum Regno dotauit. Ea tamen lege, & condicione, vt Ranimiro viuente, sub eius fide, ac imperio, Raimundus Regnum obtineret: Principisq. Aragonum semper, Regis verò nomen nequaquàm attingeret, sed illud sibi Petronilla sola filia vendicaret. Quod à Raimundo Comite ad vnguem seruatum memorant. Intereà his nuptijs, ex pacto, & conuentu, ipsius Raimundi, maiorumq. Barcinonensium Comitum Insignia, quatuor baculi rubri, aureo in scuto positi, Aragonensibus Regijs Insignibus antelata, posteris Regibus, Regnoq. iam propria manserunt. Ipse verò Raimundus, vt historici nostri testãtur, illico socero Regnũ deijciente, illius gubernationem suscepit: ac mense Octobris Ann.
1137 Chr. ∞ CXXXVII. à Cæsaraugustanensibus Regali pompa exceptus, eam Vrbem ouans introiuit. Sed ego gesta hæc longiùs producerem; siquidem in annum sequentem. Nam sic in extrema parte Archetypi cuiusdam Priuilegij. *Facta Carta Æra MCLXXVI. pridie Idus Iunij, ipso anno quando reddita est Cæsaraugusta Comiti Barcinonensi.* Nisi fortasse hoc de restitutione à Castellano Rege facta intelligendum sit. Eum enim aiunt, Berenguelæ vxoris suasionibus, quæ soror Comitis erat, facilè à suscepto destitisse consilio, rataq. ac grata omnia hæc, quæ inter Ranimirũ nostrum, ac Comitem pacta fuerãt, habuisse. Sed priusquàm Raimũdus Comes Regni nostri gubernacula prenderet; à Rege socero, Regni Ordinibus cõtendẽtibus, præter futurarum nuptiarũ fœdera, arctissimi Iuris iurandi Religione, ac nouo quodam fidelitatis sacramento deuinctus fuit: ℣ Vti Aragonensibus nostris pristinos Foros, ac libertates esset inuiolatè perpetuò seruaturus. Probè autẽ Surita noster in suis Indicibus has tantas, & tam subitas nostrarũ rerum mutationes, admirandas proponit; quandoquidẽ eas nostros infra triennium ferè molitos cernimus. Ranimirus ad sacrorum Religionem reuocatus, orbus ijs rebus, quibus eum, nec voluntas, nec consuetudo assuefecerant, in Sancti Petri veteris Oscensi Ecclesia quietam, ac liberam, superstitem duxit ætatem. An verò vxore mortua, vel dimissa, incertum est. Pleriq. mortuam credunt: alij dimissam. Sub ea enim lege sibi à Pont. Max. ducendæ vxoris facultatem concessam tradunt, vt cùm primùm prolem haberet, ad pristinum Religiosæ vitæ institutum rediret. Necnon & eundem ferunt subter Regales superiores vestes semper secum Monachalem habitum gestasse. Tandem A. D. XVII. Kal. Septembr. Ann.
1147 Chr. ∞ CXLVII. mortuus est, ac in eadem Ecclesia sepultus. Eo

tus. Eo mortuo, Regia virili stirpe deficiente, Aragonum Regnum ad feminam delatum fuit, ipsam nempe Petronillam filiam, Barcinonensi Comiti in coniugem datam. Duos autem comperio tantùm, sub Ranimiro Rege, Iustitias Aragonum exstitisse: Ioannem Pelaium, & Athonem Sanz. De quibus plura alibi. Iam verò Barcinonensium Comitum originem, & progressum his Commentarijs persequi, non tam laboriosum, quàm nostro huic instituto inutile, ac infructuosum visum est: præsertim cùm eorum narrationem abundè satis noster Surita & Latina, & Vulgari lingua complexus fuerit. Propterea nos consultò eam omittere decreuimus: ne plus, quàm satis sit, huius voluminis magnitudo crescat.

Petronilla, Regina Aragonum XI. & Raim. Berengarius, Barcinonensis Comes, eius Vir.

BARCINONENSIS ergò Comes Raimundus Berengarius, Reginæ Petronillæ futuræ sponsæ fœdere pacto, ex Ranimiri Regis soceri, totiusq. Regni volũtate, Aragonum Princeps designatus, ipso etiam socero viuente, vt paulòante dixi, Regni gubernationem suscepit. In qua ea se gessit fide, prudentia, ac virtute, vt iure optimo sit præstantissimorum Principum numero adscribendus. Ann. Chr. ∞ CL. triennio ferme post soceri mortem, depactas eas nu- 1150
ptias cum Petronilla vxore, quòd iam nubilis esset, apud Ilerdam Vrbẽ, quam ipse bello adquisierat, celebrauit. Nec longo quidem interuallo interiecto, Ann. Chr. ∞ CLII. Regina filium peperit: qui, viuente 1152
patre, Raimundus vocatus fuit: post illius verò interitum Regina superstes Alfonsum illum nominari fecit. Alij etiam filij ex huiusmodi matrimonio geniti sunt: Petrus; ac Sanctius. Filiæ quoq. Dulcia, siue

Universidad de Deusto
Biblioteca

Alduntia; ac Eleonora: quæ Armengoli, siue Ermengaudo, Vrgelitano Comiti nupta fuit. Illa verò Sancio, Portugaliæ Regi. Tum & Berengarius, filius illegitimus Principi tribuitur: qui Abbas Montis Aragonum primùm, Turiasonensis deinde, ac Ilerdensis tandem Episcopus creatus decessit. Sed præter Ilerdam Vrbem, plurima alia insignia opida, strenua Principis virtute, ad nostram Catholicam Fidem reuocata fuêre. Vnius tamen Dertusæ Vrbis mentionem faciam, quòd iure à me hoc loco intermitti nequaquàm debuisset, cùm ab ea ipsi Comiti, & posteris Regibus, illustris Marchionatus Dertusæ titulus emanarit. Deniq. Raimundus Comes in Berengarij fratris, Narbonensis Prouinciæ, Braccatæ interdum appellatæ, Comitis, qui à suis occisus fuerat, necis vltionem ad Vrbē Taurinorum proficiscens, lætali morbo afflictatus, obijt in suburbano Sancti Danielis, siue Dalmatij loco,
1162 A.D.IIX. Id.Aug. Ann. Chr. ∞ CLXII. Eius corpus in Cataloniā delatum est, ac in Riuipulli monasterio maiorum tumulo collocatum. Nondum enim absolutum fuerat Populeti monasterium, quod ipse Raimundus Comes ædificare cœperat; celeberrimum posteà Regibus nostris monumentum. At Raimundum ipsum, morientem proditur, suum circa Regnorum successionem testamentum, ac voluntatem verbo, multis adstantibus, protulisse: quòd ad eam in scriptis redigendam nequaquàm vita suppeditasset. Posteà verò generalibus Comitijs à Petronilla Regina Oscæ conuocatis, testamentum hoc, licet solis verbis conditum, adhibita adstantium publica, ac sollemni iurisiurandi religione, ratum, ac sollemne decretum fuit: Alfonsusq. filius natu maior, illius virtute, Reginæq. matris annuente consensu, totius ditionis declaratus heres: qui depositō Raimundi nomine, Alfonsus, vt diximus, appellatus est. Tunc etiam ex Comitiorum decreto constitutum; vt interea dum filius, puer esset; Regina ipsa mater ad gubernacula Regni sederet. Cui rei in omnibus cumulatissimè fecit ipsa satis. Fuit enim magni consilij femina. Et verò vt filius ad duodecimum peruenit suæ ætatis annū, statim ex ipsius
1163 Reginæ matris consensu, Ann. Chr. ∞ CLXIII. idem ipse filius Alfonsus gubernacula Regnorum suscepit. Ipsa verò Regina pijs tantùm intenta rebus deinceps vixit. Obijt autem Anno Chr.
1173 ∞ CLXXIII. A. D. III. Id. Octobris. Barcinonæ sepulta iacuit. Sub cuius imperio plures Iustitiæ Aragonum Magistratum gesserunt: nempe, idem, quem annotauimus, Atho Sanz: Ioannes Didaci: Petrus Monius: filius Ioannis Didaci: Petrus

Medalla:

Medalla: Galindus Garsiæ: Sancius Garsiæ Sancta Olalla: ac Petrus Ferdinandi Castrus.

Alfonsus II. Castus, Aragonum Rex XII.

ALFONSVS autem II. Petronillæ Reginæ, & Raimundi Comitis F. Aragonum XII. Rex, maiorum Regna adeptus, ea præditus fuit animi integritate, ac modestia, vt Casti Principis cognomentum iure sibi optimo vendicarit. Non quòd à ducenda vxore abhorret. Ann. enim Chr. ∞ CLXXIV. Sanctiā, ipsius Alfonsi Castellæ 1174
Regis, quem diximus Imperatorem vocitatum, & Richæ Augustæ secundæ illius vxoris, filiam, in coniugem accepit. Sed quòd ipsius matrimonij ius castum semper, atq. integrum seruarit: seq. summum modestiæ, ac integritatis amatorem professus fuerit. Ex Sāctia filios habuit; Petrum, Regnorum heredem; Alfonsum; Sanctium; & Ferdinandum. Filias totidem; Costantiam, Emerico Vngariæ Regi primùm, eo verò mortuo, Federico Romanorum Imperatori nuptam; Eleonoram etiam; ac Sanctiam, duorum Tolosatum Comitum vxores; Dulciam quoq. quæ in Xixenæ illustri ab his Regibus constructo Cœnobio sacrum viuendi genus amplexa fuit. Cui sociata Regina Sāctia, post Alfonsi viri interitum, superstitem vitam traduxit. At Alfonsus Rex postquàm nonnulla opida Aragonum Regno subiunxit; ex quibus insignia fuêre; Fauara; Maëlla; & Turolium; cui nouas leges, sub Fororum Sepuluedæ nomine, concesit; Obijt tandem ad Perpiniani opidum VII. Kal. Maij Ann. ∞ CXCVI. Ruscinonensi Co- 1196
mitatu, ac Marchionatu Prouinciæ suæ ditioni adiunctis. In Populeti monasterio, quod pater inchoârat, ipse tamen ad exitum perduxerat, eius corpus terræ redditum fuit. Ipsius autem Regno, Magistratum

Iustitiæ

Universidad de Deusto
Biblioteca

Iustitiæ Aragonum gessisse constat; Sanctium Tobiam: Stephanum :·:·:·:

Universidad de Deusto
Biblioteca

tione animi in vxorẽ propẽdens, deinceps se illi præbuit beneuolẽtio rẽ. Posteà verò in Castellani Regis opẽ cõtra Fidei hostes adscitus, me morãdo illo Vbedẽsi prælio interfuit: inquo nostri insignẽ illã victoriã reportarunt. Inde rediens, Mõtispesulanũ profectus, in Muretinæ
1213 arcis obsidione Idib. Sep. Ann. ∞ CCXIII. decessit: ac tertius decimus numero Aragonũ Rex censeri debet. In Xixenæ monasterio sepultus iacet. In præfati autẽ Excellentiss. Archiepiscopi Ferdinãdi scriptis, quorum sæpe meminimus, testatũ inueni; à sese huiusce Regis monumentũ Ann. ∞ DLV. perlustratũ fuisse, in eoq. ipsius Regis corpus integrũ totũ, præter nasi extremitatẽ, inuẽtũ, adeo ingentis, licet æquè cõpactæ magnitudinis, vt inspicientibus magnã præseferret decoris maiestatẽ. Filiam illegitimam habuit Costãtiam, quæ Gulielmo Raimũdo Moncadæ nupta fuit. Regina verò, Romã viuente marito profecta, acerbo de eius morte nuntio delato, nec diu post obijt, filiũ relinquens, ac Regna Honorij Pontificis Maximi, Romanæq. Ecclesiæ fidei, & potestati commissa. Ad Diui Petri tẽplum in Beatæ Petronillæ sacello honorificè sepulta fuit. Quàm autẽ chara Senatui, Populoq. Romano viuens fuisset, sumptuosi, ac lamentabilis funeris, quo fuit elata, mœror indicauit. Eius obitu Mõtispesulani Comitatus, Aragoniæ ditioni subiunctus est. Huius autem Regis tempore Magistratui Iustitiæ Aragonum præfuêre: idem, quem ante diximus, Petrus Sessesius: Sessesio autem Petrus Petri Tarazona succesit: qui tempore etiam Regis Iacobi I. perplures annos eandem gesit præfecturam. Tarazona autem primus eorum est, quorum Ioannes Eximini Cerdanus in sua epistola mentionem fecit.

Iacobus I. Expugnator, Aragonum Rex XIIII.

IAM verò vt hæc superioribus connectamus, rectè, ni fallor? Aragonum Regum series hactenus deducta est: quandoquidem Iacobus I.

bus I. cuius mirificæ res gestæ nobis hoc loco attingendæ occurrunt, quartus decimus Aragonum Rex, iuxta ipsiusmet testimonium adscribẽdus proponitur. Aequè enim à Sanctio Abarca Cæsone ad eũ, quatuordecim Reges verè in Aragonia regnasse, ex nostris his scriptis perspici potest. vt nouos à Garibaio Reges excitatos nobis iure optimo vẽdicare posimus; eisq. adhibitis, & ab ipso Abarca Cæsone, non stirpis, sed Aragonũ Regni initia petẽtes, constantẽ, & certã & Regũ, & rerũ, ac temporũ rationẽ eruamus. Sed quia de his à nobis satis, superq. dictũ est: nunc reliquum erit, vt institutũ de Regibus sermonẽ prosequamur. Quo absoluto, ad Magistratus Iustitiæ Aragonũ dignitatẽ explicandã cõuertemur: licet quandoq. breuiter inter ipsorũ Regũ facta, nonnulla, quæ fortasse de eo sese offerent annotãda, perstringemus.

Itaq. Rege Petro II. in Muretinæ arcis obsidione interempto, Regnorum succesio ad hunc vnicum eius filium, Iacobum, peruenit: qui tunc septimũ ætatis suæ annum agebat. Carcasonæ autẽ aderat; quòd Regina matre annuente, Simoni, Montfortensi Comiti, liberali educatione instituendus, à Pont. Max. traditus fuisset. At verò dum ad nostros de Regis Petri morte delatum fuit nuntiũ; magni rerũ motus, ac perturbationes suboriri cœperunt, Sanctio Ruscinonẽsi Comite, ac Ferdinando, pueri Regis patruis, illas concitantibus: quippe quia palã Regale munus, ac nomen appetebãt. Nostri illico ad Simonẽ Comitẽ de puero Rege postulãdo legatos miserũt, seuera ipsis mãdata dãtes, vt Comiti nõ solũ acre bellũ indicerẽt, sed eũ ad singulare etiã certamẽ prouocarẽt, nisi legatorũ nuntio paruisset. Comes ea omnia aspernatus, Regẽ puerũ legatis tradere renuit, percitus, vt creditur, patruorũ cõsilijs, qui Regnũ à puero abstrahere totis viribus nitebãtur. Nostris aduersus Comitẽ magna propterea moliẽtibus, tandẽ Innocẽtij III. Pont. Max. iussu, puer Rex Petro Beneuentano Cardinali, Apostolicæ Sedis Legato, ad id nominatim decreto, traditus est, ab eoq. saluus, & incolumis Ilerdam delatus. Ad eam, enim Vrbem, quam tũc Aragonij circũscribebãt fines, generalia totius Regiæ ditionis Comitia, ad ipsum excipiendũ conuocata fuerant. In quibus à Cardinali Beneuẽtano Iacobus puer propositus fuit: & ab Aspargo Tarraconẽsi Archiepiscopo in vlnas susceptus, incredibili omniũ lætitia, & alacritate salutatus Rex. Ac quò magis, turbulẽtis illis tẽporibus, de illi⁹ cura, ac defensione omnes anxios, & solicitos esse oportebat: nouo, & inusitato fidelitatis signo, iurisiurandi nempe interposito fœdere, omnes se vltro, & sponte deuincientes, promiserunt fore, pueri Regis vitam,

Universidad de Deusto
Biblioteca

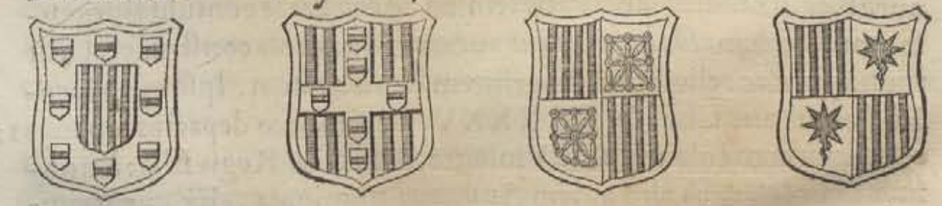
ac commodum pro virili parte defensuros. vt Iacobus ipse fuerit primus Rex, cui Aragonenses fidelitatis iuramentum præstiterint. Vnde apud nos mos ille manauit huc vsq. seruatus: vt Regibus regnare incipientibus, fidelitatis iuramentum præstemus, dummodò Reges ipsi nobis leges, libertates, patriaq. instituta maiorum seruaturos Iureiurando promittant. Ob puerilem autem Regis ætatem nostros ad id faciendum inductos ferunt: quòd nouis his erga Regiam fidelitatem adhibitis signis, turbidos quorumdam, & præcipuè patruorum, concitatosq. motus arcêri oporteret. Ipsum itaq. Regem puerum vniuersi Regnorum Ordines institutioni, ac tutelæ Gulielmi Monredonij, in his partibus Templariorum Supremi, quem illa ætas Magistrum appellabat, commendarunt. A quo in suam fidē receptus, statim ad Montionis arcē maximo ob id firmatā præsidio delatus est. Quosdam etiam Gubernatores constituerunt, intereà dum ex pueris Rex non excederet, singulis prouincijs præpositos. Ac Aragonij quidem Regni gubernationem præpotens, ac nobilis vir quidam suscepit, Petrus Ahonesius, Sanctij Ahonesij Cæsaraugustanensis Episcopi frater. Aliarum verò prouinciarum alij. At verò vniuersorum Regnorum supremæ potestati Sanctius ipse Ruscinonensis Comes, pueri Regis patruus, præfectus fuit. Dedita autē opera, præcipuaq. Cardinalis Legati industria factum id proditur, vt huius tātæ dignitatis munere Comes delinitus, à propositis Regni occupādi consilijs recederet: cùm se videret, si non Regis, Interregis saltē personā sustinere. Verùm cùm nec multos post dies ipse, ac Ferdinādus frater, noua molirentur, Regnumq. appetētes, seditiosorū hominū cateruas, quibus vniuersum Regnū redūdare cœperat, nonmodò nō disperderēt, sed & latētes sustinere curarēt, quòd sine seditionibus minimè se assequuturos crederēt, quæ expetebāt; Regno autē perturbato, faciliùs ea se cōsequi posse sperarēt: vt tāto malo imminēti cōsuleretur, nec præualeret improborū iniquitas; primarij nōnulli, ac potētes viri arctissimā inter se Cōitionē, ad Vnionis instar, fecerūt, publicis, ac sollēnibus scripturis cōpactā; quā ipsorū obsignatā Sigillis, ac Signis, firmā, & stabilē decreuerūt, multis eā, tū personarū, tū etiā opidorū, quæ vetus erat cōsuetudo, obsidibus roborātes. Atq. vt eorū mens integra, ac simplex omnib⁹ innotesceret, absentiū verò ad se opē, & volūtates allicerēt; varia istius Cōitionis exēpla per vniuersā Regis ditionē spargere, ac disseminare curarūt. Ita autē inscripta hodiernis tēporibus exstāt nōnulla. *COLLIGATIO MAGNATORVM PRO PACE REGNI TVENDA.* Cùmq. ad refrenādū incredibilem

incredibilem grassantium furorem, qui latè serpens, totum ferè Regnum occupabat, nequaquàm ea sola sufficeret: plurimæ Ciuitates, ac opida aliam inter se Copulationem inierunt, quam Vnionem, prisco vtentes vocabulo, appellauêre. Tot malis, & incommodis misera Respub. affecta fuit huius Iacobi Regis Regni, atq. ætatis initio. Sed maior quidam in eo feruor animi, quàm ætas postulabat, visus est; tam eximiamq. iam iam à puero præsetulit semper magnanimi Principis spē: vt cùm vix decimum annum attingeret, Montione egressus, Cæsaraugustam proficiscens, ea, Oscen siq. Vrbe, ac alijs nonnullis opidis ad se vocatis, Regna capessere non dubitaret, eaq. & per se ipsum regere, ac moderari, & armis etiā defendere, dum oporteret. Patrui ea re obstupefacti, ac perterriti, futuram Regis virtutem præsentientes, paulatim mutare sententiam cœperunt. Rex verò nec diu post paccatum reddidit Regnum, & tranquillum. Anno autem ætatis suæ XIII. Natalis Christi ∞ CCXXI. Eleonoram, Alfonsi Castellæ Regis filiam, 1221
vxorem duxit. Ex qua vnicum filium habuit Alfonsum: qui non infans obijt, vt fertur. Princeps enim, scilicet viuente patre futurus Regni successor, designatus fuit, connubijq. deinde cum Costantia, Gastonis, Beneharnensis Vicecomitis, filia, particeps factus. Verùmtamen cùm Iacobus ipse, & Eleonora vxor, nulla ab Apostolica Sede dispensatione, vt loquimur, obtenta, licet imprudentes, cōtraxissent, cognationis vinculo obstante, quo inuicem erant coniuncti: diuortiū inter eos à Romano Pont. fieri debere decretū fuit. Quo facto Eleonora Regina, nimiæ sanctitatis femina, ad celebre se contulit Burgense monasterium, *De las Huelgas* vocatum: quod ipsa construxerat: ybi abdita piam, ac religiosam superstitem duxit ætatem. Ipse verò Iacobus Rex Ann. Chr. ∞ CCXXXV. Barcinonæ depactas nuptias 1235
celebrauit cum Iolante, siue Violante, Vngariæ Regis filia: à nonnullis Hiolesia, ab alijs autem Andræua nominata. Ex qua fecundissimam sobolem propagauit. Filios scilicet quatuor: Petrum, Regnorum heredem; Iacobum, qui Balearibus Insulis à patre expugnatis, primus ab eodem, Rex illarum constitutus fuit; Ferdinandum, Rosilionis Comitem; ac Sanctium, Toletanum Antistitem, qui bellum contra Mauros aggressus, tragula ictus perijt. Filias vero sex: Iolantem, siue Violantem, quæ Alfonso Castellæ Regi, in Romanorū Imperatorē vocato, nupta fuit; Costantiam, Emanuelis Lusitaniæ Regis consortē; Mariā; & Eleonorā, quæ ambæ innuptæ obierunt; Ysabellam, Philippi Francorum Regis vxorē; ac Sanctiam, quæ

Universidad de Deusto
Biblioteca

mutata veste, ad sacra loca inuisenda profecta, multa ibi in pauperes Christi præclara gesit; & post eius mortem clariora per eam, Omnipotentem Deum gesisse miracula, proditur. Alios etiam filios; Iacobum, ac Petrum idem Rex habuit ex nobili femina, Teresia Egidij Vidaure vocata. Qua se posteà Regi nupsisse contendente, liteq. agitata propterea, ac ad Romanam curiam delata: matrimonium non fuisse, decretum fuit: filij tamen inde susceptι, legitimi constituti. Eos deinde pater Rex præcipuis ditionibus donauit; priorem, Exerica; Ayeruio autem, posteriorem. A quibus posteà clarissimæ Exericarum, & Ayeruiorum Regiæ familiæ dimanarunt. Ipsa verò Teresia ad Zaydiæ monasterium, Valentiæ suburbano loco ab ea constructum, secesit: in quo quamdiu vixit, permansit. Ex varijs præterea concubinis Rex Iacobus alios filios suscepit; Petrum; & Ferdinandum. Petrum quidem, ex Domna Berenguela Ferdinandi; ob idq. Petrum Ferdinandi vocatum: quem Yxaris opido donauit: & ab eo illustrissima, quæ nunc viget, Comitum Belchitensium familia ducit originem. Ferdinandum verò, ex quadam Sanctij Antilionis filia, Ferdinandum Sanctij appellatum: à quo nobilissima alia, quæ etiam nunc exstat, profluxit Castrorum gens, ita à Baronia *de Castro*, quam ei pater concesit, nominata. Singulæ autem hæ quatuor familiæ singula hæc Insignia gestarunt.

Exericæ: Ayeruij: Yxares: Castri.

Sed & Rex Iacobus quandam aliam Domnam Berenguelam Alfonsi, Infantis Molinæ filiam, contubernalem habuit: quacum, vt ipsemet in suis Commentarijs testatur, tamquàm cum legitima vxore aliquot annos vixit vnâ prorsus. Aliquamdiu enim plus, quàm decuisset, libidini paruit. De reliquo Princeps fuit, bello, ac pace clarissimus. Cuius illustria, & glorioſa facta, quia à nostratibus vtraq. lingua copioſé satis explicata sunt; silentio prætermittam: ea tantummodò attingere conabor, quæ mihi clariora videbũtur, & magis ad institutũ nostrum pertinêre. Baleares Insulas, ac Murtiense Regnum vi expugnauit:

gnauit; & quod omnium maximum fuit, celeberrimam, & opulentissimam Valentiam Vrbem. Ad cuius expugnationem vetustis monumentis testatũ comperio, idem quod Michaël *del* Molino in suo Repertorio cõmemorat; Aragonẽses quinta omniũ bonorũ suorũ parte in hoc bello Regi subueniſſe: ideoq. cùm primùm expugnata fuit, Aragonum Regno fuisse subiunctam, atq. vt in omnibus, Aragonum legibus, & Foris subiaceret, constitutum. Eodem verò Rege posthæc nouas municipales leges Valentinis rogante, Aragonenses quosdam Ricos homines, qui ibi aderant, grauiter conquestos fuisse: asserentes; Valentiæ nedum iuxta Aragonũ Foros iudicia facienda, sed & Vrbẽ ipsam, totumq. Valentinum Regnũ, pro more apud nos solito, in Honores distribuendũ esse: quandoquidem Aragonensium facultatibus partum fuerat. Quibus, dummodò conticescerẽt, concessum fuisse traditur, vt quæ ipsis opida in Valentino Regno fuerant attributa, Aragonũ Foris perpetuò parêrent. quod in hodiernum vsq. diem seruatum cernimus. Municipales inde leges Valentinis irrogari cœperunt: tametsi aliquamdiu nostras apud eos seruatas constat, & forensem viguisse huic nostro Magistratui Iustitiæ Aragonum omnino similem Præfecturam. Atqui dum Iacobus Rex ipsam Valentinã Vrbem obsidione premebat, memoriæ proditur, Vespertilionẽ quemdã, siue alãtum murem, nidulum sibi in vertice Regij tentorij collocasse. Quem cùm inde auertere famuli Regis conarentur; Regem id expressé vetuisse. Optimum enim nuntium eam sibi rem spondere affirmabat, quòd Vespertilio is (neq. id enim vacabat mysterio) cùm alioquin noctu tantũ prodire soleat, lucerna q. ac hominum concursum fugere; inter ipsos armorum strepitus in loco tam aperto, & propatulo nidulum sibi construere ausus fuisset: in quo posteà & pullos peperit, & nutriuit. Inde Iacobus Rex, capta iam Vrbe, ipsius Vespertilionis effigiẽ in superiori parte Regij Armorũ Scuti collocari iussit: eaq. Insignia Valentino Regno concesit; quæ ab eo tempore ad hanc vsq. ætatem eidem, sub *Rat pennat* vulgari vocabulo, propria manserunt militarium Insignium ornamenta. Miror autem, cur in Suritæ nostri Annaliũ voluminibus, atq. in publicis alijs nostrarũ rerum, quæ quotidie proferuntur, monumentis, hæc quasi Aragonum Regni Insignia collocata sunt: cùm numquàm nostra, nec Aragonum Regum, sed ipsius tantùm Iacobi Regis fuerint, ab eoq. primùm, Elogij loco, gestari solita, posteà Valentiæ, ac Valentino Regno concessa. Sed de hoc satis. Quare nunc ad rem. Iacobus ergò Rex quatuor ampla Regna

Universidad de Deusto
Biblioteca

expugnauit; duo Balearica; Murtiense; ac Valētinum. In quibus eum delubra ad bis mille in Deiparæ Virginis honorem construxisse perhibent: ac sub eiusdem Virginis nomine, cui se sæpius vouerat, sacrum, quē nunc vocamus, *Redemptionis Captiuorum Ordinem* fundasse: & circ. Ann. ∞CCXXXIX. Alcoleæ in opido antiquum illud ædificasse Fontisclaræ cœnobiū Cistercienſe; quod inde posteà Michaël Zapata, primarius vir, & transferēdum curauit, & celebre, quòd nunc prope Cæsaraugustam exstat, sub Sanctæ Fidei nomine ad Orbæ fluminis ripas cōstruēs, multis suis ornauit, ac locupletauit fortunis. Nec nō & in ipsa Vrbe idē Rex præclara, quæ nunc vigēt, Monasteria esse cōstituit: Sancti Dominici; Sācti Frācisci; ac Beatæ Catharinæ. Sancti Francisci quidē, vbi nunc Augustinorū exstat cœnobiū. Cetera verò in ijsdē, quibus hodie inuisuntur, eiusdē Vrbis regionibus. Sed Beatæ Catharinæ Monasteriū à quadā Domna Ermessenda *de las Cellas* sub Sācti Damiani nomine cōstructū fuisse, & ita in priscis monumētis appellatū inuenio. De eis autē sic statuo, vt quāuis hæc ipsi Iacobo Regi à scriptoribus tribuātur, nō omnia ab eodē ædificata existimem: sed quòd aliorū piā volūtatē ad ea construēda excitarit, vel quòd eius tempore constructa fuerint, vel ab eo fortasse locupletata. Fuit enim Rex Iacobus pietate, ac religione insignis. Et verò dū ab eo palā totius Regiæ ditionis singulæ partes, quas post ipsiusmet obitum vnicuiq. filiorum suorum obuenire statuebat, designatæ sunt: grauissima inde malorum semina excitata. Ea autem diuisio tripartita fuit. Nam Iacobo filio Baleares Insulas, ac Valentinū Regnum assignauit: Petro autem vniuersam Cataloniam: Alfonso filio grandiori Aragonum tantummodò Regnum relinquendo; quod in se Suprarbiensem, ac Ripacurtiensem ditiones, iamdiu subiunctas, cōtinebat. Ac quô Petrum filium præ ceteris vehementiùs amabat, vt illius portio, Ripacurtiam, ac Montionis regionem complectens, magis cōcresceret: Cataloniæ fines, quos antea Sicoris fluuius terminauerat, ad Cingæ fluminis ripas proferendos sanxit. Vnde inueterata illa Catalanorum querella orta est: vt Montionis opidum contendant, intra Cataloniæ terminos constitutum: cùm Aragonijs semper legibus, ac iuri paruerit. Alfonsus filius natu maior tam amplis ditionibus se à patre exspoliari acerbè ferens, inanes eas omnes Regnorum diuisiones, post obitum patris futuras, minabatur. Hinc fratres inter se non consilijs solùm, ac studijs, sed armis etiam dissidere cœperunt: ac varias vtrinq. perditorum hominum factiones ad se allicientes, magnas denuo aduersus mi-

sus miseram Remp. procellas, ac ciuiles tempestates excitarunt. Quas eô vsq. peruenisse memorant, vt vix possent sani, & boni viri, vllo loco, quieta mente consistere; nec quidquam apud nos esset, etiam intra priuatos parietes, tutum. Cùmq. ad hanc immoderatam grassatorum hominum licentiam comprimendam, nec procerum colligationes initæ, nec ciuitatum, & opidorum Vniones factæ sufficerent: vniuersum Aragonum Regnum, iam antea, vt quibusdam placet, distribui cœptum, nunc firmioribus præsidijs, pactis, & condicionibus admotis, in quinque regiones, quas Iunctas vocauēre, distribuendum curarunt, vnicuiq. earum certa, ac designata loca definientes. Quinque autem primarios Equestris ordinis viros constituerunt, singulis ipsis Iunctis præfectos: qui antiquitus, Paciarij sunt vocati. Pacerias enim appellarunt, quantitates eas, siue ea vectigalia, quæ quotannis ipsa opida præfectis huiusmodi pro eorum victu pensitabant. Et ab eo, quod ad pacem consequendam fuerant censa, Pacerias, quasi pacis iura nominarunt; ipsos verò præfectos; Paciarios; quasi pacis viros. De quibus multa apud Suritam, & in For. *De confirmatione pacis.* sub hoc Rege editis. Sed plura apud Vitalem. Infra autem quid ille hac de re senserit, dicam: cùm, vt in animo est mihi, illud de antiquis nostris quibusdam Magistratibus argumentum tractare cœpero. Posteà verò hi; Supraiunctarij, quasi Iunctis præpositi, dicti sunt. Ad quorum munus hoc potissimum pertinebat, in seditiosos hosce turbulentos homines acerbè inuehi, eosq. vehementer insectari: vt ipsis extra Regnum pulsis, tranquillè, & placidè in eo traducere vitam liceret. Minimè autem Calataiubium, Daroca, Turolium, singulæve ipsis attributæ regiones, quas nunc *Communitates* vocamus, in hac Iunctarum distributione constitutæ fuerunt; nec ipsa minus Ripacurtia. Ferunt autem propterea id factum fuisse; quòd in prioribus non tam redundantes, nec superfluentes sontium cateruæ vagarentur: quia eosdem puniendi curam habebant imperatores, siue militarium præsidiorum duces, ibidem constituti ad cohibendos Castellanorum impetus, quibus Regiones ipsæ cohærent. In Ripacurtia verò; quòd ea tunc, Rege tandem id contendente, Cataloniæ finibus adscripta fuisset. Paulo post tamen, publico legis sanctione, Aragonū Regno restituta fuit, Suprarbiensiq. ac Vallium Iunctæ attributa. Ab eo autem tempore, quo Cataloniæ finibus designata fuit, Paciarius Ripacurtiæ; Vicarius, nominari assueuit, Catalanorum genere loquendi, apud quos ita vocabatur. Verùm tamen lege posteà cautum est, ne

Universidad de Deusto
Biblioteca

amplius Vicarius Ripacurtiæ, sed Supraiunctarius vocaretur. De quo habemus Forum specialem quadraginta post hæc annos conditum sub titulo, *Quòd Ripacurtia, & Lithera, sint de Regno Aragonum*. Vbi de his multa. Hac igitur Regni in quinque Iunctas distributione, Forisq. annotatis, *De confirmatione pacis*. constitutis, Regnum nostrum tranquillari cœpit, ac omni prorsus perturbatione carêre: tum verò præcipuè, dum Alfonsus filius natu maior, prolis expers his temporibus decessit. qui non Valentiæ, vt multi prædicant, sed Verolæ illustri apud nos in cœnobio, sepultus iacuit. Eo enim mortuo, cõstitutus super Regnorum diuisione ordo, subitò cõmutatus est totus: ac Petrus filius, qui patri erat præ ceteris charior, vniuersæ Regiæ ditionis ab eo statim declaratus heres; ac sub illius supremo imperio Iacobus frater, Balearium Insularum constitutus Rex. Maxima inde rerum conuersio. Supraiunctariorum verò munus minimè abrogatum fuit, quòd Reipub. perquàm vtile iudicaretur, in hodiernumq. diem exstat, tametsi nõ sine aliqua ipsius dignitatis imminutione. Quamquàm autem varia nostris sub hoc Rege Comitia habita fuêre: ea tantùm persequar, quæ in nostrorum Fororum volumine annotantur. Siquidem ad Almudebaris locum Comitijs institutis, Ann. ∞ CC XXVII. For. 1. *De confirmatione pacis*. rogatus fuit. Tum alijs Cæsaraugustæ, habitis Ann. ∞ CC XXXV. For. 2. sub eodem titulo conditus. Alijs etiam, nequaquam Oscæ, neq. Ann ∞ CC XLVII. provt malè inscripti omnes hi Fori leguntur, sed in Montionis opido Ann. ∞ CC XXXVI. editus est, For. 1. *De confirmatione monetæ*. Quod si quorumdam scriptis fides adhibenda, vt meo iudicio adhiberi debet; nummaria apud nos res iam anteà sub eodem Rege Ann. Chr. ∞ CC XIIX. apud Ilerdam Vrbem fuerat constituta. Iam pridem enim erat hoc in more positum, nostrorumq. Regum instituto, vt vnusquisq. eorum in sui Regni initijs nummariam rem nouam constitueret, vel sua effigie adhibita, vel quandoq. etiam pondere, aut lege mutatis. Quod Iacobus Rex ad Ilerdã fecerat dicto anno. Cùmq. id nostris esset perquàm graue, monetæ autem forma ab ipso Rege tunc excussa, eisdem vehementer placeret: de publica, & communi Regis, ac Regni consensione, dicto Foro posteà cauẽdum curarunt, vt ea apud nos rata, ac firma perpetuò esset mansura. Propterea optimè dictus Forus, *De confirmatione monetæ*. inscriptus legitur: quòd eo non nouè constituta fuerit, sed ita confirmata, vt iam amplius augeri, minui, aut mutari non posset: sed sub eadẽ lege, pondere, ac figura hæreret perpetuò, quibus Iacobus

Iacobus ipse Rex apud Ilerdam antea cudi fecerat. Atq. his etiam posteà adiectum fuit, vt Iaccense nomen semper retineret: quemadmodum in Foro, *De Cursu monetæ*. Iaccensem autem dictam fuisse conijcere licet, in clarissimã Iaccetanæ ipsius Vrbis memoriam; quòd præclarum Regij Aragonum tituli initium, in sese genitum, iam per tot sæcula tam faustè, & feliciter propagasset. Sed de hac nummariæ rei constitutione ita in quadam antiqua glossa dicti Fori *De confirmatione monetæ*. *Nota* (inquit) *quod ante huius monetæ Iaccensis cuditionem tempore huius Regis factam* (loquitur autem de hoc Rege Iacobo) *moneta apud nos aliam habebat figuram, aliamq. legem, ac pondus. Plus enim argenti in ea erat, nec tam magnæ formæ. Solummodo erat figura vnica Crucis, qualis est Crux, quam Rex Aragonum, vt Rex Aragonum facit in clypeo liuico, ideſt Ceruleo. Attamen in moneta habebat pedem, vt hic: & ab alia parte caput Regis. Attamen veritas est; quòd dum dicti Reges intitulari cœperunt, Reges Suprarbij, Ripacurtiæ, & Aragoniæ fecerunt monetam pinguem in argento. In vna parte cuius erat caput capillis coopertum sine corona. In alia verò parte Crucis signum: atq. ex eius extremitate quidam quasi arboris frondes, Aragonio nomine circumscripto. Relicta verò priori Cruce, Crux quæ nunc à Iacobo Rege in denario Iaccensi posita est, est istius videlicet formæ.*

Hæc itaq. vt dixi, in quibusdam antiquis Foris manuscriptis obseruantur. Sed nulla ibidem caussa istius mutationis adducitur. A nonnullis antiquitatis nostræ studiosis accepimus: Patriarchalem, ideſt, duplicem hanc posteriorem Crucem, à Iacobo hoc Rege adhibitam fuisse, vt & primam Crucem, quæ Garsiæ Eximini supra arborem; & secundam, quæ Innico Aristæ cælitus, apparuêre, præsignaret: ideoq. eandem ipsam Patriarchalem Crucem in superiori parte Sigilli veteris maioris, ciuitatis Cæsaraugustæ, appositam fuisse. Nec malè quidem ea mihi videntur coniecta: optimè verò conueniunt cum ijs, quæ à nobis supra tradita fuerunt. Reiigitur nummariæ noua apud nos lex, pondus, ac nota his Comitijs ita constituta fuit: vt ea vmquàm moueri non posset. Simul etiam & ijsdem Comitijs decretum, quoddam nouum vectigal, Marauetinum vocatum, Regi, & posteris perpetuò censum iri.

Alia

Universidad de Deusto
Biblioteca

1247 Alia autem Comitia ad Oscam Vrbem Ann. ∞ CCXLVII. celebrata sunt. Quorum apud nos magna est memoria, amplissimis monumentis consecrata. In eis enim, de communi Regis, ac Regni consensione, vniuersum Ius nostrum, quod diffusum, & disipatum erat, Vitalis Canelis, Oscensis Episcopi, industria, & labore in singula genera coactum, ac digestum fuit: publicaq. sanctione decretum, vt iuxta id deinceps singula quæq. fierent iudicia caussarum. Vnde vetustiores hæ leges habentur omnibus, quæ apud nos vigent. Sed in eis, ac in nostris, quas vocamus, Obseruantijs (ne hoc silētio prætream) plurimæ inueniuntur de verbo ad verbum omnino sumptæ à legibus, quæ hodierna die sub Suprarbiensis Fori nomine passim exstant conscriptæ: quarum plurima adhuc externa opida nedum ipsam retinent nomenclaturam, sed & forensem quoq. ac quotidianam exercitationem & vsum: quem admodum cernimus in nonnullis, tametsi priuatis, earum exemplis. Hæ autem apud eos veterrimæ habentur. Vnde etiam colligitur hanc Suprarbij vocem non nouè quæsitam, vt Garibaio placuit, sed vetustate antiquissimam exstitisse. Nam eadem prorsus ratione, qua à prisco Suprarbiensi Regno, tamquam ex fonte, Aragonum, & Nauarræ Regna fluxisse demonstrauimus: ita quoq. nec valde temerè, affirmare liceret omnes leges, quæ apud nos, ac Nauarrenses vigent, ab antiquo illo Suprarbiensi Foro dimanasse: quamuis eas posteà & Regnorum, & temporum vicissitudines commutarint. Nequaquam enim de nobis prædicari posset, quod de solis Lacedæmonijs aliquando prædicatum fuit, eos vnis semper moribus, & numquàm mutatis legibus vixisse. Itaq. his Comitijs nullæ nobis leges nouæ rogatæ sunt, sed tantùm quæ obseruandæ erant, ex priscis selectæ; tametsi aliter non nemo prodidit, qui nostros numquam antea, quod iustum esset, scientes, ius sæpe cum iniuria confundere fuisse solitos affirmauit. Interdum enim agrestiores nos ille, quàm ipsa effinxit natura; cùm & idem Rex in ipsarum legum præfatione, à se eas fuisse tantùm ex varijs suorum prædecessorum Regum scriptis collectas, fateatur. Obidq. in proëmio Comitiorum, quæ Exeæ posteà ab eodem Rege habita fuerunt Ann. ∞ CCLXV. de quibus paulò-post, dum *statuisse Regem Iacobum* continetur; additur quoq. *& feciſſe Foros nouos apud Exeam*: quòd ij noui, atq. tunc primùm ederentur, priores verò nequaquam. In hac autem nostrorum Fororum collectione, siue, vt nostri loquuntur, *Copilatione*, præcipuam operam nauauit Reuerentissimus ille Vitalis Canelis Oscensis Episcopus, magnæ

magnæ eruditionis vir, ac in priscis nostris Regni scitis valde versatus: qui præter hoc magni laboris, & industriæ opus, Reipub. adeo vtile, & necessarium: librum etiam composuit varia nostrarum antiquitatum explicatione refertum. Is autem, quia incipit, *In excelsis Dei thesauris*: vulgò *Liber in excelsis* dictus est: cuius meminit prima Obseruantia sub titulo. *De venatoribus*. Illud tamen valde dolendum est, nullum ferè in his omnibus nec vestigium quidé de Magistratus Iustitiæ Aragonū institutione apparêre. Sed dū de eo verba facere oportet: tā quàm rē notam, testatā, manifestā, atq. apud omnes peruulgatam proferri, eodem prorsus modo, ac dum de ipso Aragonum Regno sermo proponitur. Quam de hoc Magistratu loquendi formam in omnibus nostris Foris, tum antiquis, tum posterioribus, seruatam videmus: apertissimè tamen in ijs, qui apud Exeam Ann. ∞ CCLXV. sub eodem Rege editi fuerunt, sub titulo. *Statuit Rex Jacobus, & fecit Foros nouos apud Exeam.* Comitia verò hæc, quibus dicti Fori rogati sunt, extrema sunt eorum, quæ, vt diximus, in nostrorum Fororum volumine sub hoc Rege habita perhibentur. In eis autē sancitum fuit; vt qui Magistratum gereret Iustitiæ Aragonum, ex eorum Ordine necessariò esset, qui militari sunt cingulo insigniti: ne ex supremo Ricorum hominū cœtu, neve ex alio ordine, aut infima plebe quispiā admunus hoc exequendum vocaretur. Ac Rici homines illam ob caussam ab eo gerendo sunt excluſi, quòd per nostras leges in eorum corpora grauiter sæuire, etiam si mererentur, ob eximiam ipsorum dignitatem, non licet. Is verò, qui huic Magistratui præsit, necesse est, cuicumq. quātumuis graui, & acerbæ, si leges violat, pœnæ vt subiaceat. Quibus de rebus copiosiùs aliàs. Eisdem etiam Comitijs quædam adhibita fuit antiqui Suprarbiensis Fori interpretatio. Nam cùm in illius tabulis, quas annotauimus, cautum fuisset, vt ad hunc Magistratum, tamquàm ad Iudicem Medium, ab ipso Rege, si quempiam læderet, prouocare liceret; ne eius rei iudicium soli Iustitiæ Aragonum fuisse attributum censeretur, eidemq. plus, quàm oporteret, concessum: lege tūc sancitū est; vt istius facti iudicatio, quamuis ad ipsum Iustitiam spectet, sit tamen ab eo facienda, adhibito Ricorum hominum, & Militum consilio, qui, vt ibi legitur, *non sint de partida*: hoc est, quòd facti illius participes non sint: Vt in For. 1. &. 2. *De Officio Justitiæ Aragonum*, ijsdem ipsis Comitijs promulgatis. In quibus omnibus cùm prior huiusce Magistratus publicis legibus constituta auctoritas inueniatur; nulla prorsus de eius institutione fit mentio; quemadmodū nec de ipsius Regni primor-

Universidad de Deusto
Biblioteca

primordijs: quasi quæ vna, & eadē apud nos fuit vtriusq. origo; & de eisdem loquendi eadem etiam ipsa ratio sit. Sed vt finem imponamus huic nostro sermoni, quem longiorem oportuit esse in huius Regis factis recensendis, quòd multiplex, ac varia eorum series exsti terit; Iacobus Rex, Regali munere glorioſè perfunctus, senex obijt
1276 Valentiæ. A. D. VI. Kal. Aug. Ann. Chr. ∞ CCLXXVI. ætatis suæ septuagesimo secundo; Regnorum verò ferè sexagesimo tertio: Rem, vt idem affirmat, à Dauith, & Salomone Regibus ad ea vsq. tempora minimè visam. Ad Populeti cœnobium sepultus est. Duo insignia Monialium Monasteria eius tempore prope Cæsaraugustam Vrbem exstitisse comperio. Alterum prope Lucenich, & Alcalæ opida ad Iberi ripas, medio quasi loco, constructum, quod sub Cistercienſi Ordine, beatæ Mariæ Regalis nomine appellabatur: eidēq. illustris quædā femina, Sanctia Innici, Abbatissa præposita, à Petro Garsia Ianuas Cæsaraugustano Episcopo Ann. ∞ CCLXXIII. benedicta fuit. Inde posteà ad Trasouarem locum, vbi celebre nunc exstat, translatum. Alterum verò in opido, *Peraman*, prope Alauonem, ad Salonis fluminis oras. Cuius imperio paruisse perhibent locum quendam *Pozuelo* nominatum, ad *Carrapinillios*, quos nunc vocamus, montes situm. Sed horum hodie nulla exstant nec vestigia quidem. Eorum verò, qui sub hoc Rege Iustitiæ Aragonum fuere, non ita. Nam & nomina, & facta magis inter se apta, & connexa, quàm ad hæc vsq. tempora, inueniuntur. Fuerunt autem plures, videlicet; Petrus Petri Tarazona, quem nominauimus paulòante; Ioannes Petri Tarazona, eius filius; Martinus Petri Artassona; Petrus Martini Artassona I. Petrus Sanctij; Rudericus Castellezuelus; ac Fortunius Ahe. Martinus autem Sagarra, vix affirmare possum, an sub eodem hoc Rege, vel sub Petri III. illius filij imperio Iustitiatum obtinuerit. Adhuc enim certam huiusce rei rationem neq. studio assequi potui, neq. industria: tametsi ipsum Sagarram in hæc tempora incidisse comperio. Sed de his suo loco. Quandoquidem autem huius Iacobi Regis Regno, Anno infra annotato, beatus Dominicus, innocēs Cæsaraugustanus, qui *Sanct Dominguito* vulgò appellatur, illustrem in eadem Vrbe martyrij coronam reportauit: glorioſam illius mortem hoc loco, antequàm ad Regis Petri facta conscribenda traducar, recensēre decreui, ne tantam apud nos rem vlla vmquàm obruat vetustas: etverò præcipue, vt eorum Sanctorum imitatores esse propensiori animi studio laboremus, quorum nobis in ea, quam

quam nunc colimus, vrbe tot glorioſa trophæa proponantur. Huius verò Martyris tale fuit: quemadmodum in templi maximi Tabulario memoriæ proditum exstat.

Incipit Passio Beati Dominici, Innocentis Martyris, Cæsarauguſtani.

A D honorem Domini nostri Jesu Christi, Saluatoris, ac Redemptoris nostri; qui salus, & vita est omnium; cui omne genu flectitur cælestium, terrestrium, & infernorum: necnon etiam ad honorem Innocentis Martyris sui, nomine Dominici. Qui apud Ciuitatem Cæsarauguſtanam natus est cum signis mirandis; videlicet cùm corona in capite, & Cruce in armo dextro; cuius fuerunt genitores Sanctius de Vall Tabellio, & Elisabeth vxor eius. Et cum Dominicus haberet ætatem annorum septem, & literas ediſceret, & tractatus enormis, & nefarius inter hostilem, & impiam gentem Judæorum eiusdem Vrbis, iniquitatibus vsitatam, esset habitus, vt quicumq. occultè furaretur, aut raperet paruulum Christianum, & eis traderet, vt morti daretur; esset ab omnibus peytis, ac tribulationibus, & impositionibus quibuscumque per eos soluendis exemptus: exinde Mosse Albayhuzeto Hebræus, mali conscius, Judæ iniqui proditoris sæuissimus imitator, suggestione diabolica, rapuit occultè, & repente Dominicum; & eum ligatum fune Aljamæ tradidit Judæorum. Qui crudeliſsimè, renouantes Christi sanguinem, clauis pariete paruulum confixerunt, & eius latus grauiter lancea perforarunt. Et inde sat agentes, ne hoc nefas tam detestabile panderetur; eligentes tempus opportunum, ad litus fluminis Iberi corpus Martyris occultarunt. Christus autem scrutator cordium, & cognitor secretorū, pro quo Sanctus Dominicus passus erat; corpus eius iam voluit reuelari. Itaq. factū est, dum custodientes nauiculas, quæ erant ad portam præfatæ ciuitatis, solicitè vigilarent: viderunt aliquibus noctibus lumina cælica valde corruscantia supra locum litoris, vbi sanctum corpus, vt prædicitur, fuerat occultatum. Admirantes, quid hoc esset; cum hoc esset relatum ciuitati: aliqui ex Ciuibus accedentes ad litus prædictum, corpus Martyris absq. capite, & manibus, ligatum funibus inuenerunt. Clero autem, & populo hoc scientibus, fuit inde illud ad supradictam Ciuitatem ductum, atque positum in Basilica Sancti Egidij. Ex qua, aliquibus diebus elapsis, cùm corpus Martyris extraheretur; se quidem miraculosè, flexis genibus, absque vllo dubio, ante ostium ipsius Ecclesiæ assistenti populo ostenditur. Et audito præconij sonitu generaliter per Ciuitatem facto, necnon Episcopo, & Clero ad prædictam Ecclesiā cum ingenti sollemnitate,

Universidad de Deusto
Biblioteca

& populi celebri deuotione venientibus, miris corruscantibus miraculis, omnium sancta congregatio fuit facta. Et per manus Sacerdotum cantantium, & Deo psallentium, omnibus alijs Dominum in Sancto suo deuotissimè laudantibus, sollemni processione vnanimiter ordinata, & ad tam insigne spectaculum Ciuibus, Militibus, Nobilibus, & cuiuslibet condicionis hominibus, ac mulieribus :.:.:.:.:.:.:.:.:.: occurrentibus, ac cereos albos suis in manibus baiulantibus (vbi dulcissima omnium instrumentorum musicalium melodia, ac tubarum sonora armonia non defuit) ad Ecclesiam Sancti Egidij primò accersitis, & ibidem debitè receptis; per omnes Ecclesias sanctum corpus alacriter delatum, tandem per portam Cignegiam abeuntibus, exinde ad Sanctam Sedem Vrbis prænominatæ fuit sollemniter translatum. Mosse Albayhu tandem corde contritus, & relicta via iniquitatis, impietatis, & doli Judæorum, sacramentum Baptismatis acceptauit. Contemplemur eia fratres charissimi patientiam, passionem, & innocentiam beati Dominici; eius sacrum tumulum assiduè visitantes. Hic est comes Innocentium, & Martyrum, habens Insignia Christi: & etiam positi in ægritudine, & alijs necessitatibus, vt eum adiutorem sentiamus, eum fiducialiter inuocemus: cuius meritis, & precibus efficiamur participes Regni Dei. Passus autem est Beatus Dominicus mense Augusti Anno Incarnationis Dominicæ ∞ CCL. Regnante Domino nostro Jesu Christo. Qui cum Patre, & Spiritu Sancto viuit, & regnat per infinita sæculorum sæcula. Amen.

At Arnaldum Peraltam Episcopum eo tempore Cæsaraugustæ sedisse constat; magnæ religionis virum, ac in literarum scientia valde versatum. Qui nobilissimo genere ortus erat. A Peraltarum enim apud nos clarissima familia ducebat originem. Is secundus Episcopus fuit Valentinæ Vrbis, post eam ab hoc Iacobo Rege Christianis, quemadmodum narrauimus, restitutam. Inde ad nostram Vrbem translatus, præsens affuit mirandæ huic rei. Propterea me hoc loco illius mentionem facere dignissimum iudicaui. Itaq. tot rebus insignibus, meritò illustre Iacobi Regis I. Regnum exstitisse censendum est. Verùm illustrius redditum fuit, ineffabili, ac diuino Sacratissimi corporis Domini nostri Iesu Christi mysterio, quo Daroca ipsa Vrbs tantoperè nunc gaudet insignita. Sed nunc ad Petri III. Regis facta annotanda conuertar.

Petrus III.

Petrus III. Magnus, Aragonum Rex XV.

IACOBO enim Rege vita functo, Petrus filius, excelsi, atq. inuicti animi Princeps, Regnorum Aragonum, Valentiæ, ac Principatus Cataloniæ hereditatem adiuit; qui apud nos tertius huius nominis fuit: quintus decimus autem Aragonum Rex. Illustre verò id Magni cognomentum, inde sibi inditum prædicāt, nec immeritò; quòd tametsi Romanorum Põtificum, ac omnium ferè Christianorũ Principum potentiæ aliquamdiu in eius ruinam, tamquàm in communem hostem, Ecclesiæq. inimicũ conspirarunt; sui præterea subditi, antiqua iura, patriasq. leges in quamplurimis rebus, frangi dolẽtes, ab eo dissidere, pristinæ libertatis retinendæ caussa, coacti fuêre: sola animi sui magnitudine omnes has, graues quidẽ, ac per se magnas, difficultates cõcoxit, neq. nõ imminutã solùm, sed ingenti potiùs incremẽto adauctã sibi, & posteris ditionis suæ maiestatẽ reliquit. quasi ad id potissimũ tot in eũ procellas excitatas fuisse iudicemus, vt magis illius virtus, atq. animi splendor enitescerent. Costantiã iamdiu, viuente patre, vxorẽ duxerat, Mãfredi Siculi Regis filiã, atq. heredẽ: quã sociã sibi, ac comitẽ esse voluit, dũ Regale Diadema, maiori quàm antea apparatu, ac sollemnitate imponendum curauit. Illud autem magnum fuit ipsius humanitatis, ac prudentiæ signum; quod etsi pater adhuc viuus, extremo licet spiritu exanguis, & confectus, vniuersa eidem Regna detulerat; numquàm tamen se Regem salutari passus est; sed tantùm Infans primogenitus, etiam mortuo ipso patre, appellari voluit, Regale prorsus nomẽ recusans, donec sibi pro more solito à cunctis Regni Ordinibus defferretur. Ad eam autem rem Nouemb. mense eiusdem Ann. Chr. ∞ CCLXXVI. maximis ad Cæsaraugustam Vrbem Comitijs 1276
institutis, Petrus ipse, ac Costantia vxor, sollemni pompa in templo maximo illius simul excepti, Regijs Insignibus ornati fuêre, atq. oleo sacro à Bernardo Oliuella Tarraconensi Archiepiscopo vncti.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Verùm antea Petrum ipsum expressé, adhibita sollemni stipulatione, excepisse proditur; quòd tametsi Regalia sibi, ea, quam recensuimus, forma, imponerentur Insignia; nequaquàm se ob eam caussam iuri suo in aliquo velle abrogare, vt ab Ecclesia Romana, neve per eam, neve contra eam, vllo vmquàm tempore, illa se suscepisse induceretur. Atq. hoc idem nonnullos post eum Aragonum Reges cauisse comperimus, dum se simili modo Regijs Insignibus honestarũt. Et verò Petrus Rex nec ita multò post, nouam Sicilienſis appetendi Regni molem aggressus, ipsemet sibi summum, in quo erat, otium perturbauit. Siculi enim cùm post Manfredi Regis interitum, qui Reginæ nostræ pater erat, Caroli Regis imperio paruissent; nequeuntes iam amplius, vt dictitabant, illius perpeti dominationẽ superbam, neq. Gallicæ suæ gentis quotidiana, maxima, & turpia conuicia sustinere: effrenatè, soluto quodã, ac libero totius populi motu, in Gallos, insultantes, ad vespertinam illis, memoratã satis, inferendam necem commoti sunt, quã singuli posteà singulis suis hospitibus intulerũt. Quo commisso facinore, Siculi statim, publica legatione missa, proijcientes se ad istius nostri Regis pedes; eidem, quòd maritus esset Costantiæ Reginæ, filiæ Manfredi, Siciliæ quondã, vt diximus, Regis; vniuersum ipsum Sicilense Regnum, bona, fortunas omnium, ac sese metipsos totos offerentes prorsus, illius auxiliũ, ac fidem implorarunt. Petrus Rex turpe statuens eos deserere, quorũ legati supplices ad ipsius pedes miserè lacrymantes iacebant; Siciliæ præterea Regnum, quod iniustè à Carolo oppressum sæpius mœruerat, vltro tunc sibi delatum videns: quo erat excelso, & magnifico animo præditus, vniuersum totius imperij sui patrocinium in Siculorũ opem immittendũ decreuit: seq. eis, & ad imperiũ, & ad periculũ, atq. aciem futurum præsto, victoriaq. aut morte satisfacturum spopondit. Iccirco protinus ingẽti classe, quam iam antea ornari iusserat, ad Siciliæ oras appulsa, primus nostrorum Regum transmarina bella aggressus fuit. Sed antequàm nauim conscenderet, Alfonsum filium natu maiorem, quem vniuersi Regni Ordines in Comitijs Cæsarauguſtanis, quorum supra meminimus, futurum heredem, solito iurisiurandi interposito fœdere, designauerant; ditionibus Aragonum, Valentiæ, ac Cataloniæ donauit: quasi illius animus futura mala, sibi iam imminentia, præsentiret. Neq. ea res cuipiam tunc in opinione esse poterat dubia, aut incerta. Siculorum etenim caussa in eum statum peruenerat, vt quisquis eorũ partes susciperet; vltrò, atq. obuiam grauissimis se offerret periculis: cùm non ipsius Caroli solùm, ludificati

ficati Regis, sæuitia, sed Romani Pontificis, ac Francorùm Regis, qui illum fouebant, totiusq. ferè Italiæ concitata vis, & potestas in eum esset necessariò eruptura. Sed tamen quæcumq. proponeretur fortuna, eam sibi omnino Rex Petrus subeundam statuit: modò afflictis Siculis imploratam opem, auxiliumq. præstaret. Itaq. postquàm ex sententia nauigans, tandem cum maxima classe, equestribusq. ac pedestribus copijs, Siciliam appulit; incredibili alacritate exceptus, Septemb. mense Ann. ∞ CCXXCII. generalibus Comitijs indictis, totius Siciliæ sa- 1282
lutatus fuit Rex. Cuius animum quô Siculi ipsi ad quæcumq. pro eorum defensione, subeunda pericula magis firmarent; sese priùs omnes, publica, ac sollemni vniuersorum Regni Ordinum iurisiurandi religione interposita, deuinxerunt, pollicentes Regis vitam, ac commodum, quantum vires sufficerent, defensuros, quoduisq. sibi ipsis potius periculum adeundum fore, quàm ab hac fide, & voluntate deficerent. Regis etiam posteà promissionem accessisse proditur, se eos, quos tuendos susceperat, numquàm à se desertos esse passurum. Hinc varia bella commota sunt, acerba, atq. horrida: quibus diutissimè non ipsa quidem Italia modò, sed totus penè Christianus orbis exarsit. In his autem omnibus Petrus noster Rex nedum præstantissimi imperatoris susceptum munus, sed & fortissimi quoq. gregarij militis cumulatissimè expleuit. Nam à Carolo competitore, qui strenui Principis locum obtinuit, in singulare certamen vocatus, impigrum se præbuit: ac opportuno, quamuis insperato tempore, non sine magno vitæ periculo, constitutum certaminis locum accurrens, celebrem triumphum ex inimico absente reportauit: cùm alioquin quòd prouocator esset, primus eo loco sistere debuisset. Philippo etiam Francorum Regi, ipsius Caroli fratri, qui maximo suorum, & fœderatorum comparato exercitu Cataloniam inuasit; perquàm pusillis copijs obuiam procedens, audacter obstitit: eumq. funesta peste correptum, inanem coëgit, ac mortuum in Galliam redire. Fuit etenim eidem Petro Regi, præter singularem hanc inuicti animi virtutem, quædam ad tot res benè gerendas diuinitus adiuncta fortuna. Sed tamen dum fortis ad pericula haberi voluit; in Rempub. nostram se talem exhibuit, vt non magis eius tempore externis, quàm malis domesticis laborarit. Nam cum ab eodẽ Rege antiqua Regnĩscita, patriæq. leges passim labefactarentur, nec quidquã quotidianæ ea de re propositæ querellæ prodessent: nostri maiorũ exẽplo, arctissimã inter se coierunt generalem procerũ, opidorumq. Vnionem, intermissæ libertatis

Universidad de Deusto
Biblioteca

vindicem: quam tanta constantia, animorumq. firmitate roborarunt, vt ab ea se diuelli nec vi, nec metu, nec vllis prorsus blanditijs paterentur: adeò vt inter hos tot, ac tantos externorum bellorum tumultus, nihilominus de communi, ac publica libertatis caussa priùs agendum statuerent, quàm ab illa mente desisterent. Nec minoribus profectò, quàm his omnibus angustijs efferuescentem Regis spiritum conquassari oportebat. Tandem nostri, quod cupiebant, consequuti sunt. In
1283 Comitijs enim Cæsaraugustæ habitis Ann. Chr. ∞ CC XXCIII. V. Non. Octob. Generale, quod vocamus, Priuilegium nobis irrogatum est: quo intestina bella aliquamdiu sedata fuerunt. Verùm Rex Petrus, cuius acrem, & elatum animum non natura sua, sed necessitas ipsa lenierat; initam nostrorum Vnionem acerbè ferens, Petro Martini Artassonæ, Iustitiæ Aragonum, Magistratum abrogauit. Quamuis autem se ad id adductum dicebat, quòd ipse Iustitia sibi esset suspectus: simulatæ istæ omnes erant, & confictæ caussæ: cùm revera quia in Vnione coëunda suam præcipuam operam Iustitia nauârat, contra eum Rex acerbã iram suam, intimo corde conceptam decreuisset, in muneris tandem abrogatione erumpendam. Cui statim quemdam præposuit Cæsaraugustanum ingenuum ciuem, Ioannem Egidij Tarinum. Vnde reuirescere cœperũt domestica mala, quæ iam exaruisse credebantur. Nostri enim hanc ob caussam, quam summæ libertatis statuerunt, intermissam Vnionem renouarunt. Post varios tandem rerum euentus, Petrus Rex, vt nostros ad se alliceret, quòd de Gallicarum copiarum aduentu graues sparsi essent rumores; Comitia ê ciuitate Oscæ, ad quam fuerant indicta, ad Zueræ opidum, à Cæ-
1285 saraugusta Vrbe non longè, Ann. Chr. ∞ CCXXCV. transferenda decreuit. In quibus quamquàm id, super quo præcipua contentio orta fuerat; vtrum scilicet Rex ipsi Iustitiæ Aragonum, Magistratum abrogare posset, necne, deffinitum non exstat: sed iam nunc publica lege, ne id Regi facere liceat, interdictum est: quemadmodum demonstrabimus infra suo loco. Siquidem tunc in ea caussa supersederi oportere visum fuit nostris. Etenim cùm Gallici exercitus tubarum sonitu, & clangore iam iam totum ferè Regnũ personaret: satis benè res domesticas constitutas duxerunt, quomodocumq. constituerentur; modò in tanta rerum perturbatione, afflicti Regis animum, nimio tam potentis inimici exercitus terrore perculsum, subsidio suo, ac impensa ope excitarent. Rex autem ea erat calliditate præditus, & astutia, vt se modò lenem, ac mitem, modò austerum, & acerbum redderet,

iuxta

iuxta oblati sibi temporis fortunam. Itaq. nostri veteres initas querellas deponentes, in patriæ defensionem properarunt: quæ Dei nutu, Regisq. & suorũ virtute ab imminẽti Gallorũ periculo liberata fuit. Sed hac de re æquum erit hoc loco, vt Martinum nostrum Regem loquentem audiamus. Nam sic ille, dum Gerundensem Ecclesiam donis locupletare curauit; quemadmodum in Regestro Gratiarum Ann. ∞ CCCXCIX. continetur. *Quia accensi nedum splendore nostræ deuotionis innatæ, quam erga Ecclesiam Sancti Felicis ciuitatis Gerundæ, quæ perfectione operis indiget, non immerito gerimus, cùm ipsa beatorum Narcisi, & aliorum quàmplurimorum Martyrum, quorum corpora in eadem Ecclesia requiescunt, præcelsorum meritorum titulis illustretur: sed etiam instinctu Serenissimi Domini Regis, genitoris nostri, recordationis eximiæ. Qui, vt accepimus, beneficiorum non immemor antiquorum, quæ Altissimi misericordiæ, ipsorũ Martyrum contẽplatione, fuit in eadem ciuitate moles elargita: præcipuè tempore guerræ strepitus Regis Francorum. Cui, ac eius cohorti pestilentiam tantam muscarum, ipsorum Martyrum, vt legitur, meritorum suffragijs, miraculosè immensus conditor Orbis immisit, quòd earum fœtidis stimulis ab expugnatione ciuitatis ipsius, quam viriliter debellabant, & in qua ipsorum quamplurimi perierant, penitus cessauerunt: sic quod ipsa ciuitas ab eorum manibus extitit liberata.* Philippus enim Francorum Rex mortuus, vt retulimus, ad propria reuocatus fuit eodem Anno ∞ CCXXCV. Quo noster Rex 1285
Petrus, ne diu tantæ victoriæ potiretur, A. D. IV. Id. Nouemb. in Villa Franca *de Panades*, Pænorum olim, nunc insigni Cataloniæ opido, ex hac vita migrauit. Barcinonæ in monasterio Sanctarum Crucum sepultus iacet: Princeps quidem ingenti rerum gestarum gloria refertus. Ex Costantia vxore, præter Alfonsum filium grandiorem, paternæ ditionis, vt paulò ante diximus, heredem, reliquit etiam filios: Iacobum; Federicum; ac Petrum. Iacobum quidem, Regem Siciliæ primùm, deinde Alfonso fratre sine filijs decedente, Aragoniæ ditionis potitum: Federicum verò, in Iacobi fratris locum Siculis Regem suffectum. Siciliæ enim Regnum, à Caroli manibus ereptum, hereditario iure sibi, & posteris mansit incolume. Petrus autem filius natu minor, illustrissimam, ac ditissimam feminam, Gulielmam Moncadam, vxorem duxit: quæ per id temporis parrochiam beatæ Mariæ *de Pilari* ad nostram hanc Vrbem Honorario retinebat iure, sicuti Gastoni Beneharnensi Vicecomiti priùs tradita fuerat, quemadmodum supra explicauimus; à quo ipsa Gulielma origi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

nem ducebat. Sed ea posteà sine prole decedente, ex ipsius testamento, vt proditur, illa Vrbis Regio in Regum potestatem peruenit. Filias etiam reliquit: Isabellam; & Costantiam, quam nonnulli Violantem nominant: hanc Ruperto Neapolitano Regi nuptam: illam verò Dionysij Lusitaniæ Regis vxorem; quæ plurimis eximiæ sanctitatis miraculis fulgens, Sanctorum numero adscripta fuit: quartusq. dies Iulij eius annua celebritate apud ipsos Lusitanos peragitur. Alios etiam filios idem Rex Petrus habuit, non iusto matrimonio natos. Ex quadam enim Maria Nicolai suscepit tres: Iacobum; Ioannem; & Beatricem. Ex alia Agnesia Zapata quatuor; Petrum; Ferdinandū; Sanctiam; ac Teresiam: ex quibus varia soboles propagata est. Huius autem Regis Regno, An. Chr. ∞CCLXXIIX. à quadam Domna Oria, Pallarensi Comitissa, illustre, quod nunc exstat, Beatæ Mariæ *de Casuas* cœnobium de Stephani Oscensis Episcopi consensu ædificatum fuisse comperio: aliud verò paucis post annis funditus euersum, quod ad Bayo, prope Sadabam opidum, temporibus Raymundi Berengarij, Barcinonensis Comitis, Circ. Ann. Chr. ∞ CXLVI. constructum fuerat. Ipsius autem euersionis eam fuisse caussam perhibent, quòd Prior, ac Monachi illius, turpi iudicio malæ erga patriam fidei, conuicti fuissent. Cuius ruinæ nonnulla hodie cernuntur vestigia. Iustitias autem Aragonum sub hoc Rege eos tantùm fuisse inuenio, quos annotaui: Petrum Martini Artassonam; ac Ioannem Egidij Tarinum; qui Alfonso etiam Rege regnante, eundem Magistratum per aliquot annos obtinuit.

Alfonsus III. Munificus, Aragonum Rex XVI.

REGIS namq. Petri mortui hereditas gloriæ, ac ditionis ad filium peruenit Alfonsum: qui tametsi rerū magnitudine ob exiguum

suæ vitæ curriculum patri adæquari non potest; plurimum tamen eidem præstitit mansuetudine animi, ac liberalitate. Vnde Largus, & Munificus cognominatus est. Ad Balearem maiorem insulam, viuente patre, profectus, Maioricæ Regis sibi nomen vendicauit, patruo inde pulso, quòd Gallis in patrem irruentibus opem tulisset. Ibi eidem de patris morte nuntiatum fuit. Qua de re statim literas ad nostros misit. In quibus cùm se Aragonum Regem nominaret, nostris id perquàm graue visum est: propterea q. legatos ad eum decreuerunt, tum patris mortem maximè dolentes, tum etiam expostulantes, ne ante Regale Diadema maiorum more susceptum, Regio se nomine honestari pateretur. Quibus Regem benignè respondisse ferunt, se minimè quidem id fecisse, vt antiquis patrijs moribus deductio fieret: sed quia indecorum fore iudicauerat; se, qui iam Maioricæ Regno occupato, Regale inde sumptum nomen adsciuerat, Regio nomini Infantis Aragonum nomen anteferre. Hoc autem, quod erat totius suæ ditionis caput, nullomodo postponendum censuerat. Verùm se illico Cæsaraugustam venturum, vt in ea pro veteri consuetudine suum cumulatè officium expleret. Quod ita effectum fuit. Feria enim quinta Maioris Hebdomadæ, Ann. Chr. ∞ CCXXCVI. eam Vrbem 1286
ingressus est: ac in templo maximo illius, sequenti Dominicæ Resurrectionis die, oleo perunctus sacro, Regale nomen, ac munus assumpsit: antiquaq. Priuilegia, ac Regnisita quamprimùm confirmauit, nostris ibidem generalibus Comitijs institutis. In quibus nullæ leges conditæ. Quædam tantummodò facta fuerunt Comitialia decreta de Regiæ domus ornatu, atq. ordine. Veteres enim fuerant ea de re sæpius à nostris querimoniæ iactatæ; nouam scilicet rationem, & modum adhiberi oportere, vt dispersum, & dissipatum Regale patrimonium connecteretur. Nostri etiam Regiorum Aulicorum munerum mandandorum curationem ad se solos spectare contendebant. Rex id neq. præscripta aliqua lege cautum asseuerans, neq. vsu receptum esse, à conuentu discedens, Oscam properauit. Ex eo res in maius adducta est discrimen. Nostri enim contrà, & Priuilegio generali rogatum, & in more positum affirmabant. Verùm à Comitijs intempestiuè discedere, id quidem dicebant, Regi nefas fuisse: neq. tantam iacturam factam iuris æquè sustinendam. Iccirco protinus Vnionis vires, ac nomen concitarunt: quòd pro communi caussa libertatis non verbis solùm, sed armis quoq. contendere liceret. At Alfonsus Rex mala, quæ aderant iam, & impendebant, depellere cupiēs, Oscæ

Universidad de Deusto
Biblioteca

vbiaderat, de quorumdã procerũ sibi assentiẽtiũ cõsilio, infrascriptas sanctiones ex edicto suo promulgauit: quibus se credidit totã hanc controuersiam sedaturum. Edixit enim:

Vti deinceps Rex singulis diebus Lunæ in publico adesset: suorumq. petitiones audiret.

Vnde Forus postea editus Ann. Chr. ∞ CCC. sub Rege Iacobo II. huius Regis fratre, manauit: quem nunc habemus sub tit. *Vt Dominus Rex in audientia diebus Veneris, vel Sabbati audiat conquerentes.*

Sanxit etiam:

Vt consiliarij Regij quotidie vnum se in locum ad consilium congregarent: Rex verò diebus Martis, & Veneris ante meridiem eodem congressu coniungeretur cum ipsis: vt eo præsente & priuata rerum suarum, & publica quoq. negotia transigerentur.

Præterea:

Vt singulis diebus Iudices, quos vocabant, Curiæ in Aula Regia iudicia facerent.

Ad hæc:

Vti Quæstores Regij, & qui vectigalia excercebant, tribus personis à Rege destinatis datorum, & acceptorum rationes redderent. Rex autem, ac consiliarij Regij ad hosce calculos vocarentur.

Item:

Vt Maiordomus Regius sumptuarias rationes quotidie à dispẽsatoribus acciperet; assidente sibi Scriba, quem vocant, Portionum: qui rationes ipsas subduceret, in codicesq. referret.

Alias etiam his similes sanctiones protulit: quæ licet nostris placebant; displicebat tamen, quòd ex Regis edicto solùm, non tamen de Comitiorum sententia latæ fuissent. Etenim maiores illi nostri permultùm semper iudicarunt in omnibus rebus interesse, quibus illæ modis fiant. Propterea Vnionem initam minimè dirimendam duxerunt. Deniq. post varios rerum euentus, quos hîc recensere nequaquam est nostri susceptι muneris, Alfonsus Rex in Comitijs Cæ
1287 saraugustæ habitis Ann. Chr. ∞ CCXXCVII. illa duo memorabilia Vnionis Priuilegia concessit: quæ tot posteà virorum sanguine atrata fuêre, ac tandem à Petro Rege IIII. vt paulò post dicemus, abscissa. Eorum exemplα, quæ vix vlla reperiuntur, in præfati

fati Excellentiss. Archiepiscopi monumentis annotata inueni. Atq. illa ego libenter adiunxissem huic meæ propositæ narrrationi. Continent enim, quam initio expressimus, Fori illius Suprarbiensis seriem, ac de Iustitiæ Aragonum potestate non pauca. Expressé enim cauebatur: ¶ Ne contra Iustitiæ Aragonum interdictionem, quam nos Iurisfirmã vocamus, Regem in quosuis animaduertere liceret. Quod si fieret, dabatur nostris libera illa, quæ fuerat in Suprarbiensi Foro, optio delata. Sed libentius publicæ legi parebo, qua id facere nefas est decretum: mihiq. ab ea re omnino temperabo, ne illa videar nunc velle me inducere, quorum memoriam, cum vestigio exẽpli, maiores nostri sapientissimè quidem non ex patrio more, atq. institutis solùm, sed ex priuatis etiam literarum monumentis delendam, vno omnium consensu, legeq. publica ea de re lata, decreuerunt. Eorum itaq. rogatione Alfonsus Rex nostrorum animos quàmmaximè sibi conciliauit. Omnibus enim discordijs sedatis, armisq. depositis, cùm nihil posteà nisi de ciuili pace tuenda cogitaret: eum mirificè coluerunt, & amarunt. Nec abs re. Præter hanc etenim eximiæ suæ virtutis laudem, in dando munificentissimus fuit; in exigendo autem non acerbus. Eleonoram, Eduardi Anglici Regis filiam, in matrimonium ducere concupiuit. Cùmq. tandem depactæ hæ inter eos nuptiæ fuissent, atq. ad eas celebrandas magnificentissimi apparatus instruerentur, sic vt numquàm sumptuosiores: pestilenti morbo affectus, mortem obijt immaturã A. D. XIV. Kal. Iul. Ann. Chr. ∞ CCXCI. ætatis autem suæ XXVII. In tumulo matris Barci- 1291
nonæ in cœnobio fratrum minorum sepultus, liberalitatis, & mansuetudinis suæ triste omnibus desiderium reliquit. Quòd sine filijs decessisset; Iacobus frater ê Siciliæ Regno, cui post obitũ patris præerat, ad hæc capessenda traductus est: Federico altero fratre in Siciliæ Regem adscito. Anno autem Chr. qui eius obitum antecessit, ∞ CCXC. Vgo Mataplana Cæsaraugustanus Episcopus, Fortunij Verguæ successor, Religiosis, & Fratribus Sanctæ Mariæ *de* Monte Carmelo XV. Kal. Iulij facultatem concessit, vt in Cæsaraugustana Vrbe sui Ordinis domum ædificare possent. Quæ eo tempore constructa fuit, quo nunc cernitur loco: vbi antea quoddam Diuæ Helenæ delubrum Eremiticum exstabat. Sed celebre nostra ætate ibidem monasterium inuisitur. Illius verò structuræ initium datum fuit tempore huius Alfonsi Regis. Sub cuius imperio duos tantùm Iustitias Aragonum fuisse constat: Ioannem Egidij Tarinũ, quẽ

supra

Universidad de Deusto
Biblioteca

supra annotauimus; ac Ioannem Zapatam Cadreto, virum nomine, & memoria dignum: qui etiam Magistratum obtinuit Iacobi II. Regis temporibus, quæ nobis ordine pertractanda occurrunt.

Iacobus II. Iustus, Aragonum Rex XVII.

ALFONSO etenim Rege sine liberis decedente, cùm Iacobus frater è Siciliæ Regno, vbi aderat, ad hæc obtinēda fuisset vocatus, ac more solito, Cæsarauguſtæ Regali insignitus diademate, illorum curationem suscepisset; cùmq. nec multos post dies magnum quoddā apud nos quorumdam Optimatum disidium excitatum, eò vsq. ipsos perduxisset, vt sibi licere contenderent ab ipsius Iacobi Regis officio deficere, & ad alterius cuiusuis peregrini Regis mercedem se ipsos libe rè accomodare, quòd se prædicarent in plurimis rebus nimium grauatos fuisse, ac maximis contumelijs affectos: ad eos sibi conciliandos Iacobus Rex Magistratus Iustitiæ Aragonum (cui tunc præerat idem, quem nominauimus, Ioannes Zapata) præsidium flagitauit: deposcēs, quatenus Optimates ij ad docendum premerentur, qua de caussa huiusmodi faciebant disidia, satis ne esset ista eorū iusta defectio. Ioannes verò Zapata Iustitia Aragonum pro suo munere, re ipsa accuratè perspecta, & cognita, iucundè, ac suauiter (quæ mirifica est huiusce Magistratus vis, ac potestas) Optimates illos, qui ex totius Regni primoribus erant, cum Iacobo Rege consociauit: edicto priùs, vt quæ iactabantur Regis iniuriæ, arcerentur; ipsi verò Optimates ab institutis disidijs recederent. Cuius sententiæ protinus omnes paruerunt. Rex tunc Iacobus benignè, ac liberaliter eos in suam fidem recepit. Fuit enim æquitatis studiosissimus cultor, acerrimusq. iniustitiæ inimicus. Vnde meritò apud omnes nobile, ac illustre Iusti Principis cognomētum obtinuit. Vxorem duxit Blācam, Caroli Neapolitani Regis filiā.

Depactas

Depactas enim cum Ysabella, Castellæ Regis filia, quàm nonnulli Mariam vocant, celebrare nuptias nequiuit, Celestino V. Pont. Max. consanguinitatis gradui, quo inuicem coniuncti erant, indulgêre renuente. Propterea Ann. Chr. ∞ CCXCV. Blancam in matrimo- 1295
nium habuit, nimiæ sanctitatis feminam, beati Ludouici Tolosani Episcopi, cuius erat germana soror, pietate, ac religione valde consimilem. Quinque ex ea filios suscepit: Iacobum; Alfonsum; Ioannem; Petrum; ac Raimundum Berengarium. Filias totidem: Mariam; Costantiam; Ysabellam; Blancam; & Violantem. Iacobus quidem natu maior (vt de his omnibus aliqua in medium adducamus) viuente patre totius eius ditionis heres designatus, illius successionem, & quòd summum fuit, Eleonoram Ferdinandi Regis Castellæ filiam, sibi in coniugem, sacro Missæ nuptialis fœdere icto, datam reiecit, non sine magna omnium admiratione, patris verò acerbitate, & tristitia; qui summopere filio Regale Diadema imponendum optârat. Tamen factum hoc minus consideratum, ac leuitatis, & futilitatis plenum, visum fuit. Etenim cùm Iacobus filius, dimissa vxore, licet minimè cum ea cōcubuerat, Sancti Ioannis Hierosolymitani Religioni primùm, deinde Beatæ Mariæ Montesæ militari instituto, quod his temporibus cœperat, se addixisset; temperantiæ quidem, aut continentiæ nulla, incontinentiæ verò, & mobilitatis plurima satis testimonia dedit. Tandem adhibito sollemni, quod vocant, scriptionis genere, vltro se paternorum Regnorum exheredem constituit. Quorum propterea ad Alfonsum fratrem meritò venit hereditas. Fuit namq. Alfonsus, Princeps minimè maioribus suis indignus. Sed de eo paulò post dicendi locus erit. Ioannes autem, huius Regis tertius filius, ex Montis Aragonum Abbatia ad Toletanæ Ecclesiæ pastoralem curam euectus, inde ad Patriarchatum Alexandrinum cum Tarraconensis Archiepiscopatus administratione assumptus, doctrina, & sanctitate mirificè claruit. Petrus quoq. illius frater, Ripacurtiæ Comes, pietate, ac religione insignis fuit. Ipso enim Comitatu, qui iamdiu Regio Diademati subiunctus exstiterat, à patre donatus, Ioanna vxore mortua, Fuxensis Comitis sorore, cum filijs ex ea procreatis ampla sua bona partitus, mendicitatem illis omnibus præseferens, in Valentina vrbe Beati Francisci Religionem suscepit, ac in ea mira, & singulari paupertatis patientia ornatus, vixit, & obijt. Cuius postea Alfonsus filius natu maior, vt demonstrabimus,

Q. Martino

Universidad de Deusto
Biblioteca

Martino Rege mortuo, Regnorum succesionem appetiuit. Raimundus autem Berengarius Pratensem obtinuit Comitatum. Atq. hæc de filijs. Maria verò filiarum grandior Petro Infanti Castellæ nupsit: Costantia Portugaliæ Regi nepoti: Ysabella autem Federico Austriæ Duci, Romanorum Imperatori designato. At Blanca filia, insignis fuit Xixenensis monasterij Prioriſſa. Sed Violans, primùm Philippi Romanæ Despoti vxor; eoq. deinde mortuo, D. Lupi Lunæ, primarij apud nos viri, Segorbiensis ciuitatis domini: qui posteà Lunensis Comitis nomen assumpsit. Tanta, tamq. illustri progenie Iacobum hunc Regem Regina Blanca vxor honestauit. Quæ quamdiu vixit, pijs semper operibus intenta fuit. Celebre, quod nunc Cæsaraugustæ exstat, Monialium Sancti Dominici monasterium sub Sanctæ Agnetis nomine construxit Circ.
1300 Ann. Chr. ∞ CCC. Atq. eodem anno, Regis ope, & impensa, ad Ilerdam vrbem publica disciplinarum Gymnasia, ac Scholæ
1310 constitutæ fuerunt. Decennio autem post, Ann. Chr. ∞ CCCX. Barcinonæ Regina ipsa Blanca extremum vitæ suæ diem morte confecit. Monachos Augustinianos his temporibus, Circ. Annum
1313 Chr. ∞ CCC XIII. Cæsaraugustam venisse comperio: in eaq. sui Ordinis domum collocasse, forsan quo nunc visitur loco. Nec longè post, cœnobium Monialium Sancti Sepulchri fuisse institutum à nobilissima Marchesia, Theobaldi Nauarræ Regis filia, Pe-
1318 tri Ferdinandi Yxaritani vxore, Cir. Ann. Chr. ∞ CCCXIIX. Is autem annus apud nos & priscis sæculis, & præsentibus, memorabilis semper habitus est, nedum Mariæ Reginæ Aragonum morte, quacum Iacobus Rex mortua Blanca se matrimonio coniunxerat, eratq. soror Henrici Regis Cipri: sed Cæsaraugustanæ Ecclesiæ in Metropolitanã cohonestatione, Ioannis XXII. Pont. Max. speciali gratia, & fauore. Proditur enim Pontificem hunc Ecclesiæ nostræ studiosissimũ fuis-
1322 se. Post hæc autem Ann. Chr. ∞ CCCXXII. Iacobus idem Rex aliam duxit vxorem, Elisendam Moncadam, nobilis Petri Moncadæ, & Bergæ Pinos filiam. Sed nullam ex ea, neq. ex superiore Maria, prolem suscepit. Filium habuit illegitimum, Iacobum: quem amplissimo patrimonio in Sardinia donauit. Illius enim, & Corsicæ sollemnem, quam vocant, Inuestituram à Bonifacio Pont. Max. obtinuerat. quamquàm in earum expugnatione diu, ac sæpe ita armis, & ferro tam Iacobo ipsi, quàm posteris Aragonum Regibus contendere oportuit; vt non gratis traditæ ambæ hæ Insulæ censeri possint, sed plurimo sudore,

dore, & maiorum nostrorum sanguine partæ. Iam verò ne rerum in Sicilia gestarum, quæ multæ, & magnæ exstiterunt, narrationem penitus omittamus, Iacobus Rex, qui dum Siculis præfuit, constanti animo, & virtute, officia eorum, ac partes susceperat; ad hæc nostra trãslatus, mentem, voluntatemq. suam mutare coactus est, armaq. quibus sæpius pro illis dimicârat, subitò in eorum damnum conuertere. Etenim cùm huiusmodi Regna vehementer afflictarentur, quòd indies contra se, ob eã Siculorũ caussam, Apostolicæ Sedis indignatio ingraueſceret, diuq. Ecclesiastico subiacerent Interdicto: pro summa, quæ semper, Diuino beneficio, apud nos viguit illius Sãctæ Sedis obseruãtia, maiores nostri cũ Iacobo Rege, statim in suo apud nos regnãdi initio, agere cœperunt, vt quoquomodo fieri posset, tot incommodis patriam leuaret. Ille verò à Romano Pontifice id obtinere nequiuit, nisi priùs ad arma ære proprio contra Siculos ipsos sumenda se ipsum obstringeret. Eam enim, Ecclesiæ caussam esse, Pontifex ipse decreuerat. Itaq. in eorum, quos priùs fouerat, periculum noua Regem moliri oportuit: vt Sanctæ Sedis concitatam iram, quando aliter fieri non poterat, etiam Siculorum periclitatione, leniret. Quo Regi ad dolorem nihil accidere potuit acerbius: quandoquidem belli fortunam non in eorum modò discrimen, quod acerbum erat, tentare cogebatur, sed, quod acerbissimũ, in Federici germani fratris ruinã: quẽ Siculis ipsis Regẽ cõstituerat. Siculi tamẽ, qui dubijs rebus forsitãfuissent infirmiores; desperatis magnopere cõfirmati fuêre, maiorẽq. Federico Regi, quàm antea habuerãt, addere animũ cœperũt. Ipse verò Federicus, cuius animi magnitudinẽ nulla vmquàm inflectere potuit aduersa fortuna, omniũ in se obiecta tela, vi sua, ac virtute, perfregit. Tãdẽ Siciliæ Regno quãdiu vixit, potitus est, & posteris suis hereditariũ cõstituit. Sed ipso Regno præstantiorem eis tradidit hereditatem; gloriam nominis sui, rerumq. gestarum. Ob quas viuentem proditur, vna omnium consensione, adeptum fuisse amplissimum Federici Magni cognomentum. Sed de his dicere mihi longum esset præsertim ad alia properanti. Hoc breue dicam, hæc, quæ cernuntur, Siciliæ Regni militaria Insignia, ab eodem Federico Rege cõstituta fuisse, ex Aragonum Regum, & Romanorum Insignibus Imperatorum, à quibus maternus auus, Manfredus Rex, originem ducebat, compacta. Noster autem Rex Iacobus (vt ad eum redeamus, cuius hîc res gestas breuiter susceptas perstringendas) post-

Universidad de Deusto
Biblioteca

quàm manum à Sicilienſi bello ſubduxit, nõ ſine magna Romani Põtificis, Gallorumq. omnium querimonia, qui Siciliæ Regnum funditus conterendum propoſuerant: ad noſtros reuocatus, in hoc ſibi totis viribus elaborandum conſtituit, vt quæ ad ſacros ritus pertinerẽt, aſſiduisq. bellorũ tumultibus fuerãt diſſipata, diligẽter inſtaurarẽtur, ſummaq. eſſet in omnibus ſuis Regnis in iuredicundo ſeueritas. In quo tãtum conſequutus eſt, vt nec multos poſt dies omnia viderẽtur à ſummis laboribus, & miſerijs ad placidiſsimã pacem, & tranquillitatẽ traducta: tametſi eam (quæ mira fuit illius ſæculi labes) aliquamdiu perturbarũt nouæ quorũdã concitatæ ex noſtris hominibus diſſenſiones. Qui cùm ſe ſtipendijs militaribus, quæ merebant, vulgariq. nomine, *Cauallerias* vocabant, conquererentur ſpoliari à Rege ſine cauſſa: minimè dubitarunt Cõitionem quandam, ad Vnionis inſtar, facere inter ſe, & iuramentis, & obſidibus communitam. Id enim ſibi & maiorum more, inſtitutisq. conceſſum eſſe, ac legibus, & Priuilegijs Regno rogatis, affirmabant. Rex verò contendebat, ſe malitioſé nihil contra quemquam eorũ nec feciſſe, nec facturũ vmquàm, quin potius iniquè has de ſe querellas à nõnullis ex eis iactitari, qui maleficio, & ſcelere paſcebãtur, propterea q. ipſis iuſtitiæ nomẽ odioſum erat: placere ſibi, quòd cauſſa hæc apud Aragonũ Iuſtitiã, quemadmodũ patrium ſummum diffinitũ ius erat, ageretur. Itaq. ad Cæſarauguſtã Vrbẽ Comitijs indictis, iſtius contentionis iudex conſtitutus fuit Iuſtitia Aragonum: magnus ille, clarus, & præſtans, Eximinus Petri Salanoua, Ioannis Zapatæ ſucceſſor, nomine, ac memoria digniſsimus vir. Qui vt M. ille Varro Romanæ antiquitatis, ſic ipſe noſtræ diligentiſsimus inueſtigator fuit; earumq. rerũ ſcientiã, quæ apud nos ſolo vſu cõſtabant, à maioribus acceptam, auctamq. per ſe ſe, pluribus quàm antea, ac illuſtrioribus literis explicauit. Eas autẽ, quòd ab ipſo collectæ fuerint, Salanouæ Obſeruãtias appellamus. Re igitur in iudiciũ adducta, quamquàm ij, qui cauſſam dicebant, Iuſtitiã Aragonũ ab illius cognitione repellere conati ſunt, aſſerentes, cùm in ea, de iurisiurãdi religione violãda, ſeruãdave agendũ eſſet, idq. ad Iudicis Eccleſiaſtici iudiciũ ſpectaret, quòd cauſſa illa eſſet merè (vt loquũtur) Eccleſiaſtica, minimè eã poſſe propterea à Iuſtitia Aragonũ definiri, qui Sæcularẽ tantùm iuriſdictionem exercebat: verumtamẽ Iuſtitia Aragonũ, de more pronũtiauit, ac ſine vlla exceptione præcîdit; Cõitiones eas penitus dirimendas eſſe, tamquàm minimè permiſſu legis initas, iuramentaq. ob eam cauſſam adhibita, rata eſſe non debere, quòd in re minus æqua facta fuiſſent. Ipſarũ verò Cõitionum

Cõitionũ magiſtros, & auctores Regis nutui, ac volũntati ſubiacẽre: modò ne de capitibus illorũ, nec de omnibus bonis proſcriptio ferretur: neve mulctarentur perpetui carceris, aut exilij pœna. Sanxit præterea: ¶ A ſententia per Iuſtitiã Aragonũ de Comitiorũ conſilio lata nullũ prouocationi locũ relinqui. Rex hilarè, ac ſtudioſè dicto audiẽs fuit. Se enim libenter cum ſuis coram Iuſtitia Aragonum actorem ſæpius conſtituerat, vt vel ſe eis æquabilem, ac iuſtum præſtaret, vel faciliùs nocentes opprimeret. Proditur autem eundem de ſe ſe plerumq. ſolitum affirmare: ſe numquàm in omni vita ſua in iuſtitia fouenda à recta conſcientia fuiſſe tranſuerſum, nec ſcientem ab obſeruatione legum vnguem diſceſſiſſe. In his autem Comitijs, quibus hæc geſta feruntur, Ann. Chr. ∞ CCC. ad Cæſarauguſtam, vt diximus, Vrbem, idem Rex antiquas leges emendandas curauit, ac in meliorem ordinem redigendas. Quarum qui tunc liber editus fuit, more antea ſeruato, nonus Fororum Aragonum liber appellatus eſt. In quem etiam coniectæ ſunt aliæ leges, deinde nobis ſub eodem Rege conſtitutæ, tam in Comitijs ad eandem Vrbem inſequenti Ann. Chr. ∞ CCCI. habitis; quàm in alijs, quæ Alagonis opido Ann. Chr. ∞ CCCVII. & Darocæ Ann. Chr. ∞ CCCXI. habita fuerunt. In quibus enucleandis multa accuratè effecit Salanoua ipſe, ſingulari ſua diligentia, & doctrina. Vltimis verò Comitijs ab eodem Rege habitis Cæſarauguſtæ Ann. Chr. ∞ CCCXXVI. inſignis illa, quæ hodie exſtat, generalis Priuilegij Declaratio rogata fuit: eaq. plurimæ dubitationes, & controuerſiæ ſublatæ, ac nonnullæ libertates Regno attributæ: quæ antea non lege fortaſſe ſcripta, ſed in capitibus prudentum, vt in præfatione expoſuimus, communiq. omnium ore verſabantur. Demũ his, nonnullisq. alijs rebus, Iacobus Rex noſtris ſe reddidit beneuolentiorem. Nec diu equidem poſteà vixit. Anno enim Chr. ∞ CCCXXVII. A. D. IV. Non. Nouemb. Barcinonæ vitam amiſit, annum agens ætatis ſuæ ſexageſimum ſextum. Ibidem in cœnobio Sanctarum Crucum ſepultus eſt: diuturnisq. exequijs, ſed diuturnioribus lacrymis meritò cohoneſtatus. Fuit enim ſimplicis cuiuſdam veritatis, iuſtitiæq. amiciſsimus: bello præterea, ac pace ampliſsimus, & clariſsimus Princeps. In eius locum Alfonſus filius ſucceſsit. In locum autem Salanouæ, Sanctius Eximini Ayerbius: qui diu ipſius Alfonſi tempore eidem præfuit Magiſtratui. Sed nunc nobis de Alfonſo dicere propoſitum eſt. 1326 1327

Universidad de Deusto
Biblioteca

Aragoñensium rerum Alfonsus IIII. Benignus, & Pius, Aragonum Rex XVIII.

ETENIM ob miram, quam diximus, fratris grandioris inconstantiam vitæ, ac mutabilitatem, Alfonsus iste, Iacobi II. F. totius paternæ ditionis heres institutus fuit. Iampridem autem, Ann. Chr. ∞ CCCXIV. nobilissimam, ac ditissimam, Teresiam Entenzam, vxorẽ duxerat; Gombaldi Entenzæ, & Domnæ Costantiæ Antilionis filiã: Vrgelitani Comitatus, plurimarumq. aliarũ ditionũ heredẽ. Ea simul cum Sanctio filio, illius partu correpta, Cæsaraugustæ obierat quatriduo ante soceri Regis interitum: ibidemq. in celeberrimo Sancti Francisci monasterio sepulta iacet. vt hoc acerbissimo casu minimè possit inter Aragonum Reginas numerari. Filios peperit: Alfonsum, qui paruulus obijt; Petrum, septimo mense natum, qui patri in Regno successit; Iacobum, Vrgelitanum Comitem, cuius posteà nepos, vt mox dicemus, Regnum appetiuit; Federicum, qui puer mortuus est; ac Sanctium, qui quemadmodũ memorauimus, vna cum matre ante extinctus fuit, quàm pene exortus esset. Filias quoq. Costantiam, Iacobo Maioricarum Regi nuptam; & Isabellam, quæ eodem anno, quo mater, vitam amiserat. Alfonso itaq. & vxoris, & filij exequijs operam danti; acerbum de patris morte nũtium allatum est. Cuius interitu, domesticum luctum nouis lacrymis, ac fletu augeri oportuit. Sed posteaquàm iusta soluit paterno funeri cum ea, quam decebat supremi illius diei celebritas, & magnitudo; Regale sibi Diadema imponendum constituit, maiori quàm vmquàm antea pompa, & ornatu. Comitijs propterea ad Cæsaraugustam Vrbem indictis, III. Non.
1328 April. Resurrectionis Dominico die, Ann. Chr. ∞ CCCXXIIX. à Petro Lupi Luna, primo almæ illius Vrbis Archiepiscopo, in templo maximo, sacro perunctus oleo, coronatus est. Totam deinde vrbem, nobili equo aduectus, ambulauit, magna adhibita ludorum varietate, vestiumq.

vestiumq. tum argenti, tum auri mirabili copia: vt suæ maiestatis amplitudinem, ipsiusq. vrbis magnificentiam, omnibus, qui eô conuenerant, ostentaret. Quorum numerum Raimundus Mõtaner, perquàm grauis illius sæculi scriptor, qui se huic rei præsentẽ adfuisse perhibet; triginta millia Equitum superasse prodit. His peractis, Alfonsus Rex ad publica Regnorum negotia pertractanda conuersus, Darocæ in mẽnse Septembris eiusdem anni publico quodam edicto sanxit: Ne Patrimonium Regium, vectigaliaue intra decem annos vllo modo, neq. à seipso, possent abalienari, aut disiungi. Quod maximam peperit inter fratres contentionẽ, grauibus posteà inimicitijs incensam: quæ diutius ipsam Rempub. afflictauit. Nam cùm idem iste Alfonsus Rex Ann. Chr. ∞ CCCXXIX. priori orbatus vxore, secundam du- 1329
xisset, Eleonoram, Castellæ Regis filiam, quam, vt meminimus, Iacobus frater dimiserat; cùmq. liberis ex ea susceptis, Ferdinando, ac Ioã ni contra promulgatum à se se edictum, ampla quædam patrimonia constitueret: Petrus Regnorum futurus heres, in quo acris quædam fuit acies ingenij, ijs se exspoliari acerbè ferens, nouercam, ac filios, quã diu vixerunt, capitali odio persequutus est. Quod licet diutius occultũ continuit: verùm patre mortuo, adeo immaniter in eorum fortunas, ac vitã erupit, vt nec mitigari precibus, nec vlla vmquã sedari vetustate potuisset. Aliter certè, quàm Alfonsus pater assueuerat. Mirũ nãq. fuit & illis sæculis, ac etiam præsentibus, Petrum filium, hoc tam pio patre natum, ac benigno, in tam dissimilem naturam incidisse: cùm non in corporibus solùm magnæ fuerint inter vtrumq. dissimilitudines, sed maiores etiam in animis varietates exstiterint. In Alfonso enim patre, cuius hoc loco facta persequimur, omnia semper visa fuêre, clementiæ, mansuetudinis, pietatisq. & humanitatis plenissima, tum inter ipsos armorum strepitus, dum adolescens, à Iacobo patre imperator constitutus, Sardiniam expugnauit: tum etiam post susceptum ab eo Regale, vt dictum est, munus. vt siue mediam, siue extremam illius ætatem attendamus, hæc semper eidem fuerit ab omnibus collaudatio attributa: quasi in eo benignitas, ac mansuetudo naturaliter insitæ viderentur. Vnde sibi Pij, ac Benigni Regis cognomentum inuenit. Tandem morbo graui, & mortifero affectus, ex hac vita migrauit Barcinonæ A.D. IX. Kal. Febr. Ann. Chr. ∞ CCC.XXXVI. Eius corpus ad Iler 1336
dã vrbẽ delatum fuit, ibiq. in monasterio Sancti Francisci, Ordinis Minorum, vt ipse iusserat, collocatum. Quamquàm autem sub eo nullæ nobis leges constitutæ fuerunt: alia tamẽ produntur annotatione di-

Universidad de Deusto
Biblioteca

gna, quæ ad Magistratus Iustitiæ Aragonum ornandum munus spectant. Proditur enim à Sanctio Eximini Ayerbio, qui post Salanouam Iustitia Aragonum fuit, Ann. Chr. ∞ CCCXXXII. sancitum fuisse: Ortæ opidũ intra Aragonios terminios cõstitutũ esse, cùm alioquin Catalani intra suos fines contenderent contineri. Post hanc autem Iustitiæ Aragonũ sanctionem aliquamdiu istud opidum nostris finibus comprehensum fuit, tametsi posteà Catalanis ipsis ex conuentu, & pacto, vt suspicor, restitutum. Ayerbio autem cùm succesisset Stephanus Egidij Tarinus; eidem ac muneri Alfonsus Rex in perpetuum cõcesit: Vti deinceps Iustitia, ac posteri publicos Curiæ suæ Notarios adhiberent; quod anteà Reges ipsi facere solebant. Ex quo tempore, illius quæ vulgò vocantur *Scribaniæ*, Magistratui connexæ continentur. Nec mediocris ea re ad illius ornatum cumulus accesit. Illud verò amplissimum, & insigne istius Alfonsi de nostris legibus, ac libertatibus iudicium præterire nefas iudicaui, tametsi à proposito parumper digrediar: vt eas quanti à nostris Regibus æstimatæ fuerint, ostendamus: liceatq. nobis in eo ipso paululum gloriari. Etenim cùm ampla, vt retulimus, patrimonia filijs Ferdinando, ac Ioanni relinquẽda Rex iste contenderet: grauissimæ seditiones apud nos ob eam caussam cõmotæ fuerunt, Petro filio eas concitante. Sed longè multò grauiores apud Valentinos. Ad quos reprimendos, sibiq. conciliandos, (nimia quippe licẽtia redundauerãt) Rex se cum Eleonora Regina, ac liberis Valentiã cõtulit. Ibi ergò ea de re cum ipso Rege, præsente Regina, quæ ita efficiundum curarat, dum cœptum est agi: licentiora, ac duriora quædam verba, quàm quæ ipsi Reginæ æquè viderentur sustinenda, prolata fuêre. Cùmq. ea nihilominus Alfonsus Rex tacendo sustinuisset: ipsius taciturnitatem Regina vxor, quo erat elato animo, atq. ardẽti prædita, ita hisce verbis statim exprobrauit in omnium, qui ibi aderant, vultu, & conspectu. *Miror profectò, ô Alfonse Rex, quonam pacto tam leuiter ferre potuisti, quæ tibi modo dicta sunt. Si fratri meo Castellæ Regi, similia his, quæ tu audisti, fuissent prolata, minimè ea tam lente tulisset. Quinimmo istorum impudentiam, qui talia loqui ausi sunt subitò crudeli morte mulctasset.* Cui Rex: *Nostri populi, ô Regina vxor, est propria, atq. innata libertas, quam nos rescindere nequimus. Non enim, vt aliæ nationes, patitur seruitutem. Sed nostri nos reuerentur, vt Dominum: nos autem eos, tamquàm fideles subditos, ac socios æstimamus.* Atq. hæc de Alfonso. Nunc enim instituta ratio postulat sermonis, vt ad Regis Petri, qui ei succesit, facta persequenda traducamur. Inopinanti autem acci-

tem accidit mihi, vt in tam longum de posterioribus his nostris Regibus sermonem delaberer. Eum tamen iam me ad exitum perducere oportet: neq. extra rem suspicor id fututũ. Cùm enim omnia sint inter se nimis connexa, & colligata: ruerent facillimè, nisi alia alijs, posterioraq. prioribus necterentur.

Petrus IIII. Cærimoniosus, Aragonum Rex XVIIII.

PETRVS ergò, Alfonsi IIII. filius, tanta ardebat cupiditate regnandi, vt se minimè posset continere, quin patre adhuc viuo, & viuente Regale nomen, contraquàm fieri licebat, vsurparet. Fuit autem huius nominis quartus; inter Aragonum verò Reges numero nonusdecimus: Cærimoniosus icccirco appellatus, quòd in cærimonijs Regiæ dignitatis seruandis diligens admodùm fuerit, & curiosus. Ac nisi se fraterno sanguine polluisset, tantũq. domesticis, & ciuilibus dissensionibus implicasset: potuisset meritò in optimorum Principum cœtu collocari. Fuit enim ad excogitandum acutus; ad audendum callidus; ad efficiendum acer, & promptus; rei militaris peritissimus; summi consilij; maximi animi; vsu verò bellorum gerendorũ, in primisq. eorum hominum, qui sua ætate fuerunt, longè omnium exercitatissimus. Verùm ita durus, suspiciosus, ac turbulentus fuit, tam singulariq. immanitate, ac sui sanguinis crudelitate præditus, vt summa illa ipsius ingenij vis, vehemensq. natura visa equidem fuerit, tamquàm fallaces herbæ, desperatos fructus attulisse. Quamprimùm autem regnare cœpit, magna orta fuit Catalanorum cum Aragonensibus nostris disceptatio. Catalani enim magnopere contenderunt; priùs sibi, quàm nostris leges, ac mores patrios ab ipso Rege confirmari debere. Nostri contra referebant; Catalanos nobis in honoribus, & dignitatibus nonmodò non anteferendos esse, sed nec in aliquo quidẽ adæquãdos: cùm Aragonum Regnũ, totius Regiæ ditionis summum semper habitum

Universidad de Deusto
Biblioteca

habitum fuisset fastigium. Neq. quoad ipse Rex ad Cæsaraugustam, omnium Regnorum principem ciuitatem, more solito Regijs decora retur Insignibus, Aragonēsibusq. foros ac libertates sanciret, & ab ipsis Rex cōstitueretur: licuisse vmquàm nec Regale munus exercêre, nec dum Regium sibi nomem vendicare. Quam rem, licet minimè dubiā, Rex tamen disceptandam duxit. Tantopere enim nouitatibus, ac controuersijs delectabatur: vt sensus, ac considerationem suam in earum quasi aucupium, quammaximè intendere videretur. Tandem Cæsaraugustæ priùs Regale sibi diadema imponendum constituit. Comitijs ergò indictis, Dominica die, Sanctissimæ Resurrectionis fe-
1336 stum proximè sequuta, Ann. ∞ CCCXXXVI. pretiosa amictus veste, aureaq. corona insignitus, multis fulgentibus gēmis illuminata, patrias nostras leges, maiorumq. instituta iureiurando firmauit. Catalanis posteà ad Ilerdam conuocatis, leges suas, aliaq. scita perpetuò seruaturum, simili adhibita Iurisiurandi religione promisit. His ita cōstitutis, præter illud, cuius supra meminimus, in nouercā, ac fratres concitatum odium, quod nisi misera, & ad extremum iactata eorum fortuna, minimè vmquàm saturari potuit: in Balearicum Regem Iacobum, Costantiæ sororis maritum, alijs etiam pluribus & propinquitatis, & consanguinitatis vinculis sibi coniunctissimū, effrenato, ac præcipiti furore commotus, varia intulit tum obsignationis monetæ, tum diminutæ maiestatis, tum etiā proditionis crimina. Balearicum namq. Regnum, iam inde ab illius cōstitutione, sub Aragonū Regum supremo iure, ac imperio constitutum fuerat. Petrus autem, miro certè in omnibus suis rebus simulationis artificio eruditus Rex, quò facilius posset omnium odio subijcere scelera, ac fraudes, quas in Balearicum Regem inferebat; iure priùs, deinde vi, & armis cum eo sibi decertandum proposuit. Sed rei exitus apertè indicauit illius ferocē animum, immanemq. naturam: quandoquidem nec miserandæ Baleari ci Regis fortuna, qui se ad illius pedes supplex abiecerat, nec sororis lacrymis sæpius effusis, nec multorum precibus in eorum opem adscitis, à suscepta via potuit vmquàm deduci, quin Balearicum Regno spoliaret. Quod tandem Aragoniæ ditioni perpetuò subiunxit: vt misero, atq. infelici Balearico Regi nulla spes reliqua esset. Cuius tam acerbū casum longæua ipsius vita acerbiorem reddidit. Diu enim vixit patria pulsus, & Regno. Clarentius tamen deinde nominari voluit; hac tam peregrini nominis mutatione, se eum, qui antea erat, simulare studens. Neq. ea Balearici Regni euersione contentus, statim Petrus Rex nouā aliam

aliam machinari cœpit: qua iura, ac libertates nostræ in extremum pene discrimen adductæ fuerunt, ac dimicationem fortunæ. Etenim cùm virili prole careret, quòd Maria Regina vxor, Philippi, & Ioannæ, Nauarræ Regū filia, quam Ann. Chr. ∞ CCCXXXIIX. in cō- 1338
iugem acceperat, filias sibi tantùm peperisset, Costantiam, Ioannam, & Mariam: Rex, se viuente, decernendum constituit: Vti eo sine filijs masculis decedente Regnorum omnium successio Costantiæ filiæ grandiori deferretur: prætermisso Iacobo, ipsius Regis fratre germano; cui, eo casu, hereditario, ac legitimo iure ea omnis hereditas obueniebat. Quæ quidem contentio omnibus visa fuit magnitudine profectò grauissima: nouitate autem, certè prima. Minimè enim videbatur vllam ea in re dubitationem esse posse, quin Iacobus frater, quem Rex palam heredem antea dictitarat, Regis filijs masculis deficientibus, in Regno succederet, filiabus Regis penitus exclusis: cùm à longo iam tempore generalem Regnorum gubernationem Iacobus ipse tractasset; ad quam sedere, solis filijs Regum masculis primogenitis, futuris ve Regnorum heredibus concedebatur. In tot autem malis, quæ hanc ob caussam iam aderant, atq. impendebant, repentè lætissimus dies quidam illuxit Ann. Chr. ∞ CCCXLVII. quo Maria Re- 1347
gina, Valentiæ filium peperit: cui Petri nomen inditū fuit. Eo enim in lucem edito, omnis hæc dirimebatur controuersia de futura Regnorū successione. Sed subitò idem ipse dies calamitosissimus fuit: eaq. omnia quàmcitò ex huiusmodi lætitia, & voluptate ad luctum, & lacrymas reciderunt. Infantulus namq. Petrus, statim dum sacro Baptismate fuit insignitus, decessit: ipsaq. Regina, quinto posteà die. Quod ingens sanè infortuniū, omnibus, qui Regis acerbitatē fuerant experti, illico maiora minari Reip. mala visum fuit. Præcipiti enim furore Rex Petrus, instituti sui nequaquàm oblitus, nec multos post dies, Iacobū fratrē à suscepta generali Regnorum gubernatione deiecit: omnibusq. ijs, qui eius nomine aliquibus præerant Magistratibus, eosdē abrogauit. Nec nō & publico edicto fratrē exheredans, Costantiam filiam generali gubernationi præposuit, tamquàm veram, legitimam, vnicamq. quam statuerat totius Regiæ ditionis heredem futuram. Neq. verò vafro, ac callido Regi vetus sua abfuit ad præcauendū astutia. Nonnullos enim ex nostris ad sese allicere curauerat, tum legū peritos, tumetiam Optimates: quorum auctoritate, & consilijs nefarium istud facinus colorabat. Ceteros nequaquàm potuit in suam voluntatem adducere: quia nefas habebant, Rege sine filijs masculis

Universidad de Deusto
Biblioteca

sculis decedente, fratrem Iacobum à futura deturbare Regnorum successione, quæ ad eum paterno, atq. auito iure, omnibus claro, & notissimo pertinebat. Inde apud nos plurimæ suscitari cœperunt ciuiles seditiones, domesticaq. bella, acerba, atq. horrifica; quæ vniuersam Regis ditionem vehementer afflictarunt, non tam diuturnitate temporis, quàm ingenti malorum multitudine, incendijs, rapinis, & ijs omnibus, quæ in atrocissimis bellis contingere solent. Qui enim ex nostris patriæ libertati studebant, quorum maior, & integrior pars habebatur, hanc tam grauem Iacobo iniuriam factam, haud leuiter ferendam statuerunt: neq. Iacobo ipsi solùm, sed vniuersæ Reip. factam fuisse. De qua nihil profuturum esse iudicantes, verbis conqueri, aut deplorare, quòd inexorabilem Regis animum cognouissent; decreuerunt eidem obsistere oportere armis, & vi: ne effrenato, ac solito suo furore, ad maiora damna patriæ inferenda, quemadmodum iam cœperat, properaret. Itaq. maiorum peruulgata exempla vendicandæ libertatis sequuti, denuo duobus illis Priuilegijs, quorum paulò ante meminimus, roborata; priscam illam Vnionis, quasi iam morientis Reipub. extremam vocem, auctoritatis, & grauitatis plenam, Regum insolentiæ apertũ indicem, summa, ac singulari bonorum omnium consensione, excitarunt. Quæ rei gerendæ ratio, tametsi antea Regiæ potestatis vim sæpius obsederat; verùm periculosa nimis eo tempore videbatur. Callidus enim, & versutus Rex eos ex nostris Optimatibus ad suam voluntatem adiunxerat, qui erant ex potentioribus, & primarijs viris. Sed ita contracta res fuit, & adducta in angustum, cùm magna etiam esset aliarum iniuriarum vis; vt ad propulsandas eas nullus alius aditus nostris patêret, nisi solius Vnionis perfugium. Nondum enim tunc in Iustitiæ Aragonum Magistratum (quem illustris ille, egregius, ac præclarus vir, Garsias Ferdinandi Castrus gerebat) ea congesta fuerat potestatis vis, quæ ad reprimẽdos impetus hosce sufficeret. In ipsam namq. Vnionem maiores illi nostri admodum veteres, plus certè, quàm decuisset, opis, & dignitatis contulerunt. Nihilominus tamen est valde mirandum, nullum ex his rebus, quæ hac tempestate gestæ fuerunt, istius Magistratus afflari odorem: licet nonnulli perhibent nostros illius iudicium subterfugisse, à Regis fratribus concitatos, tum Iacobo, tum verò præcipuè Ferdinando, ac Ioanne: qui in hanc tantæ dissensionis materiam, tamquàm funestæ faces, adhæserunt. Et fortasse ipse Rex, vsitata sua calliditate, & astutia, hanc nostris labem inferendam curauit, vt probabili aliqua caussa, sin iusta minus, in patriæ fortunam, quos moliebatur,

liebatur, impetus compararet. Quoquomodo se res habuerit, nostri veteri exemplo, & instituto, solitam Vnionem inierunt: quasi communi consilio, in retinenda libertate, vna mente, & voce consentientes. Dare autem operam cœperunt, vt quamprimùm omnes Cæsaraugustam Vrbem conuenirent. Ibidem ergò frequenti illico concursu facto, publici istius consilij auctores, ac rei gerendæ duces, Vnionis Conseruatores vocatos, designarũt. Ipsi autẽ meritò statuẽtes, necesse omnino esse ea in re omnes virium neruos contẽdere, quòd ferox Regis natura comprimi leui brachio non posset; vt ceterorum mentes faciliùs permouerent, cœperunt statim ad patriæ præsidium non solùm præsentes multis cohortationibus, & exẽplis, sed absentes quoq. varijs literis, ac nuntijs, diligenter instructis, excitare. Verumtamen ne hæc alicubi possent vitio verti, viderenturq. fortasse contra Regiam dignitatem inita, cùm nequaquam tenderent, nisi ad retinendam tantummodò libertatem: magnum quoddam efficiundum curarũt, ad omnia quæq. obsignanda Vnionis monumenta, Sigillum. In quo vt sanæ eorum mentis, innatæq. fidelitatis illustre ac publicum signum exstaret, reconditiq. illorum animi, casti, atq. integri, perpetuò apparẽrẽt: hasce omnes rerum ibi expressarum apponendas effigies decreuerunt: siquidem, Regem ornatu Regali in Solio pro tribunali sedentem, populumq. armatum circumstantem, ad illius pedes abiectum, & supplicem, Regis misericordiam captantem. Et ea quidem pulcherrima sunt fidelitatis, & consentientis multitudinis signa: neq. solùm fidem, sed & fortitudinem etiam præsefe-runt: quasi & Regis insolentiæ indicia ostenderent, & nostrorum propterea dolorem vultu, gestuq. significarent, seq. coactos, & inuitos ad arma pro patriæ defensione capienda fuisse commotos. Non autem audaciæ, aut confidentiæ tribuenda videntur: quemadmodum placuit nonnullis; sed potius summæ erga Regem fidelitati: quandoquidem inter ipsos armorum strepitus, etsi Regis intemperantiam exprobrabant; supplices tamen, animo demisso, atq. humili, illius obtestabantur fidem, vt se docilem, ac beneuolum patriæ exhiberet. Neq. in sigillis solùm, sed in vexillis, ac militaribus paludamentis eadem hæc ipsa curarunt depingenda; vt ijs quoq. rebus inanimatis, ac mutis, indicarent omnibus, suam in Regem, Regaleq. munus perpetuam obseruantiam, &

Universidad de Deusto
Biblioteca

fidem. Cautioribus sanè consilijs, quàm Valentini. Ipsi etenim dum similem inter se conflauerunt Vnionem, vnum, idemq. cum nostris in ea libertatis caussa sentientes: liberiore tamen, quàm decuisset, licentia, in Regiam dignitatem irruperunt. Rex tantam suorum concitatam vim pertimescens, A. D. XIIX. Kalen. Septemb. eiusdem Ann.
1347 Chr. ∞ CCC XLVII. ad Cæsaraugustam Comitia indixit. In quibus dum de communi caussa agi cœptum est; nostri quamprimùm statuerunt, nouos Regi Consiliarios, atq. administros dari oportere: quippe quòd non aliunde, quàm à prauis suorum cõsilijs Regem fuisse inductum prædicarent in tot errores, quot tantarum rerum nouitas attulisset. Necnon & illa duo Vnionis Priuilegia ab Alfonso III. irrogata, denuò ab ipso Petro Rege, quamquàm inuito, & recusante, confirmari curarunt: illius assensionem captare studentes, ad roborandam susceptam eam, tam apertam militaris disciplinæ viam, initæq. ab ipsis vim, ac potestatem Vnionis. Prætereà Iacobo fratri generalẽ Regnorũ Procurationẽ restitui fecerunt: super quo præcipua contentio orta fuerat. Sed tamen perceler interitus illius magnã illico in plerosq. atrocis rei suspicionẽ iniecit: Regẽ veneno, eidẽ mortẽ cõsciuisse. Atqui cùm Rex in æde maxima Cæsaraugustana pro veteri cõsuetudine suggestũ ascẽdisset, de Comitijs dimittẽdis verba facturus: ardẽs ira cũdia, & stomacho, asperiora nõnulla, & intolerabilia in quosdam ex nostris nominatim emisit. Qui dũ lacessiti audacter respõderũt; Regis ferocitatẽ tantopere irritarunt, vt subitòmaior, quàm antea colluuio, ac rerũ euersio visa sit. Rex enim festinãter Vrbe egressus, Optimates quosdã à nostris alienare curauit, & in suam partẽ trãsferre: quorum ope, & cõsilio, quòd ex primoribus essent, properauit rem deducere in vltimũ belli iudiciũ; vt hanc, quã ipse prædicabat, seditiosorũ hominũ procacitatẽ non iam iustitia, & æquitas, sed ferrum impium, ac cruentus gladius vindicaret. Ferdinãdus, omnium nostrorum concitandorum caput, ac Ioannes, Regis fratres, qui ijsdem Comitijs adfuerant, vniuersum Regnum illico ad arma vocauerunt: Vnionisq. vexillum à maxima Vrbis domo deducentes, propalam in publico loco, tamquàm communis pro patria belli iustum, ac certissimum signum, collocarunt. Tunc clades miseræ patriæ flamma, ferroq. parata est. Et quam à tot antea sæculis benignitas Dei ad tantam gloriam erexerat, maiorumq. tum Regum, tum subditorum virtus ad summam laudem extulerat: repentè ad fatalem depulit calamitatem inflammatus, atq. ignitus Regis furor: præcipuè verò fraternum odium.

Postquàm

Postquàm autem nostri pacis condicionibus, à memorato Garsia Ferdinandi Castro Iustitia Aragonum propositis, acquiescere noluerunt; optimus quisq. iudicauit, Vnionem eam ad vlciscendas potiùs veteres Regis, ac fratrũ inimicitias, quàm ad defendẽdã patriæ libertatẽ inîri. Militaribus deniq. copijs vtrinq. collectis, cùm ad Epilæ opidum, à Cæsaraugusta ipsa non longè, acies conuenissent, postquàm acriter, diuq. ab vtraq. parte pugnatum fuit, haud aliter certè, ac si omnibus pro aris, & focis constitutum esset certamen: nostri tandem A.D.XII. Kal. Aug. Ann. Chr. ∞ CCC XLVIII. in Regiam potestatem ve- 1348
nerũt, ab illius exercitu superati. Sed nihil tam præter spem vmquàm, quàm quod post huiusmodi victoriam visum fuit. Nam cùm funesto hoc casu nedum iura, ac libertates, sed & ipsi quidem parietes nudi, qui tunc stabant, & manserunt, extrema iam omnium malorum metuere incommoda viderentur: Rex tanta victoria potitus, suam acerbitatem naturæ, maxima humanitate, ac insperata clementia temperauit. Quamquàm enim sæuiter animaduertendum censuit in nonnullos; reliquis tamen omnibus libenter pepercit: quòd eos sciret falsis fratrum suasionibus fuisse in magnum illud discrimen adductos. iam vt satis liqueat, nequaquã tantã malorũ molem, quanta dum vixit iacuit oppressus, hunc Regem Petrum depellere potuisse à se se, nisi acris eius, acerbaq. natura aliquibus virtutis radicibus niteretur. Vt igitur iacentes omnium animos in retinendæ libertatis inducere spẽ: generalia illico Comitia ad Cæsaraugustam Vrbem iussit conuocari. In quibus, assidente Galatiano Tarba Iustitia Aragonum, in Garsiæ Ferdinandi Castri locum suffecto, vno omnium consensu, Regis scilicet, ac Regni, quam primùm decretum fuit; Vnionem ipsam à nostris funditus esse tollẽdam. Tunc peculiaris ille Forus promulgatus, quem nunc habemus, sub tit. *De prohibita Vnionis cassatione, & annullatione ipsius, & dependentium ex eadem: & quòd de cetero numquàm fiant, nec fieri possint.* Hæc enim omnia ipsius Fori titulus, quem, Rubricam, vocamus, complectitur: quasi visus fuerit ipse Rex, paucioribus verbis memoriam extinctionis illius haud fuisse satis expressam iudicasse, nisi in ipso titulo tot verborum strepitum adiunxisset. Quin & illud est in dicto Foro maximè ponderandũ: quod tametsi in eo duo illa Vniones Priuilegia, ab Alfonso Rege irrogata, expressé nominantur, penitusq. extinguenda sanciuntur; nullã videmus ibi diei, aut loci, quibus concessa fuerant, factam mentionẽ. Atq. vt antiquus quidam istius Fori, vt Iurisperiti loquuntur, glossator obseruauit, à Rege id consultò

Universidad de Deusto
Biblioteca

omissum fuit, ne dum ea fortasse recitaret, licet id solùm tenderet ad eorum funditus tollendam fidem; quidquam ex eis approbasse tacitè induceretur: non sibi sat ducens Vnionis ramos, ac truncos amputare, si non minutulas quasuis euelleret fibras radicum. Necnon & eundem Regem proditur cùm archetypa ipsa Priuilegia laceranda in manus sumpsisset suas; dum nimium festinanter pugiunculo quodam, quem assiduè secum gestabat, eadem rescindere concupiuit, ê digito sibi sanguinẽ elicuisse. Cuius promptum illud tunc, ac facetum dictum omnes ferè concelebrant scriptores. Nam cùm ea suo sanguine tincta inspexisset: iustum erat, inquit, vt quæ fuerant tot virorum sanguine atrata, non nisi Regis ictu cõcîderent. Prætereà ne in aliquibus forsan Tabularijs, aut priuatis scrinijs aliqua dictorũ Priuilegiorũ exempla manerent, quæ in posterum possent nostrorũ animos reuocare ad Vnionis pristinæ spem: ardenti studio curauit, vt omnia quæq. haberi possent, siue publica, siue priuata essent monumenta, ac siue de ipsa Vnione agerẽt, siue nequaquam, penitus interirent. Atq. per id temporis plurimæ perierunt priscæ nostræ vetustatis Tabulæ: eaq. iactura, sicuti in præfatione conquesti sumus, miram attulit in antiquis nostris rebus obscuritatem, ac tenebras, & quam, nũc cernimus, in scriptorum iudicijs infirmitatem. ne turbulentis illis tẽporibus hoc etiam deesset crudelissimum miseræ ipsi antiquitati supplicium. Nostri etiam nolentes posteris periculosam prodere istius imitationem exempli; alacri vultu, & ore, Vnionẽ ipsam, illiusq. vim, ac memoriam, sempiterna ista obliuione, futuriq. sæculi reticentia, meritò sepeliendam censuerunt: quòd re vera, ea nihil aliud esset, nisi vberrima serendi quotidie domestica bella, ciuiliumq. seditionum materia, ac seges. Verumtamen cùm iam inde à priscis temporibus leges, ac libertates nostræ perquàm maximè tumultuoso illo Vnionis subsidio niterentur, ob idq. ruere illa non posset, quin idem ipse motus easdem vehementer labefactaret: de communi Regis, ac Regni voluntate maximam Vnionis vim in Magistratũ Iustitiæ Aragonum transtulerunt; decernentes: Vt vniuersum Regum, ac Regni ius non iam ferro, aut gladio, sed istius Magistratus censoriæ notationi inposterum semper subiaceret. Quo tam singulari consilio, tantæq. prudentiæ, ac fidelitatis pleno, mirificè omnes populi seditiones sedatæ fuerunt, Regumq. ac ministrorum extraordinarij impetus, atq ardores repressi. Eo enim Magistratu, vnico tunc omnibus perfugio constituto; communi paci, ac concordiæ adeo cautè, & prudenter consultum fuit, vt admirabilis illa temperatio, eo tempore

tempore inducta, firma, & stabilis adhæc vsq. tempora permanserit, cum summa tum Serenissimorum nostrorum Regum laude, tum etiã totius nostri Regni gloria, & virtute. Hæc itaq. domestica Regis victoria, quæ miserrimum vniuersæ Reipublicæ interitum videbatur esse allatura, stabilem nobis constituit pacem, trãquillitatem, & otium. Inde enim Magistratus Iustitiæ Aragonum in eam, quam nunc colimus, amplitudinem dignitatis deuenit. Nam tametsi iam ab ipsius Regni primordijs, quemadmodum docuimus, potissimum fuerat ad cohibendos Regum impetus constitutus: verùm sæpissime corruptus ille Vnionis mos, Magistratus vicem gerens, consueuerat Regios hos conatus armis comprimere. vt ad eam rem maiores illos nostros non alterum demouisse, sed vtrumq. constituisse iudicemus. Atqui cùm arma contra Regem capere plerumq. offenderet puros, ac castos nostrorum animos, quamquàm id ad defendendam libertatem fieret, lege permittente, maiorumq. exemplo, & instituto: vt hanc offensiunculam vitarent, nobis iure, non armis, deinceps cũ Regibus contendẽdum statuerunt: ad eamq. rem tantũ opis, & dignitatis in eundẽ Magistratũ conferendum, quantum ad magnum istud opus commodè præstandum sufficeret. Iccirco in eũ sensim tum ê Ricorum hominum antiqua auctoritate, tum ex ipsius Vnionis potestate, ac vi, tot belli, pacisq. munia translata fuêre. De quibus infra suo loco. Sed hi conuẽtus, qui magna omniũ nostrorũ frequentia celebrabãtur; nec diu post fieri desierũt. Octobr. enim mense eiusdẽ Ann. Chr. ∞ CCC XLIIX. teterrima pestis Cæ 1348
saraugustam inuasit. Obquam caussam Petrus Rex eos illico dissoluendos constituit. Cùmq. omni festinatione Valentiam properaret; in ipso itinere, Exericæ opido, Regina vxor Eleonora maritum sequuta, eodẽ mense obijt, nullis superstitibus filijs. Eam Rex, post Mariæ prioris vxoris mortẽ, in coniugem acceperat. Alfonsi autem, ac Beatricis Portugaliæ Regum erat filia. Rex ergò Petrus Valentiã tendens, Valentinorum Vnionem acriùs agitatam penitus cõtriuit, ac domuit. Sequenti verò Ann. Chr. ∞ CCC XLIX. Eleonoram, Ludouici Sici- 1349
liæ Regis sororem, sibi in matrimonio collocauit. Ex qua, Ioannem, Martinum, & Alfonsum, filios suscepit; filiam autem Eleonorã: quæ posteà Ioanni Castellæ Regi nupta, filiũ habuit Ferdinandũ, à nostris Regem in quarto Interregno constitutũ: ad cuius rei narrationẽ properamus. Virili ergò prole Regi exorta, Ferdinãdus, ac Ioãnes, fratres Regis, depulsi fuêre ab spe, & conatu futuræ Regnorum successionis: quam Ferdinandus eodẽ iure, quo Iacobus quondã, vt diximus, appetierat; acriori

Universidad de Deusto
Biblioteca

rat; acriori tamen contentione, & vi: quippe qui studiosissimum sui propugnatorem habebat, Petrum Castellæ Regem, Crudelem appellatum, nostro vehementer oppositũ, & obiectũ. Inde fuerunt inter hosce Reges, nomine quidem similimos, moribus autem non longè dispares, maxima, & periculosissima bella commota, terrestria, & maritima. Castellanus enim nostrum Regem imparatum adortus, postquàm plurima Aragonum Regni loca occupauit: Valentiam obsedit; ac Barcinonæ tandem, ingenti nauium copia ad eius litus appulsa, non minimũ intulit terrorẽ: tametsi illa tũc Vrbs ab officio debito nequaquàm desciuit. Sed hac tanta iniuriarum mole noster lacessitus, minimè sibi satis esse constituit ditionẽ suam omnibus his angustijs liberare, quod statim effecit; nisi inimici Regis internecioni, ipsiusq. Regni excidio aliquis acerbissimus modus pararetur. Certatim igitur ei ad hoc opus currenti haud defuit consiliũ, nec occasio. Inimici enim Regis opprimẽdi paratissima caussa fuit, illius feritas, atq. aggrestis immanitas. Ob quã caussam difficile dictu est, quãto in odio esset apud suos: qui nullũ aliud illius beneficiũ, neq. virtutẽ memorabãt, nisi ijs tantũmodò eũ vitã dedisse, quibus non ademisset. Deniq. cùm Henricus Trastamaræ Comes, Castellæ Regis frater, patriæ se liberatorẽ prædicaret: noster Rex caussam hanc, licet aliquotiens iugulatam, reuiuiscere duxit oportere: neq. se solùm conscium, sed præcipuum ipsius delendæ tyrannidis sautorẽ indicauit. Vnde Henricus occasionẽ habuit regnandi. Nostro enim Rege sibi maximè suffragante, fortiter rem ipsam aggressus, post varios vtriusq. casus, cùm fratrem Petrum prœlians occidisset; illius imperiũ consequutus fuit. Ita noster Rex illatas sibi ab inimico injurias vindicauit. Ferdinandus quoq. horum omnium incendiorum fax, pœnarum satis pertulit. Nam à Rege fratre sæpius patria pulsus, posteà ab eodem adscitus, tandem in aperta, quemadmodum Rex affirmabat, cõtra eum coniuratione deprehensus (quamuis nonnulli id à Rege confictum prodidêre) interfectus est. Iam verò non possum non vehementer admirari summam istius nostri Regis aciem ingenij: quandoquidem talibus principijs res, quas adoriebatur, prætexere cõsueuit, vt ad eum semper, quem optabat, exitum peruenirent. Quòd si eam ad bona deligenda exercuisset, nec se tantopere suorum sanguine cruentasset; nullum vmquàm ex nostris Regibus habuissemus honoris, ac laudis gradu superiorem. Verũtamen cuius in gerendis inimicitijs ferocitas, ac pertinacia nimiũ efferbuisse visa fuerat, & quẽ acris quædã naturæ vis ad periculosissima, nec semper æqua, aggredienda concitârat:

concitârat: iam ipsarum rerum tractatio, & vsus flectere cœpit; tempora lenierunt; ipsa quoq. ætas mitigauit. Visus est enim non iam ærũnosus, vt antea, consilijsve præceps, aut deuius: sed officij, & æquitatis plenus, paternæq. bonitatis, & beneficentiæ studiosus, & cupidus imitator. Tantæ autem morum mutationis cùm in plurimis rebus maxima dedit documenta: tum verò præcipuè, dum generalem Regnorum Gubernationem Ioanni filio Primogenito, qui iampridem illam tractabat, abrogandam constituit. Et is quidem Ioannes aliquamdiu Regi ipsi charissimus fuerat; ab eoq. singulari quodam amoris signo, Gerundæ Ducis nomine insignitus: vnde Titulus hic, Aragonum Regum Primogenitis filijs mansit illustris. Sed mortua Eleonora Regina, ipsius Ioannis matre, tertia verò eiusdem Regis vxore, cùm idem Rex Petrus quartam duxisset, Sibiliam Forziam, Bernardi Forziæ, Catalani Equitis, filiam, quæ priùs D. Artallo Focio, Aragonensi Rico homini, nupta fuerat: Ioannes patri in tam acerbum odium venerat, nouercæ Reginæ insidijs circumuentus, vt ab ipsa generali Gubernatione, publico Regis edicto, Ne quis filio obtẽperaret, depelleretur. Quod cùm Ioannes contra, ac liceret, factum prædicaret, quia ad se tamquàm Primogenitum, futurumq. heredem, à Rege, & Regno designatum, generalem illam Gubernationem, certo, ac legitimo iure, pertinere affirmabat: demum ad paternam hanc iniuriam propulsandam, Magistratus Iustitiæ Aragonum præsidium implorauit. Ipsi autem Magistratui tunc præerat Dominicus Cerdanus, Ioannis Eximini Cerdani, cuius supra meminimus, pater: vehemens, ac difertus vir, in primisq. ad resistendum fortissimus. Itaq. coram eo Ioannes ipse, vt Primogenitus, iudicialem obtulit de Rege patre querellam: quam nos Iurisfirmam appellamus; quòd in ea de stando, ac parendo iuri coram eodem Iustitia Aragonum firmè, ac grauiter asseueremus. Ipsius verò Iurisfirmæ ea apud nos est maxima vis; vt à Iustitia Aragonum recepta, de vi, ac violentia interdicat. Dominicus igitur Cerdanus Iustitia Aragonum, huiusmodi Iurisfirmam recipiens, id, quod à Rege factum fuerat, nefas decreuit: Regiq. de vi interdicens, Magistratus auctoritate edixit; vt Ioanni Primogenito generalem eam Regnorum Gubernationem, à qua illum iniuriâ, non iurè deiecerat, restitueret; tamquàm certum, & definitum Primogenij ius: contraquàm Rex censuisset. Quòd si se huiusmodi edicto crederet læsum iri; iure cum filio corã ipso Iustitia contenderet. Se enim vtriq. parti æquabilem, ac

Universidad de Deusto
Biblioteca

iustum iudicem futurum offerebat. Hac namq. modestia Magistratus semper vti solet in literis, vt vocant, primæ ipsius Iurisfirmæ concessionis : nempe quia decorum visum est, in his etiam rebus Regiam Maiestatem cultu, atq. honore debito venerari. Petrus Rex huiusmodi interdicto non solùm opere (ad id enim legum, ac Magistratus premebatur vi) sed animo, ac mente (quod nouum in eo, vt retulimus, notatũ fuit) liberalissimè conquieuit. quasi non iam coactus, & inuitus, vt antea, legibus parêre videretur, sed quòd id ad Regij sui muneris stabilitatem salutare maximè iudicaret. Tãdem perdita valetudine, ac summa senectute confectus, mirabili quodam casu migrauit ê vita. Proditur enim eum proscripta, & edicta die sexagesima, à Sãcta Tecla, Tarraconensis Ecclesiæ Diua tutelari; quòd in ipsius patrimonium violenter irrupisset; obijsse citatum. vt miser ipse Rex, vsq. ad extremum vitæ spacium, nullum visus sit otiosum spiritum duxisse, nec tranquillum. De illius autem obitus tempore in peruetustis codicibus manuscriptis Sedis Cæsaraugustanensis, ac Ecclesiæ *de Pilari*, in quibus Canonicorum, aliarumq. insignium personarum obitus designantur, ita annotatum inueni. *Obijt Serenissimus, ac magnificus Princeps, & do-*
1348 *minus, Dominus Petrus Rex Aragonum Ann. Chr. ∞ CCCXXCIIX. Oct. Id. Januarij.* Quamquàm autem nonnulli anno anteriori Non. Ianuar. mortuum testentur ; mihi codicibus his maior fides videtur adhibenda, quòd in ambobus, antiquissimis literis, id ipsum describatur: nisi fortè dicamus minori numero annum ab Incarnatione, maiori autem à Natiuitate notari : qui error in annorum computationibus passim occurrit. E Barcinona ciuitate ad Populeti monasterium eius corpus delatũ fuit. Sed ea funera minimè tam ampla, quàm alijs Regibus, facta sunt. Ioannes enim filius grauissimè eo tempore ægrotabat; nouercamq. vehementer, paterno prorsus exemplo, insectabatur. Iam verò sub hoc Rege, quia diutius imperauit, plurimi Iustitiæ Aragonum exstiterunt: ex quibus nonnullos recensuimus; sed non omnes. Fuerunt autem hi; Stephanus Egidij Tarinus, qui in locum Sanctij Eximini Ayerbij, viuente Alfonso Rege, suffectus est. Stephano autem succesit Pelegrinus Anzanus. Reliqui verò fuêre: Pelegrinus Oblitas ; Garsias Ferdinandi Castrus ; Galacianus Tarba ; Ioannes Lupi Sessesius ; Blascus Ferdinandi Heredia ; ac Dominicus Cerdanus : qui etiam Magistratum obtinuit Ioannis Regis temporibus. Sed priusquàm illius res gestas attingam, hoc loco omittere nefas duxissem; antiquam Aeræ computationem, quæ ad tẽpora designanda

signanda adhibebatur, à Petro hoc Rege sublatam fuisse: decretumq. & meritò, vt à Natali Domini nostri Iesu Christi die annorum ratio deinceps peteretur. Itidem & ab eodem Rege ad Oscam Vrbem publica scientiarum Gymnasia constituta fuerunt. Quamuis autem hæc diu antea gesta produntur; consultò in hunc locum reiecimus: vt notabili hoc exitu varij, ancipitesq. istius Regis casus concludantur. Multæ etiam nobis sub eo leges editæ sunt. Sæpius enim Comitia celebrauit. Sed ne nostra longiùs aberret oratio, de his nec verbum facere decreuimus. Illud tantùm animaduertendum, hunc Regem malè nominatum in ijsdem ipsis legibus contineri. Siquidem Petrus secundus legitur, cùm quartus omnino dici debuisset. Ex Sibilia, Regina filiam suscepit Isabellam; Iacobo illi Vrgelitano Comiti nuptam, qui ob Regnorum successionem, malorum grauem deinde molem sustinuit.

Ioannes I. Aragonum Rex XX.

IOANNES I. Petri IIII. F. hereditario, ac legitimo iure patris mortui locum occupauit. Quamquàm autem par vtriusq. dignitas: dispares tamen animorum motus in hoc, & in illo fuerunt. Non enim in filio visus fuit patrius ille acerrimus mentis ardor; flagrans bellãdi studiũ; nouandarumq. rerũ cupiditas insatiabilis: sed blanda quædam, ac mollis natura, ab armorum vsu, negotiorumq. tractatione tãto pere abhorrens, vt nulla alia in re, nisi in exercitationibus ludicris versaretur. Hinc in eius aula lautæ crebro, & magnificæ cenæ; quotidianus vocum, neruorum, tybiarumq. cantus; histrionũ, & saltatorũ maxima turba; venationum præterea magnifici apparatus; ac poëtarum frequens concursus. Hisce enim rebus eodem prorsus modo pasce batur, ac si non ad laudis, sed ad omnia delectationis studia natus fuisset. Viuente patre vxorem duxerat Matham, seu Mathæam ; Ioannis

Arme-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Armeniacensis Comitis sororẽ. Ex qua vnicam filiam susceptit, Ioannam, Mathæo Fuxiensi Comiti nuptam. Mortua autem Regina Matha, Violantem Roberti Barensis Ducis filiam, & Ioannis Frãcorum Regis neptem, sibi in matrimonio collocauit : contraquàm Petrus Rex pater voluisset. Ille enim Mariam, Siciliæ Reginam, filio in coniugem dari concupierat. Sed Ioannes Violanti matrimonio coniunctus, dum sibi Regium munus delatum fuit; totius Regiæ potestatis, ac imperij summam vxori concesit : quô ipse curis vacuus liberiùs posset omnia ad sui corporis voluptatem referre. Id nostris perincommodè visum est accidisse. Nam etsi cum Rege propter illius desidiam nisi incommodè agère non licebat; incommodiùs tamen cum vxore: quæ etiam se totam supra modum dederat cuidam Carroziæ Villaragutiæ, ipsius famulæ. ê quarum duarum sexus imbecillitate vniuersus Regnorum status pendebat. Verumtamen Rex Ioannes hac indole virtutis, & continentiæ fuit, vt si quando eidem aliquæ forsan querimoniæ de suorum ministrorum iniurijs proponebantur, vel eum à recta legum via aliquo modo aberrare; facillimè se admoneri, ad rationẽq. & æquitatem reuocari pateretur. Nec illi vmquam graue, aut molestum fuit, si aliquando præceps ad aliquid agendum nimia celeritate ferebatur, subitò à suscepta mẽte desistere: modò in optati sibi otij portum confugeret. Cuius generis exempli caussa hoc loco his, quæ dicta sunt, libenter adiungam, præclarum illud factum, lepôris, ac vrbanitatis plenum, quod Ioannes Eximini Cerdanus Iustitia Aragonum, in patris locum suffectus, sibi cum hoc Rege perhibet contigisse. In eo enim aculei, quos idem Iustitia habuit in respondendo, Regi minimè molesti acciderunt. Illud autem referam, quemadmodum ab eodem Iustitia proditur : quamquàm Latinè redditum, haud poterit eundem in iocando sonum referre, quem vulgari nostra lingua retulisset, siue quòd ipsum facetum fuerit, siue fortasse factum narrante eo venustissimum. Fuit enim Ioannes Eximini Cerdanus, non solùm sapiens, ac disertus vir, variaq. eruditione refertus, sed lepôre, & venustate affluens, atq. vt nunc loquimur, vrbanus. Is ergò testatur, Ioannem hunc Regem aliquando in quosdam Cæsaraugustanos ciues graiter sæuientem, patrio iure nequaquam seruato, eos in carcerem contrudi imperasse. Quitametsi innocentissimi, mortis sibi periculũ intendi metuentes, vt hanc Regis vim effugere possent, in aram Magistratus Iustitiæ Aragonum confugerunt, ab eo firmissimum, ac summum illud, quod vocamus, Manifestationis auxilium flagitantes. Atq. vt ipsum

vt ipsum Manifestationis vocabulum interpretemur, ne à nobis fortasse obscuriùs dicatur, quàm vt quiuis intelligere possit; est apud nos Manifestare, reũ subitò sumere, atq. ê Regijs manibus extorquêre, ne qua ipsi contra ius vis inferatur. Nõ quòd tunc reus iudicio liberetur; nihilominus enim, vt loquimur, de meritis caussæ ad plenũ cognoscitur. Sed quòd deinceps manifestò teneatur, quasi antea celatus extitisset: necesseq. deinde sit de ipsius culpa nõ impetu, & cũ furore, sed sedatis prorsus animis, ac iuxta constitutas leges iudicari. Ex eo autẽ, quòd huiusmodi iudiciũ manifestò deprehensum, omnibus iam patêre debeat; Manifestationis sibi nomẽ arripuit. Iustitia igitur Aragonũ adscitam Magistratus opẽ ciuium periculis subleuandis protinus impertiuit. Neq. enim sibi aliter facere licuisset, quin graui etiam pœna mulctaretur. Rex id acerbè ferens, quorũdam suorum impulsu, Iustitiam Aragonum sibi in ea caussa nimium esse suspectum asseuerans, eidem adiunctum, quem vocant, Iudicem dandum decreuit, Raimundum Franciam, peritum, ac præstantem virum; qui eo tempore Procancellarij Regis munus sustinebat. Tunc ista partium contentio in magna posita fuit iudiciali controuersia; cùm non iam de facto ciuium, sed de publico Regni iure disceptaretur: Vtrum scilicet, Iustitiæ Aragonum, quamtumuis, vt loquimur, pro suspecto dato, adiunctus Iudex à domino Rege dari posset in communi caussa libertatis : Ciuibus, haud posse, contendentibus; Rege verò contrarium enitente. Qui per priuatos etiam nuntios eidem Iustitiæ mandauerat, ne ea de re iudicium faceret: donec sibi priùs, quid faciendum esset, præscriberetur in Regio consilio : ad quod idem Iustitia, Regis iussu, fuerat accersitus. Sed ei tunc illa fuit animi virtus, quæ quõdã Dominico Cerdano patri suo. Nam antequàm ad Regem accederet, abiecta omni cunctatione, ne forsan tarditas, aut procrastinatio ciuibus periculosa esset futura; contra istam rem minimè dubiam statim iudicauit: ab eo in dicta caussa sine vllo adiuncto ius dici debêre. Post autem aliquanto in Alfaxeriam, Regiam suburbanam domum memoratam, in qua tunc Rex consistebat, ipsius vocatu se contulit. Ibi cùm frequens staret clarorum virorum congressus in Regis cõspectu ad cõsilium, fuit ab eodem Procancellario sermo propositus, omnisq. ad Iustitiam Aragonum directa oratio : illum nempe iccirco in eum locum vocatum fuisse, vt de caussa ciuium, antequàm sententiam pronuntiaret, ad eos omnes ibidem referret. Cui cùm dictus Iustitia responderet; rem iam ab eo iudicatã, eamq. Iudicis adiunctionẽ penitus

Universidad de Deusto
Biblioteca

penitus esse repulsam: Procancellarius cœpit tantam celeritatem magna vocis contentione obiurgare; eô præsertim, quòd ipsi Iustitiæ, ne id ageret, ab ipso Rege, etiam per priuatos nuntios, præscriptum fuisset. At Iustitia sibi visum fuisse affirmauit, rem illam tritam esse, & vulgarem: nec quæ ex tempore agi ius erat, tardari, aut procrastinari oportêre. Tunc Rex eundem Iustitiam, acriori adhibita obiurgatione, de iudicij æquitate, & iure postulauit. Verùm ille grauiter, & acutè caussam in tempus conferens, hac vsus fuit vrbana, & iusta excusatione. *Que faulando con reuerencia del dito Señor Rey non lo podia faZer. Car de los feytos del officio, si era affrontado, deuia dar raZon en Cort general, & non en otro lugar.* Nam eo tempore Iustitia Aragonum de factis per eum nemini tenebatur reddere rationem, nisi in Comitijs generalibus. Nondum enim Forus editus fuerat, quem nunc habemus sub tit. *Forus Jnquisitionis Officij Justitiæ Aragonum.* quo edictum fuit: vti Magistratus hic subiectus existat supremo Septemdecim Virorum iudicio, ac potestati. Eadem autẽ ipsa antiqua nostra vulgaria verba, apponenda duxi & deinceps, dum similia recensèri oporteat, libenter annotabo: quòd ea videantur mihi planiùs, quàm Latina, antiquæ nostræ vetustatis lepôrem, & vrbani sermonis venustatem exprimere. Itaq. ne longiùs, quàm quod scitu opus sit, in narrando procedamus; cùm Iustitia Aragonum non pateretur se vllo modo ab ea mente, & sententia dimoueri: Rex à Procancellario, & nonnullis aliis in Iustitiam Aragonum acriter concitatus, statim sequenti die in Zueræ opidum, non procul ab vrbe, confictæ venationis caussa, secessit; Iustitiamq. ad se quamprimùm iussit euocari, & alios duos, Michaëlem Capielliã, & Vincentium Yecaram, primarios viros, eidem Iustitiæ amicitia, & sanguine valde coniunctos: qui istius facti conscij, ac participes putabantur. Eo enim pacto crediderunt, eosdem meliùs in ea ciuium caussa ad Regis arbitrium adducendos. Hi ergò omnes quamquàm à nonnullis perterriti fuerant, & à Deputatis Regni commonefacti, ne Regem adirent: tamen ipsius dicto audientes, cõfestim ad eum ire perrexerunt: vt ij qui, quoad fas esset, Regibus semper parêre didicissent. Turpe enim fore iudicabant, ac meritò, Regis sui conspectum subterfugere, qui ipsius accîtu benignè euocabantur: tametsi Iustitia Aragonum, vt ipse de se testatur, constanter statuerat omnem cruciatum perferre priùs, quàm aut officium proderet, aut fidem. Cuius eo tempore fuit facetum illud dictum, & acutum. Etenim cùm ad fucatam illam venationem inuitarentur, quasi eos apud se Rex Zueræ aliquãdiu cuperet

peret diuersari, forensi ciuium caussa omnino suppIosa: Iustitia Aragonum, quæ multa fuit in homine iucunditas, & magnus in iocando lepos; ita se perhibet respondisse. *Que men de marauillaua muyto, que el Señor Rey nos mandasse yessemos al dito lugar de Çuera a la dita caça. Car non creya, que tan malos tres Caçadores hauiesse en el Regno, como nosotros.* Tandem Zueram versus profecti sunt. Vbi dum peruenerunt; Rex eos liberaliter excepit: ac eodem Procancellario, alijsq. nonnullis præsentibus, ita sermonem suum orsus est. *Justicia, yo he embiado por vos, por la raZon que vos dira el Vicecanceller.* Qui eadem repetens, quæ Cæsaraugustæ dicta fuerant, per multa verba contra sententiam in ea ciuium caussa latam denuo facere cœpit: Iustitiæq. Aragonum nimiam in ea ferenda celeritatem vehementer exprobrare. Nec dum ea ad extremum vsq. persequutus fuerat; cùm Rex, interrupta illius oratione, ad hunc modum eundem Iustitiam est affatus. *Justicia, hoc en buena manera os lo digo.* Quæ verba continẽter ab eo ter, aut quater repetita fuerũt: quasi vellet, illa non tam exprobrandi caussa, quàm commonendi gratia, dicta iudicari: vel fortasse cuperet meritam sibi gratiam ab eodem Iustitia memori mente persolui; quòd Rex tam lentè sustineret, quæ ipse in Magistratu decreuerat, vt Regi visum fuerat, iniuriosé. Attamen ille, quô se, vt fas erat, humilem, & vrbanum Regi exhiberet; quoties eadem sibi verba proferebantur, osculans Regis manum; his verbis curabat illius beneuolentiam captare. *Yo vos lo tengo Señor en gracia, è merce: que mas son estas paraulas de padre, que non de Señor.* De reliquo autem, quod ad rem attinet, nec quidquam laxari passus est ex eo iure, quo erat astrictus. vt meritò quidem præclarum hoc ipsius factum à nobis hoc loco propositum fuerit ad imitandum: quandoquidem non furiosé, aut petulanter, sed prudenter, grauiter, & venustè in proposita sententia permansit; ipsam verò venustatem admirabili quadam constantia, generosaq. animi fortitudine decorauit. Rex autem Ioannes eum cum bona gratia dimisit. Cui vniuersa iam ciuitas, ac totum ferè Regnum, quasi suis sedibus conuulsum, ad complectendum suum conseruatorem procedere obuiam festinabat. Proditur autem Regem ipsum, cùm à suis agitaretur, vt vehemẽtiùs in Iustitiam Aragonum insultaret, respondisse: *Que por poder que ellos hauiessen, nõ lo farian barallar con el Justicia de Aragon.* Perinde ac si apertè omnibus protulisset, se minimè cum eo Magistratu velle cõtendere,

Universidad de Deusto
Biblioteca

cuius ope fuerat in defendenda generali Regnorum Gubernatione contra patrem, vt diximus, ſubleuatus. A ſuſcepta igitur narratione hûc digreſſus ſum eo conſilio, vt iſtius Regis facilitatem, & manſuetudinem indicarem: præcipue verò, vt intra noſtrarum rerum narrationis curſum, aliquibus propoſitis exemplis oſtenderem, Magiſtratus Iuſtitiæ Aragonum dignitatem, & vim: quod noſtro potiſsimum muneri incumbit. Ita enim, factis ipſis perſpectis, & cognitis, faciliùs ipſius amplitudo poterit ponderari: cùm rerum euenta plerumq. magis arbitremur, quàm ipſas cauſſas quæri oportere. Sed ne noſtra longiùs aberret oratio; Rex Ioannes ex Violante Regina filios habuit, Iacobum, ac Ferdinandum; qui infantuli obierunt: filiam autem Violan-
1392 tem; quæ A. D. IIX. Kal. Iunij, Ann. Chr. ∞ CCC XCII. Ludouico Andegauienſi Ducì nupta fuit: quorum poſteà filius Ludouicus, Calabriæ Dux, Regalem hereditatem appetiuit, poſt Martini Regis mortem: quæ noſtris quartum, vt mox dicemus, Interregnum attulit. Huius autem Ioānis Regis tempore, vt hoc Diuino fauore illud etiam illuſtretur, A. D. VI. Non. Mart. Ann. Chr. ∞ CCC XXCIX. ad Orbæ fluuij ripas in ſuburbano, quo nunc Cæſarauguſtæ coluntur, loco Diuæ Encratis, & Sociorum ſancta corpora inuenta fuêre: quæ ibidem ita abditè latebant, vt nec maxima diligentia inueniri antea potuiſſent. Atqui tunc cùm terra effoderetur, fortuitò, vel potiùs Diuino beneficio deprehenſa fuerunt: indeq. nobis celebre Feſtum conſtitutum; quod nunc quotannis ſub *Inuentionis Sanctæ Engratiæ* nomine veneramur. Sed ne Ioannes Rex penitus hebeſceret, & langueret in otio; nonnulla bella commouere coactus fuit aduerſus Gallos, Cataloniam infeſtantes: illud verò grauiſsimum, quod in Sardiniam indici oportuit ad reſtinguendam quorundam ſceleratorum conſpirationem. Quibus poſteà, mortuo hoc Rege, à Martino, ipſius ex fratre nepote, ſuperatis, deuictisq. tametſi ea omnis Inſula fuit in Regiam poteſtatē redacta: verùm cùm cælo, ac loco calamitoſiſsima ſit, immatura ipſius Martini morte Rempub. noſtram ad dictum quartum Interregnum adduxit. Demum Ioannes Rex venationi deditus plus, quàm oportuit, in ipſa venatione deceſsit. Ad Foxanum etenim nemus ob eam cauſſam profectus, iuxta opidū Vrriols, cùm ex equo cecidiſſet, mortuus fuit inuentus A. D. XIV. Kal. Iu-
1395 nij, Ann. Chr. ∞ CCC XCV. ſeu, vt alijs placet, anno ſequenti. Eius corpus ad Populeti monaſterium delatum fuit Martini fratris, qui ei ſucceſsit, iuſſu. Iſtius verò Ioannis Regis tempore plurimæ

plurimæ Iudæorum perfidæ gentis Synagogæ à tumultuantibus populis deletæ ſunt, quòd non poſſent iam amplius, vt dicebant, eorum nequitiam, ac nefaria crimina ſuſtinere. Ioannes autem Eximini Cerdanus longiùs ætate proceſsit. Diu enim poſt, Magiſtratum & ſapientia ſumma adminiſtrauit, & fide. Ac ne illud omittam: nonnulli apud nos Fori vigent, qui ſub hoc Rege editi fuerunt in Comitijs ad Montionem habitis Ann. Chr. ∞ CCC XC. In quibus præcipuè ipſius Iuſtitiæ enituit induſtria. Anno vero Chr. ∞ CCCXCIV. Petrus Luna, Ioannis Martini Lunæ, & Domnæ Mariæ Petri Gotoriæ filius, ê Diacono Cardinali Sanctæ Mariæ in Coſmedia, à Cardinalibus obedientiæ Clementis, A. D. IIII. Kalen. Octob. Auinione Pont. Max. ſalutatus, Benedictus XIII. in ſua obedientia dictus fuit, diuturno ſchiſmate Eccleſiam Catholicam occupante. Quòd ſi iurè tanto muneri, quietis alijs temporibus, præfuiſſet (qui ſummus in eo fuit ſanguinis ſplendor, animi magnitudo, & doctrina) præſtitiſſet multa laudibus, & præconijs digniora. Eius autē me hoc loco obliuiſci haud decuiſſet: tum quòd ex noſtratibus ſit, ê nobiliſsima, & ampliſsima Lunarum familia, qua nulla illuſtrior in Hiſpania, Regali excepta, viſa eſt: tum etiam quòd ipſe aliquando poſteà Magiſtratum hunc in amplo quodam honoris gradu collocarit. Sed de his ſuo loco. Nunc ad Martinum Regem.

Martinus, Aragonum Rex XXI.

IAM verò vt paulò altiùs dicere ordiamur de eo, ita enim res poſtulat; Petro IIII. patri chariſsimus fuerat: ab eoq. iam pridem Exerica ditione ſub Comitatus nomine honeſtatus; ac Magni Aragonij Conneſtabuli munere inſignitus. Illud autē Conneſtabuli munus apud Catalanos olim, Seneſcalia appellari cō ſueuerat; apud nos verò nō Regis,

Universidad de Deusto
Biblioteca

quemadmodum nonnulli prodidêre, sed Regni Aragonum, vel Aragonum tantummodò Maiordomia: cuius diuersa apud nos multùm ratio fuit. Ad hos itaq. tam amplos honores, quibus pater Martinum hunc filium viuens decorauerat; magna etiam à Ioanne fratre Rege, quamprimùm regnare cœpit, facta est accessio: si quidem eum Momblanci ditione, & illustri ab ea Ducis Titulo assumpto, ac dignitate honestauit. Martinus ergò dum Regale munus adsciuit, his honorũ gradibus erat ornatus: vt Magnus Aragonum Conneſtabulus, Exericæ Comes, ac Momblanci Dux vocaretur. Idq. patris, ac fratris claro, & legitimo, vt diximus, iure. Vxoris verò, quæ summo loco nata erat, penè æqualium, ac forsan maiorum ditionum imperio potiebatur. Comitatum namq. Lunensem, & Segobrigensem, tractum obtinebat. Erat enim vxor eius, D. Maria Luna, D. Lupi Lunæ, Lunensis Comitis filia, ac heres. Cuius patrimonium lautũ fuit, & amplissimum. Nam præter Lunensem ipsum Comitatum, à quo clarissimæ Lunarũ familiæ nomen sumptum fuerat; plurima alia in Aragonum Regno copiosa opida cõtinebat: in Valentino verò Segobrigam ipsam, nunc Segorbem, antiquam, & nobilem ciuitatem, locaq. eidem contributa. Ac ne noster hoc loco sermo de laudibus ipsius Comitis Lupi cõticescat; fuit is altus, & excellẽs vir; omniũ in Hispania Ricorũ, quos vocabant, hominũ clarissimus, ac nobilissimus: potẽs, & locuples: summo Lunarũ genere natus. Violantẽ, vt meminimus, Iacobi II. Regis filiam vxorẽ duxerat. Sed ea sine prole decedẽte, in coniugẽ acceperat Briãdã Agaouthiam, Beltrãdi Agaouthij Comitis filiã: quæ fuerat propinqua cognatione paterna cũ Clemente V. Pont. Max. valde coniũcta. Ex ea Lupus Comes duas filias susceperat: Mariã; ac Briandã. Mariam quidem natu maiorẽ, heredẽ testamento reliquerat: dummodò nullis se locari nuptijs liceret, nisi interueniẽte, & approbãte clarissimo illo, nulla vmquàm satis digna laude celebrato, Egidio Carrillio Albornozio, Toletano Archiepiscopo S. R. E. Cardinali Sabino, ac sæpius in Italiã Legato: qui fuerat Garsiæ Aluari Albornozij, & D. Teresiæ Lunæ filius: maximaq. ipsius Teresiæ caussa, Lunensi Comiti cognatione deuinctus. Eũ ergò Lupus Comes filiarũ orbitati tutorẽ instituerat: edicẽs; vt ea omnis Mariæ filiæ dos, si sine Cardinali tutore auctore diceretur, nulla esset futura. Rex autẽ Petrus IIII. Cardinalis gratiã aucupatus, Mariam sibi nurum comparauerat: eamq. huic Martino filio Ann. Chr. ∞ CCC LXXII. desponderat. Amplissimo itaq. Lunensis Comitis patrimonio alijs Martini ditionibus subiuncto, Martinus ipse di-

ipse ditissimus, & locupletissimus factus fuerat. Iam verò ex Maria vxore filios susceperat: Iacobum; Ioannẽ; Martinum; & Margaritã. Iacobus quidem, Ioannes, & Margarita paruuli decesserant. Martinus autẽ filius, vt parentibus is quoq. cumulus honoris, & dignitatis accederet; Ann. Chr. ∞ CCC XC. vxorẽ duxerat Mariam, Federici, & Costãtiæ, Siciliæ Regũ, vnicam filiam, & heredem: quæ Trinacriæ Regina vocabatur, Athenarumq. & Nẽopatriæ, vt loquimur, Ducissa. Siciliæ namq. adiacentibusq. Insulis, quarũ tunc Maria potiebatur, Trinacriæ nomen impositum fuerat tunc, cùm Federicus pater, ac Ioanna Neapolitana Regina conuenerunt de acerrima illa, tot antea sæculis agitata, Siciliensis imperij contẽtione. Verùm Federico mortuo, cùm nõnulli Siculi nequiter prosilientes, in Repub. violanda fraudes inexpiabiles concepissent, Mariæq. Reginæ pupillæ palam conati essent adimere patrias fortunas; cùmq. ea diu ab ipsis quasi seruitute oppressa iacuisset: clara tandem, & insigni aliorum virtute, quorũ fidelis sibi opera nequaquàm defuit, Maria ipsa liberata, Martino nostro huic Regi, Momblanci tunc Duci, tradita fuerat, vt Martino eius filio matrimonij dignitate coniungeretur. Namvtriusq. illorum, patris scilicet cognita virtus, ac filij mirifica indoles, & firma expectatio, Reipub. defendendæ, ac pristinæ dignitatis recuperandæ non dubiã, aut tenuem, sed certam, & pænè exploratam Siculis ipsis ostentârat spem. quorum studijs factum fuit cumulatè satis. Etenim cùm Martinus pater, Momblanci eo tempore, vt dictum est, Dux, celebratis filij, ac Reginæ Trinacriæ nuptijs, magnas militum copias, filiumq. ac nurum ipsam, secum multis instructis nauibus, Ann. Chr. ∞ CCC XCII. Siciliam transportasset: illius aduentus, præcipuè verò animi virtus, ac fortitudo, impudicam illam seditiosorum hominum impudentiam vehementer represserat: quæ nulla alia quidem re tam diu alta fuerat, nisi suorum impunitate scelerum diuturna. Itaq. dum Ioannes Rex funesto illo casu extinctus interijt: Martinus frater in Sicilia aderat his rebus, molestis sanè, & operosis, verùmtamen magnanimo Principe dignissimis, implicatus. Eas hoc loco tot verbis sum persequutus; ne in præteritis quidquam relinquerem, quòd ducerem sciri oportere: quandoquidem huc vsq. continuatam vniuersarum rerum nostrarum narrationem protraximus. Nulla igitur superstite Ioannis Regis virili prole, Martinus frater, Momblanci Dux, qui felix ad casus, fortunasq. iudicabatur, cùm secundum vitæ suæ cursum sine vlla hactenus offensione in omnibus semper rebus tenuisset: totius

Universidad de Deusto
Biblioteca

Regiæ Aragonum ditionis subrogatus fuit heres; idq. tum auito, & antiquo iure, tum etiam fraterno. Frater enim eum testamento heredem instituerat. Secus certè ac decreuerat pater Rex. Ipse enim constituerat: vt si fortè Ioannes, masculis filijs orbatus, moreretur; non Martinus frater (quod mirandum est, cùm eum valde diligeret) sed Ioannis filia, quæcumq. exstaret, natu maior, Regiam omnem hereditatem adîret: veterẽ illam caussam reuiuiscere studens, quæ fuerat tot malorum semen, ac stirps, dum ad filiam Costantiam, quemadmodum explicauimus, Regnorum successionem deferendã ambierat. Quo enim tunc iure Costantia nixa, Regnorum gubernacula prendere concupierat; eodem prorsus nunc Ioanna, Fuxensis Comitis vxor, ad paternam ditionem capessendam summopere nitebatur. Neq. verò illius maritus, Fuxensis Comes, satis sibi duxerat futurum, quòd ea de re per ciuilem iuris disceptationem contenderet, nisi per vim etiam decertaret: nec iure, aut legibus, sed ferro tantùm, & armis se vinci passurum referebat. Ea propter repentè in Cataloniã inuasit. Deinde in Aragoniam tendens, subitò omnia disturbauit. Atq. cùm ex Petri IIII. Regis præscripto, ista modò oriretur contentio; visum est planè illius acerbitatem naturæ eô tandem vsq. durasse, vt qui viuus omnia peruertisset, mortuus etiam noua moliretur. Prætereà vt huiusmodi successionis opus in dubium magis, incertumq. reuocaretur; Regina Violans, recens Regis vidua, se à Ioanne marito prægnantem esse relictam firmissimè asseuerabat. Illud quoq. maximum accedebat incommodum: quòd Martinus eo tempore in Sicilia aderat negotiorũ, quorum mentionem fecimus, laqueis irretitus. Is motus temporum visus est, tantaq. rerum perturbatio in istius Martini Regis regnandi initio. Verùm nostri nequaquam iudicarunt fore se caussæ, & officio suo facturos satis, etiamsi absentis Regis certum, ac legitimum ius solita sibi fide tutarentur: nisi eô tunc melius, quòd præsens ad imperandum non esset, maiori diligentia, & cura saluum illud, atq. integrum, ad ipsius reditum, reseruarent: præsertim cùm ea omnis Fuxensis Comitis caussa, ab omnibus & caduca, & friuola, nullisq. defixa iuris, aut iustitiæ radicibus censeretur. Itaq. vniuersi totius Regni Ordines, Iulio mense eiusdem Ann. Chr. ∞ CCCXCV.
1395 quo Ioannes Rex obijt, exsibilata prorsus ea Comitis Fuxesis sentẽtia, & explosa, Martinũ, concordibus omniũ animis, lætisq. acclamationibus Regẽ declararũt. Deinde legatos, tũ ad eum, vt vẽtis, ac remis in patriam omni festinatione properaret; tũ ad ipsum Comitem decreuerunt,

runt, eidẽ suadẽtes, vt spõte ad Martinũ, propẽderet Regem agnoscẽdũ, priusquàm ad idipsum inuitus premeretur. Neq. illã, ad defendendũ absentis Regis ius, omniũ Ordinũ cõcordiã, quã videbat; absurdè, temère, aut frustra, sed cõsideratè, & propẽsé crederet esse initã. Vsq. eô tamen ipsius insania prorupit: vt his omnibus spretis, Regem se à suis salutari stultè, & arroganter iubêret. Necnon & nonnullis Francorum aduentitijs copijs coactis, hostilem in modum omnia diuexans, postquàm plurima Cataloniæ loca occupauit, ad insignis Balbastrensis opidi muros, Nouembri mense castrametatus fuit: quòd eũ locum, quia Pyrenæos montes attingit, ad suppetias sibi ê Gallia ferendas aptissimum fore constitueret. Nostri hisce Comitis Fuxensis conatibus obuiam itum iri oportere statuentes; vt cùm domi, tum etiã militiæ debitam fidem, ac diligentiam præstarent, maximum illico exercitum compararunt. Cui omnium consensu imperator præpositus fuit, Petrus Vrgelitanus Comes, nobilissimus, & clarissimus vir, cum ipso Martino maxima cognatione coniunctus. Erat enim Regio sanguine ortus; filius Iacobi, Petri IIII. fratris germani, ab eo, sicuti dictum est, veneni suspicione interempti. Ob quas caussas videbatur habere ex sese in ipsos milites legitimam nonmodò auctoritatem, sed quodammodò etiam imperium. Is ergo de obuiam itione ita fecit, quemadmodum à nostris statutum fuerat. Quamprimùm autem dare operam cœpit, vt auxiliaribus Francorum copijs introitus omnis prohiberetur. Sic enim bellum hoc quamcelerrimè videbatur felicem exitum habiturum: cùm Fuxensi Comiti nullus patêre aditus posset, nisi ad fugam. Ac in eam protinus ille se, ac libenter coniecit. Nam huiusmodi consiliorum rationem attulit statim ad eum non aliquis ex prœlio nuntius, sed creber suorum rumor, timoris, ac periculi plenus. Per Nauarram autem Pyrenæos trascendens, spe vacuus in patriam remeauit. Balbastrenses enim, forti animo, & constanti, summis obsidionis periculis obstiterunt. tam citò euanuêre stulti omnes mimici illius Regis conatus. Ceterùm quod ad Violantis Reginæ graui ditatem attinebat, prudẽter quoq. prouisum fuit. Ne qua enim suppositi partus suspicio subesset; quatuor adhibitæ fuerunt matronæ optimates, quæ assiduè cum eadem versarentur, illius fœtus fideles testes futuræ. Haud multos tamen post dies ipsa Violans illam penitus præcîdit spem, quam se in aluo prædixerat retinere, à marito Rege mortuo commendatam. Palam namq. se minimè prægnantem esse renuntiauit. Iampridem autem, siquidem A. D. VI. Kal. Iun. eius-

Universidad de Deusto
Biblioteca

1395 dem Ann. ∞ CCCXCV. simulatq. Ioannes Rex mortuus fuit; D. Maria Luna, Martini vxor, prudentissima, & diligentissima femina, Barcinonæ, vbi aderat, Regium sibi nomen, mariti absentis, vt diximus, iure vendicauerat. quasi ea iam tunc omnem illam Fuxensis Comitis quæstionem irridêret: Violantis verò Reginæ grauiditatem, fictam, & commentitiam esse præsentiret. Cùm ergò, vt ad Martinum redeamus, de morte Ioannis fratris in Siciliam allatũ esset; tametsi publicis nostrorum literis, maximèq. ingenti legatorum sollicitudine vrgebatur, vt reditum suum in patriam festinaret: nihilominus morã sibi interponendã ê Sicilia decedẽdi cõstituit, donec instítutæ rei expediret exitũ glorioſum, quẽ sperabat. Gratũ autẽ omnibus dabat respõsum, se, quantũ susceptorũ negotiorũ ratio pateretur, suũ maturaturũ aduẽtum; anxioq. & sollicito, nec sibi ignoto, nostrorũ amori, amore etiã grato, & beneuolo respõsurũ: quo facturũ omnibus satis, confidebat. Sed interuallo haud longo interiecto, vniuersum Siciliæ Regnũ pacatissimum reddidit; singulariq. sua fortitudine, Regiæ dignitatis auctoritatem, quæ fuerat apud maiores, filio, ac nurui Regibus cumulatè restituit. Demum, in patriam rediens, Barcinonæ summa alacritate, & lætitia. A. D. VII. Kal. Iun. Ann. Chr.
1397 ∞ CCCXCVII. à Catalanis exceptus est; eamq. vrbẽ ouans, ac propè triũphãs introiuit, quòd tutũ Siciliæ Regnũ bellica sua virtute præstitisset, fraternãq. Regiã possessionẽ occuparet tantæ hereditatis, & gloriæ. Nostri eidem statim celeberrimam gratulationẽ decreuerunt, & Sicilienſis rei tam benè gestæ, & optati sui, prosperi, & felicis aduentus. Eundem autem vehementer obtestati sunt, ne Regale munus exerceret, donec priùs Cæsarauguſtæ Regijs decoraretur Insignibus, patriasq. leges, ac libertates more solito stabiliret. Maiores namq. nostri permagni suâ, ac nostrâ interesse putauerunt, attentos semper animos ad decôris conseruationem tenêre. Martinus Rex benignum his rebus respõsum dedit: aduẽtum suum in nostrã Vrbem celerem fore, dũ se Barcinonæ ex summo itineris labore paululũ recreasset. Deniq. Non. Octob. eiusdẽ Ann. ∞ CCCXCVII. Dominica quadam die Cæsarauguſtã ingressus est, tãtæ multitudinis cõcursu ad eũ alacriter excipiẽdũ facto, quãtũ capere potuit ipsa vrbs. Eodẽq. die, assidente, vt moris est, Iustitia Aragonũ, Ioãne illo Eximini Cerdano (qui eo tẽpore dictum Magistratum gerebat) in eius certa iam verba solitum Iusiurandum iurauit: Se omnia nostra libertatis iura diligentissimè seruaturũ. Sequenti verò Ann Chr. ∞ CCCXCIIX. generalibus Comitijs
1398 ad eandem

ad eandem vrbem indictis, A.D.III.Kal.Maij idem ipse Rex, in Solio sedens, ante Aram Templi maximi, celeberrimam illam habuit concionem, tot floribus nostræ antiquitatis consperſam; qua gratiã præstitæ operæ, dum eo absente Regnum sibi integrum reseruatum fuerat, cum summa gentis nostræ fidelitatis laude coniunxit. Eam siquidẽ nos non ab alijs nationibus accepisse, sed arripuisse ex natura ipsa, longè dilatata oratione, magnaq. commemoratione antiquitatis, ac exemplorum adhibita prolatione, copiosiùs indicauit. Varios deinde casus percucurrit nouos, ac veteres: in quibus nostri bellica etiam virtute, ac rei militaris peritia, alijs gentibus multùm præstiterant. Nuperrimè tandem affirmauit, se dum in Siciliam delendæ tyrannidis causſa perrexisset, perpusilla vix Quingentorum nostrorum manu, ingentẽ Quatuor millium, & pluriũ Siculorum Equitũ aciem profligasse. Cùmq. ad eam rem exemplis vteretur multis, veterem illam dicendo renouauit Iaccensis, ac Suprarbiensis imperij expugnationem: à qua, tanquàm à fonte, & capite, vniuersarum rerum nostrarum dignitas dimanârat. Atq. hoc mirificè conuenit earum à nobis traditæ rationi. Postquàm autem hæc omnia latè, ac fusé persequutus est, solitumq. fidelitatis iuramentum sibi à nostris fieri postulauit: vniuersam argumenti sui sententiam hac peroratione concluſit; Vti Martino filio, Siciliæ Regi, quamquàm absenti (ea enim inusitata, & noua res erat) Regnorum omnium succesſio post longam ipsius vitam, eadem fide interposita, deferretur. Id nostri libentibus animis concesserunt: frugi tamẽ priùs, nec incallida, posteri temporis prouisione interiecta; ne aliquando istius casus, cùm sponte fieret, ad alium similem casum, necessaria fortè consequentia notaretur. Hisce ergo rebus constitutis, nonnullisq. legibus promulgatis: Comitia ea peracta fuêre, summaq. Regis, ac Regni consensione laudata. Sed meliùs hæc notata erunt vulgaribus literis, quàm Latinis. Quamobrem eadem infra, vernacula nostra lingua, proferemus. Ceterùm cùm Martinus Rex, aliquibus de caussis, se coronari in id vsq. tempus distulisset; diem tandem certam destinandam duxit ad eam rem; Cæsarauguſtamq. primarios viros, ab exteris etiam nationibus, conuenire. Idibus ergo April. Ann. Chr.
∞ CCC XCIX. in Templo maximo coronatus est, & à Garsia Fer- 1399
dinandi Heredia, Cæsarauguſtano Archiepiscopo, sacro oleo perunctus: nec multos post dies D. Maria Luna Regina ijsdem prorsus Insignibus decorata. Quæ sollemnia, ac iusta ludorum summa cum cærimonia ab ipso Rege celebrata fuerunt; vt noster Surita testatum
reliquit:

Universidad de Deusto
Biblioteca

reliquit: qui hæc omnia, quæ ego nunc percurro, vberiùs, ac fusiùs, quẽ admodum cetera, in suis Annalibus pertractauit. Ad ea autem celebranda tantam Optimatum, Equestrium, ac Plebeiorum multitudinẽ fuisse perhibent congregatam: vt nullis vmquam Comitijs ipsa vrbs tanta celebritate omnis generis hominum floruisset. Verũ dies illi pro-Festis funesti pænè exstiterunt. Villanouanus enim Vicecomes D. Petrus Ladron Cheluæ Valli dominabatur intra Valentinos fines constitutæ: sed quæ tamen nostris Aragonijs legibus subiacebat. Valentinenses verò Magistratus iampridem, viuente Ioanne Rege, eam omnem peruerterant iudiciorum rationem: quæ iam inde ab ipsius Valentini Regni expugnatione fuerat, quemadmodum demõstrauimus, ijsdem, ac nonnullis alijs opidis constituta. Itaq. Vicecomes ipse hanc iuris læsionem statuens sibi, ac suis esse nocentisimam, cùm ex præscripta lege, veteriq. consuetudine, suæ, ac subditorum lites accõmodãdæ essent ad Fororum Aragonum formulas: sæpenumerò Ioannis, ac Martini, Regum fidem prece humili, ac supplici fuerat obtestatus: ne paterentur ius suum ea in re tantopere violari. Cùmq. nihil profecisset quotidianis huiusmodi iactatis querellis; ab eodem tandem Ioanne Eximini Cerdano Iustitia Aragonum depoposcerat (eum enim sciebat sibi, & suis & debere, & posse opitulari) vt peregrinæ huic Valentinorum insolentiæ, Magistratus interponeret auctoritatem, & vim. Iustitia Aragonum iudicans petitionem illam aptè esse coniectam, Interdictionem solitam concesserat; Valentinensesq. Magistratus, qui noxij dicebantur, præscripta die iusserat adesse coram se, de officijs suis responsuros. Sed ij neq. citati comparuerant. Immo id pro nihilo putantes, grauiora adhuc, acerbioraq. fuerant moliti. Iustitia Aragonum, solito suo facetiarũ, & vrbanitatis lepôre, istius facti vindicationem in commodius tempus distulerat, quo posset Reipub. magis prodesse: ne se fortè, vt erat prudens, ac prouidus, eô dimitteret, vnde nullus esset Valentinis ipsis, ac nostris etiam fortasse, nisi exitialis exitus futurus. Tamdiu autem conniuebat; vt omnes crederent, pristinã illam animi sui fortitudinem, non iam diuturno aliquo, sed sempiterno fuisse somno consopitam. Cùm igitur ad eam Festorum celebritatem, in quibus Martinus Rex Insigne Regium susceperat, Valentinorum legati conueniissent: Iustitia Aragonum tenens, quam optabat, occasionem, ne iam ampliùs illius tarditatem expectaret; omnia eorũ bona, illatarum iniuriarum pignora, Magistratus auctoritate, occupauit. Hinc maximi tumultus excitati sunt. Rex enim adeò id acerbè tulit, ac molestè:

ac molestè, vt nãtiua sua lenitate deposita, nouus iam homo, vehemens, ac ferox, non mitis, aut blandus, vt antea, videretur. Illud tunc facetum dictum à Regis Medicis idem Iustitia sibi dictum fuisse perhibet, quod hoc loco annectendum statui: operæpretium namq. me facturũ existimaui, si serijs hisce rebus veteres interdum nostri, & vrbani sales accederent. *Por esto el Señor Rey Don Martin fue muy sañoso, è congoxado contra mi. E me dixeron los Medges suyos, que yo era el millor Medge de la tierra: que auia feyto tornar el dito señor Rey de fleumatico en colerico*. Edicto tamen Iustitiæ Aragonum parendum fuit; ipsiusq. Magistratus præsidio, Vicecomitis, & suorum caussæ in antiquum statum restitutæ: quo pacto Iustitia Aragonum temporis opportunitatem expectans, sapientisimè totum id, quod nostro iuri diminutum fuerat, exæquauit. His ergo rebus ita constitutis, quæ maximam perturbationem attulerant, ea Comitia sedatè, ac placide dimissa fuêre: omniaq. apud nos otij, ac pacis plenisima. Verùmtamen nec diu posteà factum est, vt incredibili, qua omnes fruebantur, lætitiæ voluptate carerent. Tristes enim ê Sicilia nuntij vna die, atq. vna literarum significatione venerunt, de morte Mariæ Reginæ, ac Petri filij, Martini nostri Regis nepotis: ad quem Aragoniam vniuersam ditionẽ, cum Sicilien si Regno coniunctam, peruenturã fore putabatur. Is fuerat A.D.XV. Kal. Decemb. Ann. Chr. ∞ CCCXCIIX. Siciliæ natus; Ann. vero Chr. ∞ CDI. obijt: eodemq. anno Regina mater, Martino ipsius marito, totius Sicilien sis ditionis herede constituto. Ex quo iam tempore vniuersæ res nostræ penitus visæ sunt ad quartum Interregnum procliues. Etsi enim Martinus idem Siciliæ Rex secundam illico Ann. Chr. ∞ CDII. duxit vxorem, Blancam Caroli Nauarræ Regis filiam: simili tamen fatali casu, Augusto mense, infantulus eorum filius, cui Martini etiam nomen inditum fuit, mortem obijt Ann. Chr. ∞ CDVII. Quo etiam anno D. Maria Luna, Aragonum Regina in Villa Regali, Valentinen si opido, mórtua est. Ipse verò Martinus filius Siciliæ Rex, nec diu posteà ijsdẽ certè finibus gloriam suam, quibus vitam, ac immaturam ætatem terminauit. Nam in Sardiniam profectus ad restinguendam quorundam sceleratisimam conspirationem, glorio sam tandem victoriam consequutus, ad Callaris ciuitatem cælo, ac loco calamitosam VIII. Kal. August. Ann. Chr. ∞ CDIX. non tam morbo, quem ex labore cõtraxerat, perijt, qnàm funestæ pestis vi. vt extremum spiritum quasi in ipsa effudisse victoria visus sit, cùm non satis diu nec naturæ vixisset,

1401

1402

1407

1409

Universidad de Deusto
Biblioteca

vixisset, nec gloriæ. Cuius interitus incredibilem nostris intulit mœstitiã, & quòd sine filijs legitimis decessisset, patri verò habẽdorũ vix firma aliqua expectatio maneret, propter nimiam corporis crassitudinẽ. Ad augẽdũ enim dolorẽ, hos etiã rariores casus Martini Siciliæ Regis obitus habebat: ita vt vix cõsolabilis videretur. Ea est humanarũ rerum volubilitas. Qui enim patris futurus heres putabatur, patrẽ testamẽto amplissimæ Siciliẽsis ditionis heredẽ nominatim scripsit. Tũc Martinº pater, Aragonũ, & Siciliæ Rex vocari cœptº, ac Athenarũ, & Neopatriæ Dux. Neq. verò ipsius morte, vt omnes crediderãt, sed Martini filij ea facta fuit Siciliẽsis Regni cum Aragonensis imperij maiestate cõiunctio. Ex duabus autẽ concubinis filium, ac filiam reliquerat Siciliæ Rex: filiam quidem Violantẽ, quæ postea Nieblæ Comiti nupta fuit, ex Agathusa Sicilienſi femina susceptã. Ex Teresia verò, itidẽ Siciliẽsi, Federicũ: qui eodẽ testamẽto Comitatus Lunensis heres institutus, vniuersam Regnorum successionem appetiuit post Martini, aui Regis, ad quẽ iã properamus, interitũ. Illud etiã est maximè in tãto, tamq. præcipiti Reip. casu dolendũ, quod Martino Siciliæ Regi de tã amplo Regnorũ patrimonio nec iter quidẽ ad auita maiorũ sepulchra relictũ fuerit. Callari enim sepultus iacet. Martinus pater, cui secũda fortuna tot Regna fuerat elargita, aduersa verò viuo, & vidẽti, Regiæ totius sobolis occasum; ne ea penitus interiret, nõ tã senio, quã corporis infir-
1409 mitate cõfectus, A.D. XV. Kal. Octob. eiusdem Anni ∞ CDIX. Margaritã Pradesiã, Regio genere natã, vxorẽ duxit. Sed cùm ex ea nullam prolẽ susciperet, nec suscipiẽdã speraret; se viuẽte, ciuilẽ disceptationẽ esse voluit de futuræ successionis iure. Maximè enim exoptabat Federici Lunẽsis Comitis, nepotis sui, causſam plus, quàm ceteras omnes valêre, saltem in Siciliẽsis Regni possessione: vt si iam immaturus ille interitus Martinũ filiũ à Regia hereditate abstulisset; in ea saltẽ parte liceret modò, has eius reliquias in posterũ remanêre. Verùm Vrgelitanus Comes Iacobus, quòd rectã duceret originẽ à Regia Aragonũ virili stirpe; haud patiebatur se ea de re in iuris aliquã cõtentionẽ vocari. Immo, quia debere se statuebat sine aliqua dubitatione vniuersæ Regiæ hereditatis potiri; generalẽ illius Gubernationẽ fidẽter postulauit: perantiquũ quidẽ, vt dictũ est, Regiæ successionis signũ. Rex autẽ illi nõ solũ eam, sed & Proregis in Aragonia munus impertiuit: nõ quasi ea re cuperet id illi cõcedere, quod expetebat (odio enim nõ recẽti, sed diuturno, ac veteri in eundẽ flagrabat) sed vt furẽtis hominis à sese depelleret importunitatẽ: quæ valde sibi molesta erat. Ille verò, qui iam ab eo tem-

ab eo tempore facere studebat initiũ Regiæ dignitatis prẽsandæ; omni ope, & opera enixus fuit: vt Iustitia Aragonũ solitũ à se iuramentũ reciperet. Nã nisi eo in ipsius manibus facto, muneribus ipsis fungi nõ licebat. Verùm Iustitia Aragonũ, Ioannes Eximini Cerdanus, non incallidè fuit tergiuersatus. Iustã enim excusationẽ adhibebat: fuisse se à Deputatis Regni, ne id faceret, interpellatũ; quòd affirmarẽt, Comitẽ ipsum nequaquã muneribus istis iuxta nostras leges potuisse præponi. Vrgeli verò Comes de obiectis nihil cõfitebatur. Quãquàm autẽ vehemẽter instabat: Iustitia Aragonũ sibi priùs cũctãdũ proposuit. Sed antequã sentẽtiã protulisset; tristes nũtij allati fuêre, Martinũ Regẽ Barcinonæ, A.D. II. Kal. Iun. Ann. Chr. ∞ CDX. vitã cum morte cõmu- 1410
tasse. Quo misero, ac fatali casu vniuersa Resp. nostra ad quartum Interregnũ adducta est, eaq. omnis Vrgelitani Comitis, ac aliorum competitorũ cõtẽtio ab armorũ strepitu ad forẽsem disceptationẽ, nõ sine magna, & immortali maiorũ nostrorũ laude, reuocata. Martinus enim Rex tametsi commonefactus suũ ea de re iudiciũ ferre recusauit. Populeti tãdẽ sepultus, orbatã patriã reliquit splẽdida illa, ac generosa Aragonũ Regũ virili stirpe: in quã, tãquã in vnã arborẽ, tot Regũ tã admirabilẽ, præstãtem, ac penè diuinã virtutẽ insitã intuemur. Nec intuebimur profectò minorem in ijs, quæ nobis percurrenda desunt. vt iurè quidem affirmare possimus, ipsius stirpis non truncum modò, sed & ramos, ac folia vberrimos, lectissimosq. immortalitatis, ac gloriæ fructus attulisse. De ipso verò Ioãne Eximini Cerdano Iustitia Aragonũ satis multa dicta sunt, ac dicẽda etiã supersunt præclara industriæ, ac prudẽtiæ suæ opera: quando quidẽ diuinitus quasi in hæc incidit, de quibus agimus, tempora; vt operosi istius ædificij, quod tunc nostris extruẽdũ proponebatur, machinator adesset, eodẽ prorsus modo, quo antiquitus fuerat vltimus ille Aragonẽsis Comes, tam benè statuendæ Reip. nostræ tot antea sæculis architectus. Sed nunc ad rem.

Quartum Interregnum.

CVM illa itaq. duo imperij nostri lumina, ambo scilicet Martini Reges, immaturã morte, nulla legitima relicta prole, obijssẽt: vniuersa cœpit Resp. nostra, quasi nauis quædã in alto tẽpestatibus fluitans, incerto cursu agitari. Quinque enim prodiêre acerrimi competitores: quorum vnusquisq. Regalem ad se dignitatem pertinere diuerso ab alijs iure contendebat.

Universidad de Deusto
Biblioteca

I.

Horum primus fuit (vt eos priùs numeremus, qui orti erãt recto nostrorũ Regum virili satu) D. Iacobus Aragonius Vrgelitanus Comes: qui Martino Rege viuẽte, generalẽ, vt dictũ est, Regnorũ ambierat Gubernationẽ. Modò tamẽ Repub. ad Interregnũ adducta, fidentiùs Regale ipsum munus appetebat. Erat autẽ paterno genere, recto ordine, à Regia virili stirpe profectus. Regis etenim Alfonsi IIII. pronepos erat: nepos Iacobi, tertij illius filij; qui dũ Costãtiæ Petri IIII. filiæ grãdiori in Regali succesione antelatus fuit, satis firma, quã diximus, veneni suspicione decesit. Ex Cæcilia autẽ vxore, Comengis Comitis filia, Iacobus ille Petrũ reliquerat filiũ, Vrgelitani Comitatus heredẽ: eũ nempe, qui Fuxẽsem Comitẽ mortuo Ioãne Rege Regnũ appetẽtem armis repulit, & fugauit: sicuti hæc omnia fusiùs à nobis sunt superioribus in locis pertractata. At Petrus ex Margarita, Monferratensis Marchionis filia, Thadæũ, Ioannẽ, ac dictũ Iacobũ, filios susceperat. Sed Iacobus à patre Vrgelitanæ ditionis heres institutus fuit: quòd ambo ij Thadæus, ac Ioãnes, grãdiores filij, mortui fuissent sine liberis. Atq. eorũ alteri (quæ aliquãdiu apud nos fama percrebuit) Iacobus ipse iniusta, ac insana elatus dominandi cupiditate, occultè nimis, & clam suis manibus necẽ attulerat. Deniq. Isabellã duxerat vxorẽ, Petri IIII. & Reginæ Forzianæ filiã, Regũq. Ioãnis, & Martini, tametsi nõ vterinã, sororẽ. His de caussis, in ea, quæ tunc versabatur, de Regali adeunda hereditate cõtẽtione, ipse Vrgeli Comes alios antecedere videbatur. Cuius apud nos præcipuas partes agebat D. Antonius Luna, Aragonensis Ricus homo nobilissimus: qui tã amplo patrimonio in Aragonia potiebatur, vt per sua ferme opida ê Castellæ finibus ad Galliã vsq. iter sibi facere liceret. Verùm dũ se temerè in alieni iuris defẽsionẽ immisit, anxiusq. nimis, & sollicitus videri voluit alieni patrimonij propugnator: nec quidquam ea curatione alteri profuit, & ipsemet sibi, ac suis suorum omnium bonorum dissipationem, atq. acerbum inde interitũ comparauit. Vna etenim ruina, ac tempestate, & vniuersæ illius opes corruërunt, & ipsius etiam Vrgeli Comitis: quamquam is potior, vt dictum est, communi omnium opinione, in ea succesionis caussa ducebatur.

II.

Secundus autẽ erat, Gandiæ Dux, ac Ripacurtiæ Comes, D. Alfonsus Aragonius: Iacobi II. Regis nepos: filius Petri, illius quarti filij; qui, quemadmodũm exposuimus, beati Francisci institũto addictus, claris vitæ operibus, Valentiæ obijt. Huic autem Alfonso iam tunc aduersari cœperat ipsa fortuna, cùm illi Villienæ Marchionatus, ac Castellæ Connestabulia abrogata fuêre: quibus ipse fuerat ab Henrrico Rege, Trastamaræ antea Comite, paulò ante donatus. Prætereà Violantis Arenosiæ vxoris immoderata nimis licentia, libertasq. viuendi, haud sibi comparauerant eã, quæ tantum virum decuisset, claram, ac stabilẽ auctoritatem. Adhæc tanta erat confectus senectute, vt penè iam desipere censeretur. Eas obres videbatur ab omni nonmodò fortuna, verùmetiam spe derelictus. In omnium tamen fide, quòd esset rectæ virili Regum stirpi proximè adiunctus, caussam ipse suam deponebat.

III.

Tertius verò, qui genus quoq. suum ab eadem ducebat Regia virili stirpe, D. Federicus erat Aragonius, Lunensis Comes: Martini Siciliæ Regis ad Callarem mortui ex Tharsia, quam nominauimus, concubina filius. Cui, Martino auo Rege cõtendente, Benedictus XIII. concesserat, vt Regale munus posset obtinere, ac si esset ex iusto, & legitimo natus matrimonio. Id autem licet fuerat impetratum ad Siciliæ tãtummodò Regnum obtinendum, à quo filij illegitimi censebantur exclusi: tamen ad Regalem etiam Aragoniæ ditionis hereditatẽ adeundam ab ijs modò adducebatur, qui ipsius Federici orbitati, cùm puer esset infans, ac pupillus, fuerant tutores adscripti. Præter eos etiam Regij omnes domestici, & familiares illius caussæ videbantur esse fautores. Verùmtamen cùm eam Comitatus, ac Lunensis ditionis succesionem cognati appeterẽt propinquiores, nequaquàm ea Federicum potiri posse, quòd illegitimus esset, contendentes: tot in eius miseri, atq. infelicis fortunas, procellæ, ac tempestates commotæ sunt, vt in ea, quæ tunc vertebatur controuersia, nullius caussa desertior videretur.

IIII.

At quartus ad Regium Principatum accedebat, Ferdinandus, Castellæ Regis filius: Princeps quidem per se satis cognitus nulla commẽdatione maiorum. Cuius virtus, eo ipso tempore, latè splendebat: quòd complura loca à Mauris diruta, & penè deserta, per eum essent recreata. Ex Antequeræ autem illustri opido, quod tunc vi obsessum tenebat, Infantis Antequeræ traxerat cognomentum. Sed maiorem laudem præsetulerat, dum Castellæ Regnum, vltro sibi oblatum, puero

Universidad de Deusto
Biblioteca

Regi, ê maiori fratre nepoti, deferendum censuerat. Præclarum continentiæ, & integritatis exemplum. Nam etsi alios vincere magnum est: maius tamen à se semetipso quemquam superari. Hic igitur Infans Ferdinandus ad Regiam dignitatem capessendam hoc vno potissimum nitebatur, quòd esset vltimis Regibus, Ioanni, & Martino, proximiori, quàm ceteri omnes, vinculo propinquitatis coniunctus. Erat enim Eleonoræ, Petri IIII. filiæ, ac Regum Ioannis, & Martini germanæ sororis, filius: quæ fuerat Ioanni Castellæ Regi, Trastamaræ Comitis filio, quemadmodum suo loco diximus, collocata. Ob id proditur, Martinum Regem, dum, se viuente, de ea Regiæ successionis caussa agendum decreuerat, in istius Ferdinandi partem visum fuisse propensiorem. Quod permagni interfuit ad fouendos nostrorum sensus, conciliandosq. animos: plures enim deinde huic sententiæ fauere visi sunt. Inter quos præcipui illius erant adiutores, D. Petrus Eximini Vrrea, ac D. Ioannes Martini Luna; nobilissimi duo, primarij, & amplissimi viri. Quorum ille erat, clarissimæ gentis Vrrearum princeps, Ruedæq. Vicecomitatui, & Alcalatensi ditioni dominabatur. Hic verò, qui Illuecæ ditionis dominium obtinebat, tametsi erat, D. Antonij Lunæ, cuius supra meminimus, vxoris frater germanus; magis ab eo in hac caussa voluntate, ac studijs dissidebat, quàm natura, aut genere esset disiunctus. Patrui autem sui D. Petri Lunæ, quem diximus in sua obedientia Benedictum vocari, consilijs parens, eas Infantis Ferdinandi partes agebat. Benedictus enim præcipuum se ipsius dignitatis fautorem constituerat. Ideòq. præsens, atq. aliquamdiu apud nos sedens, suam ea in re operam, studiumq. nauauit. Cuius summa auctoritas, atq. amplitudo ipsi Ferdinando non parum attulit adiumenti.

V.

Quintus tandẽ, & vltimus, qui in ea Regia caussa nõ iã æquálẽ alijs, aut parẽ se esse, sed lõgè superiorẽ dictitabat; Ludouicus erat, Calabriæ Dux, ac Guisæ Comes nũcupatus; Ioãnis demortui Regis ex filia nepos Violãte: quæ Ludouico Andegauiẽsi Duci, Siciliæ Regi aliquãdiu appellato, matrimonij fuerat, vt recensuimus, dignitate cõiũcta. Ioãna enim, eiusdẽ Ioannis Regis, ac Mathæ primæ illius vxoris filia, quæ Fuxensi Comiti nupta, statim in ipsius Martini regnãdi initio, super ipsa Regia successione eã, quam docuimus, vniuersæ Reipub. nostræ attulerat perturbationẽ; iampridẽ decesserat sine prole. Ex secũda autem vxore

vxore idem Rex Ioannes filiam susceperat Violantem, matrem istius Ludouici: qui modò Regale munus apprehendere, haud minori fiducia, ac si ea de re solus cõtẽderet, conabatur. Ea tamẽ omnis spes, & ratio, & cogitatio pendebat ex Caroli Francorum Regis oblata sibi tutela, & præsidio. Ipse enim Carolus enixè Ludouici causam susceperat defendendã, quòd esset sibi propinqua cognatione coniũctus. Ex nostris verò illius se studiosissimã esse profitebatur florentissima omnis Herediarũ gens. Vnde genus ducebat D. Garsias Ferdinandi Heredia, ea tẽpestate Cæsaraugustanæ Ecclesiæ Archiepiscopus. In quo præter amplissimũ hunc tãtæ dignitatis gradũ, in quo erat locatus, tãta erat nominis, industriæ, ceterorumq. ornamentorũ omniũ amplitudo; vt apud nos Ludouici nomen solus sustineret. Sed cùm se Vrgeli Comitis causssæ indicaret animo, atq. armis inimicum; grauissimum in se eiusdem Comitis, ac suorum odiũ concitauit: quod tãdem in ipsius Archiepiscopi crudelem, ac miserabilem mortem erupit.

Hi igitur omnes de Regiæ successionis iure inimicissimè inter se, ac infestissimè cõtẽdebãt. Neq. quisquã eorũ concedebat alteri, vt iure, aut æquitate se, potiorem esse fateretur. Quin immo in ea causssa omnes vi opprimi melius esse, quàm iuri cedere iudicabãt. Inde nostri subitò maximũ, ac summũ allatũ esse periculũ, & discrimẽ patriæ cognouerunt. Non enim ciuiles iã seditiones afflictabãt Remp. aut de legũ, vel libertatũ obseruatione erat tantũmodò decertatio instituta: sed de adeũda totius Regij imperij possessione grauissima oriebatur contentio. Quæ tametsi valdè timenda videbatur, ac qui illius cursus, aut exitus futurus esset: nihil magis nostri, quàm præposterã aliquã vniuersarũ rerũ cõuersionẽ timebãt, quæ nouum induceret morẽ iudiciorũ, Rẽpublicãq. de pristino libertatis statu dimouêret: cùm humanæ res omnes, ac ipsa Regna, & Principatus perleui sæpe pendeãt momento fortunæ, tẽporumq. inclinatione pusilla. Eôq. etiã id magis; quòd nostrorũ Optimatũ variæ essent, ac diuersæ, & in varias cõpetitorũ partes diffusæ factiones: nulla autẽ domus tã stabilis sit, nec tã firma ciuitas, quæ nõ odijs aliquãdo possit, ac ciuilibus euerti dissidijs. Neq. vero spes nostris vlla ostẽdebatur, vt qui tãto pere inter se animis, ac studijs dissiderent, vna vmquã possẽt volũtate cõiũgi. Nec tot iã incõmodorũ prouidæ alicui cautioni, si quæ forsan adhiberi potuisset, locus erat. Vrgelitanus enim Comes Iacob⁹, quo aderat Almuniæ loco, à Cæsarauguста nõ lõgè, quãprimùm sibi de Martini Regis morte allatũ fuerat, generalis Regnorum

Universidad de Deusto
Biblioteca

Gubernatoris nomen vsurpauerat. A quo munere se nequaquam abduci passurũ dicebat, neq. vt caussa sua cum aliorũ competitorũ caussis contenderet: quia ad se solum Regiam dignitatem pertinere luce esse clarius affirmabat. Quô autem prope huiusmodi contentio accedebat: eô iam propiùs grauiora patriæ pericula conflabantur. Regis autẽ nomine consultò, vt proditur, se salutari in aliud ipse tẽpus distulerat; vt hoc continentiæ signo nostrorum sensus permulceret: apud quos nefas semper fuerat decretũ, quemquam se Regemante sancitas more solito leges nominari. Quin & id ipsum Gubernatoris generalis nomẽ tam citò vsurpasse, hoc quoq. magni in patriam amoris artificio cõdiebat: quasi in eo ipso nostris videri cuperet beneficentissimus, quòd Reip. penè succumbenti, & aliorum competitorum oneribus, turbulentisq. factionibus indignissimè oppressæ, sin minus sua vi, suorũ ve posset, ipsius tandẽ potestate muneris subueniret. Sed nota hæc illius calliditas in maius sui odium retrahebatur. Non enim demissus iste, atq. humilis sermo corruptis eius moribus consonabat: immo insolentẽ suam, superbamq. naturam extulerat sanè supra modum tanti istius insolẽtia dominatus. Qua in re quô suorum dissimilis videbatur: eô erat illorum in corporis figura, ac membrorũ compositione simillimus. Erat enim in eo forma, & species quædam liberalis, ac statura apposita ad dignitatẽ: præstans præterea lineamentorum totius oris, & corporis cõformatio: ad hæc gestus ipsius ita venustus; vt ars etiã, quæ non erat, atq. ê disciplina motus quidam videretur accedere. Quæ ornamenta cum splendore Regij generis, à quo erat profectus, mirificè lucebant; ac complures, præsertim Catalanorum, alliciebant ad se: quòd vnum aliquem se crederent ex mortuis nostris Regibus, exemplum fortitudinis, imaginẽ continẽtiæ, atq. expressam quamdã, & eminentem eorum virtutis effigiem intueri. Verumtamẽ non abfuit perspicax, qua opus erat, ad præcauendum prudentia aliquibus ex nostris, qui neutram in partem mouebantur, publicumq. tantùm agebant retinendæ libertatis, ne his voraginibus summergeretur, negotium. Earum verò, atq. adeò ventorum huiusmodi duo præcipui moderatores, & gubernatores scientissimi exstiterunt: Egidius Ruiz Lihorrius alter; qui eo tẽpore generalis apud nos Gubernationis, vt loquimur, regẽdæ munus gerebat, eratq. fortis, ac cõstãs vir, deq. ipsa Rep. optimè sentiens; alter verò; quẽ toties nominauimus, Ioãnes Eximini Cerdanus Iustitia Aragonũ, eiusdẽ Reipub. conseruandæ studiosissimus, ac diligentissimus vir: qui de eadẽ sæpius, vt iam satis docuimus, benemeritus

ritus fuerat. His duobus ob suorũ munerũ dignitatẽ tempus, ac facultas agendi erat magis propria, quàm ceteris: doloris verò, timoris, ac periculi eadem erat illa caussa communis. Ad eos itaq. confugerunt is, qui integrum defendebant ius libertatis. Omnes autem Cæsaraugustam quamprimùm conuenientes, consideratè rem ipsam agere cœperunt. Inter quos negotiorum tractatione, & vsu, principem locum tenere videbatur Berengarius Bardaxinus, iuris & publici, & priuati valde peritus: qui à veteri, & illustri Bardaxinorum familia originem ducebat. Illius autem non in sententijs solùm, sed etiam in nutu tanta residebat auctoritas, vt eius domus sine dubio totius Regni esset oraculum, & ad respondendum, & ad agendum, & ad cauendum omnium peritissimus censeretur: tametsi apud nonnullos aliquando singularis cuiusdam artificij suspicio imminuebat hanc tantam ipsius auctoritatem, & fidem. Ad nostrorum autem sermones protinus se adiungens Benedictus, eandem vrbem A. D. VIII. Id. Decemb. eiusdem Ann. ∞CDX. 1410
ingressus est. Cuius conspectu, magna ea, quæ plures angebat, de Rep. cura consedit: in hoc enim naufragio colligendo, ac reficiendo communi saluti, semper illius consilia reperiebantur esse versata; nec dum palam in alterutram partem propendebat. Reipub. igitur omne bonũ, eorum, qui ibi aderant, finiebatur conuenientia, & concordia. Ex quibus licet plures erant, qui animis, & voluntatibus non leuiter dissidebant inter se: omnes tamẽ (quod permagni interfuit, neq. est in exigua laude ponendum) de Reip. salute vna & mente, & voce consentientes, oportere sibi potius statuerunt præsentibus temporibus, ac periculis, quàm pristinis suis dissensionibus assentiri: quòd priuatas inimicitias in viris fortibus non solùm extinguere debeat Reip. vtilitas, sed ad maiorem etiam amicitiam traducere. Nec decuisset sanè dissoluto prorsus, ac quasi disipato nauigio, tunc cùm maiores erumpebant vẽti, sæuioresq. turbines existebant; quidquam aliud nisi de publicis commodis agere, & cogitare: cùm nemo eorum posset ab ea, quæ tunc cõcitata erat, formidolosissimi temporis tempestate liber, aut securus cẽseri, si publica res dilaberetur. Hi ergo omnes congressi, quia competitores ad nullam condicionem videbantur accessuri; in primis coram inter se sermones eos contulerunt, quos Martinus noster Rex moriens habuerat eo ipso die, quo excesit ê vita, in ea, quæ iam futuræ Regnorum successionis caussa pendebat. Etenim quærentibus ex sese, cui post eius obitum Regiam hereditatem tradendam censeret; moribundus iam responsum dederat: NEMINI prorsus se velle,

Universidad de Deusto
Biblioteca

præterquàm ei, ad quem iure, ac legibus pertineret. quasi omnia nostrorum consilia, atq. facta ea in re, ad iustitiam tantummodò, & æquitatem referenda esse, perpaucis illis verbis protulisset. Cuius non sententiæ solùm, sed etiam, vt nostri dicebant, Regij præcepti tantam vim esse debere, omnes qui Cæsaraugustæ eo, de quo nunc agimus, congressu aderant, decreuerunt; vt omnium mentibus cum ea Martini Regis voluntate consentientibus, statim ab ipsis memorẽt amplissima illa decreta facta fuisse:

Omnia scilicet omniũ arma cõtra eum esse capiẽda, qui in ea Regiæ successionis caussa, vi, & armis, nõ autem iure, & legibus decertaret. Cõpetitores autẽ ipsi, licet animis cõtenderent inter se; ibi tamen consisterent, vbi opus esset. Nec quæ dubia erant, quisquam eorum sumeret, pro certis, aut concessis. Quinimmo æquo animi paterentur omnes, rem ad Interregnum adduci; vt vniuscuiusq. iure diligenter examinato, momentoq. suo ponderato, caussa hæc non gladijs, sed litibus ageretur: præsertim cùm ea esset, quæ longi temporis, & magnæ, arduæq. cogitationis indigeret. De ea autem re omnes ipsi ad vnum ita sentirent: Vt qui iudicum impediret huiusmodi, se sciret contra Rempub. esse facturum.

Quamprimùm verò statuerunt, Vrgelitanum Comitem Iacobũ, exultantem nimis, præsidentemq. sibi, de eo, quod temerè vsurpauerat, generalis Gubernatoris munere detrudi oportere. Quòd si aliter fieri nõ posset; Iustitia Aragonum eidem inferret Magistratus manum, & vim. Addebant præterea; quô ad has res obeundas auctoritas maior accederet, totius siquidem Regni consensus: omnes nostrorum Ordines in vnum esse locum congregandos: generaliaq. nostris Comitia iccirco iurè esse indicunda. Quamquàm enim ea apud nos ex antiquo iure nisi ab ipsis Regibus haberi non possent; tunc cùm tanta inerat efficiendi necessitas, rectè posse affirmabant, ad speciem, atq. vsurpationẽ vetustatis adumbrari: cùm hanc deceat esse rationem consiliorum, quæ rerum, ac temporum sit vicissitudo. Comitia autem huiusmodi à duobus ipsis, qui ibi aderant, præcipuis Reipub. moderatoribus conuocari debere: Egidio nempe Lihorrio, officium Gubernationis Regente (quem Gubernatorem vulgò appellare solemus, atq. ita eum deinceps nominabimus) Ioanneq. Eximini Cerdano Iustitia Aragonum: vt prior Regis personam, posterior verò solitam gereret Magistratus. Atq. hæc quidem omnia, quæ facienda erant, statim facta, & transacta sunt. Gubernator enim, ac Iustitia Aragonum, quemadmodum

dum fuerat decretum, de communi suorum munerũm potestate, generalia totius nostri Regni Comitia indixerunt: iusseruntq. solito more, omnes Ordines A. D. VI. Id. Febr. Ann. ∞ CDXI. in Cala- 1411
taiubij ampla, ac nobili ciuitate vt adessent, suam de cõmuni Reipub. caussa sententiam dicturi. Ioannes etiam Eximini Cerdanus consuetо sui Magistratus Iurisfirmæ remedio, Vrgelitano Comiti interdixit: ne deinceps ampliùs eo, cui contra leges præerat, generalis Gubernatoris munere fungeretur: ne ve expectaret, si id tandem renueret, vt eum reprimerent validiores Magistratus habenæ. Tunc fieri quædã nostrarum rerum ad meliorem spem inclinatio visa est. Vniuersum namq. Regnum erigere se cœpit in retinenda libertate consentiẽs. Protinus autẽ Vrgeli Comes Iustitiæ Aragonum paruit interdicto. Ceterùm præstituta die Comitiorum, cùm illud Gubernatoris, ac Iustitiæ Aragonum de Comitijs conuocandis edictum omnes nostri magna frequentia ornassent, & concursu: Gubernator, ac Iustitia Aragonum, meritò quidem illorum Comitiorum præsides, cùm ipsi ambo essent custodes, ac præsides libertatis, exponere omnibus cœperũt summam rerum in Regno post obitum Martini Regis gestarum, & quod eorum fuisset istius conuocationis consilium. Illud omnibus persuasum esset, in ea, quæ tunc caussa pendebat, fortunam solam Reip. disceptare. Nam si armis, non litibus ea esset controuersia definienda; victores quam Remp. habituri essent, nesciebant: victis se credere nullam futuram. Neq. tam exploratum esse vniuscuiusq. competitorum ius, quàm sibi quisque suadebat. Pro certo enim vnusquisq. eorum sumebat, quod alijs dubiũ, controuersumq. videbatur. Ad extremum (ne longiùs progrediar, quàm oporteat, tametsi huc non inuitus declinabam) longa habita oratione, grauissimis verbis, & sententijs plena, nostros omnes ad magnam, & communem concordiam hortati sunt: vt cõmuni omnium animo, & voluntate in eorum fortunas irrumperẽt, qui aliter, quàm iure, ac legibus, de huiusmodi Regia caussa contenderent decertari. Qua in re polliciti fuerunt se consilio, quantum possent, labore verò, plus certè quàm possent, pro patria vigilaturos. Atqui cùm hæc eorũ oratio minimè iniucũda videretur: magnus repẽtè fuit ex plurimis, qui ibi aderãt, plausus excitatus. Aderant autẽ nõnulli, quorũ studia inter se magno opere discordabãt, nõ iã intus, vt antea in animis inclusa; sed quæ foras etiã audacter prorũpebãt. Hi dissimulare nõ poterãt vllo modo, sibi quæ à præsidibus proponebãtur, vehementer displicêre. Etenim cùm vnusquisq. eorũ sensu suo, ac quæstu Regiã illam

Universidad de Deusto
Biblioteca

illam causſam metiretur, quasi ijs Comitijs iudicanda esſet; palam, ac publicè contendebat, ei soli ex competitoribus sine vlla controuersia Regale nomẽ, ac munus deberi, cuius ipse partes suscepisset. Ad quod negotium cõficiendum nõ iam occultè, sed nominatim illi suam quisque, suorumq. auctoritatem, gratiã, copias, ac opes deferebat. Verùm D. Antonius Luna, clarus ille, ac præpotens, quem nominauimus, vir, audaciùs præ cæteris omnibus cunctationem propositã, initamq. Comitiorum rationem exprobrabat. Primùm enim dicebat nullã esse rẽ, quæ cuiusq. animum in ea causſa dubium facere posſet, quin sine vlla mora Vrgelitanus Comes Iacobus, qui non procul ab eis, sed prope aderat quasi præsens, ad Regale munus capessendum vno omnium consensu vocaretur: cùm omnibus iamdiu esſet exploratum, eum solum apud nos, tũ proprio, tum vxoris iure, iustè, & legitimè imperare debere. Turpeq. nimis videri sibi affirmabat, peritos, qui ibi aderant, dubitare se dicere ausos esse, quæ ne rustici quidem dubitabãt. Valde verò iniquum, cui fortuna Regiam fuerat dignitatẽ apertè elargita; eandẽ modò destinatam iam, & quasi desponsam, callidis tergiuersationibus velle præripere. Deinde acriter illis obijciebat eam Comitiorum conuocationẽ à Gubernatore, & Iustitia Aragonum factam: cùm, vt ipse dicebat, Regibus finitis, Regnum conuocare, Deputatorum Regni proprium esſet officium, ac munus: ẽ quorum numero D. Antonius ipse eo tempore erat. Irrita ea propter decernebat, quæq. ibi agerẽtur, esſe futura: nisi fortè tenderent ad Vrgeli Comitẽ, Regẽ acclamandũ. Id enim quoquo iure fieret, optimo iure fieri prædicabat. Ac ni protinus fieret: minas iactabat; formidines proponebat; magnos deniq. nostris inijciebat terrores; quasi vi melius, ac metu, quàm precibus, aut suasionibus rem illam transigendam putaret. Hæc itaq. tam concitata, ac vehemens D. Antonij oratio, summaq. ipsis nominis amplitudo, ac Magistratus, quem gerebat, auctoritas permultos facilè de proposita sententia dimouisſet: nisi D. Garsias ille Ferdinandi Heredia Cæsarauguſtanus Archiepiscopus, qui ibi aderat frequens, atq. in Comitijs, & in ore omnium quotidie versabatur, statim suam opposuisſet non minorem certè auctoritatem. Is enim graui sententiarum, ac verborum pondere, ea omnia sapienter refutauit, quæ insipienter nimis D. Antonius fuerat minacibus illis verbis persequutus. Cùmq. ob eam causſam acerbè satis in illum Archiepiscopus ipse inueheretur: iam tunc apertè visus fuit D. Antonij animus, vehementer incensus, detestabile, quod posteà peperit, scelus concepisſe.

Sed quo

sed quo Archiepiscopus magis auram sibi captauit popularem, id tandem fuit, quòd cùm se palam affirmaret esſe Reginæ Violantis, ac Ludouici filij studiosissimum, quorum causſam, vt ipse asserebat, notissimum erat, iure, & æquitate longè ceterorum competitorum caussis antecellere; nihilominus tamen quidquid in ea agendum esſet, cautè priùs, ac pedetentim agendum statuebat: cùm tantam rem maturissimè iudicari oporteret. Atq. illud idem visum est aliorum competitorum fautoribus: quorum plerique illuc conuenerant. Verùm haud cessabat vnus quisque eorum contrarias refellendo, quam quisq. fouebat, varijs argumentis, & rationibus confirmare: quòd pro certo putaret studio, ac suffragio suo viam sibi ad beneficia à futuro Rege impetranda munire. Hinc res confusè agi cœpta fuit. Nouæ enim nostrorum factiones subitò fuerunt excitatæ: quæ quasi redundantes quidã fluctus, ac superfluentes, ventorum vi agitati, ad alios passim accedere, & ab ijsdem statim recedere videbantur. D. Antonius Luna, qui ardenter cupiebat Vrgelitanum Comitem Regem acclamari; maximã animo molestiam capiebat, ipsius Comitis causſam prospiciens in pëio rẽ partẽ versam, & mutatã. Eam autẽ mutationẽ capitali odio, & malitiæ Cæsarauguſtani Archiepiscopi tribuebat. A quo potiùs, quàm ab ijs, qui in alios propendebant, ipsum Comitem fuisſe Regno depulsum dictitabat; quòd in eum Archiepiscopus ipse artificiosissimè, nulla data occasione, omnium Ordinum odium concitasſet Nimia iccirco exardescebat iracundia. Sed eam, vt erat veterator, & callidus, inclusam animo continebat; donec tetri illius, ac scelesti facinoris, quod posteà commisit, opportunum locum, & tempus obiret. Quamquàm autem ipse huiusmodi causſam à Gubernatoris, & Iustitiæ Aragonum summi consilij gubernatione auferre conabatur: inanes tamen in rem istam infractus eius furor impetus faciebat. Eorum enim honorata senectus, ac in publicis rebus cognita virtus, tantam apud omnes auctoritatem habebant, vt non à propensis solùm in singulas competitorum partes, sed à competitoribus etiam vehementer colerẽtur. Ipsi verò commune commodum mutuis officijs sapientissimè gubernabãt: omnibusq. alijs ferme inuitis, ambo soli suis humeris tota hæc Comitia sustinebãt. Ad quæ tandẽ Legati venerũt à Catalanis, & Valẽtinis, publicis cũ testimonijs, atq. auctoritatibus missi, postulãtes: vt huiusmodi nostrorũ Comitia ad aliũ locũ trãsferrẽtur, qui esſet singulis eorũ regionibus magis propinquus. Quod idẽ se statim facturos pollicebãtur. Ad ea enim exquirenda consilia, quæ ad cõmune cõmodũ pertinerẽt,

inuicemq.

Universidad de Deusto
Biblioteca

inuicemq. secum conferenda, conducere nimis affirmabant, omnes non animis solùm attentis, verùm etiam corporibus propiùs adesse; vt eô maturiùs de re tanta transigerent, quô celeriùs possent in vnum, dum opus esset, locum conuenire. Eam verò, quæ esset omnium causa communis; communi omnium consensu agi oportere. Quæq. autem fierent; diu esse ab omnibus concoquenda. Totius namq. Regij imperij, veteri ferme exemplo, nouum tunc modum statuendum putabant. At inter nostros, dum hac de re agi cœptum est, magna, vt solet, orta fuit confusio suffragiorum. Denique præstantes quidam viri lecti fuêre, quibuscum legati agere possent de proposita huiusmodi trium Regnorum conuenientia. Fas est enim interdum Cataloniã, Regnum appellare. Nam etsi tantùm sit Principatus nomine insignita; aliquando nec immeritò potest Regali nomine digna iudicari. Hi ergò sæpius congressi decreuerunt: singulis in locis opportunis quàm citò à nostris, Catalanis, ac Valentinis Comitia esse indicunda, quæ omnium Regnorum faciem præ se ferrent, communisq. auctoritatem Reipublicæ. Nostra inde Comitia dimittenda, conuocandaq. ad Alcagnicense opidum, Ergauicense olim, seu Erganicense, vt nonnullis placet, appellatum; quòd esset Cataloniæ, ac Valentino Regno valde finitimum. Catalanos Dertosam; Valentinos autem Traygueram protinus conuenturos. Ea etenim loca ad pares quosdam angulos, satis vicinos, sita sunt: singulisq. trium Regnorum oris, atq. extremitatibus terminantur. Quamquàm autẽ Turiassonensis Episcopus, ex lectis vnus, contra ista dicere visus est, quòd non fuisset, vt ipse asserebat, ad ea deliberanda vocatus: nihilominus Comitia ipsa III. Calend. Iun. eius-
1411 dem Ann. ∞CDXI. ab ea, in qua tunc habebantur, Calataiubij ciuitate dimissa fuêre: decretumq. vt in Alcagnicij opido celebrarentur. Diem verò illorum à selectis viris dici debere. Biduo autem post, Kal. scilicet Iun. Cæsaraugustanus Archiepiscopus D. Garsias, quem retulimus D. Antonij Lunæ consilijs, ac sermonibus obstitisse, cùm Calataiubio egrederetur, tenderetq. Cæsaraugustam; dum ad Almuniam, memoratum iam non longè vtrinq. locũ, peruenit, recentissimas à D. Antonio ipso literas accepit, suaues, & iucundas, significantes: se cum eodem Archiepiscopo de Rep. colloqui velle, vt ambo cõmentarentur inter se, qua ratione commodiùs esset & ipsorum tunc temporum paci, & totius posteritatis otio consulendum. Ea propter se amicè, & beneuolè ad Almuniæ muros solum in agro, regia, qua itur Cæsaraugustam, via eundem Archiepiscopum præstolari: quòd tacitum hunc eorum con-

rum congressum esse oporteret. Insidiosé tamẽ fingebat hæc omnia. Diu namq. eidem periculũ capitis moliebatur; ac in præcordijs suis cõceptã illi mortẽ cõtinebat: quòd vnicũ hoc statueret esse, ægrotæ, sed nõdũ desperatæ, Vrgelitani Comitis causſæ remediũ; cuius se profitebatur, vt dictũ est, esse & in cõsilijs capiẽdis auctorẽ, & adiutorẽ in agẽdis rebus fortissimũ. Archiepiscopus quidẽ nihil mali fuerat suspicatus. Iccirco ex Almuniæ opido parũ comitatus exiuit: rectâq. ad D. Antoniũ profectus est. D. Antonius enim summa sua auctoritate istã calũniæ suæ licentiã possidebat. De via autẽ ad siniſtrã paululũ declinauerat Almonaziriũ versus: cuius loci tunc supremæ dominationis iure potiebatur. Itaq. Archiepiscopo iter suũ eô cõferẽti, haud lõgo interuallo, D. Antonius cũ armata suorũ caterua obuiã processit. Ac dũ ambo simul iũcti fuêre, postquã se vicissim salutarũt benignè, ac comiter, vt fit: secretò colloqui cœperũt de publicis negotijs, & rebus. Tũc D. Antonius tẽpus sibi oblatũ nolẽs prætermittere, de singulis cõpetitorũ caussis sermonẽ orsus, quòd sperare nõ posse Archiepiscopũ habere diu sua ea de re clausa cõsilia, captiosé illũ interrogauit: quid de vnoquoq. cõpetitorũ iure sentiret: nũ Vrgeli Comitẽ futurũ esse Regẽ autumaret. Cui cùm Archiepiscopus prudẽter parũ, *nõ me viuo*, respondisset: D. Antonius incredibili furẽs audacia, detestabileq. iã scelus anhelãs; *si nõ te*, inquit, *viuo, mortuo igitur esse oportebit*: protinusq. stricto gladio eũdẽ adortus, graue capiti illius vulnus inflixit. Infelix tunc, & miser Archiepiscopus dare sese in fugã properauit. Verùm ea statim repressa, à D. Antonij domesticis, & familiaribus, qui nõ procul fuerãt in insidijs collocati, vndiq. cinctus, repẽtè ê mula, in qua vehebatur, exturbatus est: humiq. iacẽs, nefariè, ac truculẽter occisus. Sui etiã, quorũ perpauci admodũ illuc cõuenerãt, ijq. imparati omnes, atq. inermes; subitò eodẽ periculo circũuenti, nõnulli grauiter icti, Almuniã cõfugerũt; alij crudeliter interfecti sunt; alij ab insidiatoribus capti, & cõprehẽsi, Almonaziriũ ducti, ibidẽ diutius in priuatis custodijs asseruati. Quorũ vnus fuit Iacobus Cerdanus, Iustitiæ Aragonũ filius: qui forte eo die eumdẽ Archiepiscopum stipabat. Sed de hac illius morte, ita in Kalendarum codice Sedis Cæsarauguſtanæ. *Kal. Jun. obijt D. Garſias Ferdinandi de Heredia, Archiepiſcopus Cæſarauguſtanus: qui pro defenſione, & iuſtitia Regni ſuſtinenda in loco de la Almunia mortẽ paſſus eſt, prima die Iun. Ann. à Nat. Dom. ∞ CD XI.* Tanto igitur patra- 1411
to scelere, omnia denuo turbari cœpta: cùm nouarum inde perturbationũ causſæ viderentur oriri. Verùmtamen vt euenire solet in ijs,

Universidad de Deusto
Biblioteca

quæ perperam fiunt, quod D. Antonius putauit Vrgeli Comiti commodum fore, id summũ illi exstitit exitium. Etenim nemo fuit ex nostris, qui nõ acerrimè ad tantã vlciscendã iniuriam incumberet: eoq. tempore tantum virũ vniuersæ Reip. ereptũ fuisse, cõmunis ab omnibus iactura statuebatur. Præterea ampliſsima omnis Herediarũ gens, quæ Ludouici Andegauiensis Ducis, vt diximus, partes agebat: ab eo protinus desciuit; accesitq. ad Infantis Ferdinãdi causſam fouendã: cuius præsidio, quòd propiùs adesset, faciliùs se posse sperauit, D. Antonij, ac Vrgeli Comitis furorẽ reprimere, domesticiq. sanguinis pœnas expetere. Quin etiam & omnes ipsius Comitis inimici, quorũ ille erat plenisſimus, quô in eũ totius Regni odiũ cõcitarẽt, magnis clamoribus horribilis istius casus atrocitatẽ augẽtes, palã corã omnibus exclamabãt: ab eo tãquam à domino aggresti, & furioso fugiendũ esse. Nã si regnaret; affirmabant, sine dubio futurũ esse, procellã patriæ, turbinẽq. ac tempestatẽ pacis, & otij: nostrosq. eo Rege, neq. patrias leges, neq. cõmunia iura tenêre posse. Ipsi verò D. Antonio probra omnia, maledictaq. obijciebãt non Vrgeli Comitis inimici solùm, sed omnes prorsus omniũ generũ, ætatũ, atq. Ordinũ homines; summi; medij; infimi; peregrini; ciues; viri, deniq. & mulieres cũctæ; atq. etiã infantes: quòd amicũ; quòd inermẽ; quòd Antistitẽ; quòd Pastorẽ suum, per simulationẽ amicitiæ, sub pacis nomine à se accersitũ, nefariè prodidisset. Et quod summum erat, quòd secum, quasi in triumpho, ad victoriæ ornatũ, Archiepiscopi famulos, atq. assectatores, qui viui euaserant, deportasset; etiamq. tunc eosdẽ, ac si infideles essent, captiuos in arctisſima vincula cõiectos, retineret. Ob id deniq. factũ, ipsius D. Antonij memoriã, mores, nomen tandẽ, dum illud audiebant, apertè execrabantur: quòd vniuersam nationẽ, patriamq. cõmunẽ, quæ semper esse cõsueuerat in hostes leniſsima, tãta tunc crudelitate polluisset, nobiliſsimũq. genus suum tãto proditionis dedecore maculasset, quantũ vix reliqua omnis ætas posset eluere. Inde natũ fuit, quod modò tritũ apud nos est vetustate prouerbiũ: vt dũ alicui malũ aliquod auspiciũ detestari velimus, vulgari lingua, *Con don Anton te topes*, crebrò dicamus, quasi eũ, qui illi obuius sit, miserũ, atq. infelicẽ ea detestatione obnũtiemus. Iam verò hæ tantæ istorũ temporũ miseriæ Gubernatorẽ, ac Iustitiã Aragonũ, reliquosq. omnes bonos viros vehemẽter excruciabãt. Nihil enim minus tunc miseræ ipsi Reip. cõueniebat, quàm domesticas apud nos esse dissensiones, nouasq. turbas, ac rixas concitari. Verumtamen dũ inspexerunt necessariò à se se tã aduersam subeundã esse for-

esse fortunam: maiori constantia, ac virtute proposuerunt, sibi cum ea decertandum, turbidosq. ipsius motus summa ratione, ac cõsilio gubernandos esse; neq. ab humili animo, aut demisſo, sed à graui potiùs, & firmo, tamquàm fluctũ à saxo frangi debêre. Quamquàm autẽ crude le id factũ, tanti flagitij plenũ, ac dedecoris, acri, & repentina animaduersione dignũ statuebant; interdũ tamen tẽpestati obsequendũ duxerunt. Ea namq. erat fontium potentia, quã illa vis temporũ labefactare vix posse videbatur, donec infelix patria, tot vndiq. periculis cincta, ad optatum aliquem portum perueniret: ad quem breuî appulsuram Dei benignitate sperabant, si trium Regnorũ conuentus singulis in locis præstitutis, alijs ve coniunctis agerẽtur. Confidebant enim, se quàmcitò Regem habituros. Eo autem constituto, maxima tenebantur spe, fontes eos, vt meriti fuerant, crudeliſsimè esse mulctandos; tuncq. maturiùs posse grauitate pœnæ tarditatem supplicij compensari. Interea ne longiùs prorumperet improborum audacia; magnas subitò equitũ, ac peditum copias cõpararunt: easq. in præsidijs, varijs in locis per vniuersum Regnũ collocantes, ad communia pericula, seditioſosq. homines insectandos paratas esse voluerunt: atq. huc, & illuc, quo magis opus videretur, promptas. Tot modis fulcienda tunc Resp. fuit: quæ iam iam ruere videbatur. Eis autem aliquãtulũ subleuata. Interfectores enim Archiepiscopi Regno fugati, pulsiq. fuerunt. Neq. enim illorũ fuga vllo modo potuit intercludi. Eorum verò inimici ex Herediarum, & fautorum gẽtibus, quorum magnæ cohortes toto Regno, mira omniũ consensione, in oblatæ necis vindictam vagabãtur; aliquamtulum etiam repressi. Quibus in rebus componendis diu, multumq. à nostris elaborandum fuit. Propterea oportuit propositã eam Regnorum conuenientiam per illud idẽ temporis prorogari. Ceterùm postquàm se à magna ista tantarum rerum molitione expedierũt; ad initam Comitiorum rationem peragẽdam conuersi sunt. Ad diem autem illorũ destinandã, vt decretum fuerat, in Epilæ opidũ A. D. IX. Kal. Aug. eiusdem anni conuenerunt, Gubernator, Iustitia Aragonum, Berengarius Bardaxinus, pluresq. alij ex delectis viri. Sed hi tres, non solùm consilijs, sed facie, ac vultu suo sustinebant miseræ Reipub. dignitatem. Quòd si languidiore ea in re studio fuissent; proculdubio ceterorum omnium fractus animus, debilitataq. virtus funditus concidîsset. Hi ergo Epilã congressi, cõsiliũ mutauerunt: statuerunt siquidem ad eam dicendã Comitiorũ diẽ, Cæsarauguſtæ VI. Id. eiusdẽ mensis Aug. eos omnes adesse oportere; quia ad id Vrbem eam, oppor-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tuniorem esse locum, iudicarunt. A Catalanis autem per literas, ac nũtios certiores facti sunt; eos iam Dertosam, vt constitutum fuerat, conuenisse. Ideò nostri accelerandum sibi decreuerunt. Sed Catalanorum adhibitam operam tacitus nullo modo præterire possum: quandoquidem in ea Reipub. iactura, tametsi nostri cum ipsis condicione pares, & fortuna socij exstiterunt, atq. interdũ etiam ob graues nostrorũ euentorum casus inferiores; longè tamen nostros sedulitate, ac concordia superarunt. In quo nihil eis tribuimus, quod non res, & veritas ipsa cõcedat. Semper enim primi in exquirendis consilijs fuerunt: in exequendis autem haud nouissimi: tum magis inter se concordes, & coniuncti, priuatas suas inimicitias, quamquàm graues, ac veteres, alacri animo, & vultu ob communem, & publicam caussam deponentes. Deniq. licet illis naturâ insitum sit, quod nobis cum ipsis est commune, vt sentẽtijs magis, quàm verbis abundemus: in his rebus adeò & verbis, & sententijs abundarunt, vt visi certè fuerint sese metipsos, ac suam etiam naturam superasse. Tandem vt me retineam, à nostris, qui Cæsaraugustã conuenerunt, ea Comitiorum dies, secunda mensis Septẽbris proximi dicta fuit: ad illamq. totius Regni Ordines Alcagnizij in opido adesse iussi. Quô statim omnes pergere cœperunt. Atqui dum eô ventum est; cum Catalanis, qui Dertosæ iam aderant, agi cœptum. Nam Valentinos, graues quædã, eo tempore ciuiles ortæ dissensiones detinebant; quæ diutius eos ab instituta illa Regnorum conueniẽtia retardarunt. Neq. eæ penitus sedari potuerũt, quin ipsi in duas partes diuisi, alij Vinalarozium conuenirent, alij verò in constitutũ antea Traygueræ opidum: contẽdentes, quam quisq. sequeretur vocẽ, eam certam, ac veram esse, Valẽtini Regni propriam, ipsiusq. potestatẽ, & auctoritatem præseferentem; aliam verò fictam, & corruptam, meritòq. paruipendendam. Idemq. apud nos D. Antonius ipse Luna, & nõnulli alij, Mequinentiam conuenientes, ineptè, ac stolidè tentauerunt. vt hæc quoq. noua pernicies cum vniuersa Reip. calamitate coniungeretur. Verùm hi omnes sensim euanuerunt conatus. Singulis enim Regnis singuli tãtùm conuẽtus cõstituti sunt. Eos autẽ deinceps Parlamẽtorũ, non autẽ Comitiorũ nomine vocãdos duxerũt: in hoc etiã seruare volẽtes debitũ Regiæ dignitati decorũ; quæ sola nobis potest ex veteri instituto, vera, & iusta Comitia celebrare. Legati verò à Balearibus, & Siculis missi ad nostros venerãt, pollicẽtes, se in huiusmodi Regia caussa, quodcũq. nostri perciperẽt cõsiliũ, penitus sequuturos. quæ legatio omnib⁹ grata fuit, & iucũda. Illud autẽ iucũdissimũ, quòd dũ horũ triũ Parlamẽtorũ sermones

sermones mutuò inter se conferri cœpti sunt; omnes tendere videbãtur ad benè de communi Rep. statuendum. Quamquàm enim aderant vtrobiq. nonnulli pestilẽtes viri, ac pernicioſi, publicæ istius caussæ præuaricatores, apud quos ea, vt plerumq. fit, non ex vtilitate publica, & communi, sed ex priuato illorum quæstu, & compendio pendebatur: tamen ij callida sua consilia, nefarijs mentibus inclusa continebant, quòd vehementer vererentur iustam ceterorum omnium reprehensionẽ. Circumstabat enim summa Parlamentorũ auctoritas: quæ obliuisci eos domesticæ laudis non sinebat. Itaq. hinc fiebat, vt cùm hos verecundia cohiberet, ceteros autem integri officij studium incitaret: de Reip. salute mirificè omnes vna & mente, & voce consentirent. In primis autem statuerunt: vt dum hæc caussa ageretur; introitus omnes, quibus terra, aut mari in regiones hasce adîri posset, firmissimis essent armatorum hominum præsidijs intercluſi. Deinde Arces, & Castella omnia tutissimis custodijs munita, & maioribus quàm antea vigilijs. Ea quoq. Regnorum Parlamenta, cohortibus armatis circumsepta: vt & Regnorum fines ab excursionibus hostium tuerentur, & communem patriam à ciuilibus seditionibus vindicarent. Quæ omnia sicuti statuta fuerãt, cõfestim facta sunt. Adhæc de Regia illa caussa decreuerunt, non temeritate, aut cæco, & populari impetu, sed perspicua prudentia, & percauto quodam delectu iudicandum. Nec alienum esse ad eam rem adhibere doctos homines, vel vsu peritos: quorũ cõmiteretur fidei, ac permitteretur iudicio, & potestati. Esse enim affirmabant liberorum populorũ condicionem, præcipuè autẽ huiusce nostri Aragonẽsis populi; posse suffragijs suis dare, vel detrahere Regnum, cui velint. Memoria namq. repetebant, priscis illis sæculis, tribus oblatis similibus Interregnis, quorum supra meminimus, similia iacta fuisse retinendæ libertatis fundamenta: dum Innicus Arista primùm, deinde Abarca Cæso, postremò tãdem Ranimirus Monachus, à nostris fuerant Reges acclamati. Quin etiam & Garsiam illũ Eximini, primum Suprarbiensium Regem, asserebant fuisse, quemadmodum re vera fuit, vltrò, & sponte ab ipsis Suprarbiensibus Regẽ cooptatum. Vnde in ea, quæ tunc circa Regiam hereditatem quæstio vertebatur, nihil competitorũ, tam propriũ esse debere, quàm ferre modicè eorũ volũtatẽ, quibus semper fuerat in mãdãdo Regno natiua, ac propria libertas præstituta. Nec qui fortè præterirentur, quandoquidem vni soli Regale erat munus deferẽdũ; de ipsa cõquerererẽtur iudicij iniquitate: cùm si libertatis propriũ est, facere id quod velis; nostri populi,

Universidad de Deusto
Biblioteca

qui liberi erant, iure poterant, quem sibi vellent, Regem constituere. Quid? quod, ne ea, si qua esset, competitoribus fieret iniuria; vniuersi Regnorum Ordines statuebant; Eum solum, Regem acclamandum, ad quem iure, & legibus Regia ipsa dignitas pertineret. Iudicium verò istius rei, quæ tam ardua, ac difficilis erat, nequaquã ducebant vniuersæ multitudini committendum esse: cùm multorum animi in deliberando semper in contrarias partes distrahantur, nec quidquam sit incertius multitudine. Sed viros ingenio, prudentia, atq. integritate præstantes, ex singulis tribus Regnis deligendos, qui lumina ingeniorum, consiliorumq. suorum ceteris omnibus porrigerent, atq. tenderent. Ipsiq. soli, graui suarum conscientiarum pondere, non populari aliqua trutina, sed quasi fidelissima quadam statera, singula competitorum iura examinarent, decernerentq. Quem tandem Regem vniuersi Regnorum Ordines in posterum essent habituri. In quibus deliberãdis rebus mirifica exstitit Parlamentorum, incredibilis patriæ totius, bonorumq. omnium summa, & singularis consensio. Verùm hæc consilia Vrgelitano Comiti vehementer displicebant. Etenim, vt ipse affirmabat, ob inimicos suos, timidiùs se huiusmodi delectorum virorum iudicio committebat. Sed ne diffidere iuri suo fortasse videretur: huic trium Parlamentorum voluntati obsequẽdum statuit: quòd eam tandem ab omnibus videret esse certã, ac stabilem, vltimamq. explicatã de expediendo huiusmodi negotio sententiam. Cui ceteri etiam competitores statim sunt assensi. Quisq autem eorum sic statuebat: vt si caussa cum caussa contenderet, se suam perfacilè crederet non æquis solùm, sed barbaris iudicibus probaturum. Tantum vnusquisq. sibi, æquitate iuris sui nixus, confidebat. Postquam igitur omnes initam hanc consiliorum rationem summa cõsensione laudarunt; reliquum fuit, in quo plusculum erat negotij, vt viri ij deligerentur, qui tantæ rei essent præficiundi: decernereturq. quot futuri essent, ac quo tandem in loco congressuri. Primùm quidem constituerunt: Nouem tantùm viros cooptandos, ex tribus siquidẽ Regnis ternos, qui electorum quasi munere fungerentur. Quẽ enim ipsi omnes, vel ex eis sex, dũmodò aliquis ê singulorũ Regnorũ electis interesset, Regẽ habendũ iudicarent: is statim quietè, & pacificè, sine tumulto, sine armis, de communi Parlamentorum consensu, publicaq. Regnorum auctoritate, Regna cũ dignitate obtineret. Id autẽ iudicium intra duos mẽses fieri debebat. Si verò latiùs id tẽpus vellent proferre: liberè possent illud in alios duos mẽses prorogare. Quòd si ex deligendis aliquis susceptũ munus com-

nus commodè explêre nequiret, vel fortè recusaret: superstites, quem vellent, in eius locum sufficerent; qui idem munus cumulatè exequi valeret. Deinde autem, quia Aragonio Regno à ceteris ditionibus semper dari consueuerat in tota dignitate principatus; decretum fuit: vti istius amplissimi iudicij sedes intra Aragonios fines statueretur. Propterea de communi Parlamentorum consensu, Caspe, celebre apud nos opidum, futuris iudicibus consistendi locus circumscriptus. Ipsis quoq. hæc adhibita fuit iudicij, ac cognitionis regula: vt primùm illius competitoris caussam audirent, qui ad eos primus accederet. Si verò plures adessent vno tempore: quem vellent ipsi, ordinem seruarent. Competitoribus per procuratores, non per se ipsos agere liciturum erat: neq. propiùs iudicij locum XII. M. passuum accedere, plurium, quàm singulorum XX. equitum turmis stipatos. Eorum autem procuratoribus, legatis ve edicebatur: ne plurium, quàm singulis XL. equitum, & L. peditum inermibus cateruis comitati, ad futuros iudices in ius adirent. Ipsis verò iudicibus; ne qua calumnia, ne qua fraus, ne quis dolus in tanta re adhiberi posset: vt sumpta priùs Sacrosancta Eucharistia, sollemne Iusiurandum præstarent, fidem suam omnibus obligãtes: se pro eo tantùm sua suffragia laturos, quem iudicarent iure esse ad obtinẽdum Regale munus potiorem. Neq. se precibus, nec pretio, nec gratia, nec simultate, à recta iuris via deducendos; sed ea semper mente futuros, quam ratio, & veritas ipsa præscriberet. Tum: vt suum quisq. suffragium, & suorum eiusdem muneris sociorum tamdiu tegeret, & supprimeret, quamdiu notum, atq. apud omnes peruulgatum esse oporteret. Ad hæc Caspensis ipse locus confestim fuit firmissimo militũ præsidio munitus: quô futuris electoribus tranquillitas animorũ adesset, & maior securitas. Quin etiam vniuersi Regnorum Ordines decreuêre: Parlamenta illa minimè esse dimittenda, tametsi ad alia forsan commodiora loca trãsferrẽtur. Sed in incœptis ijs cõmunibus congressibus, qui singulorum Regnorũ faciem præseferrent, quasi in vigilia permanẽdũ: vt eis in huiusmodi custodia, tamquàm in specula, collocatis, electores Iudices ab omni cura vacui redderẽtur, caussæq. & officio suo satisfacere possent cumulatiùs. Quæ omnia singulis cõpetitoribus vniuersa Parlamenta per literas, ac nuntios deferenda curarunt, initamq. hanc rationem consiliorum, omnibus esse exploratã. A qua nemini liciturum fore nuntiabatur, transuersum, vt aiunt, digitum discedere: si populorũ gratiam sibi quisq. conciliare cuperet, & quod aptissimum erat ad quietè regnandum, charitatem. Huic verò

Universidad de Deusto
Biblioteca

magnæ, & obscuræ quæstioni iudices esse præficiundos, graues, sapiẽtes, iustos, integerrimos, tales deniq. quales ipsa natura causſæ, ac fides omnium publica postulabat. Ad quos, monebant eos, ne recusarent, ne ve multum differrent mittere oratores suos, diligenter instructos: quòd hereditariæhuic cõtrouersiæ finem iam constitui tempus esset. Catalani autem seperatim legatis suis mandata dederunt, vt eorum nomine singulos competitores ad concordiam hortarentur. Quam inter eos, si ipsi sibi vicissim satisdarent, hac cõdicione iniri posse credebant: vt is, in cuius imperium decideret res, damnum illud amissæ causſæ, quantum commodè fieri posset, ceteris competitoribus resarcîret. Cupiebant enim, vt si aliter competitores sentirẽt; grauis ea Parlamentorũ admonitio reprimeret illos: si verò dubitarent; suauis hæc hortatio ad communem pacẽ impelleret. Vsq. eô ipsi, cautioribus huiusmodi consilijs, adhibendam curarunt in competitorum fortunis misericordiam, in Reip. autem salute, quam semper soliti fuerant, sapientiam. His igitur ita cõstitutis, extremum illud erat, vt Iudices ij legerentur, apud quos Regia hæc causſa agenda esset. In quo tandem tota operosæ istius molitionis summa cõsistebat. Nostri quidem protinus Gubernatori, ac Iustitiæ Aragonum potestatem, optionemq fecerunt: vt ex omni populo deligerent, quos vellent. Ipsi verò tales delegerunt viros non ex nostratibus solùm, quòd ad eos tantùm spectabat, sed ex Catalanis, atq. etiam Valentinis; vt statim id omne, quod ab ipsis actum esset, tria Regnorum Parlamenta, singulari studio, ac incredibili plausu, comprobarent. Hi autem fuerunt selecti Iudices:

Ex Aragonensibus;

I.

D. Dominicus Ram, Oscensis tunc Episcopus, magnæ sanctitatis, ac doctrinæ vir: qui posteà Ilerdensi Ecclesiæ præpositus fuit: indeq. ad Tarraconensem Archiepiscopatum translatus, tandem à Martino V. Pont. Max. S. R. E. Presbyter Cardinalis tituli Sancti Xisti primùm, mox Ioannis, & Pauli, Portuensis deniq. Episcopus creatus decessit. Cuius generis antiquitas ex eodem Alcagnicensi opido profecta perhibetur,; patre siquidem Blasio Ram, & Domna Dulcia Lanatga matre, Alcagnicensibus viris natus fuit. Eorum autem error omnino eripiendus est, qui eum, Dominicum Raimundi,

Raimundi, vt Onufrius Panuinus testatur, vel, vt alij, Dominicum Royzium, appellatum memorant. Ram enim ipsius, ac gentis suæ nomen erat.

Hic ergo nostræ classis primo loco collocatus fuit. Secundo autem

II.

Franciscus, seu, vt vulgo vocabatur, D. Frãces Aranda, in Turolensi ciuitate Equestri familia natus non ignobili: homo sanè æquus, & ab omni cupiditate remotus: veritatis amicus, & apud omnes maximè charus. Hic fuerat studiorum, ac officiorum Ioannis, & Martini Regum maximè conscius, eorumq. fidelis, ac beneuolus cõsiliarius. Sed ea omnia contemnens, iam pridem se in otium, solitudinemq. contulerat, ac in celebri Carthusianorũ cœnebio, Porta cæli nuncupato, illius se dederat religioni, sub eorum, quos ibidem *Donatos* appellare solent, instituto. Quorum more vestitus, capillatior quàm antea, barbaq. maiore incedebat. Inde ergo fuit ad regiam huiusmodi causſam iudicandam vniuersæ Reipublicæ voce reuocatus.

Tertius autem fuit

III.

Berengarius Bardaxinus tum ciuilis iuris, tum etiam totius nostræ antiquitatis peritissimus: qui apud nos plures annos fuerat publici consilij princeps; huiusce autem tam magni operis præcipuus inter ceteros omnes parens, & effector. In cuius industria, & consilio vniuersi omnium Regnorum Ordines tantam componendæ Reip. spẽ collocauerant, vt communis huiusmodi causſa, quæ sine eo deserta, ac desperata putabatur, cum eo non existimatione modò, sed quasi re ipsa iam iam constituta crederetur, tametsi nondum esset dicto, & pronũtiatione definita. Verùm infra illius facta fusiùs persequemur, cùm de singulis Iustitijs Aragonũ erit nobis sermo propositus. Eidem namq. Magistratui post Ioannem Eximini Cerdanum, qui vt dictum est satis, hac tempestate eum gerebat, præpositus fuit.

Hi tres igitur fuerunt ex nostris Regiæ huic quæstioni præfecti Iudices, competitorumq. iuris, æqui æstimatores. At alij tres

Ex Catalanis;

I.

D. Petrus siquidem Sagarriga, Tarraconensis tunc Archiepiscopus, ex Ilerdensi

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ilerdensi Episcopo translatus: vir summo officio, ac virtute præditus, iustitiaq. & integritate plurimum præstans. Alter verò

II.

Gulielmus Vallesica legum, et patriæ consuetudinum valde peritus: cuius in ipsis legibus interpretandis, æquitateq. explicandis scientia, admirabilis illis temporibus habebatur. Tertius autem fuit

III.

Bernardus Gualuesius, qui ipsius etiam ciuilis iuris intelligentia, atq. omni prudentiæ genere multum præstabat.

Sed

Ex Valentinis;

I.

D. Bonifacius Ferrarij primo loco selectus fuit: qui erat præfato Portæcæli cœnobio præpositus Prior. Homo quidem iustus, natura bonus, prudens, & laudatus, studijsq. ciuilis iuris, ac etiam canonici optimè deditus. Illi autem adiunctus

II.

Vincētius Ferrarij, illius frater germanus; Sacræ Theologiæ Doctor sapientissimus, ex Prædicatorum, vt vocant, instituto: sanctissimus, & religiosissimus vir: in omnibus vitæ suæ partibus moderatissimus, ac temperatissimus: plenissimus pudoris, officij, & charitatis. Cuius miræ sanctitatis, ac religionis fama vniuersi Christiani imperij fines peragrauerat, earumq. celebritate remotissimis etiam nationibus notissimus erat. In patria autem sua, Valentina nempe ciuitate, ita illius sanctimonia quasi lumen aliquod elucebat, cùm inter præclaras alias virtutes rarissimum esset exemplum continentiæ, vt omnes iam pridem eum, sicuti aliquē de cælo lapsum intuerētur. Cùmq. singularis hæc vitæ suæ integritas ad extremū vsq. spiritū prouecta fuisset, diuinitusq. magnis signis, ac miraculis cōprobata: antecepta, pro more solito, accurata inquisitione veritatis, illū tādē Calixtus III. Pōt. Max. posteà in Diuorū cælestiū numerū retulit. At dū à Valētinis ad huiusmodi deliberationē faciendā adhibitus fuit; repente

repente omnes maximis lætitijs incesserunt: quòd tanti viri interuentu nihil inde non verè iustū, æquum, rationi consonum, omnibusq. vtile, & conducibile profecturum fore sperarent. Tertius deniq. istius iudicij socius à Valentinis adscriptus fuit

III.

Ginesius Rabaza, Equestris ordinis vir: iurisq. ciuilis interpres grauis, ac disertus. Sed eo posteà insaniente (siue quòd re vera in illud genus morbi delapsus fuisset, siue, quæ vulgaris, ac vehemens illis sæculis opinio fuit, quòd se data opera insanum finxisset; vt se ab huiusmodi iudicio abstineret) in eius locum, cùm iam Caspi adesset, suffectus fuit Petrus Beltrandi, Decretorum clarissimus Doctor, plurimis, maximisq. in rebus probatissimus.

Hi igitur Nouem grauissimi homines, istius tanti muneris socij, officijq. & mandatorum iudices ab vniuersis trium Regnorum Ordinibus constituti fuêre. Quorum inter ipsos consensio, vnica iam proponebatur cōmunis, ac publicæ salutis spes: atq. eadem ipsa omnes obtentabat, nihil futurum aliter, ac deceret. Initia enim illa præclara, quandoquidem tam citò tales iudices ad talem causſam fuerāt selecti; communi omnium felicitati tribuebantur: extrema autem, summæ ipsorum iudicum virtuti, ac prudentiæ; foreq. faustè, ac feliciter euentura. Quô autem propiùs huiusmodi contentio accedebat ad iudiciariam cognitionem veritatis: eô omnes hilarioribus oculis quasi terram videbantur videre iam sese, in optatumq. portum ex odiosa, & perdifficili nauigatione veniſſe. Attamen vt humanæ res sunt instabiles, fragiles, & caducæ; Gandiæ Dux Alfonsus, vnus ex competitoribus Regni, per ætatem, quæ nimis decrepita erat, ac infirma, nullam partem sanæ, & saluæ Reipub. gustare potuit. Etenim A. D. III. Non. Mart. Ann. Chr. ∞ CD XII. in ipsa meditatione Regij muneris obeundi, excessit ê vita; Alfonso filio grandiori, Deniæ Comiti, ac Ripacurtiæ, integram suam petitionem relinquens. Verùm Ioannes, Pradensis Comes, Ducis mortui frater, pro suo proprio iure actionem illam suscepit, & sobrino, & ceteris competitoribus aduersantem. Quam quoad alios; ipsomet prorsus, quo frater iure, omnibus anteponendam esse contendebat: quoad sobrinum autem; quòd esset eo, Ioannes ipse gradu propinquitatis proximior. Sed protinus fuit de inani illo conatu depulsus. Nam si quod ius ad Alfonsum Ducem mortuum in Regia ea hereditate pertinebat, id omne ad filium, non autem ad fratrem, 1412

censeba-

Universidad de Deusto
Biblioteca

censebatur translatum: cùm ad Martini Regis interitus tempora communium rerum status reuocandus esset, vt qui tunc esset ceteris iure potior, is nunc, & sui ceteris essent præponendi. Atq. ita attendendum esse, statim Nouem ipsi selecti Iudices decreuêre. Quamprimùm enim Caspensem constitutum iudicij locum, quasi Conclaue quoddã,
1412 ingressi sunt, A.D. IV. Kal. April. eiusdem Ann. ∞ CDXII. præterito prorsus Ioanne ipso Pradensi Comite, ceteros competitores hoc ordine, atq. his cognomentis, siue, vt appellare solemus, Titulis in grauissimum istud iudicium vocauerunt: scilicet,

Primogenitum Illustrissimi Neapolitani Regis, Ludouicum:

Inclytos, Ferdinandum, Infantem Castellæ; & Alfonsum, Gandiæ Ducem:

Egregiosq. Federicum, Lunensem Comitem; ac Iacobum, Vrgelitanum.

In quo solitum illud decorum seruare voluisse visi sunt, vt qui maiori dignitate, vt puta Regis, Infantis, aut Ducis antecederet; priori in loco is collocaretur. Sed præter hos vocari etiam iusserunt; Violãtem Reginam, dicti Primogeniti matrem, Ioannis Regis, vt diximus, filiam: nec non & Isabellam, eiusdem Ioannis, ac Martini Regum sororem, vxorem Vrgelitani Comitis Iacobi: ne illæ, quæ ius etiam ad Regale munus habere contendebant, conqueri possent, à nostris nõ fuisse in eamdem condicionem vocatas, ob eamq. causam ipsi Iudices in prætermissi debiti sui officij reprehensionem incurrerent. Tunc viæ multitudine legatorum vndiq. missorum celebrari cœperunt. Idq. eo ipso vehementer delectabat, quòd in ciuili contentione proposita, factaq. Iudicum selectione, omnes partes videbantur inter se miro quodam applausu consentire. Sola Regina Violans, ac filius Ludouicus, Iudices eos constitutos, grauiter sibi suspectos, atq. infensos dicebant: legatiq. ab eis missi multas suspicionum causas coram ipsis Iudicibus proposuerunt, cupientes eorum fidem in hoc iudicio faciendo derogare. Sed ab eis protinus decretum fuit; illam sibi non esse abrogandam. Itaq. deinceps accuratæ nimis cœperunt esse, & ciuilium legum disputationibus vehementer incensæ, inter ipsorum Competitorum legatos, qui Caspi aderant, contentiones. Vnusquisq. enim industriæ suæ neruos contendebat, vt is causam eam vinceret, à quo fuisset ipse iustitiæ suæ patronus constitutus. Ceterùm eo tempore Federicus Lunensis Comes, infans puer erat, neq. solùm

neq. solùm parentibus, verùm tutoribus idoneis orbatus. Etenim qui apud Iudices illius partes agebant; in eius iure cognoscendo, aut exponendo haud erant diligentes, disertive patroni, prout solent esse plerumq. mercenarij: sed tantummodò suarum miseriarum deprecatores; vt aliquando ipsos Iudices patris, atq. aui memoria, ac desiderium teneret. Iccirco cùm illius causa, tutela vacua, cerneretur, communemq. Regnorũ fidem, tamquàm legitimi tutoris, implorare: Iudices statim decreuêre in deserti ipsius fortunas publicum immittendum esse Regnorum patrocinium. Itaq. vniuersi Ordines protinus eidem, totius Reip. voce, amplissimos patronos, defensoresq. acerrimos adoptarunt; tres Equestres viros, sex Iurisperitos, ac tres alios, quos appellamus, causidicos procuratores: ne viderentur ea in re, nec paululum quidem, á debita sua integri, & recti officij religione deficere. Ipsi verò patroni traditam sibi Federici Comitis defensionem singulari studio susceperunt, in eaq. accuratissima diligentia, & fide laborarunt. Ac priores quidẽ triginta dies, totos, selecti Iudices in audiẽdis singulorũ competitorũ iuris, & facti disceptationibus cõsumpserunt: reliquos verò, in vnoquoq. eorũ iure, integro sanæ mentis iudicio, põderãdo. Nequaquã enim ipsis præfinitũ fuerat, vt eam causam nõ nisi recõdita arte, quæstuosa ve iurisciuilis scientia perpenderent; sed permissum interdũ, vt etiã recto naturali sensu iudicarent: præsertim dũ tãtæ visæ sunt, tãq. cõtrariæ clarissimorũ virorũ auctoritates inter se. Itaq. omissis auctoritatibus, ipsa re, & ratione veritatem exquirebãt. Illud autem mirandum, quàm suspensi, incertiq. singulorum vultus pendebant obscura, ac cæca futuri euentus expectatione: neq. eorũ solùm, quorũ præcipuè res agebatur, sed pluriũ aliorum: cùm tãta causa, quãta nulla vmquàm in disceptatione versata fuisset, apud nos tunc in ciuili cõtentione posita cerneretur. Nõ enim id latebat, neq. abditum erat: sed in oculis, atq. auribus omniũ nationũ, ac gentium versabatur. Præter competitorum autẽ oratores, legati ab ipsis Parlamentis missi ad eundem iudicij locum venerant, sententiam audituri. Quos omnes sollicita, & anxia illius expectatio tenebat: quia videbant in ea esse de salute Reipub. decernendum. Fuerat autem priùs de communi decreto constitutum; ¶ Eum, qui à Iudicibus Rex appellaretur, dulci, ac suaui, præstituta iam vniuscuiusq. Reipub. moderandæ forma in omnibus rebus vti debêre; suosq. suorumq. motus, legum, ac patrij iuris sedatione condîre: neq. in iudiciorum moribus, populorum scitis, ac libertatibus vllam, nec minutulam, esse mutationẽ futuram. Qua in re

Universidad de Deusto
Biblioteca

communis operæ summa, ac sancta selectorum Iudicum fides suppositа fuerat: ipsiq. Iudices penè domini, ac publici istius iuris vicarij constituti. Quibus etiam adhibiti fuerunt publici Notarij sex, à tribus siquidem Regnis bini, prudentes, graues, & diserti; publicæ istius fidei, ac omnium, quæq. agerētur, integerrimi testes futuri. Quamquàm autem patriæ libertas tot fuerat prudentibus consilijs septa, salutaribusq. præsidijs communita, vt nihil inde timendum videretur; nostri tamen, atq. adeò omnes, quem exitum habitura res esset, metuebant: cùm in omni mutatione dominorum, morum etiam mutatio timēda sit. Deniq. profligata iam hæc fuit, & ad felicem exitum adducta quæstio. Apertè enim Veneris quadam die Natalis Sancti Ioannis Baptistæ,
1412 vicesima quarta mensis Iunij, Anni sæpe dicti ∞ CDXII. maior Iudicum pars, quæq. tandem sufficere poterat; in vnius ex competitoribus causām incubuit. Insequenti verò die Sabbati vicesima quinta eiusdem mensis omnes Nouem Iudices (ita enim fuerat cōstitutum, vt quod maior, & senior pars decerneret, id superstites etiā approbarēt) sua ferentes suffragia, testes, & à dictis sex Regnorum Scribis testimonia postularunt, publicis literis, vt moris est, consignata. Sed consilium hoc ceperunt inter se, vt ea occulta manerent, donec modo, atq. ordine ab ipsis adhibendo omnibus essent peruulganda. Decreuerūt enim ad eam tantā rem diē dici debēre. Illud verò peruulgandi munus Diuo Vincentio Ferrario commiserunt, dum de rebus sacris ad populū concionaretur. Ea autem dies, Martis XXIIX. eiusdem mensis Iunij dicta fuit. Auspicatò igitur ad Caspensis Ecclesiæ portam, quasi pro theatro illi iudicio ædificato, publicus quidam locus apertus, & propatulus, captus est opportunus. In quo altare constructū fuit, suggestusq. ornatus, vt res diuina maxima cum cærimonia fieret, celeberrimaq. illa concio haberetur. Ibi ergò præstituta die, audiendi caussa, maximo vndiq. hominū ex agris, ex vicis, ex cunctis deniq. domibus concursu facto, hora Tertia Ecclesiæ cōsueta, aut nō multò secus, Iudices quāprimùm altioribus in sellis distinctè cōsederūt. Atqui tūc D. Dominicus Ram Oscē sis Episcopus, inter eos primus, omniū Legatorū, & Oratorū frequētia stipatus, innumerabiliq. cinctus populi multitudine, cūctis astātibus, & audiētibus, Sacræ Missæ sollemnia celebrare cœpit, ac pro more solito Spiritus Sācti gratiā implorare. Quibus peractis, Diuo Vincētio Ferrario suggestum ascendēte, magnū illico fuit omniū, quibi aderāt, silentium consequutum. Neq. enim necesse fuit vetare; ne qua vox mitteretur; ne quis disputaret; ne loqueretur; neve pedibus streperet; aut quouis

quouis alio modo sermonem interrumperet. Omnes enim ingentes illæ astantium vndæ, tametsi valde efferuescebāt, atq. huc, & illuc quasi ventorum vi agitabantur; mira quadā taciturnitate, ac si nemo homo adesset, tamquàm stupefactæ, intentis oculis dicturū sic intuebātur, vt in eo penitus viderētur defixæ. Ille verò suauissimè, vt solebat, orsus est loqui. Primùm quidē nonnulla de sanctissima nostra Religione cōcionari cœpit. Mox suā, & collegarū in audiēdis competitorū caussis adhibitam rationē explicare. Deinde singulas eorū contētiones referre: ac quo quisq. iure niteretur. Tum quæ fuisset sua, ac sociorum ea de re lata sententia. Quam tandem suo, ac eorum nomine pronuntiaturus, locū illum ascenderat. Ad extremum, quô iam eum vocabat tacita omnium expectatio, Dei Optimi, Maximi priùs, sacratissimæ deinde Virginis matris Mariæ, ceterorumq. omnium Sanctorum auxilio implorato, quod bonum, faustum, felix, fortunatumq. futurū precabatur, magna, & contēta voce, vt ab omnibus posset exaudiri, Glorioſissimū, Inuictissimum, ac Potentissimum Principem, Ferdinandum, Infantem Castellæ, Felicem, Pium, Victorem, Augustum, Maximum, totius Aragoniæ ditionis Regem acclamauit: pronuntiauitq. eidem, omnes Aragonum ditioni subdititios, obnoxios, & supplices solitam communem fidem obligare debēre. Omnia tunc repentè ibi & lætificis audiētium vocibus, & ingenti tubarum sonitu, ac bucinarum, tibiarumq. cantibus, varijsq. alijs musicæ generibus personarunt. Nuntij verò, seu potius pegasi, acclamati Regis Ferdinādi protinus visi sunt alacres, & læti volitare, eidem exoptatissimum huiusmodi nuntium afferentes. Quod statim etiam ad singulorum Regnorū Parlamenta à legatis ibidē astātibus remissum fuit, vnà cum Tabellis, singulis Notariorum Signis obsignatis: vt ea res omnium oculis testatior esset. Sabbato enim, quo huiusmodi sententia lata fuerat, curauerant Iudices, sollemnem eidem, quam diximus, Notariorum testificationem adhiberi: cauerāt tamen, ne manifesta ad quempiam ante publicæ promulgationis diem deferretur. Tunc autem constituerant, vt ipsi Notarij publicum darent grauissimi istius iudicij testimonium: quo & viuis res illa perspicua fieret, & eadem ipsa perspicuitas posteris etiam maneret sempiterna. Illius verò exemplum hoc loco exarare constituimus; vt tanti facti memoriam iam prope senescentem ab obliuione hominum, atq. à tanto silentio vindicemus. Id autem est huiusmodi.

IN nomine Domini nostri Iesu Christi. Pateat vniuersis. Quod die Sabbati

intitulata Viceſima quinta menſis Junij, Anno à natiuitate Domini Milleſimo Quadringenteſimo Duodecimo, Hora Tertiarum, vel quaſi. Exiſtentibus Reuerendiſſimis, & honorabilibus Dominis, Nouem perſonis infraſcriptis, ad inueſtigandum, inſtruendum, informandum, noſcendum, recognoſcendum, & publicandum ſubſcripta deputatis, & electis, in quadam Aula Caſtri Villæ de Caſp prope flumen Iberi in Aragonia conſtitutæ, perſonaliter congregatis. In præſentia noſtrorum Notariorum ſubſcriptorum. Qui de auctoritate, facultate, & poteſtate dictorum dominorum Deputatorum & alijs per Calendaria tactis, & expreſſatis (prout nominati ſumus inferius) facimus autenticam, & veridicam fidem. Et in præſentia etiam honorabilium dominorum teſtium infraſcriptorum præfati domini mandarunt Reuerendo Magiſtro Vincentio Ferrarij ſubſcripto; quòd ipſorum nomine legeret, & publicaret quandam ſcripturã. Quam illico dictorum dominorũ ex parte Reuerendiſſimus in Chriſto pater, & dominus D. Dominicus Ram Epiſcopus Oſcenſis infraſcriptus dedit, & tradidit eidem Magiſtro Vincentio Ferrarij, & requiſierunt nos infraſcriptos Notarios, quòd de prædictis omnibus, & ſingulis faceremus vnum, & plura publicum, & publica Inſtrumenta. Qui quidem Reuerendus dominus Magiſter Vincentius Ferrarij accepit dictam ſcripturam, & eam coram omnibus legit, & publicauit. Cuius tenor ſequitur in hunc modum. NOS Petrus de Sagarriga, Archiepiſcopus Tarraconẽſis; Dominicus Ram, Epiſcopus Oſcenſis; Bonifacius Ferrarij, Domnus Carthuſiæ; Guilielmus de Valleſicca, legum Doctor; Frater Vincentius Ferrarij de ordine Prædicatorum, Magiſter in ſancta Theologia; Berengarius de Bardaxino, Dominus loci de Zaydi; Franciſcus de Arãda, Donatus monaſterij Portæ cæli, Ordinis Carthuſiæ, oriundus Ciuitatis Turolij; Bernardus de Gualbis, vtriusq. iuris; & Petrus Beltrandi, Decretorũ Doctores; Nouem videlicet Deputati; vel Electi per generalia Parlamenta: prout de noſtra electione, & ſubrogatione mei Petri Beltrandi conſtat per publica Inſtrumenta facta in Alcagniz. io die quartadecima Martij Anno à natiuitate Domini Milleſimo Quadringenteſimo Duodecimo, & Dertuſæ die tertiadecima dictorũ menſis, & Anni, & in Caſtro de Caſp ſextadecima die Madij eiuſdem Anni, cum plena, ac pleniſſima, generali, ac generaliſſima auctoritate, facultate, & poteſtate inueſtigandi, inſtruendi, informandi, noſcendi, recognoſcendi, & publicandi, cui prædicta Parlamenta, & ſubditi, ac Vaſſalli Coronæ Aragonum fidelitatis debitum præſtare, & quem in eorum verum Regem, & Dominum per iuſtitiam, ſecundum Deum, & noſtras conſcientias habere debeãt, & teneantur. Ita quòd illud, quod nos Nouẽ in concordia, vel ſex ex nobis (in quibus ſex, ſeu

ſex, ſeu inter quos ſit vnus de qualibet terna) publicaremus, vel aliàs pro exequutione Capitulorum inter dicta Parlamẽta concordatorũ faceremus, aut executaremus quouis modo; haberetur pro facto, iuſto, conſtanti, valido, atq. firmo. Prout de prædictis poteſtate, & capitulis conſtat per publica inſtrumẽta recepta in Alcagnicio per Bartholomæũ Vincentij, Paulũ Nicolai, & Raimundũ Baiuli Notarios, die quintadecima Februarij, Anno prædicto. Conſiderãtes, quod inter cetera ſollemniter, & publicè quilibet noſtrũ vouit, & iurauit: Quòd ſimul cum alijs ſecundum poteſtatem conceſſam citius, quo rationabiliter fieri poſſet, in negotio procederet, ac verum Regem, & Dominum publicaret: prout indictis voto, & iuramento, de quibus conſtat per publica inſtrumenta recepta in Villa de Caſp per dominos Paulum Nicolai, Raimundum Baiuli, & Jacobum de Monteforte Notarios diebus decima ſeptima, & viceſima ſecunda Aprilis, & decima octaua Madij, anni prædicti latiùs continetur. Viſis tenore, & forma dictarum, electionis de nobis factæ, & poteſtatis nobis traditæ, & iuramenti, & voti præmiſſorum, & præhabitis inueſtigatione, inſtructione, informatione, notione, & recognitione, quæ per nos fienda erant, & dictis, ac datis, & cõmunicatis per iuſtitiam, ſecundum Deum, & noſtras conſcientias noſtris opinionibus, dictis, atq. votis; & illis, ac alijs præmiſſis recognitis, & conſideratis; ſolum Deum habẽtes præ oculis, ſecundũ tenorem poteſtatis, & iuramẽti, ac voti prædictorum dicimus, & publicamus: Quòd Parlamenta prædicta, & ſubditi, ac Vaſſalli Coronæ Aragonum fidelitatem debitam præſtare debent, & tenentur Illuſtriſſimo, ac Excellentiſſimo, & Potentiſſimo Principi, & Domino noſtro, Ferdinando Infanti Caſtellæ, & ipſum Dominũ Ferdinãdum in eorũ verũ Regem, & Dominũ habere tenẽtur, & debent. Ex quibus omnibus ad perpetuã rei memoriã petimus, & requirimus fieri vnũ, & plura publicũ, ſeu publica Inſtrumẽta per vos Notarios infraſcriptos. De quibus omnibus, & ſingulis ſupradictis dicti Reuerẽdiſſimi, & honorabiles domini, Nouem Deputati verbo etiã requiſierunt per nos Notarios ſubſcriptos fieri vnũ, & plura, publicũ, ſeu publica Inſtrumẽta. Quæ fuerunt acta die, anno, & loco prædictis: Præſentibus honorabilibus viris, dominis Frãciſco de Pau, Milite; Dominico Ram, Licẽciato in legibus, Priore Eccleſiæ Alcagnicij; Melchiore de Gualbis, Milite; Dominico de la Naja; Guilielmo Çaëra; & Raimundo Finallerij, Caſtellanis, & cuſtodibus dicti Caſtri de Caſp, ad hæc pro teſtibus vocatis ſpecialiter, & aſſumptis.

Sig✠num mei Bartholomæi Vincentij, Notarij publici Ciuitatis Cæſarauguſtæ, & auctoritate Domini Regis Aragonum per totam terram, & do-

minationem suam. Qui prædictis vna cum Notarijs infrascriptis interfui, & clausi.

Sig ✠ num mei Pauli Nicolai, olim Illustrissimi Domini Regis Aragonum Scriptoris, auctoritateq. eiusdem Notarij publici per totam ipsius Regiam ditionem. Qui prædictis interfui, & clausi.

Sig ✠ num mei Francisci Fonolleda, Illustrissimi Domini Regis Aragonum olim, Scriptoris, Regiaq. auctoritate Notarij publici per totam terram, & dominationem suam. Qui prolationi prædictæ requisitus vnà cum prænominatis, & subscriptis Connotarijs meis interfui, eaq. recepi, & per alium scripta clausi.

Sig ✠ num mei Raimundi Bayuli, auctoritate Illustrissimi Domini Regis Aragonũ Notarij publici per totam terram, & ditionẽ suam. Qui præmissis vna cum Connotarijs meis, hìc contentis, præsens fui, eaq. scripsi, & clausi.

Sig ✠ num Jacobi de Plano, auctoritate Regia Notarij publici per totam terrã, & dominationẽ Serenissimi Domini Regis Aragonũ. Qui præmissis omnibus, & singulis vna cum alijs Connotarijs suis, hìc contentis, interfuit.

Sig ✠ num mei Jacobi de Monteforte, auctoritate Regia Notarij publici per totam terram, & dominationem Illustrissimi Domini Regis Aragonum. Qui omnibus, & singulis supradictis vna cum alijs nostris Connotarijs, hìc contentis, interfui, eaq. clausi.

Hoc igitur notabili exitu, quartum istud Interregnum cõclusum fuit. Ac turbulentum illud quidem, graue, & difficile; sed magis rerum varietate periculosum, quàm diuturnitate temporis productum: ita vt diuturnitatem alleuatio, grauitatem celeritas consoletur. Paulò enim plus, quàm biennij spacio, absolutũ fuit. In eius narratione sentio me esse longiùs prouectum, quàm proposita ratio postularet. Sed à me id cõsultò factũ nequaquàm negabo. Visum est enim: quòd si me in primordijs Regni explicandis initiò oportuit longum esse, vt quibus modis libertas nobis constituta fuisset, demonstrarem, nec vlli credo illius rei cognitionem satietatem, aut fastidium attulisse: nunc cùm sine vlla spe ad miserrimum interitum ruebat, minimè deceret me esse breuiorẽ. Quæ enim tunc plurimo sudore, & maiorum sanguine parta fuerat: eam labentem nunc necesse fuit non minori virtute, & consilio retineri. Et verò in hunc statum minimè Resp. nostra peruenisset, nisi Magistratus Iustitiæ Aragonum ope, & auxilio: negotijq.

in hoc

in hoc tota summa fuit, dum Vrgelitano Comiti interdictum est, ne Gubernatoris generalis munere fungeretur. Tametsi ratio vera, rectaq. & constans, supra homines putanda, Omnipotentiq. Deo tribuenda: vix enim videtur humanis consilijs tantam molem rerum, nostrorum gubernationem consequi potuisse. Quantum autem ab ipsis præcaueri potuit, vt quam rectissimè omnia agerentur; totum id summa cura, diligentia, ac fide, communibusq. officijs prouisum fuit, nec prætermissum quidquam, quod videretur stabiliendæ Reip. conuenire. Sed ad eam rem plus operæ, studij, atq. industriæ contulerunt duo illi, Ioannes Eximini Cerdanus, Berengariusq. Bardaxinus, glorioſi istius laboris, omniumq. itinerum, periculorum, consiliorumq. socij, & consortes. Hi enim in tot turbinibus, ac fluctibus nauim Reipub. gubernarunt, saluamq. in portu collocarunt. Quod etsi sæpe dictum sit, erit tamen sæpius dicendum. Regia namq. huiusmodi causa, inter tot fulmina, & tonitrua acta; eis, tamquàm duobus verticibus, ex vtraq. parte subnixa, ciuiliter potuit iudicari, atq. eô tandem adduci, quô vix vmquàm antea exstitissent, neq. apud nos, neq. apud exteras fortasse nationes, simillimi facti, aut exempli vlla alibi impressa vestigia. Etenim vniuersi omnium Regnorum Ordines, ac Baleares ipsi, & Siciliẽses, abiecta omni cunctatione, lætis acclamationibus constitutum sibi, Regem appellarunt. Iudices autem ipsos, dum cuiq. in suam domum remigrandum fuit, magna omnium frequentia, ac similis plausus celebrauit. Tunc singula Regna legatos nouo Rege dignos decreuerunt, publicos omnium in eum studij, amoris, ac fidei interpretes: qui illum læto nomine, Regem salutarent, deprecarenturq. ne aduentum suum nimis differret: quippe cùm omnes essent illius non solùm auidi, sed celeritatis etiam vehementer. Non abs re igitur censendum erit, quòd tanti facti memoriam fusiùs fortasse fuerim persequutus: præsertim cùm Hieronymi Suritæ, viri omni liberali doctrina politissimi, nostriq. amicissimi, fatali morte (qua, prôh dolor, dum hæc conabar attingere, affectus est) nequeat iam tanta res grauioribus illius, ac politioribus scriptis illustrari. Ille enim eadem hæc ipsa, pro fuscepto munere, Latina lingua fuisset persequutus, nisi hoc illius consilium, priùs aliarum rerum distentio, deinde acerbus interitus præuenisset. Quòd si imitatione nequaquàm potero tantam ingenij consequi præstantiam: impositi muneris officium, studio, ac voluntate, quod deniq. possum, persoluam. Sed vt ad rem redeam, institutum de

Universidad de Deusto
Biblioteca

Regibus nostris persequar sermonem. Dabo autem operam, quam maximè potero, vt breue id faciam; ne dum illam, quæ summa est, prætermisi officij vituperationem fugere studeo, assequar aliam fortasse, quæ minimè est contemnenda, satietatis.

Ferdinandus I. Honestus, Aragonum Rex XXII.

ABSOLVTO itaq. huiusmodi quarto Interregno, nouoq. nostris Rege constituto, publica res, quæ extollere iam caput debebat, nec spe solùm, sed re quidem ipsa à tot malis ciuilibus respirare: nouis demergi cœpit quasi imminentis seruitutis fluctibus, cõmunisq. omnium libertas denuo tremefieri. Vrgelitanus enim Comes Iacobus, vnus ex præteritis competitoribus, indignissimè ferens, se per inuidiam, atq. vt ipse dicebat, per corrupta, & contaminata iudicia, à Regiæ dignitatis gloria, ad quam eum natura erexerat, esse depulsum; nõ per præstigia, sed palam per imperium orsus est, hostili prorsus modo, omnia quæq. opida compilare: ac maximo furore, & scelere inflammatus, eas in miseros populos crudelitates exercêre, quæ sceleratorum potius naturæ, quàm tanti ipsius generis splendori conuenirent. Itaq. omnes tunc sese liberatos fuisse cognouerunt à domino aggresti, & furioso; diurno, nocturnoq. terrore. Si qua enim inesse poterat culpa in eo facto; non populis, à quorum dominatu fuerat depulsus, sed iudicibus, à quibus præteritus, tribuẽda erat. Neq. verò ad id Vrgeli Comes suapte solùm impellebatur natura, tametsi insolens erat, furens, & superbus: sed eũ valde acuebãt quotidiani domesticorũ sermones; præcipuè verò matris, & vxoris: quæ dies, noctesq. acerbè, & cõtumelioſé in eum inuehebantur; abiectum; demissum; atq. humilẽ fore prædicãtes, si se pateretur, cuiusuis periculi, aut tẽpestatis metu, à Regij sibi debita honoris aura dimoueri: etiam si grauis illa contentio sibi, ac suis.

teterrimum

teterrimum esset finem allatura. Affirmabant enim, contracto animo, se parem aduersario esse non posse: infracto autem, erecto, & forti, longè illo superiorem futurum: cùm qui superior, quemadmodum ipsæ asserebant, natus esset ordine, minimè sperandum esset, inferiorem fore fortuna. Cuius rotam nec tunc quidem illæ pertimescebant. Quinimmo Comitissa mater, temeraria nimis, & insana mulier, quæ si vllam partem sensus habuisset, auersos filij motus reprimere debuerat: eundem passim frequentibus his Catalanicis verbis incitabat: *Fill, o Rey, o no res*: quasi vnam ex duabus rebus præ sibi esse ferendam constitueret; vt aut Rex esset, aut si id consequi cæco aliquo fortunæ casu vetaretur (quod Deus omen auerteret) nihil esse, satius iudicaret. His ergo suasionibus, necnon etiam ipsius D. Antonij Lunæ, omnium sibi amicissimi, impulsu, infelix Comes sciens, sed nõ prudens, in eam se ferri passus est, quam insana mater prædixerat, totius suæ dignitatis iacturam: ita enim ex amplo suo statu concidit, vt nec multos post dies nihil apud nos esset eodem Comite egentius. Iam verò Ferdinandus Castellæ Infans ad Cuencam aderat, quam vocant, ciuitatem, dum nostræ Aragonum ditionis Rex fuerat, suffragijs, ac voce, à selectis Iudicibus declaratus. Is quam primùm hoc iucundissimum nuntium accepit, apertè tulit à suis, Aragonum se Regem salutari. Mox autem ad eum legati missi sunt, publicam secum trium Regnorum faciem afferentes, quorum nomine eidem, plausu maximo, gratulationẽ significarunt, atq. ea, quæ Iudices decreuerant, Regnorum Ordines libenter comprobasse. Magni autem nostrâ, & suâ potiùs interesse, indead nos quamcitò properare: vt Repub. in primis composita, communi omnium commodo consuleretur: cùm quæ communis vtilitas esset, sua etiam vtilitas esset; vicissimq. quæ sua esset, communis quoq. vtilitas esset futura. Seuera tamen data fuêre huiusmodi legatis mandata: vt, orata re, perceleriter in patriam reuerterent; neve quis eorum ausus esset vltra singulos decem dies apud eundẽ Regem cõmorari. Ipsis quoq. vetitum fuit, ne dona caperent, aut paterentur se vllis corruptelarum illecebris irretiri. Atverò Gubernatorem, ac Iustitiam Aragonum eidem legarunt: vt ab illius latere numquam discederent. Nouum enim Regem voluerũt ad Regnũ capessendum accedere, in patrio nostro iure idoneis eorũ consilijs optimè instructũ. adeò summa apud nostros tunc fuit earum omnium rerum obseruatio, quæ ad retinendã libertatem aut prodesse poterant, aut obesse. Ferdinandus ergò Kal. Augusti. eiusdem Ann. ∞ CD XII. Cæsaraugustam alacer, ac lætus 1412

introiuit,

Universidad de Deusto
Biblioteca

introiuit, multis nostrorum copijs stipatus. Omnes enim illum auidissimè ad extremas Regni oras expectauerant. Vnde eum in vrbē summa celebritate, lætitiaq. comitatum honestarunt. Is secum duxit Alfonsum, Primogenitum, aliosq. filios ex Eleonora vxore, Vrraca priùs, vt nonnulli perbibent, appellata, susceptos. Ea erat Sanctij Alburquequē sis Comitis, Henrrici Castellæ Regis fratris, filia: paternoq. iure, in Castellæ Regno amplissimæ ditionis dominiū obtinebat. Cùm primùm igitur Ferdinandus Cæsaraugustam venit, Comitia ad eandem Vrbē indicenda curauit. Dies autem vicesimaquinta eiusdem mensis Aug. dicta fuit. Cùmq. ad eam omnium Regni Ordinum concursus fieret; Comitia ea haberi cœpta sunt, Ioanne Eximini Cerdano Iustitia Aragonum, pro more solito illorum Iudice assidente. Ac ne illud omittā, tametsi de his rebus multa prætereo, Gandiæ Dux Alfonsus, multorū iudicio si non iure potior, at certè par, & æqualis in ea Regia caussa cōpetitor, Ferdinādo victori præsto tunc fuit, vt se illi, fidemq. suam, solito iurisiurandi, atq. existimationis periculo, simul cum aliorum cōmuni conscientia in perpetuum obligaret. Et illud idem feciſſe proditur Federici Lunensis Comitis tutores: & quod summum fuit, Vrgelitanæ Comitissæ, quæ tot modis filium ab eadem coniunctione auocabat, ac ipsius etiam Comitis legatos. Verùm ille nec diu post, Lunensisq. Comes, ac cōplures alij ab ea, quæ secunda, & prospera fuisset fortuna, si in incœpto stabiles permansissent, ad fatalem, & infimam non sine magna ignominia, & dedecore desciuerunt. Tādem Sabbati quadam die III. Non. Sept. maiorum more, sollemni ritu, in templo maximo Cæsaraugustano Ferdinandus ipse, magna omnium consensione constitutus Rex, spectatam nostrorum fidem postulauit, suam priùs nostris solito nexu obligando, se patrios mores, Regnisita, leges, ac libertates omnes seruaturum. Tunc nostri, quem consueuerant alijs Regibus, eidem præstiterunt debitum honorem; interpositoq. Omnipotenti Deo, & iudice, & teste, Iusiurandum dederunt, omnium erga illum perutilem fidelitatem numquàm defuturam. Atq. vt huic rei vehementius aliquod testimonium accederet, triduo post, Alfonsum filium Primogenitum, futurum Regnorum heredem post longæuos patris dies, de communi Ordinum sententia declararunt, amplissimum eidē Gubernatoris generalis munus deferentes. Adhæc eisdem Comitijs nonnulla instituta fuêre ad Regni pacem, & tranquillitatem necessaria: quibus reuiuiscere cœpit iustitia, omnesq. nostros ex seditiosorum hominum metu, libertatis pristinæ luce, recreare. Talem enim habebamus

bebamus Regē, qualem eo in motu temporum esse opus erat. Cuius miranda virtus, cùm audita priùs dubitationi vix locum dedisset; iam eo tempore, præsens, probata, & perspecta, lædi obtrectatorum voce non poterat. Itaq. omnes haud cessabant ingentes Omnipotenti Deo gratias referre, quòd nostrorum animos ad tam suauem, & iucundam noui Regis experientiam virtutis excitasset: præcipue verò dum Alfonsi filij grandioris, ceterorumq. fratrum suauitatem sermonū, ac morum cognouerunt. Hi namq. omnes iam à pueris tanta dabant præclaræ indolis virtutum signa; vt non patri solum propter illius indulgentiam, sed cunctis alijs propter excellens eorum ingenium cōmuni essent vita chariores. Atqui dum in Vrgelitanum, Lunensemq. Comites, ac D. Antoniū Lunam, pluresq. alios, perduellionis reos, animaduersum est, licet nonnulli iudicarunt asperiùs multa in eorū personas fuisse facta, quàm decuisset Regis hanc, filiorumq. lenitatem, & mansuetudinem: verùm ista fuêre armorum, & victoriæ facta: neq. aliter fieri in eo temporum statu licuisset, cùm in vnaquaq. domo, ac Rep. quô ratione aliqua, & disciplina optima, designata sit, quemadmodum præmia exstare oportet rectè factis, sic grauia quoq. peccatis supplicia. Quid? quod, & omnes hi, sua pertinacia, & fortunas, & vitam amiserunt. Nullum namq. reliquerunt aut suorum precibus, aut admonitionibus locum. Vrgeli quidem Comes Regi obsistere non dubitauit, eodem prorsus vultu, & cōfidentia, ac si iam sibi explorata, & domi condita victoria esset. Verumtamen Federico Lunensi Comite, tum honoris, tum calamitatis socio, & secundas fortunas amittere coactus est, & in aduersis sine vllo remedio, aut alleuamento permanêre. Tandē Xatiuæ (quæ olim Setabis, Ptolomæo auctore, Cōtestanorum vrbs in Hispania Tarraconensi fuit) in custodiam traditus, diu vixit, & obijt. Cui nihil vmquàm offensionis accesit, sine acerbissimo omnium sensu, & dolore. Erat enim à recta, & legitima, vt exposuimus, Regali stirpe profectus, Regisq. Aragonum Petri IIII. legitimæ filiæ maritus. Quas ob res non paucis grauibus, ac disertis viris multo magis placebat victa illius caussa, quam victrix: quod de Catone olim in Romanæ Reip. interitu poëtæ illius carmine celebratur. Lunensis verò Comes non tam casu, quàm prauo consilio ad suā perniciem lapsus est. A Regis enim nomine, & imperio deficiens, in Castellam profugit: illam namq. sperauit fortunæ suæ portum futurum. Sed similis ibi eum perculit vis, & tempestas: qua miserè iactatus, dum domestica pericula vitare studuit, ita extraneis oppressus decesit, vt alijs irridendus videretur

Universidad de Deusto
Biblioteca

deretur,alijs autem omnino miserandus.Etenim cùm Castellano Regi in suspicionem incidisset Regni appetendi; tam repentè fuit ipsius Comitis memoria, mira quadam obliuione, contrita; vt idem tumulus, qui illius corpus contexerat,visus sit etiam ipsius simul nomen obruisse. Vix enim de eo certi quid proditur, nec quisnam finis fuerit,miseram eius vitam consequutus.Ad insignem,*Braçuelas*,arcẽ, ab Olmedi opido non longè,dicto proditionis crimine notatum occubuisse, perhibẽt. Verùm hæc inter nos nuper admodum notitia est. D.Antonius quoq. Luna,funesta horum omnium incendiorum fax, in alias terras demigrare coactus fuit,vnde illius nec facta,nec nomen audirentur.Posteà patriam reuersus,diu in Mequinentiæ opido abditus latuit, & inclusus: vbi tandem fortunis omnibus, ac dignitate spoliatus interijt.Ita omnes hi,vno,atq. eodẽ igne cõsumpti perierũt. Quod nisi eos præceps,ac deuia consiliorum ratio decepisset, potuissent suis facillimè rationibus prouidêre.Ferdinandus namq.Rex natu râ magis ad misericordiam,quàm ad seueritatem propensus fuit. Idq. libẽter solebat crebris sermonibus vsurpare: *AD* tuenda, tenẽdaq. Regna Regibus aptiùs esse, diligi, quàm timeri. Immatura tamen mors angustum sibi campum dedit,in quo excurrere summa hæc illius virtus, cognosciq. posset. Quarto enim Regni anno nondum completo, integerrima ætate florens,in medio suarum rerum cecidit cursu: annumq.agens XXXVII.ad Igualadam, Cataloniæ opidum, (quã antiquã Ergauiam putant nonnulli)cùm grauis eũ,ac mortifera morbi,contra quem diutius cõtendebat,vis oppressisset: Iouis die,IV.
1416 Non.April.Ann.∞ CD XVI. mortuus est, ac in Populeti monasterio tumulo Regio sepultus.Præter Alfonsum autẽ Primogenitũ, qui sibi statim succesit,filios habuit: Ioannem; Henricum; Sanctiũ; ac Petrũ: filias quoq.Mariã,quæ Ioanni II.Castellæ Regi nupta fuit; ac Eleonorã, quæ Heduardo,Portugalensi. Et verò Ioannes, Nauarræ Rex fuit; posteàq.Alfonso fratre sine filijs legitimis decedente,Aragonensi illius imperio potitus.De quo paulo post. Henrricus autem, amplisimæ Iacobitanæ Militiæ præpositus, vt vocãt, Magister,Segorbiensem ciuitatem,opidaq.illi contributa obtinuit:à quo Aragoniorũ,Segorbij Ducum,celsissima familia dimanauit.Ea autẽ hisce Armorũ Insignibus vti cõsueuit; quæ,vt videre licet, clarissima quatuor Regnorum,Aragonum,Castellæ,Legionis,ac Siciliæ, stemmata præseferunt.At Sanctius,ab alijs Ferdinandus dictus,

Alcanta-

Alcantarensem,quem vocant,Magistratum adeptus,sine prole decessit:& Petrus quoq. Neapoli,infelici quodam casu interemptus. Atq.hi sunt,quos ex Eleonora vxore,Ferdinandus Rex filios suscepit: vulgòq. *los Infantes de Aragon* appellari solent. Quorum in antiquis cãticis multa fit mẽtio,quotidieq.illustris eorũ memoria & publicè, & priuatim celebratur.Nã sic omnes in omni genere laudis floruerũt; vt quãta quisq. ex aliorũ glorioisisimis factis,iure sibi optimo, vẽdicauit, non minora ipsis desua,simillimo iure, reddiderit ornamenta: neq. etiã ea in re patri ipsi cõcesserint. Qui si corpore valuisset, diutius ve imperasset; fortasse habitus fuisset glorioior. Illud verò eius vitam, & mortem vehementer ornauit; quòd in omnibus rebus ita semper honestatem,ac decus præsetulit; vt cùm ab eo pudoris,& pudicitiæ peterentur exempla, meritò adsciuerit sibi Honesti Principis cognomentum. quod si in priuatis hominibus glorioum est, quantò magis commemorandum in Regibus. Dum autem in Perpiniani opidum cum ipso Benedicto XIII. Sigismundoq. Imperatore, Catholicæ Eccleiæ vnionis causa,quæ iamdiu durisimo schisimate premebatur,congressus fuit, omnium iudicio ex eo facto immortalem est gloriam consequutus.Nam cùm nihil proficerent habiti ij sermones, quòd Benedictus nequaquã de statu suo dimoueri pateretur; illius obedientiam abiecit,non sine magna eiusdem Benedicti querimonia,qui se illi Regnum detulisse prædicabat. Neq. verò Benedictus ea in re tenuem,aut leuem,sed multam,atq. ipsi Regi valde vtilem præbuerat operam. Ceterùm Ferdinando Rege,nullæ nobis leges constitutæ fuerunt.Satis sibi visus est feciisse,si delatum Regnum, à præteritorum Competitorum incursionibus vacuum redderet. De Ioanne autem Eximini Cerdano,qui eius vita,ac post,Alfonso filio regnante, aliquamdiu Iustitiæ Aragonum Magistratum gesit, perpaucæ admodum res literis mandatæ produntur,quæ pertineant ad ipsius muneris,quam suscepimus,dignitatem ornãdam:præter eas,quæ à nobis in quarto Interregno traditæ fuerunt. Quare oportebit nostrum hunc sermonem ad Alfonsi Regis narranda facta transferre: vt aliquando ad ea veniamus, in quibus præcipuè omne huiusce nostri operis propositum nititur argumentum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Alfonsus V. Sapiens, & Magnanimus, Aragonum Rex XXIII.

ATQVI de istius Alfonsi factis ea, quæ mihi illustriora videbuntur, attingam; summatimq. cùm omnia iam sint, & vulgaribus, & Latinis literis à perquàm multis ornatissimis scriptoribus celebrata. Hic etenim Alfonsus fuit, qui cumulauit fortitudini, ac bellicæ laudi sapientiã. Vnde & Sapientis & Magnanimi traxit cognomentũ. Tanta verò humanitate fortitudinem ipsam temperauit, vt cùm hostes, virtutem eius, pugnãtes, timerent; iam diligerent victi mãsuetudinẽ. Sapiẽtiam autem, ipsaq. doctrinæ studia vir iam natu grandis percepit. Expugnato enim ab eo, florẽtissimo, & opulentissimo Neapolitano Regno, quæ alios victoriæ ad prædas; diuitiæ ad voluptates; amœnitas locorum ad delectationem; aut saltem militares labores allicere solent ad quietem: minimè illum à studijs auocarunt; quin induxerunt potius, vt quibus eo tempore Italia florebat, animum suum excolendum curaret, optimarum artium disciplinis. Deniq. sic præstitit virtute, & doctrina, vt cùm in vtraq. longè alijs præstaret, vtra sibi ipse præstiterit, incertum sit. Vxorem duxit Mariam, Ioãnis II. Castellæ Regis sororem: quæ à marito absente, Neapolitani Regni expugnatione implicato, horum Regnorum curationi præposita, multa, & magna dedit prudentiæ, ac fortitudinis signa. Complura enim Comitia celebrauit. In quibus multæ nobis leges constitutæ sunt, sub *Mariæ Reginæ Locumtenentis* nomine inscriptæ. Ea autem præclara, qua
1442 Ann. Chr. ∞ CD XLII. For. *Como segunt la ment de los Fueros*, sub tit. *De officio Justitiæ Aragonum* de abrogandi muneris difficultate prudenter cautũ, & exceptũ est. Etenim cùm Magistratus hic vni alicui, quãdiu viueret, à Regibus semper mandari consueuisset, sæpenumeroq. disceptaretur; vtrum solus Rex, ab eo munere posset amouere, quem eidem semel præfecisset: ea tunc fuit recenti, & noua lege sancitum:

sancitũ: ne id Regi arbitratu suo facere liceret, tametsi ipsa ferat ipsius tunc Præfecti voluntas, ex antecedenti aliqua, vt legitur, obligatione, districta. Ob quam caussam olim, Regis Petri III. temporibus, ad manus, & pugnam ferè ventum est, dum idem Rex nequaquam dubitauit, Petro Martini Artassonæ Iustitiæ Aragonum Magistratum abrogare; quemadmodum iam supra recensuimus. Eadem etiam lege edictum fuit: Ne Iustitia Aragonum deinceps ob ciuilem possit caussam comprehẽdi, in custodias ve includi, nisi de Regis simul, ac Regni præcepto. Quibus rebus ad ipsius muneris ornatum magnus dignitatis cumulus accessit; ad Reginæ verò laudem nõ modicus: quòd istius Magistratus amplitudinem nouis his honoribus decorarit, cuius præsidio statuebat, & rectè quidem, mariti sui, suorumq. fortunam magis stabilẽ esse futurã. Quô enim maiora in eum stabilitatis cõferãtur præsidia modò nequid nimis; eô status Reip. magis fixus, ac stabilis constituitur, ipsorumq. Regum multo meliùs fundatur imperium. Ceterùm Alfonsus Rex, nullam ex Maria vxore prolem suscepit. Ex varijs autem concubinis filios habuit; Ferdinandum; Mariam; & Eleonoram. Ferdinandum quidem, Neapolitani à se parti Regni heredem reliquit testamento. Paternorum namq. Regnorum hereditas ex antiquo iure Ioanni fratri, Nauarræ tunc Regi, obueniebat. Filiarum autem, Mariam Ferrarien si tunc Marchioni despopõdit: Principi autem Rossano Eleonoram. Cùmq. earum doti ingentem nimis pecuniam Rex dixisset: illius solutione singula Regnorum suorũ opida torqueri iussit, ac si filiæ hæ fuissent sibi ex legitimo natæ matrimonio. Nostri statuentes ea in re publicum ius grauissimè violari; ad Magistratus Iustitiæ Aragonum opem confugerunt. Cui tunc præerat magnus ille Ferrarius Lanuza I. ipsius Regis obseruantissimus, ac studiosissimus vir; patriæ verò libertatis diligentissimus præses, ac custos: cuius & in bellicis, & in ciuilibus officijs singularis industria vigebat. Ab eo itaq. exceptione huiusmodi impetrata, solito sui muneris Iurisfirmæ remedio, (quod tandem, vt sæpius diximus, summum est nostrarum omnium libertatum præsidium) facillimè nostri huic, quæ Regno inferebatur, iniuriæ restiterunt. Rex autem benignè tulit integrum ipsis seruari ius libertatis. Vt enim erat sapiens, ac disertus; in quo Magistratus deferebat auctoritati, censebat ipse & seruari suam. Tandem A.D. IIII. Kal. Iul. Ann. Chr. ∞ CD LIIX. ætatis autem suæ, sexagesimo quin- 1458
to, Neapoli mortuus est. Sed illius, tametsi mortui, memoriam anni omnes excipient consequentes. Hi autem sub eius imperio post Ioannem Eximini Cerdanum, Iustitiæ Aragonum exstiterunt:

Universidad de Deusto
Biblioteca

Berengarius Bardaxinus, egregius ille, de quo in proxime acto Interregno mentionem fecimus, vir. Cui in Magistratu successit Franciscus Sarzuela: Sarzuelæ autem Martinus Didaci Auxius: huic verò Ferrarius ipse Lanuza I. qui etiam per plures annos eundem gessit Magistratum Ioannis II. Regis temporibus: ad quæ cursim pertractanda pergimus, vt institutum rerum nostrarum ordinem teneamus. Sed illud non præteribo, quod maximè occurrit, istius Alfonsi Regis vita, circ. Ann. Chr. ∞ CD XXXVII. magnifica illa duo, quæ hodie exstant, ad nostram Vrbem ædificia extructa fuisse: lapideum pontem; amplamq. & nobilem, quam nunc Deputationis domum vocamus; ab eo vsq. tempore publicam, ac stabilem nostrorum omnium iudiciorum sedem constitutam. Tertium verò mirandum in modum istius Regis laudem illustrauit, quod decennio ante, ad pauperum Christi ægrotorum curationem, & vsum, in ipsa Vrbe construendum curauit, tanta posteà opportunorum apparatuum celebritate refertum, vt communi omnium iudicio magnificentia multis, pietate autẽ omnibus perhospitalibus, quæ vsquã alibi sint, domibus antecellat. Cuius cô magis suspicienda est moles, quô non tam certis opibus, aut patrimonij subsidijs, quàm fidelium liberalitate, in certisq. eorum largitionibus sustentetur. Vt in Vrbanis autem Commentarijs continetur, clarissimus iste Alfonsus Rex, quam à Simone Hueso quingentis *Florennis* emerat aureis ædem, quo nunc visitur loco, à Diui Francisci monasterio nõ longè, huic tanto operi assignauit, quatuor eidem; D. Raimundo Casaldaguila, & D. Nicolao Viota, ê Senatoribus Vrbis; Ioanne autem Tonda, & Ioanne Cineta, Theologiæ Doctoribus, ex Ecclesiasticis viris, Rectoribus primis præfectis. Ac illud posteà Nicolaus ipse suis locupletauit fortunis. Albalatulo namq. ita vocato opido donauit: quo maxima facta fuit ad eam rem & amplitudinis, & dignitatis accessio. Prid. autem Kal. April. Ann. Chr. ∞CDXXV. Philippus Berbegal, Franciscanus Monachus, Cæsaraugustanẽsi Comitio, pia, ac nobili habita oratione, mãdata Regis exposuit, & quæ ab eo essent de istius facti ratione inita cõsilia. Quibus à nostris maximo, vt par erat, applausu celebratis, ê Senatus decreto eidẽ operi fundamenta iacta fuêre: quæ posterorum deinde Regum, ac nostrorum hominũ animos ad tot, tanta, tamq. præclara, & magnifica Christianæ pietatis, & Religionis in Christi pauperes explenda munera extulerunt. Et verò de structura pontis hæc habeo, quæ dicam: nimirum priùs quàm lapideus, qui nunc exstat, quiq. huius Regis tempore factus fuit, fieret: ligneum

ligneum pontem eodem ipso loco fuisse: qui aliquandiu sublicis, aliquandiu nauiculis fulciebatur. Cuius qui constituebantur curatores (duos enim interdum constitutos legi) ab eo quòd ipsis eius commissa, ac commendata erat cura, *Comendadores del Puent* vocari vernacula lingua consueuerunt; & quandoq. Arabico vocabulo vsurpato, *Comendadores de la Alcantara*. Et idem erat. Nam Alcãtara, Arabica vox est, & pontem significat. Sed vt ad Alfonsum Regem redeamus; amplissima eius gesta meritò illum ad summam extulerunt, quam diximus, sui nominis prædicationem, & gloriam.

Ioannes II. verè Magnus, Aragonum Rex XXIIII.

NEQ. verò Ioannes Rex fuit belli laude inferior, quàm frater: quinimmo nisi se totũ domesticis negotijs implicuisset, ob quæ sæpius cum suis cõflixit, quàm quisquã cum hostibus decertauit: ipsi fratri par, si non iam superior, censeretur. Quæ enim in Alfonso magnitudo animi, virtus egregia, sermonis comitas, constantia, fortitudo, ac rei militaris peritia enituerunt: hæ omnes in Rege hoc mirificè elucebant; non quasi ab alijs sumptæ, aut aduentitiæ forsitan virtutes. Illam verò, quæ communis solet esse aut iam vrgentis, aut aduentantis senectutis cura, vt quietem, & otium appetamus; tam longè sibi statuit à sua senectute abesse oportere, vt nullam vitæ suæ partem patere tur, aut assiduis bellis, aut bellorum expectatione vacuam relinqui. Et quòd summum fuit, cùm admodum senex, ac quasi decrepitus, noua etiam bella moliri haud cessaret, à suisq. admoneretur, vt ab eis vacaret, cùm non possent sine integerrimis viribus sustineri: hoc illis responsum dare fuisse solitum perhibetur; Se numquàm sensisse, senectutem suam imbecilliorem factam ad arma capienda, quàm adolescentia fuisset. Militares autem labores, inferiores esse domesticis affirmabat: cùm nulli vmquam militi plus, quàm sibi sumeret, laboris

Universidad de Deusto
Biblioteca

imponeret. Ciuilium prætereà rerum summopere vsum percalluit. Vnde ab omnibus iudicatur, singularem ciuilem, ac domesticam, coniunctam cum militari fortitudine, prudentiam adeptus. Itaq. verè Magnus nuncupari potest. Et ipse quidem aliquando Magistratus Iustitiæ Aragonum institutionem, potestatem, & vim, vt suo loco dicemus, perpaucis, neq. obscuris, aut hæsitantibus, sed apertissimis verbis explicauit. Cuius si quacumq. in re haud leue testimonium putaretur: grauissimum censendum est in ea, quæ ad institutionem proferendam spectat illius muneris, quod tamquàm moles fluctibus, ita non rectæ Regum voluntati est oppositum. vt nequaquam sit parui ducendum, huiusce Magistratus institutionem, & vim illius testimonio comprobari, qui tam præclarè supremum illud ipsum fuerit officium Regis, ac munus exequutus. Sed de his suo loco. Viuente itaq. Alfonso fratre, Ann. Chr. ∞ CD XIX. Blancam Nauarræ Reginam, Caroli filiam, & heredem, vxorem duxerat: eam, quæ fuerat priùs Martino Siciliæ Regi, Martini Aragonum Regis filio, ad Callarem mortuo, quemadmodum exposuimus, nupta. Ex qua filios habuit; Carolum; Blancam; & Eleonoram. Carolus autem is fuit, cuius toties retulimus Commentarios exstare de Regibus nostris scriptos: quos in plurimis rebus sequuti sumus, tametsi interdum coacti ab eis dissentire. Blanca autem ipsius Caroli soror, Henrico IIII. Castellæ Regi nupta fuit. Sed cum eo postea diuortiũ fecit, Romani Pontificis decreto interposito. At Eleonora Gastono Fuxensi Comiti collocata, neptem habuit Catharinam, Ioannis Labritij, Nauarrorum vltimi Regis vxorem. Iam verò domesticæ inter Carolum, ac patrem discordiæ concitatæ communem Remp. quæ tranquilla erat, tamquàm turbine aliquo, aut subita tempestate, peruerterunt. Etenim Ioannes iste Rex, priori hac Blãca Nauarræ Regina, ipsius Caroli, sororumq. matre, orbatus vxore, cùm secundam duxisset Ioannam, Federici Almirantis Castellæ filiam: Carolus patrem à Nauarræ Regni gubernaculo repellendum contendebat, quòd mater sibi actionem illam hereditario iure integram reliquisset. Pater contra, sibi ex soceri Regis instituto concessum esse affirmabat, vt quamdiu Ioannes ipse viueret, solus Nauarrensis imperij clauum teneret. Ob id itaq. vter potius Nauarram administraret, pater, & filius, inter se contendere cœperunt. Tandem Carolus in ea contentione decessit: Barcinonæq. obijt
1461 A. D. IX. Kal. Oct. Ann. Chr. ∞ CD LXI. ætatis suæ annum agens Quadragesimum. Cuius tempore apud Nauarros illæ duæ Agra-

Agramontensium, & Viamontẽsium, quæ adhuc in ore vigent, contrariæ factiones, quarum altera, filij, altera patris vocem sequebatur, ortũ habuerũt. Atq. ea in re dũ Catalani, qui ipsius Caroli Principis fuerunt adiutores præcipui; patris, quam dicebant, vim peruersuros putarunt; peruerterunt suam, nec vim modò, sed totam planè excusationis, si quæ in eo facto esse poterat, defensionem. Mortuo enim Carolo plura tentarunt, quæ à debitis officijs abhorrebant: cùm alioquin natio illa fuerit semper, ac sit integritatis, & fidelitatis plenissima. Ex pellice Cappa, Sicilienſi femina, Carolus filios reliquit; Philippum; ac Ioannem. Prior quidem militari Beatæ Mariæ Montesæ instituto præfectus Magister, ad Baëzæ expugnationẽ interijt: posterior verò, Oscensi Ecclesiæ præpositus Antistes. Filiam quoq. habuit Annam, ex alia concubina susceptam: quæ Ludouico Metinnæ Zelin Duci nupta fuit. At Ioannes Rex ex secunda vxore, filium habuit Ferdinãdum: qui sibi in Regnis succesſit, Christianiq. nominis decus, ac lumen fuit. Filias etiam; Ioannam, Ferdinando Neapolitano Regi, Alfonsi fratris filio, nuptam; Marinam, seu, vt alij testantur, Mariam; ac Eleonoram aliam: quæ ambæ innuptæ obierunt. Ex concubinis autem filios suscepit; Ioannem, Cæsarauguſtanum Archiepiscopum, ê nobili femina, ab Auellaneda nuncupata. Ex alia autem Eleonora *de* Escobar, Alfonsum Calatrauensem Magistrum: qui ex Maria Iunquesia filium habuit Ionnem Aragonium, Lunẽsem Ducem, ac Ripacurtiensem Comitem: à quo illustrissima, Aragoniorum, Villæfermosæ Ducum, ac Ripacurtiensum Comitum familia dimanauit; quæ apud nos viget, hisq. Armorum Insignibus ornari consueuit. Ferdinandus etiam, Maria, & Eleonora istius Regis filij fuerunt: nothi tamen, atq. ex Nauarrensi femina ab Ansarum familia, procreati. Eleonora quidem Ludouici Viamontẽsij Nauarræ Connestabuli vxor fuit: alij duo infantuli obierunt. Præter Nauarrã autem, quam tandem Ioannes Rex inuito, & renuente filio gubernauit: aliquamdiu etiam ab Alfonso fratre absente dominationis suæ vicarius constitutus, nostri Aragonensis Regni tractauit gubernacula. Quo tempore sub eo multæ, & gratæ nobis leges editæ fuerunt: quæ passim in Foror. volumine, sub *Joannis Nauarræ Regis Locumtenentis* nomine, in diuersis tit. appositæ legũtur Ann. ∞CDXXXVI. Eo namq. anno fratris nomine Alcagnizij Comitia celebrauit magna, & præclara. Maiora tamen, & grauiora ab eodem Ioanne, Aragonen-

Universidad de Deusto
Biblioteca

se iã Regnũ adepto, ad Calataiubiũ eodẽ An. ∞ CD LXI. habita fuêre. Ea enim auctoritatis pondere, & vtilitatis vbertate cetera omnia longè superarunt. His autẽ meo iudicio paria penè, & æqualia fuerũt, quæ Regina Ioãna, istius Regis vxor, eius nomine ad Cæsaraugustam
1467 habuit Ann. ∞ CD LXVII. In his enim, inter alia multa, præclarissimæ illæ leges latæ sunt, quæ inscriptæ exstant sub tit. *Forus Jnquisitionis Officij Justitiæ Aragonum*. Itaq. cũ ceteris istius Regis laudibus hæc illi debetur vel maxima: quòd quæ summa in eo perspecta semper, & cognita fuit in subleuãdis rebus aduersis fortitudo; in ornandis secundis nõ minor probata fuerit diligentia: quandoquidẽ nouis semper decretis, consentaneisq. legibus Remp. stabiliendã curauit: ipsi verò Iustitiæ Aragonũ Magistratui opportunã moderationẽ eo, quẽ diximus, *Jnquisitionis* Foro adhibendã: ne nimia forsan licentia redũdaret. In quo tandẽ incolumis Reip. nostræ status continetur. Sed de his alibi. Deniq. Ioannes Rex patriam amplissimis beneficijs ornauit. Aliquando autem cæcus factus, Diuæ Ecratis opẽ implorans, cùm sancto illius clauo tactus, amissa lumina recuperasset, vouisse dicitur, se ipsius Diuæ tẽplũ amplificaturũ. Propinqua tamẽ morte sublatus, votũ hoc Ferdinando filio persoluendum reliquit. Neq. enim diu post, Ann. Chr.
1479 ∞ CD LXXIX. Barcinonæ A. D. XIIII. Kal. Feb. summa cõfectus senectute decessit. Sub eo Iustitiæ Aragonũ fuerũt; Ferrarius Lanuza I. et Ioãnes itidẽ Lanuza I. ipsius Ferrarij F. quietiã Ferdinãdi Regis tẽporibus eidẽ præfuit Magistratui. Libet autẽ in mediũ afferre ponderosæ epistolæ exẽplũ, quod inter Secretarij Colomæ monumenta inueni, à Ioanne hoc Rege, ad Ferdinãdũ ipsum, Castellæ iã Regẽ, interrupta, ac moriẽti voce cõscriptæ. Cuius hoc est argumentũ; ita nos debere de humanis omnibus rebus iudicare, vt fictas eas celeriter, tãquàm floscu-los decidere, virtutẽ solã esse altissimis defixã radicib⁹ arbitremur. Eiusdẽ verò, nisi me fallo, Secretarij manu facta erat, quæ in ea legitur, inscriptio huiusmodi. *Traslado de la carta q̃ el Rey mi señor escriuio al señor Rey de Castilla.* Cogimur nãq. ne rebus, ac verbis lepôrẽ subtrahamus, permiscere Hispana cũ Latinis: cũ ea sint vulgaribus his verbis cõcepta.

Serenissimo Rey, nuestro muy Charo, y amado fijo.

PVES a la diuina Magestad es plaziente, que en nuestros dias mas non vos veamos, que era lo que despues de nuestra saluacion desseauamos: por aquesta carta, que sera como postrer despedimiento, e comiat, entendemos fazer el officio de padre, a quien nuestro Señor por su infinida bondat ha dado fijo tan obediente, y de tanta virtud, y excellencia. Recibido

Recibido hauemos por especial dono, de quien tiene el poder, los Sanctos Sagramentos de la Jglesia, y fecho todas las obras de Christiano, non con aquella contricion, y arrepentimiento, que deuiamos, por ser tan grandes las offensas, que fecho le hauemos, è tampoco el reconocimiento de tantas, y tan señaladas gracias, como de su omnipotencia hauemos recibido; mas segunt que ha podido alcançar la fragilidad nuestra. Confiando empero en la summa clemeucia suya, que por aquel derramamiento de sangre, que por nosotros peccadores fizo en el arbol de la Vera Cruz, haura misericordia deste su sieruo, que es tierra effectiua de sus manos: y creemos, non querra con nosotros entrar en juyzio: pues es cosa cierta, que ante tal juez, alguno justificar non se puede. Fijo, ya podeys considerar el punto, en que estamos: que ni Reynos, ni subditos, ni potencias algunas humanas, por grandes que sean, ayudar, nin valer nos pueden: saluo aquel Criador, y Redemptor del mũdo, en cuyas manos estamos. Y es este passo tal, que querriamos hauer sido vno de los infimos hombres de nuestros Reynos, y señorios. Recordad vos pues, q̃ quando a el sera plaziente, haueys de venir a esto mismo: & que vos dolera, lo que en offensa suya fecho haureys, de dolor tal, q̃ en sanidad cogitar non se dexa; e ansimesmo del bien, que haureys podido fazer, e non lo haureys fecho. Vengaos en la mente, de quanta grandeza son los Reynos y Señorios, en que soys, y haueys de ser immediado Lugartenente suyo: e que quanto son mayores; mayor, è mas estrecha sera la cuenta, que dellos le haureys de dar. Non vos engañe el mundo, como faze a los mas: que en qualquiere edad que sean, siempre piensan hauer tiempo de enmendar sus faltas. Lleuad siempre ante los ojos el temor de Dios: y passen vos alguna vez en el dia por la memoria los tan grandes donos, e gracias, que fecho vos ha: para que conosciendo, le soys grato, vos faga fazer su sancta voluntad. La Justicia sobre todas las cosas sea el espejo de vuestro coraçon, fazien dola sin excepcion de personas. La defension de la Fe Catholica, y de la Jglesia sancta de contino se vos represente. Los Reynos, y subditos conseruad en paz, y en justicia sin injuria del proximo, euitando, quanto al mũdo podays, todas guerras, y dissensiones. E non vos oluideys de la humildad, que es cosa acceptissima a nuestro Señor, y que por sola aquella la glorioſissima Virgen Maria mereciò ser madre suya. E por non diuertirnos mas en las cosas del mundo, con la presente vos damos nuestra paternal Bendicion: Suplicando a la immensa potencia, que de su mano sanctissima os bendiga: e la Bendicion suya, e nuestra sea siempre con vos: para que como buen Rey, e Catholico Principe rijays, y gouerneys los Reynos, y tierras a vos encomandadas: de manera que le rindays buena razon de los talentos, que vos ha dado: e

vuestros

Universidad de Deusto
Biblioteca

vuestros dias sean fechos luengos sobre la faz de la tierra a su sancto seruicio: e veays fijos de vuestros fijos fasta la tercera, e quarta generacion: y en viniendo el termino por el estatuydo, vos colloque en su sancto Reyno. Al qual plega lleuarnos por su sancta misericordia. A nuestro Secretario hauemos mandado vos diga cierta cosa. En fee de su officio, e por la criança que del hauemos fecho, sea le dada entera fee. E guarde os Dios nuestro señor, como tiene el poder. Dat. en Barcelona a 19. de Enero, Año de 1479. REX IOANNES.

Coloma Secretarius.

Atq. postridie eius diei Ioannem Regem vis morbi consumpsit: iam vt epistola hæc, tamquàm cygnea habita fuisset ab omnibus Christianissimi Principis vox, & oratio: ipsius autem mors ita glorioſa, vt filius eam concupiſceret. Sed mox persequemur, quæ de eo, ac Carolo Imperatore, & Philippo nostro Rege, dicere instituimus; eaq. summatim: vt his absolutis ad propositum nobis de Magistratu Iustitiæ Aragonum sermonem reuertamur.

Ferdinandus II. Catholicus, Aragonum Rex XXV.

IOANNE itaq. mortuo, Ferdinandus filius auspicatò Regiã illius hereditatem adiuit. Iampridem autem, viuente patre, Ann. ↀↀCDLXIX. vxorem duxerat Isabellam, Henrici IIII. Castellæ Regis sororem, & heredem. Quæ nuptiæ tanti matrimonij dignitate coniunctæ, incredibilem socijs lætitiam attulerunt; mirum autem hostibus terrorem: cùm ea rerum copulatio, ac tot Regnorum societas, & coniunctio, commune vtriusq. imperium in tantam deduxisset amplitudinis maiestatem, quanta in Hispania numquàm à Gothici Regni euersione visa fuerat: præcipuè verò, postquàm florentissimum Granatæ Regnum ex teterrimo Maurorũ dominatu in veterem libertatem, salubremq.

salubremq. veræ nostræ Religioni scultum vindicarunt. Neq. Granatam solùm, sed Nauarram etiam, atq. Hispaniam cunctam subegerunt: præter eam Lusitaniæ partem, quæ ad Oceani Occidentalis oras producta, à Portu Cale, Portugaliæ sibi nomen inuenit. Verumtamẽ qui tunc ipsis ad eam rem aditus obstructus fuit, potentissimo nunc patuit Regi nostro Philippo, clarissimo istorum Regum pronepoti: cuius gloriæ domicilium non minoribus, quàm totius orbis finibus termina tur. Neapolitanũ præterea Regnũ intestinis, ac domesticis bellis dissipatũ, vetere expulso hoste, Ferdinãdus, ac Isabella, Reges, sub eorũ iurisdictionẽ subiunxêre. Ad hæc noui orbis detegẽdi munus Christopho ro Colõ, viro nomine, ac memoria dignissimo, cõmittẽtes, Omnipotẽtis Dei benignitate sũmũ illũ fuêre honoris, ac gloriæ gradũ assequuti: vt eorum tẽpore, & quod præcipuum est, eorum opera, atq. impẽsa, Atlanticum vastissimum mare, quod nullis classibus fuerat peragratũ, sed ex omni aditu clausum putabatur; nauibus nostris patêret: in illisq. vltimis gentibus, feris, & barbaris, quæ sibi humano victu vitam propagabant, infinitisq. regionibus, quarum antea nulla vmquàm neq. ora, neq. extremitas fuerat perlustrata; summus Christiani nominis luceret splendor. Quibus tot illustribus, & glorioſis factis ita istorum Regum laudatrix fama virtutum apud omnes gentes omnium sermone percrebuit; vt illis sæculis ad Regium Principatum obtinendum, neq. vir melior in terris esse, neq. femina lectior crederetur. Vnde ab omnibus censebantur ambo, pari, atq. in eadem laude ponẽdi. Sed illud, multorum iudicio, maius fuit summæ illorum prudentiæ, ac pietatis, & religionis testimonium, dum ad hæreticorum, & apostatarum mẽtes de magnis, quibus imbutæ erant, prauitatis erroribus deducendas, comprimendam, frangẽdamq. audaciam, Sanctæ Inquisitionis, quod nunc vocamus, Officium fundandum curarunt, varios eidem præpositos deligentes, eisdemq. stabiles sedes, ac domicilia certa in maximis Hispaniæ ciuitatibus collocantes. Cuius tanti facti vtilitatem, & commodum non Hispania sola, sed omnis Christianus orbis libenter agnouit: id verò miseris nostris sæculis præcipuè; quibus in perfidam illam gentem videmus, tamquam in vnam voraginem, omnium vitiorum cœtũ excessisse. Itaq. cùm tãtis testimonijs suarum virtutum, ac Christianæ Religionis obseruantiæ, & cultus, clarissima sibi monumenta comparassent: is demum ipsis, qui solus in hoc sæculo dari poterat, suorum omnium laborum, & vigiliarum datus fuit, quasi amplissimus quidam triumphus, dum totius orbis consensu à Romano Pontifice obtinuerunt

Universidad de Deusto
Biblioteca

runt illustre Catholicorum Regum, quod hereditarium posteris mã-
sit, cognomentum. Ceterùm ijs temporibus apud nos casus quidam
grauissimus interuenit: qui nostris tunc videntibus horribilis, atq.
acerbus visus fuit; perpetienti autem ob Dei amorem iucundissimus.
Illius narrationem libitum est mihi persequi hoc in sermone: quòd
ea statuerim, atq. ei similibus orationem nostram, quasi quibusdam lu-
minibus illustrari. Ab initio autem, quemadmodum gesta res sit, sum-
matim exponam.

Inter ceteros Sancti Officij Inquisitores, qui fuêre in singulas pro-
uincias descripti (ita enim supremos hosce perfidæ istius gentis specu-
latores, ac vindices appellamus) apud nos huic muneri præpositi fue-
runt egregij duo, ac præstantes viri: quorum alter vocabatur, frater
Gaspar Inglarius, eratq. ex Dominicanorum fratrum instituto: alteri
verò Petri Arbuesij, aliàs *Epila* nomen erat: quem nos improprio vo
cabulo *Mastre Epila* vulgò appellare solemus. Hic ortu Epilensis
erat, patre Antonio Arbuesio ab illustri Arbuesiorum familia, matre
verò natus Sanctia Ruyz: vir quidem iustus, & optimus, singulari bo
nitate, & modestia præditus; in primisq. sacris literis excultus, & do-
ctrina. Cæsaraugustanæ autem Ecclesiæ Canonicus erat. Nefas enim
duxissem linguam meam in istius facti narratione obmutescere, ad
quod patrandum nequaquàm obtorpuerunt impiæ illæ, ac sacrilegæ
sceleratorum hominum manus. Hic itaq. Petrus Arbuesius cùm pro
suscepto munere in Iudæorum caussam vehementer inueheretur:
perditæ illorum multitudini in acerbissimum odium venire cœpit.
Ipsi enim, maleficiorum suorum conscientia stimulati, vehementer
horrebant, quorsum hæc esset inquirendi in eos instituta ratio erup-
tura. Conscientiæ enim illa magna vis est, vt pœnam semper ante ocu
los versari putent, qui peccarint. Itaq. illum acerrimè clandestinis cõ-
silijs oppugnabant. Erat autem permagna coniuratorum manus, ex
maximis Iudæorum familijs occultè conflata: quæ diu collecta, & in-
ueterata, imprudentes quosdam alliciens ad se; ex latebris erupit in
actum, acerbitatisq. suæ virus euomuit. Etenim cùm dies, noctesq.
magnis languoribus, & curis angerentur, sibi ipsis iam à summo Deo,
supplicij caussa, importatis; se ab illis abducere cupientes, & leuare,
omnes acerba morte, Sanctum Inquisitorẽ affici oportere, quadã die
vnum in locum congressi, decreuerunt. Sed tamen ijdem ipsi, qui
de ea minabantur; etiam atq. etiam considerabant, & inter semet-
ipsos conferebant, quî id sibi facere liceret. Etenim cupiebant illius
sangui-

sanguine saturari. Vias autem indagabant, vt expleti, & saturati salu-
ui discederent. Neq. vllus erat eorum audaciæ ad timorem comprimendum locus. Ipsi enim suis manibus Inquisitorem interficere, tametsi valdè optabant; neq. audebant, neq. quemquam id facere posse sine certissimo vitæ periculo, arbitrabantur. adeò ignauiter, & timidè descendebant ad id, quod summopere expetebant, agendum. Itaq. cuidam Ioanni Labadiæ cõmiserunt, vt homines ad cædem illam faciendam conduceret. A quo tandem inuenti fuêre duo nequam, & perditi; qui id auderent, quod immanis ipsa Iudæorum omnium audacia formidasset. Eos, homines appellandos non duco. Hominis enim nequaquam videtur, communiq. naturæ repugnare, voluisse miseros, sua calamitate aliorum crudelitatem satiari: præsertim cùm à Iudæis religione, & cultu dissiderent. Erant enim ambo, vt fertur, à genitoribus Christianis procreati: nisi id fortè illis accidisset, quod in plurimis vsu venire solet; quorum parentes propter ignorantiam suæ stirpis, ac generis, cùm ex infima fece populi sint, Christiani existimantur. Hi igitur, quorum alter Vidal Vranso, alter Ioannes Sperandreu vocabantur, nefarijs priùs licitationibus factis, certoq. pretio constituto, se Sancto Inquisitori mortem allaturos promiserunt. Idoneam verò captabant occasionem. Erant autem tunc ipsius Sancti Officij ministerio destinatæ, eæ, quæ nũc sunt heredum Antonij Barrachinæ, ædes; medio loco, inter Archiepiscopalem Aulam, Ecclesiamq. Cæsaraugustanam locatæ; finitimæ ambarum, & vicinæ. Ibi magnus ille, ac præclarus vir, Petrus Arbuesius, pro Tribunali ad audiendas caussas quotidie sedebat: in eisq. ponderandis diligens erat, prudens, & attentus. Verumtamen vt erat naturâ sanctus, & religiosus, quidquid à publico illo munere vacabat, totum id libenter in Sacris cõficiendis consumebat. His enim mentem suam, tamquàm naturali pabulo recreabat. In Templo maximo, quemadmodum ceteri Canonici, suum domicilium habebat. Assiduè in Diuinarum, quas vocamus, Horarum decantatione versabatur: ita vt vix eum vlla intempesta nox, alij ve nocturni metus deterrerent, quin eandem Ecclesiam ê lectulo surgens adiret ad nocturnis Cantibus Omnipotentis Dei laudes persequendas. Illuc ergò, pro more solito, sacra indutus veste, sanctissimus, atq. innocentissimus vir, media quadam nocte, martyrij coronam reportaturus accessit. Fuerant siquidem iam paulo ante in absconditis insidijs intra dictam Ecclesiam collocati duo illi, quos nominauimus, Vidal, & Sperandreu, stipati gre-

Universidad de Deusto
Biblioteca

gibus amicorũ: qui omnes fuerant à sceleratissima cõiuratione, quasi à quibus dã furijs, ad perficiendũ scelus incitati. Iudæos autẽ iccirco proditur has tam crudeles sancto Inquisitori insidias tetendisse; quia flagitiosa, ac turpis eorũ vita cùm magnã omnibus suspicionẽ daret, initã ab eis dudũ Christianæ nostræ Religionis viã, fictè, & fallaciter fuisse susceptã; idq. eò magis, postquàm multorũ ex ipsis accusationes, grauiter tractatæ, ad extremũ nefarijs confessionibus, ac deprehensionibus detestabiliũ scelerũ fuerant conclusæ: persuaserant sibi, neminẽ fore, qui, sancto Inquisitore interfecto, munus illud exequi audêret, sicq. ipsos in posterũ flagitiorũ suorũ impunitam, quã sibi pollicebantur, licẽtiam obtenturos. Eum itaq. duo illi audacissimi nequam dum ante Altare maius supplicẽ, orantẽ inspexerũt; anhelãtes ex infimo pectore crudelitatẽ, brachia contorquẽtes, A. D. XVII. Kal. Octob. Ann. Chr.
1485 ∞ CDXXCV. grauia eidem vulnera inflixerunt. Quorũ sanguine cùm non gladios solùm, sed sacrã ipsam ædem imbuissent: statim aufugerunt, magno, & subito, quo corruerunt prorsus, timore perculsi. Sic enim ambo fuerunt infirmati conscientia sceleris, fraudisq. cruciatu; vt nisi à suis, qui eos stipabãt, subleuati fuissent, vix vlla fuisset illis ex Ecclesia exeundi facultas. Viuum autẽ illum, secus ac fuerant pollicti, reliquerunt. Deuinxerãt enim, sese eidem caput abscissuros. Nec nisi pro capite pactum fuerat inter eos pretium. Tam acerbam sancti Inquisitoris vitam perfidi Iudæi sibi ipsis putabant fore. Ast vbi sacer, qui in Choro aderat, Clericorum Deo psallentium cœtus, horribilẽ armorum strepitũ audiuit, lamentabilemq. simul ingemiscentis vocẽ; illuc mox accurrens, sanctum Inquisitorem grauiter ictum vt inuenit, apertè cognouit, truculentũ illud, immaneq. scelus à Iudæis editũ fuisse. Diu enim in vrbe ferebatur, omnes eorum sermones ad pernicie sancti Inquisitoris erũpere; illosq. iam pridẽ ei periculũ capitis machinari. Itaq. tristes, & cõturbati cœperũt cunctas vrbis regiones circũ circa prospicere; Deumq. & homines contestantes, de crudelissmo sancti Inquisitoris interitu clamare: vt Cæsarauguſtanus populus à somno excitatus prosiliret, occultæ illi⁹ cõiurationis inuestigator, & vltor. Simulatq. ergò detestabile istud scelus percrebuit: incredibilis breui tẽpore ad tẽplũ maximũ cõcursus factus est concitatæ multitudinis hominũ, omniũ generũ, ætatũ, atq. Ordinum: qui se illuc totos & animis, & corporibus in communis causſæ subsidium cõtulerunt. In ea namq. iniuria se se omnes despectos esse, sanctissimiq. Officij dignitatem magnopere contemptam, & abiectam proclamabant. Apertè autem omnes videbant sceleratam illam coniurationem à Iudæis contra sanctum ipsum Inqui-

Inquisitionis Officium factam fuisse. Atq. eô maior in illos commouebatur suspicio, quòd in ea bonorum multitudine de illis nullus compareret. Quos omnes non iam sacrilegos, sed Fidei, ac Religionis hostes, non sicarios, sed crudelissimos carnifices appellabant: dicebantq. nullam moram interponendam esse eosdem in priuatis suis domibus viuos comburendi. Neq. huiusmodi consilia in longinquum tempus distulissent: nisi eos interpellasset magna superiorum Magistratuum ibidem collecta vis. Nec ea obstitit, quominus is videretur repentè in omni populo tumultus concitatus, qui non multum ab hostili expugnatione differret. Nemo enim Cæsarauguſtæ, neq. tam affecta ætate, neq. tam infirmis viribus tunc fuit, qui non statim surgens ê lectulo, telum, quod sibi sors offerebat, arripiens, in tanti sceleris vindictam properaret. Iam verò sanctus, & fortis Inquisitor his verbis, quæ sibi imponebantur vulnera, excipiebat: Maximas, inquiens, tibi, ô IESV bone, gratias & habeo, & ago, quòd me dignaris, mortis pœnã naturæ debitam pro tuæ sanctissimæ Religionis Fide persoluere. De reliquo tametsi grauiter saucius, magis autem diuino amore, quàm ictibus saucius, haud cessabat Diuinum numen, eo scelere violatum, humili prece placare. Numquàm autem eius animus visus fuit vlla in nefarios interfectores maleuolentia suffusus, aut aliqua perturbatione commotus: sed contra cùm magnus, & excelsus, atq. ad maiora quæq. pro Christi Fide subeunda paratus; tum etiam apertus, simplex, quietus, & tranquillus, gaudens, & libens Deum Optimum, Maximum, Glorioſissimamq. illius matrem Mariam assiduè collaudans. Ex cuius ore, quamdiu vixit, nullũ ab ea re alienum verbum exiuit. Ac illi quidem quæ superfuit vita, breuis fuit; gloriæ autem cursus sempiternus: ad quem illius spiritus, ê corporis vinculis, tamquàm ê carcere euolauit A. D. XV. Kal. eiusdem mensis Octob. biduumq. tantummodò vixisse apparet. Atq. sic abijt ê vita, vt moriendi pro Christo causſam se nactum esse gauderet. Illius sanctum cadauer multis imaginibus, iustisq. exequijs, ac sollemni pompa, & laudatione à Cæsarauguſtanensi populo ornatum, terræ redditum fuit, honorificentissimo, ac celeberrimo ipsius Templi Maximi, quo nunc colitur, loco. Necnon, & in eodem sepulchro maiores nostri æternum simulachrum, ê marmore excissum, quod nunc videmus, tanta opera, & artificio perfectum, eidem Sancto viro ponendum curarunt; ne apud nos illius vmquàm memoria moreretur, hanc illi marmoream statuam pro mortali vita reddentes.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ac ne cui fortè mirum videatur, quòd decimoquinto die eum ictum fuisse annotauerim, biduo autem post obijsse, cùm Surita noster decimoquarto die fuisse mortuum memoret, decimoquinto autem quotannis publica illius memoria in Templo maximo celebretur: consilij mei rationem publicis testimonijs comprobabo; quibus haud scio, quæ alia adduci possint grauiora. Sunt enim publica duo, vt loquimur, Notarij Instrumenta, à quodam Petro Lalueza de his ipsis rebus stipulata: quæ hoc loco libet intexere, quemadmodum illius manu leguntur conscripta. Primum quidem est huiusmodi.

IN DEI nomine. Amen. Nouerint vniuersi; Quod anno à Natiuitate Domini, Millesimo quatuorcentesimo octuagesimo quinto, die videlicet intitulata, decima septima mensis Septembris, apud ciuitatem Cæsaraugustæ. In Sede eiusdem ciuitatis Cæsaraugustanæ, inter Altare, & Chorum dictæ Sedis, vbi Reuerendus Magister Petrus Arbues, aliàs Epila quondam, Sacræ Theologiæ professor, Inquisitor quondam Sanctæ Fidei à Sancta Sede Apostolica specialiter deputatus, fuerat vulneratus, & ceciderat ex ictibus, & vulneribus sibi decimoquinto die prædictorum mensis, & anni, hora Matutinarum illatis. De quibus vulneribus die præsenti decima septima, ab hac luce transmigrauit, & obdormiuit in Domino. In quo loco ex dictis vulneribus effuserat sanguinem corporis. Qua de caussa Ecclesia erat polluta, taliter quòd in ea Officia Diuina celebrare non poterant. Pro cuius reparatione secundum ordinem Sanctæ matris Ecclesiæ, dicta Ecclesia fuit reconciliata cum cærimonijs Ecclesiasticis. Et deinde tam dicta decima quinta die, quàm decima sexta, & præsenti die prædictorum mensis, & anni dictus locus, vbi dictus sanguis fuerat effusus, fuit per quamplurimas, & diuersas personas Ecclesiasticas, & laicas visus, perspectus, & valde benè recognitus, qualiter vix poterat cognosci, quod esset signum sanguinis: & si aliquid videbatur de dicto sanguine, erat quasi nihil, & deperdito quasi in totum colore dicti sanguinis, & erat adeò desiccatum, quòd erat impossibile, cum aliqua papyro, aut panno lini, neq. lanæ, nec alia quauis re aliquid ex dicto sanguine accipi. Et sic de prædictis multi, & diuersi Christi Fideles fidem, & relationem faciebant, & fecerunt publicè. Et quia tunc dicta decima septima Die, Domino DEO ALTISSIMO disponente, vt maior memoria de dicto Reuerendo patre Domino Magistro, Petro de Arbues, aliàs

aliàs Epila, Inquisitore Sanctæ Fidei haberetur (qui pro exaltatione Sanctæ Fidei, & pro extirpatione hæreticæ prauitatis, fama publica referente per totam dictam ciuitatem, dictam mortem passus est) dictus sanguis in dicto loco ante Chorum dictæ Sedis, vbi effusus fuerat, reuenerat, & effluebat, tamquàm si de recenti expersus fuisset, vbi totus populus velociter currebat ad accipiendum ex dicto sanguine; quidam cum papyro, & alij cum panno lini, & alijs diuersis modis: & erat tam magna velocitas, & decursus gentium ad leuandum prædicta, & accipiendum ex dicto sanguine, quod vix homo poterat inter gentes, nisi cum magna vi, & cum magno exercicio accedere, & intrare ad dictum locum, & ad dictum sanguinem: tali modo quod apud omnem populum communiter illud pro euidentissimo miraculo reputabatur. Ideò cum prædicta euidentissimè viderentur esse in exaltationem Sanctæ Fidei Christianæ, & in honorem, & gloriam Fidelium Christianorum, defensionem Fidei Christianæ, & confusionem persequutorum illius, & aliorum Malorum; & quia memoria est labilis; vt de prædictis in futurum de tam magno, & maximo actu perpetuò memoria habeatur: Reuerendus Magister Martinus Garsiæ, Sacræ Theologiæ professor, dictæ Sedis Cæsaraugustæ Canonicus, tamquàm procurator multum venerabilis Capituli Canonicorum dictæ Sedis, requisiuit per me Notarium, & testes infrascriptos fieri ocularem inspectionem, & recognoscere dictum sanguinem, & de prædictis facere publicum Instrumentum. Et ego Petrus Lalueza, Notarius tunc accepi quemdam papyrum album in manum: quem in præsentia testium infrascriptorũ, & maximæ multitudinis populi, qui ibidem cum maxima anxietate ad dictum locum congregati pro videndo dictum sanguinem, & de eo accipendo erant, publicè docui dictum papyrum album, & posteà illum posui & .....: cum illo tetigi in terra in illo loco, vbi erat dictus sanguis; & cum illa incontinenti cepi de dicto sanguine, & ex illo dictus papyrus fuit vnctus, & illum publicè docui testibus infrascriptis, & omnibus ibidem assistentibus circumquaq. In quorum omnium præsentia prædicta fuerũt acta: & apertè prædicta fuerunt visa. Et ante confectionem huiusmodi Instrumenti maximus numerus gentium dictæ ciuitatis de dicto sanguine acceperant, & illum publicè per totam ciuitatem demonstrauerãt, & publicauerant. Ex quibus omnibus, & singulis instatus, & requisitus per dictũ Reuerendum Magistrũ Martinũ Garsiæ procuratorem prædictum huiusmodi publicum confeci, & testificatus fui instrumentum in testimonium, & memoriam omnium, & singulorum præmissorum. Quæ fuerunt acta loco, die, mense, & anno, quibus supra in principio

Universidad de Deusto
Biblioteca

principio recitatis. Præsentibus testibus ad prædicta, magnificis, & venerabilibus viris, dominis; Ioanne Lupi de Alberuela; Martino de Turrellas; Bartholomæo del Molino Iurisperito, Ciuibus: Garsia Baylo, Portionario Sedis Cæsaraugustæ; Dominico Catalan; Iacobo Carnoy; & Martino Perez; Notarijs, habitatoribus præfatæ ciuitatis Cæsaraugustæ.

Sig ✠ num mei Petri Laluezæ, Notarij publici ciuitatis Cæsaraugustæ, auctoritateq. Regia, per Aragonum, & Valentiæ Regna. Qui prædictis interfui: & qui in partem scripsi: & in partem scribi feci: vnumq. Instrumentum publicum, mandato Reuerendi patris domini Magistri Ioannis Talauera, fratris Ordinis Prædicatorum, Inquisitorisq. sanctæ Fidei, instante venerabili Petro de Fuentes, Procuratore Fiscali sanctæ Inquisitionis Fidei Catholicæ, mihi facto, die secunda mensis Octobris de anno prædicto, computato à natiuitate Domini, milleſimo quadringenteſimo octuageſimo quinto, Instrumento publico mediante, ac per discretum Iacobum Frances Notarium publicum Cæsaraugustæ recepto, in hanc publicam formam extraxi, & tradidi; ipsumq. in testimonium præmissorum meo solito Signo signaui. & clausi.

Alterum verò.

IN DEI nomine. Amen. Nouerint vniuersi: Quòd Anno à natiuitate Domini Milleſimo quadringēteſimo octuageſimo quinto; Die videlicet intitulata, Viceſima nona mensis Septembris, apud ciuitatem Cæsaraugustæ, & inter altare, & Chorum dictæ Sedis, vbi die decimaquinta prædictorum mensis, & anni Reuerendus Magister Petrus Arbues, aliàs Epila, sacræ Theologiæ professor, & Inquisitor Sanctæ Fidei fuerat vulneratus, & ceciderat, & effuderat sanguinem eius corporis ex ictibus, & vulneribus sibi illatis, ex quibus decimaseptima die prædictorum, mensis, & anni, hora Matutinarum, eadem quasi hora, qua fuerat vulneratus, emiserat spiritum: qui fama publica referente, pro exaltatione Sanctæ Fidei Christianæ, & extirpatione hæreticæ prauitatis dictam mortem passus fuit. Celebratis Vesperis summissa voce, & ianuis clausis, propter obitū dicti Reuerē di patris Inquisitoris ex dictis vulneribus, pro vt tunc temporis propter tam peſsimū delictū in dicta Sede Officiū Diuinū solitū erat celebrari: & dicto ia Psalmo, Deꝰ laudē meā ne tacueris, & cetera: & alijs Orationibus, quæ eo die in dicta Ecclesia per Reuerēdos, & Venerabiles dominos Canonicos, Portionarios, & alios Beneficiatos, & Clericos in dicta Sede dicūtur, & celebrātur, Cruce, & faciebus Infantiū eiusdē Sedis velatis, cum certis cærimonijs:

nijs: existendo Ego Petrus Laluezæ Notarius infrascriptus, & plures, & diuersi Christi Fideles in dicta Sede, nonnulli de ibidē existentibus deuotione ducti, cupientes dictum sanguinem ex corpore dicti Reuerendi patris Inquisitoris effusum ex ictibus, & vulneribus, de quibus obdormierat in Domino, videre; accesserunt ad prædictum locum, vbi dictus sanguis effusus erat. Qui locus, vt ne inreuerenter tractaretur, stabat coopertus cum quodam panno lanæ, vulgariter nuncupato, Repostero, vel, Razel. Et acceperunt de dicto panno, & scoperierunt, & manifestum, & patentem fecerunt illum locum, vbi dictus sanguis effusus fuerat. Ad quem locum (attento quòd dictus Reuerendus Magister Petrus Arbues, aliàs Epila, Inquisitor prædictus, fuit, & est mortuus, & vitam suam, huiusmodi fama publica referente, pro defensione Sanctæ Fidei, & extirpatione hæreticæ prauitatis dedit, & posuit) multi, & plurimi de ibidem existentibus continuò velociter, cum magna affectione, & deuotione cucurrerunt, pro videndo dictum sanguinem. Inter quos Ego Notarius infrascriptus ad eundem locum accessi, & me appropinquaui: & illum locum, & dictum sanguinem ibidem effusum ego dictus Notarius, & testes infrascripti cum multis, & diuersis ibidem circumstantibus, benè, attentè, & cum maxima attentione recognouimus, & perspeximus. Et vidimus signum dicti sanguinis ibidem expersum satis magnæ quantitatis, & latitudinis, & quasi in quodam angulo cuiusdam lateris, vbi dictus sanguis erat, apertè, & manifestè vidimus dictum sanguinem, magis rubeum, & coloratum, quàm in alijs partibus: in tantum, quòd in illa parte videbatur, & demonstrabatur, quasi esset recenter effusus, & nouiter designatus: Taliter quòd apud circunstantes (attento quod quindecim dies erant completi, quòd dictus sanguis fuerat effusus, & diebus præteritis fuerat visus in totum desiccatus) pro euidenti miraculo reputabatur, & fuit reputatum. Et tunc pro maiori verificatione, ego Notarius infrascriptus in præsentia testium infrascriptorum, & aliorum ibidem circumstantium, cum quodam panno lini publicè tetigi in dicto loco, vbi dictus sanguis videbatur magis coloratus, & magis rubeus, & quasi recens; & dictus pannus fuit vnctus de dicto sanguine. Et hoc idem iterum in continenti feci cum quadam papyro alba; quæ in tangendo cum ipsa supradictum locum, ex dicto sanguine fuit vncta, & hoc publicè, & patenter in præsentia vltra numerum viginti personarum. Et cùm à dicto loco me separarem, omnibus ibidem in dicta Sede publicè dictum sanguinem per me receptum demonstrando, Magnificus Garsias Montañes domicellus, dictæ ciuitatis Cæsaraugustæ commorans, dixit: Quòd cùm attentis prædictis signis, & alijs plurimis de dicto sanguine his diebus præteritis, visis, euiden-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tissimè appareret, quòd prædicta essent, & redundarent, & manifestè demonstrarent, quod ∴∴∴∴∴∴ dictus Reuerendus Magister Petrus Arbues, aliàs Epila, Inquisitor prædictus pro defensione sanctæ Fidei, & extirpatione hæreticæ prauitatis mortem passus erat. Ideo de prædictis pro exaltatione sanctæ Fidei Christianæ, & in memoriam futurorum publicũ per me Notarium infrascriptum requisiuit fieri Instrumentum vnum, & plura, & tot, quot inde essent necessaria, & opportuna in testimonium præmissorum. Quæ fuerunt acta loco, die, mense, & anno, quibus supra in principio recitatis. Præsentibus testibus ad prædicta honorabilibus; Ioanne Montañes Scutifero habitatore Villæ de Velchite; Christophoro de Quiros; & Martino Sanz de Ledonia; de domo Illustris, & Reuerendissimi Domini Archiepiscopi Cæsaraugustæ.

Neq. enim Petrus Lalueza ornatiùs voluit à se rem tantam proferri, quàm, suo iudicio, ferret simplex ipsa ratio veritatis. Antiqui enim cùm se Latinè loqui profiterentur, ita Latini sermonis elegantiam contemnebant, vt ornatè, distributè, & eleganter loquentes, irriderent: quòd nisi vulgatis verbis crederent narrationem rerum fieri mendosiorem. Nunc verò ad elegantiora defluximus. Sed ab eodem in his rebus non vt ab Historico, sed vt à Teste veritatem exigamus: cuius testimonio esse illa ita, vt nos diximus, confirmãtur. Quæ verò quotannis decimaquinta die Septemb. in Templo maximo celebratur publica istius Sancti viri memoria (id enim magis me vrget, & instat argumentum) horum, quæ supra docui, publicorum monumentorum auctoritate permotus, valde suspicor fore, vt non de die illius mortis, sed de die, quo fuerit ictus, celebretur. At verò fas esse duxi toties illum, Sãctum nominare. Quamquàm enim nondum est illius memoria sollẽnibus Ecclesiæ ritibus à Rom. Pont. consecrata: his tamen, alijsq. quàm plurimis miraculis diuinitus comprobatus illius sanctitatis fulget splẽdor: eumq. patria nostra studiosissimè semper solita est colere, & venerari. Ob quam caussam ad hanc tam longam ipsius narrationem delapsa est oratio nostra. Ceterùm interfectores in facinore manifesto deprehensi, illico confessi sunt, Iudæorum gentem vna secum de Sancto viro interficiendo coniurasse. Et ij omnes nec diu posteà præter debitas, quas tulerunt legibus, ac iudicio pœnas: sempiternas turpissimæ ignominiæ notas subierunt. Publica enim monumenta, quæ hodie cernuntur, in ipsius Templi Maximi suggestis posita fuêre, tamquàm Insignia, hac turpitudine notata, locata ibi ad illorum dedecus, & infa-

& infamiam sempiternam. Sic deniq. factum est, vt scelerata ea Iudæorum conspiratio restingueretur. Nec vlla amplius illius incendij scintilla comparuit: tametsi adhuc Sanctum ipsum Inquisitionis nomen apud nonnullos ex eis, vt suspicor, manet subinuisum.

In his igitur omnibus quidquid arte effici potuit, aut opera, & cõsilio prouideri; id omne ambo nostri Catholici Reges summo studio, & cura præstiterunt. Quorum tamen ipsorum ad ætatem tantæ rei laus perfecta nondum fuit. Sed neq. nunc est. Hodie namq. & semper erit ipsis maximæ gloriæ: cùm non possint vllæ aut tam ingratæ literæ, aut tam immemor posteritas reperiri, quæ tanti facti laudes non immortalitatis memoria prosequatur. Iam verò (vt ad priuatas eorum res redeamus) clarissimam sobolem propagarunt. De qua melius poëta ille vaticinari potuisset, dum scripsit:

Hinc progeniem virtute futuram
Egregiam, & totum quæ viribus occupet orbem.

Eorum namq. progenies, ipsis ferè viuis, ac videntibus totum pæne orbem occupauit. Filium habuêre, Ioannem: Filias verò Isabellam; Ioannam; Mariam; & Catharinam. Ioannes quidem in Comitijs ad Calataiubium habitis, à nostris Regnorum heres acclamatus, vxorem duxit Margaritam, Maximiliani Imperatoris filiam: atq. eodem ipso anno Salmanticæ occubuit sine prole. Ob eam caussam Isabella, filiarum natu maior, quæ Emanueli Portugaliæ Regi nupta fuerat, à parentibus ê Portugaliæ Regno in Castellam deducta, ad Toletanam Vrbem sollemni ritu, & pompa, vna cum viro constituta fuit maternorum omnium Regnorum heres. Mox ad nos allata, parentes id ipsum, quod Castellæ factum fuerat, à nostris postularunt. Nostri tamen rem differre quotidie, & procrastinare cœperunt: quòd priùs quædam præcauenda contenderent, ad Reipub. statum opportuna. Qua de re diu, ac multum consultum fuit. Magna enim oriri cœpit altercatio: quæ Regibus erat molesta. At Isabella Portugaliæ Regina grauida erat, & iam ad pariendum vicina. Quæ tandem Cæsarauguſtæ (ad eam enim Vrbem illa Comitia indicta fuerant) A.D. IIX. Kalen. Septemb. Ann. Chr. ∞ CD XCIIX. filiũ enixa 1498
fuit; qui hos omnes motus sedauit. Cui inditum fuit nomen Michaëlis. Huic nostri publicam Regni fidẽ obligarunt, eum totius auiti imperij heredẽ acclamantes. Sed tamen priùs illi, auum Ferdinãdũ Regem, tutorẽ adscripserunt. Oportebat enim, vt ad nostrorũ iuramẽtũ

acclamati

Universidad de Deusto
Biblioteca

acclamati heredis religio de obseruandis solitis condicionibus, pactionibusq. inter Reges, ac Regnum constitutis, accederet. Neq. nostri, nisi ea cautione, & fœdere priùs icto, se vlli vmquàm Regi communem fidem obligare fuisse solitos affirmabant, nec obligaturos dicebant. Itaq. Catholicus Rex à Ioanne Lanuza II. Iustitia Aragonum, de Magistratus auctoritate adscriptus tutor, nepotis nomine, se vniuerso iuri nostro solito Iureiurando deuinxit. Nostri autem præcauerunt etiam, ne antequàm puer decimumquartum ætatis annum compleret, quidquam illius nomine tutor tractaret. Id enim leges nostras vetare affirmabant. Quam agendi, & cogitandi adhibitam solertiam minimè Reges ipsi, dum rem cum maiori consilio, & cura perspexerunt, improbarunt: tametsi eis in ipso initio haud iucunda fuerat. Sed interea dum hæc gerebantur, Isabella Portugaliæ Regina vehementer ægrotabat. Nam cùm antea infirma valetudine esset: partus eam reddidit infirmiorem. Itaq. in morbum incidit, ex quo nō conualuit. In ipsa enim decessit paternæ hereditatis adeundæ spe, cùm nec sibi, nec suis vixisset satis. Michaël quoq. filius biennio post Granatæ interijt. In cuius locum heres successit Ioanna, ipsorum Catholicorum Regum secunda filia. Ea autem Philippo, Archiduci Austriæ, dicti Maximiliani Imperatoris primogenito filio nupta erat. De qua, vt diximus, poëta ille meliùs ceciniſſet. Ex Philippo enim inter alios Carolum filium suscepit, Imperatorem posteà Romanorum V. cognomento Maximum, ac Fortissimum, Potentissimi Regis nostri Philippi clarissimum patrem: cuius glorioſissima facta, summa laude dignissima, in vltimos vsq. angulos orbis penetrarunt. At Maria, quæ tertia fuit Ferdinandi, ac Isabellæ, Regum filia, Emanueli nupsit, Portugaliæ Regi, eidem ipsi, qui priùs Isabellæ sororis maritus fuerat: quorum postea filia Isabella ipsius Caroli V. Imperatoris coniux fuit. Quarta tandem Catharina, Arturo, Angliæ Regis filio primùm, deinde eo mortuo, illius fratri, Henrico Regi VIII. nupta, filiam peperit Mariam Anglici Regni heredem: quæ fuit Philippi nostri Regis secunda vxor. Cuius admirabilis in Catholica fide constantiæ laudem fatalis, ac præsens Anglici illius Regni calamitas prorogauit. Atq. illa eadem, aliæq. ei similes tot Regnorum, & Prouinciarum calamitates immortalem reddent ipsorum Catholicorum Regum memoriam: quandoquidem non ab eis solùm, sed ab earum metu nos, patriamq. nostram summa sua sapiētia, admirabiliq. ac penè diuina futurorum malorum præsensione vindicarunt, præfatum Sanctæ Inquisitionis, quod diximus, Officium stabilientes.

lientes. Sed ne in re tam nota, & peruulgata multus, & insolens sim, Isabella Regina, Ioanna filia instituta herede, A. D. VI. Kal. Decēb. Ann. Chr. ∞DIV. decessit: Ætatis suæ quinto & quinquagesimo. Granatæ sepulta iacuit. Atq. eodem anno altissima, quæ nunc Cæsaraugustæ exstat, turris ædificari cœpit, *La Torre Nueua* vocata. Isabella mortua, Ferdinandus Rex, propagandæ sobolis causſa, Ann. Chr. ∞DVI. Germanam Foxiam vxorem duxit: quæ sibi erat propinqua satis cognatione coniuncta. Erat enim Ioannis Nauarræ, & Mariæ Ludouici Francorum Regis sororis, filia. Ioannes autem filius erat Gastonij Foxij, & Eleonoræ, Ioannis nostri Aragonum Regis II. vt retulimus, filiæ, ipsius Catholici Regis tametsi non vterinæ sororis. Ex Germana igitur Regina Ferdinandus Rex filium habuit, Ioannem ad Vallisoleti opidum, Ann. Chr. ∞DIX. natum. Sed is statim mortuus fuit. Nullamq. aliā ex Regina Germana prolem suscepit. Ex pellice autem Aldūcia Yborra, & Aleman, nobili femina, Cataloniæ nata, iampridē, cùm esset adolescēs, filiū susceperat Alfonsum; Cæsaraugustanæ Ecclesiæ, alijsq. Ecclesijs, & amplissimis perfunctū muneribus, Excellentiſs. D. Ferdinandi Aragonij Archiepiscopi, cuius toties meminimus, patrē: Filiā quoq. Ioannā D. Bernardino Velasco, Castellæ Cōnestabulo, nuptā. Duas præterea habuit filias, Marias vocatas, quæ religioni deditæ obierūt. Fuerūt autē ex Tota, Vizcayæ femina, prior: altera verò ex Lusitana, à Pereyrarū familia, procreatæ. Tandē Ferdinādus, honore, ac nomine illustrissimus Rex, morbo graui, & mortifero affectus, Madrigalegij (id enim opido nomen est) A. D. X. Kal. Febr. Ann. Chr. ∞DXVI. extremū glorioſæ vitæ suæ diē, glorioſa etiam morte confecit; annos natus sexaginta & quatuor. Granatæ cū Isabella vxore sepultus fuit: auctoritatis, & prudētiæ suæ triſte omnibus desideriū relinquēs. Sed illud nostri his nouis, nec vmquā antea vsitatis lugēdi generibus leniēdū curarūt. De quibus passim senes nostros solita sua loquacitate sic in circulis colloquētes audire solemus, qui se ea pueros vidisse attestantur.

Præter solitas, inquiūt, pectorū, fœmorū, ac capitū percussiones, muliebresq. lacerationes genarū, quæ in alijs Regū exequijs fieri cōsueuerūt; tūc cùm Rex Catholicus Ferdinādus interijt, homines scutati, per omnes Vrbis vicos, ac plateas incedebāt, funebri induti vestimēto, corporaq. ipsis Scutis longis protecti. Hi dū alijs sibi similibus, quorū frequēs erat per totā Vrbem concursus, occurrebant: flebili voce, ac lugubri eiulatione, vicissim se interrogabāt: Quisnam esset mortuus Rex. At illi respondebant esse, Catholicum Regem nostrum Ferdinandum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

dum. Cuius nomine audito, statim se omnes abiiciebant, ac prosternebant humi. Atq. id ipsum toties faciebant, quoties illum lingua nuncupabant. Nuncupabant autem quamsæpissime. Quo plangore, ac lamentatione vniuersa ciuitas complebatur. Neq. solùm homines, sed ipsa tecta, & parietes vrbis videbantur acerbum illius, qui omnibus charissimus erat, interitum lugêre. Et meritò. Erat enim, vt scitis, exẽplũ prudentiæ, ac fortitudinis: summæ in re domestica continẽtiæ: eximiæ in publica dignitatis: humanitatis prætereà, ac lepôris admirabilis. Facetijs agricolarum, & rusticorum nostrorum, quorum illa ætas multos ferebat disertissimos, summopere pascebatur. Neq. eos solùm, sed omnes certè tanta amplectebatur beneuolentia, vt interdum non nobis Rex, sed vniuscuiusq. nostrûm genitor, ac parens videretur. Post eius interitum omnis nostra iuuentus languet, delicijs plus dedita, quàm deceret: nec perinde, ac debuerat in laudis, & gloriæ cupiditate versatur. Ipse eam non offensionibus belli, sed victorijs; non stipendijs, sed triumphis ad militaris rei scientiam erudiebat. In qua cùm virtute multum valeret, tum plus etiam disciplina. Quid plura? nulla res fuit in vsu bene regnandi posita, quæ illius Regis scientiam effugeret. Is amplissimum Diuæ Encratis Monasterium, qua nunc videmus magnificentia, construxit. Ad idq. fratres Hieronymianos Ann. ∞ CCCCXCIII. adducendos curauit: vt quod pater ipsi Diuæ fecerat votum, solueretur. Deniq. is Rex fuit, in quem ceteri Reges videbantur omnia suarum ornamenta laudum congessisse. Itaq. cùm Optimates nostros videmus illius statuam, atq. imaginem corporis tanti æstimare: & nos quidem ipsi, dum eam inspicimus, vehementer lætamur. Fuit enim eximia corporis venustate præditus. Sed pluris facere deberent consiliorum, ac virtutum suarum, quam posteris reliquit, effigiem: quibus deniq. factum videmus, vt ab eo vsq. ad hoc tempus, non solùm nobis, sed Hispaniæ cunctæ diuturnitas pacis otium confirmarit.

Hæc aliaq. eiusmodi quotidie à nostris senibus de Catholici Regis memoria enarrantur: quæ à rei veritate nequaquàm abhorrent. De eis, ipsorum senum more, beneuolentia me fortasse loquacem fecit. Itaq. me retineam. Casu etenim in hos seniles sermones lapsus sum: tametsi fateor, me ad eos non inuitum declinasse. Dolebam enim, quòd ea narratione auidas quorundam aures concisa nostræ orationis breuitas defraudaret: sed nollem, quòd ipsa fortè longitudo obtudisset.

Carolus

Carolus, Maximus, Rom. Imp. V. Aragonum Rex XXVI.

CETERVM decennio ante Catholici Regis interitum Philippus gener, Ioannæ filiæ maritus, in Castella obierat. Ei namq. & vxori, viuente ipso Ferdinando Rege, Castellanorum gens, publico consilio, Regna illa deferenda curarât. Itaq. Isabella Regina mortua, Castellanis præfuit Philippus is Rex. Vix tamen biennium. Nobis autem nequaquam. Propterea non habetur in nostrorum Aragonensium Regum nec loco, nec numero. Ex Ioanna filios susceperat, Carolum; & Ferdinandum: filias verò, Eleonoram; Isabellam; Mariam; & Catharinam. Quarum omnium iucundissima memoria nec obliuione eorum, qui nunc sunt, nec reticentia posterorum insepulta esse poterit. Ferdinandi quoq. nota est, & æqualis. In eo enim Carolus frater Insigne Imperij, quod de suo capite abiecerat, reposuit. At Carolus, quem ceteri fratres nonmodò vt fratrem maiorem, verùmetiam vt parentem semper veriti sunt; ab auo suo Ferdinando Rege relictus heres testamento fuit. Cùmq. eo tempore apud Belgas esset, Ioanna autem mater à se ipsa parumper, ob acerbissimum quem ex mariti morte acceperat dolorem, discessisset: Alfonsus, Catholici Regis, quem diximus, filius ex Alduncia pellice procreatus, à Rege ipso impetrauit, vt sororis Ioannæ curationem, dispensationemq. Regiam, quamdiu Carolus à nobis abesset, suscipere posset. Ea tamen habitura erat momenti parum, nisi publicum adhiberetur quorundam ex Deputatis Regni, & Iuratis Cæsaraugustæ consilium. Quos cùm Alfonsus propterea ambire iam cœpisset vicatim, & prensare: Iustitia Aragonum Ioannes Lanuza III. qui futurus erat istius consilij princeps, non à spe solum, sed ab ipsa certa iam re, & quasi possessione deturbauit illum: quòd integram eam caussam Carolo ipsi soli seruandam per publicas Regni leges decreuisset. Quod posteà Carolo gratissimum fuit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

mum fuit. Alfonso autem aliquando non graue, nec molestum; quin etiam iucundum: quòd suum animum immoderatè iam agitari cœptum, & fluctuantem, sola sui muneris declinatione, tam scitè, & commodè, sine aliquo tumultu, reuocasset ad quietam degendæ vitæ, simplicemq. veram, & directam iuris, ac iustitiæ rationem. Carolus tandem auitam, Regiam hereditatem adiuit; à nostrisq. suo, ac matris nomine admissus, sextus & vicesimus numero Aragonum Rex fuit. De quo merito affirmari liceret, quod Tullius perhibet Q. Maximum, cùm P. Africanum laudaret, dixisse: *Necesse fuisse, ibi esse terrarum imperium, vbi ille esset*. Nam Hispania obtenta, Romanorum Imperator constitutus, post repressum Turcam, captiuum Francum, captum Saxonem, domitos Italos, deuictos Afros, conuictas hæreses, punitos Gandauos, subactos Indos: hunc ipsum fugiens splendorem, Regna omnia deijciens, in Sancti Iusti Hieronymianum monasterium secessit: vbi tam glorioſam hanc eius vitam, A. D. XI. Kal. Oct.
1558 Ann. Chr. ∞ D LVIII. glorioſissimo etiam interitu terminauit; cùm iam demum PLVS VLTRA nominis sui gloriam dilatasset, quàm Hercules ille suorum laborum, atq. itinerum fines protulisset.

Philippus, Caroli V. F. Aragonum Rex XXVII.

NEC finibus quidem angustioribus, clarissimus qui ei successit filius Philippus, Inuictissimus noster, ac Potentissimus Rex, gloriæ suæ curriculum circumscripsit. Summus namq. illius splendor, egregiaq. Austriaci nominis amplitudo non iam Atlanticum Oceanum mare, sed Chinense, ac Surium, totum deniq. terrarum Orbem, & veterem, & nouum transuolauit: atq. ita in eum PLVS etiam VLTRA, quàm in patrem potestas illa felicitatis, & gloriæ est prorogata;

rogata; vt meritissimò ab omnibus totius Orbis, atq. omnium ætatum amplissimi imperij Monarcha, Triumphator, & Pacificus censeatur. Neq. verò illius animi aciem idem ipse tantus nominis sui splendor perstringit; nec mentis quasi luminibus eadem ipsa tantæ felicitatis, ac gloriæ officit altitudo: quominus cùm ad maiora iam sibi aditus videantur præclusi, tenuissimarum etiam virtutum studiosissimè riuulos laudum in dies singulos consectetur. In quo vno Xenophontis Cyro maximè excellit, quòd cùm ille non ad historiæ fidem, sed ad effigiem iusti imperij scriptus fuerit: quicumq. editi sunt, ac in posterum edentur rerum à Philippo nostro gestarum Commentarij, in eo ipso possint pleniùs, ac vberiùs amplissimi, ac frugalissimi Principis effigiẽ notare, in quo veritatem videantur magis, ac fidem historiæ debitam retinêre. Eum namq. in multis, ac varijs casibus exercuit fortuna: nec vllus eorum est, in quo non exstent manifesta, & multa summæ illius fortitudinis, ac prudentiæ impressa vestigia; quæ cum summa laude quotidie magis prodita vetustate enitescent. Illud autem & re, & dictu est mirabile, quòd cùm ipse, quasi VT QVIESCAT ATLAS, totum penè terrarum Orbem suis humeris solus sustineat, vnaq. felicissima comprehensione tot, ac tam diuersa genera regnandi complectatur: amplissimi sui imperij maiestatem tanta semper æquitate confirmet; dumq. omnia comprehendat: tam singulari officio separatim de vnoquoq. elaboret, in cuiusuis non prouinciæ tantùm, aut Regni, sed opidi, ac villulæ gubernatione sic minutula quæq. animaduertens; vt vniuscuiusq. quasi non vniuersorum, & vniuersorum quasi non vniuscuiusq. sollicitudine, & cura angeretur. Quamobrem meritò illius vita communi vita charior est habenda: vt tametsi ad Centesimum annum perueniat (vtinamq. Deus ita faxit) quo se fortasse statueret naturæ satis viuere posse, vel gloriæ: naturæ quidem, si ita velit, satis; addo quoq. si ita placeat, & gloriæ plus satis; at verò, quod maximum est, nobis, atq. vniuersæ Reip. parum arbitremur: cùm nullum sapientiorem, moderatiorem, æquioremve Regem prouinciæ omnes subditæ, liberi populi, exteræ gentes non modò se non vidisse, sed nec sperando, aut optando cogitasse, incredibili omnium consensu fateantur. Veruntamen impudentis esset modò me velle, multa, & maxima illius facta his, quos mihi ipse constitui, breuitatis cancellis, tenuiq. & exiguo mei sermonis gyro circumscribi: cùm nullius tantum esse queat flumen ingenij, dicendive, aut scribendi vis, & vbertas, quæ illa debitis laudibus posset ornare. Itaq.

Universidad de Deusto
Biblioteca

tacita mihi relinquenda erunt . Illud ego munus libenter ſuſcipio Omnipotentem Deum ſupplici prece obteſtandi (tametſi non is ſum, qui meas preces à ſummo Deo audiri putem) vtipſum Inuictiſsimũ Regem noſtrum Philippum nobis, quamdiutiſsimè ſeruet incolumem;& quæ à nobis eidẽ pro Chriſtianæ Reip.tutela,& præſidio, Sãctæq. Fidei propagatione paria præmia perſolui nõ poſſunt,ab ipſo Omnipotẽti Deo cumulatiſsimè perſoluãtur. Verùm enimuerò finem ſcribẽdi de his rebus fieri tempus eſt. Fateor namq. me longiùs de noſtris Regibus ſcripſiſſe,quàm inſtituta ratio poſtularet:breuiùs tamẽ quàm ſi de vnoquoq. eorum dicendum fuiſſet. Imitatio autem decepit breuitatis, vt cùm me breuem putarem fore,longus exſtiterim. Neq. enim mihi incommodũ viſum eſt quandã ſyluam,atq. materiã vniuerſam omniũ rerum noſtrarũ,tametſi permiſtam,& confuſam,quaſi principia cauſſis præponere,earumq. ſeriem ab ipſis primordijs ad hæc vſq. tempora percurrere:quòd rerum initijs cognitis multò faciliùs eædem ipſæ res intelligantur. Atq. eô ſpectat hic tam longus,& tam altè repetitus mei ſermonis curſus. Cuius præcipua Capita hunc in locum conducẽda ſtatuo:vt ad propoſitum tandem reuocetur,quæ hactenus forſan viſa eſt oratio noſtra aberraſſe.

Suprarbienſes Reges VII.

I. Garſias Eximini.
II. Garſias Innici I. Garſiæ Eximini F. Cuius tempore fuit Aragonenſis Comitatus initum.
III. Fortunius I. Garſiæ Innici F.
IIII. Sanctius Garſiæ,Fortunij F. Cuius obitu noſtris datum fuit

Primum Interregnum.

In quo antiquum Suprarbienſe Ius conditum,& Magiſtratus inter Regem, ac Regnum medius inſtitutus; qui Iuſtitia Aragonum poſteà dictus eſt. Huiuſmodi autem Interregno acto, Suprarbienſibus noſtris imperarunt:
V. Innicus, Eximini Regis F. cognomento Ariſta.
VI. Garſias Innici II. Ariſtæ F.
VII. Fortunius II. Monachus, nuper excitatus: qui ſeptimus,& vltimus Suprarbienſis Rex cenſeri debet. At verò Arago-

Aragonenſes Comites VI.

I. Azenarius.
II. Galindus Azenarij.
III. Eximinus Azenarij.
IIII. Eximinus Garſiæ.
V. Garſias Azenarij.
VI. Fortunius Eximini: qui Aragonum ſextus,& vltimus Comes fuit. Cuius obitu, Aragonenſi Comitatu cum Suprarbienſi Regno ſubiuncto , Aragonum Regia nomenclatura ortum habuit. Nam poſt Fortunium II. Monachum, quem vltimum Suprarbienſem Regem annotauimus , noſtris patuit

Secundum Interregnum.

In quo ad Iaccam Vrbem Cæſone Abarca ſalutato Rege, cùm ad eum Aragonenſis Comitatus, & Suprarbienſe Regnum, coniunctim deferrentur: Aragonum Regalis tituli inducta eſt nominatio ; indeq. Aragonum Reges vocari cœpti ſunt. Fuêre autem

Aragonum Reges XXVII.

I. Sanctius I. Abarca,Cæſo.
II. Garſias I. Abarca,Cæſonis F.
III. Sanctius II. Abarca,& Galindus; Garſiæ I.F.Cæſonis N.
IIII. Garſias II. Abarca, & Tremulus; Sanctij II. F. Garſiæ I. N. Cæſonis Pron.
V. Sanctius III. Maior, Imperator; Tremuli F. Galindi N. Garſiæ I. Pron. Cæſonis Abn.
VI. Ranimirus I. Chriſtianiſsimus,Imperatoris F. Tremuli N. Galindi Pron. Garſiæ I. Abn. Cæſonis Atn.
VII. Sanctius IIII. Ranimiri F. Imperatoris N. Tremuli Pron. Galindi Abn. Garſiæ I. Atn. Cæſonis Trin.
VIII. Petrus I. Sanctij IIII. F.
VIIII. Alfonſus I. Bellator,Imperator; eiuſdem Sanctij F. Petri I. frater germanus, Cæſarauguſtam cepit, publicam tunc iudiciorum,Magiſtratusq. Iuſtitiæ Aragonum delectam

Universidad de Deusto
Biblioteca

sedem. A quo tempore (neq. equidem antea) ipsorum Iustitiarum nomina inueniuntur. Sed istius Alfonsi I. Regis interitu, Respub. adducta fuit ad

Tertium Interregnum.

In quo Alfonsi demortui Regis in locum cùm Rex cooptaretur illius frater,

X. Ranimirus II. Monachus; Sanctij itidem IIII. F. vnicæ filiæ, quam habuit, Regnum detulit: quæ

XI. Petronilla vocata fuit; Raimundoq. Berengario, Barcinonensi Comiti nupsit. Quibus filius successit,

XII. Alfonsus II. Castus. Post autem

XIII. Petrus II. Catholicus; Alfonsi II. F.

XIIII. Iacobus I. Expugnator; Petri II. F.

XV. Petrus III. Magnus; Iacobi I. F.

XVI. Alfonsus III. Munificus: Petri III. F.

XVII. Iacobus II. Iustus; Petri III. F. Alfonsi III. frater germanus.

XVIII. Alfonsus IIII. Benignus, & Pius; Iacobi II. F.

XVIIII. Petrus IIII. Cærimoniosus; Alfonsi IIII. F.

XX. Ioannes I. Petri IIII. F.

XXI. Martinus: Petri IIII. F. Ioannis I. frater germanus: qui sine prole decessit. Ob id q. nostris datũ fuit magnum illud

Quartum Interregnum.

In quo ad Caspensem locum, à trium Regnorum selectis Iudicibus, Aragonum Rex declaratus fuit,

XXII. Ferdinandus I. Honestus: Petri IIII. ex Eleonora filia, Regũ Ioãnis, & Martini germana sorore, N. Cui successit

XXIII. Alfonsus V. Sapiens, & Magnanimus. Huic autem sine legitima prole mortuo successit frater,

XXIIII. Ioannes II. verè Magnus. Post autem eius F.

XXV. Ferdinandus II. Catholicus. Cuius ex Ioanna F. Nepos,

XXVI. Carolus, Maximus: Rom. Imp. V. successor fuit. At Caroli, F.

XXVII. Philippus, Inuictissimus, ac Potentissimus noster Rex, Triũphator, & Pacificus: ad quem iure tot clarissimorum Regum hereditas gloriæ peruenit.

Atq. hi tandem sunt omnes Reges, qui nobis hactenus præfuêre: eæq.

eæq. quas indicauimus, nostrarum rerum vicissitũdines. In quas si attentè, & diligenter inquiramus, iure nobis licebit gloriari; neminem ex nostris Regibus cognomentum ex ignominia traxisse: sed tum ex rebus præclarè gestis, memoriaq. dignissimis: tum verò ex maximis maximarum virtutum ornamentis. Quod in alijs Regnis ita raro cõtigisse videmus, vt si quando alicuius Regis glorioſum cognomentũ exstiterit, id portenti, ac prodigij simile numeretur. Iustitiæ autem Aragonum, qui Catholici Regis, Caroli V. & Philippi nostri temporibus post Ioannem, quem diximus, Lanuzam I. Magistratum gesse runt; sunt hi: Ioannes Lanuza II. Ioannes Lanuza III. Laurentius Ferdinandi Heredia: Ferrarius Lanuza II. & Ioannes Lanuza IIII. De quibus, ceterisq. qui eos antecesserunt, infra dicemus singillatim, dum ea, quæ dicere instituimus, de ipsius Magistratus dignitate, & vi, atq. Optimatum, & Palatinorum hominum antiqua, & magna potestate in medium proferamus. Eô enim vocat nos iam dudum longæ, tametsi, vt credimus, non abs re istius digressionis exspectatio: ne nobis fortasse videatur cõtigisse, quòd M. Tullius cuidam oratori sæpius accidere fuisse solitum affirmabat, qui cùm tria sibi dicenda proponeret, quartum addebat, cùm tertij penitus obliuisceretur. Repetam autem à principio priscæ nostræ vetustatis memoriam: nam sic nos facere cogit ipsa res; quô faciliùs tota illius ratio perpẽdatur. Priùs tamen Cæsarauguſtanenses Antistites, qui post Arabum in Hispaniam aduentum ad nostram vsq. ætatem in ea Vrbe sederũt, nominatim perstringã: quemadmodũ pollicitus sum initio me facturũ. Atq. post illum Bentium, cuius in narratione Hispanensis cladis meminimus, hi fuêre: Senior: Heleca: Paternus: Vincentius III. Petrus I. Bernardus I. Et hi sex Cæsarauguſtani Episcopi memorantur, quamdiu Arabes Vrbe sunt potiti. Eis tamen exactis, qui sequuntur: Petrus Librana: Stephanus I. Garsias Guerra *de* Maionez: Gulielmus I. Bernardus II. Petrus *de* Villabeltran: Petrus Tarroja: Bernardus III. Petrus Eximini: Stephànus II. Petrus *de* Turrerubea: D. Raimundus *de* Castellezuelo: D. Rudericus Rocabertinus: D. Raimundus *de* Castrocol: D. Garsias II. D. Sanctius *de* Ahones: D. Bernardus *de* Montagudo: Vincentius IIII. D. Rudericus *de* Ahones: D. Arnaldus *de* Peralta: D. Sanctius *de* Peralta: D. Petrus Garsiæ *de* Ianuas: D. Fortunius *de* Vergua: D. Vgo *de* Mataplana: D. Eximinus Martini *de* Luna. Cuius tempore ipsa Cæsarauguſtana Ecclesia, ex suffraganea, quæ fuerat Tarraconensi Ecclesiæ, cùm à

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ioanne Papa XXII. Metropolicum ius accepisset: iam tum in ea Archiepiscopi esse cœperunt. Primus autem omnium: D. Petrus Lupi *de* Luna. Post eum verò; D. Petrus Azenarij *de* Rada: D. Gulielmus; qui S. R. E. Cardinalis fuit: D. Lupus Ferdinandi *de* Luna: D. Garsias Ferdinandi *de* Heredia: D. Franciscus Clemens Perezius: D. Alfonsus *de* Arhuello: D. Dalmacius Murius, & Cerbellonius: D. Ioã nes Aragonius I. D. Alfonsus Aragonius: D. Ioannes Aragonius II. D. Federicus Portugalius: D. Ferdinandus Aragonius: D. Andræas Santos: D. Andræas *de* Bouadilla, & Cabrera. Nunc autem ad rem.

De Magistratus Iustitiæ Aragonum dignitate.

HISPANIA igitur omnis, quæ à Romanis fuerat in Citeriorem, ac Vlteriorem diuisa, in fatali illa Gothici imperij euersione potentissimo dominatu vnius tantummodò Regis tenebatur. Et quemadmodum vni Regi, ita & vnis legibus omnis parebat. At postquàm à Mauris subacta fuit; Christiani, qui sese à fediſsimæ illorum seruitutis fluctibus emerserunt, quemadmodum & in diuersis locis, ita & diuersis Regnorũ fastigijs diuersa quoq. initia dedêre. Quorum sicuti non eadem origo; sic nec eadem ratio, nec ijdem progressus, nec idem status, nec ijdem semper exitus fuerunt. Quamquàm etenim modò subiuncta sunt, vniusq. Inuictissimi Regis nostri Philippi sapientissimo nutu reguntur: vnumquodq. tamen antiquum ius retinet, sibi à priscis illis sæculis comparatum; quod minimè cum alijs est commune. Vnde, nisi me fallo, serpere, ac prodire cœpit totus ille, qui passim legitur, in Regijs Diplomatibus circuitus, & vt ita dicam, orbis Regnorum, tum priscis sæculis, tumetiam præsentibus; non quasi genus aliquod ostentationis, & gloriæ, quãquàm id ipsum etiam præseferat, sed potius, vt perspicuè, & planè intelligatur, non vnũ, idẽq. de omnibus existimari debêre. Quæ enim singulatim, ac diu obtẽta sunt, ne eorum sensim memoria euanesceret; scientissimè fuerũt eo pacto animaduersa, & notata. Nec decuisset sanè verborũ inuolucris tectã esse, & quasi velis quibusdã obtensam, vniuscuiusq. illorũ dignitatẽ, nec superioribus nominibus inuolutã: tametsi obscurata fuêre nõnulla, nec apparẽt, quia valde parua fuerũt. Verùmenimuerò horũ omniũ Regnorũ duo præcipua capita exstiterũt; ex quibus cetera tãquã ex quibusdã fontibus fluxêre.

Quorum primum in Vlteriori, Ouetense, aut Legionense dictum, ab Infante illo Pelagio diuinitus certè constitutũ fuit, instauratis maximi belli reliquijs, quo Rudericus vltimus Gothorum Rex, omnisq. eius maiestas, vna cum vniuersa Repub. horrifico illo ictu conciderunt: vt non nouum fundasse visus sit, sed pristinum potiùs imperium renouasse. Alterum verò in Citeriori, Suprarbiense; ac Nauarrẽse, seu Pompelonense appellatum est. A quo etiam duo alia clarissima, tametsi inter se diuersa, Regnorũ stemmata dimanarunt: quæ licet fuerunt vno ferme tẽpore orta, atq. ab ijsdem quasi initijs profecta: minimè tamen eandem posteà habuerunt fortunæ, ac iuris cõdicionẽ. In vtriusq. namq. pari initio, dispares progressus exstiterunt. Atq. horum alterum; id ipsum nẽpe Nauarrense fuit, primùm Põpelonẽse dictum, quod vix late patuit: alterum verò; Aragonẽse, à primo illo Suprarbiensi tractum; quod præter ipsam veterẽ Suprarbiæ ditionẽ, imperij sui fines, terra, mariq. latissimè propagauit. A quarum tandem rerum narratione totus noster, qui anteceſsit, tractus est sermo. Huic autem dissimilitudini, ac dispari vtriusq. condicioni causſam attulit acerbus ille Sãctij Garsiæ, quarti Suprarbiensis Regis, interitus. Eo namq. nulla relicta prole, interempto, in primo illo Interregno, quod tunc nostris patuit, Suprarbiensibusq. ac Nauarrensibus commune fuit; nõ modò cateruæ, & conuẽtus hominum, sed ipsi sibi singuli à cõmunibus consilijs discreparunt. Nauarrenses enim (quæ recens nostra, firma tamen, & constans, vt supra retulimus, opinio est) quãprimùm, seu nec diu post, à Suprarbiẽsibus seiuncti, Regem sibi præfecerunt, Aquitannicum illum Eximinum: sin autẽ id non sit (non enim Eximinum Regem, Nauarrẽsibus imperasse statuo) at eius filium Aristam, ê Bigeronensi Comite adscitum. Ad quos si non iam liberè, & solutè, nequaquam tamen satis cautè se ipsos totos cum omnibus suis fortunis detulerunt. A Pompelone autem, primaria Nauarræ Vrbe, Pompelonense Regnum dictum fuit: atq. inde etiam eorum Reges, Pompelonenses Reges appellati. Propterea Nauarrensibus ipsis, qua tunc profecti fuerunt, mansit condicio. Quod si nobiscum in pristina communione stetissent, non esset cur modò illi nostræ tantopere inuiderent fortunæ. Neq. haud leue istius disiunctionis est, ipsius tam disparis status testimonium. Neq. vlla alia esse potuit huiusce tantæ varietatis ratio, nisi vt quæ fuisset differentia in principijs, eadem esset in finibus dissimilitudo. Atq. eô tum maximè, quòd licet posteà ambæ hæ ditiones sæpius, ac diu visæ sunt sub vnius Regis iurisdictionem subiunctæ:

Universidad de Deusto
Biblioteca

iunctæ: semper tamen disimilis fuit, ac longè dispar cautionum cõsuetudo, nec vlla vmquam cõmunio iuris, aut legum; quãquàm aliquã diu ipsa fuerit mensa, ac militia communis. Itaq. inter nostros, & illos (nostros enim Suprarbienses voco, cùm ab ipsis originem ducamus) non potestatum disimilitudo (par namq. erat vtrorumq. potentia) sed domestica, ac ciuilis dissensio in primo illo Interregno hanc, quam nunc cernimus, Regnorum disiunctionem fecit. Quæ tametsi semper, vetus tamen semper amicitia permansit. Atuerò nostri Nauarrorum huiusmodi consilia vehementer improbantes, noluerunt statim ad eam, quam ipsi solutè fecerant, Eximini Regis, sin minus Aristæ filij, cooptationem assilîre: timentes ingredi ea, quibus, prioribus mortuis Regibus, perfuncti fuerant, pericula. Quin sibi potius in aliorum consiliorum cursu cunctandum decreuerunt. De quibus ita iudicabant; vt Nauarrenses crederent eandem retinendæ libertatis voluntatem semper, eandem verò facultatem non semper habituros. quasi iam tunc in nostrorum mentibus inhæret sæculorum augurium futurorum. A Nauarrensibus deniq. segregati, cautioribus sibi vtendum esse consilijs proposuerunt: ne eô progrederentur integrare; vnde, inclinata, regredi fortasse non liceret: cùm ab ea, quam tunc ingrederentur, imperij ratione (& rectè quidẽ) haud se posteà liberè posse discedere, iudicarent. Eam verò, in qua tunc versabantur, videbãt haud esse posse diuturnã. In his igitur rebus, quo vti cõsilio possent, angebantur. Incredibili autẽ ardebant studio, diuturnitati imperij modũ statuẽdi. Vni omnia credere, formidabãt: quòd sæpe quisq. læderetur per illius, cui se priùs cõmiserit, fidẽ: quãquàm inter eos aliquis tũc adesset, cui rectissimè, & credi, & cõmitti posse viderentur. Verumtamẽ Regale nomen, ac munus nõ minus nostri futurũ sibi odiosum, & graue statuebant; quàm olim visum fuerat Romanis. Memoria namq. repetebant, Alexandrum illum, tanta antea præditum humanitate, ac modestia, postquàm Rex appellatus esset; superbum, crudelem, ac immoderatum fuisse. ac si ex ipso Regis nomine insolentia, & arrogantia nascerentur. Atq. etiam si Rex suis molestus non sit; miserrimum tamen ducebant, posse, si velit. At vlli non credere; nouerant esse insulsitatẽ. Quæ enim ratione aliqua designata nõ sunt, esse omnino nõ videntur. Iam verò plurimorum dominium respuebant. Nã si vni parêre, ducebant seruitutẽ: multis parêre, multiplicata seruitus videbatur: cùm quot præessent, tot nobis domini essent futuri. Quòd si ij ex infimis essent; cõmunis lugebãt Reip. statũ: cùm eorũ mentes angustæ, & humiles pro dignitate nõ possent magnitudinem imperij sustinêre. Nec consonum esset, vt qui superiori nati essent ordine, inferiorẽ cogerẽtur subire fortunã. Si autẽ Optimates; metuebant, ne immoderatè ij tradita sibi potestate abuterentur, ipseq. dominatus, eorum animos insolenter efferret. Itaq. nostris tum hoc, tum illud videbatur incommodum. Nonnullos pigebat, quòd se passi fuissent ab ea Nauarrensium communione disiungi. Asserebant enim distractos, pares Mauris esse non posse. Alios solicitos nimis, & anxios habebat tum publici officij cogitatio, tum verò magis periculi. Regibus namq. ê medio sublatis, videbantur sibi quasi ex flumine emersi. Maximam, propterea solertiam agendi, & cogitandi adhibebant: ne se imprudentes iterum in eandem immitterent seruitutem. Quæ eô ipsis durior futura erat; quandoquidem se solutos videbant, atq. in dulcissimam libertatem vindicatos: quô acriores sunt amissæ, quàm non obtentæ libertatis morsus. Omnia deniq. videbantur nostris ancipitẽ afferre curã cogitandi, beneq. prorsus de Rep. statuendi viam obsepîre. Et verendum quidem ipsis erat, vt moderari se posset futurus Rex; ne tanto elatus honore, intemperantiùs suis opibus vteretur. Neq. verò tunc nostris certa aliqua forma occurrebat, qua possent pari iure summos cum infimis retinere. Sed tamen ne dum tardi in cogitando essent, in struendo ab infidelibus disiparentur: nouam curationem ad municipalem illam Remp. admouerunt, eam Duodecim delectis Viris ex Optimatibus cõmittentes. Qui ob nimiam ætatem, quòd senes essent, seniores sunt vocati: à quibus, vt mihi quidem placet, qui posteà apud nos *Rici homines de natura* appellati sunt, ortum habuêre; eisq. aliquamdiu non iam propter ætatẽ, sed propter dignitatẽ illa ipsa manfit Seniorum appellatio. Verum neq. ea Reip. gerẽdæ ratio nostris placebat; nec erat nisi ad breue, exiguumq. tẽporis spatium duratura. Quamquàm autem ea de re sæpius agebant: in deliberãdo tamẽ in tã cõtrarias partes distrahebantur, vt expectatio incolumitatis vix vlla crederetur, neq. retinẽdæ libertatis spes. Tandẽ postquàm diu, multũq. tẽporis in his deliberationibus cõsumpserunt (plus enim quàm triginta annos apparet, in hac fuisse ancipiti cõtẽtione versatos) in hoc deniq. omnes cõuenêre, Fortunij Eximini, vltimi Aragonensis Comitis, vt proditur, impulsu: VT huiusmodi omnẽ cũctationẽ Romano Põtifici, ac Lõgobardis (quibus nõnulli etiã, & Frãcos addũt) discutiendã cõmitterent: idq. quod ipsi de summa Reip. faciẽdum censerent, vno omnes animo sequerentur. Eos autem & consuli, & scire volue-

Universidad de Deusto
Biblioteca

voluerunt, quorum sibi perutilem operam futuram sperarunt: Pontificis quidem; quòd illum crederent, tamquàm sanctissimum, atq. optimum Patrem, filiorum commodis consulturum: Longobardorum autem; quòd eorum maiores in omni actione, atq. administratione Reip. floruissent, posterosq. ducerent maturiore, ac meliore cogitatione ea ipsa in re, quàm ceteros omnes, futuros. Legatos ergò, publici istius consilij interpretes, ad eos miserunt. Ipsi verò haud neglexerunt, liberale quod nostri officium postularunt. Tunc enim præclarum illud responsum dedêre, tantopere, & sermone omnium, & scriptis celebratum; in rebus namq. celebratissimis versor:

Vti nostri, si cupiebant mederi incommodis omnium, patriæ periculis prouidêre, pacisq. ac posteritatis otio prudenter consulere;
Vni sese addicerent Regi: dummodò, præcautis priùs consentaneis legibus, ac condicionibus, patriæ libertati contra potentissimã Regum, quam timebant, intolerandam potentiam, diligentissimè prouiderent. Ad eam verò extenuandam, de illarum omnium perpetua obseruatione eundem Regem arctissimè astringerent. Nihil enim tam laxatum, aut liberum dicebant esse, quod id ipsum nouis adhibitis modis, & formis non posset vincîri. Propterea cauerent; vt in ipsis legibus inesset, non foris peteretur remedium.

Cui demum sententiæ omnes nostri statim sunt assensi. Præstituta namq. condicione iuris, Vnum sibi Regem præfici oportere decreuerunt. Atq. eo tẽpore Tabulæ illæ antiqui illius Suprarbiensis Fori fuerunt prolatæ: quarũ Capita, quæ à scriptoribus perhibẽtur, perstrinximus supra, dum de primo Interregno verba fecimus. Decet enim nos referre ad ea, quæ tunc proposuimus, & Magistratus, & Regni fundamenta. Illis igitur se totum tradere debebat vinculis omnibus constringendum, quisquis Regale nostrorum imperium prendere cogitaret. Sunt autem tametsi compressione rerum breues: grandes tamen sententijs, expressiq. perpetuæ nostræ libertatis indices. Cùmq. in eis præclara multa præparata fuissent ad tranquillitatem, & stabilitatem Reip. accõmodata; tum verò illud præcipuè, quod deniq. summũ fuit, totaq. omnium nostrarum legum, ac libertatum summa: dum inter Regem, ac Populum, quorum vniuscuiusq. infensa nimis alteri solet esse, atq. inimica natura, Iudex quidam Medius interiectus fuit: qui & se ipsum, & eos, quibus interpositus esset, colligaret. Ad propulsandos enim Regum impetus, auersosq. populi motus prohibendos, in quo omnis erat cura, & cogitatio ponenda, ne ea, quæ oporteret, fortis, ac fidelis

fidelis vtriq. parti opera deesset, præcauerunt:

Vti Forensis interesset grauissimi Iudicis Medij præfectura: cuius lenitate, Regum condiretur asperitas; auctoritate autem, populi excitaretur remissio.

Quæ tandem omnium rerum summa est temperatio; cùm ea, ê quibus constãt, congruunt inter se. Sicq. extremæ illæ, & tam contrariæ partes, vndiq. medium illud capessentes, nitebantur æqualiter. Atq. in hoc omnis sedatio perturbationum, & ille, quem nostri tantopere expetebant, diuturni imperij statuendi modus, cernitur esse constitutus. De ijs autem Tabulis, quæ manuscriptæ exstant, passimq. sub Fori Suprarbiensis nomine leguntur inscriptæ, si quis à me quærat, quod mihi videatur: nihil aliud affirmare possum, nisi sentẽtiã, & opinionẽ meã. Valde enim suspicor fuisse; vt ea fragmenta sint earum legum, quæ ad nostros his temporibus, de quibus agimus, fuerunt missæ à Longobardis. Verùm non longè retro à nostra, vel auorum memoria, in alicuius viri manus inciderunt, qui cùm expers esset totius veteris antiquitatis, & ignarus, dum ea ipse suscepit illustranda, obstruxit penitus, & obscurauit. Sed (ne longiùs labar) postquàm leges illæ à nostris editæ fuerunt; præcautum etiam tunc expresse fuit:

Vt qui se nostrarũ rerũ cuperet potiri, sic instructus ad Regale munus capessendũ accederet; vt se sciret minimè à nostris admittendũ fore, nisi priùs ad propositas omnes condiciones depactus fuisset.

Sciebant enim difficilẽ temperantiã postulari in eo, qui dum semel admissus esset, posteà se coërceri, aut reprimi pateretur. Erant autem pleriq. nostrorum Innici Aristæ, à Nauarrẽsibus, vt diximus, iam pridem euecti Regis, studiosi. Hi ceteros omnes ad illum Regem cooptandum incitabant. Qui quidem eo tempore bellica virtute inter reliquos vnus eminebat. Eamq. dudum fuerant nostri satis opportuno in tempore experti. Etenim cùm Arahuesti in opidũ, nõ longè à Diui Victoriani cœnobio, ad summa hæc vniuersarum rerum iura statuenda conuenissent, ibidemq. à Mauris vi, & ferro tenerentur obsessi; idẽ Innicus Arista Rex, militaribus suis copijs statim accersitis, sua spõte impetum hostium repressérat, nostrosq. ab illo obsidionis periculo liberauerat. Ea ergò re præstita, nostri omnes hilariores in eũ oculos cõiecerunt. Perspexerũt enim illius animum, atq. operam perutilẽ fuisse, & ad desperatã quasi totius Reip. salutẽ propẽsiorẽ. Itaq. ad eũ omnia nostra retulerũt & facta, & consilia, publicasq. quas ipsi fecerãt, legũ Tabulas: exspectantes siquidem, ecquid sibi de eis omnibus videretur. At illum

Universidad de Deusto
Biblioteca

perhibent, de ceteris mirificè congruisse: ea vna in re solùm initio discrepasse; qua de Intermedij illius Iudicis officio cauebatur. Duriorem enim sibi condicionem illam fuisse visam tradunt: quòd is, ad cuius nutum omnes parati essent futuri, eo pacto fœdere premeretur, vt se totum ad alterius nutum fingeret, & accommodaret. Cùm verò secum ipse eam rem posteà etiam, atq. etiam considerare cœpisset, cerneretq. interpositum illum Magistratum iuris æquabilis rationem tenêre, cùm ea esset iusta nimis, & æqua lex, vt Regum in subditos fides subditorum in Regem fidei pariter, & æqualiter responderet; Idq. temperamentum ob eam caussam à nostris inuentum fuisse, vt in depactarum legum obseruatione Reges cum populis æquarentur, Ius, fasq. duceret, quod nostris liberis potissimùm propositum erat, vt iusta, & æqua, ab initio sibi constituta, vterentur viuendi libertate; Nec quidquam magis ad diuturnitatem imperij conducere arbitraretur, quàm vt Regum impetus extra leges factos aliqua vis media forensis, tamquàm fluuium extra ripas diffluentem, coërceret; Sic enim talis Reip. forma inducebatur, qualem nec vis temporum, nec potentia Regum, nec populi seditiosi furores labefactare posse viderentur, cùm is Magistratus futurus esset omnium harum commotionum moderator; Ira autem ipse iudicaret, ac prudenter quidem, eum, qui summo cum imperio sit, summo in amore esse, propter ipsum nomen imperij non posse: His ergò omnibus diligenter perpensis, omnes ad vnum scriptores testantur, non potuisse eundem Innicum Aristam Regem vehementer non probare præclaram illam, quietè viuendi, apertamq. simplicem, ac directam viam, à nostris omnibus constitutam, adhibitamq. ab ipsis horum omnium incommodorum cautionem. Neq. probasse solùm, sed sponte sua, nouam aliam adiunxisse huiusmodi:

> Vt si præstitam nostris fidem vllo vmquàm tempore à se, vel futuris Regibus violari contingeret; nostri in posterũ essent habituri perpetuam, ac liberam facultatem ab ipsis Regibus descisendi, aliumq. sibi, tametsi infidelem, cooptandi Regem.

Nimirum, quia præcipuum ducebat animorum nostrorum obsidem futurum, ipsam nostram solam, publicam, ac patriam libertatem: cùm Regem non tam oporteat legum seueritate septum esse, quàm lenitate, amore, & beneuolẽtia suorũ. Hisce deniq. rebus cautis, & prouisis, cẽsorioq. illo Iudicis Medij depacto, & cõstituto iudicio: Innicũ ipsum Aristã, Pompelonẽsem Regem, maiores illi Suprarbienses nostri auspicatò Suprarbiensem etiam Regem, eodem illo, quo tunc aderant loco,

loco, salutarunt; ipsius mentem voluntate libera spoliatam, & eo icto fœdere, & publica execratione, & sollemni, ac sacrosancta Iurisiurandi præstita fide deuincientes. Verùm hæc omnia iam fusiùs tradita sunt à nobis. Et hoc regnandi apud nos fuit Aristæ Regis initium, nostræq. seminarium libertatis. Ab illo namq. Iudice Medio Magistratus Iustitiæ Aragonum dimanauit; & verè vt dicam, idem ipse est Intermedius Iudex à Suprarbiensibus olim antiquo illo Foro constitutus: qui posteà Iustitia Maior: quandoq. etiam, quòd ab ipso Rege crearetur, Iustitia domini Regis, aut per manum domini Regis vocari consueuit; quandoq. autem Iustitia in Cæsaraugusta, quòd in ea Vrbe iudicium exerceret; ac IVSTITIA ARAGONVM tandem, ipsius Regni præclarum nomen assumens, appellatus est. Sensim enim vna cum ipso Regno nostrorum humeris, quasi viriditas herbescens radicum fibris, nixus adoleuit. Semper tamen in eius nomine, siue prisco, siue nouo, non iam aliqua iuris, aut æquitatis vis, sed ipsa quasi prima iustitiæ, ac temperantiæ elementa videntur inesse. vsq. eô maiores semper nostri Regiam Maiestatem reuerendam, ac venerandam statuerunt, vt inter eos, ac Regem, non Tribunitiam potestatem, sed æquitatem, ac iustitiam ipsam ducerent esse interponendam; acerbitatem muneris, si cui fortè acerbum videretur, lenitate nominis mitigantes. Iam verò de illius institutione præter ea, quæ feruntur, multorum scriptorum testimonia; adsunt & alia nonnulla, quæ minimè videntur explodenda. Ea hoc loco intexere decreui, ne qua abrogetur fides tantæ rei. Neq. verò omnia erunt ex occulto aliquo monumentorum genere quæsita; sed sumpta interdum de medio, & rebus, quæ nostris patent. Verumtamen ne lateant peregrinos, minimè duxi omittenda; quamquàm nostri ob hanc caussam legere ea fortasse non curabunt. Et vt incipiam à nouissimis: Ioannes ille Eximini Cerdanus Iustitia Aragonum in sua epistola, quæ nostris Foris annexa continetur, ita de istius Magistratus institutione testatur. *El Officio del Justiciado de Aragon (segun la opinion de todos los antiguos) fue trobado en aquesta manera. Que como ciertas gẽtes houiessen cõquistado cierta partida del Regno de los Infieles, en las muntañas de Sobrarbe; è fuessen comunas, nõ hauietes Gouernador, ni Regidor, è houiesse entre si muytas questiones, è debates: fue mouido por algunos dellos; Que por euitar lo sobredito, è porq̃ biuiessen en paz, que esliessen Rey, que los regis, è gouernàs. Otros dixoron, que nõ lo deuian fazer: que contescer les hia como a los Iodios, qui hauiã esleydo*

Universidad de Deusto
Biblioteca

Rey contra voluntad de su Propheta Samuel: El qual esleydo, se les prendia las mulleres, è las fillas, è los bienes: è querian se ne penedir, è non fueron a tiempo. E oydo aquesto, dixoron, los que demandauan Rey; que faremos, si non hauemos Rey, e qui nos gouierne, todo el dia vnos a otros nos mataremos, è robaremos? Porque hauida grand altercacion, è deliberacion entre ellos, mouidos por gracia de nuestro Señor Dios, è por exemplo de Valerio Maximo, en el titol De moderacion: Que vn Rey clamado Theopompo, Rex Spartanorum, tanto queria fazer iusticia, que entendia, que por si mateix no hi era bastant. E yatsia que houiesse su Regno libero, è absoluto: esliò dos prohombres, con consello de los quales el, è sus successores houiessen de fazer la iusticia, è non sin ellos. E sabido aquesto por su muller, è su fillo: vinioron muy ayrados a el, è reptoronlo muy fuertment, de lo que hauia feyto. A los quales respuso: que yatsia que de alli auant el, ni los suyos non hauiessen el Regno tan libre, & absoluto, como hauian de primero: pero que lo haurian mas durable, è mas perpetuo. Que aquel Regno era de mayor dura, è mas firme: que por mayor iusticia, è razon se regia. Car los que se rigen contra razon, è violentment, no son durables: quia nullum violentum perpetuum. E por aquella razon los sobreditos Conquistadores del Regno de Aragon acordoron de esleyr Rey: pero que huuiessen vn Iudge entre el, y ellos, que houiesse nombre Justicia de Aragon. Es opinion de algunos, que antes estioron al Justicia, que non al Rey: è que de aquella condicion lo esleyoron. De alli auant toda vegada ha hauido Justicia de Aragon en el Regno: è conosce de todos los feytos tocantes al Señor Rey, assi en demandando, como en defendiendo. Cetera, quæ in eadem epistola peruulgata nimis continentur, ad nonnullorum Iustitiarum nomina, & res gestas explicandas proposita fuêre. Et ea certè clariora sunt, ex omnibus quæ exstant, huiusmodi argumenti monumenta. Quamquàm autem in nonnullis visus est errare; sed non quidem tota re. Atqui videtur istius Magistratus institutionem ad prima illa Suprarbiensis Regni initia, de quibus separatim disputauimus, reuocare: quasi statim post miseram Hispaniæ cladem in primi illius Garsiæ Eximini, Suprarbiensis Regis cooptatione, (si non iam ante eam) institutus fuisset. In quo vno mirandum est valde, quantum maiores nostri variarint, neq. scriptores solùm, sed & prisci ipsi legum obseruatores, & periti. Qui dum ea, quæ in vsu erant, animaduertere curarunt, nonnullaq. tametsi exiliter notare de tanta, ac tam diffusa ipsarum legum scriptura: in earum, ac Regni, & Magistratus initijs ieiuniores

ieiuniores omnes, quàm deceret, videmus exstitisse. Quorum planè illa sunt verba, quæ Molinus in Repertorio profert, dum ait: *In antiquis Aragonensium scripturis sequens Capitulum reperitur.* Nam vt doceret, quænam fuerit (vt ibi continetur) *Libertatum Aragonensium origo*; quæ post sequuntur, subiunxit. Ea verò ita accipienda: non quasi ab ipso Molino, sed à Salanoua, Segarra, aut vetustiore alio iuris magis, quàm nostræ antiquitatis perito (ex horum namq. scriptis suum opus contexuit) prolata fuerint. Sunt autem hæc. *In prima conquista ab antiquis didici: Quòd Aragonenses, de se ipsis paribus, & socijs in armis peditibus, elegerunt in Regem suum Ennecum de Arista; aliàs secundum Chronicam Aragonum vocabatur don Garci Ximenez, qui fuit degenere Gothorum. Et in eadem electione, siue die, elegerunt vnum de se ipsis in Iustitiam Aragoniæ: qui esset Iudex inter Regem, & subditos suos super omnibus ijs, quæ Rex faceret, vel peteret contra eos, vel è contra. Et conditionarunt potestatem Regis: Quòd nisi ipse, & sui successores regerent iuxta Foros datos, & dandos: quod possent sibi eligere Regem, etiam paganum. Et de hoc concessit Priuilegium Aragonensibus, quòd tempore Vnitatis vltimæ renuntiatũ exstitit, & cancellatum præhabito tractatu: aliàs nolebant Aragonenses renuntiare. Item quòd dictus Iustitia ad querellam partis dicentis se esse desaforatam, in omnicasu Ciuili, & Criminali posset (præsertim firmando de directo coram eo contra desaforantem, & partem contrariam) inhibere, nedum inferioribus iudicibus, siue officialibus, sed etiam domino Regi, & Gubernatori, seu Primogenito; ne procederent in processu, vel exequutione aliqua reali, vel personali contra querellantem, dicentem se desaforatum: & taliter processum impedire, quòd si opus esset, Alguazirium caperet, vel quoslibet executores, donec Justitia Aragonũ declarasset, posse procedi, vel debere superfederi, & sic fore processum afforamentum, vel desaforamentum. Rursus; & quòd posset cognoscere, & punire officiales, & Iudices transgressores Fororum, appellatione non admissa, iuxta Foros decim. lib. Vt in For. 3. tit. Quòd in dubijs non crassis. fol. 58. lib. X. & in Foro primo, De Officio Justitiæ Aragonum. fol. 81. libr. XI. Et hoc sublata domino Regi potestate de non procedendo. Et hæc facta sunt: vt tuti essent Aragonenses, quòd Fori, & libertates, & bonæ Regni consuetudines seruarẽtur: quæ Jurantur, & debent Jurari per dominum Regem, & alios iurisdictioni, & officijs publicis Aragonum præsidentes: ex quo tantum Priuilegium renuntiabant. In cuius locum prædicti Fori successerunt. Et sic ordinauit dominus Rex Rubricam. De ijs quæ Dominus Rex. & de Juramento præstando. in For. prim. fol. 57. Ibi circa medium, dum dicitur, nisi in casu*

Universidad de Deusto
Biblioteca

quo super eo priùs: & quæ sequuntur. Et sic practicatur: Quòd Iustitia Aragonum, cognitione, & declaratione aliqua non præcedentibus, licet non fuerit supplicatum domino Regi, vel Primogenito de reuocando desaforamentum; quòd ipse Iustitia Aragonum aditus per viam appellitus, vel Firmæ, facit prouisionem: & inhibet statim, ne procedatur. Et si processum est; impedit exequutionem, & recipit ad manus suas bona, de quibus fit executio, & personam, si fortè in captione detinetur, vel ducitur ad mortem: & ponit rem sic in securo: & posteà cognoscit, si processus est desaforatus, vel afforatus. Et hæc est vna de maioribus libertatibus, quam Aragonenses habent, à data fidantia de directo: & quod Pesquisas, nec Tormenta non habent locum in Aragonia regulariter. Verumtamen Martinus Segarra Iustitia Aragonum, cuius in Fastis meminimus, de eodem Magistratu sermonem orsus, vt in vetustissimis manuscriptis suorum monumentorum fragmentis legens annotaui: planiùs, & apertiùs illius institutionem, quo supra retulimus Innici Aristæ Regis tempore, fuisse factam his verbis testatur. *Hoc fuit adquisitum Regno per Regnicolas tempore electionis Ennici, Aristæ vulgariter dicti; Regis Subrarbij, Ribagurtiæ, & Pompelonæ. Quem Aragonenses Jurarunt, & crearunt ad condicionem: Quòd ipse, & sui tenerentur creare, & sic fecit tunc incontinenti Vnum de ipsis, in Iudicem: qui iudicaret, & esset Iudex inter ipsum, & eius Vassallos: & ille cognosceret, & iudicaret de quibuscumq. causis, & quæstionibus, quæ essent inter Regem, & eos, tam in agendo, quàm in defendendo. Et quòd ille Rex seruaret ipse, & sui successores in perpetuum Foros datos: & si non seruaret, quod ipsum possent priuare, & alium sibi eligere in Regem, etiam paganum.* Exstat etiam de eodem Magistratu testimonium clarissimi Vitalis Canelis Oscẽsis Episcopi, de quo supra in narratione rerum à Iacobo I. Rege gestarum mentionem fecimus: quamquàm tempus institutionis illius silentio prætermisit. Potestatem autẽ, quæ ipsius Vitalis tẽporibus vigebat, his verbis est persequutus. Sed magna posteà & rerum, & iudiciorum mutatio facta est. *VT Diadema in capite Aharon, & splendor in medio firmamenti illuminans totam machinam mundanalem; sic splendet iurisdictio in Regia Maiestate. In qua est sic totaliter constituta, vt quasi à fonte in riuos, oportet ab ipso in omnes alios, ipsam Iurisdictionem, & eius exercitium deriuari. Et qui ab eo iurisdictionem non suscipit; vt riuus, fontis subtracto somento, aret necessariò, & siccatur: sic à iurisdictione, & eius exercitio remanet alienus. Sic viget ergò iurisdictio in eius plenitudine potestatis; quod institutio, & destitutio omnium, iurisdictionum præsidentium, ab eius semper*

semper dependeat voluntate: exceptis ijs, quibus ab ipso, vel prædecessoribus suis, speciali priuilegio, duraturo perpetuò, aliqua iurisdictio est concessa; & eis, quibus ex eius, vel antecessorum suorum pacto, vel conuenientia est permissa. Regis est ergò Judices, & Justitias ordinare, & quando sibi placuerit, reuocare, & eos perpetuò ponere, vel ad tempus. Inter quos Judices, IVSTITIA semper est Vnus principalis in Aragonia constitutus: qui ex quo semel à domino Rege fuit constitutus, non consueuit nisi ex caussa iusta, & culpa condemnabili remoueri. Cuius est officium: Vt quamdiu Rex infra fines Aragonum fuerit constitutus; in Regis Curia commoretur, subministrandis sibi ab ipsa Curia alimentis. Ibiq. in præsentia domini Regis, vel de eius imperio sine eo, causas examinet, & auscultet. Et quoties cumq. interloquutoria, vel diffinitiua sit sententia proferenda; dominus Rex, & Barones, hoc est Episcopi, & Duces Militum, qui Rici homines appellantur, qui in Curia fuerint tunc præsentes, super illa deliberent in communi. Et quod dominus Rex, & maior pars Baronum; vel, si dominus Rex noluerit interesse consilio, maior pars Baronum, in Justitia os posuerit proferendum: ipse Justitia id pronuntiet sententialiter, & declaret, nullam pœnam ex pronuntiatione huiusmodi metuendo. Nam non ipse, sed ipsi, quibus in hac parte eum oportet necessariò obedire, ipsius sententia sunt latores. Tanta vsus fuit auctor ille exilitate sermonis in istius Magistratus amplissimis rebus explicandis: cùm in alijs, quæ ad nostras leges, ac mores pertinebant, maximam adhibuisse visus sit vbertatem, ac copiam in scribendo. Atq. eundem morem seruasse videmus, qui post eum sequuti sunt, omnes nostrarum legum Obseruatores. Vnusquisq. enim præfinitum sibi de argumento hoc sermonem parcè, & restrictè nimis complexus est. Neq. pleniores, aut vberiores fuêre ad prodenda ea, quæ de priscis Regibus, aut Regni initijs acceperunt: quasi ea omnia optimè nosse, non multum ad ipsarum legum, ac iuris intelligentiam prodesset. Vnde factum est: vt quæ dubia non erant; à nonnullis iudicentur incerta: & quæ vera, ac certissima sunt; nonnullam in dubitationem videantur adducta. quô magis vituperanda est ipsorum tanta in rebus tam illustribus, & magnis incuria. Sed de ea satis in præfatione conquesti sumus. Propterea constitueramus non ampliùs renouare eundem commemorando dolorem. Acerba tamen recordatio non finit, quin eadem denuo querelas deploremus. Etenim cùm ex Annalium vetustate omnis hæc eruenda esset totius nostræ antiquitatis memoria, ea autem penitus lateat obscuritate inuoluta: paucioribus iccirco agere

Universidad de Deusto
Biblioteca

coginur; neq.etiam(quoniam quidem ita visum fuit) pluribus licet hac de re. Verùmenimverò quod eidem maiorem fidem,auctoritatẽ, ac firmamentum adiungit; & quæ mihi videtur esse grauior illius confirmatio,præter ea,varia,ac multa,quæ de istius Magistratus potestate in publicis legibus continentur:id demum fuit,quod Ioannes II. noster Aragonum Rex perpaucis hisce verbis indicauit. Etenim postulantibus nostris, vt Inquisitionis, quem supra retulimus, Forum,in Comitijs à Ioanna vxore Cæsarauguſtæ habitis An. ∞ CDLXVII. editum, approbaret, quo ad eiusdem Magistratus temperandum imperium cautum fuit, Vt supremo,ac censorio, quod nunc viget, Septemdecim Virorum iudicio, ex quatuor Regni Ordinibus conflato,subiaceret, Regis ab eo penitus explosa sententia; cùmq.id Regi inofficio sum videretur: ita eundem respondisse ex rebus palam per Regem actis obseruaui. *Al Fuero del officio del Justicia de Aragon dize el dito señor Rey: Que vn Officio assi grande,en el qual se tratan las libertades del dito Regno,& otras cosas muy arduas; ser sugeto,iutgado,e punido à e por via de fauas,no paresce,ser cosa condecente,ni razonable. Empero en caso que la dita Cort persista en la dita forma de iutgar el dito Officio; dize el dito señor Rey: Que su Magestad sera contenta condescender a la voluntad de la dita Cort en iudgar el dito Officio por las ditas fauas: Con que la porcion, segun los Fueros del dito Regno,vsos, e practicas de aquel,pertenescient al dito señor en el processo,iudicatura,punicion, e execucion de aquel; no le sia tirada,ni en alguna cosa periudicada. Car no està en razon: QVE el Officio del Justicia de Aragon, que principalment fue creado para iudgar entre el señor Rey, e los subditos suyos; sea iudgado,e punido por los subditos tan solament. Car assi como iudga entras las partes; deue ser iudgado por aquellas. E si el dito Officio se iudgaua,e punia por la vna part; la otra quedaria muy debilitada en su iusticia*. Nihilominus tamen integrum mansit illo Foro constitutum ius; censoriamq. tantummodò huiusmodi Septemdecim Virorum notationem Magistratus iste quotannis experitur. Atq. hoc firmius est de illius institutione omnibus, quæ adhuc inueni, testimonium. In eo enim,nisi me fortè fallo, publicis, pulcherrimisq. monumentis, ac Regali ipsa auctoritate,omnis eius testata, & consignata est antiquitas. Nam si creatus,& institutus fuit,vt inter Regem, ac subditos Medius interfit, quemadmodum Rex ipse testatur: istius cautionis, ac diligentiæ initium non aliunde ducendum videtur, neq. etiam duci potest, nisi ab ipsius Regni initijs; ijs nempe, à quibus omnes nostræ

nostræ libertates (vt ita dicam) ortæ,ac generatæ fuerunt. Itaq. iam apparet,non cæco aliquo fortunæ casu,aut sortis beneficio,Regum ve inscientia,aut segnitie introductum fuisse; sed ex pacto, & conuentu fundatũ, ac institutum, post diligentem,ac magnam habitam illius rationem,& postquàm diu,multumq.ante res ea fuisset à Regno,& Rege considerata,& perpensa: tametsi adhuc lateat in occulto, nec extet eadem illa institutio,quæ tunc fuit(neq. enim quin fuerit, dubitandum est)publicis literis, ac testimonijs ad posterorum memoriam consecrata. Non enim Magistratus hic tamdiu in publicis iudicijs florente nostra Rep.floruisset tãta amplitudine potestatis,nisi altissimis depactarum legum radicibus niteretur. Maximum verò argumentum est,quod de illo asserimus,id esse verisimum; quòd & tantus tot sæculorum consensus,veritatis vox esse videatur,& quòd illius initijs, quẽ alium verè congruentem locum tribuere possimus, non inueniamus. Et nimirum illius præsidio factum videmus,vt nobis fuerit,ac sit quædam simplex,ac quieta viuendi ratio comparata,quamquàm ex dissimilibus rebus permista; quod antiquis illis Philosophis esse non posse, visum fuit. Ac de ea quidem videtur loquutus Iacobus I. noster Rex, dum Nauarrenses ad manendum in fide sibi præstita alliciebat. Nam cùm ipse,ac Thibaldus Nauarræ Rex,aliquando de eorumdẽ Nauarrorum consensu, vicissim se adoptantes,fœdus fecissent inter se,vt superstes præmortui Regnum occuparet; ab eaq. institutione Nauarrenses descisscerent, ac desciuerunt tandem: Iacobus Rex eosdem ad seruandam fidem his verbis incitabat,quæ me legisse memini in Hieronymi Suritæ monumentis. Est autem epistolæ ea de re ad Nauarrenses missæ fragmentum huiusmodi. *Vt velitis potiùs sub franca,& quasi socia libertate dominationis nostræ subesse; quàm alijs Regibus subijci,quorum tyrannidem, & iniusta grauamina multiplicia, si rectè consideratis, potestis,ac debetis nõ immerito formidare.* Quod cùm ita Iacobus Rex animo sentiret;tunc calamo promptum habuit,& lingua, id volens ostendere, Aragonum Regibus nullam cum tyrannis societatem,sed summam potiùs distractionem esse. Ceterùm illius,qui primus huic muneri præpositus fuit,nomen non proditur. Credibile tamen est,aliquem ex Optimatibus,aut ex ipsis illis Senioribus fuisse. Tametsi haud valde opus erat,eo ipso tempore,nobilitate,aut potentia illius,qui eum gereret,illustrari. Maiores enim nostri,vt in antiquis illis Suprarbiensis Fori Tabulis continetur,quamquàm Iudicis Medij præfecturam stabilierunt: penes se tamen semper voluerũt esse omne de dignitate iudiciũ, ac potesta-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ac potestatem. Nam dum in eo Foro statutum fuit, quo quemq. iure vti liceret: sic videmus fuisse publica omnium munia, & Regibus, & Regno constituta. Primùm:

Vt quæq. vendicarentur à Mauris; diuiderentur ordinatim inter Ricos homines, Milites, ac Infantiones.

Quia ex his tota bellicæ rei administrandæ ratio pendebat. Deinde:

Ne describere iussa populis, componere, aut sancire leges, Regi ex sola sua auctoritate liceret, nisi de totius Regni conuenientia, & consilio.

Quod summum vinculum, ac patriæ libertatis fundamentum est. Præterea:

Ne pacis constituendæ rationem, aut belli gerendi potestatem ipse Rex solus haberet; ne ve arduum aliquod conaretur opus, aut magnum; quin ad has omnes deliberationes faciendas, Duodecim Seniores, sibi in consiliarios, atq. administros datos adhiberet.

Neq. id solam rem bellicam, sed ciuilem, ac domesticam attingebat. Ad hæc autem proximè accedebat Forensis illa Media Præfectura. Ea enim sola, nequaquam duxerunt, Regiæ potestatis vim satis debilitari, aut infringi: nisi eidem delecti aliqui viri adhiberentur, qui futuri essent publicarum omnium rerum transactores. Obeamq. causſam Duodecim illos Seniores designarunt. In quorum locum suffecti fuêre, quin & ab ipsis originem duxisse existimo eos, qui *Rici homines de natura* posteà sunt vocati. Tum & ad ea omnia firmanda, publicæ Vnionis accessionem maiores ipsi adiunxerunt: statuentes, licêre sibi, ac fas esse; Simul omnes conuenire, ac Regi obsistere armis, & vi, quotiescumq. oporteret aliquem eius, vel suorum impetum contra leges factum propulsare. Quam pro communi causſa libertatis coëundi formam, Vnionem nuncuparunt. Neq. ea minus antiquitus duxerunt libertates omnes, quàm neruis, & ossibus humana ipsa corpora contineri. Quamquàm autem illo Suprarbiensi Foro perscripta non esset: semper tamen ab ipsis rerum primordijs ductam, & in omnium sensu penitus affixam, & insitam censuerunt, communiq. nostro iure, quasi altera naturæ lege, sancitam fuisse; ac illius vim vsu, & ratione satis, superq. cognitam, & perspectam. Parum enim profuturum dicebant, consentaneas leges habere constitutas, ipsamq. Forensem Iudicis Medij Præfecturam: si, dum opus esset, ad earum defensionem arma capere non liceret; cùm iam tunc satis non esset pugnare consilijs. Nec id quidem alienum prorsus videbatur abs re. Nam si ita se haberet;

se haberet; omnia iam in ipsorum Regum potestate fuissent. Vnde nostri, quæ posteà duo Vnionis Priuilegia ab Alfonso III. rogata fuêre, quorum supra meminimus; non quasi nouæ gratiæ, aut beneficij, sed debiti officij loco numerabant: cùm ea sola esset in illis gratia, ac de Regio iure concessum; pristinæ nempe auctoramentum libertatis: cuius pretium dicebant fuisse antiquis Regibus multo maiorum sanguine persolutum. Id solum prædicabant pro singulari beneficio habendū esse; quòd cùm legū, ac libertatū summa iam ipsis illis Priuilegijs esset, tamquàm publicis tabulis, descripta, & notata: arctioribus deinceps vinculis futuri Reges censerentur constricti; à quibus se videbāt in dies singulos maioribus, ac diuturnioribus molestijs conflictari. In illis namq. Priuilegijs, si non omnino expressa, saltē adumbrata nimis statuebatur antiqui illius Fori Suprarbiensis series. A maioribus igitur nostris, vetustis ijs, de quibus agimus, temporibus, patriæ libertas tribus fortissimis præsidijs septa fuit: nempe, istius Iudicis Medij Præfectura: amplissima Ricorum hominum potestate: acerrimaq. illa Vnionis vi. Quorum primum; forense videbatur, ac ciuile: alterum; domesticum, & grauissimum: bellicum verò, ac populare; postremum. Nec minori sepimento eam tunc vallari oportuit, vt possemus nos nunc saluam, & incolumem ad nos venisse gaudere. Sed ex his præsidijs antiqui illi eorum inuentores, ac principes, & qui eis propiùs succesſerunt; plus opis, ac operæ in posteriora duo; domesticum scilicet, ac populare; quàm in forensem illam Præfecturam contulerunt. Penes se enim semper, quemadmodum demostrauimus, voluerunt esse laxissimas illas habenas regendi, ac moderandi Regiam dignitatem: quas vel adducere, vel remittere possent, dum opus esset. Propterea eidem duodecim illos Seniores adhibuerunt, ex Optimatibus viris delectos: quorum cōsilijs Reges penitus circūcluſos esse oportebat. Ipsorum autem Seniorum locum Rici homines posteà occuparunt. Qui fuêre nostrorum Optimatum principes. Secundum autem Reges olim ita erant; vt viderentur illis penè pares, ac socij. Hi ad libertatis subsidium publicam illam Vnionem aduocabant: ex eisq. deligebantur semper, qui primi, ac præcipui illius futuri erant Conseruatores. Ita enim Vnionis præfectos appellabant. Deniq. suis ceruicibus omnia pacis, & belli munia sustinebant, si non eadem, qua Reges, potestate, propè dicam certè non minori. Verùm infra suo loco, vt se res habuerit, demostrabitur. Et maiorem hanc, quæ viguit olim, Ricorum hominum dignitatem annuisse visus est idem ipse D. Petrus Luna, Benedictus

Universidad de Deusto
Biblioteca

nedictus XIII. in sua obedientia appellatus, quemadmodum Ioannes Cerdanus, & Michaël *del* Molino testantur : dum Iustitiam Aragonum in publico conuiuio post Comites, & Vicecomites accumbere iussit. Hi enim verè redolere videntur apud nos veterem illam Ricorum hominum, quam dicimus, dignitatem. Itaq. priscis illis temporibus non æquè necessarium fuit ad Magistratus potestatem ornandam illius, qui ei præponeretur, potestatem accedere : quasi alieno ornatu ornari oporteret. Rici homines enim quamdiu viguerunt, Vnionis viribus nixi, Regali imperio semper imminebant: integraq. suorum munerum potestate, Regum impetus, si erant iniusti, ex inordinato adducebant in ordinem, tamquàm in gyrum iuris, ac iustitiæ. In qua quidẽ re grauis eorum censoria, ac domestica auctoritas satis apud antiquos nostros benè moratos Reges ponderis habebat, ac momenti. Quòd si fortè priuatis suis idoneis consilijs, exultantes Regum furores frenare non poterant; eos à suis ceruicibus concitatæ Vnionis vi constanter repellebant. Ipsi verò Reges, ne, quô non liceret, progrederentur; diligentissimè circumspiciebant omnia legum membra, ac libertatum; & quid ad dextram iuris, quid autem esset ad sinistram. Quô enim propiùs aberant ab ortu; eô meliùs cuncta cernebant. Atq. hoc retinendæ libertatis genus satis diu viguit. Vnde credimus euenisse, vt ante captam Cæsaraugustam Vrbem, si quæ fortasse fuerunt istius Magistratus ornamenta, inclusa lateant; vel, quod magis placet, vt modica fuerint, præter antiquam illius institutionem solam. vt re vera affirmare possimus hunc Magistratum, omni eo superiori tempore, in antiquis illis legum Tabulis inclusum, tamquàm in vagina reconditum, exstitisse. Neq. id mirum videri debet. Nam tempora illa difficillima, ac dura fuêre; nimisq. turbulenta, & perturbata: cùm ita omnia assiduis bellis arderent, vt nulla relinqueretur hora aut periculo asperrimo, aut simillimi periculi vacua exspectatione. Bellico autem tempore, iure gentium, omnia ciuilia iura conticescunt. Si quæ autem illius post captam vrbem ornamenta eminebant; ea quamdiu Ricorum hominum, ac Vnionis viguit potestas, haud multa fuêre. Quæ autem fuerint, quæq. hactenus inueniri potuerunt, iam satis supra in cuiusq. Regis narratione indicauimus. Atuerò postquàm antiqua ea Vnionis vis cum ipsorum Ricorum hominum vestigio imperij non solùm ex literis, verum etiam ê nostrorum mentibus, & animis à Petro Rege IIII. de totius Regni cõsensu deleta fuit, quemadmodum exposuimus: tunc noster quasi florere cœpit Magistratus, & pubescere exclusus ê vagina:

gina: ita vt magna illa habita eo tempore altercatio hac de re, non in delenda, sed in augenda potiùs libertate videatur consumpta. Etenim cùm duo illa præsidia plurimum roboris habuissent, illudq. eo vno ictu amisissent totum: factum fuit, vt tertium hoc præstaret ambobus; ex alijsq. sibi tantum assumeret, quantum esset, & ad tuendum publicum ius, & ad retinendam licitam, ac moderatam libertatem satis. A quo tandem tempore de communi Regum, ac Regni consensione ipsæ nostræ libertates omnes, quasi à periculosa illa aliorum præsidiorum amicitia transfugiẽtes, ad gratam, firmam, & præstantem istius Magistratus societatem transuolarunt; ad eamq. tamquàm ad firmissimum saxum adhæserunt. Ob has deniq. causas, vt conijcimus, neq. nomen illius, qui primus præpositus fuit tanto muneri, nec quidquam de eo proditur memoria dignum ante Mauros Cæsarauguſta pulsos. Posteà verò cùm iam in pace, & otio iudicia fierent : ea ciuitas & istius Magistratus, & ceterorum omnium iudiciorum sedes constituta fuit. Vnde nonnulli Iustitiæ Aragonum, Iustitiæ in Cæsarauguſta, vt retulimus, nominati inueniuntur. Quem autem cursum ab eo tempore Magistratus habuerit, ac nostræ etiam patriæ libertates; inferiùs perstringam: dum priùs hoc loco de ampla illa Ricorum hominum dignitate proferantur nonnulla. Neq. verò polliceor, vt quæ hactenus in diuturna obscuritate latuerunt, sic modò aperiam, vt ea cerni iam oculis videantur. Nec fuisset is nobis iniucundus labor. Sed istius rei tam difficilis, & obscuræ facultatem me secutum esse præmefero; minimè tamen profiteor consequutum. Quoniam autem in populari, ac forensi ratione omnis nostra versari debet oratio; populariter passim loqui necesse erit, & plurimas res appellare, vt maiorum nostrorum vulgus appellarit. Multa enim frequẽter incident, in quibus non facilè est, posse quemquam Latini sermonis elegantiam tueri. Neq. tam duras mihi leges imponendas statui, quin melius existimem animi sensus clarè, tametsi forsan impolitè, potius quàm obscurè, & eleganter exponere. Nec verebor ipse, si quod verbum barbarum, aut vulgare posuero, quin ea res mihi apud æquos iudices fraudi nequaquàm sit futura. Id enim plurimos doctos probasse video; tum verò præcipuè sapientissimum illum, & eloquentissimum, Hieronymum Osorium Lusitanum: cui videntur in cunis dormienti, tamquàm alteri Platoni, in labellis apes consedisse. Itaq. hac spe fretus ingenij mei vires experiar. In primis autem, cur ita appellati fuerint, quæ à scriptoribus afferuntur, causas explicabo.

Universidad de Deusto
Biblioteca

De Optimatibus,& Palatinis; Ricis hominibus,ac Mesnadarijs,vocatis.

NONNVLLIS ergò, nec indoctis, placet, qui sequuti videntur Beutherium Valentinum, Ricos homines vocatos fuisse, eos, qui Gothorum Regum satu orti erant: quasi vsitatiorum apud eos nominum extremarum syllabarum aucupes. Quemadmodum enim, (vt diligenter, & peritè Ambrosius Morales obseruauit) apud Sueuos olim, quorum plures Reges Theodomiri, Ariamiri, Ranimiri, aliaq. his similia nomina habuêre; illud ipsum Mironis nomen, ab extremis duabus syllabis tractum, & ipsis Regibus, & aliquamdiu ipsorum Regum familijs, fuit commune; atq. illud idem apud Indos hodie in Iaponensi Insula seruari proditur, apud quos Donorum nomen Potentioribus est vsitatum, quòd eorum Reges, Arimandono, Murandono, Vbarandono, & his similibus nominibus nuncupentur: sic prorsus perhibent in Hispania Gothicis Regum familijs contigisse. Etenim cùm ex Gothorum Regibus complures appellarentur, Amalarici, Eurici, Theodorici, alijsq. id genus nominibus; eos, qui se gloriabantur ab illorum stirpe profecti, posteà aiunt, simili modo, paululùm conciso nomine, ab extremis illis duabus syllabis Ricos homines fuisse vocatos: veteremq. huiusmodi consuetudinem ad eos sensim Optimates defluxisse, qui aliquamdiu emerita fortitudinis stipendia sub Gothicis Regibus meruêre, aut summis Magistratibus fuerunt præpositi; tametsi minimè ab ipsis duxissent genus suum. quasi quæ priùs tantùm familiaris, ac Regia fuisset; posteà militaris consuetudo fieret, ac domestica. Quicumq. enim aut in pace, aut in bello bene de Repub. merebantur; illustri hoc Ricorum nomine, quasi summo aliquo honoris gradu, Gothorum Regum temporibus, affici consueuerunt: vt ad aliorum similitudinem suam quoq. dirigerent speciem. Gothicis autem Regibus exactis, eandem consuetudinem in Hispania tradunt introductam fuisse, & voluntate omnium à prisca ipsa vetustate comprobatam: vt Rici homines vocarentur; Regnorum regendorum Duces, qui genere, & nobilitate ceteros omnes anteirent. Atq. inde perhibent, Ricorum hominum nomen dimanasse. Alij volunt ipsius vocabuli vim apertè satis illo ipso nomine declarari: neq. opus esse alia explicatione, cùm inde faciliùs, cuius causa quæsitum

situm fuerit, eruatur. His ergò placet, Ricos homines fuisse nominatos, qui olim fuêre pecunia principes ciuitatum, quiq. præter ceteros magis opibus, ac copijs affluxêre. quasi & priscis sæculis, ac etiam præsentibus omnium rerum delectum, atq. discrimen pecunia sustulerit, eaq. sola semper omnes omnium dignitatum gradus exæquarit. Sed mihi non displicet prior illa nominis etymologia. Non enim vllo modo adduci possum, vt credam, maiores nostros, cordatos illos, ac sapientes viros, tantum hunc honorem, qui virtuti solus, ac generis splendori deberetur; inanibus diuitijs decreuisse: quas qui studiosé, ac auidè consectantur, semper ferè honesta omnia negligere consueuerunt. Et nimirum Alfonsus ille Castellæ Rex, Sapiens vocitatus, nostri Iacobi I. gener, apertè indicauit isto nomine nihil de virtute, aut nobilitate detractum, sed de ambabus illis significatum fuisse. Ita enim leg. 6. tit. 9. part. 2. testatum reliquit. *Los Nobles son llamados en dos maneras; o por linage, o por bondad. E como quier que el linage es noble cosa; la bondad passa, è vence. Mas quien las ha ambas; este puede ser dicho en verdad, Rico Ome: pues que es Rico por linage, è Ome cumplido por bondad. E ellos han aconsejar al Rey en los grandes fechos: è son puestos para fermosear su Corte, è su Reyno.* Itaq. non à diuitijs, sed à nobilitate Ricos homines credimus appellatos: quinimmo inde falsó diuites, nobilitatis expertes, Ricorum sibi vulgare nomen, aptum suis auribus, adsciuisse. Quos tamen ceteri id vsurpare facilè sunt passi; euolare altiùs non sinebant. Non enim apud antiquos ex opibus, sed ex virtutibus, quæq. omnis dignitas, vt infra demonstrabimus, pendebatur. Sed æquum hoc æstimationis habendæ genus, nostris his temporibus, vitiosa, & corrupta consuetudo vitæ iam communis explosit. Quoquomodo verò se res habuerit; Rici homines olim nominabantur, qui ex Optimatibus genere, ac nobilitate erant primi, principemq. in Repub. tenebant auctoritatem, & locum. Quorum virtus cùm in bellis enitteret egregia; ijs, quæ à Mauris vindicabantur, opidis, pro illorum temporum condicione, donabantur effusé. Has autem multorum opidorũ coagmẽtationes, quæ ipsis fiebant; *Baronias* nominabant. Vnde & ipsi etiam Rici homines, *Barones* sunt vocati. Atq. hoc Baronum nomen sæpius apud antiquos Foros vsurpatum est, quàm vetus illud, quod diximus, Ricorum. Id autem etiam si verbo differat, re tamen alicubi fuisse vnum, apertè Alfonsus idem Castellæ Rex, leg. 10. tit. 25. part. 4. testatur; dum ait, *Ricos Omes segund costumbre de España*

Universidad de Deusto
Biblioteca

de España son llamados, los que en las otras tierras dizen Condes, o Barones. Verùmenimuerò, vt ad noſtrates deueniamus, illud idem Michaël *del* Molino in ſuo Repertorio, in verbo, *Ricushomo*, expo-nit. *Ricus homo ſecundum Foros Aragonum dicitur ille, qui eſt dominus alicuius Baroniæ*. Et idem paulò poſt. *Non tamen intelligas, quòd dicitur Ricus homo ſecundum Foros ille, qui plures habet pecunias: ſed vt deſuper dictum eſt. Et adde: quòd omnes Magnates, puta Comites, Duces, Marchiones, & Vicecomites, dicuntur Rici homines ſecundum Foriſtas: quia iſti communiter habent plures Baronias, & ſunt plus, quàm Barones*. Atqui hunc codicem quotieſcumq. recito alicuius rei confirmandæ cauſſa; non tam auctoris illius auctoritatem requiro, tametſi magna ea ſit, & imprimis grauiſsima in forenſium rerum tractatione, quarum ille locupletiſsimus eſt teſtis: quàm quòd in eo plurima ſit antiquitatis effigies. Cùm enim multa noſtrorum, quos vocant, Foriſtarũ monumenta diſperſa, ac diſsipata vagarentur; ratione, & diſtributione in eo codice, quaſi ſub vno aſpectu, conſtituit. Cuius ea in re non poſſumus non vehementer factum, conſiliumq. laudare. Sed in propoſita explicatione videtur mihi erraſſe, dum innuit, omnes Magnates, aut Barones; fuiſſe Ricos homines. Non enim omnes Barones, Rici homines fuêre: nec ê contra, omnes Rici homines Baronias ſemper poſſederunt. Propterea à veteres tantùm obſeruabo noſtrarum legum interpretes: à quorum fontibus iudicio, arbitrioq. noſtro quantum, quoquomodo videbitur, hauriemus. Minimè namq. in hoc argumento videtur mihi ſatis apertè cogitationes ſuas ijs, quæ eorũ exſtãt, literis explicaſſe. Nec poſteriores explẽda curarunt, quæ ſuperioribus defuiſſent. Quamobrem quæ ipſi coarctarũt, & peranguſtè retulerũt, à nobis erunt nonnumquàm, aut diuinationibus, aut coniecturis adhibitis explanãda. Sic enim facere cogit ipſa res: cùm omnia craſsis tenebris lateant circumfuſa. Imprimis igitur in exam hoc loco, quæ de Ricorũ hominum dignitate ab eodem, quem nominaui, Vitali Epiſcopo in ſcriptis ſunt relicta. Is enim & communium legum, & antiquitatis hominibus noſtris documentum fuit. Hanc autem quæſtionem ita eſt perſequutus. *Aragonenſium condicio talis eſt, & exiſtit ab antiquo, vt eorum ſit ſingulorum, & omnium condicio diſcernenda. Sunt enim quidam, Infanciones: quidam, homines ſeruitij, ſiue ſigni. Infancionum autẽ alij Ermunij; alij Franchi de Carta vulgariter appellantur. Ermuniorum autem Infancionũ alij Barones, vel Rici homines: alij Meſnadarij: alij ſimplices Milites: alij Infanciones ſimpliciter nominantur. Hominũ autem ſeruitij, ſiue*

ſiue ſigni; alij Ciues, vel Burgenſes: alij Villani, vel Pagenſes: alij Villani de parada iuxta Fori conſuetudinem appellantur. Infanciones Ermunij, hoc eſt, immunes ab omni munere ſeu onere, ita quòd nemini dare ex neceſſitate, vel ſeruitute teneantur; ſunt tali nomine redimiti, quibus ſunt libertas, & condicionis decor à tempore, quo non exſtat memoria adquiſita, immo innata, vt propriùs, & naturaliùs eloquamur. Quorum origo ſupra de condicione Infancionatus elucidiùs declaratur. Separatim enim de eis egerat ſupra, quæ nos infra fortaſſe perſequemur. *Infancio autem de Carta, eſt is; cui immunitatem, quam genus, vel natura negauit, liberalitas eius, cuius erat aſtrictus ſeruitio, conceſsit cum auctentico Inſtrumento. In talibus enim nomen hypocritum, ſonans aliud, quàm prætẽdat; per id, quod de Carta ſequitur, temperatur. Hi tales licet immunitatem præſtandi, vel ſeruiendi ex donatione huiuſmodi conſequantur: ab alijs tamen Infancionum priuilegijs penitus ſunt expertes: vt ſupra De Iure dotium, planè patet. Vbi circa dotes ſuas, mulieres francha de carta, non Infanzonarum Priuilegium conſequuntur. Hac autem immunitatis præſtatio, etiam à Rege conceſſa cum publico, vel auctentico Inſtrumento, non niſi quantum ad concedentem, & eius proſapiam, vel ſucceſſorum ſuorum eximit à ſeruitio tali Priuilegio decoratum. Nam is, cui dominus Rex, vel quilibet alius dominus immunitatem conceſsit; nec concedenti, nec ſucceſſoribus eius tenebitur deſeruire. Alijs autem ita deſeruiet ipſe, & genus eius, ac ſi immunitatis Priuilegium non haberent. Barones autem, quaſi boni homines, à Bar, quod idem eſt, quod beatus, & ones, quod idem eſt, quod homines, per ſermonis abreuiationem, & ſupputationem mediæ ſyllabæ, ſcilicet, mi, iuxta proprietatem idiomatis appellantur. Qui etiam Rici, ideſt, diuites ſunt vocati*. In hoc enim eſt vulgarem nominis interpretationem ſequutus. *Horum talis eſt condicio. Quod quamcitò aliquis Meſnadarius à domino Rege Honorem fuerit conſequutus, ad numerũ Militum ſuſtentandum; Ricus homo ſit poſteà, ſiue Baro. Nam ſi vnam Militum, ſiue duas, vel etiã tres ei dominus Rex concederet; propter has Ricus homo, vel Baro nullatenus haberet hoc nomẽ, Ricus homo, vel Baro. Pluralitate enim debet Vaſſallorum Militum decorari. Hos autem Ricos homines creare, vel aſſumere dominus Rex de Meſnadarijs naturalibus de Aragonia ſuis debet. Nam aliunde homines venientes, niſi ſint habitatores Aragonum, & ibidem hæreditates habentes, & naturam habeant in Aragonia ex patre, & matre, vel eorum altero; niſi ex magna cauſſa, & euidenti, in Barones dominus Rex vix, vel numquàm aſſumere conſueuit, nec facere de illis: ita tamen quòd ea, quæ debent Ricis hominibus aſsignari; talibus*

Universidad de Deusto
Biblioteca

scilicet extraneis assignarit. Nam si certam summam denariorum annuatim percipiendam, vel quantitatem redituum Regaliũ, quæ nõ debent, vel consueuerunt Ricis hominibus pro stipendijs applicari; quantumcumq. extraneis pro sustentando certo numero Militum in eius seruitium assignaret: nec Ricis hominibus, nec Mesnadarijs faceret iniuriã, vel grauamẽ. Quinimmò, etsi dominus Rex tales extraneos inter Ricos homines numerat, & honorem Ricis hominibus debitum eis exhibet; iniuriã nullam facit. Interest enim tam Regis, quàm Ricorum hominum, & omniũ Aragonensium, Regem multos habere Ricos homines, vel Barones: dummodò naturales Aragoniæ stipendijs sibi debitis non fraudẽtur. Expedit igitur, vt talibus debita stipendia declaremus. Debent enim omnes ciuitates, & villæ domini Regis tam maiores, quàm minores Ricis hominibus pro suis stipendijs assignari. Et ipsi Rici homines in sibi ciuitatibus assignatis, Zaualmedinas; & in villis, Baiulos, quos sibi placuerint, debent ponere. Qui Zaualmedinæ & Baiuli teneant, & regant Curias ipsorum locorum pro Ricis hominibus prælibatis: & respondeant eis de calonijs, hoc est, de pœnis pecuniarijs, & alijs iuribus, quæ ipsorum locorũ Curiæ sunt recipere assuetæ. Pecuniariæ enim pœnæ, vsq. ad mediam mortificaturam, & fractionem cultelli inclusiuè, & similia, vel minora, ad ipsum Ricum hominem, vel eius Curiam dignoscuntur sine dubio pertinêre. Ita quòd dominus Rex, vel Maiordomus eius in eis partem nullam capere debet, nisi in casibus; scilicet cùm dominus Rex præsens personaliter sit in loco, vbi est pœna huiusmodi exigenda. Tunc enim (quia eo præsente omnia minora officia conquiescunt, & omnia debent per suam Excellentiam pertractari) pœnæ per compulsionem domini Regis exactæ vsibus Regis cedunt: Saluis tamen suis partibus conquerentibus, & priuatis; ac si per minorem Curiam propter sui debilitatem, oporteret, ad exigendam pœnam Baiulum inuocare. Nam quotiescumq. Rex ad instãtiam ipsius minoris Curiæ per se, vel per literas, vel per nuntium, vel quemlibet alium ad hoc specialiter assignatum, pœnam huiusmodo duxerit exigendam; vsibus eius concedet. Debet tamen ipsam Curiam clementer respicere: ne sibi aliquam faciat inde partem, nisi in suis ciuitatibus, atq. villis. Nam in villis Infancionum, vel Ecclesiæ, si propter debilitatem Curiæ, brachium domini Regis, vel Maiordomus eius, vel cuiuscumq. Officialis ad exigendas pœnas huiusmodi inuocetur: ipse cuius est brachium inuocatum, tenetur compulsionem, & auxilium impartiri. Nec aliquid debet capere de ipsa pœna, nisi is, ad quem pertinet, vellet ei vltroneò, quantum sibi placuerit, elargiri. Domino autem Rege non præsente; vbicumq. eius fuerit Maiordomus, minora officia similiter conquiescunt.

Et sicut

Et sicut de Rege diximus; pœnas eius compulsionis exactas, siue in præsentia eius, siue in absentia, eo modo quo supra de Rege dictũ est, applicabit suis vsibus Maiordomus. Pœna vero homicidij, flagitiorum æqualium, vel maiorum, nec impartitiones, quæ intercisiones, vel incurrimenta vulgariter appellantur, & similia, vbicumq. & quomodocumq siue in præsentia, siue in absentia domini Regis, ipsius Regis esse omni tempore dignoscuntur: Infancionibus, & Ecclesijs partibus suis saluis, iuxta ea, quæ infra De homicidio, declarantur. Alia autem iura, & omnes reditus, & prouentus, præter dictas pœnas siue Calonias, sunt penitus semper Regis; præter Precarias villarum domini Regis: quæ ipsis Ricis hominibus similiter sunt pro suis stipendijs assignatæ. Quæ Precariæ in quibusdã locis in grano, & in quibusdam in denarijs, sed quoquomodo à domino Rege disponitur, exiguntur. Quin etiam dominus Rex secundum melioratiõnem, & deteriorationem loci auget, vel minuit quantitatem. Vbi autem sunt Nouennarij; Precaria non exigitur: Sed ipsammet Nouennariã percipit Ricus homo. Item percipit Ricus homo Deueria, hoc est, quædam personalia tributa, vt est panis, & pullus: & quædam alia, quæ secundum diuersas consuetudines præstantur a singulis domibus annuatim. Quæ Deueria sunt reliquiæ illius pestilentis, & miserabilis condicionis, Villanorum de parada: quæ in vsu iam per dissuetudinem non habentur. Condicio autem Regis circa dictos Ricos homines dignoscitur esse talis: Vt quomodocumq. sibi placuerit, & quotiescumq. eos destituat. Quæ destitutio fit, quàmcitò ipse Rex verbotenus, vel per suas literas Honorem, quem pro ipso tenet Ricus homo, restitui sibi petat. Qua destitutione facta, Ricus homo, quantumcumq. diues, vel nobilis, etiam si plures Milites secum trahat, inter Mesnadarios computatur. Ricus homo autem tenetur, Honorem sibi datum distribuere suis Militibus, & Vassallis pro suo arbitrio voluntatis, dummodo pro singulis Quingentis solidis rendualibus singulos Milites in seruitio domini Regis habeat, conuenienter paratos, quãdocumque Rex ab eo seruitium exegerit iuxta Forum. Potest enim dominus Rex semel in anno Ricum hominem cum numero Militum pro quibus stipendia possidet, ad suum seruitium euocare. Qui Ricus homo vocatus statim debet cum dictis Militibus ad locum, quem Rex iusserit, accedere: & ibi per duos menses cum expensis proprijs deseruire. Post duos autem menses potest à seruitio discedere: nisi Rex de victualibus sibi, & suis Militibus prouideat competenter. Rege autem sibi prouidente, tenetur in seruitio persistere, quamdiu Regi placuerit, etiamsi per totum annum vellet eum in seruitio suo retinere. Item tenetur Ricus homo terram domini Regis defendere; & specialiter loca, quæ sibi pro stipendijs sunt concessa; &

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ecclesias; & Religiones; & alios quoscumq. infra fines sui Honoris commorantes; & bona omnia eorundem. Tenetur etiam vocatus ad Regis Curiam accedere, quoties cumq. ab ipso Rege fuerit euocatus: & sibi dare consilium secundum discretionem sibi à Deo datam, quoties cumq. ab ipso fuerit requisitus. Et semper dum in Curia fuerit, debet arduorum negotiorũ iudicijs interesse. IVSTITIA autem Regis numquàm debet sine consilio Baronum, & ipsorum, qui pro tempore in Curia, vel præsentes fuerint; aliquid in arduo negotio iudicare. Et si pro colloquio alterius Regis, vel Principis, vel pro alia ardua causſa Barones ad Curiam sunt vocati, & propter excellentiam, vel necessitatem negotiorum Barones expensarum grauamine molestentur: debet dominus Rex, & sua liberalitate, & clementia suæ munificientiæ eorũ angustiã subleuare. Expedit enim Reipub. & Regiæ Maiestati, ne Barones depressi pauperie in inferioribus deseruire, & inseruitio domini Regis deficere compellantur. Filius attamen Regis numquàm debet aliquid, de his, quæ debentur Ricis hominibus pro stipendijs assignari, aliquatenus retinere. Et hoc tribus de causſis. Prima; quia ipsis Ricis hominibus posset nimium deperire; eô quòd Rex propter dilectionem filij siue fratris de stipendijs Ricorum hominum sine modo, vel mensura in eum frequẽtius dispensaret. Secunda; quia ne tale cùm terra insurgeret, sicut iam factum exstitit, meritò formidatur. Tertia; quia æquius est, vt qui de Rege est natus, de ijs viuere debeat, de quibus Rex viuere consueuit: quàm de ijs, quæ pro defensione terræ consueuerunt Baronibus, & Militibus assignari. Potest ergò Rex, & debet filijs, vel fratribus suis, tantum de suis redditibus assignare; quòd honor prolis, & sanguinis Regij non vilescat. Mesnadarius est, qui est de genere Ricorum hominum, saltim ex patris linea oriundus: in cuius patris genere non exstat memoria, quod fuerit alicuius Vassallus, nisi Regis; vel Regis filij; vel Comitis, à Regis genere descendentis; vel Episcopi; vel alterius Prælati: quorũ cõsideratur reuerentia, propter Deũ; cuius locũ dignoscuntur specialiter retinére. Qui nõ descendit ex parte patris ab aliquo, qui ab alio, quàm à prædictis personis; exstitit Miles factus. Hi enim Mesnadarij, etiam si in Mesnada, siue familia domini Regis personaliter non morentur; tamen Mesnadarij sunt censendi. Quia dominus Rex non debet eis Militiam, cùm eam ab eo recipere voluerint, nec quod sint de sua familia, cùm esse voluerint; nisi ex causſa probabili denegare. Hi autem Mesnadarij morari cum Ricis hominibus, vel cum alijs, & expensas ab eis accipere, atq. dona, non tamquàm Vassalli, sed tamquàm amici sine nota aliqua benè possunt. Miles simplex, est qui sui scuti, siue vnius scuti vulgariter appellatur, Vassallus alicuius præter Regem, vel Regis filiũ, vel Comi-

vel Comitem ex Regis genere descendentem, vel Prælatum Ecclesiæ; vel qui ab alio, quàm à dictis personis Militari cingulo fuerit redimitus. Sed & omnes descendentes à tali per lineam masculinam inter simplices Milites computantur. Infancio simplex est, qui licet non sit Miles; ius habet tamen accipiendi Militiam, si possibilitas, voluntas, & opportunitas se offerrent. Ciues autem sunt omnes, qui in ciuitatibus commorantur, vel in villis æquipollentibus ciuitati. Ex quibus illi dicuntur Burgenses, qui licet Capitalarios habeant, & ministros, per quos ducunt sua officia exercenda: tamen ipsa manibus suis non exercent. Sunt tamen quædam officia, quæ etsi proprijs manibus exerceantur; à Burgensium ordine non depelluntur: vt est pretiosorum pannorum venditio; & crepectatorum officium, quod Cambium appellatur: Necnon Aduocatia; & Medicina; & Cirurgia; & ijs æqualia, vel maiora. Villani autem sunt dicti à Villa: eô quòd in Villis commorantur: qui & Rustici, à ruribus, quæ excolunt: & Pagenses, à Pagos, quod est fons: eô quòd Villæ, siue Pagi iuxta fontes consueuerint constitui. Quis autem sit Villanus de Parada, supra, De fideiussoribus, est expressum. Libet autem ea superioribus annectere hoc loco. *Fuerunt etiã quandoq. Villani, qui Collaterij vocabantur. Qui tam crudeli erant subditi seruituti, vt etiam inter filios dominorum suorum ducerentur gladio diuidendi. Qui quondam, temporum condicione cogente pestifera eorundem, contra suos dominos insurgentes, tandem composuerunt cum eis communiter, & vltronea voluntate certa tributa, & cõdiciones supra se, & suis filijs assignãtes. Qui post cõpositionẽ huiusmodi, Villani de Parada taliter nũcupati, hoc cum suis dominis inter cetera pepigerunt: vt quoties cumq. domini eorum fideiussione indigeãt huiusmodi; soluere sint compulsi: nec si dominus pro quo fideiussit, indemnitate eius voluerit prouidere, numquam postea pro ipso domino fideiussione casu aliquo teneatur.* At vero Eximinus Petri Salanoua Iustitia Aragonum, cuius supra meminimus in narratione rerum à Iacobo II. Rege gestarum, sexaginta fere annis post Vitalem, earundem rerum cursum, euentorumq. consequentiam his verbis notauit; quamquàm in multis dictata iam decantare visus est. In indice autem istius quæstionis omnia reuocare videtur ad dubia, ac incerta: quasi iam tunc ad eum illa omnis antiquitas peruenisset, vel vsu, vel vetustate immutata, vel præceptis. Sic enim cùm *De Priuilegijs Baronum, & Ricorum hominum Aragonum*, se fore dicturũ profiteatur, initiũ suæ disputationis orditur. *Multi contradicunt in istis, quæ sequuntur: & sic multa hic contenta non seruantur. Notandum est: Quod in Aragonia omnis Homo descendens de genere Militari*

Universidad de Deusto
Biblioteca

litari per lineam planam, est Infancio; siue sit legitimus, siue illegitimus; siue masculus, siue femina. Tamen quamuis autem ex parte matris veniat ex linea Militari; non est Infancio, nisi habeat patrem Infancionem, in C. Videlicet. De proclam. in seruit. lib. 6. & hoc seruatur. Et per Foros habetur: Quòd quilibet Infancio potest esse Miles in Aragonia: alij verò non. Et si fortè non Infancio promoueatur per Ricum hominem ad Militiam; perdit Honorem, quem tenebat, Ricus homo: vel si non tenebat, numquàm tenere debet. Et ille promotus semper remanet Villanus, sublato sibi equo, & armis. Vt De re militari. C. fin. in lib. Exeæ. Et quia multæ sunt species in Aragonia istorum Infancionum: sciendum est: Quod Infancionũ, alij sunt Rici homines, & non Milites; alij Rici homines, & Milites; alij Mesnadarij Milites; alij nõ Milites; alij sunt Milites simplices; alij filij Militũ tãtùm, vel nepotes: alij nec Barones; nec Mesnadarij; nec Milites; nec Militũ filij; vel nepotes. Ricus homo Miles habet omnia Priuilegia, quæ habent Infanciones; & omnia quæ habent Milites, & vltra; quia terrã pro Honore non debet dare dominus Rex, nisi illi, qui ex natura debet esse Ricus homo; & quod non sit de alieno Regno. Quare dicunt quidam, quod filio Rici hominis non debet dari terra pro Honore, nisi illi tantùm, qui succedat in Baronia. Attamen per Forum Exeæ, per quem prædicta statuuntur; talem filium, licet in Baronia non succedat, posse tenere terrã pro Honore. Quia Forus non requirit, nisi quòd ex natura debeat esse Ricus homo. Vnde licet illi desit Baronia, non tamen deest ei natura: maximè quia in Foro nouo continetur; Quod Rici homines debent assignare Militibus dictos Honores, & terras eis concessas; aliàs Rex propria auctoritate potest emparare, & alij assignare Rico homini, vel filio Rici hominis, qui tenêre debeat terram in Aragonia, qui faciat seruitium. Vt in foro nouo. Quod Barones Aragonum. Cap. 1. Per quem patet, quòd filio Rici hominis, adhuc Rico homine non existente, potest dari: licet ignoretur, nec sciatur, an sit Ricus homo. Habent etiam aliud Priuilegium contra dictum Forũ: Quòd ille Ricus homo, qui habet Quadraginta Cauallerias; potest sibi retinere quatuor: et qui triginta; tres: & qui xx. duas, & qui decem vsq. ad xx. vnam, & non plures retinebit. Vt in For. nouiß. Cur. Cæsar. tit. De Baronibus. Cap. 1. Alijs verò Militibus, non Baronibus, nõ video necessarium esse: ..... quin sibi possint retinere quoscumq. denarios eis datos. Item habent aliud Priuilegium: Quód filijs Regis, & Reginæ non potest assignari terra pro Honore. Vt in For. Exeæ. Itẽ sine iusta causa cognita, & determinata per Iustitiam Aragonum in generali Curia de consilio Ricorum hominum, & aliorum honorabilium Militum, Infancionum, Ciuiũ, & aliorum

& aliorum hominum Villarum Aragonum; non debet tolli, vel emparari terra pro Honore assignata eisdem. Item in Mesnaderijs eis assignatis est statutũ, vt in Priuilegio generali domini Regis Petri. Quæ omnia sanè intelligatis, prout vsitantur. Nam pro crimine, vel delicto, vel inobedientia non debent dicti Rici homines, vel Mesnadarij priuari prædictis, sine prædicta caussæ cognitione. Sed tamen si ipsi desicerent in seruitio, vel fortè ex alia caussa Regi essent obligati; Rex posset emparare, & emparat, quantum amittere debent pro fallito seruitio. Et etiam Magister Rationalis in compoto potest deducere, & deducit ea, quæ ipsi debent, vel receperunt de ijs, quæ ipsi ratione prædictorum recipere debent. Et de vssanza non tantùm est, quod Ricus homo, decedens antequàm integrè perceperit illius anni solutionem de suis Cauallerijs, non habet quidquam, nisi in quantum ei fuerit persolutum: sed tamen de annis præteritis habebit, quidquid ei debetur. Item de Vssanzia Ricus homo, vel Miles deficiens in seruitio per vnam diem anni vltimam, vt tenetur; perdit totam solidatam illius anni. Idem seruatur, licet pro seruitio non fuerit requisitus, si in casu tali se posuerit, quod Regi seruire contra cunctos non posset: Vt quia se Vassallum alterius fecerit. Et in istis casibus procedit Rex sine iudicio alterius. Casus autem amissionis Honorum, & Caualleriarum sunt hi: Vnus ponitur supra in Priuilegio. Item si non deferat domino Regi, & suis substitutis honorem, & reuerentiam, sicut debet domino naturali; & Foros bonos, & cõsuetudines per totũ Regnũ teneãt, & obseruẽt, & faciãt obseruari, sicut boni Vassalli, & homines fideles. vt in Carta pacis; Itẽ statuimus. Itẽ in casu supra dicto si non assignarent terrã Militibus. Idem credo, si faceret falsam Iuram super Infancionia, cùm debeat remanere peijterius. Et idem in alijs excessibus, vel criminibus, de quibus Iustitia Aragonum cum Curia iudicat: vt supra dictum est. Quod autem dixi supra, Ricum hominem decedentem ante finem anni non debere habere quidquam de Cauallerijs; nisi ei fuerint persoluta, intelligendum est. Quòd si ei persolutæ fuerint; habebit pro rata temporis, sed nõ pro alio tempore. Item habent Priuilegium: Quòd si Rex fecerit gratiam hominibus locorum pro Cauallerijs assignatorum pro prima peijta, subsidio, vel alijs quibus suis exactionibus, quas Rex primò exigat ab hominibis illius loci: debet primò satisfieri Rico homini tenenti Honorem, antequàm aliud alicui persoluatur. Vt in Foro nouo. Vt Barones Aragonũ. C. 1. Sed tamen intelligatis; Quòd nisi Rex imponeret prædicta subsidia, vel exactiones: non tenetur dominus Rex eis quidquam soluere, vel in compoto recipere ratione eorum, quæ non potuerunt habere propter gratiam, quam dominus Rex fecit hominibus supradictis; nisi fortè fecisset Ricus homo

Universidad de Deusto
Biblioteca

homo seruitium pro omnibus Cauallerijs assignatis eidem. Tunc enim tenetur dominus Rex eis incompotum recipere, & solutiones fieri facere de prædictis. Filij Rici hominis patre viuente Priuilegia habent, quæ parentes eorum, saluis his, quæ sunt propria Militum. Item Rici homines dum sunt præsentes in Curia; habent Cartas Regias de iustitia, pro suis proprijs negotijs à Curia sine pretio. Sed non pro suis hominibus, cum causis tangentibus eos, & suos homines. Item seruatur de Vssancia, quëlibet Ricum hominem debere seruire in anno suis expensis per Mensatam: quæ durat, siue computatur à die, qua incipit ire ad Regem, vsq. adreuersionem: Juxta generale Priuilegium domini Regis Petri. Item Honores assignati tempore mortis Regis Iacobi pro Cauallerijs debent semper esse de Cauallerijs. Et in solutionibus, calonijs, & azemilis debent fieri, vt tempore domini Regis Jacobi: vt in dicto Priuilegio continetur. Item extra dominationem Regis non tenentur ei seruire pro terra, vel Honore, nec mare trãsfretari: Vt in ipso Priuilegio continetur. Et ex hoc dicunt quidam, quòd extra Aragoniam non tenentur seruire. Sed malè dicũt. Quia vbiq. tenentur seruire; saluo in mari: dum sit extra dominationem Regis. Alias in vanum excepisset mare: cùm in Aragonia non sit mare, sed in dominatione Regis. Quandoquidem autem idem Salanoua tradit, Ricum hominem Militem eademhabere, quæ Milites, ac Infanciones, vt ipse loquitur, Priuilegia: non abs re arbitror me facturum, si nonnulla ex ijs apponam, quæ ab eodem de Militibus, ac Infancionibus testata, ac notata sunt. Nam illud ex hoc genere profluit: propterea q. æquum erit, vt ea cum ijs, quæ ante diximus, connectamus; præsertim cùm hæc Salanouæ monumenta sint à vulgari nostrorum hominum notitia remotiora. Quamquam autem in Obseruantijs sub tit. *De conditione Infancionatus*, eadem legantur ijsdem ferè verbis descripta; nõnulla immutata sunt: quæ vt possint conferri; operæpretium duxi intexere hoc loco: ne quidquam horum, vt initio dixi, fugiat peregrinos. Hæc igitur, vt ipsemet inscribit, *De Militum Priuilegijs, & de filijs, & nepotibus Militum*, produntur ab eo. *Vltra communia Priuilegia Infancionum, habent Milites ista. Nam non tenentur Milites, nec eorum filij, aut nepotes facere saluam. Item nullus potest aliquem saluare pro Infancione, nisi duo Milites. Item Equus Militis, quo ipse equitat; non pignoratur. De satis. Cap. 1. Quamuis quidam dicant idem de omni Infancione. Sed hoc non credo verum. Quia vbi posuit Forus de Milite, posuisset de Infancione. Item in Aragonia nullus filius Militis in mensa Militis sedet, donec fuerit factus Miles.* Hac namq.

namq. educatione, & doctrina maiores ipsi filios suos liberaliter instituebant, postquàm eos ê ludis, ac pueritiæ disciplina profectos, apud se in exercitu, militiaq. diutius fecerant commorari. Qua in re videntur fuisse elegantem illam Romanorum consuetudinem imitati: quorum more, nec cum parentibus puberes filij, nec cum soceris generi lauabantur. Et illud idem antiquos Gothos, Longobardosq. seruasse proditur: apud quos, vt Paulus Diaconus auctor est, filijs Regum, etiam ex iusto matrimonio natis, interdictum erat, vt ne quis eorum simul cum patre in publica, aut priuata mensa cibum caperet, priusquàm ad arma assumenda à peregrino aliquo Rege habitus fuisset idoneus. *Item si quis acceperit Militem de equi habenis, soluet de calonia quingentos Solidos.* Quæ quidem pœna acerba nimis, & grauis censeretur nostris temporibus; sed acerbiorem effecit iam vetustas. *Item Miles, vel aliquis de genere eius non tenetur facere pro denarijs, quos tenet, mensatam suis expensis. Sed Rex tenetur ei prouidere iuxta numerum bestiarum, quas duxerit. Quæ mensata per Ricos homines non fit, nisi propter Calonias, quæ sunt eis concessæ. Et non intrant in compoto Caualleriarum Caloniæ. Tamen intellige, infra sexaginta Solidos: Vltra autem; Regi.* Atq. hæc ipse de Militibus obseruauit. Et verò, *De omnium Infancionum Priuilegijs per Foros, vel Obseruancias eis datis*, vt idem prodit; quæ sequuntur. *Nihil Infancionibus Regni magis proprium est; quàm recipere, & non dare pro aliqua Villania, hoc est, pro aliqua seruitute. Non enim contribuunt cum peyterijs in exactionibus Regalibus, vel vicinalibus, nisi tempore guerræ. Tamen ad constructionem, refactionem, sustentationem, & reparationem portarum Villæ, Vallatuum, siue Valuartium, & Murorum, tenẽtur. Quilibet enim Infancio infra vallatam, vel muratam villam habens domum, ad prædicta, vt alij vicini, tenetur de constructione, sustentatione, & reparatione Portarum, & Murorum, & ceterorũ similium, de Obseruãtia, vt Cequiarum, Fontium & aliorum. Non tamen tenentur Regi facere Exercitum, vel Caualcatam: nisi fortè Rex iret ad Campale prælium, vel ad obsidionem Castri sui, quod infra terrã suam aliquis cõtra Regis detineret voluntatẽ. Tunc enim tenẽtur Regẽ suis expensis per triduum sequi. Et posteà redeũt, vel remanent, prout eis placuerit. Vt de condic. Infant. cap 1. lib. 5. Itẽ de vssancia cõputãtur illi tres dies, postquàm domos proprias exiuerunt secundũ quosdam. Sed contrarium est verũ. Quinimmo postquàm fuerint cum Rege. Et sic iuerunt omnes apud Tirasonã. Aliàs nihil, vel parũ valeret domino Regi ille Forus. Item*

Universidad de Deusto
Biblioteca

habent Priuilegium: quòd possunt emere à peyterijs, & Villanis, & non tenebuntur peytare, si etiam emerint Caput mansum: Vt in Foro Exeæ dicitur. Et licet in dicto Foro dicatur tantùm de emptione: idem tamen seruatur, quoquo titulo adquirant. Quare seruatur: quòd Villana nupta Infancioni pro bonis suis teneatur peytare, dum vixerint, vt Villani. Mortua tamen ea, filij eius, qui erunt Infanciones, amplius non peytabunt, per dictum Forum Exeæ, quamvis sit contra Forum. De proclamantibus in seruitutem, cap. si Villanus, in fine lib. 11. Item domus Infancionis commodata Villano, non signatur pro debito Villani. Secus esset, si teneret obligatas, vel locatas eas. In cap. vlt. de condicione Infancio. lib. 6. Item licet hereditates Infancionum pro debitis possint capi, & fieri in possessionem missio iuxta Forum, de Foro Competenti, cap. 1. non possunt aliquatenus vendi, nisi specialiter fuerint obligatæ Item si peyterius Regis in domibus Infancionis steterit commodatus; non peytabit pro domibus, vel mobilibus inibi existentibus, nec Hostem, aut Caualcatam faciet: sed pro hereditatibus Signi Regis peytabit. Item si aliquis peyterius, fuerit Exarichus Infancionis; (ideſt agrorum colonus, & arator. Is enim vocabatur Exarichus) peytabit, vt alij, & de omnibus bonis suis. Si verò in domibus Infancionis commodatis steterit; seruatur vt supra, vt dicunt quidam. Attamen sic est rei veritas, & seruatur: Quòd si peyterius Regis in Villa Regis voluerit stare in domibus Infancionis, vt Exarichus, vel aliter: pro omnibus, tam mobilibus, quàm immobilibus, & se mouentibus peytabit Regi; saluo pro hereditatibus Infancionis. Et in Caualcatam, & exercitum ibit, si hereditates possideat Signi Regis. Si verò persona dicti Exarichi, esset ipsius Infancionis, & non Regis; seruatur, quod supra dixi. Item sunt quidam, qui dicuntur Villani de parada, ideſt de conuentione; scilicet illi, qui nihil habent, nisi de bonis Infancionum; & in domibus Infancionum populati sunt cum conuentione, vt semper ibi sint. Et tales non peytant in aliquo cum hominibus Signi Regis, nec pro ganatis, neq. aquis, vt quidam dixerunt. Item domos Infancionum nemo debet violare, neq. aliquem inde extrahere, nisi sit latro manifestus, vel raptor, aut traditor. Et qui contra fecerit, est pœna sexaginta Solidos in terra noua, & vltra ..... viginti quinq. Quod intelligitur, & seruatur, si non ad iniuriam, vel damnum Infancionis inuadantur domus eorum. Aliàs pœna Cartæ pacis. Hîc consultò multa prætereo, quæ parum ad rem. Posteà verò hæc idem subiunxit. Habent & aliud Priuilegium Infanciones, quòd iuxta Regni

Regni vsanciam in Criminalibus non possunt puniri, nisi per Regem, vel Regis officiales. Et sic dominus Villæ in criminalibus causis non habet iurisdictionem in Infancionem; licet aliàs habeat iurisdictionem, & merum imperium. Item circa aduerandam Infancioniam, & auctorizandã subsunt tãtùm domino Regi: Vt de probationibus, cap. Omnis homo. Item de omnibus causis, quas Rex habeat contra eos, est tantũ iudex Iustitia Aragonũ. Idem de omnibus causis; quas ipsi habent contra Regem iuxta Foros antiquos, & Forum Exeæ. Appellari tamen potest ad Regem de Vssancia à sententia Iustitiæ, pro parte Regis, vel Infancionum. Et Rex delegabit iudicem. Item habent Priuilegium, quòd numquàm dant Boalage, vel Herbage: Vt in Foro Exeæ. Item pro Carta Saluæ communis non soluuntur Curiæ Regis, nisi triginta Solidi iuxta Forum. Quam saluam debent hodie facere secundum Forum nouum editum in Cæsaraugusta. Item in omnibus causis, quæ sunt inter Ricos homines, Milites, & Infanciones debet iudicare Iustitia Aragonum: Vt in dicto Foro Exeæ dicitur. Item tantùm seruatur hoc: Quòd si Infancio, vel Miles non subest alicui domino Villæ, vel Iudici Locali; habet locum dictus Forus. Alias coram domino Villæ, vel Iustitia, seu Iudice loci tenetur respondere. Pro quo est de Foro Compet. cap. 1. & cap. quicumq. homo. Hoc tamen intelligo in Ciuilibus, non autem in Criminalibus. Vt supradixi. Item semper Iustitia Aragonum debet esse Miles: Vt in dicto Foro Exeæ. Item possunt etiam escaliare in villis Regalibus, vbi sunt vicini tantùm: aliter non possunt, licet possint ibi emere: Vt in Foro. Item Infancio. Per quem Forum habes, qualiter potest Infancio se expedire à domino Rege, dimittendo beneficia Regi, si quæ tenet ab eo, & commendando vxorem, filios, & bona sua fidei Regis. Quam expeditionem, & Comandam debet Rex recipere, & custodire fideliter, sicut dominus naturalis. Qua expeditione facta potest cum alio, vel alijs guerram Regi facere: Saluo quod non potest ignem in terram Regis apponere: & si ad Campale bellum cum aliquibus venerit contra Regem, debet transire in adiutorium Regis cum equo, & armis: Vt in dicto Foro. Item tenetur Rex per Forum nouum, nedum bona illius, qui se expediuit, recipere in Comanda: immo etiam bona vxoris, filiorum, & vassallorum, qui cũ ipso ibunt: & quamuis fuerint expediti, non debent esse ad pugnandum, vel ad faciendum perdere Castrum Regi. Et si contra tria prædicta fecerint; fincant pro talibus, quales esse debent secundũ consuetudinẽ Hispaniæ. Et non valet eis assecuramentũ: Vt in Foro nouo. De Baronibus, & Mesnadarijs. Sed quales debent esse secundum consuetudinem Hispaniæ: dic, quod Traditores. Et hoc etiam videtur per Cartam pacis. Nam si sine diffida-

Universidad de Deusto
Biblioteca

mento talia fierent; esset proditionis pœna. Sic idem debet esse hic: cùm desafidamentum, vel expedire; in his non posit habere locum. Item hoc etiam scias: quòd expeditus, de Vssancia non remanet in Regno, nec in Senioria Regis. Et quacumq. parte anni se expediat; amittit beneficium Regis pro toto illo anno, & sequentibus. Sciendum est etiam, quod dicitur in For. De satisdando: Quòd si Infancio super hereditate moueat quæstionem Infancioni, seu demandam: debet dari fidantia Infancioni, quæ habeat casam propriam in villa, vbi est hereditas. Et quædam alia, quæ dicuntur ibi; non seruantur. Nam sufficit dare quemcumq. idoneum vicinum fideiussorem, qui habeat hereditatem in dicta villa. Vel si non potest habere vicinum fideiussorem dictæ villæ, iurando, quòd non potest habere; det de prima Cruce; vel in defectum primæ Crucis, det de secunda; & deinde per ordinem. ideſt, propinquioris alterius loci. Nam si fideiussorem, ipsius loci vicinum dare non poterat: alium tenebatur ê duobus opidis proximioribus dare. Quod si neq. id; tunc se tradere debebat custodiæ creditoris. Et hanc veteres, fidantiã de prima, secunda, & tertia Cruce appellabãt; vt in For. Corr. nẽpe à lapideis, vel ligneis Crucibus, quæ ad locorum portas, seu ad biuia poni solent. Idem de fidantia de Riedra inter Infanciones. Ita tamen prædicta intelligas, & sic seruantur: quòd ille, qui de prima, secunda, vel tertia Cruce datur; habeat hereditatem sufficientem in villa, vbi petitur, & est hereditas, ad quam agitur. Item Infancio in propria persona non tenetur iurare prima vice in quantitate, quæ sit, vsq. ad Centum Solidos: sed dabit iuratorem, qui iuret. Quia ipse Infancio non debet iurare: Vt de Iureiurando cap. Infancio. Item vsq. ad decem Solidos statur verbo Infancionis, & in sua bona fide: Vt de Iureiurando. Item Infancio, mortua eius vxore Infanciona, stantibus liberis, si secundò contrahat; potest, nisi aliam hereditatem habeat, vnam de tribus, quas dederit primæ vxori, pro dotibus secundæ assignare, meliorem tantùm. Et illam hereditatem habebunt filij secundi matrimonij. Et si tertiò contrahat; potest idem facere de tertia hereditate: vt in For. De Iure Dotium, cap. filij. lib. 6. Item habent Infanciones medietatem caloniæ homicidij, si homo Infancionis per hominem Regis, vel ê contra fuerit interfectus. Vt in For. De homicidio. cap. si aliquis. Item percutiens Infancionem Ermunium, vsq. ad sanguinis effusionem, ac sine sanguinis effusione cùm ad terram prostauerit; est calonia Ducentorum Solidorum. Sed si Ciuis, vel Villanus nedum percusserit Infancionem, sed eum occiderit: non est ibi calonia. Sed caueat sibi ab interfecti consanguineis, & amicis: De iniurijs. cap. prim. Prædicta tamen sanè intelligas: quia si ex proposito prædicta cõmitterentur contra non diffidatum,

diffidatum, & non inimicum: esset ibi pœna corporalis iuxta cartam pacis: Vi in tit. De proditorib. cap. vnico. lib. 8. Item quod dicitur, caueat sibi ab inimicis, & consanguineis interfecti: sic intelligatis, quando manifestum est homicidium. Aliàs si negaretur ante probationem; esset assecurandus per consanguineos, & amicos interfecti. Et sic vsitatur. Item obseruatur etiam argumento dicti For. De iniurijs. & alterius, quod est. De homicidio. si Infancio. Vbi dicitur, quòd si Infancio occiderit hominem Signi Regis, soluat caloniam, & caueat sibi à consanguineis interfecti. Et argumento For. qui dicit: Quòd omnis homicida per annum, & diem debet fugam arripere: & infra annum, & diem consanguinei interfecti non tenentur ius recipere ab eodem, etiam si obtulerint iuris fidantias, nisi voluerint. Sed post annum, & diem tenentur recipere ius ab eo, quod tale est iuram dare, vel homicidium: Vt dicitur. De homicidio. Item omnis. Item nota: Quòd licet iuxta cartam pacis nullus sine diffidamento debeat alteri damnum dare: attamen nec Villanus Infancionem, nec ê contra, tenentur se diffidare, si alter alterius interfecerit consanguineum. Quia dicti Fori videntur eum habere pro diffidato: dum tamen homicidium manifestum existat. Aliter si esset dubium; essent diffidamenta necessaria. Et si alius ius offerret; reciperetur eius Firma: & etiam pendente hoc dubio, esset assecurandus iuxta Regni vssanciam. Sed tamen si sine diffidamento, in dictis casibus Infancio Villanum, vel ê contra interficeret; non puniretur pœna Cartæ pacis, si posset probari dictum homicidium. Infanciones autem inter se semper tenentur se desafidare, nisi pro morte patris, vel exheredatione: De Obseruantia. Item homo Regis, mansionarius in Palatio Infancionis, excusatur ab Hoste, & Caualcata. Sed alia seruitia tenetur præstare domino Regi, si hereditatem tenet Regis: nisi in casu, cap. vlt. De muneribus agnoscendis: scilicet, si Rex concessisset ei franchitatem pro illa hereditate. Item habent alia Priuilegia Infanciones: Quòd Rici homines non possunt tollere Honorem, vel terram datam Militibus; nisi committerent, propter quæ deberent amittere, & cum causæ cognitione per vassallos ipsius eiusdem Rici hominis. Prædicta reperi, & inueni tam per Foros antiquos, & nouos, & Vssantias Regni esse Priuilegia Infancionum; licet in alio gradu, vel dignitate non sint, nisi tantùm in Infancionatu. Licet autem generaliter dixerim, Infanciones non habentes Iudices Locales subesse in criminalibus causis, & ciuilibus Iustitiæ Aragonum: attamen si talis fuerit Infancio, quod de eo non debeat fieri iustitia corporalis, vt fortè quia Nobilis, Ricus homo, vel omnis Miles, vt quidam dicunt; Iustitia Aragonum debet

Universidad de Deusto
Biblioteca

iudicare, eum talia commisisse, sed non condemnare. Quia Rex debet eum capi facere, & captum detinere, dum voluerit; vt in Carta pacis continetur. Item si Miles, aut Infancio aliquem occiderit, qui non sit Miles, nec Infancio sine diffidamento, & concorditer: non debet iudicari Traditor secundum cartam pacis secundum quosdam. Sed si Villanus, vel Ciuis interfecerit Militem, vel Infancionem, aut Villanus Villanum, vel Ciuem sine diffidamento concorditer; esset Traditor: vt quidam dicunt Iuxta cartam pacis. Quamuis videatur innui hoc in cap. De proditionibus, lib. 6. quòd omnis quicumq. cuiuscumq. condicionis sit, qui concorditer (ideſt, data opera, vt ego intelligendum arbitror) *non suum inimicum interfecerit; sit traditor: licet non dicat hoc textus. Sed licet dictus Forus sit positus in cap. De proditionibus: attamen non ponitur in Foro pœna proditionis. Tituli enim Fori non faciunt ius, vt est videre in præsentibus Capitulis. Item habent aliud Priuilegium Infanciones: quòd si ducunt Villanam in vxorem, debebitur ei honor, vt Infanciona, dum vir eius vixerit, vel viduitatem seruabit: Saluo quod peytabit pro bonis, quæ habet ipsa Villana.*

Idem autem Salanoua alio in loco de Mesnadarijs hæc etiam subiunxit. *Licet sic generaliter supra loquutus fuerim; sic tamen tenetur secundum antiquam Obseruantiam: quod Mesnadarij propriè sunt illi, qui filij, vel nepotes, vel ex recta linea nobilium descendunt. Istis talibus debet dari Mesnaderia: alijs verò dantur aliquoties Denarij pro seruitio, & non pro Mesnaderia. Nam secundum veram veritatem filius Rici hominis, nisi succedens in Baronia, non debet tenere Honorem: sed debet tenere Mesnaderiam. Et talis Mesnadarius non debet esse Vassallus, nisi Regis.* Hæc itaq. in veteribus Salanouæ monumentis, quæ manuscripta exstant, vulgòq. Obseruantiæ illius appellantur, de Ricis hominibus, Militibus, ac Infancionibus tradita reperiuntur. A quibus nequaquam dissentire visus est Iacobus Hospitalis, præclarus nostri iuris interpres in ijs, quos sexaginta ferme annis post Salanouam, de nostris legibus edidit Commentarios, Ioannis Lupi Sessesij Iustitiæ Aragonum temporibus; cuius locum tenuisse proditur. Quos omnes sequutus est Bages: qui auorum memoria eandem quæstionem ijsdem omnino verbis pertractauit. Verumtamen hæc omnia ab illo fonte, & capite fluxerunt, Vitali nempe Episcopo: ê cuius scriptis ceteri, quæ digna iudicarunt, selegerunt. Atq. nos id ipsum facere necesse erit; nouosq. interdum locos scrutari: vt quæ à scriptoribus concisa hactenus breuitate de huiusmodi argumẽto tradita feruntur, in Annaliumq. monumentis adstricta illa continentur verborum,

ac rerum comprehensione; nostra modò interpretatione si non ornatiùs, planiùs saltem, & apertiùs exprimantur. Vt igitur antiquam Ricorum hominum dignitatem ipsius nominis magnificentia metiamur; Rici homines, quemadmodum explicauimus, Barones etiam apud nos olim vocati fuêre ab illis opidorum assignationibus, quæ fiebant ipsis, ex ijs, quæ nostri ê Maurorum manibus vi extorquebãt. Eas enim nõ vnius, sed plurium opidorum coaceruationes, dum vni Rico homini assignabantur, Baronias nominabant. Ipsum verò Ricum hominem, qui eis potiebatur, Baronem: quasi beatum hominem: ne nominis interpretationem à Vitali traditam respuamus. Iuxta veteres enim illius Suprarbiensis Fori, quas supra intexuimus, Tabulas, quæcumq. à Mauris vindicabantur opida, inter Ricos homines, Milites, ac Infanciones distribui ius erat. Neq. verò ea perinde Ricis ipsis hominibus tribuebantur, ac si Regibus ibidem nulla pars reliqua esset. Id enim videretur absurdum. Quamquàm autem contrarium decreuisse visus est Vitalis, dum ait: *Omnes ciuitates, ac villæ tam maiores, quàm minores debent Ricis hominibus pro suis stipendijs assignari*: illud ita intelligendum arbitror, vt omnes Ciuitates, ac Villæ stipendiaria vectigalia ex certa parte, ac rebus sibi imposita, Ricis hominibus pro alendis Militibus penderent. Nihilominus tamen Reges in eisdem locis, & multa alia vectigalia exigebant, quorum censibus domesticos suos Milites sustentabant. Quæ autem ea essent, quæ vero Ricorum hominũ, non proditur. Nonnulli tertiam locorum partem Ricis hominibus dari solitam opinantur. Vt colligitur autem ex varia priscorum monumentorum obseruatione, alijs sic, vt Vitalis perhibet, alijs secus, nec ijsdem vno semper, ac eodem modo videntur attributa. Quin & quandoq. integra opida comperio in Ricos homines fuisse collata: quandoq. etiam ipsos Reges alia sibi integra reseruasse. Omnia autem existimo vnicuiq. pro sua rata portione, perinde vt dari iuxta depactas leges debuerant, obuenisse. Neq. tamen dubito, quin si quæ exstant alienigenis factæ locorum largitiones; ab ipsis Regibus ê sua illa Regali parte factæ fuerint: alioquin maximè hominibus nostris fraudi fuissent. Sed interdum confusè acta res est. Hæc autem olim vulgaria fuisse ipsorum vectigalium nomina obseruaui: *pechas: questias: pedidos: exercito: caualgada: monedage: çofras; calonias; azemilas: fonsaderas.* Ac dum liberabantur ab eis; *redemptiones*, eas liberationes vocabant; singula nempe à singulis rebus, quibus imponebantur, vel liberabantur, deprompta. Et quod summum est, nonnulla opida Ricis hominibus, quas

Universidad de Deusto
Biblioteca

bus, quas vocabant, *Cenas*, ipsorum Regũ more persoluebant. Quæq. verò ea essent, perinde vt Ricis hominibus assignabãtur, quasi in feudum honoratũ dabantur, eisdem. Vnde Honores, quòd in honorẽ darentur, sunt vocata. Atqui dum nos ea varijs in locis honoraria iura nominamus; non ita accipi volumus, ac si Edicta, leges ve Prætorias fuisse, vel ad earum similitudinem efficta, existimemus. Sed quòd, licet in honorem; non tamen doni, aut muneris, sed debiti loco, ex patrio definito iure Ricis ipsis hominibus tribuenda essent. Et verò apud nos Villarum nomine (ne eius amphibologia quemquam decipiat) lauta quæq. opida comprehenduntur. Militum autem vox, & Infancionum id sonat; vt priori, Equestris Ordinis viros nuncupemus, quos vulgari sermone, *Caualleros*: posteriori verò, quos vocare solemus, *Hijos dalgo*. Sed quia, vt ad Ricos homines redeamus, magnæ eorum res agebantur in istis vectigalibus exercendis, quô eorum exactio facilius fieret, in eisdem opidis Rici homines iura dicebant: ad eamq. rem Zaualmetinas in ciuitatibus; in opidis autem Baiulos creabãt: qui ordinariam iurisdictionem habebant, omniaq. prætorio quasi iure liberabant. Id enim est, quod Vitalis testatur, *Curias eorumdem locorum pro Ricis hominibus regere, & tenêre*. Et inde factum est, vt qui Rici homines, passim in antiquis Priuilegijs nominati inspiciuntur, *Senior in Zaragoza*, *Senior in Alagone*, *Senior in Tirasona*, *Senior in Barbastro*, alijsq. his similibus nominibus designati; eos in singulis illis opidis huiusmodi iurisdictionem habere, ipsa illa Seniorum voce declaretur. Qua de re ex nostra antiquitate exempli caussa proferam nonnulla, in quibus magnæ, & illustres reliquiæ apparent pristinæ istius Ricorum hominum dignitatis. Sunt autem, quæ in extrema parte veterum monumentorum apponi consueuerunt huiusmodi. *Regnante Comite Raimundo in Ciuitate Cæsaraugusta, & mandante eandẽ Ciuitatẽ per illius manus Senior Lopiz*. Siquidẽ Seniorẽ hũc Lupũ Raimũdo Berẽgario Barcinonẽsi Comiti, Petronillæ Reginæ marito, acceptissimũ fuisse constat: & ipsi itidẽ Ranimiro Regi. Alibi enim, sic de eodem: *Dominus Ranimirus regnabat in Aragõ, & sub eius imperio mãdabat hãc vrbẽ Lop Senior*. Et de quodã Palazino: *Regnãte Comes de Barcelona in Aragõ, & in Zaragoza per manũ eius Palazin Principe*. Iã vt Rici homines hoc quoq. Principũ nomine honestarẽtur. Istius autẽ Palazini hanc etiam alio in loco mentionem inueni. *Palazin Senior dominabat Zaragoza sub iussione Comitis*. Quinimmo & ipsi Reges quandoq. ad ipsorum Ricorum hominum instar vocabantur Seniores; vt pote:

vt pote: *Imperator Senior de Zaragoza; & Petro Atares per illo*. Tum etiam: *Hoc tempore Rex de Leon Senior in Zaragoza, & Lop lopiz per sua mane*. Siquidem dum, Alfonso Imperatore, qui Cæsaraugustã cepit, interempto, eandem Vrbem Legionensis Rex, Alfonsus etiam vocatus, vt diximus, occupauit. Quod apertiùs est expressum his verbis. *Regnante in hac ciuitas Rex Alfonsus*; *Ranimirus in Aragon, & in Suprarbe*; *Lop Lopez Senior in Zaragoza per manum de Rege de Castella*. Vnde etiam Suprarbij vocem non recentem, aut nouam, sed illustrem, ac veterem apparet exstitisse. Quin & in vno, eodemq. opido diuersis Ricis hominibus diuersi Honores dari consueuerunt: qui singulis solebant definitionibus designari. Quale illud est, quod nuper in vetusto Priuilegio perlegi. *Vicecomes Gasto Senior in Zaragoza: & Rothrõ Senior in illa parte, quæ dicitur Sancti Saluatoris: & Lop Senior in Quarton de Zaragoza*. Hæc enim, aliaq. id genus in priscis monumentis reperiuntur vno, atq. eodem loco, & tempore annotata. Et Testiũ, quos vocabant, Confirmatorum, in veteribus Priuilegijs nominandorum antiqua formula hæc erat: de qua in Præfatione disputauimus. At *Quarton*, vocabulo, quartam Vrbis partem designatam opinor: nisi *Quarte* opidum intelligamus, ita à quarto lapide, quo ab vrbe distat, appellatum. Deniq. cùm ex huiusmodi vectigalibus alia in grano, vt loquitur Vitalis, ideſt, in fructibus imponerentur; alia autem in pecunia: quæ in fructibus exigebantur; præclara ducebantur, & maiora, quòd in maiorem possent illius, cui pendebantur, quæstum conuerti. Ex his autem, quæ in pecunia; non tantum illi commodi redundaret. At quibus vectigalia in grano imposita assignabantur huiusmodi; ijs frequentiùs ea, quam retulimus, iurisdicundi potestas attribui consueuit; ne opportuna, quæ oporteret, ad ea faciliùs exigenda deesset auctoritas. Quô enim illa erant incerta magis, cùm ex quota fructuum parte soluerentur: eô magis prompto, & expedito, ne corriperentur occultè, iuris indigebant remedio. Itaq. vt conijcimus, ea Seniorum vox, quæ priùs senectutem, atq. extremam ætatem præ se tulit: hanc posteà indicabat Ricorum hominum in ipsis opidis potestatem: vt qui se in eis Seniores vocarentur, demonstrarent, se habere in singulos eos, sibi contributos locos, huiusmodi dicundi iuris facultatem. Seniorum autem vocabulo olim Iudices significatos fuisse, vel ex ea Fori illius apertè colligitur inscriptione: quæ cùm hodie Latinè reddita, *De iurisdictione omnium Judicum*, inspiciatur; in antiquis Foris manuscriptis, Hispanis hisce verbis posita reperitur. *De la Senioria de los Seniores*. Nostræ enim

Universidad de Deusto
Biblioteca

enim veteres leges, quæ modò Latinè exstant conscriptæ, priùs vernacula lingua editæ fuerunt: posteà per Salanouam de Regis, ac Regni consensione ex Hispano in Latinum sermonem commutatæ. Iā verò vectigalia huiusmodi tam quæ in fructibus, quàm quæ in pecunia exigebantur; ita erant Ricis ipsis hominibus assignata, vt ex eis tenerentur decreta iam Militibus stipendia numerare. Pro pecuniarum enim summa, Militum numerus describebatur eisdem, ad eam scilicet rationem, vt pro singulis Quingentis Solidis annui reditus, qui summam conficiunt quinq. & viginti, vt loquimur, Scutorum, singulos Milites alerent, & sustinerent. Ipsis autem Militibus plerumq. solebant singulæ eorum stipendiariæ portiones in agris, domibus, ac vacuis tandem possessionibus assignari, quibus Rici homines donabantur à Regibus. Quô autem illæ firmæ, ac stabiles ipsis Militibus, ac posteris remanerent; sollemnes adhibebantur interdum contractuum, & instrumentorum, vt loquimur, stipulationes: quarum hodie nonnulla reperiuntur exempla. Quale illud est, quod in Tabulario Ecclesiæ *de Pilari* continetur: quo idem ille Vicecomes Gasto, Senior, vt inscribitur, *in Zaragoza*, subdititium sibi Militem, quòd strenuè in expugnatione illius vrbis dimicasset, afficiebat quibusdam domibus, & agris, quos quondam possedisset Arabs præcipuus, Alchayde Aben Alimen, vt idem perhibet, vocitatus. In extrema autem ipsius Donationis parte hæc verba subiunxit. *Do tibi omnia supradicta bona, salua mea fidelitate, & de meo domino Ildefonso Rege, qui nobis ea dedit.* Alia etiam simillima exstant nonnulla, quæ Militibus irrogabantur, quòd se in medios hostes, vt in eis commemoratur, ad perspicuam mortē pro salute exercitus iniecissent. Quæ omnes huiusmodi stipulationum formulæ nō loqui solummodò, sed personare etiam videntur pristinam illam, & Ricorum hominum in Reges, & Militum in Ricos homines fidelitatem præstandam. quasi non satducerent futurum, vt eorum omnium integra, ac fidelis mens in factis, & commissis, si non in ijsdem ipsis scriptis spiraret. Hi igitur Milites illius Rici hominis cogebantur accîtu, cuius stipendia merebantur. A quo, si deficiebant; poterant statim ijsdem omnibus stipiendijs mulctari. Propterea vulgari sermone, *Caualleros vassallos de los Ricos hombres*, vocabantur. Ipsæ verò singulæ eorum stipendiariæ portiones, *Caualleria de Honor*. Ceterùm Reges ipsi pro rata eorum portione tenebantur de subsidijs Regij patrimonij alios quoq. Milites sustentare. Verùm hi, quia Palatini, ideſt de Regis domo erant, quam veteres Mesnadam appellabant; Mesnadarij Milites sunt vocati: vt diuersis hisce nominibus, diuersi ipsorum Militum notarentur status. Quamquàm enim omnes genere idem erant, parte tamen, & specie differebant multum. Ricorum namq. hominum dignitati proximus erat Mesnaderiorū iste Militaris, seu Equester Ordo. Quibus quæ dabātur à Regibus stipēdia, vt à prioribus etiā nomine differrent, *Caualleria de Mesnada*, seu *Mesnaderias*, vocari consueuerunt. Sed paulò post de his. Rici homines ergò suis Militibus stipati tanta auctoritate incedebant, vt Regibus penè videretur æquales. Signiferos enim ante se, ipsorum Regum more, gestabant, singulos quos vocabant *Pendones*, aut, *Señeras*, amplissima summæ eorum dignitatis Insignia, præferentes. Vnde & ipsos Ricos homines videmus in antiquis monumentis passim *Ricos hombres de Señera*, vulgari nostra lingua nuncupatos. Regibus assidebant frequentes in consilijs. Ex communi namq. illorum præscripto Remp. administrari ius erat. Ipsi præterea, Principes quandoq. vt demonstrauimus, vocabantur. Eorum autem filij, Infantes interdum, quemadmodum & filij Regū, appellati cernuntur. Atq. inde credimus ipsorum Infancionum nomē dimanasse. Nam quo pacto ab homine homūcio, quasi pusillus homo, deriuatur: eodem prorsus ab Infantibus Infanciones, quasi Infantes inferiores, dicti fuerunt, ipsorum Militum filij. Hi enim, eorumq. posteri propriè apud nos vocantur Infanciones. Milites enim, cuiuscumq. Ordinis sint siue Ricorum hominum, siue etiam Mesnaderiorum, ij dicuntur tantùm, qui sunt Militiæ auctoramento honestati, atq. vt vulgò loquimur, *Los que actualmente son armados Caualleros*. Vnde illud Molinii in Verbo, Infancio. *Infanciones nascuntur apud nos; Milites verò fiunt, seu creantur. Quia sine creatione actuali, seu promotione ad Militiam, nullus potest esse Miles. Vt in For. De creatione Militum.* Itaq. Infancionum nomen inde tractum conijcio. Non enim placet, quæ ab eodem Molino traditur nominis, & generis Etymologia huiusmodi. *Descendunt Infanciones à filijs Regum, qui dum sunt in infancia constituti; non Reges, sed Infantes consueuerunt in Hispania nuncupari. Ex quibus Infantibus paulatim posteà descendentes, quasi corrupto vocabulo Infanciones consuetudo Hispania appellauit.* Sed ea in re Molinus eodem, quo Vitalis, captus est errore. Vitalis enim subtit. *De condicione Infancionatus.* eadem quæ me paulòante dixi prolaturum, his verbis testatur. *Regū filij dū sunt in infancia, vel pueritia cō stituti, non Reges, sed Infantes consueuerunt, & præcipuè in Hispania appellari. Ex quo contingit, quod qui ex Rege genitus ad talem statum, deficiente*

Universidad de Deusto
Biblioteca

ciente sibi Regno, non valeat peruenire, quòd Rex dici valeat cum effectu: in ea nuncupatione remaneat, quantumcumq. processerit in ætate, quam à principio est fortitus. Vnde contingit, quòd tales, qui Regnum ratione originis promerentur, Regnum tamen nequeunt adipisci: Infantes, quamdiu Reges non fuerint, appellentur. Ex talibus ergò posteà paulatim, Infanzones, quasi ab Infantibus genitos cõsuetudo Hispaniæ appellauit. Qui quasi corrupto vocabulo sunt dicti Ermunij, idest immunes ab omni genere seruitutis. Haud namq. illa videtur ratio probabilis, vt æquè possit ea nostrorum Infancionum nominatio, quorum numero, ac multitudine Aragonum semper Regnum redundauit; ad Regalis prolis an gustias tantùm, filiorumq. Regum exiguos angulos reuocari. Non enim solius Regiæ prolis cultu tam fecunda potuisset stirps seminari, quàm ipsa exstitit Infancionum. Neq. in Hispania olim tot Regnorum stemmata viguêre, ex quibus tam magna eorum oriri posset caterua: nisi fortè in vniuersas ciuitates, opida, ac domos multitudinem Regum, qui Infancionum sobolem à se gigni, & propagari curarent, inducamus. At verò Ricorum hominum filios, Infantes, antiquitus appellari solitos, præterquàm quod in veteribus monumentis obseruauimus: illud exstat præclarum Petri Portugalensis Comitis, quod Surita in suis Indicibus refet, testimonium. Adhæc Ricis hominibus ipsis maiorum more, institutisq. concedebatur, vt sese possent, dum ipsi vellent, à nostrorum Regum iure, & potestate, quasi nodum aliquem, expedire: neq. expedire solùm, sed dimisso priùs, quo potirentur, Honore, bellum ipsis inferre; modò ne contra Regis personam decertarent, ne ve eidem periculum capitis, inflammationem, aut excisionem castri molirẽtur. Quodcumq enim huiusmodi oppugnationis genus inferretur; debebant penitus propulsare. Reges verò Rici hominis sic expediti vxorem, filios, familiam, res, bona, & fortunas omnes in suam recipere fidem tenebantur. Neq. vlla erat eorum vtilitatis facienda iactura: quinimmo, quod summum erat, & largitionis recipiendæ promissio. Poterant quoq. Rici homines, si Rex non indigeret eorum adiumento; peregrino alteri cuicumq. Regi, cum suorum Militum copijs, subsidio proficisci. Quod ipsis nullo pacto impediri poterat, nec perturbari. Porro colonos suos, quos vocabant, *Iuueros*, ab eo, quod vulgò ferebatur, *De hueste, y Caualgada*, seruitio liberabant. Erãt autem hæc, vt ita dicam, duo proclamationum genera: quæ omnes ad arma confestim capienda, Regemq. stipandum compellabant. Ac posteriori quidem, vnius diei, ac intra illius regionis fines, quibus

quibus Rex adesset: priori verò, plurium dierum, & extra fines eos, pendebatur seruitium. Ad reprimendos siquidem repentinos, ac vehementes hostium impetus, si qui immittebantur in patriam; is illis temporibus parandi quamcitò nostrorum equitum, ac peditum copias melior inuentus, ac constitutus est modus. A quo cùm vix vlli exempti, aut liberi censerentur: Rici homines, magni æstimabant, immunes suos habere colonos; ne arationibus agrorum desertis, solita ab ipsis exigere vectigalia nequirent. Ad bellum ire cogi non poterant, nisi id ipso Rege duce gereretur. Is enim solus ipsis præponi debebat imperator. Deniq. ita latè apud nos olim Ricorum hominum patuit potestas; vt Regibus vix subdititij, sed pares viderentur, ac socij. Quod præclarè, tametsi breuiter, Alfonsus III. his verbis expresit, to tamq. veteris illius Reipub. nostræ, ac temporum formam; dum grauiter de subito quorundam Ricorum hominũ à se discessu, præcipitiq. profectione questus, Priorem Dominicanum, fratrem Valerium, misit, vt eos, quibus rebus posset, sibi conciliaret. Dolebat enim à se illos quorumdam, vt asserebat, perfidia esse distractos. Ita autẽ ea de re conquerebatur: quemadmodum Surita in Annalibus annotauit. *Que lo hauian desamparado los Ricos hombres, que con el estauan: creyendo boluer a lo antiguo, quando hauia en el Regno tantos Reyes, como Ricos hombres.* Tam magnum quondam Ricorum hominum nomen fuit, tam magna species, tantaq. apud nos dignitas, & amplitudo, vt ab ipsis Regibus Reges censerentur. Verumenim verò eorum duplex ratio fuit. Alteri enim Rici homines *de* natura dicti sunt; quorum certæ fuerunt descriptæ, ac designatæ familiæ: Rici homines autem *de* Mesnada alteri; quorum longior numerus fuit, & incertus. Et hi omnes quamuis posteà non multum genere differre visi sunt; sed in eo ipso minimè censebantur pares. Nam Rici homines *de* natura habiti sunt semper antiquiores. Eosq. persuadeo mihi à duodecim illis Senioribus, qui in primo Interregno Reipub. nostræ moderatores fuerunt, originem potiùs duxisse, quàm ab alienigenis, externis ve populis: tametsi video posteros nonnullos ex ipsis, in eo se potissimùm gloriari, quòd nobilitatis suæ peregrinos, aut aduenas, multos post annos, habuerint auctores: cùm antiquum illud, cuius initio intexuimus Tabulas, Suprarbiense Ius vetaret plenissimè, ne qui perhibentur ab eis gentiles sui, possent, si aduentitij fuissent, lautissimis patrimonijs, quæ ipsi nunc possident, impertiri. Nec caussa est vlla, meo quidẽ iudicio,

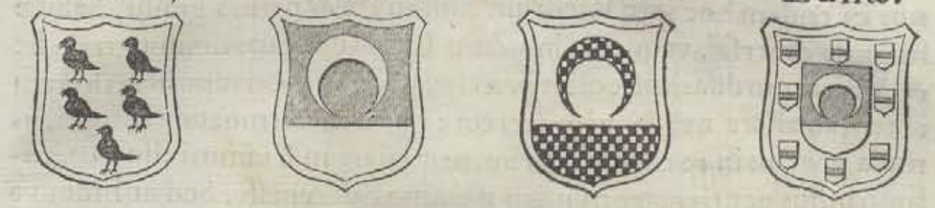
cur velint, generis sui antiquitatem portentosis, aut fabulosis initijs illustrare; neq. cur etiam externam nobilitatem domesticæ nobilitati anteponant. Iam verò vt missa hæc faciamus, vtrorumq. familias, & Armorum, quæ hactenus inueniri potuerunt, Insignia statui, honestatis, & amplitudinis gratia, æquum esse annotare: vt quæ illarum laus quondam floruerit, eam, qui nunc ipsius stirpis sint, cupidiùs persequantur; ac quô se inspiciant ceteris familijs excelsiores, eô etiam clariora dent naturæ, atq. humanitatis indicia. Non autem ex sermone hominum recenti, sed ex Annalium vetustate eruenda hæc esset vniuscuiusq. illarum nobilitatis memoria. Sed ne ea ex meo deprompta sensu videatur, Indices sequar Suritæ: qui se eadem deprompsisse affirmabat ex priuatis cuiusdam Martini Alpartilij, egregij antiquarij, de huiusmodi argumento conscriptis monumentis. Quibuscum etiam alia vetustissimi illius D. Petri Garsiæ Carinienæ, de quo supra feci mentionem, quæ apud nostrum D. Rudericum Zapatam, cùm omnibus bonis artibus excultum virum, tum nostræ antiquitatis diligentissimum inuestigatorem, manuscripta exstant, videntur consentire. Quamquàm autem à Cariniena ipso feruntur scripta: neq. enim id dubito: arbitror tamen in ea nostros ipsos Benedictum Papam, ac Martinum Regem, quod quisq. illorum potuit, contulisse in sermonibus illis, quos constat ab ambobus habitos fuisse hac de re. Etenim Ann. Chr. ∞ CCCXCVII. cùm ad Auinionem conuenissent, & quadam die post cenam in præclarum hunc de antiquis nostris familijs sermonem, D. Vgone Anglesola, alijsq. scisitantibus, incidissent: memoriæ proditur, eos veteris istius Historici volumen poposciisse tunc, illudq. diligenter euoluisse totum, & vniuersa, quæ in eo scripta fuerant, comprobasse. Atq. eo tempore ab ipsis suspicor notatiunculas, quæ exstant, fuisse ad illustrandam veritatem adhibitas: quòd vterq. eorum plurimum istius rei scientia pollêret; ac quô longè ceteros ætate anteibant, eô essent ab ipsa quoq. vetustate facti peritiores. Istius verò Carinienæ licet nobis incerta sunt tempora; tamen annis multis fuit ante ipsum Martinum Regem: atq. vt ex illius scriptis colligitur, Alfonsi Sapientis Castellani Regis ætate coniunctus. Vnde fit, vt argumentum hoc, tot grauissimorum virorum auctoritatibus illustratum, nullo egeat testimonio grauiori. Et facile credam, Carinienam hunc illius Carinienæ gentilem fuisse, qui ipsius Benedicti Papæ cubicularius fuit. Sed præter nominis similitudinem certi nihil habeo.

Rici homi-

Rici homines igitur *de* natura, quorum certas designatas fuisse familias memoraui; quasi maiorum gentium patricij fuêre. Hi autem à scriptoribus ipsis perhibentur.

RICI HOMINES DE NATVRA.

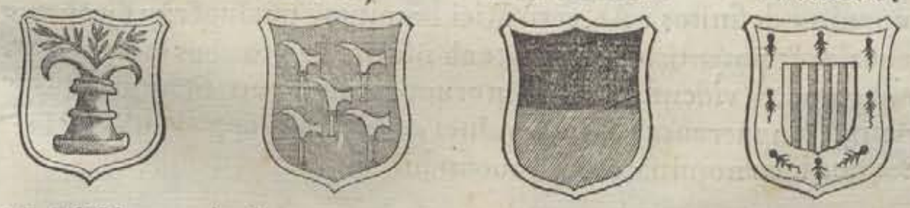
Cornelij: Lunæ: Lunæ: Lunæ:

Azagræ: Vrreæ: Alagonij:

Romæi: Focij: Entenzæ: Lizanæ.

Nobilissimæ enim Lunarum gentis, in hoc ipso Ricorum hominũ *de* natura gradu, tres olim fuisse familias obseruaui; totidẽ Armorũ Insignibus, quæ annotãtur, ac patronymicis quoq. nominibus hisce distinctas. Priores siquidẽ, *Martinez de Luna*: alteri, *Fernandez* seu, *Ferrench de Luna*: posteriores autẽ *Lopez de Luna*, dicti sunt. Omnes tamen ab vna, & eadẽ stirpe, vt mihi quidẽ persuadeo, profecti. At verò Azagrarũ singularẽ modestiã nefas esset silẽtio præterire, quam in suis inscriptionibus adhibebant. Nã cùm Sanctæ Mariæ *de* Albarrazin, clari, & nobilis, ita vocati, opidi dominarẽtur; verborũ pia notatione traducta, profitebãtur se esse, *Vassallos de Santa Maria, y Señores de Albarrazin*: debitã humilitatẽ etiã cũ amplitudine denotãtes. Et in Vrrearum illu-

 strissima

Universidad de Deusto
Biblioteca

strissima gente illud idem, quod in Lunis, factitatum video. Neq. enim plures, etsi eiusdem gentis, familiæ ab hoc Ricorum hominum *de* natura cœtu arcebantur. Siquidem cùm ipsorum Vrrearum duæ quoq. fuissent olim familiæ præstantes, singulis ditionibus honestatæ, altera trans Iberum, & cis Iberum altera constitutis, quæ nunc sub vniusamplissimi Arandensis Comitatus titulo, & imperio comprehenduntur; tametsi ambæ ipsæ genere, & nobilitate censebantur pares: nihilominus in eodem hoc ipso Ricorum hominum *de* natura gradu, habitæ fuerunt diuersæ. vt quemadmodum Lunarum, quas diximus, tres; sic & Vrrearum duas fuisse olim præcipuas familias certum sit. Alteram autem ab altera nequaquàm secreui: quòd in Armorum Insignibus nulla prorsus in re eas inuenerim, neq. etiam in Eximini illo vsitatissimo ipsius gentis patronymico nomine discrepasse. Sed fit inde, vt hac Vrrearum adhibita distinctione, quæ re vera fuit; cùm Ricorum hominum *de* natura duodecim fuisse familias eruamus; probabilius sit, quod paulò ante diximus: nempe Ricos homines hosce *de* natura à duodecim illis Senioribus, quibus nostræ in primo illo Interregno constitutæ Reipub. commissa fuit cura, proficisci: quandoquidem in eis ad eundem etiam illum ipsum duodecimum numerum species permansit. Itaq. affirmare possumus, eos non casu habitos, sed magna illa ex caussa fuisse, & dignitate, & numero, iam ab ipsis Regni primordijs, definitos. At verò Rici homines, qui superioribus pæne æquales & potentia, & nobilitate ab ijsdem scriptoribus memorãtur; mihi quidem videntur quasi minorum gentium patricij: atq. vt à prioribus distinguerentur, Rici homines *de* Mesnada appellati. Quos placet hoc loco nominare. Sunt autem hi.

RICI HOMINES DE MESNADA.

Verguæ:

Mazæ:

Tramacetij:

Atrosillij:

Antillionij:

Antillionij:

Ortizij:

Atorelliæ:

Atarefij:

Tizonij:

Caxalij:

Sanctacruzes:

Pardi:

Castellizuelij:

Huertæ:

Podij:

Peraltæ:

Vidaurij:

Peniæ:

Sessesij:

Ahonesij:

Najæ:

Benauentij:

Ayeruij:

Stadæ:

 Calasanzij:

Universidad de Deusto
Biblioteca

Calasanzij: Espesij: Alcalæ: Artuselliæ.

Ac posteriorum huiusmodi Ricorum hominum *de* Mesnada longior, quàm illorum *de* natura, ac numerus etiam tam certus non fuit. Alias enim plures ipsorum *de* Mesnada illustres, ac veteres familias obseruaui. Neq. ausus essem omnes, ex posterioribus his, Ricos homines fuisse affirmare, nisi id viderem ab eorum, quos supra dixi, auctoritate approbatum. Me enim in hanc mentem sola impulit illorum fides: quorum testimonijs, non sensu meo, quemadmodũ initio sum præfatus, vniuscuiusq. familiæ gradum metiẽdum constitui. Sed mihi nequaquã propositũ est modò de singulis earũ originibus disputare. Eam enim rẽ arbitror ex Annaliũ monumentis, ac nostrorũ Regũ Cõmẽtarijs exquirendam. Placuit autem adhiberi hunc à me perpoliendi solùm, & ornãdi huiusce operis caussa laborem; ac veteres tantùm Ricorũ hominum familias recẽsẽre, earumq. nobilitatis, quæ hactenus inuenire potui, Insignia annotare: non autẽm de illarũ antiquitate differere. Ea enim in re, tamquã ratis in mari immenso, nostra veheretur oratio: neq. tã explorata ea ratio est, quàm videtur. Quamobrem emergam me ex his vadis: cùm ceteros videã lubricã hãc quæstionẽ silẽtio præteruectos. Ricis hominibus igitur ius antiquũ erat in omnibus ciuitatibus, atq. opidis Aragonũ, maxima vectigalia pro Militibus alẽdis assignari. Quæ vocabãtur Honores: quia in honorẽ, vt sæpe dictũ est, cõferebãtur. Hi ergò nequaquã poterãt ab vnius Rici hominis imperio abdicari, quin statim alteri Rico homini addici oporteret. Neq. verò quis eorũ poterat ad solius Regis nutũ ab eo circulo perpetuò subduci, tametsi id Vitalis videatur attestari. Cõtrariũ enim elicitur ex antiquis legibus, ipsius tẽpore, promulgatis, quib⁹, id Regi facere, est nefas decretũ Abiudicari autẽ poterãt, si aliquis ex infrascriptis septẽ casibus incidisset: quos in hũc locũ cõferẽdos statui, quia diffusi in ipsis legibus cõtinẽtur. Sũt autẽ hi:

Siquis non Infancionem, aut ciuitatis immunis non ciuẽ Militiæ authoramẽto honestabat. Tũc enim Honorarijs illis iuribus, quæ alijs sui Ordinis patebant, excluſus perpetuò cẽsebatur. Vt in For. 1. & 2. *De creatione Militum.*

Tum:

Qui Honorem sibi commissum faciebat deteriorem, seu à vectigalibus suis opidis insolita stipendia cogebat; Regis prorsus subiacebat nutui: nec deinceps vmquàm, Rege nõ libente, in circulari illo Ricorũ hominũ cœtu admittebatur, si requisitus differret, illata huiusmodi dãna resarcîre. Vt in For. vnic. *De stipẽdijs, ac stipẽdiarijs.*

Tumetiam:

Si stipẽdiarias illas Militares portiones, in singulis sibi cõtributis opidis designatas, aut numero exhaustas, aut extenuatas cẽsibus sustineret; supremo illo munere spoliabatur perpetuò. Vt in For. sub. tit. *Quòd Barones Aragonũ teneantur.*

Nimirum, vt fraudãdi spe omni sublata, eorum numerus integer esset, quos neruos esse Reip. statuebant. Porrò autem:

Qui Regis mandata malitiosiùs gereret sui quæstus, aut commodi gratia, vel fortè negligentiùs; summum admisisse dedecus statuebatur, Honoremq. amittebat: dummodò id in maximi ponderis, ac momenti re esset. Si verò in vnius ad quinq. dierum seruitio defecisset à Rege; stipendiorum vnius anni mulctabatur pœna. Vt in Obs. 5. 6. 7. *De condicione Infancionatus.*

Prætereà:

Qui se alterius Principis fœdere obstringebat; priuabatur Honore: nisi à Rege priùs veniam petijsset. Vt in Obs. 8. eod. tit.

Tunc autẽ illi venia erat necessariò danda, omnesq. illius fortunæ in Regiã fidẽ, quemadmodũ exposuimus, recipiendæ. Adhæc etiã:

Qui aduersus Regem, illiusq. ministros non eam, quæ debetur, cui subiecti sumus lege naturæ, reuerentiam adhiberet, ab omnibusq. adhibendam curaret: amissi Honoris damnabatur iudicio. Vt in Obs. 9. eod. tit.

Vsq. eô maiores nostri Regibus obtemperandum duxerunt. Solummodò enim eorum acerbitatem mitigandam; potestatem verò perpetuandam, reuerendam, ac obseruandam curarunt. Deniq.

Qui iuratus, aliquem Infancionem esse, falsò retulisset; nedum Honoris expers fiebat, sed in perpetuum seruire vectigalibus premebatur. Vt in Obs. 10. sub eod. tit.

His de caussis ergò antiquo iure poterant, qui dicebantur Honores, Ricis hominibus nostris abrogari. Verùm id non sat erat de solius Regis sententia decerni. Nam vniuersi Senatus oportebat, publiciq.

Universidad de Deusto
Biblioteca

consilij decretum accedere: vt in Salanouæ scriptis apertè continetur. Qui verò ita priuabatur Honore, in Mesnaderiorũ Ordinẽ descẽdebat, nisi forsan fuisset fedissimo illo crimine falsi notatus. Tũc enim ipsi infima perpetuò plebeiorum hominũ condicio impẽdebat. Atqui Rex inter Ricos homines iure poterat solus, Honores illos vertere, ac mutare. Non enim eorũ perennes erãt in singulis familijs cursus, nec perpetui. Et de hac Honorum inter ipsos Ricos homines mutatione Vitalis illa intelligenda sunt verba, dum ait. *Condicio autem Regis circa Ricos homines dignoscitur esse talis, vt quomodocumq. sibi placuerit, & quotiescumq. eos destituat. Qua destitutio sit, quamcitò ipse Rex verbotenus, vel per suas literas Honorem, quem pro ipso tenet Ricus homo, restitui sibi petat.* Ea enim ad id tendere videntur, vt Rex Honoraria illa iura inter Ricos homines liberè commutaret, non vt vnus priuaretur Honore, sed vt nouo alter beneficio afficeretur. Aliter enim iniqua res esset, & absurda, eũ, qui summũ illũ fuisset amplitudinis gradũ assequutus, dispoliari eodẽ sine caussa posse. Ad perpetuã autẽ illius abrogationẽ referri debẽt Vitalis verba, quæ superioribus cõnexa sunt huiusmodi. *Qua destitutione facta, Ricus homo quãtumcumq. diues, vel nobilis, etiã si plures Milites secum trahat, inter Mesnadarios computatur.* Nempe, vt qui à Ricis hominibus agitaretur, perpetuò in Mesnaderiorũ cooptaretut Collegiũ, ne omnibus exturbaretur fortunis, nisi in pœnam criminis falsi incidisset. Neq. aliter Vitalis sibi ipsi cõstaret: cùm Ricis hominibus sua iura statuat, à Regibus auferri non licêre, nec dũ filijs, nec fratribus Regũ irrogari. Itaq. sic erant singulorũ Ordinũ munia distributa, vt nulla pars illorũ excederet extra, nec quidquã de vno in aliũ Ordinẽ posset transferri. Quinimmo statutũ erat, Vt ex Honorarijs illis iuribus plus æquo nequaquàm congereretur in vnũ: ne ceteri, qui quondã felices, ab amicis posteà circumuẽti, egerent indignè. Quo pacto fiebat, vt Honores hi inter Ricos homines semper versarentur in gyrum. Iure autẽ poterant à suis creditoribus pro debitione pecuniæ, vt vulgò loquimur, emparari. Neq. id Regi facere nefas erat. Publicæ namq. fidei cõducit maximè, quod quisq. debeat, quamprimùm retribuere. Tunc autẽ Regis, qui vocabatur, Merinus ad singula quæq. mittebatur, quæ ipsi Rico homini pensitabant, opida; edicens, ne in eum paterentur quidquam ex suis illis vectigalibus redũdare, quovsque priùs creditori debitũ persoluisset. Ære tamen alieno liberatus, solita vectigalia exigebat. Quòd si ex crimine caussa cõstaret, eorũ solutio nõ poterat à Regibus impediri. Pro crimine enim, vt nostri loquebãtur,

Honores

Honores emparari non poterant, nisi de publici consilij sententia: quemadmodum Salanoua interpretatur: qui totam hanc quæstionem ad commune magis iudicium, popularemq. intelligentiã accommodauit: tametsi in illius scriptis plurima desunt, ex intima monumentorum haurienda obseruatione. Ceterùm summa hæc Ricorum hominum dignitas, quæ *Rica hombria* vocabatur, hereditario iure ad Ricorum hominum filios, quem quisq. optaret, perueniebat. Soluta enim ipsis erat eligendi optio: dummodò vnus tantum in alterius locum vocaretur. Plures enim instituì heredes nõ poterant. Sed nec optari quidem filium licebat, qui non esset ex iusto matrimonio procreatus. In nothis enim tantam hærere dignitatem noluerunt. Alij autem filij in Mesnaderiorũ Ordinem adscribebãtur. Atq. illos arbitror aliquãdo Mesnadarios nobiles nominatos fuisse. Quorum mentio fit in declaratione Priuilegij Generalis, sub his verbis. *Item que a los Mesnaderos nobles, no sia emparada la Mesnada.* quasi eos ab alijs Mesnadarijs ea ratione distingui fas esset. Nobiles enim posteà vocati sunt, qui à Ricis hominibus ducebãt genus suũ. Modò tamẽ id Nobiliũ nomẽ latiùs patet. Si verò Ricus homo decederet filijs orbatus; tunc illius Ricahõbria ad eũ pertinebat consanguineũ, qui esset cũ illo proximioribus vinculis propinquitatis cõiunctus, vel quem quisq. eorũ dignitatis suæ superstitẽ reliquisset. Quòd si quis præter Ricãhombriã, obtineret Baroniam: poterat alterum ex Ricahombria alterum ex Baronia facere heredem: vt elicitur ex Obser. sub tit. *De condicione Infancionatus.* Ideò Molinum diximus errasse, dum omnes Barones, Ricos homines fuisse annotauit. Diuersa namq. eorum ratio fuit. Quo autem pacto distinguerentur, haud scio. Non enim tam facilè vera inueniri possunt, quàm falsa conuinci. Atqui cùm Ricos homines videam in Vitali, & Salanoua, atq. adeò in nonnullis ex nostris ipsis legibus, Barones sæpius appellatos, quasi nihil distulerint inter se, contrarium autem ex his, quæ diximus, & aliunde etiam eruatur: persuadeo mihi, aliquamdiu apud nos eas nominationes nec nimis diuersas, nec vllo modo fuisse coniunctas. Ac nunc quidem Baronum nomen latiùs patet, ad multosq. pertinet, qui neq. sunt patricij, neq. à patricijs profecti. Mihi verò maius quiddam sonuisse videtur Ricorũ hominũ nomẽ, quã Baronũ: sicq. statuo, vt natura finxerit Ricos homines, Barones posteà à Regibus facti sint. Ricos homines enim vna cũ Regno, & Regibus ortos esse, nõ dubito: quinimmo, & ab ipsis Ricis hominibus, & verò præcipuè ab his, qui *de* natura sunt dicti, eorumve maioribus,

Regnum,

Regnum,ac Reges olim constitutos.Neq. verò,quòd natura finxerit Ricos homines,omnino leui pẽdet coniectura.Hinc namq. vetus illa, atq. vsitata exceptio processit,quam notauimus, dum ad distinguendos ipsorum inter ipsos Ricorum hominum ordines,ac status,quibus aliquamdiu redundare cœperat Regnum nostrum; patricios illos maiorum gentium,vulgaris,& corrupta nostrorum hominum loquendi consuetudo, *Ricos hombres de Natura*, appellabat: quòd eos ad tantum honorem natura ipsa,non autem vlla Regum beneficentia extulisset.Quorum tametsi certæ erant,ac debebant esse,superiores illæ à nobis supra descriptæ,ac designatæ familiæ,quibus tantummodò, nec alijs prorsus, Honores omnes assignari ius erat: sed tamen in eum locũ Reges ipsi paulatim alias nouas familias immiserunt, ex Palatinis, & Mesnadarijs adscitas: quæ veteribus inculcatæ, nonmodò illas antiquo suo nomine amplissimo,ac proprio, sed Honoraria ea societate fraudabant: quippe quia,& Rici homines vocabantur,& plerumq. ipsis illis amplissimis Honorum à Regibus afficiebantur muneribus.Verùm hi ad priorum dissimilitudinem, quòd ex Mesnadarijs adscirentur;*Ricos hombres de Mesnada*,vt diximus,dicti sunt.Propterea priores contendebant,neq. à Regibus inseri potuisse posteriores, nec eo nomine afficiendos,quo affecissent.Negabant enim quidquam vlli extra eorum Ordinem,ac numerum decerni licere.Qua de re vetus illa Honoraria,vt ita dicam, lex lata fuit,quæ nunc exstat, sub tit. *De caualleríjs*.Ea enim, id à Rege fieri, his verbis vetabat. *In primis: Quòd ipse,vel successores eiusdem de cetero non donent terram,siue Honorem alicui homini,nisi illi tantùm, qui ex natura debet esse Ricus homo,& quòd non sit de alieno Regno*. Vnde etiam expugnato posteà Valentino Regno,Ricis hominibus nostris de suo iure multæ,& magnæ fuerunt cum Iacobo Rege contentiones. Instabant enim, atq. vrgebant, vniuersum illud Valentinum Regnum,eorum ope in Regis ditionem,imperiumq.redactum,singulis suarum patribus familiarũ solito illo apud nos Honorario iure distribui debere.Rex autem ê contrario contendebat; longissimè diuersam habendam esse rationem.Quæ controuersia tunc demum sedata fuit,cùm Ricis hominibus ijs ex nostris, qui ea de re vehementiùs disceptabant; lauta nonnulla illius Regni opida contributa fuêre:plurimæq. in eo stipendiariæ portiones ad nostrarum instar pro Militibus sustinendis designatæ.Eas tamen non *Cauallerías de Honor*,sed paululùm mutato nomine,*Cauallerías de Conquista* nuncuparunt. De his autem plura à nobis in Iacobi Regis I. rerum narratione.

narratione. De hoc igitur nouorum Ricorum hominum creandorum more,qui à Regibus induci consueuerat, Vitalis illa intelligenda sunt verba. *Quinimmo etsi dominus Rex tales extraneos inter Ricos homines numeret, & Honorem Ricis hominibus debitum eis exhibet; iniuriam nullam facit*. Quæ non ad vtilitatem, sed ad dignitatem referenda esse apertè colligitur ex his,quæ statim subiunguntur. *Interest enim tam Regis,quàm Ricorum hominum, & omnium Aragonensium, Regem multos habere Ricos homines, vel Barones: dummodo naturales Aragoniæ stipendijs sibi debitis non fraudentur*. Ac si maiorum gẽtium patricij illi, Rici homines *de* natura, factam eam aliorum hominum in Ordinem suum inductionem eo pacto,ac lege sustinerent; modò ipsi solitis commodis spoliarentur nequaquàm, tametsi posteriores nominis,ac dignitatis suæ participes fierent.Cùm verò posteà acerrimæ quoq. controuersiæ orirentur de huiusmodi Ricis hominibus cooptandis,quòd interdum ex inferiori Ordine adscirentur; decretum fuit:vt ex Mesnadarijs tantùm eos cooptari liceret; neve quis aliunde assumeretur extrinsecus.Quod apertè declarat Vitalis, dum ait. *Hos autem Ricos homines creare, vel assumere Rex de Mesnadarijs naturalibus de Aragonia debet*. Vnde ea Ricorum hominum *de* natura, & *de* Mesnada adhiberi solita est in quotidianis sermonibus crebrior distinctio:vt vniuscuiusq. illorum generis antiquitatem apertè idem ipse quotidianus loquendi sermo indicaret.Verumtamen omnia ista iura plerumq. Reges peruertebant,Honores illos non solùm nouis,sed peregrinis etiam hominibus deferentes. Iam verò Honores hi communi Militum commodo inseruiebant. Quorum singulas eas stipendiarias portiones, *Cauallerías*,appellabant. Hæ autem olim, genere quatuor fuêre; vt elicitur ex For. *A la multiplicacion* tit. *De Caualleríjs*. Quasdã enim, *Cauallerías de Honor*,vocabant: alias,*Cauallerías de Mesnada*: *Cauallerías acostũbradas dar como de Honor*,nõnullas:postremas verò, *Cauallerías acostũbradas dar como de Mesnada*.Eadẽ namq. officia,diuersa adiuncta ratione, disparibus Ordinibus tribuebantur. Res autem cogit, vt efferantur vulgari sermone. Latinè namq. reddita subagreste quiddam sonarẽt,ac subrusticum; nec eam,quam quærimus,nostrarum rerum antiquitatem olêrent. Cauallerías quidem *de Honor*, (vt sigillatim vnamquamq. rem attingamus) stipendia illa nominabant,quibus Rici homines Milites suos,vel Militum filios, Infanciones vocatos,afficiebant.Eis enim dari poterant,ac debebant:dabanturq. vel in pecunia,vel in fructibus,aut vacuis possessionibus, vt cuiq.

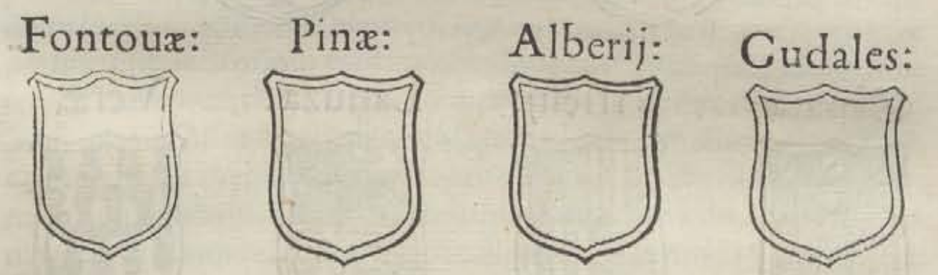
Universidad de Deusto
Biblioteca

cuiq. Rico homini libitum erat. Ab eo autem, quòd vectigalia Ricorum hominum, Honores, sunt vocata: & ipsa etiam alimentaria Militum, ac Infancionum stipendia, quia in eisdem illis Honoribus decernebantur; *Cauallerias de Honor*, vocari consueuerunt. Atverò earum ratio duplex fuit. Quædam enim vocabantur antiquæ; aliæ recentiores: quibus nominibus suum vnicuiq. designabatur Regibus munus seruiendi. Recentioribus quidem, qui ex nostris potiebantur; trimestre quotannis seruitium ad arma vocati dependebant. Antiquis autem, menstrui tantum spatij erat ipsis actio constituta. Quam maiores nostri Latinè etiam loquentes, Mensatam appellabant: & facere Mensatam, illud vnius mensis, quod pendere cogebantur, seruitium. De quo verba illa accipienda sunt Priuilegij generalis. col. 1. *Jtem, que los Ricos hombres de la Mesada* (Ita enim in manuscriptis codicibus continetur) *que han a seruir al Señor Rey, que sian contados en aquel mes los dias de la yda, è de la tornada: daqui aqui sian tornados en lures casas. Y aquello mismo sia de los Caualleros, que ternan Honores de los Ricos hombres.* In excusis enim deprauatè legitur *de la Mesnada.* Sed *Mesada* legendum esse, ex ipsius orationis sensu percipitur. Nam vt omnia cohæreant inter se, postrema ex eis duci oportet, quæ priùs dicta fuêre. Dum igitur ait, *que han a seruir al Señor Rey*, & paulò post, *que sian contados en aquel mes*, apertè colligitur, mensis antea fuisse, non Mesnatæ factam mentionem: vt tametsi manuscripti codices mendum hoc nequaquàm corrigerent; ipsa eadem spinosa, & exilis vulgaris oratio ansas daret, quibus reconditum hunc sensum teneremus. Itaq. maiores nostri varijs his nominibus, quasi iuris norma, ac præscripto, dilucidè, & seuerè officiorum omnium momenta distinguebant. Sic enim erant Militares huiusmodi portiones designatæ non solùm numero, sed etiam ratione; vt quid quemq. Ricum hominem Regibus, & quid quemq. Militem, aut Infancionem Ricis hominibus præstare oporteret, notum esset maximè, & vulgatum. Eas autem in nostrates Milites, ac Infanciones cõferri ius erat. Vetus enim illa præcipua Suprarbiensis lex alienigenas hisce Honoribus frui veta bat plenissimè. Neq. verò hi Milites, ac Infanciones poterant, nisi prouadimonio deserto à Ricis hominibus exauthorari. Nam, vt veteres nostri loquebantur, non ad Ricorum hominum nutum, sed simpliciter, Militaria illa stipendia eis assignari licebat: vt quo iure Rici homines cum Regibus ipsis, eodem etiam & Milites, ac Infanciones cum Ricis hominibus vterentur. Atq. hac vna in re Caualleriæ *de* Honor

à Caualle-

à Cauallerijs *de* Mesnada differebãt: præterquàm quòd erant dignitate, & gradibus inferiores. Cauallerias enim *de* Mesnada vocabant, singulas eas stipendiarias portiones, quas Reges de Regalis patrimonij subsidijs, domesticis suis, ac Palatinis hominibus impartiebant: siue ij essent Nobiles, siue etiam Milites, siue etiam Infanciones. Triplex enim ea Mesnaderiorum quondam ratio fuit. Nequaquàm autem illorum certæ erant, aut designatæ familiæ. Liberè enim poterant Reges, quem quisq. vellet, in eo dignitatis gradu collocare, modò ex tribus his ordinibus adsciretur. Nihilominus tamen in eo ipso gradu fuêre Mesnaderij nonnulli, ceteris sui Ordinis genere, ac dignitate illustriores. Hi autem ab eodem Surita, & Alpartilio, ceterisq. alijs antiquarijs, describuntur.

MESNADERII.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Azlorij:

Touiæ:

Ruedæ:

Vrrozij:

Funesij:

Lihorrij:

Zapatæ:

Vrriesij:

Lanuzæ:

Veræ.

Et mihi quidem non valde placet adhibitus iste ordo in his enumerandis nostrorum Mesnaderiorum familijs. Nonnullas enim præteritas video; alias retroposítas, & locatas: quas ego prioribus libenter anteferrem. Nec me fugit Hieronymum Suritam in priuatis monumentis suis testatum reliquisse, Valtorresios, eosdem prorsus cum Zapatis esse. Ego verò cùm ex ipsis Zapatis alios videam, Zapatas *de* Thous; *de* Calahorra; *de* Alfaro; *de* Valtorrés; *de* Cintrueñygo; *de* Alcolea; & alios etiam *de* Cadret; his siquidem varijs cognominibus appellatos: potiùs dicerem, Zapatarum gentem, quòd in plures esset familias diffusa, ad internoscendam vnamquamq. earum, singulas hasce cognominum notas, à singulis hisce opidis sumptas, adiunxisse. Ideòq. qui ex eis Valtorresij opido, à Bilbili non

bili non longè, sunt potiti (eos namq. fuisse illo diu potitos constat) Zapatas de Valtorres fuisse dictos: & quandoq. Valtorresios simpliciter appellatos, ad illorum similitudinem prorsus, qui apud Valentinos, cùm ex eadem Zapatarum gente sint, gentilitium ipsum supprimentes nomen, *Perez de Calatayud*, tantummodò dicuntur. Neq. etiam dubito, quin Zapatæ ipsi eadem omnino Armorum Insignia non omnes gestarint; sed aut numero, aut qualitate diuersa: nempe vt qui cognominibus inter se, Insignibus quoq. voluerint differre. Ac Valtorresios quidem ea, quæ eisdem tribuimus, Insignia gestasse, ex veteribus sepulchris colligitur. Et verò Zapatæ *de* Cadret quæ Insignia gestarint, dicam, quod sentio, dum infra illius Ioannis Zapatæ, qui Iustitia Aragonum fuit, vitam attingam. Eum namq. ex eadem hac ipsa Zapatarum gente fuisse, perspicua res est: tametsi interdum inuenio hæc omnia in dissimilem rationem mutata. Verumtamen iam initio scripsi, me hac in re Suritam, Alpartilium, & antiquarium illum Garsiã, sequuturũ. Nam etsi ego, quid ipsi in ea sint secuti, non perspicio: iccirco minus existimo, quidquã eos nisi aliqua ratione non fecisse. Hæ igitur clarissimæ sunt, quæ ab hisce scriptoribus veterum Mesnadariorũ, seu Mesnaderiorũ (quod idẽ est) familiæ memorãtur. Quibus quæ à Regibus assignabantur vectigalia, Cauallerias *de* Mesnada nuncupabant. Regio autẽ nutu pendebant prorsus. Quæ tandem magna, vt diximus, erat inter Cauallerias *de* Honor, & Cauallerias *de* Mesnada differentia: cùm has ad libitum conferri fas esset, illas autem nequaquàm. Posteà tamen hæc omnis ratio plerumq. solita est traduci, & conuerti. Caualleriæ enim *de* Mesnada interdum in Honorem, ideſt, immutabiles, ac perennes conferri consueuerunt: & ê conuerso Caualleriæ *de* Honor, ac si essent *de* Mesnada, ad nutum assignari. Et profectò totus ille ambitus verborum, *acostumbradas dar como de Honor*, seu, *acostumbradas dar como de Mesnada*, nihil aliud, nisi hanc vniuscuiusq. illarum mutabilitatem, vel immutabilitatem indicabat: vt quæ vnius generis erant, ad alterius generis rationem collatæ, adhibita illa verborum traductione, notarentur. Vnde hodiernis temporibus Mesnaderios Milites videmus nonnullos, qui priscam hanc istius differentiæ notationem in suis Inscriptionibus præseferunt; se cùm alioquin ex Mesnaderiorum Ordine sint, Honoris lautorum opidorum dominos nuncupantes: quasi ea sibi, ac maioribus suis eo pacto declarent non ad Regum nutum, vt Mesnaderijs conferri ius erat; sed in Honorem fuisse, Ricorum hominum

Universidad de Deusto
Biblioteca

more, contributa. Quæ enim re differebant, nomine etiam distare voluerunt. Nec tamen hæc ita astricta erant, vt ea Reges cùm volebant, plerumq. non laxarent. Cùmq. ob eam causſam multis modis confusa versarentur : publica posteà lege. *A la confirmacion*, tit. *De Cauallerijs*. decretum fuit, vt in genus quodq. suum digererentur discretè. Quoniam autem sæpenumerò vectigalibus locis immunitas dabatur à Regibus Militarium huiusmodi stipendiorum ; quibus ademptis, nihil aliud sperandum videbatur, nisi vt Resp. suis neruis incisis debilitata relinqueretur, & soluta lege vnica sub tit. *De diminutione Cauallerriarum*. edictũ fuit, ne attenuari illa possent, neve imminui. Interdum enim necesse erat, bellicæ rei gerendæ rationem ciuilium legum præceptis fultam esse. Hinc autem fiebat, vt cùm certissima hæc essent militibus nostris proposita præmia ; non dubitarent quibusuis se offerre pro patria periculis: eratq. omnino, dum præliabantur, præclarum illud insitum in eis : AVT vincere, aut emori. Quòd si belligerando necabantur ; in meliori erant causſa, & condicione , quàm si domi locupletes senes remansissent. Eorum verò, qui imperatores, duces, arcium præfecti, nauarchive fuerant ; sepelire corpora nequaquã licebat, quin priùs declararet Rex, officio, ac muneri, quod quisq. illorum sustinuisset, satis factum esse : præstitamq. sibi in eo ab vno quoq. fidem, sollemni decreto interposito, liberaret : nimirum vt qui fraudem, aut scelus cõmisisset, honore sepulturæ careret. Tot modis, institutisq. maiores nostri præclaram, qua nunc fruimur, libertatem stabilierunt, omnem rationem, assiduamq. & perpetuam curam, ac laborem in id potissimum adhibentes, vt omnes nostrorum hominum Ordines, ac status, & Reges ipsi, quasi membra suo quoq. loco locata, singulis sibi muneribus assignatis, sine vlla, si fieri posset, aliorum Ordinum iactura, æquabiliter fungerentur ; sicq. libera esset, & non sollicita nimis, aut anxia suæ rei cuiusq. custodia. In quo demum tota Reip. nostræ temperatio consistit. Sed iam, hæc omnia partim ipsa vetustate consenuerunt, partim nouis ritibus sunt sublata . Et verò prisca hæc tanta seueritas, desertaq. illa, & inculta vita , quando dies , noctesq. nostri armati concursabant, ac in bello, & Maurorum sanguine assidui versabantur ; verè quidem parsimoniæ, fortitudinis, temperantiæ, cæterarumq. virtutum omnium magistra fuit. In qua maleficia, ac scelera, quæ nunc in otiosa hac nostra, vmbratili, & delicata gignuntur ; gigni non solebãt : quinimmo ita tunc æqualiter omnes omni genere virtutum floruêre ; vt egregia hæc laus videatur non

nõ hominum solùm, verùm illorum etiam temporum fuisse. Ceterùm quæ de antiquis nostrorum hominum, atq. huiusmodi etiam familiarum nominibus dicenda constitui , posteà explicabo , dum exponam priùs , quænam sit Iustitiæ Aragonum Magistratus vis, ac potestas : de quibus , vt agatur hoc loco , ordo ipse postulat rationis . Eô enim spectat totus hic à me tam diffusé habitus sermo de Ricorum hominum dignitate ; vt mirari desinamus, quòd ea vigente, tamdiu Magistratus quasi diuturno somno consopitus exstiterit ; cùm Ricorum hominum seuerum imperium non Magistratus solùm, sed vim quoq. ipsius Regiæ potestatis obsidêret. Erant enim publici consilij principes , & bellicarum omnium rerum transactores, ardua quæq. alia negotia gerentes : quibus Regia semper Curia patebat : quorum commodis maximè seruiebant opida , ac ciuitates : qui ad instituendum Regnum grauissimi auctores : ad comparandum fidelissimi socij : ad rem autem perficiendam adiutores fortissimi ab ipsis Regibus censebantur : quos deniq. non cani, non rugæ , non diuitiarum cumulus ad summam eam extulerant Seniorum, ac Ricorum hominum dignitatem , sed summus virtutis splendor , generisq. ac nobilitatis amplitudo ; qua magis inter ceteros omnes eminebant . Sed ijdem ipsi , qui constituti fuerant patriæ libertatis defensores ; eandem plerumq. proterebant , & conculcabant , priuata potiùs ducentes officium dirigi , quàm publica vtilitate licêre . Ex quo enim tempore , Regibus fas erat crebras illas facere inter ipsos Ricos homines Honorum mutationes : facillimè propter suum quisq. emolumentum violari alterius commodum patiebatur . Atverò dum se simul omnes inspexerunt suis opibus , ac potentia , vno , & eodem tempore , à Petro II. Rege , quamprimùm regnare cœpit , quemadmodum retulimus , spoliatos ; quamuis protinus fuerunt in pristinum statum restituti ; nihilominus intimis sensibus angebantur , se eodem modo posse restitutos labefactari timentes , quo antea stantes acerrimus ille Regis impetus perculisset. Propterea statuerunt, communem eorum rem meliore in loco esse ponendam ; optimèq. cum ipsis actum iri , si aliqua eisdem contribuerentur opida deinceps, quæ non Honorario illo , & communi, sed proprio vniuscuiusq. & priuato iure , sibi, ac posteris hereditaria manêrent : tametsi de maxima eorum dignitate detraherentur nonnulla . Quod Reges libenter concesserunt. Sed cùm nihil tunc de tumultuosa Vnionis potestate detractum fuisset ; quin potius de-

Universidad de Deusto
Biblioteca

cretum, vt in subsidium libertatis suas esset integerrimas vires habitura: Rici homines ipsi, solito suo soluto, ac libero motu, intempestiuè plerumq. vniuersum Regnum ad experiundos ipsius Vnionis neruos incitabant: quippequia, commota ea, videbantur sibi in pristinā dignitatem restituti. Hæc autem rei gerendæ ratio cùm bellicas passim propagaret de publico iure cum Regibus cõtentiones, obidq. quòd ipsam libertatem in præcipitem locum quandoq. ferebat, funditus tolleretur: sublata Vnione, Ricorum hominum in Rep. administranda concidit penitus, ac defecit auctoritas. A quo tempore noster iste florescere cœpit Magistratus, & antiquæ illius potestatis stirps nouis legibus, ac institutis firmari. Tunc enim plurima in eum præsidia, atq. ornamenta congesta fuêre; quibus firmioribus opibus nixus fuit, ijs scilicet, quibus fas erat, vt æquè, & temperatè frequens Regum posset intempestiuis conatibus obuiam ire: neq. eos gladijs, aut ferro, sed legibus, ac iure prohiberet. Quo pacto commodiùs, ac decentiùs fuit omnibus Regum, ac Regni consultum fortunis. Atq. hoc est, quamobrem hæc omnia commemorarim hoc loco. Non enim minuunt, sed potiùs augent istius Magistratus dignitatem: cùm omnia quæq. fiunt, quæq. constituuntur grauissima, natura ipsa consueuerit lenioribus semper principijs prætexere. Propositum itaq. aggrediar de illius potestate sermonem, non vt legum peritus, sed vt nostrarum tantummodò rerum officiosus, & cupidus explicator. Hæc enim ad aurium voluptatem, non ad iudiciorum certamen scribenda suscepi.

De Magistratus Iustitiæ Aragonum potestate, & vi.

QVEMADMODVM igitur ex interuallis coniunctis imparibus, sed tamen pro rata portione distinctis, ipsorũ orbium impulsus sonum efficit rectum, & æqualem: sic proprium istius nostri Magistratus est munus, ita acuta cum grauibus temperare, vt Regis, ac Regni æquabilis concentus efficiatur. Iam enim apud nos sunt formulæ de omnibus rebus constitutæ, singulaq. vnicuiq. iura definita vel legibus, vel consuetudine, vel concessis; quorũ nec Regibus, nec Regno fas est vmquàm egredi cancellos: nempe quia maiores nostri semper iudicarunt

dicarunt, in eo Regno, quod legibus teneatur, à legibus discedi nefas esse; quinimmo omnes scriptis legibus, ac Regni scitis deuinctos esse oportêre. Qua in re videntur nostræ Reip. formam ad præclaram illam, principem Gothorum legem, à Rege Flauio Recesuintho latam, direxisse; qua expressè cautũ, & prouisum fuit, vt tam Regia potestas, quàm vniuersitas populorum reuerentiæ legum subiacêret. Sed ratio hæc apud nos ita temperata est, vt cùm ad id populum premat necessitas; Principem ipsum voluntas. Neq. verò visum fuit nostris, æquè in nostra Rep. sustinendum, quod in alijs prouincijs passim fit, vt Magistratus nos stantes circumscribant, iubeantq. præstare, priusquàm ex illa circumscriptione excedamus. Fuit enim longè à nostrorum sensibus semper abhorrens extraordinarium eiusmodi, seuerumq. ac ventosum imperium: maiorum autem more comparatum, vt in Iudicibus æqua seueritas æqua cum humanitate iungatur: neq. solùm, vt leges populo, verum vt ipsis etiam Magistratibus præsint. Vnde verè dici potest, leges nobis esse loquentes; mutos autem earum ministros Magistratus. Itaq. Iustitiæ Aragonum munus est, attentum animum ad legum conseruationem tenêre, ne quid fortè discrepet: sed in quoq. genere, vt præscriptio, & tẽperatio ab ipsis legibus tradita teneatur. Atq. eô etiam id magis, quô maior, & melior est huiusmodi actionum concentus, quàm sonorum. Quod si vlla accidit de legibus ipsis dubitatio: Iustitiæ Aragonum partes sunt, an rei, de qua querimus, interdictum, actio ve in legis mentem venerit, vel non venerit, declarare. In eo autem, quod ab ipso fuerit definitum; stare omnes, ius est decretum. Dant enim leges eidem integram hanc earundem interpretandi potestatem. De qua Molinus in suo Repertorio hæc annotauit. Nam hoc loco non nisi res notas, ac peruulgatas proferendas constitui. *Fororũ dubia potest decidere, & declarare Iustitia Aragonum: & eius declarationi est standum; & illa debet sequi.* Et idem paulo post. *Determinationes, quæ fiunt concorditer in Consilio Iustitiæ Aragonum super dubio Fori, sunt tamquàm Fori sequendæ in decisionibus causarum; & aliquando non solent esse minoris auctoritatis, quàm ipsi Fori. Et ista est vna de magnis præeminentijs, quam habet Iustitia Aragonum. Vnde omnes Officiales dubitantes de Foro, vsu, consuetudine, & libertatibus Regni, debent consulere Iustitiam Aragonum, & sequi eius responsum. Vt in For. prim. & secundo. Quod in dubijs non crassis. Quinimmo Reges Aragonum dubitantes aliquid, an possint facere de Foro, consueuerunt consulere Iustitiam Aragonum.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

De quo vide in Obser. finali. tit. Quod in assignationibus. fol. 12. & in Obser 3. De Priuilegio Generali. Et alibi idem Molinus hæc etiam subiunxit. *Ad Iustitiam Aragonum pertinet declarare, an literæ domini Regis, vel Primogeniti directæ suis Officialibus sint desaforatæ, vel contra libertates Regni, vel non; & an eis sit obediendum, vel non; & an earum virtute debeat procedi, vel supersederi: Vt in For. primo, tit. De Iuramento præstando. Et ista est vna de præeminentijs Iustitiæ Aragonũ:* Quoniam autem Molinus perhibet à nostris Regibus olim Iustitias Aragonum consuli fuisse solitos de Regni legibus, & libertatibus; quô illius testimonium (etsi his de rebus graue per se est, ac grauissimum) adhibitis exemplis comprobetur: libet duo nunc annectere responsa, quæ ab ipso illo, quem toties nominauimus, Salanoua Iustitia Aragonum, reddita fuêre Iacobo Regi II. per publicas, vt apparet, literas eundem de publico iure consulenti. Eo enim vtemur teste, & auctore, in cuius monumentis dilucidior, vt sæpe diximus, vetustæ nostræ disciplinæ ratio reperitur. Et libuisset ipsas illas prætexere modò eiusdem Regis consultationes, si exstarent. Sed eas inuenire non potui. Salanouæ autem responsa sunt huiusmodi.

Serenissimo, ac magnifico Domino, Domino Iacobo Dei gratia Regi Aragonum, Sardiniæ, & Corsicæ, Comiti Barcinonæ, ac Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Vexilliario amictato, & Capitaneo Generali, Eximinus Petri de Salanoua Iustitia Aragonum, manuum, & pedum oscula, se in eius gratiam commendando. Nouerit vestra Celsitudo me vestras literas recepisse super facto cuiusdam presbyteri, qui per custodes ciuitatis Faccæ de nocte fuit captus, & per populum dictæ ciuitatis eadem nocte fuit in furca suspensus, iuris, & Fori ordine prætermisso, in contemptum Regiæ Maiestatis, & iniuriam Ecclesiasticæ libertatis. Et quòd intenditis, quòd tã enormis excessus nõ remaneat impunitus. Quibus quidẽ literis mihi mãdastis, vt viso transumpto literæ Reuerendi domini Episcopi Oscensis super prædictis vobis missæ, & habito tractatu, & collatione cũ Procuratore ad caussas, & alijs quibus mihi videretur, vobis significare deberem, & consiliare: qualiter secundum Forum sit in dicto negotio procedendum. Et ego omnibus præmissis visis, & intellectis, & habita collatione iuxta mandatũ vestrum prædictũ, vobis significo meum intentum. Et primo sciatis Domine: Quod in Aragonia Inquisitionem non habemus, nisi cõtra vestros Officiales: & talis excessus, sicut alij excessus, secundum Forum, & etiam secundum ius debent ordine iudiciario puniri. Vt innuit Forus Aragonum in Carta Pacis. & in tit. De proditoribus. c. prim. in fin. & in multis alijs. Et

concordant

concordant hîc iura. Ex. De iniurijs. c. olim. & Extra. De pœnis. c. 2. & extra. De sententia excommuni. c. perpendimus: cum multis similibus, quæ iura de simili casu loquuntur. Et sic de prædicto excessu potest conqueri procurator vester nomine vestro. Possunt etiam conqueri consanguinei Presbyteri antedicti. Et si procurator vester voluerit conqueri, & negotium prosequi, possunt malefactores debita pœna puniri. Vel si Procurator Episcopi, vel consanguinei Presbyteri voluerint conqueri; illud idem. Nam bene recolit Dominatio Vestra, qualiter illi, qui fecerunt in Regno Valentiæ extemam, in Regno Aragonum secundum Forum Aragoniæ per vos fuerunt castigati. Quia iustitia corporalis, seu extemæ ad vos spectant: & non debent fieri nisi per Iustitias vestras, vel illos, qui merum imperium habent in locis suis. Potest etiam conqueri procurator Episcopi. Quia quilibet Prælatus potest conqueri de iniuria facta Ecclesiastico suo. Vt Extra. de pœnis, Cap. 2. Non tamen alij.

Cùmq. hæc ad ciuilium legum pertineant rationem: quæ sequuntur, ad ea, quæ de militum protulimus stipendijs. Sed nec ista omnia eiusmodi sunt, quin mihi confusiùs scripta videantur; siue quòd mutila exstent, siue etiam mendosa: vt omittam barbariam forensem, quæ mirum in modum veteres nostros ipsarum legum interpretes infuscauit. Ita autem Salanouam respondisse apparet eidem Regi de stipendiarijs assignationibus scisitanti.

Serenissimo, ac magnifico Domino, Domino Iacobo Dei gratia Regi Aragonum, Sardiniæ, & Corsicæ, Comiti Barcinonæ, ac Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Vexilliario amictato, & Capitaneo Generali, Eximinus Petri de Salanoua Iustitia Aragonum, manuum, & pedum oscula, se in eius gratiam commendando. Recepi Domine Vestras literas, quibus continebatur: Quòd sine Monetatico locorum Regni Aragonum sunt aliquæ assignationes factæ in generali, aliæ super Merinatibus, aliæ verò in speciali super terris, & locis. Et mandastis mihi in eisdem literis, quod in continenti per latorem ipsarum cum litera mea vos certificare curarem: vtrum assignationes in specialibus locis super Monetatico factæ, licet aliæ consignationes factæ in generali sint, prioribus tempore debeant anteferri, necne. Atq. Excellentiæ vestræ respondeo; Quòd in assignationibus factis respicimus temporis prioritatem. Et hoc Forus nouus per vos editus in prima generali Curia Cæsaraugustæ habita manifestè declarat: ∴∵∴∵∴∴∵ ex quo dicit; super Monetatico specialis assignatio censetur, ac si super certo loco esset facta assignatio. Hoc tamen attendendum est. Quòd qui habet assignationẽ super Monetatico in generali, vel super Merinatu in generali, non potest

exigere,

Universidad de Deusto
Biblioteca

exigere; nec petere Monetaticum vnius loci. Sed collectores omnes Regni debent soluere illi, qui habet assignationẽ generalem. Et similiter si multi sunt collectores Merinatus, omnes debent soluere in illa assignatione. Quibus assignationibus persolutis, si aliquid superficeret, debet solui illi, qui habet speciales assignationes in certis locis, ex quo sunt vltimi in assignationibus......Cetera desiderantur. Neq. verò aut Iustitiæ signum, aut dies appositus continetur. Et hæc eadem verba in Obs. vlt. sub tit. *Quod in assignationibus*. suppresso tamen istius Iustitiæ nomine referuntur. Verùm id ad nostrum institutum nihil pertinet; cùm hoc loco nullius rei, nisi exempli causſa, sumantur, vt eorum appositione exploratum illud, quod diximus, de nostri Magistratus potestate Michaëlis *del* Molino testimonium comprobetur. Atverò quæ à Salanoua de prohibita Inquisitione tradita sunt, nequaquàm de ea intelligenda, quæ aduersus Christianæ Fidei hostes à Catholico Rege Ferdinando religiosissimè fuit, vt suo loco diximus, constituta; eodemq. ipso proprio, splendido, ac in toto orbe terrarum clarissimo Sancti Officij Inquisitionis nomine signata. Etenim ea, pro Dei benignitate, amplissimo in honore est apud nos; vt pote quæ fuit primi illius Sancti Inquisitoris sanguine, quasi firmissimo cœmento, stabilita. De illa autem loquutus est, quæ vulgari lingua, *Enquesta*, apud nos; Castellæ autem, *Pesquisa*, nuncupatur. Eam enim iura nostra plenissimè vetãt: neq. vt quidquam fiat, nisi ad illius, cuius principaliter interſit, vt loquimur, instantiam: nempe quia maiores nostri voluerunt, sui quemq. iuris, & dimittendi, & retinendi esse dominum: idq. neruos esse, atq. artus libertatis. Vt ad propositum igitur reuertamur, iuris nostri interpretatio ad Iustitiæ Aragonum Magistratum spectat. Quem antiqui Reges libentibus animis consulebant, vt quæq. fierent, eo auctore fierent, cuius auctoritatis neminem posset pœnitere. Vnde eidem optimè conuenire videtur, quod Pythium Apollinem apud Ennium dixisse proditur: *Eum se esse, à quo Reges, & populi, & omnes sui Ciues iudicium exquirant, suarum rerum dubij, atq. incerti*. Iam verò de magna illa iurisdicundi facultate, vt inter Regem, ac Regnum Magistratus hic, quasi murus quidam, intersit; hæc idem Molinus testata reliquit. *In factis domini Regis Iustitia Aragonum est Judex peculiaris, & nullus alius se potest intromittere: In tantum, Quòd Iustitia Aragonum potest inhibere Primogenitum domini Regis, seu Gubernatorem, & eius vices gerentem, & omnes alios quoscumq. Judices ordinarios, & delegatos, ne de dictis factis domini*

mini Regis se intromittant. A quibus dictæ inhibitiones Iustitiæ Aragonum sunt obtemperandæ. Alias si non obediunt illas, incurrunt in pœnis Officialium delinquentium contra Forum. Vide in For. Vnic. tit. Quòd inhibitiones Iustitiæ Aragonum. fol. 24. Nec est mirandum de hoc, Quòd Iustitia Aragonum in factis domini Regis habeat iurisdictionem in dominum Regem: cùm hoc sit specialiter, & expresse pactatum, & conuentum inter dominum Regem, & Aragonenses, tempore quo fuit creatus, assumptus, seu dictus Rex. Atqui dum interdicit, ea semper vtitur moderatione, vt *Ex parte domini Regis* interdicat. Hæc enim suorum omnium interdictorum est formula: vt ad Regis, ministrorumq. cohibendam iram non alterius imperium videatur, præterquàm ipsius tantummodò Regis edictum accessisse; sed quasi iratus Rex à semetipso solùm, sedato, & non irato, compescatur. Neq. verò Iudices nostri, quamtumuis erecti, perfractarum legum crimine accersiti, (hi enim sunt, qui Officiales delinquentes appellantur) effugere possunt vllo modo animaduersionem istius Magistratus censoriam. Nam, vt eadem Molini verba subiungam: *Quando agitur contra Officialem delinquentem per viam accusationis directæ, accusando eum, tamquàm Officialem delinquentem; non potest Officialis accusari, nisi coram Iustitia Aragonum. Quia cognoscere de causis Officialium delinquentium per viam accusationis directæ, tantùm pertinet ad Iustitiam Aragonum. Et proceditur contra Officiales delinquentes per Iustitiam Aragonum breuiter, summariè, & de plano, sine strepitu, & figura iudicij. Vt in For. 3. tit. Quòd in dubijs non crassis. Et in For. vnic. tit. De prohibitis auerijs*. Quòd si ea fuerit contracta culpa, vt pœna ipsa capitalis sit; capitis etiam iudicium esse potest. Est præterea Iustitia Aragonum, exemptorum, vt loquimur, Iudex: ne cui delinquendi illecebra sit, illa ipsa impunitatis spes. Est quoq. qui ad Regum stringendam Iureiurando fidem quasi quidam interponitur nodus, & vinculum. In eius enim certa iam verba, vsitata, & lectissima Reges, ac Primogeniti, & qui pro Rege munus perfungitur, tenentur iurare: quemadmodum publica lege sub tit. *Coram quibus*. cautum est his verbis. *DE voluntad de la Cort statuymos: Que nuestros successores, & los Lugartenientes Generales (en caso que Lugarteniente se pueda fazer)* non enim ea omnino libera est Regibus ipsis potestas: *& Primogenitos, antes que puedã vsar de alguna Iurisdicion, sian tenidos Jurar en la Ciudad de Çaragoça en la Seu de San Saluador, dauant el Altar mayor publicament, presenti el Iusticia de Aragon, e en po-*

Universidad de Deusto
Biblioteca

e en poder suyo, e presentes quatro Diputados del Regno, vno de cada braço, e tres Jurados de la Ciudad de Çaragoça. Et paulò post. *Empero en caso de absencia del Justicia de Aragon del Regno de Aragon, o en caso de enfermedad, o muert de aquel: hayan a jurar en poder del vno de los Lugartenientes del Iusticia de Aragon, o Regentes el dito Officio, presentes los sobreditos. E de la dita jura aya a testificar carta publica vno de los Notarios principales Regentes la Escriuania del Justicia de Aragon.* Est quoq. Iustitia Aragonum, vt nostri loquuntur, iudex competens, & peculiaris inter Fiscum, & priuatũ. Vt in Obs. *De cõmunibus Priuilegijs:* & Obs. *Itẽ in Aragonia.* tit. *Interpretationes qualiter, & in quibus.* Tum etiam est iudex peculiaris (vt profertur, vix enim audeo dicere: sed quasi ita dixerim, ita intelligatur) Contrafororum factorum. Vt in For. *Quotiescumq.* tit. *De firmis iuris.* Cuiuis enim integrum est, vt coram eo illatam sibi iniuriam persequatur. Nec non etiam ipse solus, & nullus alius potest, interdicto suo, quæ timetur inferri, iniuriam propulsare. Et vt ijsdem vtar nostrorum Iurisperitorum verbis, Iustitia Aragonũ solus, & nullus alius potest prouidere *Firmas grauaminũ fiendorum: Et à prouisione talis Firma non potest appellari, nec à reuocatione prouisionis ipsius.* Vt in For. antepenult. *De Officio Iustitiæ Aragonum.* Cogimur namq. in his omnibus sermone vti forensi, & iudiciali. Est præterea nostrorum Comitiorum Iudex. Et vt eadem apponã Molini verba hac de re; *In Curijs generalibus est Judex Justitia Aragonum; quia ipse iudicat causas, seu lites venientes ad Curias.* Cetera persequemur deinde: singulatim enim nostrorum Comitiorum rationem perstringemus. Porro autem in plurimis alijs suas quotidie vires exercet, quæ in Iurisconsultorum formulis includuntur. Iccirco hîc multa tacita nobis prætereunda erunt: quia de omnibus dicere longum esset. In hoc autem vno, quod deniq. caput est, assiduè versatur: in tuta nẽpe, atq. integra legitimæ, & vsitatæ in rebus, causisq. omnium æqualitatis conseruatione. Verumenimverò præter ea, quæ supra diximus, sunt nobis quædam alia immunitatum Priuilegia irrogata, vno autem libertatum nomine comprehensa. Quorum præcipua Capita, operæpretium me facturum constitui, hoc loco annotare, vt mentis exercitationem interdum à reconditis, abstrusisq. rebus ad forenses, populares, & notas traducamus. Sunt autem huiusmodi. In primis:

Ne quis torqueri possit, nisi cui adulterini nummi crimen inferatur. Vt in Priuil. gener. *Item que turment.*

Tum:

Tum:

Ne vectigalia noua à Regibus imponi possint, nisi de totius Regni consensione. Vt in For. tit. *Quòd sissa in Aragonia remoueantur.* Et sequenti. *De prohibitione sissarum.* Et For. 3. *De conseruatione patrimonij.*

Tum etiam:

Ne quis cogatur extra Regnum vadimonium promittere. Vt in Obs. 2. *Quòd cuiusq. Vniuersitatis.* Et Obs. 4. tit. *De appellationibus.* Et in Priuilegio generali. *Item que ningun Iudge.*

Præterea:

Ne quis deducatur ad populos externos comprehensus. Quod si fiat; capitis est pœna constituta. Vt in For. vnic. tit. *Vt nullus captus.*

Item:

Ne inuiti cogamur, vt domus nostræ pateãt hospitibus. Vt in For. vnic. tit. *Vt familiares, & domestici.*

Adhæc:

Ne moueri possit nummus, nisi id priùs publica lege rogatum sit. Vt in For. tit. *Quòd aliqua moneta.*

Porrò:

Ne alienigenæ Castellum intra Regnum constructum committatur. Vt in For. tit. *De Alçaydis.*

Neenon etiam:

Ne cuiuis Iudici occultè contra aliquem agere liceat crimino sè: & vt nostri loquuntur: *Ne contra aliquem Processus fiat de camera.* Vt in For. vnic. tit. *De Iudicijs.*

Vnde credimus, Manifestationis, grauissimi Priuilegij præclarum nobis nomen dimanasse. Atq. eadem quoq. ratione decretum est:

Ne quis possit in priuatis custodijs asseruari: sed simul ac primùm captus quisq. sit, vt in publicum carcerem duci debeat. Vt in For. 1. *De custodia reorum.*

Pariterq.

Ne Iustitiæ Aragonum potestas à Regibus possit impediri. Vt in For. vnic. tit. *Quod impetrans.*

Ac ne plura consectter, summum illud nobis constitutum est ius:

Ne cuiuis vmquàm fas sit, ipsas violare libertates, aut leges. Vt in declarat. Priuil. gener. *A este Capitol.* Et *Item que*

Universidad de Deusto
Biblioteca

como, eodem loco.

Quinimmo:

Vt per leges liceat, impunè ipsas leges, ac libertates defendere, absq. eo, quòd propterea turpis aliqua, vt passim effertur, resistentiæ nota nomini nostro inuratur. Vt in For. vnic. tit. *De immunitate Ecclesiarum*.

Atq. vt obsoleta quædam, illustria tamen, & præclara, annectam nostrorum hominum verba, quæ in publicis monumentis rerum gestarum in Comitijs Ann. Chr. CCCCCLI. inueni annotata: *Siempre hauemos oydo dezir antigament, è se troba por esperiencia: que attendida la grand sterilidad de aqueſta tierra, è pobreza de aqueſte Regno, si non fues por las libertades de aquel, se yrian a biuir, y habitar las gentes a otros Regnos, è tierras mas frutiferas*. Ac si oportuerit, ob eam ipsam caussam, patriæ nostræ Solum his omnibus ornatũ esse veterum immunitatum decretis. Verùm quia Regij ministri in iracundia procliuiores esse plerumq. solent; vt aliqua mora, & tarditate eorum frangeretur ira, imperiumq. moderari liceret, duo quædam fortissima sunt nostrarum omnium legum, ac libertatum, quasi defensionis, præsidia. Quorum alterum, *Iurisfirmam*; alterum, vt diximus, *Manifestationem*, vulgaribus nominibus appellamus. Vtriusq. tamen summa ea potestatis est vis: non vt Iudicibus Regijs dicundi iuris facultas impediatur; sed vt intempestiua ac præceps eorum celeritas, Magistratus interdicto interposito, retardetur; ne quid perturbatum sit, aut à legibus discrepans, vel præposterum. Maiores namq. nostri nullum putarunt tam expeditum iudicium esse debêre, quòd id ipsum habere nõ debeat aliquid iustæ iudicandi moræ, ac tarditatis. Ac Iurisfirma quidem (vt ipsius vocabuli vim definiendo aperiamus) siue ea sit, vt nostri loquuntur, grauaminum factorum, seu fiendorum: nihil aliud est, nisi tum in Regum, aliorumve Iudicum; tum etiam Regni, nostrorumq. omnium non rectos impetus, iuris, ac legum firma, & moderata dominatio. In ipso namq. nomine interpretando inest vis, ac sentẽtia iuris, ac iustitiæ colẽdæ. Iurisfirmarũ autẽ plures sunt species. Quædam enim sunt, quæ vocantur, *Communes*, & vt vulgò loquimur, *Bolanderas*: aliæ, *Casuales*. Earundem porrò, aliæ Priuilegiatæ; aliæ non Priuilegiatæ. Rursus aliæ contra Iudices Ecclesiasticos, aliæ verò contra Sæculares. His enim varijs nominibus designantur; & ad singulas vniuscuiusq. illarum formulas vniuersæ nostrorum hominum lites accommodantur frequenter. Earum autem omnium finis is est, vt

est, vt cùm de stando, & parendo iuri coram ipso Iustitia Aragonum firmè, & grauiter asseueremus: illius interdicto interposito, fortunæ nostræ ab iniusta, & non ferenda Regiorum Iudicum iniuria arceantur. Ab eo autem, quòd de stando iuri firmiter pollicemur; Iurisfirmæ sibi nomen inuenit. Neq. verò summo hoc illius præsidio nostra tantummodò, sed & ipsorum Regum iura, quasi aliquo scuto, proteguntur. Cuius tantæ rei præter varia, quæ in superioribus Regum narrationibus exempla protulimus, potuissemus hoc loco noua alia proferre, in quibus enitêret maxima Inuictissimi Regis nostri Philippi mansuetudo, & benignitas: quandoquidem pari nobiscum iure ciuiliter contendere dignatus est sæpe; neq. vim, quæ iuribus suis à nostris inscientibus inferebatur, Regiæ suæ potestatis vi, sed istius Magistratus interdictione interposita propulsare. Verùm ea recẽsere omittã, cùm sint omnibus trita, & vulgata. Atq. hæc de amplissimo Iurisfirmæ præsidio. Manifestationis verò simillima vis est: quamquàm non tam ad res, quàm ad tuendas personas instituta. Quibus duobus præsidijs ita nostræ Reip. status cõtinetur, vt nulla pars communium fortunarum tutela vacua relinquatur. Ac ipsius Manifestationis potestas tã solida est, ac repentina, vt homini iam collum in laqueum inferenti subueniat. Illius enim præsidio, damnatus, dum per leges licet, quasi experiundi iuris gratia, de manibus Iudicum confestim extorquetur, & in carcerem ducitur ad id ædificatum, ibidemq. asseruatur tamdiu, quamdiu iure ne, an iniuriâ, quid in ea caussa factum fuerit, iudicetur. Propterea carcer hic, vulgari lingua, *la carcel de los Manifestados*, nuncupatur. A cuius ingressione supremi Iudices omnino prohibentur: vt eorũ præcipiti iracundiæ eo pacto subtrahatur materia. Quòd si aliquid contra, ac per leges liceat, factum est; pro irrito habetur, & infecto. Si verò nihil fuit decretum contra ius; Manifestationis tollitur interdictum, Regiorumq. Iudicũ retardata illa excitatur potestas, vt nocentium supplicio scelera, & fraudes constringantur. Id autem eô tandem spectat, ne vllus detur contra leges locus criminibus, quorum auctor non exstet, inferendis: ne ve temere credatur oblatis. Atq. interdum quoq. ea Manifestationis vis ad res ipsas tuendas adhibetur. Nam si quid fraudationis caussa in literarum monumentis latet in occulto, quod proferri, ac patefieri opus sit: efficitur id, illius ope implorata, mirabiliter. Siquidem adhibitis statim in exscribendo istius Magistratus ministris, literæ, lituræq. omnes assimilatè expressæ de ijs tabellis, in quibus ea fraudis suspicio inest, in publicos libros

Universidad de Deusto
Biblioteca

transferuntur, & summa cura, ac diligentia recognita, & collata ab istius scripturæ magistris obsignantur: nimirum vt ipsa veritate illustrata, ius cuiq. semper integrum seruetur, ac incolume. Sed vberiorem istarum omnium rerum explanationem vaga, & quæstuosa ciuilium legum scientia profitetur. Quapropter ab ijs ea petatur, qui in Foro ingenij laude florent apud nos. Iam verò Magistratum hunc à Regibus mandari ius est. Ad nutum autem, an, vt loquimur, ad vitam, aliquando ea de re magna habita altercatio fuit. Nunc verò ita lege sub tit. *De officio Justitiæ Aragonum*. definita est. Libet enim in his easdem ipsas leges intexere, vt quæ dicenda sint, à fontibus potiùs hauriamus, quàm eorum riuulos consectemur. Neq. aliter possemus satis causſam, & rationem ipsius iuris amplecti. *COMO segund la ment de los Fueros antigos, è loable costumbre del Regno de Aragon, el Señor Rey deua dar el Officio del Justiciado de Aragon a vida: porque aquesto no vienga de aqui auant en disceptacion: statuymos de voluntad de la Cort, que el Officio del Justiciado de Aragon no sia, ni pueda seyer nutuario. Ni al Justicia de Aragon pueda seyer tirado el dito Officio a sola voluntad del Señor Rey, aunque el que presidira en el Officio, hi consienta. Ni el dito Iusticia pueda, ni sia tenido renunciar el dito Officio por alguna obligacion precedient la dita renunciacion. E si contecia por causa de obligacion precedient, seyer feyta renunciacion del dito Officio, o priuacion de aquel a sola voluntad del Señor Rey: que aquella sia nulla ipso Foro, & de ninguna efficacia. E que el dito Iusticia no obstantes la dita reuocacion, è renunciacion, o alguna dellas (caso que fecha fuesse, segun dicho es) pueda, è sia tenido vsar del dito Officio sin pena, è calonia alguna. E declaramos, que la persona del Iusticia de Aragon, aun por causa ciuil no pueda seyer presa, ni presa detenida, sino por mandamiento del Señor Rey, è de la Cort.* Iam enim alia lege decretum fuerat, ne cuiquam licitum sit, Iustitiã Aragonũ, etiam iure priuati, apud alium, præterquàm apud Regem, & Regnum simul, criminari. Sed pari ratione fas erit hoc loco legem ipsam ea de re loquentem inducere. *TATSIA que por antiga, è loable costumbre del Regno, sia introduzido, que las personas del Iusticia de Aragon, Lugartenientes, Notarios principales, è Vergueros suyos por alguna causſa, delicto, o razon no pueden, ni deuen seyer presos por official alguno del dito Regno; ni de los delictos de aquellos, como priuadas personas cometidos, puede seyer conoscido, sino por el Señor Rey, è por la Cort del dito Regno conjuntament. Empero algunos officiales del dito Regno indeuidament han attentado el contrario fazer, en grand daño, è prejudicio del dito*

dito Regno. Por aquesto de voluntad de la dita Cort statuymos, è ordenamos: Que la persona del dito Iusticia, que agora es, è por tiempo sera, por delictos algunos quantoquiere graues è enormes, que por el se cometran, o se pretendra seyer cometidos, como priuada persona, o en otra manera, no pueda por el Señor Rey, Lugartenient suyo, Primogenito Gouernador, Regient el Officio de la Gouernacion, ni por otro Iudge alguno, ni de mandamiento dellos, ni de alguno dellos, seyer preso, arrestado, ni preso tenido, ni por la dita razon personalment citado, ni deuant ellos, ni de alguno dellos accusado, denunciado, ni en alguna otra manera vexado. Antes la conexença de los ditos delictos, crimens, è excessos que se cometran, o se pretendran seyer cometidos por el dito Justicia; se haya de fazer en la Cort general, o particular del dito Regno: è la Jurisdiction, è conexença de los ditos delictos como priuada persona, è no en otra manera cometidos, è cometederos pertenezca, solum, & insolidum, al Señor Rey, è a la Cort conjuntament. E que por otra via, forma, o manera no pueda seyer por el dito Señor Rey, ni por otra persona alguna conoscido, ni iudgado de los ditos delictos. E no res menos statuymos: que la iurisdiction, è conexença de los ditos delictos seytos, concernientes las personas de los Lugartenientes, Notarios principales entro a numero de seys, è dos Vergueros del dito Iusticia, como priuadas personas, è reos, a los ditos Señor Rey, è Cort; o, si no esperada celebracion de Cort seran accusados, se espere al Justicia de Aragon, qui agora es, o por tiempo sera, solum, & in solidum. E que el Señor Rey, Lugartenient suyo, Primogenito, Regient el Officio de la Gouernacion, ni otro Official, o Judge alguno Ordinario, o Delegado no se pueda entrometer de la cognicion de los ditos delictos de las ditas personas de suso nombradas: ni puedan aquellos por delictos priuados, ni por otra causſa, manera, o razon prender, presos detener, ni mandar presos tomar, ni personaliter citar. Todos los Fueros fablantes del Officio del Justicia de Aragon en su firmeza, è valor quedantes. Quinimmo si quæ ipsi, vt priuatæ personæ, iniuria inferatur; eidem muneri censetur illata. Cuius rei exemplum non est necesse, vt ex ipsa antiquitate petamus. Nostra enim ætate factum videmus, vt cùm nocentes quidam, tametsi priuatarum rerum occasione, contra ingenuam, ac illustrem Ioannis Lanuzæ IIII. Iustitiæ Aragonum vitam conspirassent; ab eodem Magistratu comprehensi fuêre, eorumq. consilia, qua fuerant meriti, mulctata pœna. Istius autem vlciscendæ iniuriæ idoneum se auctorem constituit Ioannes Petri Nuerus, celeberrimus

Universidad de Deusto
Biblioteca

Regalis Fisci Aduocatus: qui exacta iam ætate nuper mortuus,& auctoritatis,& prudentiæ suæ triste nobis desiderium reliquit. Vsq. eo autem nocentes ipsos persequutus fuit, dum pœnas tanto scelere dignas dependerunt. Haud decuisset tamen eius viri mentionem à me in hisce Commentarijs intermitti : tum quòd eos laudando , animũ mihi sæpius addidisset:tum etiam quòd quamdiu vixit,tantũ fuit apud nos honoris nomẽ adeptus,vt tamquàm alter Sceuola,Iurisperitorum eloquentissimus,& eloquentium Iurisperitissimus censeretur . Is ergò in oblata sua ea de re criminatione(sic enim libet,quem vulgò appellitum criminalem dicimus,nominare) de Iustitiæ Aragonum muneris dignitate multa protulit præclara tanti viri obseruatione dignissima . Ex quibus, quæ mihi videbuntur lectiora , tamquàm flosculos carpam; ne illius libelli formulam totam consecter . Sic autem sceleris ipsius detestationem est orsus.

Horribile, & detestandum flagitium, scelus infandum , & abominabile crimen aduersus Regiam Maiestatem commissum,& perpetratum , seuerissima animaduersione dignum; gladio vltore, & exquisitis pœnis vindicari oportet . Omnium siquidem excessuum, flagitiorum , & scelerum illud detestabilius esse constat,quod aduersus corpus iustitiæ, & adeò magis si aduersus caput,& præsidium iustitiæ perpetretur,& committatur. Quis enim locus regiminis poterit esse tutus,quis Rector, Judex , vel Officialis Regius securitate gaudebit , si summus Magistratus , vindex iniuriæ , & violentiæ, præsidium,& portus periclitantium à vilissimis,& sceleristissimis hominibus offendatur ? & eorum conspirationibus , & coniurationibus in ipsius necem,& excidium,immo verius Reip. totiusq. Regni perniciem,& damnum , machinatio importetur? Quem iustitiæ zelatorem contumelia tanta non tangeret?& confusio tam aspera non moueret? Hinc est: Quòd coram vobis multum magnifico , & prouido viro Domino Francisco Daroca,Jurisperito , Locumtenente multum Illustris domini Ioannis de Lanuza Militis,Serenissimi domini Regis Consiliarij, ac Justitiæ Aragonum comparuit , & comparet Martinus de Agreda Notarius , vt Procurator Fiscalis Sacræ, Catholicæ, & Regiæ Maiestatis potentissimi domini nostri Regis. Qui nomine procuratorio prædicto illis melioribus via, modo,& forma,quibus melius,vtilius,& efficacius de Foro,& aliàs facere potest , & debet , grauissima cum querella magnas appellitorum voces emittẽdo,& dicendo,Avi,Avi fuerza, fuerza, easq. cõtinuãdo,& insequẽdo; Dicit,& proponit dictus procurator: Quòd Serenissimus,& Potẽtissimus Dominus noster Rex Aragonum nullum in temporalibus recognoscit,nec

scit,nec recognoscere consueuit superiorem . Immo à Ducentum annis, & pluribus citra, & vltra vsq. nunc, & de præsenti Serenissimi Reges,qui pro tempore fuerunt , & Regia Maiestas Serenissimi Domini nostri Regis ad præsens feliciter regnantis habuerunt , & habent in præsenti Regno omnia Regalia,præeminentias,prærogatiuas,& alia iura vniuersa,quas,& quæ Imperator Romanorum respectu sui Imperij habet . Dempto quoad ea,in quibus dicta potestas Regia est limitata , & restricta per Foros præsentis Regni Aragonum.

Omitto autem hoc loco , quæ sequuntur nonnulla , quia ad nostrum institutum nihil pertinent. Ea autem verba, *Avi, Avi,fuerza , fuerza* , antiqua apud nos sunt vsitatissima , ac præcipuè dum istius Magistratus imploramus auxilium : quasi nos summo aliquo violentiæ impetu oppressos esse indicantes . At verò eis ita connexum est consequentis orationis principium.

Præsens (inquit) *Regnum Aragonum à Ducentum annis continuis, & vltra vsq.nunc , & de præsenti habuit , & habet vnita , & aggregata quamplurima Regna , Comitatus , & Dominationes . Et Serenissimus Dominus noster Rex, & alij Serenissimi Domini Reges eius prædecessores,cum ope, auxilio , & iuuamine præsentis fidelissimi Regni, & incolarum eiusdem,dicta Regna , Comitatus , & Dominationes adquisierunt, conseruarunt, & defenderunt, & coronæ Regiæ Aragonum applicarunt; meritò constituentes , & reputantes præsens Regnum Aragonum, caput suæ Celsitudinis , respectu dictorum Regnorum,Comitatuum,& Dominationum sub dicta Corona Aragonum constitutarum.*

Tum alio capite.

In præsenti (ait) *Regno Aragonum à dictis Ducentum,& pluribus annis citra , & vltra vsq. nunc, & de præsenti fuerunt , erant , & sunt constituta duo Tribunalia , siue Consistoria , suprema, & vniuersalia,tamquàm duo luminaria respectu totius præsentis Regni Aragonum : Vnum videlicet supremum , & excelsum,quod vulgariter nuncupatur , Regia Audientia: in quo quidem ipsamet persona Regia Serenissimi Domini nostri Regis præsidet, & eius nomine prouisiones inde pro tempore emanãtes fieri consueuerunt,quotiens præsens in Regno adesse contigerit. Et Regia Maiestate absente à dicto Regno, Primogenitus Domini Regis maior quatuordecim annorum : & eo deficiente , Locumtenens Generalis Regiæ Maiestatis:& suo casu,Regens Officium generalis Gubernationis. Alterum verò Tribunal,siue Consistorium vniuersale fuit , erat , & est præsens Curia Domini Justitiæ Aragonum. In quo quidem Tribunali , siue Consisto-*

Universidad de Deusto
Biblioteca

Consistorio pro Serenissimo domino nostro Rege, & per Regiam Maiestatem creatus, institutus, & nominatus præsidet, & præsidere consueuit dictus dominus Iustitia Aragonum, tamquàm Rector, & caput dicti Tribunalis, & Consistorij, ac Iudex vniuersalis totius Regni. Qui per se, seu per eius Locumtenentes debitè, & iuxta Forum creatos, & constitutos per tempora supradicta exercuit, & exercere consueuit omnimodam iurisdictionem, altam, & baxam, merum, & mixtum imperium: nec non omnem illã potestatem, præeminentias, & prærogatiuas, atq. omnia alia, & singula, quæ iuxta Foros, consuetudines, & Obseruantias præsentis Regni Aragonũ per dictum dominum Iustitiam Aragonum, seu ipsius magnificos dominos Locumtenentes fieri possunt, consueuerunt, & debent. Ad quod quidem Tribunal, siue Cõsistorium dicti domini Iustitiæ Aragonum per tempora supradicta continuè consueuit haberi, & habetur recursus per viam appellationis, vel electionis Iurisfirmæ grauaminum factorũ à sententijs, causis, & processibus ciuilibus, latis per quoscũq. Iudices Ordinarios, & locales præsentis Regni Aragonũ: necnõ à sententijs in prima instãtia latis in Regia Audietia præsentis Regni (deptis illis, à quibus de Foro non potest haberi recursus) cõsueuit recurri, & recurritur ad præsentẽ Curiã domini Iustitiæ Aragonũ per viã electionis Iurisfirmæ grauaminũ factorũ. Et à simili in multis casibus de Foro, & cõsuetudine præsentis Regni Aragonũ per Regnicolas illius cõsueuit haberi recursus ad dictũ dominum Iustitiam Aragonum, tamquàm ad portum periclitantium, arcem libertatis, & præsidiũ oppressorum, pro beneficio Iurisfirmæ, & Manifestationis impetrãdo, & alijs prouisionibus obtinendis pro defensione, & tuitione Fororum, & libertatum præsentis Regni Aragonũ: quarum defensor, columen, & protector dictus dominus Iustitia Aragonũ fuisse, & esse censetur. Vt meritò pater Reip. & summus Magistratus pro Serenissimo domino nostro Rege supremã potestatẽ, & iurisdictionẽ excercẽs, ab omnibus debeat reputari.

Tum hæc etiam ab eodem fuêre sequenti Capite de Iustitiæ Aragonum dignitate prolata.

Officium siquidem domini Iustitiæ Aragonum à primordijs Regni Aragonum constitutũ, & stabilitũ; fuit, erat, & est Magistratus præcipuus inter alios meritò excellens. Et dominus Iustitia Aragonum, qui pro tẽpore fuit per Serenissimũ dominũ Regẽ Aragonum creatus, & constitutus; solitus est, & cõsueuit, Regiã Maiestatẽ intra Regnũ Aragonum existentẽ, & eius Curiam Regiam sequi, & ad latus Principis, videlicet Serenissimi domini Regis Aragonum, tam in bello, quàm in pace continuò residêre, & Regijs Consilijs interesse: Taliter; Quòd dominus Iustitia Aragonum, qui pro

quipro tempore fuit à primæua institutione dicti Officij vsq. nunc, & de præsenti, fuit, erat, & est Consiliarius Serenissimi domini Regis Aragonum: & tamquàm Regius Consiliarius in literis, & prouisionibus à præsenti Curia emanatis, titulo, honore, & præeminentia Regij Consiliarij semper fuit insignitus, & decoratus; & in literis, & prouisionibus Regijs per tempora supradicta continuè per Serenissimum dominum Regem Aragonum pro tempore existentem & Excellentissimum Regiæ Maiestatis Primogenitum, Regius Consiliarius fuit, erat, & est nominatus, habitus, tentus, & reputatus.

Prætereà alio in loco.

Iustitia Aragonum per Regiam Maiestatem creatus in principio dicti sui Officij, & muneris iurat in posse, & manibus Serenissimi domini nostri Regis de bene, & legaliter se habendo, & de faciendo ea, ad quæ tenetur, & obligatus existit. Sic enim in For. *De iuramento præstando per Officiales de seruando Foros.* sancitum est. Atverò dum studuit facti atrocitatem, & eorum, qui nocentes erant, culpam augêre, vt eam, quæ tanto sceleri deberetur, pœnam subirent: in hæc verba prorupit.

Crimen detestandum læsæ Maiestatis aduersus Serenissimum dominum nostrum Regem, prosperitatem, & securitatem præsentis Regni Aragonum, statusq. & Coronæ Regiæ; in contemptum, & contumeliam Regiam, & seu Regiæ Iurisdictionis, horrendumq. assasinatus crimen, & alia quamplurima crimina ex prædictis resultantia committendo, & cõmittere non verendo in Regiam offensam, Maiestatisq. Serenissimi domini nostri Regis maximam læsionem, scandalumq. totius Reipub. & iustitiæ detrimentum, graue damnum, & euidens præiudicium dicti principalis dicti procuratoris.

Post omnia tandem inflammantem suam, vt ita dicam, perorationem his verbis concluſit.

Supradictum (inquit) *Monopolium, conspiratio, et coniuratio facta, et inita modis, et formis præmissis, et alia crimina, et delicta superius recitata, commissa, et perpetrata contra dictum dominum Iustitiam Aragonum, Regium Officialem excelsum, et Magistratum præcipuum gerentem, et exercentem, et de Regio consilio existentem, fuerant commissa, attentata, et perpetrata in dedecus, et offensam Supremi Magistratus, et Regiæ iurisdictionis, et aduersus prosperitatem status Regij, et in contemptum, contumeliam, et iniuriam Regiæ Coronæ. Per quæ, et aliàs inferioribus Officialibus Regijs timor est illatus, ne liberè, et prout decet, in*

Universidad de Deusto
Biblioteca

decet, incumbentia suis Officijs pro Serenissimo domino nostro Rege exerceant. Et si tantum facinus impunitum remaneret: daretur audacia sceleratis hominibus talia, & similia perpetrandi. Propter quæ, & aliàs manifestè constat, & apparet per præmissa Regiam iurisdictionem maximum detrimentum sustinuisse, & non modicum fuisse turbatam. Si enim in Magistratu excelso prædicta fuerunt attentata, & impunita remanerēt: quid circa minores Officiales foret expectandum? Et sic, & aliàs quidquid in præmissis per dictos reos, & criminosos fuit attentatum, tractatum, factum, seu patratum; in exitium Principis, & aduersus securitatem, & prosperum statum præsentis Regni, & contra honorem Regiæ Coronæ, & in læsionem Maiestatis Serenissimi domini nostri Regis fuisse factum, pro tuldubio est censendum.

Ea autem solita hac sui nominis subscriptione exornauit.

Joannes Perez de Nueros, vt Fisci Aduocatus, ordinauit prædicta.

Cuius si singula verba perpēdantur, literatæ senectutis inuenientur plenissima. Eorum autem appositione abundè, vt credimus, erit huic nostro de Iustitiæ Aragonum Magistratu proposito sermoni satisfactum: cùm si quæ plura de illius dignitate, potestate, aut vi adduci potuissent; copiosè satis ab illo fuerint superioribus huiusmodi in locis, forensi solito more, pertractata. Quòd si ea à me testimonio alicuius eorum, qui nostra ætate floruerunt, confirmanda putarem; tāta fuit hominis auctoritas, & amplitudo, vt locupletiorem nullum quærerem auctorem, quàm illum: tum ob præstantem grauis, quo perfunctus fuit, muneris dignitatem, tum etiam quòd is documentum fuerit hominibus nostris virtutis, antiquitatis, & prudentiæ, & in nostra hac vrbe, et Foro (quod quasi ingenij sui theatrū sibi fuit) facilè omnium lingua, & consilio princeps. Nec dubium est, quin si voluisset, luculentioribus vocabulis potuisset rem ipsam comprehendere: fuit enim non solùm in ipsa iuris ciuilis scientia, sed in humanioribus literis, quod ceteri Iurisperiti negligere solent, perpolitus. Forensibus tamen sibi, ac iudicialibus loquendi formulis vtendū constituit, ne dum lectissima verba inculcaret, illud idem, quod à se in iudicio patefieri, ac illustrari oportebat, redderetur fortasse ob politiorem sermonis elegantiam subobscurum. Quod nemo vmquàm doctus mirabitur, cogitans, in omni arte, cuius vsus vulgaris sit, earum rerum, quæ in ipsa versentur, esse formulas, ac vocabula certa constituta, quibus, tamquā priuatis, vti adeò omnes oportet, ac

tet, ac suis: vt ne opifices quidem singula sua possint artificia tueri, nisi cognitis sibi, atq. vsitatis vocabulis vterentur. Itaq. ne plusculū, quàm sat sit, de reliquo nostri argumenti cursu digrediamur, in Magistratu hoc, nedum Magistratum ipsum, sed priuatam opus est illius, qui eum gerat, personam reuereri. Neq. verò factis, sed verbis iniuriosè cum eodem contendere, nefas est publica hac lege constitutum. *ITEM por quanto para la libera administracion de la iusticia conuiene mucho, que los Fueros esten libres de todo temor: Porende estatuymos y ordenamos; Que contra qualesquiere personas de qualquiere estado, y condicion que fueren, que à los Lugarestenientes del Iusticia de Aragon de hecho, o de palabra iniuriaren en presencia, o molestaren, o damnificaren: sea proceydo criminalmente à instancia de qualquiere singular persona del Reyno, a costas, y expensas del dicho Reyno. Y los tales delinquentes sean punidos segun la qualidad del delicto. Quedando empero facultad al dicho Lugarteniente de hazer causar notorio contra el tal delinquente, en la forma por Fuero estatuyda.* Quasi ad tuendam personā Magistratus omnia hæc ornamenta oportuerit ex ipsius muneris dignitate ad priuatam illius, qui ei præsit, personam redundare. Si quæ verò ab eodem Magistratu decernuntur vitiosè; est iam in eundem certa iniuriarum actio constituta. De qua infra suo loco. Vt institutum deniq. sermonem de Iustitiæ Aragonum iurisdictione absoluamus, hæc est omnis ipsius potestatis magnitudo, & vis; Vt legibus præsit; legibus pareat; legibus seruiat; ipsas deniq. leges exequatur. Quam tandem muneris dignitatem scitè, & appositè maiores nostri insigni, & pulchro, quo eum honestabant, titulo indicarunt; dum in publicis Inscriptionibus Iustitiam Aragonum vocabant, Circumspectum: ac si ad cognomentum hoc traducendam curarent argutam illam Ephororum nominis significationem: nempè quia eā tuetur in Repub. nostra personam, quæ in speculis iccirco collocata est, vt diligentissimè, quemadmodum vnusquisq. Regiorum Magistratuum in conseruandis legibus se gerat, circumspiciat.

De Locumtenentibus Iustitiæ Aragonum, deq. alijs imperij eiusdem Magistratus ministris.

CETERVM summa hæc in iuredicundo istius Magistratus potestatis vis, ad eos iampridem viros delata est, qui illius locum dicuntur

Universidad de Deusto
Biblioteca

dicuntur tenêre : siquidem gliscentibus negotijs necesse fuit consiliarios sibi, atq. administros dari ; idq. eô magis, posteaquàm ijs mandari consueuit Magistratus, quorum ratio, & voluntas à studijs longè, doctrinisq. abhorrebat. Quamquàm enim publica lege sic cautum est. tit. *De officio Iustitiæ Aragonum*. Vt semper Iustitia Aragonum sit Miles, idest, ne quis ad Magistratum hunc gerendum, qui non sit ex Equestri, ac Militari Ordine profectus, adsciscatur : plures tamen olim Iustitiæ Aragonum cùm Milites essent, Militiæq. authoramento honestati, ipsa iuris ciuilis intelligentia præstabant. E quorum numero fuêre, Salanoua ; Ayeruius ; Stephanus Egidij Tarinus ; Berengarius Bardaxinus ; & alij, qui ciuilium legum scientiam habuerunt cum Equestris Ordinis splendore coniunctam. De quibus infra dicemus singulatim. Et eos videmus suis consilijs, ac studijs patriæ nostræ vehementer profuisse. Sed iamdiu Magistratus iste illiteratis prorsus mandatur hominibus. Atverò ante Salanouam nonnullos Iustitias inter Ricos homines memoratos comperio. Et propterea credimus fuisse publicam illam legem constitutam ; non tam vt infimi, & plebeij tanto priuarentur honore, licet id ipsum etiam sit rogatum ; quàm vt Nobiles ab istius muneris gubernaculis repellerentur omnino. Quod ita graui Michaëlis *del* Molino testimonio comprobatur. *Iustitia Aragonum* (inquit) *semper debet esse Miles. Et dicunt Foristæ: Quòd Nobilis non potest prouideri de Officio Iustitiatus Aragonum: ex eo, quia Nobiles non possunt de Foro, & consuetudine Regni puniri pœnis corporalibus. Vnde si Iustitia Aragonum delinquat contra Foros, vsus, consuetudines, & libertates Regni incurrit in certis pœnis: quæ pœnæ non possent executari, si ipse Iustitia Aragonum esset Nobilis persona. Et per istam rationem dicunt Foristæ: Quòd Nobilis non potest prouideri de dicto Officio Iustitiatus*. Nam qui modò Nobiles dicuntur, multis in rebus præseferunt Ricorum hominum dignitatem ; in ea præsertim, cuius supra meminit Molinus. De qua idem alibi ita. *Nobiles Aragonum pro delictis eorum non puniuntur pœnis corporalibus. Vt in Obser. 2. tit. De pace fol. 24. Et in For. 1. tit. Quòd Regens Officiũ Gubernationis. fol. 18. Tamen Nobiles Aragonum pro delictis possunt capi, & capti detineri per dominum Regem: & stabunt ad mercedem domini Regis, quantum dominus Rex voluerit. Vt in For. 1. tit. De conseruatione pacis. fol.* 182. Vsq. eô maiores nostri patriæ libertati præcauêrunt, dum, quem illius præsidem designabant, statuerunt, quibus suis periculis

periculis, à legibus impositis, subiectum esse oportêre, si fidei suæ commissa neglexisset. Neq. aliter æquè communi satisfeciissent officio : si qui inter eos, ac Regem medius statuebatur Iudex futurus, non ê medio etiam omnium Ordinum gradu, & conditione adsciretur : ne se insolentiùs efferret, si ex superioribus ; aut si ex inferioribus, Magistratum extenuaret ; cùm angustiæ infimi pectoris nequaquam recipere potuissent tantam personam. At dum ex Equestri Ordine statuerunt, Iustitiam futurum ; singularem quoq. temperantiam in eo ipso videntur induxisse. Postquàm igitur Magistratus cœpit multitudine litium, & varietate caussarum redundare : Iurisperiti eidem adhibiti fuêre, qui eius loco, ac nomine controuersa iura iudicialibus formulis tractarent, ac legibus. Vnde Locumtenentes Iustitiæ Aragonum dicti sunt. Et hi olim ipsius Iustitiæ Aragonum pendebant ad nutum. Nunc autem à Regibus creari ius est. Ac primùm quidem vnicum tantum sibi habere Locumtenentem licebat. Posteà verò Ann. Chr. ∞ CCCLII. vt duos habere posset, publica huiusmodi lege : sub tit. *Quòd Iustitia possit habere duos Locumtenentes*. concessum fuit. *DE VOLVNTATE Curiæ volumus, & ordinamus: Quòd deinceps Iustitia Aragonum possit, & valeat præter dictum Locumtenentem, alium, quem voluerit, constituere, ac etiam ordinare. Qui, si contingat dictum primum Locumtenentem infirmari, vel absentem esse à dicta Ciuitate, vel aliàs quomodolibet impediri: regat, aut regere valeat officiũ supradictum, quousq. dictus Iustitia, vel eius primus Locumtenens intendere poterit, seu vacare ad regimen dicti Officij. Qui secundus Locumtenens postquàm desierit dictum officium regere ; possit aduocare, & caussas assumere, sicut priùs. Quæ omnia debere, & posse fieri intendimus, tam in præsentia, quàm in absentia Iustitiæ*. De hac autem facultate hæc idem Michaël *del Molino* in suo Repertorio, sub verbo. *Iustitia Arogonum*. testata reliquit. *Iustitia Aragonum potest de Foro tenêre duos Locumtenentes. Et hoc est speciale in Iustitia Aragonum. Aliàs regulariter nullus Judex Ordinarius potest in Aragonia habere nisi vnum Locumtenentem. Quinimmo etiam dominus Rex non potest, salua sua clementia, facere, seu creare in Aragonia, nisi vnum Locumtenentem Generalem*. Deinde Ann. Chr. ∞ CCCXC. dum hanc eãdem facultatem ipsi Iustitiæ Aragonum noua alia, tunc edita, lex prorogauit, officijq. religionem constituit : hæc dedit præcepta de omnibus. *PROVIDEMVS: Quòd*

Universidad de Deusto
Biblioteca

Justitia Aragonum, eiusq. Locumtenentes non possint recipere, tenêre, seu habere ab aliquibus Nobilibus, Vniuersitatibus, collegijs, seu alijs personis quibusuis beneficia, pensiones, vel subornationes, nec etiam Cauallerias ab aliquo Nobili: (iam enim hoc tempore erat Ricorum hominum nomẽ antiquatum, Nobilesq. vocari consueuerant) *nec possint recipere, nec facere maiorem exactionem de, & pro literis, prouisionibus, & actis, quæ conceduntur, & actitantur in eius Curia, nisi prout antiquitus fuit vsitatum. Contrarium verò facientes incurrant penas Fori. Prætereà cùm in Curia dicti Iustitiæ propter multorum concurrentiam negotiorum lites plus debito protelentur; pro ipsorum bona, & celeri expeditione statuimus, & ordinamus: Quòd dictus Iustitia possit tenêre duos Locumtenentes, quorum quilibet possit eodem tempore exercere officium, onera eiusdem inter se diuidendo. Et eorum alteri dictus Iustitia teneatur dare anno quolibet pensionem, de qua sufficienter possit contentari: & alij de dicto Generali CCC. Florenos. Quique patrocinium aliquod impendere non possint aliquibus personis in Curia dicti Justitiæ. Immo omnibus postpositis negotijs, habeant intendere in, & circa bonam, & breuem expeditionem negotiorum Curiæ antedictæ.* Post autem Ann. Chr. ∞ CCC XCIIX. in For. prim. tit. *De Judicijs*, statutum fuit: *Quòd Justitia Aragonum, seu ipsius Locumtenentes teneantur celebrare, & tenêre Curiam vna die, & alia Consilium. Et diebus, quibus celebrabunt, ac tenebunt Curiam, audiant partes in omnibus causis, & litibus, in quibus procedere voluerint.* Anno verò ∞ CCCC LXI. nouum in his morem fuisse inductum, ex publica huiusmodi lege apparet. Libet enim eandem transcribere; etsi longa sit. Nam quæ factæ fuerint mutationes, apertiùs hunc in locum conductæ, leges ostendent, quàm si sparsæ in Fororum volumine legerentur. *PORQVE esperiencia ha de mostrado seyer dañoso al Reyno, que los Lugartenients del Justicia de Aragon, sian puestos por el dito Iusticia, reuocables de voluntad suya; Prouidiendo por mas libera, è mas recta expedicion de la iusticia, que los ditos Lugartinientes se pongan por el Regno, de tres entres años, è no por el dito Justicia: Estatuimos de voluntad de la Cort: Que los ditos Lugartenientes de la edicion del present Fuero auant, hayan a seyer succesiuamẽt vnos apres de otros triennales, electos, y creados en la forma infrascripta. Que por la dita Cort se haya de fazer vna bolsa intitulada, Bolsa de los Lugartenitẽtes del Justicia de Aragõ. En la qual sian insaculadas personas aptas, è sufficiẽtes al exercicio del dito Officio: e aq̃lla haya a seyer repuesta*

puesta en la Caxa, do las Bolsas de los Diputados del Regno son puestas. De la qual bolsa, en la primera apercion suya, los Diputados del Regno, que presentes seran en la ciudad de Calatayud (ad eam siquidem Vrbem indicta fuêre illa Comitia, in quibus ea lex ferebatur) *dos dias apres que la present Cort sera sinida, dentro los ditos dos dias sian tenidos abrir la dita Caxa en la Esglesia de Sanct Pedro, presentes todos aquellos, que entreuenir hi querran; è de aquella sacar la dita Bolsa, è fazer extraction de dos redolinos en dos vegadas, vno en cada vegada; por tal forma, è manera, como se faze en los Diputados, por virtud de las Ordinaciones cerca de la extraction de aquellos tan solament prouidientes. La qual forma en la dita extraction queremos sia seruada. Los quales assi sacados durant tiempo de tres años continuament siguientes del dia de la dita extraction auant, sian Lugartenientes del Iusticia de Aragon, è hayan todo aquel poder, que por Fuero han, è pueden hauer durant tiempo de los ditos tres años. Los quales finidos, essiren los ditos Officios, è sian hauidos por personas priuadas, excepto en los casos infrascriptos, è no en otros algunos. E apres al vltimo dia de los ditos tres años se haya a fazer extraction de dos, o tres Lugartenientes, para otro triennio continuament siguient: e de alli auant de tres en tres años succesiuament en el vltimo dia de cada triennio por los ditos Diputados. Los quales, o la mayor partida dellos, o aquellos que presentes seran en la ciudad de Caragoça, en el dito dia de la dita extraction hayan a comparescer de mañana antes de medio dia en las casas de la Diputacion: do publicament, è presentes aquellos, que entreuenir hi querran, hayan a abrir la dita Caxa, è fazer la dita extraction segun la forma sobredita. Los quales assi extractos sian Lugartenientes del dito Iusticia durant el triennio de cada vnos: è hayan todo aquel poder, que de Fuero han, è pueden hauer, durantes los ditos triennios. Pero los que vn triennio hauran el dito Officio exercido; hayan a vacar al menos otro triennio, antes que puedan por la dita forma a los ditos Officios seyer assumptos. E si alguno, o algunos de los que sacado, o sacados seran, recusarà, o recusaràn acceptar el dito Officio por si, o procurador suyo: no puedan seyer compelidos a acceptar aquel. Antes de continent sia proceydo a extraction de otro, o otros en lugar de aquellos. Empero los que el dito Officio acceptar recusaràn; no sian mas a la dita Bolsa tornados. E si por absencia, o en otra manera qualquiere aquel, o aquellos que serã sacados de la dita Bolsa, dentro de diez dias del dia de la extraction contaderos personalment en la dita Iglesia en su*

Universidad de Deusto
Biblioteca

caso,o en las casas de la Diputacion en el suyo no acceptarán el dito officio con carta publica testificadera por el Notario de la present Corte en el caso de la primera extraction, è de alli adelant por el Notario de los Diputados, que la hora sera; de continent sia proceydo por los ditos Diputados, a extraction de otro,o otros por al dito officio de Lugartenient. E esso mismo dezimos, si los ditos Lugartenientes,o alguno dellos por muert,o en otra qualquier manera vacarán. Que en los ditos casos se procida por la manera sobredita a extraction de otro, o otros Lugartenientes en lugar de los muerto,o muertos,o en otra manera vacantes pora regir el tiempo tan solament,que aquellos,en lugar de quien seran surrogado,o surrogados,hauian a regir. Y entretanto que los ditos officios de Lugartenientes por alguna caussa no seran acceptados; el tiempo que vacarán (si sera por defecto de entramos los dos, que sacado haurá) rijan los ditos officios los Lugartenientes del triennio proximament passado. E si vacará el vno tan solament: el otro dellos,durant el tiempo de la absencia,o vacacion del Colega suyo,sia tenido, è haya a regir el dito officio. E los proximament passados, en continent sian hauidos por priuadas personas. Pero antes que vsen de los ditos sus officios,sian tenidos jurar en poder de los ditos Diputados,o de la mayor partida de aquellos,mediant su Notario deseruar Fueros, Priuilegios, libertades,vsos è costumbres del Regno,todo odio, è amor a part posados: è que no tenran,ni tomarán pensiones, o Cauallerias algunas, ni aduocarán en alguna Cort,ni tomarán subornacion alguna, excepto cosas de comer, è de beuer,que en pocos dias verssemblantment, el que las recibirá,las pueda consumir, è gastar. E porque no deue alguno en el dito officio vacar a proprios estipendios suyos,tachamos, è mandamos dar de salario a cada vno de los ditos Lugartenientes en cada vn año durant el tiempo de los ditos tres años,seys mil sueldos: los quales mandamos pagar por tercias, en cada vn año,de las generalidades del dito Regno,sin otra cautela alguna. E si contecera por voluntad, absencia,o muertes,o en otra qualquiere manera fallescer todas las personas de los insaculados por al dito officio, o quedar en vna persona tan solament: que en tal caso hayan poder, e facultad los Diputados del Regno, que la hora seran,o la mayor partida de aquellos (con quendi haya de cada vn braço) reformar la dita bolsa de aquellas personas mas aptas,e mas sufficientes,que a ellos sera visto: prestado por ellos primero jurament de insacular tales personas, por las quales la justicia scientificament, e recta sia administrada. Verumtamen nec diu post, Ann. Chr. ∞ CCCCLXVII. in Comitijs Cæsarauguſtanis quamplurima de huiusmodi institutis immutata fuêre: quæ fusiùs scripta in Foro

Foro primo, sub tit. *Forus Inquisitionis Officij Justitiæ Aragonum.* continentur. Illud autem præcipuè cautum: Ne Locumtenentium hoc, plus annuum esse posset, Officium. Atq. illud etiam, quod nefas duxisse silentio præterire: *Que por los Diputados del Regno se hayan a fazer dos Bolsas intituladas: Bolsas de los Lugarestenientes del Justicia de Aragon. Es a saber, Bolsa primera, è segunda. E en la primera Bolsa sian insaculadas personas Juristas, è letradas, aptas, è sufficientes al exercicio del dito Officio. E en la segunda Bolsa sian insaculadas personas legos,discretos,expertos, é dispuestos al exercicio del dito Officio.* quia in nostrorũ mentibus magis inhærere visum est semper, vt ex æquo,& bono potiùs,quàm ex callido,& versuto iure ipsarum fierent iudicia caussarum. Verùmenimvero aliquamdiu,ijs siquidem,de quibus proximè diximus, temporibus, publicum illud in Foro vigebat, Extraordinarium, tantopere sermone omnium celebratum, Consilium: quod ex omnibus Iurisperitis, qui Cæsarauguſtæ aderant,conflabatur. Exclusis enim partium, quæ contendebant, Aduocatis,ceteri omnes legum periti duorum Locumtenentium euocabantur accîtu,de vnoquoq. iure,in quo singulæ vertebantur caussæ,consulturi. Hi consilij locum ingressi,proposita illius caussæ, quæ in deliberationem veniebat, consultatione; quod res ipsa ferret, coram conferebant inter se, diligenterq. omnia illius momenta perpendebant. Vt quisq. autem primùm attigerat forum; ita sententiam suam dicebat ex ordine. In eam verò partem Locumtenentes propendere ius erat, quæ ex pluribus suffragijs constaret. Vnde fiebat, vt eo tempore id Locumtenentis munus non tam artis indigere videretur, quàm laboris: quandoquidem ad iudiciarias omnes controuersias distrahendas, huiusmodi accedebat Extraordinarium Consilium: ne ipsum illud imperitos homines tanto muneri præpositos fuisse, absurdè à maioribus factum iudicemus. Itaq. quotidiano illo omnium Iurisperitorum congressu istius Magistratus olim ornari consueuerunt iudicia, cognitionesq. & exercitationes caussarum celebrari. Quarum quæ ita fiebant magnæ deliberationes, & maturæ, *Determinationes Consilij Iustitiæ Aragonum*, vocabantur. Hæ autem tanti sunt ponderis, ac momenti,tantamq. auctoritatem habent in iudicijs; vt non minor illis, quàm scriptis legibus tribuatur fides. Vix tamen earum vllam notitiam habuissemus,nisi Molinus eas in suo Repertorio, quasi semina quædam, sparsisset. In quo etiam pactio verborum continetur, quibus horum Cõsiliariorum Iusiurandũ comprehedebatur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Atuerò postmodum Ann. Chr. ∞CCCCXCIII. quinq. Iurisperiti ad consulendum in causis criminalibus adhibiti fuêre: eisq. Cæsarauguſtana ciuitas sistendi locus circumscriptus, vel vbicumq. Iustitiæ Aragonum curia conueniret. Anno tamen ∞ D XIX. nouum quoddam septem Iurisperitorum, quod Ordinarium vocarunt, Consilium ipsis Locumtenẽtibus Iustitiæ Aragonum adhibitum fuit: simulq. etiam eodem ipso tempore vetus illud, Extraordinarium, sublatum. Hi autem septem Iurisperiti in priorum quinq. locum ad consulendum etiam in causis criminalibus suffecti fuêre: ac vulgò, *Los siete de la Rota*, vocabantur. Sed hæc omnia fuerunt Ann. ∞D XXIIX. nouis tunc editis legibus abrogata: constitutumq. Vt quinque Iurisperiti, Iustitiæ Aragonum sint Locumtenentes. Ad quos eo tempore fuit ampla illa in iuredicundo duorum Locumtenentium, consilijq. Ordinarij, & Extraordinarij potestas translata. Quæ tandem ratio vsq. ad nostram viget ætatem. Atq. hæc est omnis, quæ facta fuit in his ex alio in aliud vicissitudo, & mutatio. Incidunt enim tempora, cùm ea quæ videntur consentanea, commutantur, fiuntq. contraria: neq. vix videtur arte vlla effici posse, vt vna, atq. eadem ratio in vno semper cursu conseruetur: cùm ita vitæ, & naturæ comparatum sit, vt naturales quoq. iudicentur esse rerum plerumq. publicarum conuersiones. Horum autem quinq. Locumtenentiũ munus nequaquàm vnius, nec trium, vt antea, annorum finitur spatio. Quinimmo concessum est ipsis, vt eodem perfungantur tamdiu, quamdiu nouus nullus in Comitijs nostris inducatur mos, vel ipsi se à grauissimo Septemdecim Virorum iudicio liberarint. Ius est enim, vt quotannis eorum animaduersionem, notationemq. censoriam de iniurijs, si quæ fuerint, contra leges factis experiantur. Et verò ne Magistratus is vacationem vllã habere possit, quominus vtilẽ det operam Iuribus eius fidei commissis; publica hac lege sic cautum, & sancitum est. *CETERVM si contingat dictum Iustitiam ipso Officio priuari, seu ipsum mori, aut aliàs quomodolibet dictum Officium vacare: ipsius Iustitiæ Locumtenentes habeant regere dictum Officium, vocando se, ipsum officium regentes eo vacante, tantũ, & tãdiu donec per nos de dicto officio bonæ, & sufficienti personæ, & Militi Regni prædicti fuerit prouisum. Quã prouisionẽ nos faciemus intra triginta dies, postquàm nobis innotuerit vacatio officij supradicti.* Sed recentiori posteà huic tantæ rei cautiùs prouisum fuit ijs verbis. *LOS Lugartenientes del Iusticia de Aragon, vacant el dito officio, deuen regir el dito officio entro a tanto que por el Señor Rey del dito Officio sia pro-*

sia proueydo a algun Cauallero del dito Regno. Los quales Lugartenientes se deuen clamar, Regientes el Officio del Fusticiado aquel vacant, segund que en el Fuero de aquesto hecho mas largament es ordenado. E por quanto en caso de muert de los ditos Regientes, e en las otras cosas dius escriptas por el dito Fuero no es plenariament proueydo: Por aquesto De voluntad de la dita Cort estatuymos, e ordenamos. Que el Officio de los ditos Regientes el Officio del dito Iusticiado de Aragon dure tanto, e tan largament, entro a que por el dito Señor Rey del dito Officio sia proueydo a buena, e sufficient persona, Cauallero del dito Regno. E el dito Cauallero assi proueydo por si, o por Lugartenientes suyos rija el dito Officio de Iusticia de Aragon actualment. E que si los ditos Regientes el Fusticiado, o alguno dellos contescera morir, o seyer priuado del dito Officio, antes que el dito Señor Rey aya proueydo del dito officio de Fusticia de Aragon a alguno, el qual por si, o sus Lugartenientes actualmente vse del dito Officio: Que en los ditos casos, e cada vno dellos: si el dito Señor Rey personalment sera en el dito Regno de Aragon; o en absencia suya del dito Regno su Primogenito; o Lugartenient (en el caso empero que pueda fazer Lugartenient) o en absencia de aquellos la Reyna muller suya, o el Gouernador general de Aragon personalmente estantes en el dito Regno; o en absencia de todos los sobreditos, los Diputados del dito Regno de Aragon, puedan, e sian tenidos dentro spacio de quinze dias, a pres que hauran noticia de la muert, o priuacion de los ditos Regientes, o de alguno dellos; poner, o crear otro, o otros Regient, o Regientes el dito Officio de Justicia de Aragon. El Officio del qual, e de los quales dure tanto, e tant largament entro a que por el dito Señor Rey sia proueydo del dito officio del Fusticiado de Aragon; e el Iusticia proueydo por si, o sus Lugartenientes vse actualmente del dito officio en el dito Regno de Aragon, segun de suso dito es: el dito Fuero fablant de la vacacion del dito officio, quanto a las otras cosas en el contenidas remanient, en su firmeza, efficacia, e valor. De reliquo forensium cauſſarũ iudicia, & cognitiones, quæ ad istum Magistratum deducuntur; per Abecedarium quoq. sunt inter Locumtenentes ipsos adeò dilucidè, & apertè distributæ, vt nulla neq. prætermitti possit, nec certè redundare. Earum porrò sic æquè descriptus ordo alia etiam temporũ terminatione concluditur: nempe iccirco, vt litium aliquando finis sit; ne in ipsis causis, & Foro fortunas, atq. ætates conteramus. Quamquàm autem Locumtenentes ipsi quamprimùm assequuntur altiorem hunc istius tantæ dignitatis gradũ; omni cautione, execratione, & fœdere deuinciuntur arctè,

Universidad de Deusto
Biblioteca

nihil eos contra leges,aut libertates esse facturos: ius tamen est, vt singulis mensibus,sollemni quoq. iurisiurandi religione,vniuscuiusq. illorum fides constringatur. ac si eorum animos, penes quos totius nostræ existimationis versantur iudicia, eadem oporteat toties repetita cautione,ad ea ,quæ restant, omnibus suis partibus explenda,renouari. Atqui certè plures nobis sunt de horum Locumtenentium munere rogatæ leges,præscriptumq. iam,tum quales ij esse debeant; tum vt manus suas ab alienis abstineant pecunijs; tum in ipsarum caussarum cognitione quid dicturi sint, quid ve etiam responsuri : tum deniq. præfinitum est eis,vt quæq. faciant,seuero semper faciant legum imperio. Quæ præscripta seruantem licet magnificè viuere. Sunt enim annua ipsis stipendia decreta,quæ ex publicis vectigalibus persoluuntur,temporibus consentanea, & personis. Sed nihil attingam de ijs rebus, ne videar longiùs,quàm sat sit, officij mei fines protulisse. Id enim esset graues omnes locos tractare,in quibus Forense nostrũ versatur,concertatorium,ac iudiciale genus caussarum. Vt ad reliqua igitur pergamus,præter Locumtenentes hosce,sunt sex alij, publici etiã, imperij istius Magistratus ministri : quos Notarios appellare solemus. Inter quos ita sunt singula officia dispertita, vt quinque Forensibus stipulationibus præsint, ac vnusquisq. eorum, adhibitis à se alijs quoq. inferioribus Scribis, qui ipsis quasi vtuntur promagistris; vniuscuiusq.Locumtenentium dicta perscribat. Sextus verò, quem priori loco nominare debuissem, nostrorum Comitiorum Scriba nuncupatur. Cuius hæ sunt præcipuæ partes; vt vna cum primario. ac principe Regis Scriptore, quem Protonotarium vocãt,Comitialium omnium decretorum auctoritatem publicis testetur monumentis. Etenim cùm Iustitia Aragonum sit ipsorum, vt diximus, Comitiorum Iudex, ad quam rem explicandam properamus; sic æquè statutum est, vt hi ambo, Protonotarius scilicet Regis nomine, hic verò Regni,ac Magistratus,singulis suis Scribarum officijs in maxima illa supremi istius actus celebritate fungantur. Ac priores quinque à Regibus olim ipsis muneribus præponi solitos obseruaui. Posteà verò Alfonsus IIII. Magistratui irrogauit, vt ab eodem præponerentur in posterum : quemadmodum explicauimus supra suo loco. A quo tandem tempore à Iustitia Aragonum mandari consueuerunt. Sextum autem, nostrorum Comitiorum Scribam,ab ipso Magistratu, vel à Regno fortè adhiberi semper solitum fuisse, non aliunde planè,quàm ex facto ipso,capio cõiecturã. Verùm non iam

non iam ariolans,sed prospiciens dico,nequaquàm decêre, quod nostra fieri video tempestate, vt ad hunc tantum Scribarum ordinem, quorum fidei tabulæ publicæ,ceterorumq.omnium Magistratuũ pericula committuntur; precio quemquam liceat peruenire: sed vt is debeat semper industriæ tantummodò præponi, ac dignitati. Neq. oportêre existimo,vt ipsis, quæ à legibus decreta sunt stipendia,coarctêtur: ne tantum munus propter tenuitatem hominum à religionis auctoritate ad mercedem totum,aut quæstum abducatur; sed vt probitas,atq. industria præmiorum mercedibus euocentur. Duco tamen æquum esse, ac decêre,vt Iustitia Aragonum copiosiùs alatur,denturq.eidem de publicis vectigalibus debita sui muneris dignitati stipendia. His ergo sex Scribis illud etiam,quod Locumtenentibus,summum immunitatis irrogatum est Priuilegium; Vt nemo,ne pecuniaria quidem de re minima, eorum iudex esse possit,nisi Iustitia Aragonum solus. Quod in duos tantum ex inferioribus conuenit ministris,qui Virgarij appellãtur. Ob quam nimirum caussam hi duo,Priuilegiati; alij autem sex, non Priuilegiati dicuntur. Sunt enim Virgarij hi,numero octo. De quibus omnibus,ac de his Virgariorum huiusmodi,qui dicuntur, Notarijs, sic publica lege cautum est. *DE VOLVNTAD de la Cort estatuymos: Que el Justicia de Aragon,e sus Lugartenientes no puedan crear sino ocho vergueros: dos Priuilegiados,y seys no Priuilegiados. Los quales dos Priuilegiados hayan a seyer exprimidos,declarados,e escritos en el libro de la Cort. Los quales Vergueros hayan a seyer personas abonadas, e possedientes cada vno dellos bienes en el Regno de Aragon valientes tres mil sueldos. E que el Justicia de Aragon haya a esleyr los Notarios de los ditos Vergueros. Los quales hayan a seyer personas abonadas, expertas en fuero,e possedientes bienes cada vno dellos en el Regno valientes tres mil sueldos. E que con otros Notarios no puedan fazer actos algunos. E que los ditos Vergueros en el tiẽpo de la creacion hayan a dar fiançcas sufficientes. E que los bienes de los ditos Vergueros,e fiançcas sian hauidos ipso Foro por emparados.* Nempe,vt iudicium magis sit,quod de eis fieri cõueniat,expeditum. Atqui eorum genus nequaquam olim numero definitũ erat. Nunc verò lex vetat huiusmodi,ne plures esse possint, quàm octo. Quorum duo, qui Priuilegiati dicuntur, lictorum more singula præferre solent muneris dignitatis Insignia. Ceteri sunt apparitores. Sat enim visum est nostris,hos eidem esse lictores, ac satellites assignatos,cuius nos omnes,dum oporteat,necesse sit esse stipatores corporis Magistratus. Sed vt hæc omittamus, nunc iam videtur nobis de

Universidad de Deusto
Biblioteca

nobis de Comitijs dari exponendi tempus, quandoquidem Iustitiam Aragonum, eorum esse Iudicem memorauimus. Ea enim quam rationem habeant, non satis agnoscimus; tametsi vim, & euenta perspiciamus. Cùmq. eorum duæ à nostris constituantur species; alia enim *Generalia*, alia verò *Particularia* Comitia dicuntur, omnia autem sub vno Curiarum vocabulo comprehendantur; de Particularibus nunc nobis dicere est institutum. Generales enim Curiæ vocantur illæ, dum vno, atq. eodem tempore, & loco, maximi horum trium Regnorum aguntur conuentus. Vetus enim nostrum in Catalanos, ac Valentinos ius est, vt in opidum intra nostros fines constitutum à Regibus euocati his de rebus agendi caussa teneantur accedere: tametsi Catalani vsitatam illam, quam diximus, adhibere solent exceptionem, ne videantur iuri suo in aliquo derogare. Sed nihilominus venire solent ad nos, fortunasq. suas conferre in nostrorum temporum, ac loci communionem. Nostri namq. eorumq. maiores in omnibus ferè arduis rebus non consilia modò cum consilijs, sed cum factis facta, ac fortunas etiam coniungendas duxerunt. Sic autem inter nos, ac ipsos, & Valentinos quoq. huiusmodi est Comitiorum coniunctio, & societas constituta: vt quamquàm cum omnibus simul de publicis negotijs decernatur; variè tamen id fiat, ac disiunctis sententijs: quæ tãdem in exitu coniunguntur & confluunt, ac sub vna, & eadem magna illa, & suprema Regij, vt loquimur, Solij celebritate, separatim vnicuiq ac seiunctim, etiam tenuissimarum rerũ, iura statuuntur. Verùm hoc Reges seiungere possunt; distinctèq. nobis, ac ipsis singula Comitia celebrare. His itaq. cognitis, accedam nunc ad eam, quam proposuimus, Particularium explicãdã Comitiorum rationem: quæ à nostris Generalia interdum nuncupari solent: quòd generaliter, vt loquimur, omnes ex nostris, quos in illis interesse oportet, euocentur: eaq. ab alijs nihil differunt ea in re. Eorum autem non est tam facilis explicatio, quàm videtur: cùm multis modis variata versentur, & confusa. Variæ enim ipsorum Regum, ac nostrorum hominum voluntates adeò inter se distantia iura effecerunt; vt vix vlla tradi possint de eis firma, aut stabilia præcepta. Quamobrem non tam his, quàm exemplis, necesse erit huiusmodi argumentum illustrare.

De Comitijs

De Comitijs Aragonum.

VT in plurimis ergò fidibus si vlla earum non ita numeris contenta sit, vt æquè possit concentum seruare, ceteræ omnes videtur incontentæ: eodem prorsus modo nisi omnes in Comitijs nostris assenserint ad vnum, omnes ad vnum censentur dissentire. Omnes enim ceterorum omnium actiones mancæ omnino sunt, & inchoatæ, nisi tenuissimi cuiusq. non iam Ordinis, sed hominis etiam assensus consequatur. Verùm enimverò vetus est nostrum, maximum, & præstantissimum ius, vt Comitia nobis à quoquam alio, præterquàm ab ipsis Regibus haberi non possint. Ab eis autem indici tribus potissimùm de caussis consueuerunt: prima videlicet; suppetiarum ferendarum, exigendiq. (vt vulgò loquimur) *seruicij* caussa; dum eos magna aliqua premit necessitas, Regiumq. ærarium bellorum sumptibus est exhaustum. Tunc enim Regni Ordines aduocare solent, postulantes, vt ea apparentur ab omnibus, quæ videntur tempus, ac ipsa necessitas flagitare. Olim autem nostri non pecuniarium vt modò, sed militare pendebãt seruicium. Sic namq. millia nummûm, quos tũc Regibus impẽdimus, appellamus. Altera verò; in noua vniuscuiusq. Regis successione: vt par, & mutua illius in nos, & nostræ in illũ Iureiurando deuinctæ fidei auctoritas intercedat. Non enim Regibus fas est, ad gubernacula Regni sedêre, quovsq. pro more solito iuris, ac legũ adhibita cautione, & fœdere, Comitijs institutis, mutua ipsa fides constringatur. Quorum habendorum hæc postrema solet esse vsitata, & notissima caussa: vt pro temporum varietate leges dentur Reip. consentaneæ. Interdum namq. necesse est non temporibus solùm, sed moribus etiã parêre: stultissimum verò existimare, omnia quæ scita sint in populorum institutis, aut formulis ciuilium legum, æquè omnibus ætatibus cõuenire. Animorum etenim motus probandi sunt, legibusq. ad tempus accõmodatis ad tranquillitatem, & pacem præparandi. qui tandem finis esse debet, quô omnium ferendarum legum ratio refferatur. Maiores autem nostri, quæ de omnibus statuenda essent, noluerunt iuberi, vetari ve posse, nisi vocatis, descriptisq. Ordinibus, ac cunctis omnium adhibitis suffragijs, re ipsa cognita, & promulgata. Vnde perpetuum illud nobis comparatum est ius, vt communes, & publicæ leges neq. tolli, neq. rogari possint, nisi priùs vniuersus populus, vna voce, Comitijs institutis suum ea de re liberum suffragium ferat, idq. posteà ipsius

Universidad de Deusto
Biblioteca

ipsius Regis assensu comprobetur. Atq. inde vsitatus ille nostrarum legum ferendarum inductus est mos, qui facillimè potuit in tot à nobis appositis legibus obseruari. Earum namq. omnium initia hisce, aut eis similibus, more nostro, verbis concipiuntur. *El Señor Rey De voluntad de la Corte estatuesce, y ordena.* Nam apud nos quæq. omnis publica lex, ea septa est difficultate, vt rogari, neq. abrogari nisi de Regis, ac Regni simul consensione non possit. Quod magnum vinculum, ac libertatis fundamentum est. Et id ipsum apud Longobardos viguisse olim, idem ille amicus noster Carolus Sigonius attestatur: vir quidem summa eruditione ornatus, & doctrina: qui suis scriptis nostra ætate historico, & eleganti sermone iam prope intermortuam illius gentis memoriam renouauit. Quorum mentionem non feciſſem modò, nisi ij maioribus nostris principes exstitissent & ad suscipiendam, & ad ingrediendam hanc, qua nunc fruimur, Reipub. nostræ rationem: quemadmodum diximus suo loco. Itaq. ne longiùs labar, Particularia Comitia dicuntur, in quæ solius Aragonij Regni Ordines conducuntur tantùm. Cùmq. ea Generalia quoq. vt diximus, nuncupentur: parum alia vlla in re videntur differre à Generalibus ijs, in quibus triũ Regnorũ cõuẽtus cõiunguntur. Quæq. verò ea sint; nobis intra nostros fines habẽda sunt. Possunt autẽ Reges, quãdocũq. voluerint, illa celebrare. Atqui olim quotãnis ea Cæsarauguſtæ nobis haberi ius erat. Sic enim in quodã Priuilegij generalis, An. ∞CCLXXXIII. irrogati, Capite continetur. *ITEM quel Señor Rey faga Cort general de Aragoneses en cada vn año vna vegada, en la Ciudad de Çaragoça.* Posteà verò Ann. ∞ CCCVII. potestas hæc sic fuit, publica huiusmodi lege, prorogata. *CVM in Curijs, quas Reges suis subditis celebrant; ea, quæ sunt ad conseruationẽ pacis, ac iustitiæ, & statum pacificum Regni, & regimen subditorum, & adtuitionem, & augmentum Reip. ordinent, & disponant: Nos Jacobus Dei gratia Aragonum Rex, licet iam per Illustrißimum dominum, Regem Petrum recolendæ memoriæ, patrem nostrum, statutum fuisset in fauorem Aragonensium, Quòd ipse, & sui successores quolibet anno eis Curiam celebrarent in Ciuitate Cæsarauguſtæ: quod etiam statutum fuit per dominum Regem Alfonsum claræ memoriæ, fratrem nostrum; & per nos postmodùm confirmatum. Nunc verò attendentes ad communem vtilitatem totius Regni Aragonum, quia loca vbi Curiæ celebrantur, propter congregationem gentium magnum suscipiunt incrementum: De voluntate, & assensu Prælatorum, Religiosorum, Baronum, Mesnaderiorum, Militum, & Procuratorum Ciuitatum, Villarum*

Villarum, & Villariorum Aragonum in hac Curia congregatorum: statuimus, & perpetuò ordinamus: Quòd de cetero nos, & successores nostri faciamus, & celebremus Curiam generalem Aragonum de biennio in biennium, in Festo omnium Sanctorum, in quacumq. Ciuitate, Villa, vel Villario Aragonum, vbi nobis, & successoribus nostris melius fuerit visum expedire: non obstantibus statuto, & ordinationibus prælibatis. In alijs verò, Priuilegio generali Aragonum, & Foris per nos iam editis, in suo robore duraturis. Et hæc Iuramus per nos, & successores nostros perpetuò obseruare. Et Prælati, & Religiosi, qui in dicta Curia erãt, hæc firmarunt, & Barones, Mesnadarij, Milites, & Procuratores Ciuitatũ, villarũ, & Villariorũ similiter Iurarunt. Verũtamen posteà, ne nostri ad Comitia habenda in paruum aliquẽ, angustumve locũ concludi possent, de illius opportunitate sic, publica alia lege, cautũ fuit. Passim namq. fit, vt habita ratione rerũ, vitiosa prior lex, aut consuetudo emendetur. *EL Señor Rey cõ volũtad de la Corte quiere. Que de aqui adelãte, la Corte en el dito Regno, se haya a clamar, è cõuocar a Ciudad, villa, o lugar, do haya quatrozientas casas, siquiere fuegos de estajãtes, o de alli a suso. E q̃ a menor Ciudat, Villa, o lugar, è de menor casas, siquiere fuegos, no sia, ni pueda seyer clamada, ni cõuocada. E si el cõtrario se farà: q̃ el tal clamamiẽto, siquiere cõuocaciõ, sia nulla: ni puedã alli seyer reputados cõtumaces: ni Cort hi pueda seyer formada: ni actos algunos de Cort hi puedã seyer feytos. Antes lo q̃ se fiziesse en tal Ciudad, Villa, o lugar menor de quatrozientas casas, o fuegos, sia nullo, e no haya ninguna efficacia, o valor.* Quòd si ad Cæsarauguſtã Vrbẽ indicũtur: ius est, vt in Deputationis amplissima illa, ita vocata, domo, de qua supra, habẽda sint. In ea autẽ & Regi, & Regni Ordinibus sunt iã singuli opportuni loci definiti. Sed tamẽ cùm Reges serò ad Comitia sederẽt, ob eãq. caussam plura caperet Resp. detrimẽta: maiores nostri, sapiẽtes illi, ac cordati viri, ad huiusmodi tarditatẽ aliquo modo subleuandã præmunierunt: vt Magistratus deputarentur, qui Regni Ordinum faciem præseferrẽt, haberẽtq. publicorũ quorundã officiorũ, præcipue verò publicæ pecuniæ, quæ à vectigalibus cogeretur, rationẽ, ac liberũ ea de re præclarũ recuperatoriũ iudiciũ. Neq. verò eos olim fors dabat, quẽadmodum hodiè fieri videmus, cùm pueri manu miscẽtur, & ducũtur: sed in publicis Comitijs omniũ deligebãtur suffragijs. Eosq. tamdiu ius erat muneribus ipsis præesse, quãdiu Regibus nostris placeret vacationẽ esse Comitiorũ: vt quodãmodo, Inter comitiales, dici illis tẽporibus potuissent. Quatuor autẽ tãtũ, & aliquamdiu triennales extitisse, certũ est. Verùm hæc ratio posteà cõmutata fuit, & decretũ: vt Octoviri, ex singulis scilicet Regni Ordinibus bini, magnum hoc Reipublicæ

Universidad de Deusto
Biblioteca

munus sustineant. Quod, qui ex vrna educti fuerint, sortiantur quotannis. Ex eo autem, quòd à Regno deputati fuêre, & ex omnibus conflantur Ordinibus: Deputatorum Regni nomen inuenerunt. Quorũ fidei totius Regni procuratio est commissa, statutumq. vt ipsi sint Iustitiæ Aragonum custodes, propugnatores, ac præsides; illiusq. salutis, & mentis auctores, & principes paratissimi. Cui tandem muneri vos, Patres amplissimi, præpositi estis. Itaque, vt ad illud redeam, quod initio scripsi, Comitia nostra indîci, aut haberi nisi ab ipsis Regibus non possunt. Qua de re exploratum hoc exstat eiusdẽ Molini, cuius toties mentionem fecimus, testimonium. *Curias generales non potest conuocare Aragonensibus Regina Aragonum, nec Locumtenens generalis domini Regis. Et si hoc aliquando factum fuit; illud factum fuit, seu dispensatum per Curiam generalem Aragonum cum magnis saluamentis, & protestationibus, ne in futurum caussaretur præiudicium Aragonensibus. Quia sine habilitatione, non potest conuocare, seu celebrare Curias Aragonensibus, nisi propria persona domini Regis.* Iccirco autem tot in locis, vel ipsarum legum, vel earum interpretum fidem interpono; quòd huiusce nostræ scriptionis genus non euentis solùm illustrare oporteat, sed argumentis, rationibus, ac publicis testimonijs, quare quidq. ita sit, docêre, & confirmare. Iam verò olim ex tribus tantùm Ordinibus Comitia constabant; Patritio scilicet: Equestri: Ciuicoq. & Municipali. Patritium quidem majores nostri, Ricorum hominum, & Baronum Ordinem, nuncupabant. Sed iam eorum antiquata est, quæ magna viguit, nominis, ac muneris amplitudo: Nobiliumq. nunc Ordo appellatur. Quibus ita, Regum, ac Regni concessũ, tributum est: vt per procuratores agere liceat in Comitijs. Equestri autẽ Ordini, in quem Milites, ac Infanciones conueniunt, haudquaquam. Hi enim si in Comitijs volunt interesse; ius est, vt præsentes adsint, cognoscãtq. & animaduertãt, quæ fiant. Ciuicus autẽ, ac Municipalis Ordo, Vniuersitatum Ordo vocatur, vulgariq. sermone, *El braço de Vniuersidades de las Ciudades, Villas, y Villeros de Aragon*. Neq. verò omnia Regni opida conueniunt. Sed iam definitum est, quæ adesse, & quæ alijs tum in subsellijs, tũ in ferendis suffragijs debeãt præferre. His ergo tribus Ordinibus, Ann. ∞CCC. vel circ. quartus accessit, Ecclesiasticus. In quẽ Cæsarauguſtanus Archiepiscopus, & ceteri omnes Aragonenses Antistites cõfluunt; ac Cathedraliũ, & Collegiatarũ Ecclesiarũ, vt vocãt, Capitula; Militariumq. Præceptores, vt vulgò loquimur, Cõmendarũ. Atq. ab eo vsq. tẽpore quatuor hi, qui nũc vigẽt, sunt nostrorum hominum

hominum Ordines ad adhibenda in Comitijs suffragia constituti: quos solemus, *Los quatro Braços del Reyno*, nuncupare. In Comitijs enim Respub. nostra, quasi integrum quoddam fingitur corpus: cuius caput; censetur Rex: truncus verò corporis, ac membra in eo locata; ipsi Ordines: Iustitia autem Aragonũ; collum: quod vtrumq. coniungit; & corporis, & capitis faucibus adhæresci. Ad nostra igitur Comitia hi quatuor Ordines euocandi sunt. Euocantur autem singulatim per literas: quas appellamus: *Las Cartas de llamamiento*. In his à Regibus proponitur ratio consilij, quo ductus Comitia habenda decreuerit: tum ipsorum Comitiorum dicitur dies; ac opportunus designatur locus. De cuius mutatione, an fieri possit; ab eodem Molino hæc traduntur. *Si in aliquo loco sunt semel conuocatæ Curiæ Generales, & inceptæ: non potest illas mutare, seu continuare dominus Rex ad alium locum Regni, nisi tota Curia generali consentiente*. Et idem paulò post. *Tamen si Curiæ generales nondum sunt integrè congregatæ, seu inceptæ: tunc dominus Rex, etiam sine Curia, potest illas mandare continuari ad alium locum sibi bene visum. Et ista continuatio fiet per Iustitiam Aragonum, seu eius Locumtenentem. Quibus poterit dominus Rex mandare, quòd illas continuent ad locum domino Regi bene visum*. Ius est autem; Ne Comitia nostra vltra quadraginta dies possint differri. Constituta verò die, Reges aduocata concione, ad quam frequens fit nostrorum, qui ibi adsunt, concursus; habere aliquam orationem solent; & in ea consiliorum suorum rationem fusiùs, & vberiùs explicare. Quæ à nostris, *Propositio Curiarum*, appellatur. Ea autem quo pacto antiquitus fieri consueuerit, non abs re erit hoc loco demonstrare, exemplumq. aliquod apponere, quo id magis perspicuum fit. Quandoq. enim Reges solebant, purpura, sceptro, & alijs Insignibus Regijs ornati, vestibusq. pretiosis induti, publicum aliquem suggestum ascendere, ad eam rem aureis textilibus stragulis pulcherrimè structum; publicèq. orationem habêre magna voce, & contenta, vt ab omnibus possent exaudiri. Cùmq. plures exstent huiusmodi, in priscis monumentis conscriptæ: quam hoc loco intexere decreui, nequaquàm aliunde rogabo, nisi à publicis eorum Comitiorum, quæ à Martino Rege Cæsarauguſtæ, Ann. Chr. ∞CCCXCIIX. habita fuêre, Commentarijs. Neq. enim potuissem temperare mihi, quominus hoc vnum afferrem nostræ antiquitatis exemplum. Quamquàm autem illius argumentum supra in ipsius Martini rerum narratione perstrinximus: nihilominus statuimus eandẽmetipsam orationẽ huic nostro

Universidad de Deusto
Biblioteca

de Comitijs Aragonum proposito sermoni connectere: vt nedum antiquæ res nostræ perpendantur, sed verba. Ita autem ea, quæ ab eodem Rege Martino tunc prolata fuerunt, omnibus ornamentis abundarũt, vt cunctis astantibus viderentur & sibi ipsis, ac eidem Regi publicã auctoritatẽ, cõsentaneãq. & præstantẽ capessendi Regni disciplinã præscripsisse. Sic nãq. illũ proditur, proposito sibi priùs, vt loquimur, Themate, ac si de nostra sacra Religione cõcionaretur; nostros, qui ibi aderãt, ê superiore quodã loco affatũ fuisse. Ac ne ipsis verbis se dé subtrahamus, hæc etiã à Comitiorũ Scribis subiunguntur.

Lunes que se contaua a veint, & nueu, del mes de Abril del año de la natiuidad de nuestro Señor, de MCCCLXXXXVIII. al qual la celebraciõ de las Cortes sobreditas (iam enim nonnullæ stipulationes in eis antea factæ continentur) *por el dito Señor Rey fue aßignada; en la Esglesia de la Seu de la dita Ciutad de Çaragoça, el sobredito Señor Rey don Martin, por la gracia de Dios, Rey de Aragõ, de Valẽcia, de Mallorcas, de Cerdeña, de Corcega, & Compte de Barcelona, de Rossellõ, & de Cerdaña, personalmẽt constituydo en aq̃lla, & estãdo el dito Señor en su Solio, o Cadiella Real, delant el Altar mayor de la dita Seu, & present el muy honorable, & Circumspecto Varon don Joan Ximenez Cerdan Cauallero, Consellero del dito Señor Rey, & Justicia de Aragon, & Judge en las ditas Cortes; & encara present en aquellas el honrado, & discreto don Ferrant Ximenez de Galloz Sabio en dreyto, & Procurador Fiscal del dito Señor Rey, parexieron por los quatro Braços del dito Regno de Aragon, los que se siguen.* Hîc nominatim proferuntur, qui his Comitijs ex nostrorũ Ordinũ hominibus interfuêre. Sequens autẽ oratio ita connectitur superiori. *E presentes los sobreditos, & muytos del dito Regno de Aragon, el dito Señor Rey fizo su Proposiciõ prendiendo por thema: Hac est victoria, que vincit mundum, Fides vestra: continuãdo, & prosseguiendo la dita materia, elegãter, & pulchriter. El tenor de la qual yes a tal.*

HÆC EST VICTORIA, QVÆ VINCIT MVN-
DVM, FIDES VESTRA.

BVENA GENT. Las paraulas por nos proposadas son escritas en la primera Canonica de Sãct Joã, al V. Cap. La exposiciõ de aq̃llas es esta.

ES LA VICTORIA, QVE VIENCE EL MVN-
DO, LA FE VVESTRA.

Por esto los antigos fiziorõ questiõ, la vitoria del mũdo en q̃ estaua. Algunos huuioron

huuioron opinion, que estaua en tres cosas, o en la vna de aquellas.

Primo; en la fortaleza corporal:

Segundo; en la riqueza temporal:

Tertio; en multitud de gent cordial.

Del primero, se lie al libro de los Iudges al XVI. Capitol: Que como Sanson entràs en vna Ciutad, que ha nom Gothra, è los Philisteus supioron, que el era entrado en la dita Ciutad; van lo environar, è pusioron guardas a la puerta de la dita Ciutad. E Sanson dormiò tro a la media nueyt. Pues a la media nueyt espertose, & lieuose las puertas de la Ciutad al cuello, tro al mont, qui sguarda enta Ebron. Pues paresce, que por la fortaleza de su persona esvaliò, è escapò la multitud de la gent, qui lo en cercaron. Aßin misмo lo hauemos de otros; como de los Gigantes, qui fuerõ de grant estatura. Baruch. tertio.

Al segundo, que en riqueza temporal sia victoria: Esto prueuan; Que Enabucodonosor por la grant riqueza, que huuo, vencio à Darfaxach. Segunt que se lie en el libro de Iudich al primer Capitol.

Al tercero, que en multitud de gent cordial: Exemplo de Antiocho; Que por multitud de compañas obtuuo muytas victorias. Segun que lo hauemos en el libro de los Machabeus al primer Capitol.

Mas cierto ellos errôron en nõ hauer verdadera opinion. Que la victoria non està en fortaleza corporal. Quia non in fortitudine equi volũtatẽ habebit, nec in tibijs viri beneplacitum erit ei. Psalm. CXLVI. Nõ se puede aconseguir victoria por fortaleza de Cauallos, nin por tempr̃ça de cuerpos. E desto hauemos exemplo de Dauit; è de Golias, Gigant fuert.

El segundo; Non està victoria en riqueza temporal. Porq̃ muytas vezes ha hombre visto, que los pobres vencian los ricos. Segunt paresce de Dametrio primo Machabeorũ. XI. Cap. Que en ayuda de Dametrio eran tres mil Iudios; è vencioron en la Ciutad de Antiochia a ciento, y veynte mil.

El tercero; q̃ non en multitud de gent cordial: lie se en el libro de los Reyes, que el pueblo cãtaua: Saul percußit mille, & Dauit decem millia. Aßin misмo se lie en las Historias de los Romanos, que com Eugenius con grandes compañas teniesse ocupados los passos, è las muntanyas, que environan toda Italia; por do Theodosi Emperador deuia passar. E quando Theodosi

Universidad de Deusto
Biblioteca

lo supo; el no hauia adu comido. E luego puſoſe en oracion, & eſtuuo aßin tota la notxe. E la mañana ſe leuantò; & ſe armò; è fizo ſe el ſenal de la Cruz: è la mayor partida de ſu Caualleria lo hauian deſemparado. E ell en la mañana entro al campo. E por la virtud Diuina leuantoſe tal viento, è tal tempeſta, que las armas, aßin como lanças, dardos, ſayetas, è tales coſas, que ſus enemigos lanzauan, tornauã contra ellos, en manera que ellos miſmos ſe matauan. Por la qual coſa Theodoſi fue vencedor de aquella batalla. Porque ſe puede dezir, que la ſuya grant ffe lo fizo ſer vencedor.

Arcadio, è Honorio ſupiendo q̃ ſu hermano ſe era rebellado con Africa, de feyto embioron contra el a Marcello con cinco mil hõbres. E el dit Marcello eſmaginà las gracias, q̃ Dios hauia feytas a ſu padre Theodoſi: è fueſende a vna Iſla, q̃ hauia nom Cabraca: En la qual hauia algunos Sãtos hombres, è deuotos ſeruidores de Dios, los quales hauia traydo con ſi. E la nueyt el ſe puſo en oracion, e en dejunios por tres dias: e la quarta nueyt le aparecio Sanct Ambros: è dixol; Como el ſeria vencedor de la batalla, denunciandole el dia, è el lugar de la victoria. Porque aquel de feyto combatiò contral hermano, que era con ochenta mil; e el con cinco mil ſuyos venciò, e lo eſbaratò. Porque puedo dezir: Non in fortitudine exercitus eſt victoria, ſed in Domino. De Gedeon, que con treẽientos vencio el poble innumerable. Judicum tert. Cap.

Pues q̃ victoria mũdanal non ſe troba en eſtas tres coſas; veamos, en q̃ ſe trobarà. Cierto puedo dezir, q̃ ſe troba en aq̃llos, q̃ han verdadera ffe, è coraçon leal. E eſtos ſoës, voſotros de Aragon: por los quales yo he preſa la parabla començada. Hac eſt victoria, quæ vincit mundum, fides veſtra.

Alas quales paraulas, a loor de voſotros Aragoneſos, podemos notar duas coſas. La primera: honor muy excellẽt por la tierra diuulgada; quia hæc eſt victoria. La ſegũda; virtut muy trãſcẽdiẽt en eſti Regno fundada; quia fides veſtra. Dezimos primeramẽt; Que en los Aragoneſos deue ſeyer notada; honor muy excellẽt, por la tierra diuulgada; en eſto: q̃ dize, Hæc eſt victoria. Ond grãt es verdaderamẽt la honor, q̃ los Aragoneſos hã cõquiſtada por muy tas victorias, q̃ hã hauido, nõ cõ grãt fortaleza corporal, mas q̃ otros, nin cõ grãdas riq̃zas, nin cõ multitut de gẽtes: mas cõ grã virtut de fieldat, è de grã naturaleza, e bondat han de los enemigos victoria obtenido. Que ſi queremos ſguardar nueſtros predeceſſores, quãdo viniorõ a las muntañas de Jacca, como hauien pueca gent. E que eſto ſia verdat, bien ne fazen teſtimonio, muntañas, Ciutades, Villas, lugares, e planos, manifieſtan, a los que paſſan por aqui, las victorias, q̃ voſotros hauez houido. E como ſubiugoron tot as

tas las ditas muntañas de Jacca, e de Sobrarbe, manifieſto es a voſotros; porq̃ no lo cal muyto alegar: los feytos del Rey Don Sanxo, que apres vino a ſeyar a Hueſca, do morio; e pues ſu fillo, combatiẽdoſe cõ toto lo poder de los Moros, que era grant; e ell con pueços, los vẽcio, e houo a Hueſca. Apres vino el Rey Dõ Alfonſo ſu fillo. El qual conquiſtò eſta Ciutat, e la Ciutat de Calatayud; e guañò tota la ribera de Taraçona; e poblò Tudela. De los otros que vinioron apres, conquiſtoron toto el reſtant. Bien vos queremos dezir, quanta virtut fue en el Rey Don Pedro en tiẽpo de los Franceſos: Que viniendo con la Cruzada, que dio el Papa contra el; esbaratò toto ſu poder al Coll de Panizas. Aßin meſmo el Señor Rey nueſtro padre, q̃ Dios perdone, quãdo paſſò a Valẽcia, eſto es notorio a todos, como el era cõ pueca gẽt, & q̃ el Rey de Caſtiella era cõ toto ſu poder. De nos miſmo com fuymos en Sicilia cõ Cinciẽtos Bacinetes, e ellos erã mas de quatro mil cauallos: cõ los quales, cõ la ayuda de nueſtro Señor Dios, ſomos venidos a fin de nueſtra intẽcion, con la bondat de los Aragoneſos, e de los otros, q̃ allieran. Porq̃ podemos dezir aquello, q̃ dize el Apoſtol: Per fidẽ vicerunt Regna, & fortes facti ſunt in bello, & verterunt Caſtra exterorum. Ad Hebræos. XI. Cap.

Dezimos ſegõdament, que las paraulas por nos comenzadas es; virtud muy excellẽt en eſti Regno fundada: Quia fides veſtra. Loado ſea Dios, q̃ entre totas las naciones del mũdo, la ffe deſti Regno es predicada, e publicada por totas las naciones. Et por eſto los Philoſoffes poſioron, q̃ hombre nõ puede venir en alguna conexẽça de las coſas, ſi non cõ ſu contrario: aßin como con el blãco ha hõbre conexenza del negro, e aßin con el negro del blãco. Poreſto lo queremos dezir. Que aßin ſeria neceſſario a Rey de Aragõ, q̃ houieſſe aſayado otras ſeñorias de Vaſſallos, para hauer mellor conexẽça de los ſuyos. Que por cierto qui ſguarda la ſeñoria, qui hõbre ha a tener a los otros, e la q̃ ha a tener a voſotros: ſeas ciertos, q̃ hi de ha gran differẽcia. E nos podemos dezir, com dixo San Joã a XVIIII. capitols; Qui vidit, teſtimonium perhibuit; Nos, qui lo hauemos prouado, ne podemos fazer teſtimonio de verdat. E entre las otras gracias, que fazemos a noſtro Señor Dios de los afaños, e periglos, que nos ha preſeruados, e como nos ha feyto Rey: hi es, como nos ha feyto Rey de tales Vaſſallos, como voſotros ſoës. E a prouar eſto, trahemos por teſtimonio Valerio Maximo, ſegũ que ſe lie al ſegundo liuro, Capit. De ſtatutis antiquis: Que los Celtiberios, es aſſaber los Aragoneſos, e Catalanes, hauiã tãta de ffe, que reputabã a peccado, veyr, q̃ ſu ſeñor moriſſe en batalla, e ellos no hi moriſſen. E que eſto ſea verdat, q̃ voſotros ſeas Celtiberios: aßin lo dize Yſidorus en el VIIII. liuro Ethymologiarum. II. Capitulo dize. Que aquellos ſon verdaderos Celtiberios, que ſon poblados cerca el rio de Ebro.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Por esto los Aragoneſos, han hauidas ſiempre tres condiciones. Primerament; gran liberalidat. Pareſcelo por los donos feytos en tiempo paſſado. Que por cierto qui vee los donos, que voſotros hauez feytos a nueſtros predeceſſores, bien pueden dezir: que bienes, cuerpos, e algos, toto lo hauez abandonado por ellos. E qui ſguarda la ayuda, que voſotros hauez feyta a la Conquiſta de Valencia; porcierto que fue muy grant, & notable; hon dieſtez el Cinqueno de toto, quanto hauiez. E apres de los otros Reyes nõ lo cal dezir. De nos miſmo bien ne podemos faZer teſtimonio: que eſtando nos en la Conquiſta de Sicilia, e non podiamos hauer ſocor de ninguna part: Voſotros por vueſtra bondat nos embiaſtez cient Bacinetes con Don Pedro de Caſtro, qui era Cap dellos, pagados a VI. meſes. Con los quales mediant la gracia de Dios, nos hauiemos toto lo Regno a nueſtra mano. Pues bien podemos dezir: que en voſotros ha gran liberalidat.

Segundo; gran animoſidat. Bien lo hauez demoſtrado en las guerras paſſadas. Como qui ſguarda voſotros, ſi hauez plañydos vueſtros cuerpos por vueſtros Señores, cierto podemos deZir, que non. Antes alli do el padre perdia el cuerpo; el fillo luego ſe hiponia: e do el fillo; el padre aßin meſmo. E quantos ſon, qui ſon muertos por lur ſeñor natural? muytos: els quals ſerie largo de recomptar. Quantos affollados de ſu cuerpo? aſſaz. E quantos eſuarrigados, e eſpuñados? manifieſtament lo podez ver. Pues bien hauemos prouado, que en voſotros es gran animoſidat.

Tertio; gran humildat. Experiencia lo mueſtra enta vueſtros Señores naturales. Que por cierto bien podemos dezir, que ſi Vaſſallos ha en el mũdo, que ſean humildes a ſu Señor: que hi ſoës voſotros. Car no ſoës conſtreñidos por ſeñoria tyrannica: antes ſoës muy franchos, e libertados de muytas franquezas, e libertades. E los ſeñores vueſtros paſſados non vos han ſeñoreado con crueldat, nin con malicia alguna. Antes faziendo vna pueca de iuſticia, luego ſoës caſtigados. E pues que voſotros ſoës muy biẽ, & franchament libertados, e non cruelment regidos: bien podemos dezir, que eſto faze la vueſtra gran humildat.

Pues todo eſto damunt dito que lo ha feyto? por cierto la gran victoria, que nueſtros predeceſſores han hauido. Bien donches podemos concludir nueſtro thema començado: Hæc eſt victoria, quæ vincit mundum. fides veſtra. Porque por conſeruar eſta ffe, como es dito, nos hauemos applegado a voſotros. Primerament, que por voſotros nos ſia feyta Jura de ffieldad, aßin como hi es acoſtumbrado. Segundament, por rogarvos, que querades Jurar nueſtro fillo el Rey de Sicilia; al preſent, por vueſtro Señor; e apres nueſtros dias,

ſtros dias, por vueſtro Rey. Por manera que en tal punto ſe faga eſtaſſe, que nos, e voſotros puedamos vencer lenemigo del mundo: e que ſalliendo deſta vida ſeamos coronados en la gloria perpetual.

Hæc itaq. præclara illa concio eſt, tantopere à noſtris maioribus celebrata: quæ tanta cum grauitate, copiaq. dicendi, tanto ſilentio, tanta omnium approbatione à Martino Rege tunc habita fuit; nihil vt vmquàm videretur tam populare ad noſtrorum hominum aures accidiſſe; cùm ſic ſtatuerent, vllius numquam neq. ſententiam auctoritate, neq. eloquentiam iucunditate fuiſſe maiorẽ. Habita igitur à Rege cõcione, ſtatim redditur à Comitijs reſponſum. Illud autem reſpondendi munus primario committitur, qui tunc adſit ex noſtris, Antiſtiti. In ipſa enim Communitate ſunt iam ſingulorũ gradus Officiorum. Ecclesiaſticum autẽ Ordinem meritò ſuſpicimus, tamquàm ceteris alijs ſuperiorem. At verò in ipſa reſponſione danda ſcitum eſt, cauſſam eſſe in tempus conferendã. Conſueuit autem reſponſio huiuſmodi, & ſententijs, & verbis illuſtrari. Quod vt veteri ſimillimo teſtimonio cõprobetur, illius exẽplũ adiungã hoc loco, quæ eidẽ Martino Regi data fuit à Cæſarauguſtanẽſi Archiepiſcopo D. Garſia illo Ferdinãdi Heredia, nomine, ac memoria digniſsimo viro. Is enim Comitiorũ voce, accõmodatã habuit orationẽ, ſi nõ valde abũdãtẽ, nõ tamẽ inopẽ, ſed interdũ grauibus verbis ornatã, & refertã. Eorũ autẽ hæc quoq. in eiſdẽ Cõmẽtarijs cõſtituitur ſedes, ipſi nẽpe orationi Regiæ cõnexa.

E feyta la dita Propoſicion el ſobredito muy Reuerent Arçobiſpo de Çaragoça (iam enim illius fuerat antea facta mẽtio) *por toda la dita Cort general, e quatro Braços de aquella reſpuſo a la propoſicion por el dito Señor Rey feyta, prendiendo por Thema: Salus noſtra in manu tua eſt tantùm. Reſpiciat nos Dominus noſter, & læti ſeruiemus Regi. & continuò, & proßiguiè aquella aptißimè. La qual yes, dius aqueſta forma.*

SALVS NOSTRA IN MANV TVA EST TANTVM. RESPICIAT NOS DOMINVS NOSTER, ET LÆTI SERVIEMVS REGI.

MVY excellent Princep, & reduptable Señor. Las paraulas por mi propoſadas, eſcritas ſon. Gen. XXVII. Cap. E la ſententia literal es aqueſta.

LA SALVD NVESTRA EN LA MANO TVYA ES TANSOLAMENT. GVARDENOS EL SENYOR NVESTRO, ET ALEGRES SERVIREMOS AL REY.

Excellẽt Princep, e Señor muy poderoſo. Sobre todos bienes mas cobdiciados, e precia-

Universidad de Deusto
Biblioteca

e preciados, siquiere en aqueste mundo terrenal, hoc en cara en la gloria celestial; es la salut. Por la salut en paradyso, Dios por los Santos es loado. Dize San Joan. Apoc. VII. Cap. Que los Santos cridan grandes bozes diziendo, Salus Deo nostro, qui sedet super thronum, & agno: Salut sea a nuestro Señor, qui esta posado sobre el throno, & el anyel. La salut, Señor, en este mundo por todo naturalment hombre es desseada. E porque la salut del pueblo deualla de la salut del Princep: por aqueste la salut del Princep es fuent preciada, amada, e honrada. Antigament, Señor, en señal de grant honor, e reuerencia, Jurauan por la salut del Rey, o del Princep. Assin Jurò Joseph a sus hermanos. Genes. XLII. Cap. Per salutem Pharaonis non egrediemini inde, donec veniat frater vester minimus: Por la salut del Rey Pharaon non exiredes de aqui, fasta que vienga vuestro hermano mas chico. Ara, Señor, es assin: que seyer sano, o hauer salut, propriament se dize del animal, segun dize el Philosopho en el IIII. lib. de la Metaphysica. De la cosa publica, o de la Comunidat, salut se dize por Metaphora, e figura: E aqueste prò razonablement. Car segunt que dizen los Metges, salut, e enfermedat son differẽcias del cuerpo. Pues como la cosa publica sea, assin como vn cuerpo, segunt que dize Plutarco al Emperador Trajano, que tota la cosa publica es vn cuerpo, en el qual el Rey es la capeça: Por tanto la cosa publica, la Comunidat, o el Regno, puede seyer dicho sano, o enfermo. Porque assin como la conuenient proporciõ de humores en el cuerpo, es sanidat; e la sobreabundancia de aquellas, o de las vnas sobre las otras, es enfermedat, o malautia: bien assin, Señor, la sobreabundancia, o promocion de los malos, e opression de los buenos, en el Regno, o comunidat, causa contrariedat de humores, e por consiguient enfermedat, e malautia: e la justa, e deuida oppression de los malos, e promocion, e exalçamiento de los buenos, causa deuida, e razonable proporcion de humores, e conueniencia: e por consiguient salut, e sanidat. La qual, Señor, desseamos, e de aquella a la vuestra Señoria los del Regno de Aragon de corazon proposamos, Diziendo: Salus nostra in manu tua est tantum: Respiciat nos Dominus noster, & lati seruiemus Regi. Ont, Señor, segun tres ornamentos, que todo Rey ha; El primero, en la capeça, el qual es Corona; el segundo, es en la mano derecha, el qual es Ceptro; el tercero, es en la mano siniestra, el qual es Pomo: me parece, que segunt aquestos tres ornamentos, en tres cosas, Vos Señor, tenedes nuestra salut.

Primerament: nuestra salut en vuestra Capeça es; por de los buenos condigna premiacion.

Segunda-

Segundament: nuestra salut en vuestra mano derecha es; por de los malos justa correction.

Tercerament: nuestra salut en vuestra mano ezquierda es; por de los pueblos vuestros auisada gouernacion.

Dixi, Señor, primerament, que nuestra salut en vuestra Capeça es: por de los buenos condigna remuneracion, o premiacion: e aqueste designa el ornament Reyal de la Capeça. El qual es Corona. La Corona, Señor, segun San Ysidoro en el XX. liuro de las Ethymologias, es señal de la honor, que el Rey ha de los pueblos a el subjectos. E en Vos, Señor, la Corona significa dignidat de honrrosa promocion. Corona, Regij honoris signum est: quæ ideò in capite Regum ponitur, ad significandum circumfusos in orbem populos, quibus accinctus, caput suum coronatur. E en vuestros subiectos significa, de sus treballos, e sus seruicios premio, e gualardon. En toda la santa Escritura, do se faze mencion de Corona: significa, e figura premiò, e gualardon; segunt que dize Sant Gregorio en los Morales; hoc e San Joã Apoc. IIII. Cap. Vidit Sanctos habentes coronas aureas. dize, Que vido los Santos con coronas de oro. E segunt los Doctores Theologos; dan a entender, el premio, e gualardon, que han de la vision Diuinal. El qual premio, e gualardon a los buenos dar, sobiranament se conuiene a la dignidat Reyal. E aqueste dit tan razon natural, e autoridad escriptural. Dize Sant Pedro en la sua Canonica, que deuemos seyer subiectos, principal al Rey, assin como al mas excellent; e a los Duques, assin como adaquellos, q̃ el embia pora punir los malos, e a gualardonar los buenos. Subiecti estote Regi, quia præexcellenti; Ducibus, tamquàm ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudem verò bonorum. 1. Petri. II. cap. Assin mismo aqueste ditta narracion historial. Porque segunt recita Valerio, Que Alexandre, e Julius Cesar, muy altament remuneroron sus seruidores, e sus Vassallos leales. Assin, Señor, Vos fazendo, es assaber los buenos premiãdo, gualardonãdo, & promouiẽdo; la nuestra salut en vuestra capeça es; por de los buenos condigna premiacion. E aqueste significa, e figura la Corona, que vos, e todo Rey tiene en la capeça.

Segundament, Señor, digo; que la salut nuestra en la mano drecha es; por de los malos Justa punicion, e correction. E aqueste designa el ornament Reyal, el qual hi es en vuestra mano derecha, q̃ es Ceptro. El Ceptro segũt el Papias, es verga Reyal. De la qual dize el Psalmista: Virga directionis, virga Regni tui. Con la verga, Señor, se castigan los malos. E por aqueste el Ceptro, que es verga Reyal, significa de los malos justa, e deuida correction,

Universidad de Deusto
Biblioteca

ction,e punicion.E en la santa Escritura se nombra la verga Reyal,verga de fierro.vt in Psalm. Reges eos in virga ferrea. A dar a entender, que la verga de fierro significa iusticia por dos cosas, o razones. La primera; porque la iusticia deue seyer derecha,e assin comparada a verga: la qual es, e deue seyer derecha. La segunda; porque deue seyer inflexible, que no se deue doblegar, e por consiguient comparada a fierro. La iusticia es aquella, que mantiene los Regnos: Porque los Regnos sin iusticia no son, sino ladrocinios. Augustin. IIII. de Ciuitate Dei. Quid sunt Regna, semota iustitia, nisi magna latrocinia? Que son los Regnos tirada la iusticia, sino latrocinios? Quasi dicat: nihil. E por aquesto dize Cyprianus. De XII. abusionibus. loando la iusticia: iustitia Regis, pax est populorum; curamentum patriæ; immunitas plebis; munimentum gentium, cura languorum; gaudium hominum; serenitas maris; terra fertilitas; solatium pauperum; hereditas filiorũ. Pero ya sea, q̃ la iusticia se trobe en la Escritura seyer cõparada a verga de fierro, e aquesto por regir: assin mismo trobamos, q̃ deue seyer cõparada, e deue seyer la verga de oro: E aquesto por clemẽtia. Hester IIII. cap. Extẽdit Rex virgã auream pro signo clementiæ. Ond yes dado a entender, e es; e deue seyer de iusticia con clemencia, e de clemencia con iusticia. E aquestas dos virtudes de iusticia, e clemencia son al Rey muy necessarias. Porque por la iusticia es el Rey temido: e por la clemencia es amado. Dize Seneca lib. I. De clementia. ad ∴∴∴∴∴. Cæsarem: Non oportet Regibus magnas ædificare turres, fortia Castra construere, muris, & sepibus se munire. Optimum munimentum Regis est, amor subditorum, & Ciuium. Dize, que no conuiene a los Reyes edificar grandes Torres, ni fuertes Castiellos; ni fazer fondos valles, ni fuertes murallas, por fazerse fuertes. La mayor fortaleza que el Rey puede hauer, es el amor de sus subditos, e vassallos. E por aquesto dize el mismo en el sobredito libro, faziendo metro, o versos.

Sit piger ad pœnas Princeps, ad præmia velox:
Et doleat, quoties cogitur esse ferox.

Dize que el Rey deue seyer perezoso a infligir penas, y muy laugero, o propinco a fazer gracias, e misericordias. E si le conuiene por deudo de iusticia dar pena; aquello deue fazer con grant dolor de coraçon. E como el amor entre el Rey, y sus subditos se contenezca por la virtut de clemencia: por tanto la vara del Rey deue seyer, assin mesmo de oro. Legitur Prouerbiorum Cap. Misericordia, & veritas custodiunt Regem; & clementia roboratur thronus eius. La misericordia, e la verdat guardan el Rey: e por la clemencia el su trono es resirmado. Aquesta iusticia, Señor, vos exercitando, e los malos corrigiendo, es assaber, los que son malos de su

de su natura, que nunca fazen sino obrar mal, è no solament ellos, mas sus compañias, è aquellos qui con ellos viuen; con verga de fierro, è con rigor de iusticia. E los que non son malos de su natura, mas que les esdeuiene alguna desauentura, quia primi motus non sunt in homine; con verga de oro, è con clemencia. E assin faziendo, poremos dezir, que la nuestra salut en la mano vuestra derecha es; por de los malos iusta correction. E aquesto significa el ornament Reyal, que es en vuestra mano derecha, que es Ceptro.

Dixi terciament, que la salut nuestra en la mano vuestra siniestra es; por de los pueblos a vos subjectos auisada gouernaciõ, è administraciõ. E aquesto significa el ornament Reyal, que es Pomo en la mano siniestra; el qual el Rey guarda, e mira. El pomo significa los pueblos, q̃ el Rey tiene en la mano de su iurisdictiõ. El pomo, Señor, ha figura circular; en la qual egualment, è sin differencia el centro guarda todas las partes circumferenciales. Aquesto, Señor, significa, q̃ sodes centro, e medio de todos vuestros pueblos egualment; & sin differencia a todos deuedes iudgar, & sin parcial affectiõ guardar ius vuestra protectiõ, e mirar por estudiosa circũspectiõ. E assin, Señor, a vuestros Vassallos, e sosmesos todo biẽ sera procurado, e de aquellos todo mal tirado, e arredrado. Porq̃ escrito es, Prouerbiorũ Cap. XX. ∴∴∴∴∴∴∴∴∴∴: Qui sedet in Solio iudicij, dissipat omne malũ intuitu suo. E con tanto, Señor, de part de vuestra Capeça, e de vuestras manos, diestra, & siniestra, vendra nuestra salut. E assin, Señor, de coraçon, e de volũtat a vos dezimos, e proponemos la paraula por mi començada: Salus nostra in manu tua est tantùm. Respiciat nos dominus noster: por iusticia riguroſa, por clemencia piadosa, e por gouernacion vigil, e estudiosa. Et læti seruiemus Regi: e alegrement seruiremos al Rey. E si nos es demandada la razon de nuestra alegria; responderemos la paraula, que se escriue en el ∴∴∴∴∴∴∴∴∴∴

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quamprimùm itaq. à Comitijs redditur reſponſum (ne plus, quàm fas ſit, de propoſito noſtro curſu digrediamur) à Iuſtitia Aragonum ſummum illud, & commemorandum Comitiale, vt ita dicam, Iudiciũ exercetur. Statim enim coram eo, tamquàm Comitiorum Iudice, à Regio procuratore, qui Fiſcalis vocitatur, pro indicta die abſentes accuſantur. Statutum eſt autem, vt ter ante accuſet intermiſſam diẽ, quàm Magiſtratus poſsit mulctam irrogare. Legis autem noſtræ ſubtit. *De conuocatione Curiarum*. ea de re verba ſunt huiuſmodi. *ITEM: queriẽtes nos hauer gracioſamẽt, è benigna, con los q̃ de aqui auãt ſerã conuocados a las Cortes, q̃ ſeran celebraderas a los Regnicolas, è habitadores del dito Regno de Aragon: De voluntad, è conſentimiento de la Cort, eſtatuymos, & ordenamos: Que los q̃ ſeran clamados a Cortes, o alguno dellos, no ſean, ni puedan ſeyer reputados contumaces, ſino que ſean eſperados tres vegadas de gracia. Las quales ſe fagan, de quatro en quatro dias, a fin que duren doze dias. Mas ordenanos: que las prorogaciones fazederas, del termino adelant (al qual las Cortes primeramẽt ſeran aßignadas, o clamadas) no puedan paſſar, o prorogarſe vltra tiempo de quarenta dias. E ſi el contrario feyto ſerà. que paſſados los quarenta dias, ſia hauida la Cort, è los clamados ada quella, por licenciados, è licenciada.* At verò quarta huiuſmodi à procuratore Fiſcali facta accuſatione; abſentibus ſtatuta iam mulcta irrogatur. Nam Iuſtitia Aragonum ſtatim decernit de Regis iuſſu, atq. Ordinum ſẽtẽtia (ſic enim ab ipſo fieri ius eſt, minima etiã quacumq. in re) abſentium nullam habendam eſſe rationem, quominus Comitialis ille propoſitus exitus expediatur. Quod, vt decernitur, ita fit. Deinceps enim, quamdiu Regibus, ac Regno placet, ex die in diem Comitia producuntur: prodita ſemper priùs ab eodem Iuſtitia Aragonum vnaquaq. Comitiali die, in qua iudicium aliquod ſit futurũ. Ad eum enim id fieri ſpectat. De quo Petrus Belluga Valentinus, præclarus iuris interpres, qui Alfonſi V. floruit tẽporibus, hæc in ſuis ſcriptis teſtata reliquit, in quibus totam hanc Comitiorum rationẽ fuſiùs perſequitur. *Et licet in Foro Aragoniæ, Princeps præſideat in Curia: Juſtitia tamen Aragonum, vt Judex inter Curiã, & Principem, Curiã prorogat, ſi Princeps præſens eſt, ſui mandato, & conſenſu. Hocq. eſt ius quoddam conſtitutũ, & priuilegiatum*. Et idem alio in loco. *Et eſt Judex in Aragonia Juſtitia Aragonum, qui eſt Iudex inter Principem, & Curiam*. Quomodo autẽ iudiciũ id à Iuſtitia Aragonũ fieri debeat, in quodã Capite Priuilegij generalis, cuius toties mẽtionem fecimus, ſic cautũ fuit. *Item: Que el Iuſticia de Aragon, iudge todos los pleytos, que vinieren a la Cort,*

Cort, con conſello de los Ricos hombres, Meſnaderos, Caualleros, Infanzones, Ciudadanos, y de los hõbres buenos de las Villas, ſegunt Fuero, è ſegũt antiguamẽt fue acoſtũbrado. Sed vberiùs diu antea expreſſa fuerat integra hæc in Comitijs iudicãdi iſtius Magiſtratus poteſtas, ac formula, in publica illa nobis, ſub Iacobo Rege I. cõſtituta lege, cuius ſupra meminimus. Quæ talis eſt. *Quòd in omnibus cauſsis, quæ erũt inter ipſum Regẽ, vel ſucceſſores ſuos, & Ricos homines, Filios dalgo, & Infanciones; quod Iuſtitia Aragonũ iudicet cũ conſilio Ricorũ hominũ, & Militũ, qui erunt in Curia, dũmodo non ſint de partida. In omnibus alijs cauſsis, quæ erũt inter Ricos homines, Milites, & Infanciones; iudicet Iuſtitia Aragonũ de ipſius Regis cõſilio, & de conſilio Ricorũ hominũ, Militũ, & Infancionũ, qui erunt in Curia, dummodò non ſint de partida.* Ea autẽ verba, *de partida*, id valent, vt ad conſulendũ ij omnes, quorũ priuatæ res agũtur, excludantur. Verùm hæc lex id etiã adiũgit; iudiciũ nẽpe hoc à Iuſtitia Aragonũ dupliciter fieri debere. Nam de cõtrouerſijs, quæ inter Regẽ, ac nonnullos fortè Regni Ordines ortæ fuerint: excluſo Rege, & ijs, de quorũ priuato iure contendatur, Iuſtitia Aragonũ Iudex cõſtituitur. In alijs autẽ quæſtionibus, quæ nõ inter Regẽ, ſed inter ipſos Ordines exiſtent fortaſſe (fieri nãq. id ſæpe videmus) Regis cõſilium oportet, & aliorũ, qui liberè in ea cauſſa ius dicere poſsint, adhiberi. Sed rectè ne hãc noſtræ legis ſentẽtiã interpreter, in Iuriſperitorũ opinione relinquo. Nõ enim doctorẽ me eſſe volo, ſed tãtùm hiſtoricũ: cuius qui dẽ muneris dignitatẽ, nõ gloriolæ aucupãdæ vllius, ſed iuuãdæ patriæ impulit ſtudiũ, vt mearũ viriũ imbecillitate metirer. His ergò Cõſiliarijs Iuſtitia Aragonũ vti debet in Comitialibus iudicijs exercẽdis. Dũ autẽ omniũ ſenſus in propoſitis rebus videtur cõgruere, effectusq. eſt æqualis ille, quẽ initio diximus, quaſi fidiũ cõcẽtus: extremus tunc Comitiorũ actus tẽpore, ac die definitur. Quẽ nos, *El dia de la celebraciõ del Solio*, nũcupamus: quòd in eo Rex, maiori põpa, & apparatu, in Solio ſedeat, omniũ Ordinũ frequẽtia ſtipatus, de cõfirmãdis, ſanciẽdisq. rebus, quæ in Comitijs tranſactæ fuerint, nouas leges, ex communi, & publica auctoritate, laturus. Ita autẽ omnia cõcocta ſunt, dũ in illũ locũ cõducũtur; vt plurima iura vno tẽpore ſtatuãtur facillimè. Quæ poſtquàm à Rege decreta ſunt, ſimulq. omniũ Ordinũ cõſenſione laudata; de eorũ ſtabilitate Rex fidẽ ſuã Omnipotẽti Deo in Iuſtitiæ Aragonũ certa iãverba, interpoſito Iureiurãdo, deuincit. Et Iuſtitia quã mox, alijq. Regij miniſtri, ac cũcti Ordines in Regis manibus ſimili religione obligãtur. Huiuſce verò tãtæ rei celebritatẽ ij duo, quos diximus, Comitialis

Universidad de Deusto
Biblioteca

scripturæ Magistri publicarum literarum monumentis consignant ad posterorum omnium memoriam sempiternam. Atq. hoc tandem felici exitu constans, & grauis, concordiarum plena, perfecta, atq. absoluta ipsorũ Comitiorum ratio concluditur. Iam verò de subsellijs hæc idem Belluga, varijs in locis, attestatur. Omittam autem testimoniorũ copiam, quam effundit, vt quæq. dicat, dilatet, & cõfirmet. Id enim Iurisperitorum est maximè proprium. Ad nostrũ autẽ institutum nihil pertinet, cùm non tam causſas rerum, quàm ipsas res, atq. euenta perquiramus. Vt Belluga igitur prodit: *Princeps, vt Regni dominus, in Culmine sedere debet : quod appellatur locus altus super omnes gentes ad Curias conuocatas, Regna sua, & terras representantes. Et in dicto Culmine, in Solio alto super omnes Vassallos debet Rex Cathedram tenere. Et ideò solitum est, vt fiat quoddam thronum ligneum, quod nos Tabellatum appellamus ; in quo sint multi gradus, ad modum gradarij: & Solium Regiũ stat in loco superiori super caput omnium conuocatorum. Post Principem autem sedet Primogenitus: & ad dexterã patris sedere debet. Ex post ad latus sinistrũ Principis, quod est dexterũ quoad Curiales, sedet Justitia Aragonum. Qui ex suis Foris præsidet etiam in sui Curia Aragonensium, & illam prorogat. Et ista dignitas, & officium fuit incognitum de iure, cùm sit creatum ex lege Regni, & habet magnum participium in Regia iurisdictione*. Ego verò in Comitialibus nostris scriptis notatũ inuenio, Iustitiã Aragonum in gradibus Solij, ad ipsius Regis pedes, mediũ inter omnes Regis ministros, sedêre consueuisse: qui mihi præcelsus sanè, ac satis editus videtur locus. Quòd si ijsdem Comitijs, atq. eodẽ (vt vulgò loquimur) Solio, horum trium Regnorum conuentus celebrẽtur, id enim plerumq. fit ; ius est: Vt nostri Ordines in loco sedeãt digniori: atq. vt Ciuitatis Cæsarauguſtæ primarius Consul, quẽ Iuratum dicimus, in subselliorum ratione Barcinonenses, ac Valentinos Consules antecedat. Reliqui verò quo loco sedere debeãt gradatim, Belluga idẽ fusiùs, & veriùs pertractauit: & nos etiam in eo, quem de Methodo procedendi in Comitijs, vulgari lingua, superioribus annis libellum conscripsimus. Iam enim vnicuiq. in magno illo consessu certus, ac definitus est locus: statutumq. quis summus, quis infimus, quis medius, quis vltimus, ac quis extremus futurus sit : & vt, quo quisq. loco sedere debeat, assideat; & illico qui sit post illũ sessurus, subsequatur: vt omnia completa, & cõferta sint: ne vlla relinquatur subselliorũ pars nuda, aut inanis ; sed vt quisq. sit in dando, & cedendo loco, cui dari conueniat, officiosus. Ceterum magnum aliud solebat olim in Comi-

in Comitijs nostris, non iam à Iustitia Aragonum, sed contra eundem Iustitiam, illius Locumtenentes, aliosq. ministros, iudicium exerceri. Vetus namq. ius erat, & antiquum: vt Magistratus hic Comitiali esset tantummodò notationi subiectus. Neq. vllum aliud in eum erat iudicium damni, nec criminis, de ijs, quæ i niurioſé decerneret, nisi Comitijs habitis, constitutum. Nunc verò per leges noui cuiusdam iudicij inductus est mos, sancitumq. Vt quotannis subire possit Septẽdecimvirorũ vultũ seuerũ, magnamq. illorũ experiri vim, ac iracundiã potestatis. Sequenti verò Capite quomodo ea se res habuerit, demonstrabo.

De Inquisitoribus Iustitiæ Aragonum, censorioq. Septemdecimvirorum iudicio.

NEQ. enim decuisset profectò, cùm à maioribus nostris tam bene fuissent ceteræ istius muneris partes descriptæ ; extremũ actum hunc, tamquàm ab inerti poëta, fuisse neglectũ. Quinimmo eundẽ sic oportuit, ad Magistratum ipsum temperandum accedere, vt in eo statuamus modò, incolumẽ Reip. nostræ statum cõtineri. Nã quo pacto fuêre extraordinarij Regũ impetus Iudicis Medij præfectura cõpressi: simillimè quoq. necesse fuit, eandẽ ipsam præfecturã illaqueatã esse legũ periculis, implicatamq. exspectatione supplicij: ne nimia potestas superbiæ, aut elationi, sed bonitati, ac moderationi materiam det. iam vt meliùs nostrã, quàm Lacedæmoniorũ olim, fuisse tẽperatã Remp. iudicemus, quãdoquidẽ nõ Ephoris calcaria solùm, ac Regibus frænos, quemadmodũ Isocrati, doctori alioquin singulari ; sed & ipsi Iustitiæ Aragonũ & calcaria, & frænos quoq. interdũ adhiberi debêre, visum fuit. Itaq. ad eã rẽ clarũ hoc sibi maiores nostri, publica huiusmodi lege, remediũ cõpararũt. Quæ enim tãto labore, ac periculis parta ab ipsis, nobisq. tradita libertas fuit; hoc etiam maximo oportuit, ac fortissimo sepimento vallari : Nempe vt Magistratus ipse se sciat, nisi in temperando temperantiam adhibuerit, grauissimas fore censorij iudicij pœnas subiturum: cuiusnullo modo declinare laqueos licebit. Hæc autẽ ea de re antiquæ legis sub tit. *Quòd in dubijs*, verba sunt. *VOLVMVS etiã, & ordinamus: Quòd in casu, quo Iustitia Aragonũ de facto processerit, vel mãdauerit procedi ad executionẽ realẽ contra Forũ, Priuilegia, Libertates, Vsus, & Consuetudines dicti Regni, contra perso-*

Universidad de Deusto
Biblioteca

nam, vel personas, seu bona alicuius; vel non certificauerit infra octo dies Officialem consultantem, postquàm requisitus fuerit super dubio, quid de Foro, Priuilegijs, libertatibus, vsibus, & consuetudinibus dicti Regni faciendum existat, & quid facere debeat, vt dictum est; vel si noluerit cognoscere de quæstione, quæ mota fuerit contra Judices, & Officiales, vel aliquem ex eis, contra quem fuerit propositum processisse ad executionem realem contra personam, vel bona alicuius contra Forum, Priuilegia, libertates, Vsus, & consuetudines Regni; vel non expectata certificatione dicti Justitiæ de facto processisse contra eam, vel peccasse in aliquo prædictorum in supradictis articulis contentorum, & specificatorum; vel si dictus Justitia obedierit Cartæ contra Forum; vel recusauerit mandare ad executionem duci sententiam latam per ipsum contra aliquem Judicem, seu Officialem, secundum quod dictum est; vel non compleuerit, vel fecerit omnia, & singula supradicta, quæ tenetur complere, & facere, secundum quod dictum est: Quòd in prædictis casibus, & quolibet ipsorum, in quo, vel in quibus dictus Justitia Aragonum fecerit, vel omiserit: si factum erit criminale, & mors, exilium, extema membrorum, pœna corporalis, vel captio fuerit subsequuta; dictus Iustitia Aragonum sustineat, & pœnam similem habeat sustinêre. Et si ratione dicti enantamenti, vel superseßionis aliqua de dictis pœnis non fuerit subsequuta; vel factum fuerit ciuile, & ex hoc pars sustinuerit mißiones, & damna: in quolibet dictorum casuum dictus Justitia Aragonum teneatur parti damnificatæ soluere mißiones, & emendare damna in duplum; & perdat Officium; & numquàm illud, nec aliud Officium possit habere; nec possit esse de domo, nec de mercede nostra. Quæ pœnæ impositæ contra dictum Justitiam Aragonum habeant locum, & ducantur ad executionem; quotiens per Curiam Generalem fuerit pronuntiatum, vel declaratum super eo. Quam Curiam dictus dominus Rex teneatur facere de biennio in biennium, secundum quod per Forum extitit ordinatum. Ad inquirenda autem singula quæq. Iustitiæ Aragonum facta, & consilia, Ann. Chr. ∞ CCC XC. Quatuorvirale quoddã, nõ annuũ, vt modò, sed Intercomitiale munus designatũ fuit, ex quatuor Regni conflatũ Ordinibus. Cui qui tunc præpositi fuêre; ex eo quòd in Magistratũ inquirere debebãt; Inquisitores Officij Iustitiæ Aragonum dicti sunt: atq. ita nunc etiam dicuntur. Inquirendi autẽ sic ipsis fuit, publica lege, potestas definita. Interdum enim fas erit hoc loco, vt ad memoriam vetustatis, antiquatas ipsas leges referamus. *CVM officium Justitiæ Aragonũ sit vniuersale in dicto Regno, & si quos contra iustitiam aggrauaret, (præsertim cùm in aliquibus causis, in quibus contra*

contra Officiales nostros, & alios cognoscere potest, de Foro ab eius sententijs appellari non poßit, nec appellatio aliqua prosequi) iustitiam ab eo debitam, grauati assequi commodè nequirent. Nam quamquàm per Forum sta tutum existat; quòd pœnæ à Foro contra dictum Justitiam impositæ tunc locum habeant, & exequantur, cùm per Curiam Generalem Aragonum id declaratum fuerit, seu pronuntiatum; quia tamen per dictum Forum, vel aliàs non est aliqua certa forma prodita aduersus dictum Iustitiam, eiusq. Locumtenentes. Notarios, & Virgarios procedendi: Ea propter ad supplicationem, & de voluntate, & consensu totius Curiæ, seu Deputatorum Regni prædicti, vice, & nomine Curiæ prædictæ, & pro bono statu dicti Regni, Statuimus, & in perpetuum ordinamus: Quòd per nos, & successores nostros eligantur quatuor personæ idoneæ: Vna videlicet de quolibet brachio, de octo personis nobis, & nostris successoribus nominandis, & præsentandis, & in Curijs generalibus, vel Particularibus celebrandis in dicto Regno, vice prima de Octo personis nobis nominandis per Deputatos Regni prædicti pro tota Curia. Qui habeant sufficiens, & plenum posse inquirendi, seu Inquisitiones faciendi ad solam partis priuatæ denuntiationem factam verbotenus dictis Inquisitoribus, & sine scriptura, contra dictum Iustitiam, Locumtenentes, Notarios, & Virgarios ipsius. Ita tamen quòd ipsi Inquisitores faciant scribi nomen denuntiatoris, & substantiam eorum, quæ denũtiabit, per ipsorum Notarium in actis Processus Inquisitionis, quæ fiet contra dictos Iustitiam, Locumtenẽtes, Notarios, & Virgarios ipsius, qui nunc sunt, & pro tempore fuerint, de quibus suis criminibus, excessibus, delictis, & notabilibus negligentijs, ac magnis defectibus abinde faciendis, committendis, seu perpetrãdis in, & circa Officium ante dictum, aut colore, seu occasione eiusdem in suis Officijs delinquendo. Quam Inquisitionem ijdem Inquisitores contra prænominatos, & quemlibet ex eis facere teneantur prædictis tribus mensibus Anni cuiuslibet, Martij videlicet, Iulij, & Nouembris, & non vltra. Qui quidem Inquisitores prima vice per nos eligendi, & eorum Notarius, teneantur præstare sacramentum, & homagium nostro nomine, & dictæ Curiæ, in posse dictorum Deputatorum, & dictæ Curiæ: De bene, & legaliter se habendo in faciendis dictis Inquisitionibus, & in exercitio earundem, omni odio, fauore, timore, amore, & rancore semotis: Et de tenendo in secreto nobis, & cuicumq. alteri personæ dictas Inquisitiones, & contenta in eis vsq. ad earum publicationem. Et qui post hos prima vice electi fuerint, & qui ex tunc loco eorum, seu cuiuslibet eorum de cetero eligentur, aut subrogabuntur; teneantur similia sacramentum, & homagium præstare in posse nostro, & dictæ Curiæ tempore celebrationis eiusdem:

Universidad de Deusto
Biblioteca

Nobis tamen existente in dicto Regno sine celebratione Curiarum, in posse nostro, & Deputatorum dicti Regni. Si verò absens fuerimus à dicto Regno; dicta Sacramentum, & homagium teneantur facere, & præstare in posse Gubernatoris Aragonum, & Deputatorum eiusdem Regni, seu alterius eorũdem Deputatorum, qui ad id ab ipsis Deputatis fuerit ordinatus. Tum alio capite hæc fuit exercendi iltius iudicij constituta formula. *Statuimus etiam: Quòd Inquisitores prædicti teneantur facere dictam publicationem in primis Curijs Generalibus, vel Particularibus celebrandis in dicto Regno. Quas nos, pro vt de Foro tenemur, iuramus celebrare de biennio in biennium post finitas Curias generales, vel in casu suo eis non finitis. Quæ publicatio habeat fieri antequàm ad alios actus dictarum Curiarum possit procedi. Et facta dicta publicatione, eadem Inquisitiones debeant finiri infra spacium quatuor mensium ex tunc sequentiũ. Infra quos concedatur dictis Iustitiæ, Locumtenentibus, Notarijs, & Virgarijs per dictos Inquisitores, copia articulorum, attestationum, & de actis, ac toto processu contra eosdem productis, & actitatis; prout eorum cuilibet pro suo interesse pertinere dignoscatur: et tempus ad contradicendum, & suas defensiones proponendum, & allegandum, suasq. probationes super eo producendum. Quibus peractis: similiter concedatur copia attestationum, & aliorum, quæ proposita, & producta fuerint procuratori Curiæ Aragonum. Quem brachia Curiæ prædictæ possint, & teneantur constituere in primis actibus Curiæ ad prossequendum, instandum, & determinari faciendum per sententiam, Inquisitiones, quæ inchoatæ fuerint contra dictum Iustitiam, & alios præfatos. Concedendo eidem procuratori terminum similiter ad reprobandum testes, & alia, quæ per dictum Iustitiam, & alios iam dictos producentur. Taliter tamen per ipsos Inquisitores dictiter mini cuilibet ex prædictis moderentur; quòd dictæ Inquisitiones infra dictum tempus finiri habeant. Et teneantur dicti Inquisitores in prædictis procedere breuiter, simpliciter, summariè, & de plano, sine strepitu, & figura iudicij, sola facti veritate attenta. Et postquàm dictæ Inquisitiones erunt conclusæ, seu ad diffinitiuam sententiam productæ; non possit ad alios actus Curiæ procedi, donec ipsæ Inquisitiones per diffinitiuam sententiam fuerint terminatæ. Quæ proferri habeant, absoluendo, vel condemnando, quoad pœnas in Foro statutas: exceptis pœnis damnorum duplicatorum, & expensis, & interesse partis denuntiantis: quas is, cui pertineat, petere valeat, prout per Forum, & Usum Regni ante huius Fori editionem facere poterat. Dictus tamen denuntiator, ratione dictæ denuntiationis, non teneatur de calonia, nec de expensis. Et prædictæ absolutiones, & condemnationes habeant fieri iuxta merita dictarum Inquisitionum per dictum dominum Regem, & quatuor Brachia dictæ Curiæ concordes, seu maiorem partem cuiuslibet dictorum Brachiorum; illorum videlicet, qui in ijs licite possint, & debeant interuenire, de Foro, & ratione. Et nostræ etiam intentionis existit, Quòd Brachium Ecclesiæ possit interuenire in præmissis, & singulares eiusdem, qui voluerint interesse. Et insuper ordinamus: Quòd dictis Inquisitionibus pendentibus, & eis per diffinitiuam sententiam non finitis, ad suspensionem aliquam dicti Iustitiæ, & aliorum prædictorum procedi nequeat vllo modo.* Quin etiam eadem lege, magnum hoc Inquisitorum fundatum, ac stabilitum fuit pulcherrimis hisce institutis imperium. *ITEM statuimus: Quòd dictorum Inquisitorum Officium duret tantum, quousq. per Curiam de alijs sit prouisium, modo, & forma præfatis. Et postquàm de alijs Inquisitoribus fuerit prouisum; successores teneãtur inquirere contra præteritos Inquisitores, quibus modo, & forma se habuerint in, & circa commissum eis Officium. Et similiter faciant ij, qui in Curijs successiuè fuerint deputati: qui teneantur procedere, & Sacramentum, & homagium præstare, modo, & forma superiùs expressatis. Ceterum cùm nobis fuerit supplicatum, quòd dictos Inquisitores non reuocemus, priuemus, nec in aliquo impediamus, in, & circa exercitium Officiorum suorum, per Inhibitiones, supersedimenta, nec aliàs vllo modo; nec tollamus, nec minuamus pœnas aliquas per Foros statutas contra dictum Iustitiam, & alios prædictos; & vbi faceremus, quòd Inquisitores prædicti non teneantur obseruare aliquas literas, mandamenta, Inhibitiones, vel prouisiones in contrarium præmissorum emanatas; immo eis non obstantibus cõtinuarent, & exercerent eorum Officium supradictum. Propterea volumus, concedimus, & ordinamus, quòd dictos Inquisitores non intendimus, neq. possimus priuare, nec in aliquo impedire per Inhibitiones, supersedimẽta, vel alio modo, prout in nobis supplicatis continetur. Verum si contingat, aliquem ex dictis Inquisitoribus interim deficere, morte, longa absentia, vel alio legitimo impedimento: in quolibet casuum prædictorum, alij eius consocij possint, & habeant præsentare nobis, tamen in ipso Regno personaliter existente, nobis verò ab ipso Regno absente, Gubernatori dicti Regni, duas personas illius Brachij vnde deficiat, de quibus Nos, vel dictus Gubernator suo casu, habeamus, & habeant eligere vnam ex ipsis infra quindecim dies, postquàm dicta electio exstiterit præsentata. Et vbi infra dictũ tempus non faciemus Nos, vel dictus Gubernator suo casu: dicti Inquisitores, deficientis consocij, ex tunc id facere valeant. Quæ persona sic electa teneatur dicta Sacramentum, & homagia præstare in posse nostro, si in ipso*

Universidad de Deusto
Biblioteca

in ipso Regno fuerimus, & Deputatorum dicti Regni, vel aliquorum ex ipsis Deputatis per alios Condeputatos eligendorum. Nobis verò ab ipso Regno absente, in posse dicti Gubernatoris, & dictorum Deputatorum, vel alterius eorum per Condeputatos alios eligendi. Iam verò hæc quoq. tũc data fuit Inquisitoribus ipsis potestas. *Hanc constitutionem etiam perpetuò ordinamus: Quòd Inquisitores memorati, temporibus quibus circa prædictas vacabunt Inquisitiones, possint videre, & inuestigare omnes Processus originales, & acta Curiæ dicti Justitiæ. Et ijdem Iustitia, Locumtenentes, & Notarij, ipsos, & ipsa teneantur quacumq. vice, qua fuerint requisiti, eis exhibere, & ostendere; ipsorumq. copias, quotiens eas voluerint, & petierint; ipsis tradere absq. aliquo pretio. Scribentibus tamen Generale dicti Regni satisfacere teneatur.* Ad extremum hæc eisdem fuit, & laboris delegandi condicio, & merces altero eiusdem legis Capite constituta. *Volentes, provt conuenit, dictis Inquisitoribus de condecenti salario prouidere: Statuimus, quòd quilibet Inquisitorum prædictorum anno quolibet habeat pro suis sportulis, salario, & labore à Generali dicti Regni Trecentos Florenos: & eorum Notarius Centum Florenos. Quos habeant per tertias in fine cuiuslibet dictorum trium mensium, Martij videlicet, Iulij, & Nouembris. Et non possint aliquibus alijs personis, præterquàm suis collegis, seu socijs dumtaxat, cõmittere vices suas. Ita tamen quòd omnes quatuor, vel saltem tres ex ipsis habeant personaliter interesse exercitio, & continuationi Processuum dictorum Inquisitorum.* Vetus igitur nostrũ ius erat, vt in Comitijs exerceretur hoc contra Iustitiã Aragonum magnum iudicium: minimè tamen ceteris negotijs intermisis. Vno enim, atq. eodem tempore, & Comitiales ipsæ agebantur res, & iniuriæ propositæ Magistratus. Neq. verò olim Inquisitores hi, tantummodò erant huiusmodi causarum structores. Interdum enim, vt sua ferre suffragia possent, lege hac publica cõcessum fuit ipsis. *Queremos assi mesmo: q̃ en la examinaciõ, e diffiniciõ de los ditos Processos, los ditos Jnquisidores puedã estar presentes. Empero q̃ no hayã voto. sino aq̃l q̃ sera de la Cort: e assi como vno de la Cort.* Sed statutũ erat, vt antequàm vllum iudicium fieret facti alicuius, Inquisitores de singulis causis ad Comitia referrẽt. Comitia autẽ de eis omnibus, prodita priùs die, publico iudicio decernebant: ac quæ maiori parti rata videbãtur; rata erãt futura. Ceterùm non facile factu semper erat in tanto hominum cõcursu, vt & ipsi secum, & simul omnes cum Regibus, in sentẽtijs ferendis cõuenirẽt. Quinimmo ob magnã cõfusionẽ suffragiorum, in alia Comitia plerumq. solebant iudicia hæc differri. Neq. ea semper põdere, ac delectu ferebãtur; sed impetu, ac furore nõnumquã: cum interdũ etiã ex imperitæ multitudinis

errore

errore penderent. Itaq. meritò possumus affirmare in hac iudicij ferendi formula statuenda, nostram diutius antiquitatem errasse; ne iã illi omnia concedamus: quamquàm eam aliquamdiu videmus nouis fuisse legibus, minutulis tamen in rebus, emendatam. Verùmtamen cùm difficultas ipsa videretur semper nouam aliam rationem, ac iudicandi viam flagitare, extremaq. hæc totius nostræ molitionis pars firmum aliquod imploraret publicæ libertatis præsidium: plurimis tentatis rebus, in hac tandem vna in Comitijs, Calataiubij habitis, Ann. ∞CDLXI. acquieuerunt omnes: Multitudinem quippe fugiendã, paucisq. iudicibus contentos esse oportêre. Neq. aliter potuisset planè animaduersio, quæ oportebat, vitiorum, nec delectus æquitatis, qui conuenit, adhiberi. Et id quidẽ deficiebat solum, vt bene firmus Reip. nostræ status, firmior redderetur. Tunc enim, quasi illius stabilitatis fundamentum, ac sedes, constituta fuit hæc, de qua nunc agimus, Magistratus Iustitiæ Aragonum Septemdecimviralis auctoritas, moderatrix. Sed neq. tunc res ipsa visa est, quam decebat, maturitatem habêre: quippe cùm nihil simul & inuentum, & perfectum sit. Sexennio autem post, immutatis nonnullis de prioribus institutis, qui nobis nunc manet, inductus est mos. Quo tametsi appropinquauit magis, sed nondum venit tempestiua omnis, quæ oportet, maturitas decretorum. Immutanda enim videntur nonnulla, alia nouo more interdum decernenda, non tam vt seueritas ipsa iudicandi, quàm vt accusandi corrupta, à nonnullis vsitata, formula temperetur. Eam enim statuo esse haud mediocre impedimentum libertatis: atq. ita esse in hoc iudicio seueritatem probandam; vt in accusando adhibeatur etiã, quæ tanto muneri debetur, decôris, ac æquitatis mansuetudo. Verùm nescio quo pacto ad statuendi rationem delapsa est oratio mea, cùm id mihi propositum initio non fuisset. Itaq. vt ad rem redeam, Ann. ∞CDLXVII. in Cæsaraugustanis Comitijs, quorũ supra meminimus, amplissima illa lege, quæ, *Forus Jnquisitionis Officij Justitiæ Aragonum*, inscribitur, sancitum fuit: Vt censorium hoc de Magistratu iudicium mutuis exerceatur, & Inquisitorum, & Septemdecimvirorum Officijs. Quæ ita ipsis dispertita sunt: Vt Inquisitores muniant iudicandi viam; Septemdecimviri autem sententiam pronuntient. Iam verò Inquisitores hos non publico delectu, vt olim dum Intercomitiales erant, sed Deputatorum more, sortito quotannis lex nostra capi iubet. At Septemdecimviros, sortito quamuis; non tamen annis singulis; nisi dum eorum indiget ope Respublica. De quibus

omnibus

Universidad de Deusto
Biblioteca

omnibus singula sunt iura constituta: ne quis eorum à proprio, & integro possit officio aberrare. Quæ verò ea sint, perquàm breuiter perstringam hoc loco. Quamquàm enim sunt literatis nostris hominibus vulgata, & notissima: plerumq. tamen solent esse non solùm populo, sed suffragatoribus ipsis obscuriora. In primis igitur quodam illius legis Capite sancitur: vt Inquisitores hi, prioribus decem Aprilis mensis diebus, cuiuslibet anni, Cæsaraugustæ in publica Deputationis ita vocata domo considentes, amplissimo Comitiorum loco, potestatẽ sui faciant, vt ab omnibus possint adîri. Antiquo autem more comparatum est: vt prima quaq. eiusdem mensis die, Inquisitorũ iussu, publici præcones, maxima voce, citent quoscumque, qui se iniustè esse à Magistratu læsos arbitrentur, vt apud Inquisitores edant, & exponant, ac suã quisq. iniuriam persequatur: denuntiantes siquidem, Inquisitores ipsos singulis illis diebus, definito eo loco, ad omnia, de quibus quisq. audîri velit, paratos futuros. Quòd si nemo adsit, qui intra decem illos dies de Magistratus iniuria conqueratur: eundem accusandi tunc aditus est omnis intercluſus, nec Septemdecimviri educuntur eo anno. Immo verò decima ipsa Aprilis mensis die, Inquisitorum illud finitur imperium. Si quispiam autẽ, licet tenuissimus homo, intra dictos dies, proposuerit, à Magistratu contra se, fuisse aliquid iniquè, & iniuriosè decretum; vel non decretum fortasse, quod iuxta leges ipsas decerni debuisset: tunc Inquisitorum potestas vsq. in decimum Iunij sequentis prorogatur diem. Omnes enim hi, qui interponuntur, dies & actori ad agendum, & reo ad defendendum sunt, vnicuiq. videlicet definito iam tempore, constituti: decretumq. est; vt hæ causſæ apud Inquisitores, tum Iudices, agendæ sint. Idipsum autem de Magistratu conqueri, & apud eos edere, & exponere; *Denuntiare*, patrio loquendi genere appellamus: *Denuntiationemq.* petitoris ea de re propositum libellum. Cuius tam formidolosum est nomẽ, vt statim dum proponitur; triste censeatur, ac horridum; ac si iam reus fiat sola eiusmodi nuntiatione vitiosus. Simulac ergò intenditur alicui, cẽsorij istius Iudicij periculum; si legitimis præstitis, vt loquimur, fideiussoribus roboretur; inanis est prorsus quæq. omnis mutatio consilij. Nam etsi ius suum posteà totum dimiserit, qui accusarit; nihilominus necessariò est illius, qui accusatus sit, nomen ab Inquisitoribus ad Septemdecimviros deferendum. Tunc enim procurator Regni, publicus est accusator à nostris legibus constitutus; qui vehementem, & acrem petitoris illico capere tenetur, quam eidem minimè licet, personam deponere;

deponere; quin singulas huiusmodi actiones, tamquàm perduellionis actiones, persequatur. quasi leges ipsæ videãtur eo tẽpore istiùs à se selecti patroni fidẽ, illatarũ sibi iniuriarũ vltricẽ, implorare. Eô autẽ grauior; quô non est voluntaria illius accusatio, cẽsetur. At verò qui reus factus est, in cõfessione facti, præcipuã eã, quæ sit ipsius iuris, defensionẽ suscipere debet, ipsarũq. arripere patrociniũ legũ. Tũc enim nõ tã de priuato, quàm de publico iure disceptari oportet. Nonnũquàm autẽ ex scripti interpretatione improbo Iudici datur occasio, vt cùm sciens perperã iudicarit, publicas tabulas videatur sequutus. Tã prõpta autẽ, & parata esse debẽt istius Magistratus adiuméta, ad cõmunia pericula propulsanda; vt si nõ defendat, vel nõ ferẽdæ obsistat iniuriæ, tã esse in vitio iudicetur, quàm si eãdẽ ipse iniuriã intulisset. Verùm hæc omnia in singulare Septẽdecimvirorũ iudiciũ cõcludũtur. Nullũ enim ea de re Inquisitores possũt suffragiũ ferre, vt olim solebãt: nisi quis fortè eorũ sit in alicuius Septẽdecimviri, vel mortui, vel suspecti, à reliquis Septẽdecimviris locũ suffectus. Sic nãq. fieri iubet ipsa lex, vt eorũ numerus impar efficiatur. Est autẽ eorũdẽ Inquisitorũ potestas in nõnullos alios Regiæ Iurisdictionis ministros prorogata: quos nostro more, vulgari lingua appellãdos duxi, ne eorũ nomina latinè reddita efferãtur vitiosè: nẽpe: *En los Sobrejũteros*; *Lugartenientes de Sobrejũteros*; *Porteros del numero de doze*; *y en qualesquiere otros Porteros, o Vergueros*; *y en qualesquiere hõbres del Officio de los Alguaziles del Rey, de su Lugarteniẽte general, del Primogenito, y del Regẽte el Officio de la Gouernaciõ*; *y en los q̃ fuerẽ Aduogados secretos*: diuersa tamẽ à prioribus alijs ratione. Quæ autẽ ea sit, in legibus, sub tit. *De Aduocatis, ac Supraiunctarijs*, cõtinetur. Ego enim sic interpretor maiores nostros sensisse, vt ea lege, *De Supraiũctarijs*, cẽsuerint, nõ Alguaziriosipsos, sed homines eorũ Officij, satellites nimirũ, huiusmodi Inquisitioni subiectos esse debẽre: tametsi hæc verba aliter scio à Molino fuisse varijs in locis explicata. Sed de his agere prætermitto: mihi enim ad cõmemorandũ minimè vidẽtur necessaria, cùm de Magistratu Iustitiæ Aragonũ tãtũmodò sit sermo propositus. Itaq. hoc in genere, Inquisitorum partes præcipuæ sunt; Septẽdecimviris viã, vt diximus, iudicãdi munîre. Ipsorum verò Septẽdecimvirorũ quàm late pateat potestatis vis, ex his eiusdẽ legis verbis perspicuè intelligetur. *Las quales doze personas de los tres braços, è cinco de otro braço, q̃ todos stã en numero de dez̃ y siete personas, hayã aq̃lla mesma potestad cerca las cosas sobreditas, è infrascriptas, è de aq̃llas incidẽtes, dependiẽtes, è emergẽtes, è a aq̃llas annexas, q̃ nos hauemos, è hauer podemos ensemble cõ la Cort.* Quod tãdẽ omniũ maximũ est, ac sũmũ imperiũ. Iã verò

Universidad de Deusto
Biblioteca

verò ad negotia huiusmodi, integra iudicandi potestate, expedienda, eadem ipsa lege cautum est: vt sortitò, vicesima quaq. Maij mensis die, quæ huic operi faciundo dicta est, ê quatuor Regni Ordinibus Septemdecim capiantur viri, qui Reip. voce magnũ illud Officium exequantur. Eosdem autem educendi Deputatis Regni commissum est munus: ac inducendi quoq. dum eorũ nomina mutari oportet. Nemini enim in hunc tãtæ dignitatis locum, neq. in ipsum Inquisitorũ, nec Deputatorũ numerũ, licet peruenire, nisi eum Deputati ipsi, illo numero, ac loco dignum, iudicarint. Est autẽ præstitutũ iã: vt in singulis hisce muneribus, & distributiones generum, & ipsorum Ordinum gradus seruentur: quoad is in vnoquoq. eorum effectus sit numerus, qui iam est ab ipsis nostris legibus definitus. Est præterea à eadem ipsa lege prouisum; vt hæc (vt ita dicã) imparitas, in Septemdecimvirali numero cõstituta, ad singulos Ordines deducatur; gradatimq. deorsum versus redeatur sursum. Septemdecimviros ergò, sorte datos, ius est, ad decimũ Iunij diem, Deputatorum edicto, compellari. Quem ne quis fortè negligat obîre, sancitũ est etiã; vt ei, qui non adsit, vel maxima sit culpa, vel caussa. Cæsaraugustã autem conuenientes, cõstituta die, Deputatis Regni sacrosancto fœdere deuinciunt fidẽ suam, se nullo pacto à via recta deducendos fore, quominus suum quisq. de singulis caussis & incorruptum, & liberum, & occultum quoq. suffragium ferat. Mox iudicij locum ascendunt. Ibiq. ad eos, quæq. fuerunt ante Inquisitores publicis monumentis mandata, perferuntur, adhibito ad hæc omnia eorundẽ Inquisitorum, vt vocant, Notario: quẽ iubẽt esse leges nostræ, istius omnis scripturæ magistrũ. Atq. illũ olim quãdoq. à Comitijs, quandoq. à Regibus, sæpius tamẽ ab eisdẽ Inquisitoribus, ipsi muneri præponi solitũ obseruaui. Nunc verò sorte etiã est eodẽ, quo Inquisitores, tempore educendus. Hac igitur re præstita, quasi quibusdã finibus, magnum illud, quod diximus, eorundem Inquisitorum terminatur imperium. Inde autem Septemdecimvirorum incolumis tota iudicandi potestas informatur. Apud eos enim statim oriũtur accuratæ, & acerrimæ honoris cõtentiones, disceptationesq. de singulorũ reorum capite, & fortunis. Ac ne illud omittam, Septemdecim hos, graues ferendi istius iudicij auctores, libertatibus nostris placuit habêre ciuilium legum expertes, & ignaros. Ita enim ab eo Iurisperiti omnes, publico alio ipsarum legum edicto, repulsi sunt. *Empero declaramos: Que Juristas algunos no hayã, ni puedan hauer el Officio de la dita Judicatura*. Voluerunt namq. nisi quasdam apertissimas res crimini dari non

non posse: repetundarũ scilicet pecuniarum culpam; violatæ fidei; doli mali; aut summæ negligentiæ. Nouerant autem à Iurisperitis plerumq. vno verbo, aut litera, ius omne torqueri. Ea propter prohibuerunt, eos in huiusmodi iudicijs interesse. In consilijs tamen, vt duo Iurisperiti adsint, à Septẽdecimviris quamprimùm euocati, concesserũt: quos, *Assessores*, eædem leges nostræ nuncuparunt. Sed hi nequeunt definire iura: tametsi de singulis rebus, ac de vnoquoq. reo iudicando palam sua ferre suffragia tenentur, non vt disceptatores, aut Iudices; sed vt fideles tantùm singulorũ Officiorum spectatores, ac testes: atq. vt scelerum indicia ostendant, sententiarumq. ferendarũ Septemdecimviris ipsis patefaciant viam. Septemdecimviris autẽ adeò restrictè ad eam rem præfinitum est tempus, vt differri interdum vna hora non possit. Non enim licet quadraginta dierũ spatium excedere. At verò tacita debent esse omnia, quæ ab ipsis fiant, iudicia huiusmodi: calculis siquidẽ adhibitis; nigris condemnationem, cãdidis autem absolutionem significantibus. Et nimirum hoc in genere, in quo tota nostrarũ libertatum summa conglobatur, hæc danda fuit latebra iudicij, vt ceteris, quid quisq. sentiat, ignorantibus, calculus ipse vniuscuiusq. liberum occultet suffragium; quô meliùs fieri possit ab ijs, in quorũ mentibus cõsideat, iustitia. Decretum est autem; vt cuicumq. noxiæ pœna sit par, vt in suo vitio quisq. plectatur: vis nempe, capite; auaritia, mulcta; honoris cupiditas, ignominia. Neq. verò iudiciũ hoc eã potest sententiam continere, vt reliqua omnia iudicia tollantur, quæ antea fuerint lata à Magistratu. Id enim fieri posse vetant leges nostræ. Qui iniquus verò in aliquẽ Iudex inuẽtus sit, potest eodẽ ipso crimine prorsus cõdẽnari. Locum tenẽti autẽ iniuria notato, ius est: vt neq. in Curiam reditus, neq. vt aditus pateat ad honores. Iam verò, quod summũ omniũ, & maximum est, pœnis à Septẽdecimviris constitutis prouocationi nullus locus datur. Hãc enim eorũ animaduersionẽ Censoriam maiores nostri sine aliquo auxilio decreuerunt: vt tã grauí, iniquitati Iudicũ, proposita cõditione supplicij, qui natura æqui nõ sint, necessitate esse cogãtur. Quòd si quis fortè, vt sæpe fit, Septẽdecimvirorũ sententijs absoluatur; ius est, eum, qui accusarit, expensi nummi, ac contracti damni, pœnam dupli, necessariò subîre. In his autem omnibus eam tenentur statim Septẽdecimviri cuncti pronuntiare, in quã maior eorũ pars sententiam incubuerit. Deniq. ita diligenter perscriptæ nobis leges in hoc genere sunt, ita cautum vnaquaq. de re, & ita, quod oportet, exceptum; vt nefas sit, quidquam, quod expediat, à maioribus

Universidad de Deusto
Biblioteca

præteritum arbitrari. Nec verò etiam decuisset, cùm in hoc Magistratu ceteræ partes ita collocatæ sint, vt nulla earum videatur excedere; eos in posteriori hoc actu redditos fuisse negligentiores, magnamq. illam eorumdem aciem ingenij, in extrema hac statuēda istius muneris parte, retardatam. Atq. hoc tandem est censorium, Septemdecimvirorum grauissimum, ac supremum iudicium. Cetera verò, quæ á me de singulis Iustitijs Aragonum dicenda desunt; futuro nostro sermoni reseruabo. Non queo enim iam ampliùs differre meam, quam promisi, de antiquis Aragonensium nominibus, ac veteribus quibusdam Magistratibus, sententiam explicare.

De antiquis nominibus, & Magistratibus.

CVM multæ autem res sint à nostris scriptoribus de tota nostra antiquitate neglectæ: tum verò ea penitus est, quæ mihi hoc loco difficilis, & perobscura quæstio proponitur, de ratione nominū antiquorum. Nam siue illam vetustas obruerit, siue forsan varietas argumenti illius homines nostros deterruerit à scribendo: omnis hæc ipsius nostræ antiquitatis pars, inculta est prorsus, ac deserta; nec vllo adhuc, quod sciam, monumentorū genere illustrata. Quòd si ipsi ab ea, tamquàm à re incerta assensionem suam cohibuerunt; vix videor posse á reprehensione temeritatis abesse, quòd scriptionis genus ab alijs propterea explosum, his meis literulis illustrandum aggrediar. Ac fateor equidem, facillimè fieri posse, me falsum sentire, si illius rationem, tamquàm stabilia aliqua, aut firma præcepta, in incerto illo antiqui temporis euentu collocarem; vellemq. modò euentis ipsis veterum ponderare consilia: quæ non semper vnius iuris norma, sed ex voluntate plerumq. probabantur, aut casu; cùm humiliores homines in alienum eiusdem nominis genus infunderentur quandoq. Neq. verò tametsi, quæ à me hoc loco dicenda proponuntur, alicuius rei, aut contrarij euentus argumento refellantur; videntur cetera esse, quòd se paululùm aliqua extra numerum mouerint, explodenda. Scio enim ipse, quàm fuerit varia, cōmutabilisq. ratio istius rei. Nihilominus tamen fuêre olim Capita nonnulla, ita ijsdem semper sentētijs frequētata, vt inde erui posse arbitremur aliquam illius artis rationē, quæ ex solo sermonis vsu constat quotidiano. Si verò neq. id fortasse fuerimus

fuerimus consequuti, illud saltem efficiemus, vt huiusce tam abditæ, & obscuræ rei adumbratam quandam intelligentiam animo, ac mente concipiamus. Quid? quod, multa nobis nunc trita, ac peruulgata sunt, quæ cùm initio siluestribus densa sepibus cernerentur; posteà patefacta fuêre: quia eadem scriptores ipsi præstantibus suis ingenijs, quasi aratris quibusdam, perstrinxerunt. Ac nisi literarū lumen accēderet; in eisdem tenebris diu pleraq. alia antiquarum rerum munia iacuissent. Et libenter ego, si modò id fieri posset, ad hanc rem pertractandam, præstantiam ingenij ab alio mutuarer. Sed quô minus eo possum, illud mihi subsidiū comparabo, ne quid sine vlla dubitatione defendam: cùm vix quidquam à me sit in huiusmodi argumento satis adhuc exploratè perceptum. Vt in agro autem non semel arato, sed ite rato, & nouato meliores fætus eduntur, & grandiores; sic futurum spero, vt in hoc genere perfectiora proferantur in posterum, & qui nunc à me sulcus leuiter pressus fuerit, altiùs deinceps à nostris scriptoribus imprimatur. Ad eum verò, quem supra habui de veteri Ricorum, ac Mesnaderiorum hominum dignitate, quiq. reliquus est mihi de singulis Iustitijs, sermonem, conducere nimis arbitratus sum, annectere hanc modò de antiquis nostris nominibus disputationem: cùm hoc ex illo genere ductum sit, ac sicut membrum aliquod annexum orationi. Itaq. quo me faciliùs explicare possim, video hanc primam ingressionem meam ex Romana esse antiquitate petendam; non quòd statuerim ad Romanorum artē reuocare, aut præcepta, antiquas illas, à maioribus nostris vsitatas formulas loquendi: sed vt aliorum euentis memoria repetitis, faciliùs nostra cuiusmodi fuerint, cognoscamus. Romani igitur, grauissimi illi & bene dicendi, & intelligendi magistri, tantopere populorum omnium iudicijs celebrati, in suis hominibus appellandis, prænomine, nomine, cognomine, atq. agnomine vtebantur: singulis nempe ad singulas res significandas inuentis. De quibus quid ipsi senserint, ita scriptis suis Sosipater, ac Diomedes, antiqui Grāmatici, tradiderunt. *Vocabulorū* (inquiūt) *quibus Romani capita recensebāt, quatuor genera sunt: Prænomen; Nomen; Cognomē; Agnomē. Prænomē; quod nomini gentilitio præponitur, vt Publius: Nomē; quod originē gētis declarat, vt Cornelius: Cognomen; quod nominibus gentilitijs subiungitur, vt Scipio: Agnomen; quod extrinsecus addi solet, aliqua ratione, vel euētu quæsitū, vt Africanus.* Prænomen ergò, vt de singulis dicamus (in animo est enim leuiter attingere vnamquāq. rem) ex eo, quòd nomini præponatur, dictum est.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Prænominum autem alia ab ipsis Romanis sumpta, alia à finitimis populis vsurpata fuêre; ob eamq. caussam peregrina vocitantur. Ac Romana quidem, triginta ad summum fuisse, ex Varronis sententia, perhibentur: peregrina autem, duodecim. Quandoq. tamẽ horum omnium nonnulla in cognominum rationem transierunt. Neq. verò prænomina omnia erant, omnibus familijs communia: sed alia alijs magis familiaria. Quæ verò ea fuerint, demonstrare omitto. Ad nostram enim rẽ nihil id arbitror pertinêre; præsertim cùm ab ipso Sigonio, & alijs viris doctissimis hæc omnia, quæ ego nunc percurro, subtilissime fuerint pertractata. Nomen autẽ id erat, quod, vnde quisq. gentis suæ originem duceret, indicabat: propterèq. à Romanis gentilitium vocabatur. Id autem apud eos, quemadmodum & apud ceteras quasuis nationes, aut à viro, aut à loco, tamquàm à fonte aliquo, deduci consueuit. In, *ius*, autem terminari solebat; vt in ipsa voce apparêret, fuisse ab aliquo horum initio deriuatum: vt à Tullo Rege, Tullius; à Tarquinijs autem Vrbe, Tarquinius. A quibus singulis, qui genus suum posteà duxerunt; Tullij, & Tarquinij sunt vocati. Quam deriuandorum nominum formam Romani ipsi ad suam consuetudinem, Græcorum præceptis imbuti, deduxerunt. Apud Romanos enim gentilitia hæc nomina idẽ valêre, quod apud Græcos patronymica, sic Priscianus, vetustus scriptor, obseruauit. *Nominum deriuatiuorum multa genera sunt. Quorum patronymicum, id est, quod à proprijs tantummodò patrum nominibus deriuatur secundum formam Græcam: quod significat cum genitiuo primitiui, filios, vel nepotes. Vt Æacides, Æacis filius, vel nepos. Pro quo Romani nominibus familiarum vtuntur: Vt Cornelij. Omnes enim ab illo, qui primus Cornelius appellatus est, hoc nomen habuerunt, quicumq. eiusdem familiæ sunt: sicut omnes minores Thæsei, Thæsidas Græci appellarũt.* Nomine ergò apud Romanos olim, vniuscuiusq. gentis, vnde ducta esset origo, notabatur. Verùmenimvero cùm ex eadẽ gente, plures propagarentur familiæ; ad eas distinguendas, Romani Cognominũ vsum adiunxerunt. Quod perspicuè adhibito Corneliæ, ac Valeriæ gentis exẽplo intelligetur. Etenim cùm Cornelia gẽs in multas esset familias diffusa; ad internoscendam vnamquamq. earum, tertiam ipsam cognominis notã adhibebant: indeq. ex eisdem Cornelijs, alij Cornelij Scipiones; alij Cornelij Lentuli; alij Cornelij Dolabellæ vocari cœperũt. Et in Valeria gente, alij Valerij Maximi; alij Valerij Messallæ; alij Valerij Flacci; alijsve diuersis modis fuêre nuncupati. Inter gentem autem, ac familiam non minor fuit rei, quàm videtur esse vocum discre-

discrepantia. Gentis enim nomen latiùs patuit, quàm familiæ. Neq. gens olim propriè vocabatur, nisi quæ plures in se familias continebat. Vnde eidem Sigonio placet, ac profectò egregiè, vt gens ad nomen, ad cognomen autem familia referatur: quasi cognomen tantũmodò fuerit ad distinguendas eiusdem gentis familias adinuentũ. Porrò autem cùm eædem ipsæ familiæ in alias distribuerentur familias, ita vt Scipiones; alij Africani; alij Asiatici; alij Nasicæ dicerẽtur: hæc quarti nominis copulatio, quæ adiungebatur cognominibus; agnomen, dicta fuit. Agnomina autem non omnia hereditaria fuêre. Quandoq. enim nonnulla, nec ad filios quidem, perueniebant. Sed hæc veterum Grammaticorum opinio non tam stabilis, quàm ab ipsis constituitur, inuenta est in hoc vno, quod tradunt, agnomina differre à cognominibus. Nam eadem ipsa Africani vox, quam ab eis, exempli caussa, agnominis loco positam videmus; à Marco Tullio Cicerone in oratione pro Sexto Roscio Amerino ita cognominis vocabulo definitur. Libet enim, vt hæc etiam accedant, ad ea quæ à Sigonio indidem sumpta sunt, ad hanc rem confirmandam testimonia. *Africanus*, inquit Tullius, *suo cognomine declarat tertiam partem Orbis terrarum se subegisse.* Et idem in Epist. ad Atticum de Pompeio loquẽs: *Noster amicus Magnus*, ait, *cuius cognomen vna cum Crassi diuitis cognomine consenescit.* Neq. enim ad veterum Grammaticorum opinionem infirmandam sat fuisset scriptoris alterius testimonium, nisi illius, qui longè omnium, quicumque fuerunt, proprietate loquendi habitus est princeps, Marcus Tullius. Libenter itaq. assentior Sigonio, qui statuit, quæcumq. gentilitijs nominibus tertio, aut quarto loco adijciantur, cognomina appellanda esse: eaq. ab agnominibus voce magis differre, quàm re. Neq. verò qui primi fuêre ipsius Romanæ Reip. propagatores, hunc multorum nominum vsum habuerũt. Eos namq. vno tantùm nomine præditos fuisse, vt Romulum, & Remum, ex Varronis testimonio comprobatur. Posteà verò cùm essent duo, aut plures Terentij (vt idem Varro est auctor) appellati: quod in vnoquoq. singulare erat, in quo ab alijs secerni posset; id illius nomini præponi cœptum fuit. Quo pacto fiebat, vt qui manẽ, Manius: qui luce, Lucius; qui post mortem patris natus esset, Posthumus vocaretur. Vnde prænominum ratio vsu venit. Ad quam tandem, vt diximus; cognominum, & agnominum accessit consuetudo. Et idipsum planè, diuersa tamen ratione, apud maiores nostros video factitatum. Apud eos enim paulatim vna cum ipso Regno, quemadmodum &

Universidad de Deusto
Biblioteca

apud Romanos, multorum nominum vsus increbuit. Omnia autem vel nominum, vel cognominum vocabulis comprehenduntur. Prænomina enim non habuerunt: nisi has singulas voces, *Don*, & *Mossen*, statuamus prænomina appellanda, quòd singulis Nobilium, ac Militum nominibus præponantur. Quisquis enim de genere Nobilium sit, *Don*: qui de Militibus autem, *Mossen*, Catalano (vt suspicor) sermone, iampridem vocatur apud nos. Vt, *Don Joan Ximenez de Vrrea*: *Mossen Ximen perez de Salanoua*. Hæc enim vulgaribus verbis notanda sunt, quia nõ bene possent Latinis. Quòd si ea prænomina sunt: non alicuius gentis, aut familiæ; sed ipsorum Ordinum prænomina sunt. His enim, quasi quibusdam signis, maiores nostri, eos, qui ex aliquo horum Ordinum essent, indicabant. Postmodùm confusé agi res ista cœpit: sensimq. eô deducta est, vt quæ olim illustris, ac certa nobilitatis nota ferebatur; ab ignobilibus modò, & infimis hominibus, ac feminis præsertim vsurpetur. Atqui in veteribus monumentis, Mesnaderij leguntur nonnulli, ea Nobilium nota, interdum illustrati: vt, *Don Ximen Perez de Pina*: *Don Ruy Sanchez de Pomar*: & alij his similes, qui vetera peruolutanti frequenter occurrent. Sed eorum Ordo proximus erat patritiorũ Ordini, ac Nobilium: qui magnam illã præseferebant Ricorum hominũ, quam docuimus, speciem. Itaq. hæ duæ tantum voces, *Don*, & *Mossen*, videntur quodammodò ad prænominũ Romanorũ rationem adũbratæ. Nominum autem apud nos tria fuisse genera obseruaui: propria; patronymica; & gentilitia: quæcumq. verò posteà adiecta fuerint, cognomina appellari. Separatim namq. videntur mihi esse aliæ cuiusq. generis, & diuersæ obseruationes: neq. apud nos, vt apud Romanos, patronymica, & gentilitia nomina idem valêre. Quid autem inter se differãt, dicendum est. Verumtamen ne sine appositione exẽplorum, hæc omnia reddantur obscuriora; consentaneum erit, vt certum quiddam, exempli caussa, ponamus, quo hæ singulæ prænominũ, nominum, & cognominum nostrorum differentiæ exprimantur. Erit autem huiusmodi: *Don Pedro Martinez de Luna, el Viejo*: libet enim eius hoc loco facere mentionẽ, à quo posteà duæ clarissimæ eiusdem Lunarum gentis familiæ dimanarunt: quarum altera Illuecæ; altera Almonaziris opido fuit potita. In his autem necesse est omnino permiscêre Hispana cum Latinis: quandoquidem eam mihi proposui quæstionẽ discutiendã, quæ de ratione tota sit inconditæ, ac vulgaris antiquorum nostrorum hominum loquendi consuetudinis. In

proposito

proposito igitur exemplo, prima illa vox, *Don*; prænomen erit: quia patritiũ illum esse declarat. Secunda verò, *Pedro*; proprium nomen vocabitur. Nam etsi id ipsum nomen latè pateat, & omnibus gentibus, familijs, ac tenuissimis quibusuis hominibus sit commune: tamẽ ita vnicuiq. datur personæ, vt eo videatur posse, tamquàm proprio, ac certo vocabulo, appellari; propterea q. proprium vniuscuiusq. personæ dici potest. Tertiam deinde vocem, *Martinez*; patronymicũ nomen appellabo, à gentilitio diuersum; quòd minimè vllam apud nos originem gentis declaret, sed à proprijs tantùm patrum, auorum, aliorumve maiorum nominibus deriuetur. At quartam, *de Luna*; gẽtilitium nimirum: quòd ea declaretur, vnde quisq. duxerit genus suũ. Cognomen tandem; quod extremo loco positum est nomen ob æta tem: nempe, *el Viejo*. Cùmq. de prænominibus iam supra dictum sit; reliquum erit, vt de ceteris dicamus singulatim. Ac propriorum quidem nominum alia videntur fuisse, vsitatiora; intermissa alia, tametsi olim frequenter vsurpata; postrema verò, incerta; quibus aliquando, rarò tamen, vtebantur antiqui. Vsitatiora autem hæc fuêre: *Alonso*: *Artal*: *Aluaro*: *Beltran*: *Belenguer*: *Bernaldo*: *Blasco*: *Felipe*: *Fernando*: *Ferrer*: *Garcia*: *Gonçalo*: *Guillen*: *Gil*: *Joan*: *Iayme*: *Lope*: *Luys*: *Martin*: *Miguel*: *Pedro*: *Ramon*: *Ramiro* (Latinè verò quãdoq. Ranimiro) *Rodrigo*: *Sancho*: *Simon*: *Vgo*: *Iñigo*: *Ximeno*. Non quòd statuam, maiores nostros nullis alijs nominibus vsos fuisse: sed hæc apud eos fuisse vsitatiora. Intermissa autem: *Aznar*: *Arnaldo*: *Atho*: *Fortunio*: *Galindo*: *Galceran*: aut, *Galacian*: *Gilabert*: *Guerau*: *Nuño*: *Orti*: *Oger*: *Pelegrin*: *Ruy*: *Vidal*. Hæc enim olim vsurpabantur frequenter. Verùm iampridem sunt ab vsu quotidianorum nominum à nostris intermissa. At verò incertorum vix vlla ratio tradi potest: ob eamq. caussam illa, incerta nominaui. Sub quorum genere minimè ea nunc complecti volo, quæ semel, aut bis; sed quæ sæpius, à nostris leguntur vsurpata; ac licet raro, aliquando tamen ad diuersarum gentium familias transfudisse. Sunt autem huiusmodi: *Acart*: *Adam*: *Alaman*: *Amor*: *Assalido* (quod familiæ *de* Gudal fuisse comperio) *Castan*: *Corbaran*: *Dodon*: *Gombal* (quod gentilitiũ antiquæ cuiusdam ita vocatæ gentis cùm fuisset; posteà proprij nominis loco vsurpatum est) *Guiral*: *Palazin*: *Pipino*: *Roldan*: *Vallés*. Feminarum verò vsitatiora nomina, hæc fuêre: *Elfa*: *Toda*: *Vrraca*: *Ximena*. tametsi passim maritorum nominibus appellatæ inueniuntur. Quamquàm autem (vt ad virorum nomina redeamus) ea omnibus erant

Universidad de Deusto
Biblioteca

bus erant hominibus,ac familijs communia:fuêre tamen nonnulla ab aliquibus frequentiùs vſurpata, ob idq. earumdem videntur eſſe magis propria: vt Corneliorum,& Vrrearum,Eximini nomen: Alagoniorũ verò,Artaldi,& Belaſconis.Ceterùm patronymica olim ex prijs tãtũmodò patrũ nominibus ducebãtur:neq.erãt vllius gẽtis propria,vel familiæ : nec magis plebi, quàm optimatibus interdicta : ſed quæ omnib⁹ æquè gẽtibus,atq.Ordinibus cõueniebãt.Quicũq.enim, cuiuſuis Ordinis,ac familiæ, qui patre natus eſſet Martino appellato; Martini inde patronymicũ ſibi nomẽ vẽdicabat. Quod interdũ à matris nomine duci cõſueuit,vt in Garſia Innici Suprarbiẽſi Regi ſecũdo notatũ fuit:aliquãdo ab aui,maiorũve nominibus deriuari.Iã verò patronymica hæc nomina,alia extremã paterni nominis ſyllabã muta rũt in,*ez*; quorũ magnus,& vulgaris eſt vſus;alia paternũ ipſum nomẽ ſine vlla mutatione retinuêre,quòd male ſonarẽt deriuata: alia deniq. anonyma videntur fuiſſe;quòd propria nomina,à quibus deriuari poſſint,non exſtent,etſi eadẽ patronymica appellanda ſunt, quòd in patronymicorum nominum loco aſsiduè collocentur. Quæ terminationem mutarunt,ſunt hæc:*Aluarez*:*Aznarez*:*Diez*:*Fernandez*:*Galindez*:*Garcez*:*Gonçalez*:*Ynigues*:*Iuañez*:*Jañez*:*Lopez*:*Martinez*:*Nuñez*:*Perez*:*Ortiz*:*Ramirez*:*Rodriguez*:*Ruyz*:*Sanchez*:*Ximenez*. Ita autem deriuata fuêre: Ab Aluaro,*Aluarez*: ab Azenario, *Aznarez*: à Didaco, *Diez*: à Fernando,*Fernandez*: à Galindo, *Galindez*: à Garcia,*Garcez*: à Gonzaluo, *Gonçalez*: ab Innico, *Iñiguez*: ab Yuando,*Iuañez*: à Ioãne,*Iañez*:à Lupo, *Lopez*: à Martino,*Martinez*: à Nunnio,*Nuñez*: à Petro,*Perez*:ab Orti, *Ortiz*:à Ramiro, *Ramirez*:à Roderico,*Rodriguez*:à Ruy, *Ruyz*:à Sanctio, *Sanchez*: atq.ab Eximino, *Ximenez*. Atverò nonnulla terminationem primitiui nominis nõ mutarũt;quòd malè ſonarẽt deriuata.Nõ enim ab omnibus prijsnominibus aptè poſſunt patronymica nomina Hiſpanè deriuati:vt à,*Luis*:*Miguel*:*Vgo*: *Gil*:*Guillẽ*,& alijs quãplurimis. Ea propter illa,dũ patronymicorũ munere fungũtur,primitiuã retinẽt terminationẽ,ſi Hiſpanè proferẽda ſint : nã alia eſt ratio, ſi Latinè . Sed de ea ſtatim. Anonyma tãdẽ perpauca admodũ videntur. Sunt autẽ huiuſmodi:*Arcez*:*Ferriz*(niſi fortè à Ferrer antiquo nomine ductũ arbitremur)*Gomez*:*Iordã*:*Sanz*: quæ Latinè,& Hiſpanè eodẽ ſemper modo prolata cõperio . Cetera verò, tã quæ primitiuã terminationẽ retinuerũt,quã ea,quæ mutarũt,dũ à maioribus Latinè efferri oportebat,nõ Martinius, neq.Perezius, ſiue Simenius,proferebãtur, neq. ita proferenda puto, ſaltem cùm patronymicorum nominùm funguntur officio,quemadmodum amicus noſter viſus eſt ſenſiſſe:neq. *Gil*, aut,*Guillen*,Hiſpanis vocibus nuncupabant.Sed proprio nomini,gignendi caſũ primitiui nominis adiũcto,Græcorum quaſi more, ſubintellecta ſemper, filij , voce, ſe perbene latinè loqui putabantur,hoc pacto efferentes: Petrus Martini ; idq.perinde erat, ac ſi dicerent ; Petrus, filius Martini. Iſtius verò Petri filius , ſi Lupi nomen haberet, vocabatur ; Lupus Petri ; ideſt Lupus, filius Petri. Nepos autem,ſi Sãctius diceretur,appellabatur, Sanctius Lupi ; ideſt, filius Lupi.Et Ioãnem Egidij,Bernardum Guilielmi appellabant, quos Hiſpanè , *Iuan Gil*,& *Bernardo Guillen*.Et ſic in quocumq. homine appellando,maiores noſtri ſingula hæc patronymica nomina iuxta proprium patris nomen variabant. Quod in antiquis noſtris Regibus obſeruari potuit. Nã Ranimirus I.à patre Sãctio maiore; Ranimirus Sãctij,ideſt Sãctij filius dictus eſt. Tũ Sanctius IIII. ipſius Ranimiri filius, obid, Sanctius Ranimiri vocitatus.Petrus verò, qui Oſcã expugnauit ; Petrus Sãctij,ideſt, Sãctij Regis filius,nominatus reperitur. Atq. Alfonſus frater,qui Cæſarauguſtanæ Vrbis fuit potitus,idẽ ſibi Sãctij patronimicũ nomẽ, quaſi eo,ſe Sanctij Regis eſſe filium,oſtẽderet,vſurpauit. Nec video cauſſam,cur locutiones huiuſmodi penitus improbemus: cùm & Græci ijs frequentiſsimè vtantur ; vt Euſebius Pãphili;Hammonius Hermiæ.Quod qui ignorant, deprauantes optimam conſuetudinem, efferunt;Euſebium Pamphilum; & Hammonium Hermiã: vt plurimi ſcriptores , & idem ille Nunneſius , obſeruarunt . Quem quoties nomino , toties noua quadam voluptate perfundor. Quis eſt enim,cui non locus ille,vbi fuerit altus, & magiſter, à quo inſtitutus, non ſemper in mente,cum grata animi recordatione, verſentur? Frequens deniq.apud maiores noſtros, iſte fuit, patronymicorum nominum vſus,gignendi tantùm caſu nominis primitiui prolato: Vt Aluari : Lupi : Eximini : & ſic in reliquis . Sed interdum gignendi caſum nonnullorũ nõ in , *i* , ſed in , *onis* , & corruptè in , *ones* , terminarunt antiqui ; quaſi primitiua nomina non ſecundæ , ſed tertiæ declinationis fuiſſent. Sed hæc pauca admodum fuêre : Vt à Galindo , Galindones ; Galindi filius: ab Eximino , Xemenones; Eximini filius: ab Enneco , Ennecones; Ennici , ſiue Innici filius:& à Fortunio; Fortuniones , & nonnunquàm Fortungones; Fortunij filius vocabatur . A Garſia autem quandoque , Garſeanes :& à Sanctio , Sanctionis, deriuatus inuenitur,pro eo, quod eſt ; Garſiæ, vel Sanctij filius. Ve-

Universidad de Deusto
Biblioteca

filius. Verùm hæc antiqua nimis sunt, ac obsoleta: crebriùsq. priores gignendi casus leguntur vsurpati. Anonyma verò, indeclinabilia, vt ita dicam, remanebant: neq. vllum gignendi casum videntur habuisse, sed, *Gomez*: *Arcez*: *Sanz*: Latino etiam prolata sermone. Et frequenter propria ipsa nomina absolutè poni consueuerunt, præposita illa, *Senioris*, voce: quæ antiquam, vt dictum est satis, Ricorum hominum dignitatem præ se tulit: Vt *Senior Artal*; *Senior Lope*. Quandoq. etiam ea, *Senioris*, vox retro ponebatur: Vt *Palaĉin Senior*: *Aznar Senior*. Neq. post propria nomina tantùm, sed post ipsa quoq. patronymica: vt *Lop Lopez Senior*; *Orti Ortiz Senior*: & alia id genus. Quæ quidem appellandorum nostrorum hominum ratio diu olim viguit apud nos. Posteà verò Regno latius patente, secernendi caussa, ad distinguendas gentes, ac familias, vt quæ in vnaquaq. singularia erant, notarentur; locorum nomina, quorum quisq. Honorario illo iure potiebatur, adiuncta fuêre: eaq. posteris gentilitia manserunt: Vt *Artal, Senior in Alagone*: *Petrus Martini, Senior in Luna*: *Joannes Eximini, Senior in Vrreia*; *Castan, Senior in Biel*: à quo posteà Corneliorum familia dimanauit. Quamobrem arbitror altiora fuisse, quàm vulgò feruntur, Ricorum, & Mesnaderiorum hominum, quorum supra meminimus, ac aliorum etiam nostrorum Optimatum, antiquæ nobilitatis initia. Adhuc enim opinor illa, sub his propriorum, & patronymicorum nominum integumentis, latêre: nimirum quòd statuam eos, qui in antiquissimis monumentis leguntur, vel vno tantùm, vel duobus nominibus, proprio scilicet, ac patronymico, *Senior in Boltagna*; *in Alquezare*; *in Sos*; *in Unocastello*: *in Osca*: *in Balbastro*: alijs ve in opidis, antiquo illo more, Seniores nuncupati: earum stirpium auctores extitisse, à quibus qui posteà primi dicti fuêre, Cornelij: Lunæ: Vrreæ: Alagonij: & ceteri Optimates, originem duxerunt. Verumtamen quia inconstanter, ac turbidè ab ipsis opidis olim iactabantur, crebræq. vt supra retulimus, inter eos fieri solebant ab vno Honore ad alium transitiones; propterea suspicor fuisse, illa, *de Boltagna, Sos, Balbastro*, reliquaq. alia huiusmodi nomina, antiquata. Posteriora verò, *De Luna*, *Alagon*, *Vrrea*, & his similia, quòd stabilis, & certa huiusmodi locorum possessio permanêret; sibi, & posteris, quasi hereditario iure, gentilitia mansisse. Gentilitia namq. nomina ea appello, quæ vulgò, *los Apellidos, o sobrenombres de los linages*, nuncupantur. Quibus iam in Hispania, atq. adeò in alijs regionibus, vetustus est mos, vt singulæ gentes, ac fami-

ac familiæ distinguantur inter se. Quæ autem ea sint, dicere longum esset. Satis plura numerauimus supra, dum de Ricis hominibus, ac Mesnadarijs verba fecimus. Sed vnde singula ducantur, non ausim affirmare. Pleraq. arbitror fuisse à locis, quorum potiebantur, petita: alia à varijs euentis vsurpata: vt in nominibus ipsis elucêret alicuius significatio laudis, aut virtutis; & quæ res ab eorum fautoribus esset præclarè pro Repub. gesta admirabilis facti, sempiterni nominis gloria, niteretur. Atq. ex huiusmodi principijs introducta fuit apud nos celebritatis gentilitiorum nominum consuetudo. Quæ inde ad posterorum existimationem latiùs dimanauit. Vnaquæq. namq. familia, gentilitia hæc imposita sibi nomina retinuit, ac quodammodo, vt ita dicam, inuidiosé; non ad sermonis vsum quotidianum solùm, sed ad domestica rum etiam laudum memoriam, & ad illustrandam ipsam nobilitatem suam. Et in hoc summa vi, atq. impetu, quisquis illius stirpis esset, contendebat, vt quô peruenirent tela manuum suarum, eôdem gentilitij sui nominis fama penetraret. Cui dedecori esse, nefas statuebatur. Quòd si illius splendorem quis fortè, admisso aliquo rei militaris flagitio, maculabat; ceteri etsi genere essent disiuncti, si similitudine nominis conueniebant, infamiæ hanc notam, quæ ipsi nomini hæreret in posterum, non aspersione aquæ, vllo ve dierum numero tolli arbitrabantur, sed sola posse nominis mutatione delêri. Qua de re insigne illud proferam exemplum, quod in Commentarijs Comitiorum, Ann. Chr. ∞ CDLI. contínetur. Etenim cùm per idem tempus quidam Florenus Melero, ortu Aragonensis vir, Villaroyæ Castellum, quod suæ fidei à Rege nostro commendatum habebat, nefariè hostibus prodidisset: nonnulli alij, quibus fortè Meleros appellari contigerat, ne quæ nomini inusta fuerat tantæ turpitudinis nota, generi suo, quamquàm eo minimè erant coniuncti, inureretur fortasse: gentilitium illud Meleri nomen ijsdem Comitijs repudiarunt; nec repudiarunt solùm, sed acerbam illius memoriam à sese, & suis perpetuò obliterandam, ac voluntaria obliuione conterendam duxerunt. Noluerunt enim, ac prudenter sanè, quos natura cognatione distraxerat, iam amplius, nec ipsa sola nominis opinione cohærêre. Sic autem rem gestam fuisse in eisdem Commentarijs inueni.

Estando ajustados los ditos Señores, la Cort representantes (fuerant quippe à Rege, & Regno nonnulli viri ad Comitiales res omnes peragêdas designati) *fue personalmẽt constituydo el honorable Don Anton Melero Notario, en nombre suyo proprio, è como Procurador, que se affirmò de*

Paſcual Melero, mercader, Ciudadanos de Çaragoça. El qual dreçando ſus paraulas a los ditos Señores, fizo cierto razonamiẽto, cõcludiẽdo. Que por las cauſas expreſſas en vna cedula, q̃ liurò à Sancho de Torres Notario ſubſtituydo, qui ſupra, relexaua, è renũciaua, è preſentes los ditos Señores, en los ditos nõbres, è cada vno dellos relexò, è renũciò el ſobrenombre de Melero, è a perpetuo prẽdiò ſobrenõbre de Aunes, con las proteſtaciones, è en la forma contenidas en la dita cedula, que fue leyda por el dito Notario, dius la contenencia ſiguiente.

MVY Reuerentes, Nobles, Circumſpectos, Honorables, è Sabios Señores.

Anton Melero Notario, en nombre ſuyo proprio, è aſsin como procurador de Paſcual Melero, mercader Ciudadano de aqueſta ciudad, cõpareſce ante la preſencia de Vueſtras Señorias, è humilmẽt expone, & dize: Que atẽdida la grãt maldat, è trayciõ fecha, è cometida por vn clamado Florent Melero, en hauer vẽdidos los Caſtiellos, è lugar de Villaroya, qui ſon del Señor Rey: En lo qual no es dubdo, q̃ vltra la traycion por el perpetrada, ha pueſto macula, peor q̃ lepra, perpetuamẽte en aqueſt ſobrenõbre de Melero, la qual ya por ningũ tiẽpo ſe puede delir, ni tirar: antes cõ razõ ſe deue creyer, q̃ qualquiere hõbre, q̃ daqui adelãt ſe clamarà, o nõbrarà de aqueſt ſobrenõbre de Melero; viurà en manifieſto vituperio, è vergoña: porquãto las gentes oyendo aq̃l ſobrenõbre, ſiẽpre preſumiràn, è aun algunos con malicia diràn, q̃ es parient de aq̃l traydor. E yat ſia, eſtà en verdad, q̃ los ditos Antõ, & Paſcual Melero, no han deudo alguno de parenteſco con el dito Florent Melero: aq̃ſto empero caye en ſaber de muy pocas perſonas. E por tãto ellos con deſſeo deſſeando proueyer a tanto inconuenient, & apartar, & guardar ſu hõra, & fama, de tanto blaſmo, & cargo; por ellos, & muyto mas por ſus fillos, & ſucceſſores, han deliberado relexar, & renunciar aqueſt ſobre nõbre de Melero: el qual luego aqui en preſencia de Vueſtras Señorias, en los ditos nõbres, e cada vno dellos relexa, & renuncia. Et recorriendo, e tomando otro ſobrenõbre de ſu linage, & de ſus antigos pariẽtes, & predeceſſores de la part feminea, prende a perpetuo ſobrenõbre de Aunes: aſsin q̃ de aqui auãt ellos, & ſus fillos, & ſucceſſores ſe clamaràn, e leuaràn el ſobrenõbre, e armas de Aunes, ſin aliàs, & alguna otra mixtura. Et porq̃ aqueſto ſia publico, e manifieſto a Vueſtras Señorias, e a toda manera de gent; faz̃ el preſent acto. Proteſta empero el dito Antõ Melero en los ditos nõbres, e cada vno dellos, q̃ ya por el preſent acto, & coſas en aq̃l contenidas, prejudicio alguno no ſia fecho, ni engendrado a ellos, ni adalguno dellos, ni a ſus ſucceſſores

ſucceſſores en qualeſquiere dreytos, actiones, comiſsiones, officios, beneficios, priuilegios, lexas, & vinclos de teſtamentos, actos, pactos, documẽtos, & contractos, pertenecientes, o fazientes por ellos, o por qualquiere dellos. Antes romangã en aq̃l eſtado, efficacia, & valor, que eran antes de la edicion del preſent acto. Et requieren a ..... Notario, qui preſentes, que de todo lo ſobredito faga carta publica, vna, e muytas.

Et leyda la dita Cedula, el dito Don Anton, en los nombres ſuſoditos, e cada vno dellos, requiriò de todo lo ſobredito ſeyer fecha carta publica por el dito Notario. & los ditos Señores la Cort repreſentantes, mandaron el dito Acto ſeyer continuado en el preſent Proceſſo a memoria.

Tanti videntur æſtimaſſe ſplendorem nominis gẽtilitij. Non poſſum autem reticêre hoc loco de noſtrorum hominum accurata diligentia, ac exquiſito genere loquendi, quo eos vſos fuiſſe in iſtius facti narratione obſeruaui. Nã quoties Florenũ illum nominare oportuit; olim Aragonenſem, enuntiarunt, cùm re vera ortu Aragonenſis eſſet: ac ſi ſtatuerẽt, illum iam cum turpitudine facti ſuã propriã naturã commutaſſe, eoq. pacto domeſticam labem, quando aliter fieri non poterat, videri cuperent redemiſſe. Neq. verò, vt ad rem redeã, familiæ omnes noua ſibi gentilitia nomina inuenerunt. Sed plures earũ interdũ propria, interdum patronymica pro gentilitijs nominibus vſurparunt: atq. eo caſu in *, ius*, proferẽda dicerem patronymica illa, Martinius; Perezius; Simenius; & alia eiuſmodi: quia iam tunc familijs ipſis gentilitia ſunt. Neq. familiæ omnes videntur patronymicorum nominum vſum habuiſſe: ſicuti, Cornelij, & Alagones, & alij nonnulli: qui ſibi ſatis duxerunt proprijs, & gentilitijs nominibus appellari, eiſdem cognomina quandoq. adiungentes; quæ gentilitia ipſa nomina illuſtrabant. Vt, *Don Ximeno Cornel, el Viejo*; *Don Blaſco de Alagon, el de Morella*. Horum namq. egregijs factis letabantur ſocij, gemebant hoſtes, & ſinguli eorum gloriabantur gentiles. Porrò autẽ in priſcis monumentis nonnulla ſæpe nomina, abſolutè poſita, abſq. vllis, nec proprijs, nec patronymicis nominibus, inueniũtur. Qualia ſunt: *Don Caxal: Arpa: Frontin*: (quo nomine quoſdã in antiquis Priuilegijs inuenio, quandoq. Seniores in Vncaſtello arq. in Sos, alijsve opidis, Ricorum hominum more vocitatos; à quibus ſuſpicor originem duxiſſe eos, qui Frontini poſteà dicti ſunt) *Barbatuerta*: *Don Bacahalla*: (qui Lunarum gentis proditur fuiſſe) *Diosayuda*: *Atorella*: *Quadrat*: *Tizon*: & alia pauca admodum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quæ omnia gentilitia esse non dubito. Vix autem, in vetustissimis monumentis, alijs nominibus copulata comperio: præterquàm Atorellæ, Caxal, & Frontini, nomina: quæ in recentioribus, quandoq. alijs nominibus retroponi consueuerunt. Ceterùm in nõnullis familijs iampridẽ patronymica quædam nomina ita assiduè versantur coniuncta, vt ea non minus ipsarum familiarum, quàm eadem ipsa gentilitia censeantur. Vt, *Ximenez de Urrea*: *Martinez de Luna*: *Fernandez de Txar*: *Lopez de Gurrea*, & alia eiusmodi: quòd singulæ auidè appetierint, proprium gentilis alicuius nomen, qui apud se virtutis laude quõdã floruisset, perpetuò ostentare; quemadmodũ initio in Suprarbiensibus illis primis Regibus, atq. Aragonẽsibus Comitibus indicaui. Sed nihilominus eadẽ ipsa sunt, pari etiã ratione, plurimis alijs familijs cõmunia, quæ eadẽ patronymica nomina præseferunt: vt, *Ximenez de Alcala*: *Martinez de Vidaure*: *Fernandez de Castro*: *Fernandez de Heredia*: *Lopez de Sesse*: & alia, quæ passim à nostris hominibus efferuntur. Et quandoq. apud nos, dũ plures erant familiæ, ex eadẽ gente propagatæ, ad eas distinguẽdas, quemadmodũ Romani cognomina adhibẽbãt, propterea q. vt diximus, ex Cornelijs alij Scipiones, alij Lentuli fuerũt nuncupati: huiusmodi familiarũ varietates, vel cognominibus à diuersis opidis sumptis notabantur; qualia fuêre in Zapatarũ gente illa, *de Cadret*: *de Thous*: & alia, quæ retulimus: vel sola patronymici ipsius nominis mutatione: vt in Lunarũ gẽte. Inter quos: alij, *Martinez de Luna*: alij, *Ferrench de Luna*; alij, *Lopez de Luna*, vocabãtur: atq. etiã alij, *Ximenez de Luna*; *Gomez de Luna*; *Sanchez de Luna*, nominati inueniuntur. Tam latè olim nobilissima ea Lunarũ gens diffusa fuit. Interdũ etiã vnica familia ex duobus gẽtilitijs nominibus cõflabatur; vt, *Tizõ de Castellezuelo*: *Maza de Lizana*: & nõnullæ aliæ. Deniq. postquàm inter ipsos Optimates fieri cœperunt locorũ mutationes: & nomina ipsa mutari cœpta sunt; & hæc eadẽ signa, quibus interse distinguebãtur, adeò cõfundi, & perturbari, vt pleraq. effluxerint ex certa aliqua ratione, aut præceptis: nec quidquã magis certũ in huiusmodi argumẽto sit, quàm quẽq. nostrûm, eã, in quorũcumq. nominũ vsu, sequutũ fuisse, quæ sibi probaretur, disciplinã. Iã verò Cognomina etsi nõnullarũ familiarũ, vt in Zapatarum gente diximus, vidẽtur fuisse: frequentiùs tamen ita ea adhiberi solita, vt non vllius gentis, aut familiæ sint, sed ipsarum tantummodò personarum. Ex eo autem assumi solent, quod in vnoquoq. viro est singulare: vt si senex, si fortis, si sapiẽs: aut cõtra; si adolescens, si ignarus, si stultus exstiterit. Ea verò præcipuè Regibus

Regibus ipsis imponi consueuerunt. Qualia illa sunt: Arista: Abarca: Bellator: Cærimoniosus: Iustus: Castus: Sapiens: Catholicus: aliaq. omnia, quæ in cunctis nostris Regibus videmus singula ornamẽta laudũ, ac virtutum, quasi clarissima lumina, eluxisse. Atq. hæc de nominibus antiquorum. De Magistratibus autẽ quæ afferre decreui, pleraq. erunt ex vetere illo Vitali deprõpta, quẽ Iacobi I. Regis tẽporibus, de illius, ac Regni consensione, omnia nobis iura præscripsisse memorauimus. Ea verò tantũmodò attingam, quæ ille de antiquis quibusdam Magistratibus curauit, tum ad disciplinæ præcepta, tum d memoriam posteritatis prodenda. Omitto enim, quæ de Iustitia Aragonũ tradũtur ab eo: quia iam nos eadẽ persequuti sumus, dũ de illius dignitate verba fecimus. De quorũdã itaq. veterũ Magistratuũ nominibus, ac potestatibus, quæ suis temporibus vigebant, sic meminit. In primisq.

De Maiordomo Regio.

Post Regem autem (inquit) *dispensator domus Regiæ, qui dicitur Maiordomus, in iudicando obtinet principatum. Qui de omnibus causis, & querellis tam Infancionũ, quàm aliorũ potest cognoscere in distincte: exceptis; probatione Infancionatus, & pronũtiatione super ea; exauthorizatione Militis; prolongatione natalium; & restitutione status eorũ, qui illũ incartatione regia, vel expressione infamiæ amiserunt. Hæc enim, & ijs æqualia, vel maiora sunt soli Regi, vel cui ipse specialiter mandauerit, reseruata. Sed Maiordomus semper in cognitione caussarum debet sibi Iustitiam maiorẽ Regni Aragonũ adhibere.* (Hæc de Iustitia Aragonum intelligẽda. Iam enim supra meminimus, illum fuisse olim, Iustitiam maiorẽ appellatum.) *Vel si ipsum habere commodè non valeret; aliũ Iustitiã, qui in aliqua ciuitate, vel Villa domini Regis, sit per dominum Regem in Iustitiatus Officio constitutus. Qui Iustitia examinet omnes caussas, & determinet per suam sententiã in Maiordomi Curia agitandas. Maiordomus enim pronuntiare sententiã diffinitiuã, vel interloquutoriã numquam debet. Potest autẽ Maiordomus de alijs locis ad alia loca homines sæculares cuiuscumq. condicionis ad suum Iudiciũ reuocare, & ad veniendum cõpellere eorũ contumaciam, nisi venerint iuxta Fori exigentiã puniendi. Debet tamen concessam sibi potentiam reparare, ne de valde remotis locis homines euocando opprimat laboribus, & expensis; nec ciues extra suas diœceses faciat laborare, nisi ex caussa valde necessaria, & vrgente. Præsente autem Maiordomo, debet loci Curia se à caußarum examine abstinêre, si ab eo sibi fuerit imperatum. Meritò enim in aduentu*

superioris, minora officia conquiescunt. Multò fortiùs igitur præsente domino Rege, tam Maiordomus, quàm omnes alij debent ab exercitio Iurisdictionis suæ penitus abstinere.

De Iudicibus Delegatis.

Quando attamen de Regia processit voluntate; potest ipse Rex illico, si placuerit, vnam caussam, vel plures, si sibi visum fuerit, delegare. Et illi, quorum caussæ, fuerunt delegatæ, tenebuntur ipsas caussas agere, & defendere coram talibus delegatis, cuiuscumq. conditionis; secularis tamen, actor, & reus, siue vterq. eorum, existere dignoscatur.

De Iudicibus Ordinarijs.

Sunt præterea in singulis Ciuitatibus, & singulis magnis Villis Regalibus per ipsum Regem singuli Iustitiæ constituti: qui de caussis habitantium in illis Ciuitatibus, siue Villis, & in eorum terminis, tam inter Infanciones, quàm inter homines seruitij, siue signi, & Infanciones, vel è contra, cognoscunt, iudicant & discernunt. Qui Iustitiæ semel positi, semper consueuerunt esse Iustitiæ toto tẽpore vitæ suæ, nisi ex aliqua caussa dominus Rex eos duceret remouendos. In quibusdam autem locis, Iudices; in quibusdam, Alcaydi, dicti Iustitiæ nuncupantur. Quocumq. tamen nomine censeantur, eadem est potestas, & Iurisdictio eorundem.

De Zaualmetinis.

Sunt præterea Officiales domini Regis in prædictorum locorũ singulis cõstituti: qui diuersis nominibus appellãtur. Quidam enim Zaualmetinæ, id-est Vicedomini Ciuitatum. Zaual, enim idem est, quod dominus: & metina, idem, quod ciuitas lingua Arabica: à qua hoc vocabulum fuit sumptum.

De Baiulis.

Alij Baiuli, ideſt, seruuli, vel nutritores: quia dominorum vices gerunt; & quia ad eos gerunt ea, quæ colligunt de prouentibus eorundem. Item quia consueuerunt nutrire filios, & familias dominorum.

De Merinis.

Alij Merini, dicti à mœrẽdo, ideſt, plorando: quia inuẽti in culpa, cõsueuerũt damna pœnæ pecuniariæ deplorare: eo quòd Reges, siue Iudices, tales sunt punire pecunialiter assueti. Vel à merito: quia iuxta meritũ eis fit à Regibus retributio,

retributio, siue bonum fecerint, siue malum. Hi ergo tales Officiales debent compulsiones facere, & mandata Regis, ac sententias Iudicum, vel iudiciorum executioni viriliter demandare. Et si quando sunt pignora ad petitionem alicuius conquerentis à Curia facienda; debent per dictos Officiales fieri iuxta forum & ..:.:.:.:.:.: quæcumq. sunt :.:.:.:.:.: facienda, à dictis Officialibus exerceri, excepta discussione caussarum, & sententiarum prolatione: quæ ad Iustitias, vel Iudices tantùm spectant.

De Zaualacheno.

Sunt, & alij Iudices, & Officiales inter Iudeos videlicet, & Sarracenos. Zaualachen enim, Sarracenorum iudicat semper causas; dictus à Zaual, quod est Dominus, & achen, ideſt iudiciorum. Qui Zaualachen executioni mandat sententias à se latas, & facit citationes, & ceteras compulsiones, quæ in Sarracenorum Curia imminent faciendæ. Item exercet Tabellionatus Officium inter eos: ita quòd nullus alius inter Sarracenos facit publicum Instrumentum. Et si factum fuerit, etiam de mandato ipsius Zaualachen; Instrumentum tale nullas vires penitus obtinebit: nisi à domino Rege haberet Zaualachen Priuilegium speciale, vt per alium posset conficere Instrumentum. Instrumentum attamen dotale, nisi per Zaualachen fuerit factum, vires nullas penitus obtinebit. Zaualachen autem volente, non volente, vel non audente à suis subditis facere Iustitiæ complementum, vel procedente remissiùs, quàm debet: ad Christianorum Curiã recurretur. Quo casu debent fieri compulsiones, & exequutiones per ipsam Curiam: & discussio caussæ, ac sententiæ prolatio, semper est profe renda per Iustitiam, vel Iudicem Christianum. Qui Iudex, vel Iustitia secundum Forum Sarracenorum debet procedere tam in caussa, quàm in sententia proferenda.

De Alamino.

Est etiam inter Sarracenos, Officialis, qui Alamin, ideſt fidelis, lingua Arabica appellatur. Qui debet caussas minimas, non excedentes duos solidos, terminare: & exercet in Curia Zaualchen, apparitoris Officiũ, vel sagionis. Qui etiam est Iurium Regalium explorator. Ideò dictus fidelis, quia fideliter debet Jura Regis perquirere in .:.:.:.:.:.: & rebus ceteris ad Regis erarium pertinentia perquirere; & statim deferre Regis Officialibus Christianis. Zaualachen autem, Alcaydi; ideſt, subexequutor in locis aliquibus appellatur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

De Daieno.

Inter Iudæos verò est Daien, ideſt, Iudex, ad cognoſcendum de omnibus cauſsis, magnis, paruis, vel minimis conſtitutus. Qui nec compulſiones, nec exequutiones, etiam ſententiarum ab ipſo latarum, exercet aliquas inter eos.

De Hedino.

Hedinus enim, ideſt Iuſtitiarius Iudæorum, exercet compulſiones, & mandat ſententias executioni, & facit ea inter Iudæos, quæ Zaualmetina, vel Baiulus inter Chriſtianos eſt facere conſuetus. Ad quem Hedinum adiri poteſt circa cauſſas minimas; hoc eſt, quæ quinq. Solidorum ſummã, vel valentiam non excedunt. In optione tamen eſt petitoris, an ipſum adeat, an ad Daien ſuperius memoratum. Reus tamẽ pro tali cauſſa modica, ex quo ab Hedino fuerit euocatus; coram eo neceſſariò reſpondebit. In defectum autem Hedini, ad Chriſtianorum Curiam recurretur, & procedetur in negotio iuxta formam ſuperius comprehenſam, vbi exprimitur, qualiter eſt agendum, cùm pro defectu Zaualachen eſt Chriſtianorũ Curia recurrendum. Hoc autem cùm Iudæus conqueritur de Iudæo: cùm verò Iudæus de Chriſtiano, vel Chriſtianus conqueritur de Iudæo; Iudex debet cognoſcere Chriſtianus.

De Supraiunctarijs

Sunt etiam Supraiunctarij ſuper Iunctas, ideſt populorum turmas, à domino Rege, quaſi Paciarij conſtituti. Quorum eſt ipſas Iunctas, cùm neceſſe fuerit, euocare: et ſi eas exercitũ facere cõtigerit, vel repẽtinũ cõcurſum, appellitũ vulgariter appellatũ, ipſas Iunctas, ſiue populũ gubernare. Qui debent fideiuſſores recipere dandos Iunctis, & cautiones recipere pro eiſdem: & pignorare eos, qui ad exercitum non vadunt, vel concurſum non exierint ſuæ Iunctæ. Caueant tamen Iunctarius, atq. Iunctæ; quia ſiquis damnum in ſuis poſſeſsionibus, vel rebus pecuniarijs duxerit infligendum, niſi priùs per Iuſtitiam alicuius Villæ domini Regis, quàm id faciant, ſentẽtialiter fuerit iudicatum; totum damnum, quod fecerint, dupli reſtituere compellentur. Quod autem per Iuſtitiam fuerit iudicatum, non à Iuncta, ſed ab ipſa Iuſtitia reſarcietur. Qui tulit ſententiam, ſi iniquè eum apparuerit iudicaſſe, niſi in narratione facta ab ipſa Iuncta, vel Iunctæ maioribus Iuſtitia fuerit circumſcriptus: tunc ei ſui actoris mendacium condamnabit. Nec ſemper hæc ſollemnitas eſt in tali ſententia obſeruanda, quæ conſueuit ab alijs ſententijs obſeruari: vt citationes, & alia fieri aſſueta in Iudicijs requirantur. Quia ſi hæc fiunt per Iunctam, vix poſſent maleficia vindicari. Sed flagitante maleficio, & concurſu ſubitaneo concurrente, ſi maleficium fuerit manifeſtum, ita quòd probatione non indigeat, nec aliqua poſsit tergiuerſatione celari: Iuſtitia ſtans in medio manifeſtatione ∴∴∴∴∴ maleficium perpetratum: Interrogante Iuncta, quid facere debeat in hoc facto; ibidem habito conſilio, quos habere poterit diſceptator, præfatam ſententiam Iudicando, Dei præſentia ſupplente abſentiã delinquentis. ſi non appareat, qui defendere eum velit, & exprimens, qualiter eſt ratio notoria, & cauſſam quare proceditur contra eum. ſententiet, & declaret: quotieſcumq. ad excidium, vel depopulationem debent aliqua aſportari. Nam quandocumq. fuerit contra factum: ſi præſente Iuncta factum fuerit, ei prohibere valente; damna, & pœnas Fori debitas, pecuniarias tamen duplatas, ipſa Iuncta tenebitur emẽdare. Si autẽ, abſente Fũcta, aſportatio, deſtitutio, ruina excidij, vel depopulationis, vel ſimile quid in reliquis ab aliquo committatur: eodem modo, & eiſdem pœnis erit malefactor pecunialiter puniẽdus, ac ſi in alias res infortunio non ſubiectas talia commiſiſſet. Poterit autem dominus Rex, cui vult, iuriſdictionem committere ſpecialem, vel etiam generalem. Cuius tanta erit iuriſdictio, quanta ab ipſo, in conceſsione huiuſmodi exprimetur.

Hi igitur apud nos olim Magiſtratus viguerunt: ac præter Maiordomum Regis, reliqui minores cenſebantur. Quorum poteſtatis noſtris temporibus in Foro nulla exſtant veſtigia; nominis autem vix vlla: eorum præſertim, qui publicum illud iuris dicundi munus inter Iudæos, & Arabes ſuſtinebant. Ipſis enim aliquandiu permiſſum fuit, vt in tenebris ſuis, intra mœnia noſtra, metu, ac periculo vacui verſarentur. Ac Supraiunctarij, ſiue Paciarij ipſi, videntur ſanè, ad eorum Magiſtratum ſimilitudinem conſtituti, qui apud Gothos, Hiſpaniæ dominatores; Adſertores pacis vocati fuêre, ſolaq. faciendi, faciendæ pacis intentione, Regali deſtinabantur auctoritate. His namq. verbis eorum poteſtas à Receſuintho Rege, in lege de ipſis edita, definitur: quibuſcum videre licet Paciarios noſtros nomine ſatis congruere, re autem non multum differre. Maiores autem Magiſtratus qui ſint, quiq. olim fuerint, eleganter, ac dilucidè ſolita ſua verborum grauitate, explicauit præſtans ille noſter, Ioannes Petri Nuerus, Fiſci Aduocatus, in eo libelli ſui Capite, quod ſupra intexuimus, dum locum illum de Iuſtitiæ Aragonum vi, ac poteſtate tractauimus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

uimus. Ibi enim dum apud nos duo esse suprema Tribunalia, quasi duo luminaria, memorauit; subtilissimè fuit totam hanc Maiorum Magistratuum seriem, perpaucis quidem, sed aptissimis, atq. apertissimis verbis, persequutus. Quapropter eam silentio prætermittã. Neq. enim à me nunc de omnibus nostris Magistratibus institutus est sermo, sed de antiquatis tantùm nonnullis. Illud autem præterire non possum, quod legens obseruaui de Maiordomi nominis varietate. Quosdam enim; Maiordomos Regni Aragonum; alios, Maiordomos Regum Aragonũ; nonnullos etiam, Maiordomos Curiæ Aragonũ nominatos, cõperio: quibus nominibus, quid quisq. eorũ ab alijs differret, indicarunt antiqui. Ac Maiordomus quidẽ Regni amplissimo Cõnestabuli munere fungebatur: interdũq. absolutè, Maiordomus Aragonum vocari consueuit. Cuius ea ferè dignitas videtur fuisse, quæ apud Romanos sub Consulibus, Magistri Equitum: nempe vt Equitatui præesset. Sed in ampliori apud nos honoris gradu constituta. Initio enim Ricis hominibus mandabatur tantùm: ijsq. qui *de natura*, vt diximus, essent: scilicet maiorum gentium patritijs. Quibus, vt quãdiu quisq. eorum viueret, eo fungi liceret, concedebatur. Posteà hæc immutari cœpta sunt, ad Castellanorumq. vt opinor, consuetudinem, à posterioribus nostris Regibus ea dignitas Connestabuliæ nomine est insignita: cùm in vetustis monumentis, Maiordomiæ tantùm inueniam mentionem. Apud Catalanos autem nulla nominis mutatio facta est: sed adhuc priscũ nomen manet, Senescalli. Comitẽ stabuli verò à nõnullis, à Budæo tamẽ Cõstabulum appellatum legimus; quem vernaculo sermone vocamus, *Condestable*: fortasse, ne idem esse, quod Comes stabuli, cuius Romanorum Imperatorum temporibus, ac præcipuè declinante Imperio, frequens fit mentio, censeretur. Ac Marcellinus, aliquandiu Magistratum hunc, apud eosdem Tribunum stabuli vocatum censet: Protospatarium autem Procopius. Sed illud Protospatarij nomen, & munus apud nostros Reges Gothos vsitatius exstat: constatq. satis inter eos Magistri Equitum locum tenuisse. Comitum autem stabuli vix vlla fit mentio. Quin potius nõnulli eum, quasi Comitẽ stabilẽ dictũ, illud scilicet idẽ, quod ipsa vox sonat, arbitrantur: quòd ad aliorum Comitum dissimilitudinem, qui tum apud Romanos, tum apud Reges Gothos, quasi errantes, ac vagi, publicorũ munerum fungebãtur Officijs; is solus eo ipso nomine notaretur, sic ab ipsis Regibus constitutus, vt fixum illũ, & permanentẽ, quãdiu viueret saltim, habiturus esset Comitis gradus honorem. Siue igitur quòd stabilis, siue aliã quamcumq. ob caussam, Connestabulus dictus fuerit; apud nos olim, Maiordomus Aragonum appellari, vt supra demostrauimus, consueuit. At verò Maiordomus Regis, & quandoq. Maior in domo Regis, dicebatur; quasi Palatij Magister, qui erat Aulæ Regiæ præfectus; de quo Vitalem loquutum videmus, quandoquidem illum, dispensatorem Regiæ domus, nuncupauit: apud quem aliquandiu, scilicet ipsius Vitalis tempore, ius fuit, nonnulla fieri iudicia caussarum. Maiordomus autem Curiæ, extraordinarius quidam Magistratus erat, vt opinio mea fert, ita vocatus, quòd in Comitijs extra ordinem à nostris hominibus mandaretur. Ea enim Comitialis eorum coitio solita est, Curia appellari. Quoties ergò sponte nostri aliqua ipsis Regibus aut belli adiumenta, aut ornamenta pacis importabant; eum, quem præficiebant eiusmodi molitionis apparatui, Maiordomum Curiæ nominabant, nomine ipso indicantes, eidem esse omnem eam curationem, & quasi dispensationem ab ipsis Comitijs, minimè autem à Rege, commissam. Qui tandem Magistratus eo vsq. durabat, quoad esset inchoato operi fastigium impositum. Propterea eum, extraordinarium diximus fuisse. Iam verò Delegatorum Iudicum, quorum supra meminit Vitalis, alij Iudices Curiæ, alij Auditores Curiæ vocabantur olim: singula ea nomina retinentes, quibus Gothorum temporibus fuisse etiam vocatos comperimus. Gothis autem exactis, quãdoq. Alcales, sub vno vocabulo, eoq. vt suspicor, ab Arabibus sumpto, nominati inueniuntur. Sic namq. videmus in Rempub. nostram fuisse Magistratus inductos, vt ab alijs vim, & potestatem, nomina autem simul mutuarẽtur ab alijs. Quos enim Gothi; Optimates Palatij; Comites patrimonij; Auctores Fisci; Thimphados; Millenarios; Quingẽtenarios; Centenarios; Decanos; Compulsores exercitus; Annonarios; Gardingos; Defensores; Numerarios, alijsq. nominibus vocauêre; Arabes autem, Zaualmetinas, & forsan, Alcales, nuncupabant: nostri aut noua verba facientes, inusitatis vocabulis nominarunt, aut eorum vim, & potestatem in nostrum Forum, simul cum ijsdem ipsis nominibus, induxerunt. Atqui Gardingorum voce, Primates ipsius Palatij significatos fuisse, facillimé credam. Horum autem Iudicum Delegatorum, de quibus nunc agimus, sic fuerat iurisdicundi facultas definita: vt Auditoribus minimè permissa esset potestas decernendi, sed audiendi tantummodò caussas, deq. singulis ad Regẽ referendi. Iudicibus autem concessum erat, vt de eis cognoscerent, statuerent

Universidad de Deusto
Biblioteca

tuerent, ac iudicarent. Potestatis namq. tantum in vnoquoq. censebatur esse, quanto eos imperio ipse Rex mandandos decreuisset. Idq. nomine solo statuebatur satis. Hi inter domesticos Regum, Regiæq. Curiæ assectatores ordinario iure iudicia exercebant. Inter alios verò nequaquam; nisi speciatim ea ipsis iudicandi potestas dara esset. Regem autem, quocumq. iret, sequebantur. Vnde Iudices, & Auditores Curiæ, idest Regalis Curiæ, sunt vocati. Curiam enim, eam etiã Regum assectatorum turbam, appellamus. Atqui ius erat, vt Magistratus hi singulis diebus manè, in ipsa Aula Regia ad caussas sederent: quemadmodum supra in Alfonsi III. rerum narratione protulimus. Neq. verò certus vllus erat numerus eorum. Sed Regibus integrum erat, quotquot, quisq. vellet, instituere, alienigenasq. domesticis anteferre. Qua de re grauiter maiores nostros videmus in Priuilegio illo generali conquestos fuisse; & quòd ij, qui hunc Magistratum gerebant, illius dignitate vterentur ad quæstum, à litigatoribus extraordinarias pecunias exigentes. Sic autem à nostris fuit huiusmodi petitio informata. *Ftem que ningun Iudge, ni Oydor en su Cort del Señor Rey no prenga salario de ninguna de las partes por judgar, ni por oyr pleyto ninguno. E aquells Iudges, que iudgarán, o oyran: que sean del Regno de Aragon, los que haurán a iudgar los pleytos de Aragõ. E que todas las apellaciones de los pleytos de Aragon sean terminadas dentro el Regno de Aragon, e no sian tenidas ningunas de las partes de seguirlas apellaciones fuera del Regno de Aragon.* Cui ibidem ita à Rege fuisse responsum continetur. *A este Capitol responde el Señor Rey: Que los Judges de su casa en su Cort no entiende, que deuan prender salario de las partes, segun que dize el Priuilegio. Mas seyendo fuera de su Cort, si el les faze comissiones, assi como delegados; que puedan prender salario. E plaze al Señor Rey, que se exigan, e se obseruen las otras cosas contenidas en el dito Capitol contenido en el dito Priuilegio general.* Et hæc eadem in Obs. 4. tit. *Interpretationes qualiter, & in quibus intelligatur Priuilegium generale,* paucioribus his verbis annotantur. *Item quod ibi dicitur; Quòd Iudices, nec Auditores Curiæ non accipiant salarium, ita intelligitur, si ordinariè, & sine commissione cognoscunt: aliàs salarium accipiunt.* Sed illud est, quamobrem istorum Curiæ Iudicum mentionem à me nequaquàm decuisset prætermitti; quòd nonnullos antiquitatis nostræ studiosos in summo hoc viderim errore versari: vt quos in vetustis monumentis, Iudices Curiæ nominatos inueniant, eos omnes statuant in Iustitiarũ Aragonum numerum

numerum adscribẽdos esse: quippe cùm neminem apud nos vmquàm Iudicem Curiæ fuisse, nisi solùm Iustitiam Aragonum arbitrentur. Ac verum quidem id esse non negabo, si de Comitiali nostra, vt ita dicam, Curia intelligamus. Apud nos enim Comitijs institutis, Iustitia Aragonum illorum notus, atq. erectus est Iudex; in Comitialibusq. actis, Iudex Curiæ, nuncupari solet: quemadmodum supra, cùm de Comitijs egimus, demonstrauimus. Curiæ tamen Regiæ, idest domus Regiæ Iudices, diuersos prorsus Magistratus à Iustitijs Aragonum exstitisse, manifesto hoc Priuilegij generalis testimonio conuincitur. Cui alia præterea confirmatio grauissimum firmamentum adiungit, maximamq. auctoritatem, ac fidem: quòd plures Iudices Curiæ inueniantur in ipsorum Iustitiarum tempora incidisse, fuisseq. omnes, punctis temporum eisdem, in publicorum negotiorum tractatione cum suo cuiusq. imperio, ac potestate versatos. Qui verò hi fuerint, indicare curabimus, dum singulorum Iustitiarum ætates, ac gradus, quod nobis tandem superest dicendum, persequemur. Quapropter opinor, Sanctium illum Franconem, quem Surita in suis Indicibus Petro Eximini in Magistratus præfectura antepositi, non Iustitiam Aragonũ, sed Iudicem Curiæ exstitisse. Idq. valde ipsius Suritæ verbis confirmatur, dum ait illum, Ann. Chr. ↀↀ C XIII. ante captam scilicet nostram Vrbem, in Aula Regia ius dicere fuisse solitum. Quod de Iudicibus Curiæ, quibus ita præstitutum erat, vt in Aula Regia quotidie Iudices assiderent; intelligendum videtur, quemadmodum ostensum est supra: itidemq. etiam, quænam caussa sit, cur ante dictum tempus nullius Iustitiæ Aragonum nomen appareat, nec vix vllum Magistratus potestatis vestigium: nimirum quia Ricorum hominum potestas Regiam ipsam dignitatem obsidebat: præcipuè verò, quia bellicis temporibus ciuilia omnia iura conticescunt. Itaq. reliquum est modò, vt ad singulorum Iustitiarum tractandam historiam, cõtento studio, cursuq. veniamus: vt eorum res gestas, & quo quisq. tempore fuerit, explicemus. Hi nos enim iampridem vocant ad sese. Atq. ipsis libenter concedemus, vt totum hunc sermonem nostrum absorbeant: sic namq. satis officio meo factum arbitrabor. Illud autẽ est inprimis huic nostro reliquo sermoni præmuniendum: quod siquis occurrat Iustitia Aragonum fortasse prætermissus; nequaquàm propterea aut cõmissum facinus, aut admissum dedecus cõfitebor. Plures namq. Iustitias Aragonũ nõ esse, non profiteor: sed tantùm plures à me repertos non fuisse, præmefero. Quin ipse plures

esse non dubito: eorumq. obscuratam esse memoriam, neq. tam senio extinctam, aut ipsa vetustate repressam: quàm mira ea, de qua initio conquesti sumus, maiorum in omni veterum monumentorum genere reticentia, & incuria: à qua iam, vt spero, eorum, qui post me rogati erunt, industria vendicabit. Neq. modò facilè patiar, sed vehementer gaudebo, vt si plures deinde inueniantur Iustitiæ; proferantur in medium, & suo quisq. in loco interponatur appositè: sic enim facillimè, quæ à me nunc inchoata sunt, perfecta Reipub. tribuentur. Neq. tantum mihi assumo, vt statuam me ab alijs corrigi non posse, ac doceri. Satis me præstitisse arbitrabor, quòd miseram antiquitatem labentem sustinuerim, aliorumq. ingenia ad eandem illustrandam excitarim. Nunc autem ad rem. Vereor enim, ne mihi superfuisse verba videantur, quæ initio credideram defutura.

IVSTITIÆ ARAGONVM XXXXVIIII.

IN CAESARAVGVSTANA itaq. Vrbe, primùm se extulit istius nostri Magistratus nomen. Nam ante eam captam, præter id, quod de institutione proditur: de illius potestate, aut ornatu nihil literis mandatum reperitur. Inter quæ tempora, iuxta nostræ computationis rationem, Ducenti ferme, & quinquaginta anni interfuerunt. Quibus omnibus iam supra exposuimus, Magistratum ipsum in antiquis illis Suprarbiensis Fori tabulis inclusum, tamquàm in vagina reconditum, exstitisse. At verò Arabibus Cæsarauguſta exturbatis, cùm ea Vrbs summo nostrorum Regum imperio præbuisset quasi illustre quoddam domicilium, ac sedem: illico istius Magistratus nomen monumentis, ac literis mandari cœptum fuit; & qui eundem gerebant, ipsius nominis dignitate honestari. Quæ vsq. ad hoc tempus continuata permansit: sed magnis posteà ornamentis illustrata fuit, ipsiusq. tandem Regni nominis maiestate insignita.

Petrus

I.
Petrus Eximini.

QVI autem exstat, & de quo memoriæ est proditum, hanc præfetulisse muneris dignitatem, ac nomen: primus est, Petrus Eximini: quem Petrum Simeno quandoq. appellatum, atq. inter Ricos homines numeratum comperio. Sed cuius gentis, aut familiæ fuerit, ignoro. *De Rodelar*, vocitari solitum, atq. hoc ipsi gentilicium nomen fuisse, notatum inueni. Sed incertum puto: cùm adhuc gentilicia nomina in vsu non essent: tametsi patronymica iam pro gentilicijs vsurpabantur quandoq. Nec verò diu post, ipsorum gētiliciorum nominum vsus increbuit. A quodam Azenario Eximini profectum opinor: quem circ. Ann. Chr. ∞LXIIX. Seniorem in Gallipienzo nominatum in priscis monumentis obseruaui. Neq. id ipsum tamen certum habeo. Vetustior autē memoria, quam de eo accepi, illa est, quæ à Surita affertur in Annalibus: dum Ann. Chr. ∞CXIIII. hunc Iustitiam prodit inter 1114
alios Ricos homines in Cæsarauguſtanensi expugnatione præstantē suam operam Alfonso I. Imperatori nauasse. Vnde in eo, quod supra intexuimus, Priuilegio, eidē Vrbi ad deducendos colonos irrogato, Ann. Chr. ∞CXV. in Testiū Confirmatorū numero, iuxta veterē, 1115
quēdiximus, morē, appositus cōtinetur: Iustitiaq. absolutè nūcupatur. Illius præterea mentio fit ab eodem Surita, Ann. Chr. ∞CXIIX. 1118
quo diuersam à nostra opinionē sequutus, vrbē fuisse captā memorauit. Aera tandē ∞CLXI: quæ in Annum Chr. incidit. ∞CXXIII. 1123
huncipsum Iustitiā, Regis Iustitiā, nominatum, vt erat illorū temporū consuetudo, perlegi in quadam Donatione decumarum à Petro Cæsarauguſtano Episcopo, *Capitulo suorū Clericorū*, sic enim loquitur, facta: quæ in Ecclesiæ *de Pilari* Tabulario asseruatur. In quo etiā peruetustum codicem, *Kalendarum*, seu *Obituum* appellatum, inueni: atq. hæc in eo de istius Iustitiæ morte, ac quodā illius filio, annotata. *V. Non. Madij obijt Petrus Eximini Justitia. Et commemoratio filij eius Galindi Petri.* Inde autem capio coniecturam, amborum corpora in eadem Ecclesia humata fuisse: ab ipsisq. duxisse genus suum, Ga-

Universidad de Deusto
Biblioteca

lindum illum Eximini, qui in monumentis rerum gestarum, Ann. Chr. ∞CXLIX. & ∞CLXX. & ∞CLXXIV. sæpenumerò, Senior in Belchit, antiquo illo Ricorum hominum more, nuncupatur. Sed affirmare id non ausim. Iam verò quamquàm in dicto Codice, dies istius Iustitiæ obitus annotatus fuit: annus tamen omissus. Quamobrem hîc à me certa reddi illius temporis ratio non poterit.

II.
Sanctius Fortunionis.

1123 EODEM verò Ann. Chr. ∞CXXIII. atq. vt conijcere, possum, exeunte; Sanctius Fortunionis, seu Fortuniones, ideſt, Fortunij F. in Petri Eximini locum suffectus fuit. Iustitia enim absolutè nominatus exstat in Priuilegio decumarum ab eodem Alfonso Rege, Turiasonensi Episcopo Martino, dicto anno, concesso. Cuius scriptorem, quendam Enneconem fuisse, perlegi. Rursus ex alio simili, Cæsaraugustanēsi Ecclesiæ irrogato, Aer. ∞CLXVI. Anno
1128 siquidē ∞CXXIIX. eundē Sanctiū, Magistratui præfectū esse, colligitur: ex vario autem monumentorum genere, primum Zalmetinā nostræ Vrbis, postquàm ea à Maurorū fluctibus seruitutis emersit, exstitisse; posteà altiorē hunc fuisse dignitatis gradū assequutū. E Ricorū autē hominū Ordine fuit: licet genus illius ignoratur prorsus. Plures enim Ricos homines, ac Mesnadarios, fuisse, quàm ab ipsis illis Antiquarijs propositi fuêre, nō dubito. Duos tamen, Iustitiam hunc, fratres habuisse conijcio; alterum Eximinum Fortunionis, Anno Chr. ∞CXXVI. Seniorem in Calasanz, & Bardaxin nuncupatum: à quo fortè nobilis Bardaxinorum familia dimanauit. Alterum Innicum Fortunionis, Ann. Chr. ∞CXXXIII. vetusti Mequinentiæ opidi expugnatorē. Sed certi nihil habeo præter patronymicorū nominū similitudinē. At verò Sāctiū Lopeziū, à Surita in Indicibus, An. ∞CXXV. suppositum, Iustitiā Aragonū nō fuisse, persuadeo mihi; sed Exeæ ita apud nos vocati opidi: cùm in Priuilegio eidem concesso, Iustitia nominatus inueniatur tantùm, vnde tractum fuisse vidimus,

& ab

& ab eodem ipso audiuimus Surita. Deniq. Sanctium Fortunionis Iustitiam, vix quinq. annos muneris potitum apparet.

III.
Sanctius Galindi.

NAM eodem ipso Ann. Chr. ∞CXXIIX. illius locum 1128
occupauit Sanctius Galindi, *Galindez*, vulgò appellatus: modò sit præfati Excellentiss. domini Archiepiscopi Ferdinandi testimonio tribuenda fides. Is enim testatur, se in priscis monumentis istius anni, hunc Sanctium Galindi, Iustitiam appellatum comperisse. Sed explicare omisit certam aliquam huiusmodi monumētorū generis rationem. Atqui hæc sanè Galindorum gens, patritia olim fuit nobilissima, ab Aragonensibus nempe Comitibus ducta, vt opinor. Tot autem Galindos antiquitus vocatos inuenio, vt iam tunc videatur, Galindi, id nomen, non tam ad indicandum patrem, aut auum, qui præcipuus erat patronymicorum nominum vsus; quàm ad docendum de gentilitate ipsa vsurpari solitum fuisse. Quidam enim exstat, Raimundus Galindi, Senior in Estada nominatus circ. Ann. Chr. ∞LIV. A quo fortè, qui posteà Sanctius Galindi, Senior in Boltayna, Ann. Chr. ∞LXVII. reperitur, profectus est: atq. ab eo, Atho ille Galindi, qui Ann. Chr. ∞CI. inter Ricos homines memoratur. Cuius fratres suspicor fuisse, Eximinum Galindi, Fortunium Galindi, Galindum Galindi, & Innicum Galindi: quorum Surita in Annalibus, circ. Ann. Chr. ∞CXIIX. mentionem facit. Quibuscum omnibus duco, hunc Iustitiam cognatione generis fuisse coniunctum: ab eoq. Fortunium Galindi, & Martinum Galindi, posteà profectos; illum quidem Ann. Chr. ∞CXXXIII. Seniorem in Osca, & in Alquezar passim; hunc autem eodem Anno, Seniorem in Ayerue vocitatum. Quos omnes videmus, summo quodam, ac singulari studio, ad illustrandam nobilitatem suam, Galindi id nomen retinuisse semper. Sed iampridem illud antiquatum est: atq. in aliud fortasse gentilitium transfusum. Istius

Universidad de Deusto
Biblioteca

verò Iustitiæ nullam alibi mentionem inueni, præter eam, quæ ab Archiepiscopo Ferdinando fit.

IIII.
Lupus Sanz.

NEC verò vllam aliam habeo magis certam huiusce Lupi Sanz Iustitiæ, qui nunc mihi illustrandus proponitur, notitiam. Nisi enim esset præfati ipsius Excellentiss. domini Archiepiscopi testimonio cognitus, eum, vt multos alios fortasse, vetustas obliuione obruisset. In illius autem Cõmentarijs sic scriptum est. *Lupus Sanz*, (inquit)
1129 *Iustitiæ Aragonum Magistratum gessit, Ann. Chr. ∞CXXIX: vt ego in priscis monumentis obseruaui: genus autem monumentorum non memini.* Atq. hoc solùm habeo, quod ipsi assentiar de eo: sed quid ipse sentiam, non habeo. Suspicor tamen à Graos, siue à Iaca gentilitium illius nomen tractum fuisse: quòd nonnullos Equestris Ordinis viros per hæc ferme tempora obseruarim, anonyma illa, Sanz, voce, gentilitijs huiusmodi nominibus antelata, appellatos. Sed tamen nuper, immo verò modò, ac planè paulò ante quàm hæc typis mandarem; in istius Iustitiæ hanc incidi & nominis, & muneris apertam mentionem. Siquidem Alfonsum I. Regem, ad Zalmetinam Vrbis Sanctium Fortunons (quem diuersum statuo à superiori) epistolam misisse constat, sic scriptam latinè. *Alfonsus Rex tibi Sanctio Fortunons Salmedina de Zarragoza meo amabili, & fideli Salutem. Scripsi tibi ista mea carta de Logroneo: & Sapias, quod vidi rancurantem illo Episcopo de Zarragoza, & suos Clericos, quomodo non habent, neq. non sunt penes illos, Ecclesias adhuc de illos Alhobzes, & de illos furnos, qui fuerunt de illas Meschitas. Et iam habeo tibi missas meas alias cartas. Et ego dixi tibi, & non habes hoc factum: & times; & amas mais illos Seniores, & illos Moros: quàm meum mandamentum. Et vide, quod facis. Et modò dico tibi, & mando fortè, vt semper reddas ad illas Ecclesias: & mittas illos Clericos poterosamente in illos Alhobzes, & in totos illos directaticos, quos habuerunt*

buerunt in tempus de Moros ad vnamquamq. Ecclesiam, quæ sit in illos Castellos, & villas de toto illo Episcopatu de Zarragoza, siue illas Meschitas, quæ sunt in illas ciuitates. Et si me amas, amplius non veniant mihi inde rancurantes. Et hoc non fallat per nulla caussa de isto sæculo: auxiliante Deo. Testes Enneco Xemenos: & S. Fortun Xemenos: Lope Sanz Iustitia. Nec verò notatũ fuit tẽpus istius rei. Alhobzes autem, Arabica vox est: eaq. arces, & Castella significari persuadeo mihi.

V.
Fortunius Azenarij.

CETERVM Fortunij istius, eodem Archiepiscopo teste, clara exstat memoria in ea Priuilegij rogatione, quam Ann. Chr. ∞CXXXII. Alfonsus idem Rex Cæsaraugustanis Mozarabibus tu 1132
lit, dum eos, quemadmodum narrauimus, Manlienis opido donauit: quòd tametsi septi, & incluſi, intestinam, quam potuerant, operam ad expugnandam Vrbem cõtulissent. Ricum hominem autẽ fuisse cõijcio: eundẽ siquidem, quẽ aliquibus post annis, perfunctũ iam munere, Senoirẽ in Tarazona vocatũ obseruaui; suspicorq. cuiusdã Aznar Azenarij filium, nepotẽ autẽ fuisse Pipini Azenarij, circ. Ann. ∞C. inter Ricos homines in priscis monumẽtis memorati. Ac fortè hic fuit Aragonẽsiũ Comitũ ortus nobilissima stirpe. Sed nullam aliam de eo, quod Magistratũ gesserit, inuenio factã mẽtionẽ.

VI.
Ioannes Pelaius.

POST Fortunium aliquot annis, vt ex eiusdẽ domini Archiepiscopi Commentarijs perspicitur, fuit iste Ioannes Pelaius: sci-

Universidad de Deusto
Biblioteca

licet, Ann. Chr. ∞ CXL. Ranimiro II. iam regnante Rege. Verumtamen de illius genere, aut nomine nihil aliud mihi legisse videor.

VII.
Atho Sanz.

DE Athone autem non ita. Illius namq. Iustitiatus permultis publicarum literarum testimonijs comprobatur. Ac primùm quidem apertis his, in cuiusdam hortuli venditione à Bernardo Biarrag, cuidam Don Guald facta, appositis verbis; quæ ipse perlegi: *Facta* (inquit) *carta Ær. ∞ C XXCI. in mense Januario: Bernardus Episcopus in Zaragoza: Atho Sanz Iustitia in Zaragoza: in illo anno quãdo fuit Daroca poblada.* Qui, vt cum Aera conueniat, Annus Chr.
1143 fuit, ∞ C XLIII. Rursus alibi. *Facta Carta Aer. ∞ C XXCI. in mẽse Nouemb. in Anno, quando prensi Comes Barchinonensis Mõtpesler: Atho Sanz Justitia in pradicta Zaragoza: Quadrat Zalmetina.* Atq.
1145 eodem prorsus modo nuncupatus in monumentis Ann. ∞ CXLV. reperitur. Sed hoc est maximè ad memoriam sui Iustitiatus insigne, quod in vetusta membranula legi; in præfatæ Ecclesiæ *de Pilari* Tabulario recondita. Etenim cùm inter Cæsaraugustanum Episcopũ Bernardum, & quosdam è Romæorum gente patritios, magna lis, & controuersia esset orta, de adeunda cuiusdam Lupi Arcez hereditate: apud hunc Iustitiam, Iudicem, huiusmodi causam actam apparet, ab eoq. sententiam promulgatam fuisse, Ioanne, atq. vt ibi legitur, *Jouane Didaci, Zalmetina in Cæsaraugusta*, præsente: & quod summũ est, in Raimundi Berengarij Barcinonẽsis Comitis, Principisq. Ara-
1149 gonẽsis conspectu, Ann. ∞ CXLIX. Aera scilicet ∞ CXXCVII. Ipse verò Atho Sanz, Iustitia in Cæsaraugusta, nuncupatur. Ita enim aliquandiu Magistratus iste vocari consueuit, quòd in ea vrbe iudicia exerceat, vt in Vnionis Priuilegijs, quorũ supra meminimus, cautum fuit. Atq. hunc, primum Iustitiam, inuenio in forensibus causis iudicandis fuisse versatum. Vxorem duxit, Domnam Sanctiam:

ex qua

ex qua filios, ac filias procreauit. Aedes habuit in Parochia Sãctæ Crucis, ipsius Ioannis Didaci, quem Zalmetinam hoc tempore fuisse cõstat, ædibus continentes. Nam hæc omnia sic annotata sunt in membranula alia perueteri, quæ in eodem Tabulario asseruatur. De genere autem, patricium dicerem, si eum cognatione coniunctum arbitrarer cum Fortunio illo Sanz, qui in monumẽtis Ann. ∞ CXIV. vel circa, Senior in Baylo, & Eliso, vocitatus legitur. Sed cuius familiæ fuerit, nullam sanè facere potui coniecturam.

VIII.
Ioannes Didaci.

ET illud idem affirmare cogor in istius Ioannis Didaci, qui Athoni successit, narratione. Vix namq. adhuc, cuius familiæ fuerit, conijcere queo: tametsi suspicor patronymicum illud Didaci nomẽ aliquandiu sibi, ac posteris gentilicium mansisse. Quendam autem Ioannem Didaci, qui in monumentis Ann. ∞ CXXXIII. Senior in Cascante, & in Arguedas, vocatus legitur; diuersum ab hoc Iustitia fuisse, existimo: quippe cùm ille patria Nauarrus esset, hic verò ortu Aragonẽsis vir: atq ex Equestri Ordine, vt opinor. Cuius gentilem fuisse puto, Ferdinandum illum Didaci, in Valentini Regni expugnatione tantopere celebratum. Quem ob fidelem præstitam in ea re operam, Iacobus I. magna illa Mesnaderiorum dignitate honestauit: cùm antea Don Blasci Alagonij, qui Morellam cepit, Vassallus, vt tunc loquebantur, ac Maiordomus etiam Curiæ exstitisset, eodem ipso tempore, quo ipse Blascus magnum illud Maiordomi Regni munus sustinebat. At hunc Iustitiam, antequàm Magistratum adipisceretur; Zalmetinam fuisse Vrbis, certum est. Interdum autem, Iouannes, nominatus reperitur. Quòd Magistratum gesserit, ea est vetustior memoria, quam inueni in Permutatione inter quosdam, *Julianum, & Don Nauarro*, facta, Ann. ∞ C LII. Ibi enim, testium Con- 1152
firmatorum loco, appositus est his verbis. *Facta carta, Aer. ∞ C XC. Testes qui neq. viderunt, neq. audiuerunt: Garcia Ortiz, Senior in Zaragoza;*

Universidad de Deusto
Biblioteca

goza; Joua Diaz Justitia. Et eodē modo nominatus legitur in monu-
1153 mētis insequētis An. ∞CLIII. quo mortē obijt, vt opinor. Vxorē eiꝰ Domnā Sol fuisse, veteribus apparet ex scriptis: filiorūq. quos ex ea susceperat, vicariū in hoc munere, quē mox nominabimus, succesisse.

VIIII.
Petrus Monio.

IN venditione enim à Domna Vrraca cuidam Petro de Aierb fa-
1154 cta, Ann. ∞CLIV. hæc istius Petri Monionis memoria exstat. *Facta carta in mense Maij sub Aer. ∞CXCII. Regnante Comes Barcinonensis in Aragon, & in Zaragotza: Domnus Petrus Villabeltran Episcopus: Monio Justitia sub manu filiorum de Joan Diez.* Vnde colligitur, superioris Iustitiæ vitam nequaquàm longiùs, quàm nos retulimus, fuisse productam. Porro autem in venditione *Pardina* Vidalis Bassæ, & coniugis, cuidam Don Sanz, ita vocato viro, concessa: *Facta car*
1157 *ta* (inquit) *in mense Março, Aer. ∞CXCV. Ragimundus Comes Regnante in Aragon, & in Lerida, & in Tortosa, & in Zaragotza, sub manu eius Palazin Princeps: Monio Iustitia.* Ita enim absolutè positus continetur. Petri autē illius nomē fuisse, satis quidē ex alijs monumē tis compertum est: triēniumq. vix, Magistratus potitum. Atqui Ferdinandus Archiepiscopus Iustitiam hunc testatur, Petrum Monoy appellari debêre, idq. se in antiquis Tabulis comperisse. Alij, Mironē, appellandum censent: quòd quem ita vocatum temporibus his, Iudicē Curiæ obseruarint: Iustitiā Aragonū exstitisse arbitrētur, nullā ipsorū munerū differētiā ducentes. Sed apertè ex his, quæ proximè adduxi, documētis, & alijs, fuisse Monionē nuncupatū apparet. De cuius genere nihil certi habeo, quod possim afferre. Iacobus Rex in suis Cōmēta rijs cuiusdā meminit Paschasij Monyos: quē patria natū tradit Turoli, fuisseq. ex intimis patris sui domesticis, ac familiaribus. Forte is ab hoc Iustitia profectus est. Haud enim interfuêre plures, quàm sexaginta anni inter eos. Sed hāc ex sola gētilicij nominis similitudine capio cōiecturā. Neq. aliter posset huiusmodi argumētū illustrari, si quo sensu, ac cōiectura rapiamur, interdū proferri in medium non licêret.

∴∴∴Didaci,

X.
∴∴∴∴∴∴∴∴∴∴ Didaci, Ioannis Didaci F.

AT verò Petro Monioni, Magistratu abeunti, filius succesit Ioannis Didaci, eodem Ann. ∞CLVII. Cuius nomen legere non 1157
potui. Abrasum est enim in venditione, quam inueni, cuiusdam agri in *Attabaff* locati: sic enim olim vocabatur ea Vrbis Regio, quæ nunc dicitur *Altavas*. Ipsius autem venditionis tempus his verbis notatur. *Facta Carta in illo Anno, quando Comes Barsolonensis, & Princeps Aragonensis erat supra Trincatalla. Et erat P. de Villabeltran in Cesaraugusta Episcopus: Palazin Dominus in Cesaraugusta: & ∴∴∴∴∴∴∴∴∴∴ filius Joānis Dicies, Iustitia in Cesaraugusta: Aer. ∞CXCV.* quæ dicto Anno conuenit. Atq. eodem Anno alibi ipsiusmet Iustitiæ inueni factam mentionem: sed illius nomine omnino suppresso. Tantùm enim, filius Ioannis Dicies, Iustitia nuncupatur, nullo loco vacuo relicto, quo vllum eius nomen collocari posset: quasi nullam aliā ipse ab ineunte ætate habuisset, nisi quam à patre acceperat, caussam celebritatis, & nominis. Dicies autem idem esse, quod Didaci; certum est: nam quod Hispanè *Diez*, proferri debuisset, Latinè Dicies, proferendum placuit.

XI.
Petrus Medalla.

ISTIVS autem Petri Medallæ in antiquis monumentis multipl ex mentio fit. Varijs enim Magistratibus præfuit. Iustitiam siquidem, ac

Universidad de Deusto
Biblioteca

dem, ac Merinum Turiasonæ fuisse comperio: post Magistratui præ
positum, interdumq. Iustitiam Maiorem, interdum Iustitiã in Cæsar-
augusta, vt antiquus mos erat, appellatum. Illud verò Cæsarauguſta-
nensis Merini munus aliquandiu gessisse apparet, quendam Ciprianũ
Quitrad: qui se in eo esse, istius Iustitiæ Vicarium supposítum, in
quamplurimis Tabulis profitetur. In venditione autem, quam Gar-
sias Aierb cuidam Don Per fecit: *Facta carta* (inquit) *II. Non Febr.*
1161 *Aer. ∞ C XCIX. Petrus Episcopus in Zaragotza: Palazin, qui domi-*
nabat Zaragotza, sub iussione Comitis: Petrus Medalla Justitia maior:
& Sanctio Fortunions de la Porta Valetia Zaualmedina. Atq. hunc pri-
mum inuenio, Iustitiam Maiorem nuncupatum. Quandoq. autem,
Medalgan vocitatum legi, aut Medalam, simplici, l: fæpius tamen Me-
dallam & nonnumquã, Iustitiam in Cæsarauguſta. Magistratus enim
Iustitiæ Aragonum, tum Iustitia Maior; tum Iustitia in Cæsarau-
gusta; tum quoq. Iustitia domini Regis; vel per manum domini Re-
gis vocari consueuit. Quarum nominationum, præter ea, quæ supra
adhibuimus, infra etiam nonnulla, quæ se offerent, exempla subijcie-
mus. Ipsius verò Sanctij Fortunions Zalmetinæ gentilicium nomen
à Cutanda erat. Nam illud, quod sibi, *De Porta Valentia*, nomen im-
positum fuit, ex eo ductum opinor, quòd ad eam Vrbis regionem,
quæ ita vocitatur, ædes sitas haberet: vt in veteribus scriptis obseruaui.
Rursus in alia, *Auctoritatis, & venditionis, vocata carta*, quã Domnã
Oriam *de la* Anacra, & Gulielmum cognatum eius feciſſe constat
Petro Priori Sanctæ Mariæ *& ad alios Canonicos, & laicos illius do-*
mui, sic enim legitur: *Testes sunt huius rei, Visores, & Auditores; Don*
Poncio de Tarba: & Don Guillen Arnalt de Peremartin. Aliala,
duos morabetinos, & septem denarios. Facta carta, & venditione in men-
se Octobris: Episcopus Petrus in Sarragotza: Palazinus, qui dominabat
Sarragotza, sub iussione Regis Aldefonsi, filius Comitis: Orti Ortiz in
Roda, & in Quarton de Sarragotza: Petro Casteraçol in Calataiube, &
in Quarto: Blasco Maça in Borja: Galin Ximenez in Belchit: Petro
Medalla Iustitia in Sarragotza: Sanctio Fortuñons de Cotanda Zaual-
1162 *medina. Sub Aer. ∞ CC. Garsias scripsit, & signum suum fecit.* Quãdo-
quidem autem in Alialæ vocis mentionem incidimus, non abs re erit,
quid olim sonuerit, & vnde ducta fuerit, annotare. Hæc igitur de ea
obseruata inueni à perantiquo nostrarum legum interprete. *Aliara*
(inquit) *seu Aliala, dici debet Alifara. Et est verbum Arabicũ à duabus*
his dictionibus, alif, &, ara, compositum. Cuius Etymologia hæc est.
Alif

Alif, prima litera est Alphabeti Arabici: vt apud nos, A. qua prin-
cipium designatur. Ara verò significat, rem. Vnde Alifara, quasi prin-
cipium rei. In venditionibus autem antiquum ius erat, vt emptor, in
signum adeptæ possessionis, prandium aliquod vendenti præberet, vel
depactam pro eo pecuniæ quantitatem. Quæ nisi solueretur, seu ven-
ditor fateretur solutam; contractus censebatur imperfectus. Propterea
ad illius firmitatem in ipsa Venditione, vt apoca soluti pretij, ita etiam
olim apponi consueuit Alifaræ datæ expressa ipsius vendentis confessio.
Aliàs possessio quæcumq. caduca, & vacua reddebatur. Iam verò, vt
ad rem redeam, Medallã hunc Ann. ∞ C LXIII. & ∞ C LXIV. 1163
Magistratum gessisse constat. Ac longiùs ego eundem produxissem, 1164
in annos scilicet. ∞ C LXVII, & ∞ C LXIIX. quibus eum, Iusti-
tiam in varijs monumentorum generibus vocatum inueni: sed Su-
ritæ auctoritate motus, eundem dicto Ann. ∞ CLXIV. Magistratu
abijsse, in Fastis affirmaui: nam eo anno Galindum Garsiæ,
muneri præpositum refert. Quàm autem verè ipse viderit. Ne
quis enim posset nostram, in hac temporum, ac Iustitiarum adhibita
serie, fidem coarguere: harum omnium rerum auctores, ac testes pro-
ducendos statui, non tam diligentiæ, quam veritatis obsides futuros.
Priusquam tamen ad sequentem narrationem traducar, animad-
uertendum duxi, in pluribus monumentis, in quibus istius Medallæ
Iustitiæ fit mentio, Aeram pro anno sumi debêre, vt cohærere pos-
sint extrema cum primis: atque eundem Medallam, *El Adelanta-*
do de la ciudad de Çaragoça, vocatum reperiri. De quo munere, quod
dicere possim, neq. vt probabilia dicam, non habeo. Audio tamen,
olim curationi finium vrbis fuisse præfectum.

XII.
Galindus Garsiæ.

VERTENTE itaq. eodem, vt dictum est, Ann. Chr.
∞ CLXIV. Alfonso II. Rege regnante, Surita noster Galindum 1164
hunc Garsiæ, muneri præpositum tradit. Ac de eo, vt suspicor,
in Kalendarum Codice, quem supra retuli in Tabulario *de Pilari* esse

Universidad de Deusto
Biblioteca

reconditum, ita scriptum exstat. *VII. Id. Septemb. Obijt Galindus Garcez, frater nostræ congregationis*. Olim enim complures, tametsi sacris minimè erant initiati, cum Religiosis hominibus, quas vocabant, fraternitates inibant: solebantq. illius congregationis fratres, appellari. Annus autem in eodem prorsus, quo & Petri Eximini, iacuit silentio. Neq. verò hac de re vllum mihi, præterquàm quod verisimile videtur, occurrit argumentum: nec quodquam aliud de istius Magistratu, nisi id, quod diximus, Suritæ testimonium: iuxta quod ê Ricorum hominum Ordine Iustitiam hunc apparet exstitisse. Illud autem Garsiæ nomen, non tam patronymici, quàm gentilicij nominis loco vsurpatum autumo; ab eo Lupo Garcez tractum fortasse, qui in monumentis Ann. ∞LIV. Senior in Vncastello, & Arrosta vocitatus legitur. Cuius fratrem suspicor fuisse, Eximinum Garcez, Seniorem in Boyl, ijsdem ferè temporibus nuncupatum. Eorum autem postea, nisi me fortè fallo, gentiles fuêre, Atho Garcez, qui Senior in Barbastro circ. Ann. Chr. ∞CXXVI. dicitur: & Lupus Garcez, quem Surita in Annalibus, Ann. Chr. ∞C XXXIII. inter Ricos homines memorat: rursusq. Fortunius ille Garcez, quê idem Surita eadem tempestate bellicæ virtutis laude floruisse, Mazæq. fratrem fuisse prodit. Vnde nonnulli Iustitiam hunc à Mazarum gente profectum putant: quòd eos obseruarint eo Garcez, seu Garsiæ patronymico nomine frequenter vti fuisse solitos. Sed hæc in coniectura tantùm posita sunt. Quamobrem integrum erit, vt quiuis iudicio, ac sensu suo, istarum rerum fidem metiatur.

XIII.
Sanctius Garsiæ Sancta Olalla.

POST Galindum, Sanctius succesit Garsiæ Sancta Olalla, seu, vt nuper inueni, *Arcez Sancta Eulalia*, vocitatus. Quem Sanct Vicent,

cent, quandoq. appellatum inuenio, quòd ita vocati opidi potiretur: quandoq. Sanctius Garcez tantùm nominatus inuenitur. Eundem tamen suspicor fuisse: nosq. in eo nominando à Surita non tam re, quàm nominis disimilitudine discrepare. Magistratum autem gessisse constat Ann. Chr. ∞CLXVII. ac inter Ricos homines lo- 1167
cum tenuisse, eorumq. more, aliquamdiu in Cæsaraugusta, & Osca, primarijs Vrbibus, possedisse Honores: rursus Ann. ∞ CLXIX. 1169
& ∞C LXX. muneri præpositum fuisse. Sed ea clarior de eo exstat 1170
memoria, quam idem Dominus Archiepiscopus Ferdinandus retulit se legisse in Donatione parietinarum, *de Vera*, ab Alfonso II. Rege Verolensi monasterio concessa. Ibi enim hanc prodit istius Iustitiæ muneris, ac nominis fieri mentionem. *Stante* (scilicet) *Sanctio Garcez de Sancta Olalla, Iustitia per manum Domini Regis in Aragonia. Facta carta in mense Março, Ann. Chr. ∞ CLXXII.* 1172
Olim enim Iustitiæ Aragonum; interdum Iustitiæ Domini Regis; interdum Iustitiæ per manum Domini Regis vocabantur: quòd Magistratus hic à Regibus ipsis, vt dictum est sæpe, mandaretur. Quod ad genus attinet, in monumentis Ann. Chr. ∞ CXIV. quendam Ferrizem Sancta Olallam, Ricum hominem memoratum comperio. Sed an eiusdem sirpis fuerit, incertum est mihi.

XIIII.
Petrus Ferdinandi Castrus.

ITIDEM Q. nequaquàm mihi satis est adhuc istius Iustitiæ ratio explorata. A nullo enim alio inter Iustitias memoratum inuenio, præterquàm à Surita: qui eum in suis Indicibus eidem Ann. Chr. ∞CLXXII. suppossuit. Quare dubitanter fuisse illum Iu- 1172
stitiam affirmabo. Accidisse enim puto, vt quod eius nomen dubiè datum fuerit, pro certo sit acceptum. His autem Castris, quæ annotauimus, Insignia tribuuntur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

XV.
Sanctius Touia.

PARI etiam ratione, istius Sanctij Touiæ Iustitiatus mihi incertus esset, nisi Suritæ de eo testimoniũ legissem, ipsius Archiepiscopi Ferdinandi auctoritate approbatum. Sed placuisset mihi, vt non tam ex ipsorum verbis, quàm ex aliquibus penderet veterum monumentorum scriptis. Credendum est tamen, quandoquidem ab eis An-
1179 no ∞ CLXXIX. subiscitur, licet nobis lateant monumenta, ipsis verò nequaquàm latuisse: satisq. firma habuisse eos ad faciendum istius rei fidẽ argumenta. Touiarum autem gens patricia non fuit: sed Mesnaderiorum: à quibus hunc suspicor profectũ fuisse. Propterea Touiarum, quæ supra dum de Mesnaderijs egimus, Insignia annotaui; tribuenda huic censui: non quod certum id iudicem, sed tantùm probabile. Atqui eorumdem ante hunc Iustitiam vix exstat memoria. Post verò non ita. Nam Iacobus I. Rex in suis Commentarijs quemdam memorat Eximinum Touiam: quem strenuum militem fuisse prodit, ac secum in Xatiuæ opidi expugnatione affuisse, ab eoq. primùm ob eam rem illius Castri fuisse præfectum custodem. Tum Iacobi II. vita, quidam Berengarius Touia miles floruit, qui mirificè illis temporibus militaris disciplinæ vsum percalluit. Tum etiam alterius Eximini Touiæ mentio fit in monumentis Ann. Chr. ∞ CCCIX. quem Supraiunctarij Cæsarauguſtani gesisse munus comperio: illiusq. filium fuisse Sanctium Touiam, qui ex intimis fuit Alfonsi nostri IIII. Regis: quasi Iustitia hic, primus Touiarum gentis, quod antea non tam notum erat, nomen extulerit.

Stephanus

XVI.
Stephanus :::::::::

ALITER tamen de hoc Stephano sentire oportet. Quamdiu enim Magistratum gesit, proprio illo tantùm Stephani contentus nomine, gentilicium suum assiduè suppresit: solùmq. se, aut Iustitiam Stephanum, aut Stephanum Iustitiam nuncupauit. Cuius rei exempla sunt huiusmodi. In venditione enim à Guilielmo Samatàn, & vxore Tota, alteri Guilielmo Pinæ facta, hæc eius, ac temporis, quo munere fungebatur, fit mentio. *Facta Carta in mense Octobris Ær. ∞ CC XIX. Dominus Stephanus Justitia.* Est autem, qui huic Aeræ conuenit, Annus ∞ CXXCI. Porro in dona- 1181
tione, quam, vt ibi legitur, *Ego Tota mulier facio ad Vos Don Nauarro de tribus meis hereditatibus: Facta Carta* (inquit) *in mense Aprilis Aer. ∞ CC XXI. Testes sunt, Blasco Romeu Senior in Za-* 1183
ragoza: Domnus Petrus Episcopus: Martinus Orella Zalmetina: Justitia Stephanus. Postremò in quadam de nonnullis controuersijs stipulata pactione inter Egidium Bilas, Canonicum Sanctæ Mariæ, & Fatimam, vt ex scriptis apparet, nobilem feminam, secum cognatione coniunctam: *Facta Carta* (vt ibi continetur) *in mense Januario Aer. ∞ CC XXIII. Testes sunt, & visores huius rei: Don* 1185
Esteuan Justitia: & Mahomat Gatoz. Atq. hanc vltimam accepi de illius Iustitiatu memoriam. Nuper autem in vetusta membranula extremam tantùm legere potui ipsius nominis gentilicij syllabam. Priores namq. literæ interlitæ erant: sic tamen, vt posteriores duæ constarent integræ. Nam ita illius erat nomen scriptum. *Stephanus:.:.:.:.:.:.:.:.:.:.: it Justitia.* Vnde coniecturam capio, à Belchit, nobilissima sic vocata gente, quæ hac tempestate florebat multùm, Iustitiam hunc duxisse genus suum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

XVII.
Petrus Sessesius.

IAM verò Petrus Sessesius nomine, atq. honore notissimus fuit. Patricium namq. fuisse, nobilissima Sessesiorum stirpe generatum, compertum est satis: itidemq. benè se gessisse in Magistratu. Cuius mentio fit à Surita in Annalibus in narratione rerum Ann. Chr.
1188 ∞CXXCIIX. Alfonso II. Rege gestarum. Rursumq. in Ann.
1196 Chr. ∞CXCVI. & ∞CCI. qui iam in Petri II. tempora incide-
1201 runt. Maiordomum autem Curiæ, aliquamdiu fuisse comperio: Medianæq. opidi abundè potitum, quòd illius dominationem iamdiu maiores sibi in perpetuum comparassent. Iam enim his temporibus Honoraria illa Ricorum hominum iura eorum filijs, quandoq. hereditario iure, obueniebant. Sentio tamen auctoritatẽ Regum aditæ huiusmodi hereditatis exstasse. Tunc enim apud nos vetus ista Reip. nostræ gerendæ ratio vigebat: vt Honores ij ipsorum Regũ penderẽt ad nutum, dummodò circum Ricos homines ipsos assidua illa, quam diximus, conuersione torquerentur perpetuò. Sed iam Rici homines ipsi videbantur hoc tempore, inclinatione voluntatum in eam, quæ sibi, ac suis mansit, Honorum potiendorum condicionem propendere: nempe vt eorum permaneret ipsis stabilis, ac certa possessio, ne ea ampliùs, quemadmodum solita quondam fuerat, vacillaret. Atq. id ipsum in istius Iustitiæ filio, Petro etiam Sessesio appellato, factum fuisse, ex ipsius Suritæ colligitur scriptis. Prodit enim eidem Iacobum Regem I. Ann. Chr. ∞CCLXV. cùm Cæsaraugustæ adesset, illud idem Medianæ opidum contulisse, quo patrem eius, Rex pater donauerat. Ipsum autem Petrum Sessesium filium, siue fortè extulerit fortuna, siue labor, ac industria, vt plures alios, quos scimus, illustrarit; Moratæ quoq. Almonazirij, aliorumq. locorum potitum apparet: quæ suis posteris sanè diu hereditaria manserunt. At hunc Iustitiam plures annos Magistratum gessisse non dubito. Sed illorum ratio incerta est nunc mihi.

Petrus

XIIX.
Petrus Petri Tarazona.

QVOD si cuiuspiam ex veteribus Iustitijs vsq. ad nostram ætatem memoria remansit: nullius maior, quàm istius, Petri Iustitiæ, reperietur. Neq. id tam, vt suspicor, ob diuturnitatem temporis, quo muneri præfuit (quadraginta enim ferme annos illud gessisse constat) nec quòd in eo se omnibus valde probasset, provt probauit sanè: quàm quòd primus, Iustitia Aragonum assiduè vocari cœptus fuerit, primusq. vt existimo, Aragonij nominis maiestatem, in publicis monumentis, Magistratus nomini, ac dignitati consecrarit. Eaq. propter arbitror, Ioannem Eximini Cerdanum, dum Iustitias Aragonum numerauit, ab hoc sumpsisse scribendi initium, ceteris, qui eum antecesserunt, omissis: non quasi nullos ei antecessisse putarit, sed quod in hoc primùm Magistratus nomen cœpisset, assiduè ea Aragonij nominis dignitate illustrari, cùm antea, aut Iustitia maior, aut Iustitia domini Regis, aut Iustitia in Cæsaraugusta, quemadmodum demonstrauimus, nuncupari solitus fuisset. Ob eam itaq. caussam Ioannes Eximini Cerdanus hunc, primum Iustitiam memorauit: quem fuisse prodit, Iustitiam Aragonum, & Tirasonæ. Ac Iustitiam quidem Aragonum fuisse certum est. Tirasonæ verò eum ius dixisse, incertum puto: tametsi statuo testimonio tanti viri credi oportêre. Indidem autem cõpertum est sanè, illius nominationem, ac generis antiquitatem fuisse profectam. Equestri namq. familia, à Tarazona, ipsius siquidem Vrbis nomine, nũcupata, è Mesnaderiorũ Ordine natus fuit. Fratrẽ habuit, Eximinum Petri Tarazonam: qui cùm posteà ad intima Regis Iacobi I. consilia peruenisset; ab eo amplissima ditione donatus, cui nomen erat Arenos, inde sibi nouum gentilicium nomen comparauit, ab Arenos se vocari, libenter ferens. Et ea certè nominis mutatio Ricis hominibus, qui tunc florebant, molesta non fuit. Fuêre tamen ipsis odiosæ, & acerbæ, quæ eidem à Rege fiebant & fortunæ, & dignitatis accessiones. Nouos enim, & adscriptitios homines, qualem Exi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

minum esse palam dictitabant, in eorum, qui antiquo iam iure sociati erant, cœtum immitti, dicebant plenissimè iura nostra vetare: nec quemquam posse vllam Honorum huiusmodi partem attingere, qui non esset genuina Ricorum hominum stirpe generatus. Quamobrẽ contendebant, eum neq. illius ditionis, qua donatus fuerat, potuisse impertiri, necdum Rici hominis nominis dignitate honestari: cùm quæ leges irrita faciebant, rata esse non possent. Neq. tam id ipsum factum, ob id quod esset factum, exprobrabant: quàm ob periculosam imitationem, quæ in posterum prodebatur, exempli. Qua de re tunc inter Ricos homines, ac Regem multæ, & magnæ contentiones fuerunt. Nihilominus inuitis omnibus Eximinus fuit, suffragante sibi Rege, summum illum Rici hominis gradum assequutus: ipsamq. ab Arenos ditionem, vna cum gentilicio nomine inde tracto, posteris hereditariam reliquit. Qui tandem aditus multis posteà spem præbuit simillimæ faciendæ transitionis: nonnulliq. deinde, cùm Equestri loco tantùm orti essent, in eum se Ricorum hominum Ordinẽ, Regum beneficentia, infuderunt. Olim enim ea Ricorum hominũ dignitas, propter honoris, ac potestatis magnitudinẽ, tanta contendebatur ambitione, vt nihil magis, qui ex intimis Regum essent, optarent illis temporibus, quàm ad eam peruenire, quam summam ducebant, altitudinem gloriæ, & fortunæ. Vnde veteres illi maiorum gentium patricij, Rici homines *de natura* vocari cœpti sunt, vt ab alijs, qui se permistè cum ipsis implicauerant, distinguerentur & nomine; quos Ricos homines *de Mesnada* nũcupabant, quasi natura, & genere à se disiunctos esse indicantes, tametsi omnibus erant pares gradus honorum: quemadmodum iam antea de his satis, vel etiam nimium multa. Itaq. hic Eximinus ex Honore, quem adeptus fuerat (ita enim eæ, quæ Ricis hominibus à Regibus fiebant, donationes vocabantur) gentilicium sibi nomen, quasi ipsius Honoris nomen, arripuit; Arenosium se apertè vocitari curans. Armorum autem, quæ dicuntur, Insignia non mutauit. Nuperrimè namq. quæ signata sunt supra, impressa comperi in peruetusto cereo sigillo, quod ex membranula quadam pendebat. Apertissimèq. tum ex scriptione, quæ in literis circũ sigilli orbem appositis exstabat, tum ex ijs, quæ in eadem Tabella scripta reperiuntur, colligitur: ea esse Eximini ipsius, ac Tarazonæ suæ gentis Insignia. Atq. inde iure transferri posse constitui ad hunc illius fratrem, Iustitiam: præsertim cùm ab eo gentilicium à Tarazona nomen, mutatum non legerim. Hic igitur, vt ad eum redeam, eodem Archie-

Archiepiscopo teste, Ann. ∞CCIIX. Magistratũ gerebat. Perhibet enim illũ in Priuilegio, Darocæ Vrbi à Petro II. Rege irrogato, Aer. ∞CCXLVI. quæ dicto Anno conuenit, testẽ appositum inueniri, Hispanis hisce verbis, proprio scilicet, patronymico, gentilicio, ac Magistratus nominibus vocitatum: *Testigos son de aquesto, Don Pedro Perez de Taraçona Justicia de Aragon: Pedro Menguchẽ Judez de Daroca: y Don Garcia Romeu.* Iam enim his temporibus publicarum literarum exempla exarabantur Hispanè. Tum idem iste Iustitia Iudex sedit in Comitijs Ann. ∞CCXXII, & ∞CCXXV. Tum etiam interfuit, ac præsens vidit, quæ inter Iacobum I. nostrum Regem, ac Thibaldum Regem Nauarræ depacta fuerunt, dum se vicissim singulorum Regnorum heredes adoptarunt Ann. ∞CCXXXI. Præteréa dum idem Rex Iacobus Ann. ∞CCXXXII. Alfonsum filium, susceptum ex Eleonora, legitimum decreuit: tametsi ab ea Regem diuortium facere debere Romanus ipse Pontifex constituerat. Quin etiam multa, & magna istius Iustitiæ memoria reperitur in monumẽtis An. ∞CCXXXIII & ∞CCXXXIV. Sed ea magis præstãs, & nota, quæ in For. *De Confirmatione pacis.* An. ∞CCXXXV. edito, continetur. Quamquam autem in excusis legitur, *I. Petri Justitia*: legendum est, *P. Petri Iustitia Aragoniæ*: atq. ita in manuscriptis codicibus obseruaui. Et licet ij nequaquam corrigerent mendũ hoc, ex veritate ipsa, ac temporum ratione conuinceretur apertè, quandoquidem grauissimo cõfirmatur publicæ alterius legis, quæ, *De Confirmatione monetæ*, inscribitur, testimonio, hunc Petrum Petri, Magistratum gessisse Ann, ∞CCXLVII. quo ea lex Oscæ lata fuit. Ibi enim expressis literis ita illius nomen scriptum exstat: *Petrus Petri Justitia Aragonum.* Hæc autem nobis celeberrima Comitia exstiterunt. Ipsis enim Iustitia hic præfuit; in quibus Vitalis ille Remp. nostram temperauit, non tam nouis prolatis legibus, aut institutis, quàm quod antiquum ius nostrum, nequaquàm satis artificioſé digestum, generatim componeret. Nec longiùs puto, istius Iustitiæ vitam productam fuisse. Sed id minimè mihi exploratum est satis, cùm neq. ex Ioannis Cerdani scriptis, neq. adhuc scire potuerim aliunde. Ioannes enim Cerdanus tantummodò reffert, ad Beati Dominici Cæsarauguſtanense cœnobium humatum esse: tempus autem, quod sibi fuerat præcipuum futurum, silentio prætermisit. Et nos id ipsum facere necesse erit; tametsi coniectura ducimur ad suspicandum, Iustitiam hunc eo ipso tempore obijsse. Tres autem filios reliquit; Ioannem Pe-

1208 1222 1225 1231 1232 1233 1234 1235 1247

Universidad de Deusto
Biblioteca

nem; Petrum; ac Belasconem: qui omnes illud idem, Petri, patronymicum nomen cum gentilicio à Tarazona sumptum retinentes, *Perez de Taraçona*, vocati reperiuntur. Ac Ioannes quidem in patris locum suffectus, Magistratum obtinuit. Reliqui verò adulterini nummi crimine notati, & conuicti, pœnas, quæ tanto sceleri debebantur, dependerunt: Petrus scilicet & vitæ, & opidi *Trasmoz*, cuius potiebatur, amissionem: Belasco verò, quòd sacris initiatus esset, Tirasonensiq. Ecclesiæ, vt loquimur, Sacrista præpositus; à Fortunio Episcopo in custodias inclusus, perpetui carceris pœnam subiuit. Tãtopere ambo hi filij à paterna virtute degenerarunt. Istius verò facti narrationem Iacobus idem Rex fusiùs in suis Commentarijs persequitur: deq. cuiusdam Iudicis Curiæ consilio, quem *Ombret* nominat, se in eo facto sententiam dixisse perhibet Ann. ∞CCLXVII. Qui decennio ferme eiusdem Regis interitum antecesit: istius verò Iustitiæ mortem, viginti annis, vno, aut duobus, vt opinor, minus, sequutus est post.

XVIIII.
Ioannes Petri Tarazona.

VERVMENIMVERO Ioãnis Petri Tarazonæ Iustitiatus in
1249 priuatis Suritæ monumẽtis, quæ aliquãdo perlegi, An. ∞CCXLIX. subijcitur. In Indicibus autem oblitus est eius. At ex vetusta membranula XVII. Kal. April. Ann. ∞CCLIX. perscripta; Domnam Euam illius vxorem fuisse apparet. In ea enim se apertè, viduam esse Ioannis Petri Tarazona, quondam Iustitiæ Aragonum, profitetur: atq. vt ex illius verbis elicitur, iam diu in ea solitudine, ac mariti viduitate alebatur. De prole autem, nec de vllis eius factis, nihil habeo, quod dicam.

Martinus

XX.
Martinus Petri Artassona.

DE huiusce autem Magistratu sat liquet. Nam Iudex præfuit Comitijs Alcagnizij habitis Ann. ∞CCL. in quibus nullum officij sui 1250
munus, quod exequi oportebat, prætermisit, ab omnibusq. existimabatur adeptus haud mediocrẽ cum iustitia coniunctam prudentiã. Quã cùm Iacobus Rex magis experiens, vehementer probaret: frequenter illum sibi deinceps in consilium consuevit, nedum de publicis, sed de priuatis etiam rebus, adhibere. Propterea illius multiplex, ac varia in omni monumentorum genere mentio reperitur, gentilicio tamẽ nomine sæpius suppresso. Ac illa quidem honorifica est satis, nec ignota, quæ à nostris scriptoribus fit; dum Iustitiam hunc memorant, vna cum ipso Rege, Augusti mense, Ann. ∞CCLIII. Tutellam ver- 1253
sus profectum fuisse, cum Margarita, Thibaldi ipsius Nauarræ Regis vidua, de consociandis communibus consilijs verba facturum. Tum etiam, dum insequẽti Anno, D. Didacus Lupi Harus, qui Vizcayæ do 1254
minatum tenebat, Iustitia hoc inspectante, eidem Regi nostro fidem suam iurisiurandi nexu obligauit. Prætereà dum Ann. ∞CCLVI. 1256
Alfonsus Castellæ Rex, Romanorum Imperator designatus, eumdẽ Iacobum Regem inuisit: cui nequaquàm soceri nomen ademerant ciuiles quædam, tametsi permagnæ, inter eos commotæ dissensiones. In quas tandem Ann. ∞CCLVII. Iustitia hic, vna cum alijs, ab am- 1257
bobus Regibus selectis viris, statutus fuit arbiter, præscriptumq. ipsi, vt quoquomodo fieri placeret, controuersiam illam totam iudicaret. Ad summam enim, quam diximus, illius prudentiam summus quoq. accesserat ciuilium rerum gerendarum vsus. Atq. eo sanè plus ipse, nõnullorum iudicio, quàm rei militaris scientia pollebat. Etenim cùm Ann. ∞CCLVIII. ab eodem Rege Iacobo mitteretur, vt de Luna, 1258
ita vocato opido, D. Artaldum præpotentem virum, qui in illud se introtu-

Universidad de Deusto
Biblioteca

introtulerat, dimouêret; visus est certè inanes omnes impetus feciſſe in eam rem, vel quòd imparatus in paratum incidiſſet, vel quòd occasioni nequaquã potuiſſet occurrere. Artaldus namq. audacter ei obstitit præsidio amicorum, omnesq. illius conatus facillimè refutauit. Sed nec diu post, satis multa dedit & fortitudinis signa, & virtutis, neq. tam eum esse, quàm sui obtrectatores dicebant, bellicæ rationis
1260 expertem. Nam eiusdem Regis iussu, Ann. ∞ CCLX. Aluaro Cabreræ, qui totam Balbastrensem ditionem compilabat, obuiam factus, fortiter, prudenterq. exultantem illius furorem, & audaciam repressit, patriamq. suam (inde namq. illum nonnulli profectum autumant) magnis liberauit temporum, ac rerum angustijs. Neq. verò eo anno ampliùs, hunc Iustitiam memoratum inuenio: tametsi longiùs illius Iustitiatum productum opinor. De genere autem nec quidquã aliud affirmare possum, præter sententiam, & opinionem meam: Equestri scilicet loco eum natum fuisse; quòd nominatus sæpe inter Equestris ordinis viros reperiatur.

XXI.
Petrus Martini Artassona I.

AT hunc Petrum, superioris Iustitiæ filium esse, certissimum est: Iustitiam verò fuisse, incertum existimo. Id enim solius Suritæ, quod sciam, testimonio comprobatur: cùm Iacobus Rex in suis Cõmentarijs, eodem ferme, quo à Surita in Annalibus proditur, Ann.
1265 ∞ CCLXV. Clericum eum esse commemoret. Neq. tamen eô dico, quô mihi veniat in dubium ipsius Suritæ cognita satis in his rebus, spectataq. fides: sed vt consilij mei, quemadmodum pollicitus sum, rationem exponam. Itaq. non re ipsa ducti, sed opinione, istius Iustitiæ nomen in Fastis adscripsimus: quod in Indicibus eidem Suritæ in memoria non fuit.

Petrus

XXII.
Petrus Sanctij.

ET verò Petrus iste Sanctij, cuius gentis fuerit, ignoratur. Illud enim Sanctij patronymicum nomen latissimè patet, & ad plurimas familias, quemadmodum demonstrauimus, pertinet. Equestris autem Ordinis fuisse, dubium non est: quippe cùm publica iam lata, & promulgata esset lex illis temporibus, quæ ab huiusmodi Magistratu omnes aliorum Ordinum viros prohibebat. Et quod illum gereret Ann. ∞ CCLXVI. exploratum est satis. Eo namq. anno 1266
ipsi Iustitiæ Iacobus idẽ Rex de suo iure concesit: vt vbicumq. intra Aragonios fines Iustitia adesset, de omnibus caussis in prima actione cognoscere posset, ac statuere. Tum; vt quæq. fierent à Iudicibus ordinarijs iudicia, ad eumdẽ Iustitiam defferrentur primùm: deinde, vt ad Regem prouocatio esset. Qui quidem aliquamdiu viguit iudiciorum mos. Verùm istius Iustitiæ Magistratũ Ann. Chr. ∞ CCLXIIX. 1268
non excesisse conijcio: tantummodòq. eum, biennium muneris potuisse potiri.

XXIII.
Rudericus Castellezuelus.

ETENIM quæ vix alterius Iustitiatus tam certa temporis ratio reddi potest, Iunij mense, Ann. Chr. ∞ CCLXIX. Rudericus 1269

Universidad de Deusto
Biblioteca

Castellezuelus (quem nonnumquam Rudericum de Castroaciolo, seu de Casterazol, vocatum inuenio) eiusdem Iacobi Regis beneficio, Magistratum adeptus est. In tam longa enim ipsius Regis vita plures Iustitiæ Aragonum exstiterunt. Et hic quidem Rudericus magna apud illum gratia fuit; apud filium autem Petrum acerbo in odio: quod tandem in miseram istius Iustitiæ vitam erupit; & qui posteà illius interfectori ad eumdem Petrum aditus patuit, comprobauit. Nam
1272 cùm Iacobus pater in Comitijs Exeæ habitis Ann. ∞ CC LXXII. assidente hoc Iustitia, Petrum ipsum à generali Regni Procuratione amouisset, ad quam Primogenitos Regum iura nostra vocarunt: Petrus illatam sibi iniuriam hanc acerbissimè ferens, quamuis ea de re nulla Magistratus auctoritas interceßerat, sed priuatum solùm istius Iustitiæ, aliorumq. quorumdam Regis ministrorum consilium; nihilominus tamen visus est eum multò peius, quàm alios odisse: eoq. etiam impendio magis, postquàm ijsdem Comitijs cùm ab habitatoribus opidi, cui nomen est Zuera, quædam esset cum Ricis hominibus nonnullis, iniuria damni, contestata lis, Zuerenses viri ex ipsius Iustitiæ edicto in bonorum possessionem, quorum Rici homines potiebantur, venerunt, vt ex eis, quæ dicebant sibi fuisse facta, damna resarcîrent. Atq. Ricos homines eos Petrus quidem habebat studiosos sui. Propterea offensiorem in se esse, quàm pati decêret, istius Iustitiæ animum iudicabat: quòd simultatem, quam secum gerebat, cum ipsius etiam Petri studiosis, vt ipse opinabatur, exercêret. Itaq. dum A. D. XIIX. Kal. Iulij, Ann. Chr.
1274 ∞ CC LXXIV. ad Xatiuæ opidum Beltrandus quidam Canellas hunc interêmit Iustitiam; repentina omnibus suspicio iniecta fuit, Petrum illi mortem attulisse. Sed neq. id ipsum omni asseueratione affirmabo: tametsi interfector posteà Regnante Petro impunitatem nonmodò assequutus est sceleris, sed extraordinarios etiam honores. Castellezuelorum autem gentem patriciam fuisse perspicuum est planè: magnamq. satis eorum virorum copiam effudisse, qui singularem & virtutis, & dignitatis præstantiam, & interdum quoq. fortunæ consequuti sunt. Sed illius Pelegrini Castellezueli præter ceteros nobilitata fuit olim, quæ in tertio Interregno tantopere enituit, solertia: dum à nostris missus, vt Petro Ataresio Regnum deferret, committere sibi non placuit, vt nocere vmquam Reipub. posset tanta hominis insolentia, ac fastidium, cùm se, ac Petrum Tizonium Cadreytam, eiusdem

eiusdem muneris socium, Ataresius ante oratam rem maiori, quàm orata decêret, arrogantia excepisset. Quamobrem mutato vultu, ac sermone, propositaq. alia legationis caussa, simulato officio eumdem Ataresium, spe iam, atq. animo inflatum, vacuum relinquês, nostros ad Ranimirum monachum, Regem adsciscendum excitauit. Nec diu posteà, siquidem Ann. ∞ CXLIX. quidam Pontius Castellezuelus, *Senior in Calatayud*, vocitatus reperitur, proditurq. eumdem in Ilerdensi expugnatione Raimundi Berengarij Aragonensis Principis interfuisse consilijs. Istius verò Pontij fuisse filios, aut nepotes conijcio, Petrum Castellezuelum, & Pelegrinum Castellezuelum, in monumentis, Ann. Chr. ∞ CLXVI. frequenter, priorem quidem, Seniorem quoq. in Calatayud, posteriorem autem in Balbastro, & Alquezare, memoratos. A quibus suspicor duxisse genus suum, Raimundum Castellezuelum Cæsaraugustanæ Ecclesiæ ante Ann. Chr. ∞ CLXXIX. in quo obijt, præpositum Antistitẽ; illustre sanè illis temporibus sanctitatis, ac religionis exemplum. Tum etiam quemdam alium, Gulielmum Castellezuelum Maiordomum Regis, ac Seniorem in Osca in monumentis Ann. Chr. ∞ CXCIX. vocitatũ. Quos omnes Ricos homines fuisse non dubito. Sed hunc Iustitiã ex Equestri ordine profectũ, vt dicamus, publicæ eiusdẽ legis testimonio conuincimur: aliter enim minimè Magistratui potuisset præponi. Nihilominus suspicor à patriciorum stirpe dimanasse, illiusq. nobilitatem, vt plurium aliorum, sensim ad Equestrium virorum Ordinem delapsam fuisse. Interdum enim eædem ipsæ familiæ vaga, & mutabili ratione labuntur. Propterea eidem patriciorum Insignia tribuenda duximus. Per id autem temporis quẽdam Ferrarium Manresam, Iudicem Curiæ nominatum inuenio.

XXIIII.
Fortunius Ahe.

ET hic quidem Fortunius, Equestri, & clara Aheorum familia natus fuit: quorum antiquitatem ê nobili Tahustij opido

Universidad de Deusto
Biblioteca

profectam, Iacobus Rex scribit, & nos in antiquis Commentarijs inuenimus. Sed iam prídem esse desierunt. Memoriam autem nec ipsa quidem vetustas obscurauit. Viua namq. vsq. ad nostram ætatem remansit: eorumq. feruntur plures & domi, & militiæ singularem, ac promptam præstitisse fidem. Verùm inter eos omnes Fortunium hunc memorabilia multa feciſſe perhibent, in Sicilienſi patrocinio præcipuè. Regiæ namq. dignitati non defuit, nec cum periculo quidem suo, si quid tunc fuit, in quo ingenuum quemquam interesse deceret. Ruderico autem in Magistratu succesit Ann. Chr.
1275 ∞ CC LXXV. cui à Surita subijcitur in Annalibus: in Indicibus
1276 autem sequenti Ann. ∞ CC LXXVI. Nec longiùs comperio illius Iustitiatum productum. Eum autem hac in re maximè memorabilem prædicant. Etenim cùm seditiosi nonnulli Cæsarauguſtanum interemissent ingenuum ciuem, Egidium Tarinum: Iustitia hic sontes illos, capite damnatos, morte mulctauit; quòd Rex animaduersionem, & supplicium, quo vsurus erat in eos, remisisset sibi. Ceterum *Vll*, ita vocati opidi, potitus fuit: quod eo mortuo ad Eximinum Artiedã peruenisse constat. Quo autẽ iure, neq. magis certam huiusmodi rerum rationem non comperi, quin illa his temporibus paululum interrupta est. Atq. ea me causſa impulit, vt sermoni, qui nunc mihi proponitur, reseruarim, quæ de Martino Sagarra veterum scriptorum monumenta testantur. Neq. enim tam aptè ille inter aliorum Iustitiarum, quàm inter horum ætates, potuisset interijci: cùm Salanouam antecesisse, ijsdem ipsis appareat ex scriptis.

XXV.
Martinus Sagarra.

ITA autem istius Martini Sagarræ Iustitiatus tacitus fuit, vt nisi extraordinarijs esset quorumdam testimonijs cognitus, Iustitiam illum nesciremus fuisse. Ac de eo quidem satis multa monumenta loquuntur

loquuntur. Molinus enim in suo Repertorio, in verbo, *Probatio*, hæc prodit. *Ann. Chr. ∞ CD XXXIV. in causſa Bartholomæi de Azuara fuit deliberatum: quòd probatio per euidentiam, inducebat casum manifestum. Et de hoc fuit dictum in dicto Consilio, quòd erat quædam Obseruantia Domini Martini Saguarra, Justitiæ Aragonum.* Sic enim illius nomen est scriptum. Tum idem alibi in verbo, *Contributio*, eundem Sagarram perhibet Obseruantiarum nostrarum, vt illius verbis vtar, compilatorem fuisse. Præterea Bages dum antiquos numerat nostrarum legum Obseruatores, hæc subdit: *Martinus* (inquit) *Didaci Daux, habitis penes se omnibus libris, & quaternis Obseruantiarum, & vsuum scriptorum per Martinum de Sagarra, Sanctium de Ayerbe, Pelegrinum de Ançano, & Eximinum Petri de Salanoua, Justitias Aragonum; Joannem de Patos, Jacobum de Hospital, & Arnaldum de Francia Locumtenentes; Obseruantias, quas habemus, compilauit.* Et in pluribus alijs veterum monumentorum fragmentis clara ipsius Sagarræ mentio reperitur: sed ea clarior, dum illius testimonio ipsius Magistratus institutio, vt supra docuimus, comprobatur. Illud tamen dolendum est, nusquam temporum seriem annotari. Vnde fit, vt obscura dilucidis intexere cogamur; Sagarram quidem Iustitiarum numero adscribentes, incertam verò relinquentes temporis, quo Magistratũ gesserit, notationem: quòd eam nequaquã adhuc studio, aut diligentia consequi potuerimus, neq. de illius genere compertum quid satis, quod afferre possimus, habeamus.

XXVI.
Petrus Martini Artaſſona II.

IAM verò Petro III. regnãte, siquidẽ Ann. ∞ CC XXCI. certa exstãt in publicis, ac priuatis literis monumẽta huiusce Petri Martini Artaſſonæ II. Nã eo anno proditur, à Rege missum fuisse, vt Magi- 1281

Universidad de Deusto
Biblioteca

stratus auctoritate interposita, quæ inter Magalionenses viros, ac Lupũ Didaci Harum ortæ fuerant, controuersias tolleret. Sed quid in ea causſa effeciſſet, nequaquàm proditur. Rem tamen bene actã opinor: quòd magnũ eſſet hominis in prouidendo conſiliũ, & in agendo induſtria ſingularis. Cuius cùm in publicis negotijs ſatis multa teſtimonia dediſſet: tum verò præclarum illud, nec obſcurum fuit, dum in ipſius Petri Regis regnandi initijs, in quibus tot turbines ſæui exſtiterunt; antiquam illam coëundæ Vnionis conſuetudinem, ad retardandam acrem, & vehementem Regis naturam excitauit, quæ, vt in illius rerum narratione docuimus, tot mala, & pericula miſeræ Reip. moliebatur. Tunc enim ad ea propulſanda, in ampliſsimis illis
1283 Ann. Chr. ∞ CCXXCIII. Cæſarauguſtæ habitis Comitijs, Iuſtitia hoc aſsidente, quod nunc habemus, & generale Priuilegium dicimus, rogatum fuit. In quo repoſita fuiſſe videntur, quaſi lumina quædam, & ornamenta Reip. ad memoriam ſempiternam libertatis. Ea verò quô noſtris grata acciderunt, eô Regi ipſi iniucunda, & acerba. Maior autem Regiæ acerbitatis vis in hunc potiſsimum Iuſtitiam erupit: quòd eo auctore, & impulſore Rex ipſe affirmaret, fuiſſe noſtros ad Vnionem illam conflandam excitatos. Itaq. Magiſtratum eidem nec diu poſt, ſuppoſita quadam ſuſpicionis cauſſa, abrogauit; contraquàm noſtri, fieri licêre, contendebant. Regis tamen voluntati in illis aſperitatibus rerum, & anguſtijs temporum, obſequendum fuit: quia lex nondum lata erat, qua id facere, nefas decernitur. Sed inde penitus in noſtrorum animis cogitatio inſedit, vt Magiſtratum hunc abrogationis difficultate ſeptum eſſe, publica ea de re edita lege, curarent; ne qui huic muneri (in cuius ſumus præſidio, & tutela) præpoſitus ſit, intempeſtiuè ab illius curatione cogatur diſcedere. Verùm de his mihi iam ſatis ſupra dixiſſe videor. Quamobrem miſſa faciamus, quæ iam dicta ſunt, vt reliquorum Iuſtitiarum ætates, & gradus, de quibus modò propoſitus eſt ſermo, perſequamur. De hoc autem Iuſtitia plura haud comperi, quæ animaduertam, præterquam quòd Salanouam, aliquamdiu illius Locumtenentem fuiſſe obſeruaui.

Ioannes

XXVII.
Ioannes Egidij Tarinus.

ARTASSONAE autem ſucceſsit Ioannes Egidij Tarinus, Cæſarauguſtanenſis ciuis, & fortis, & grauis, qui dominabatur Mozotæ. Tarinorũ autẽ nomẽ in ipſa Vrbe magnum, & clarũ fuit: fuêre namq. in ea olim Conſulares duæ, vt ita dicam, familiæ; Tarinorum altera, altera Tarbarũ, nimium diſſentientes inter ſe. Quarũ tam acris, & vehemens aliquãdiu fuit veteribus inimicitijs incenſa cõtentio, vt ſæpenumero turbulentos, ac ſeditioſos populi motus afferrent vniuerſæ Reip. quietæ, & tranquillæ. Memini tamen, ni fallor, me legiſſe, fuiſſe eas nonnumquam, communium conſiliorum ſocietate coniunctas, familiariterq. & licenter in aliorum ciuium fortunas irrupiſſe. Verùm ſi id fortè aliquando fuit; ea omnis ſanè inter ipſas fuit reconciliatæ gratiæ fides infirma. Sæpius namq. in antiquis monumentis, earum diſſenſiones internecione ciuium diiudicatas comperio, non iam vlla reconciliatione concordiæ; alteramq. ſemper alterius æmulam laudum exſtitiſſe. Horum autem ciuilium malorum ſemen, quam ſupra commemoraui, Egidij Tarini mortem, fuiſſe conijcio. Neq. verò ea fuit, vt inimici crediderant, ipſum Tarinorum nomen obrutum: quinimmo elatum magis; quandoquidem plures ex Tarinis poſteà à Regibus fuêre honorificentioribus decretis honeſtati. Sed omnium ampliſsimus Tarinorum familiæ honos, huiuſce Ioannis Egidij Iuſtitiatus fuit. Ad cuius amplitudinem peruenit, gradibus aſcendens Magiſtratuum. Etenim cùm omni prudentiæ genere, ac iuris ciuilis intelligentia præſtaret; Iacobi Regis I. Conſiliarius fuit. Ab eoq. poſteà, Ann. ∞CCLXXIIII. Zalmetina factus eſt vrbis. In quem annum, ſeu non multo ſecus, idem ille grauiſsimus Egidij Tarini caſus incidit. eô inimicorum ſuorum prorupit audacia, vt nulla neq. priuata, neq. publica ipſius quaſi Prætoriæ poteſtatis auctoritas,

Universidad de Deusto
Biblioteca

quam tunc Ioannes iste gerebat, illos posset à tanto edendo scelere auocare. Nec dubito, quin Iustitia hic, ipsius esset interfecti filius. In eo namq. Egidij illud patronymicum nomen id valet. Verùm hoc de meo sensu iudico : nam comperisse me, dicere non possum. Itaq. vt ad rem redeam, cùm illius in gerendis rebus industriam Rex Petrus experiens, vehementer probaret; Magistratui Iustitiæ Aragonũ
1284 eundẽ præfecit, Aprilis, vt proditur, mẽse, Ann. ∞CCXXCIV. Quo in munere se gessit valde bene: ac præcipuè cùm Iudex præfuit am-
1285 plissimis illis sequenti Ann. ∞ CC XXCV. habitis Comitijs; in quibus præclara illa, quorũ in narratione ipsius Petri Regis meminimus, iura nobis constituta fuêre. Neq. verò istius Iustitiæ opera nostris solùm, sed & ipsi Regi exstitit grata, & iucunda. Iam enim ipse Rex exorabilem se præbere cœperat nostrorum querellis: ac si diutius vixisset, multò lenior fuisset, ac mitior. Nec posteà sanè eadẽ ipsa istius Iustitiæ arguta sedulitas, iniucunda accidit Alfonso filio, qui eodem Anno, Regi Petro succesit: quinimmo Alfonsum proditur, Iustitia hoc ad grauissima sæpe vsum fuisse, nihilq. duri, nihilve acerbi fuisse sibi, dum se, effrenatè in nostros irruentem, Iustitia hic temperauit: vel quòd ea magna sit æquitatis vis, vt factum, in quo integra præstetur fides, improbari vetet; vel quòd ea esset, quæ re vera fuit, optima ipsius Alfonsi natura, vt se pateretur à falsa opinione, si in eam fuerat adductus, deduci facillimè. Et istius Ioannis Iustitiatus in ea dictorum Regum, Petri, & Alfonsi, incidit tempora, quorum altera pars calamitatis nimium habuit, altera tranquillitatis parum. Amborum namq. ipsorum Regum in nos, libertatesq. nostras acriores interdum exstiterunt impetus, quàm decêret: ac nisi ij opportunè fuissent compressi, haud mediocris facta fuisset iuris nostri iactura. Cùm autem maiores nostri, illis temporibus, firmiora sibi esse ad eam rem præsidia statuissent, quæ in acerrima illa Vnionis vi, non quæ in Magistratus lenitate latêrent; Vnio autem ipsa non scripto aliquo, sed communi tantùm fortasse vsu, antiquo more, multisq. & notissimis veterum exemplis niteretur: tunc demum maximè hoc patrium fun-
1287 dauit ius, quæ in Cæsaraugustanis Comitijs Ann. ∞ CC XXCVII. ab eodem Alfonso Rege Vnionis Priuilegiorum rogatio lata fuit. Quorum vtrumq. significabat, non nouam, aut infantem, sed antiquam, & veterem fuisse illam Vnionis à nostris conflandæ facultatem, vt à ceruicibus suis vi, & armis depellerent illatam vim; & quam dispersæ non possent, singulorum tandem collectæ vires retarda-

retardarẽt. Sed illud est, quamobrem non fiui istius facti mentionem intermitti, quòd Iustitia hic, Comitijs illis Iudex præfuisset, in quibus Priuilegia huiusmodi rogata fuêre. Nec longiùs constat illius Magistratum productum, quàm in Ann. ∞CCXC. quo ab eo Comitia- 1290
lia quædam iudicia feruntur facta, ad quorumdam Optimatum causas componendas opportuna. Verùm dicto anno, vt mihi quidem persuadeo, decesit. Filium habuit, D. Ioannem Egidij Tarinum: itidemq. ædes, in parochia Sanctæ Crucis locatas, quantum conijcere possum, quo nunc, quæ Castrorum vocãtur, sitæ sunt loco. Integritatis, ac prudentiæ suæ magnum & Regi, & Regno desiderium reliquit.

XXIIX.
Ioannes Zapata Cadreto.

SED illud statim leniuit, qui ei succesit, Ioannes, omni laude, & memoria dignissimus vir; ab antiqua, & generosa profectus Zapatarum gente. Cuius cùm exstiterint plures familiæ, varijs illis, quæ diximus, cognominibus appellatæ; hunc satis constat, ab ea, quæ *de Cadret* cognomen sumpsit, originem duxisse. Siquidem Ioannes Zapata *de* Cadret dictus fuit; opiduloq. ita vocitato, à Cæsaraugusta non longè, vt opinor, potitus. Generis autem sui antiquitatem Vnca stelli ex opido profectam esse, cùm certa res sit: de Insignibus Armorum ita censui, vt ea hoc loco apponenda constituerim, quæ Zapatas inde oriundos gestare consueuisse, tum omnium ipsius opidi incolarum, tum etiam picturæ, quæ ibidem in vetustissimo clypeo Ecclesiæ Sancti Ioannis exstat, testimonio, ac fide comprobaui. At verò in Sanctæ Fidei illustri prope ipsum Cadreti locum cœnobio, quod postea Michaël Petri Zapata, clarus, & præstans vir, circ. Ann. Chr. ∞CCC XLIV. fundauit, & extruxit, eadem illa Valtorresiorum, quæ supra depinximus, Insignia, ê robore dolata, hisce literis in orbem scriptis, inspiciũtur: *Roderici Zapatæ, Fundatoris Filij*. quasi istorum

Universidad de Deusto
Biblioteca

rum *de Cadret*, eadem illa prorsus, quæ Valtorresiorũ, fuisse Insignia videantur. Etenim Iustitiam hunc, ipsius Michaëlis fuisse patrem, proditur: tametsi matris nomẽ non proditur. At is Michaël filium habuit, ipsum Rudericum: an verò ex Domna Sanctia *Garcez de Januas*, an ex Domna Eluira *Ruyz de Lihorri* (hasce enim duas Michaëlem habuisse vxores constat) incertum est mihi. Et Rudericus, qui dicitur, Fundatoris filius, ex Domna Maria Sanctij *de* Huerta filium reliquit, ac posteros, satis superq. magnifici illius ædificij celebritate honestatos. Itaq. cùm omnes hi ẽ Zapatis *de Cadret* fuerint, illæ autem, quæ in robore exstant insculptæ, literæ iam fidem faciant, Rudericum ipsum Valtorresiorum illa Insignia gestasse: probabile fit, vt illud idem videatur de istius Iustitiæ Insignibus censendũ esse. Sed à definitione istius rei me omnino temperabo: nulla enim hactenus monumenta, sigillo istius Iustitiæ obsignata, deprehendi, vt certi quid statuam hac de re. Quapropter alia proferam, explorata quæ habeo, vt exponam: scilicet Iustitiam hunc Alfonsi Regis à consilijs fuisse, tantamq. virtutum omnium præstantiam consequutum, vt nemo se ei neq. honore, neq. gratia anteferret. Ad Angliæ Regem Ann. ∞ CC XXCVI. legatus missus, socium habuit Petrum Martini Artassonam II. cui Petrus Rex Iustitiatum, vt diximus, abrogauit.

1290 Anno autem ∞ CC XC. in Ioannis Egidij Tarini locum suffectus, non eodem solùm, sed maiori etiam pondere apud omnes fuit.

1291 Cùmq. sequenti Ann. ∞ CCXCI. Anglicam iterum legationem obijsset, vt conficeret dotem Reginæ Eleonoris, Angliæ Regis, filiæ, nostri autem Alfonsi Regis sponsæ: inde Reipub. voce reuocatus est, quòd Alfonsus ipse immaturè ê vita, in ipsa iam aduentantis coniugis exspectatione, excesisset. Neq. verò qui ei succesit frater Iacobus, postquàm Regni curationem suscepit, in deliberationibus, quas habebat de Rep. pluris quemquam visus est facere, quàm ipsum hunc Iustitiam. quin illum solitus est, in consilium sibi frequentiùs adhibere. Ipse verò Iacobo Regi multis in rebus magno vsui fuit, & fides eius, & prudentia, quantum studio, & fidelitate consequi potuit, illi non defuit. Cùmq. ex eo Rex in plurimis negotijs bene sperauisset; tũ autem magis existimare cœpit ex ijs iudicijs, quæ de eodẽ fecerat,

292 cognitis Ann. ∞ CC XCII. in conciliandis sibi quorumdam Ricorum hominum animis, qui ab ipso Rege disidio disidebant. Quorum Artaldus Alagonius primarius vir erat, Teresiæ Petri, sororis Regis, maritus: qui non ciuili solùm contentione cum Rege, sed prope etiam

pe etiam armis decertârat. Eum igitur, & omnes alios cum ipso Rege prudenter consociauit. Rursum Ann. ∞ CC XCIV. Magistratus 1294
auctoritate interposita, similes discordias ab eo sedatas comperio, magnamq. in quamplurimis monumentis illius Iustitiatus, nominisq. & cognominis Zapatæ *de Cadret*, factam mentionem. Eo autem anno illum conijcio mortuum fuisse: Magistratu saltem abijsse, compertum est satis; cum eodem ipso anno notatum sit illius, qui ei succesit, Iustitiatus initium. Hi verò eius ætate Iudices Curiæ inueniuntur: Martinus Petri Huesca: Gulielmus Galuanus: & Raimundus Cuyllanus. Quos hîc propterea nominandos duxi: vt quàm diuersa eorum fuerit à Iustitijs Aragonum ratio, perpendatur.

XXIX.

Eximinus Petri Salanoua.

ORDINEM autem sequens necessariò incurro in notam illam, & iucundam Eximini Petri Salanouæ, omni monumentorũ genere memoriam consecratam. Ioannis enim Zapatæ succesor fuit, in eius locum eodem ipso Ann. ∞ CC XCIV. Surita teste suffectus. 1294
Ita autem est ad nostrorum temporum rationem vetus, vt Vitali excepto de prisca nostra iudiciorum disciplina nullius scripta, lectione digna, exstent antiquiora. Neq. verò ea nisi priuata exstant; & manca, & imperfecta pleraq. Neq. scripsit solùm, sed & docuit alios. Fuit enim omnino vir egregius; & Eques cumprimis honestus, ac præstans intelligentia iuris ciuilis; antiquitatisq. nostræ, & in inuentis, & in actis scriptorum veterum peritissimus. Tam vacuas autem suas omnibus aures præbebat, vt eius domus cunctis nostris, tamquam Isocratis quondam vniuersæ Græciæ, quasi ludus quidam patêret, discendiq. officina. Omnes enim vehementer delectabant illius pleni literatæ senectutis sermones, singularis prætereà, & grata in eius vultu seueritas, tum etiam verborum pondera; cùm ex ipsius ore nihil vm-

quam

Universidad de Deusto
Biblioteca

quam non consideratum exiret. Quæ omnia vitæ decorabat integritas. Sui autem nominis splendore, ac muneris, cui præfectus fuit posteà, dignitate, fiebãt magis speciosa, & illustria, quæ dicebat. Cùm verò multa scripsisset accuratè, tum magna dedit dicundi iuris præcepta: quæ si minorem habent apparatum, sunt enim exilia, tamẽ habent ordinem, & quasdam errare in eo non patientes vias. Ab eo autem quòd ille, tum diuturna obseruatione notasset, tum notata ab alijs, quæ diffusa, & disipata erant, coëgisset in genera: Obseruantiæ Salanouæ, dicta sunt. Cuiusmodi satis multa exempla protulimus, dũ locum illum de antiqua Ricorum hominum dignitate tractauimus: itidemq. responsa, ex ijs quæ exstant, nonnulla, Iacobo Regi II. quocum ætate coniunctus fuit, de publico nostro iure scisciranti, data. Cùm enim apud omnes multum, tum apud ipsum Regem plurimum, auctoritate valebat. De eo deniq. ita ad vnum omnes sentiebant, vt lumen esse, atq. ornamentum Reip. prædicarent; & ad Magistratum gerendum magis idoneum reperiri, quàm ipse erat, potuisse neminem: præsertim cùm iam ab adolescentia dedisset documenta maxima, quàm incorruptè, atq. integrè iudicaret, dum Petri Martini Artassonæ II. locum, vt dictum est, tenuit. Itaq. cùm Iustitia Aragonum modò renuntiatus fuit, & exspectationi populi, & ipsius Salanouæ erga Remp. meritis satisfactum fuit æquè. Postquàm autem Magistratum obtinuit; non magis iuris consultus, quàm iustitiæ fuit. Cùmq. in vtraq. re consultissimus esset; ita iustus, & bonus vir erat, vt natura, non disciplina videretur consultus. Per multos annos Magistratum gesit. Cuius omnem vim in publica saiute consumpsit, cõmuniq. tuenda Regis, ac Regni domestica, ac ciuili concordia, quæ tandem istius Magistratus sunt partes. Ceterum quæ effecit ipse ijs
1300 Comitijs, quæ eo præside, Ann. Chr. ∞ CCC. ∞ CCC I.
1301 ∞ CCC VII. & ∞ CCC XI. tum Cæsaraugustæ, tum Alagonis
1307 opido, tum etiam Darocæ, habita fuêre: persequuti iam sumus intra
1311 Iacobi ipsius rerum narrationis cursum. Quapropter missa ea faciemus. Illud tamen notandum videtur, ne quis fortasse legens decipiatur, Iustitiam hunc, quandoq. P. *de* Salanoua tantùm, nominatum pluribus in locis inueniri: vt in Proœmio Fororum eiusdem Regis Iacobi. quasi sat sibi interdum duxisset, proprio Eximini nomine suppresso, solis patronymico, & gentilicio nominibus appellari. Quod qui ignorant: alium esse Iustitiam arbitrantur. Sed eumdem hunc ipsum esse, conuincitur tum ex publicis monumentis, quæ per eadem tempora

tempora conscripta exstant quamplurima, in quibus Eximini illud nomen ab eo expressum fuit; tum graui Suritæ testimonio, qui illius Iustitiatũ ab Ann. Chr. ∞ CCXCIV. in Ann. ∞ CCC XXX. pro-1330
ducit; tum Ioannis etiam Eximini Cerdani auctoritate, qui Eximinum Petri Salanouã testatum reliquit, per quadraginta ferme annos Magistratum gesisse: quamquam oblitus est omnium, qui eum antecesserunt, à Petro siquidem Petri Tarazona. Quem cùm primum Iustitiam Aragonum numerasset, Salanouam hunc, secundum introduxit. Sed quæ me causa impulerit, vt ex ea annorum summa, quam Surita Iustitiæ huic tribuit, quinq. annos in Fastorum editione detraxerim, & quid in vtramq. partem mihi veniat in mentem; statim in sequentis Iustitiæ narratione explicabo, dum priùs de domesticis istius Salanouæ rebus concludam. Magnam enim intra suos quoq. parietes aluit gloriam. Vxorem habuit Domnam Martinam Petri Tarbam, locupletem, atq. optimam feminam. Quam V. Id. Iulij obisse notatum comperio in codice Kalendarum Ecclesiæ *de Pilari*: Annum autem silentio prætermisit, quisquis ille fuit publicæ illius scripturæ magister. Ex ea vxore plures filios, ac filias procreauit. De quorum progenie, præter id, quod Cerdanus refert, nihil habeo, quod dicam: et ille etiam prodit, Salanouæ ædes in Beatæ Mariæ parochia fuisse sitas; atq. eius corpus in eiusdem Virginis templo sepultum, in Sanctæ Fidei, quod nunc Villanouarum gentis est, sacello. Verùm ita hæc omnia confecit, ac consumpsit vetustas, vix iam vt appareant. Iam verò hi Iudices Curiæ in Salanouæ Iustitiatus tempora inciderunt: Raimundus Besalú: Rudericus Egidij Tarinus: Petrus Villarasa: Gulielmus Aulomarius: Sanctius Sanctij Munnozius: & quidam alius *Boshon Eximini*. Neq. verò isti omnes simul, eodem ve tempore, sed quorum alij alijs successerunt. Minimè tamen deinceps eorum seriem persequemur: cùm Iustitiarum, qui post Salanouam fuerunt, apta iam, & continuata series inueniatur: Iudicum autem Curiæ non nisi longis interuallis temporum interrupta, quippe qui nec diu post esse desierunt. Non tam verò nobis propositum fuit, eorum nomina, ac ætates indicare; quàm vt temporibus notatis singulorum, faciliùs comprobetur, Iudicum Curiæ Magistratum, à Magistratu Iustitiæ Aragonum diuersum exstitisse.

Universidad de Deusto
Biblioteca

XXX.
Sanctius Eximini Ayeruius.

POST Salanouam ergò, Magistratum obtinuit Sanctius Eximini, qui gentilicium nomen suum ab Ayerue traxit. Ayeruiorum autem (vt ex ipsius domini Archiepiscopi scriptis colligitur) duæ olim familiæ fuerunt: Regalis altera; altera patricia; quæ à Regali, patronymico eo Eximini nomine, distingui consueuit. Ego verò tertiã adiungerem, Equestrem scilicet: ab eaq. Iustitiam hunc profectum affirmarem. Ac Regalis quidem auctor, & parens fuit, D. Petrus, Infans Aragonum, Iacobi I. & Domnæ Teresiæ Egidij Vidauræ, vt diximus, filius. Is enim cùm Ayeruij opido, ac ditione donaretur à patre; D. Petrus Ayeruius vocitatus, Ayerue illud gentilicium nomen, inde sibi impositum, posteris suis hereditarium reliquit. Sed iampridem omnis eius euanuit posteritas, cum Ayeruiensis illius veteris imperij vestigio. Patriciæ autem Ayeruiorum familiæ quisnam auctor fuerit, ignoro. Non enim me pudet, quod nesciam, fateri me nescire. Belasconem quemdam Eximini Ayeruium in priscis monumentis sæpius nomina tum obseruaui: quem memorant à Petro III. Rege, *Acheblas*, ita vocata villula, donatũ primùm, ad intima posteà Alfonsi Regis filij consilia peruenisse. Acheblas autem villulam, intra eius opidi fines cõstitutã tradũt, quod Galicolim quondã, modò Lunã vocitari retulimus. Nec verò inueni hactenus Ayeruiorũ nominis quemquam antiquiorẽ. Illius ergo Belasconis nonnullis placet Sanctiũ hunc, gentilẽ fuisse. Sed eum, tametsi patriciorũ illa, quæ supra appinximus, Insignia gestarit: à patricijs tamen duxisse genus suum, non ausim affirmare: cùm patriciũ huic muneri præponi lex nostra vetaret. Iccirco tertiam Equestrium Ayeruiorũ familiã libẽter, vt dixi, duabus prioribus adiunxissem: nisi fortè eorũ, vt aliorum pluriũ, aliquando factæ fuerint ab vno Ordine ad alium transitiones. Vt vt autem se res habeat, Iustitiã hũc Equestri loco

loco ortũ esse, certa res est. Neq. verò ad publicũ hoc munus capessendũ ignarus legũ, aut iuris, hæsitans ve in maiorũ institutis accesit: sed tum industria, ac labore instructus, & doctrina; tum à Salanoua optima sui imitatione eruditus, quamdiu tenuit illius viui, ac spirantis locum. Etenim cùm eius Locumtenens esset; mortui posteà locum occupauit. Sed tamen hæc mihi circa temporis notationem occurrunt. In Declaratione enim Priuilegij generalis, cuius supra fecimus mẽtionẽ, et à Iacobo II. facta fuit in Cæsaraugustanis Ann. ∞ CCCXXV. habitis Comitijs, non iam aliquo suppresso nomine, vt in obser. 8. *Item pone*. tit. *De probationibus*, sed expresis verbis, *Sanctius Eximini de Ayeruio, Iudex Curiæ*, subscriptus reperitur. Et quoniam rogatio ea in publicis Comitijs lata fuit, Comitiorum autem Iudicem, dum de Comitijs egimus, Iustitiã Aragonum esse docuerimus, ac Iudicem Curiæ, idest generalis Curiæ in Comitialibus scriptis, cuiusmodi est illud, appellari; quòd generalem Curiam, & quandoq. Curiam simpliciter, latinè loquentes, Comitialem illum Regum, ac Regni conuentũ nuncupemus: sequitur ergò his constitutis, quandoquidem in Comitiali sermone tota ea Declarationis Priuilegij versatur oratio, vt cùm Ayeruium hunc, eo tempore Iudicem Curiæ esse appareat, verborum vi, & interpretatione vrgeamur, vt de generali illa Curia intelligendum sit: minimè verò de eo Magistratu, quem cùm diuersum fuisse à Iustitiæ Aragonum Magistratu indicauimus, Iudicem Curiæ vocari solitum, Regiæq. Curiæ assectatoribus ius dicere consueuisse protulimus. Eum enim, Iudicem Curiæ in Comitialibus decretis appellari nec debere, nec posse, multoq. minus Comitijs interesse, nõ dubito. Si igitur generalis Curiæ: efficitur ergò, vt Ayeruium iam, eo Ann. Chr. ∞ CCC XXV. Iustitiam Aragonum esse concludatur, erraſseq. Suritam, & alios, qui Salanouæ Iustitiatũ longiùs produxerunt. Atq. eo etiam magis, quòd in ea Declaratione nulla fit Salanouæ muneris memoria, nec nominis: cùm fieri debuisset aliqua, si non muneris, id enim video omnino necessarium non fuisse: nominis saltem nec ingrata: quandoquidem is vir erat, quem tanta de re & consuli, & scire æquum erat. Tale enim eius iudicium non poterat non cuiuis summè esse iucundum: quod cùm ita esset, esse omnibus gratum, necesse fuit. Atq. hæc quidẽ sunt, quæ in hãc vidẽtur sentẽtiã duci posse: quæ sequuntur autem, in contrariam partẽ afferri. In primisq. Suritæ testimonium. Is enim prodit Salanouam, Ann. Chr. ∞ CCCXXX. obijsse: post autem aliquanto, eodem Anno ipsius locum Ayer-

Universidad de Deusto
Biblioteca

uium occupasse. Quod tametsi illud per se ipsum solum constare posset, nuperrimè tamen inueni grauissimo alio argumento confirmari. In Tabulario namq. Ecclesiæ *de Pilari* publicas literas perlegi ab ipso Ayeruio Magistratus auctoritate eodem Ann. Chr. ∞ CCC XXX. XI. Kal. Martij inter opidorum *de Calatorau*, & *de Cappanis* (sic enim ea nominat) habitatores rogatas: in quibus, dudum Salanouam suum prædecessorem fuisse, memorauit. His enim verbis se ipsum loquentem inducit. *Dudum Domnus Eximinus Petri de Salanoua, Justitia Aragonum, prædecessor noster, per suam literam mandauit.* Omitto reliqua, quia ad institutum nihil pertinent. Cùm ergò ea vox, dudum, in eiusmodi publicas tabulas relata, de breui tempore dici consueuerit, nec æquè videatur posse ad quinque annorum tempus retorqueri, maximè verò in forensi nostra, ac iudiciali loquendi consuetudine: fit quoq. quod inde sequitur, necessarium, & vt id maximè cum eo Suritæ testimonio conueniat. In quam tandem sententiam ingenuè fateor me esse propensiorem, postquàm publica ea inspexi dictæ Ecclesiæ *de Pilari* monumenta. Suspicor enim accidisse, vt Salanouam, quo tẽpore generalis ea Priuilegij declaratio rogabatur, aliqua vis morbi conficeret, aut grauis alius, infestusve casus; qui à Comitiali illo congressu eumdem auocaret. Cùmq. iure nostro constitutũ sit, vt Iustitiæ Aragonum absentis, Locũtenentes munus exequantur; eo autem tempore Ayeruius, Salanouæ esset Locumtenẽs; Salanoua verò ibidem non adesset: obeam caussam, Ayeruium eo loco Iudicem Curiæ appellari: nõ quòd suam (quasi iam tunc Iustitia esset) sed quòd alienam, (Salanouæ scilicet absentis, cuius operæ vicarium, eo casu, ipsum Locumtenentem supponi lex nostra iubet) grauem illam Iudicis Curiæ personam sustineret. Itaq. sic illũ Declarationis locum interpretor, vt dum se Ayeruius, Iudicem Curiæ, appellauit, generalis illius Curiæ intelligamus: id autem non tam suo, quàm Salanouæ absentis nomine vsurpatum: ideoq. ipsius fuisse mentionem intermissam. Neq. hæc interpretatione mea aut planiùs exprimi possunt, ornatiùsve explicari. Vt igitur modum aliquem, & finem huic disputationi faciamus; in Ayeruio hoc certum ponitur, eum
1330 dicto Ann. Chr. ∞ CCC XXX. Magistratum gessisse, Alfonso IIII. dicti Iacobi II. filio, iam regnante Rege. Et verò vir fuit auctoritate grauis; ac tum publici, tum priuati iuris peritus. Nonnulla obseruauit circa nostrorum iudiciorum morem, quæ Iacobus Hospitalis postmodùm inter eas, quas notauit Obseruantias Salanouæ, collegit, seq.

git, seq. ea fatetur ex varijs cum eodem Ayeruio habitis sermonibus excepisse. Eum namq. ætate consequutus est, & ipse eum audiuit, & scribit de mortuo in ea, quam supra adduximus, octaua, tit. *De probationibus*, Obseruantia. Sic enim ait. *Fuit per consequens absolutus per sententiam domini Sancij Eximini, Iustitiæ Aragonum, me præsente.* Nam quæ veteres legum Obseruatores, memoriæ caussa, in singulos libellos retulerunt: ea fuêre, auorum ætate, à Martino Didaci Auxio Iustitia Aragonum, cum selectis viris, in publicas tabulas, quas Obseruantias appellamus, ex Comitiali decreto, & stabili auctoritate, relata. Auxius autem eadem ipsa verba, quibus conscripta erant, supposuit, ne quæ oportebat fides, in vniuscuiusq. eorum sententia simpliciter referenda, deesset. Itaq. sic accipi debent, quæ in octaua ea Obseruantia continentur, non quasi ab ipso Martino Didaci prolata, vt vulgus imperitorum existimat, sed vt ab Hospitali de hoc Iustitia Ayeruio dicta intelligantur. Eo enim tempore primùm attigit forum Hospitalis. Et tum etiam, paululum verò ætate antecedens, floruit Ioannes Petri Patos, Cæsaraugustanus, vt ipse de se tradit, Iurisperitus, ac Miles. De quorum scriptis ea fuit olim opinio, vt plurimum tribueretur ambobus. Vterq. namq. eorum scriptitauit. Patos quidem quosdam in nostras leges edidit Commentarios Ann. Chr. ∞ CCC XXXV. antiquitatem ipsam redolentes, & qui valde probati priscis illis sæculis fuerunt. Sed an viuo, an mortuo hoc Iustitia, compertum non habeo. Nam eodem Anno Ayeruius interijt. 1335
In Hospitali tamen posteà laus fuit illustrior, quòd diligentiùs, ac meliùs de ipsis legibus scripsisset. Sed de eo alibi dicendi locus erit. Ita autem amborum euanuerunt scripta, vt vix vlla exstent. Neq. quid ab Ayeruio hoc proditur memoria dignum: præter illud, quod in Alfonsi IIII. vita protulimus, in controuersia de finibus Ortæ opidi factum iudicium. Nec dubito, quin si illi vita longior fuisset data, tulissetq. sors; plura alia feciſſet grauiora. De ipsius autem obitu nullam certiorem tẽporis notationem inueni. Cerdanus perhibet ad Sancti Dominici Cæsaraugustanẽse cœnobiũ in sacello beati Thomæ sepultum fuisse: domosq. habuisse in parochia Sãcti Saluatoris locatas, domibus D. Ioãnis Gilbertij cõiunctas, quãtũ cõijcere possum, in exteriori Vrbis ædiũ parte, vbi nũc sita est magnifica, & nobilis eorũ, qui mercaturam exercent, officina. Nepotẽ ex filio habuit Sãctiũ Eximini Ayeruium, qui Saceri obijt Ann. ∞ CCCLXIX. Cuius soror D. Maria Eximini Ayeruia, opidi *de las Pedrosas* dominata fuit, Cerdano viuo;

Universidad de Deusto
Biblioteca

sed longiùs illo, vt ex ipsius scriptis apparet, grandiori ætate proiecta. Etverò Ayeruiorum nomen vsq. ad nostra tempora manauit: ac fortasse etiam genus. Non tam enim puto illud extinctum esse, quàm repressam eius, ipsa vetustate memoriam. Sed nunc ad eum veniamus, qui Ayeruio in Magistratu successit.

XXXI.
Stephanus Egidij Tarinus.

ET is quidem, Tarinus iste fuit; qui & rebus suis gestis floruit, & maiorum etiam nixus opinione: ac si non diu spiritu, minimè enim biennium confecit, virtutis tamen, & doctrinæ laude vixit, nominisq. splendore diutius. Doctum virum fuisse proditur, & in forensi nostro vsu, & exercitatione versatum; nonnullaq. tametsi exaruerunt, de nostris legibus scripsisse: quo in genere studiorum, illa ætas magnam doctorum hominum copiam effudit. Ioannis autem Egidij Tarini gentilis fuit. Cuius recens eo tempore erat, nec iniucunda nostris memoria Iustitiatus. Et istius quidem Stephani, in tam exiguo, & breui sui Magistratus curriculo, hoc habuit ad decus, & gloriam maximè insigne: quod eo Iustitia, atq. vt tunc omnibus persuasum fuit, eo auctore, & impulsore, Quartus idem Alfonsus Rex de Regio iure Magistratui concesit; VT I deinceps Iustitijs Aragonum perpetuò liceret, publicos Curiæ suæ Notarios adhibêre, quibus ad exercenda iudicia assiduè vterentur. quod ad muneris dignitatem amplissimum ornamentum fuit, ad vtilitatem verò non leue. Ex eo enim Iustitijs satis apta viuendi ratio comparata est. Nam ante dictum tempus, solùm ipsis decretum erat annuũ Florenorũ auri, quod ex Regum ærarijs persoluitur, stipendium, & quæ ipsi iura, pro singulis sententijs ferẽdis, à litigatoribus exigebãt. Sed hac de re graue nullius, nisi Cerdani testimoniũ comperi: idq. sine vlla tẽporis designatione (quod in eius scriptis maxi-

maximũ vitiũ est) sed tantũ personarũ. Inde autẽ colligitur, necessariò factũ illud in extrema ipsius Alfonsi tẽpora reijciẽdu esse, atq. vt cõiecturã capio, in Ann. ∞CCCXXXV. quo & superior Iustitia mortẽ obijt, & hic in eius locum suffectus fuit: qui non longiùs suam vitam perduxit, quàm ad sequentem Ann. ∞CCCXXXVI. Tunc enim Iustitiam hunc mortuum fuisse, memoriæ traditur: & ad Sancti Dominici cœnobium nobili in sepulchro constitutum. Vxorem habuit, D. Eluiram Lupi Verguã, patriciæ Verguarum gentis à nobilissima stirpe profectam. Quæ filium, & filiam peperit: filium quidem, Stephanum Egidij Tarinum, quem sine prole decessisse suspicor: filiam verò, certa res est, D. Gombaldo Tramacetio, patricio itidem fuisse posteà nuptam nobilissimo viro. D. Gombaldus autem filium habuit, D. Gombaldum etiam vocitatum: qui vnicam filiam, quam suscepit, D. Petro Castro, patricio quoq. viro, despopondit: eidemq. præter aliam dotem largitus est ædes in parochia Sanctæ Crucis locatas, quæ Ioannis Egidij Tarini, vt exposuimus, quondam, postea verò istius Stephani Iustitiæ fuerunt. Atq. eo pacto illas ferunt in Castrorum gentis potestatem veniisse. Et inde etiam ducuntur ad suspicandum nonnulli, hunc Stephanum, ipsius Ioannis filium esse, aut nepotem. Nec mihi quidem displicet, vel dicam, ea maximè placet coniectura. 1335 1336

XXXII.
Pelegrinus Anzanus.

STEPHANI successor, Pelegrinus iste Anzanus fuit. Siquidem illum eodem ipso Ann. Chr. ∞CCCXXXVI. Iustitiam Aragonum nominatum in publicis monumentis in Tabulario *de Pilari* reconditis obseruaui; expressamq. illius, quòd in iudicio A.D.V. Id. Iul. pro Tribunali sederet, factam mentionem. Itaq. non successit, quemadmodum imperiti nonnulli prodidêre: sed alteri antecessit Pelegrino; cuius continenter ætatem, ac res gestas persequemur. Et idẽ Surita, Pelegrinum hunc Ann. Chr. ∞CCCXXXVII. Iustitiam 1336 1337

Universidad de Deusto
Biblioteca

esse, & à Petro IIII. qui iam Alfonsi patris Regna adeptus fuerat, mẽse Martij ad Romanum Pontificẽ maximis de rebus legatũ fuisse missum, locuples est auctor in Annalibus. Quin & in Kalendarũ codice eiusdẽ Tabularij ita istius Iustitiæ obitus diẽ notatum inueni. *X. Kal. Jun. Obijt dominus Pelegrinus de Anzano Iustitia Aragonum, Anno*
1338 *Domini Milleßimo Trecenteßimo Trigeßimo octauo* : lõgiùs siquidem, quàm ego in Fastis illius Iustitiatũ produxerã. Indidẽ autẽ elicitur, vxore orbatũ, Martina Aysa vocata, decessisse. Sic enim in eodem codice scriptũ est de ea. *V. Non. Mart. obijt Domna Martina de Aysa, vxor domini Pelegrini de Anzano Iustitiæ Aragonũ Ær. ∞ CCCLXXIII.* *Anno scilicet ∞CCCXXXV.* Ceterũ nihil scriptione dignũ proditur ab hoc Iustitia in Magistratu decretũ. Illũ Iurisperitũ, ac Cæsaraugusta nẽsem ciuẽ fuisse constat, atq. ab ingenuis profectũ, quos Infanciones appellamus : vt nuper in publicis ipsius ingenuitatis literis perlegi. In quibus se Anzano opido, antiqua Infancionum stirpe ortum profitetur, ibiq. & genus suum, & maiorum suorum vestigia cõtineri. quasi quæ sibi, ac suis loci, & generis: eadẽ etiã & nominis patria fuisset. Vni cã filiã habuit, D. Mariã Lupi Anzano. Cuius posteà filiã, Ioãnis Lupi Sessesij Iustitiæ Aragonũ filio nuptã fuisse primùm, deinde eo mortuo, Valẽtino cuidã D. Petro Villaragutio, nobili viro, matrimonio cõiunctã, Cerdanus scribit : itidemq. istius Iustitiæ ædes in parochia Sancti Iacobi sitas, ad Berẽgariũ Bardaxinum Iustitiam Aragonum peruenisse. De sepultura autem hæc tradit : illius nempe corpus ad Beatæ Mariæ *de Pilari* Ecclesiam delatum, & in sepulchro conditum fuisse in sacello, quod sua ætate Sanctij Azenarij Gardenij erat. Sed iam hæc omnia interière : nec mirum, cùm rerum hoc natura, nec manens, sed incostans ratio ita ferat.

XXXIII.
Pelegrinus Oblitas.

INFRA superiorem autem Pelegrinum, Pelegrinus alter Iustitia fuit: qui ab Oblitas Nauarræ opido & maiorum genus, & inde etiam

etiam traxit nomen suum. In hoc enim ambo hi Pelegrini, simillimi videntur fuisse. Et hic quoq. legum peritus fuit, & à Cæsaraugustanensi populo ciuitate donatus. Nam ortu Aragonensis erat ; nec aliter potuisset Magistratui præponi: maiores tamen sui, externi, & aduentitij ; ab eo *Oblitas* opido ad Tahustij opidũ traducti fortasse. Atq. hoc non aliunde, quàm ex literis ingenuitatis huiusce, vt suspicor, Pelegrini conijcio. Proximis namq. diebus penes me fuêre publicæ literæ, ab Alfonso IIII. Cæsaraugustæ decretæ VIII. Id. April. Ann. Chr. ∞CCCXXV. In quibus Alfonsus ipse, de quodam Pelegrino Oblitas verba faciens, cùm eum esse Cæsaraugustanensem ciuem memorasset : *Dictus* (inquit) *Pelegrinus coram Eximino Petri de Salanoua Justitia Aragonum, probata priùs sua Infancionia possessione, ad eam saluandam produxit duos Milites Iuratores ; Fortunium de Burgia, & Michaëlem Petri del Castellar, vicinos de Tahust : qui dixerunt eum esse Infancionem : & quòd ostenderent Casale, si necesse erit, vnde sua ingenuitas processit : quod dixerunt esse de Oblitas. Vnde Nos Alfonsus Rex dictũ Pelegrinum, Infancionem esse declaramus*. Ac dum Magistratum adeptus fuit : Militiæ dignitate illustratum ad munus capessendum oportuit accedere : quod difficile factu non fuit, cùm, vt dictum est, Infancionum Ordo Ordini Militari sit proximus. Nec dubito quin hic etiam fuisset, ê Salanouæ ipsius disciplina doctus. Vix enim quisquam, ad Magistratum gerendum idoneus, videbatur illis temporibus, qui non priùs à Salanoua traditam ad iudicia exercenda scientiam percepisset. Cũ verò ad eam rem Pelegrinus iste instructus accessisset multa, & optima & bene dicendi, & rectè faciendi nobili magistra doctrina : probari omnibus vehementer cœpit. Sed Petro IIII. Regi præcipuè : postquàm illius fuit maximam industriam expertus. Itaq. eum muneri statim præfecit, eodem ipso, vt suspicor, quo Anzanus mortuus est, anno : saltem sequenti Ann. Chr. ∞CCCXXXIX. Maij 1339
mense, Pelegrinum hunc, & Oblitas, & Iustitiam Aragonum nominatum, vna cum vxore D. Sanctia Petri *de Larraz*, fuisse censum cõperio certam pecuniæ quantitatem Priori, ac Canonicis Ecclesiæ *de Pilari*, ob sepulturæ locum sibi, ac posteris in beatæ Annæ, Virginis matris, sacello constitutum. Qua de re legisse me atteſtor eam, quæ adhibita tunc fuit à Michaële petri Moriello Notario stipulationis formula, ipsius rei, ac temporum rationi consentanea. Atq. id mirificè cum Cerdani testimonio consentit : qui Iustitiam hunc prodit in dicto Beatæ Annæ sacello humatum fuisse. Illius tamen obitus dies in dicto

Universidad de Deusto
Biblioteca

dicto Kalendarum Codice his verbis notatur. *Prid. Non. Julij obijt dominus Pelegrinus de Oblitas Iustitia Aragonum Aer. Milleßima Tri*
1339 *centeßima Septuageßima septima: Ann. Domini.* ∞*CCCXXXIX.* tã breuis sibi vita post Magistratum adeptum data fuit, vt vix videatur integri anni tempus confeciſſe.

XXXIIII.
Garsias Ferdinandi Castrus.

CETERVM quemadmodũ Ayeruiorum, vt diximus, duæ: sic & Castrorum duæ quoq. familiæ fuerunt. Quarum altera, Regalis habita, & dicta fuit; quia ab eodem ipso Iacobo I. Rege, scilicet à Ferdinando Sanctij, illius filio, cuius in eius vita meminimus, propagata: altera Equestris, cuius quisnam fuerit auctor, non proditur. Proditur autem, quod certum existimo, ab ea Iustitiam hunc, atq. illũ ipsum Petrum Ferdinandi Castrum, Iustitiam itidem, quem supra retulimus, ortos esse: deq. Armorum Insignibus priores à posterioribus in eo, quod singulis tribuimus, animaduertiq. facilè potest, discrepasse: nẽpe vt qui genere differebant, distinguerentur Insignibus. Cùmq. vniuersa ea Castrorum gens, atq. adeò illa ætas, plures tulisset præstantes viros: inter eos omnes Garsias iste Ferdinandi Castrus vnus excellens fuit: homo tum omni laude, ac Equestri ipso ordine, ê quo ortus erat, dignissimus, tum verò etiam Magistratu. Ad cuius amplitudinem eum, post Pelegrini posterioris interitũ, Regis Petri IIII. beneficentia perduxit. Neq. verò ipse fuit tam literis, ac doctrina præstans, vt opinor; quàm naturalem quamdam prudentiam consequutus, assiduo maximarum rerum vsu, & tractatione expolitam: tametsi nõ dubito, quin ad eximiã eius, illustremq. naturam vis aliqua accederet, nec inops ratio, cognitioq. doctrinæ: cùm non vulgaris, aut domestica, sed artibus, & disciplina limata suorum consiliorum maturitas videretur. Atq. huic eius solertiæ oblata tunc fuit diuturna illa, & grauis domesti-

domesticarum seditionum tempestas, ignito eiusdem Regis furore, insatiabiliq. cupiditate nouandarum semper rerum concitata. Cui tametsi ab eo prouisum non fuit, quominus vehementes vndiq. vẽti, ac turbines sæui exstitissent (neq. id enim præcaueri potuit, cũ nõ tam commutabilis esset Regis natura, quæ se pateretur ab ea, quam semel ingressus fuisset, via, vllo flecti negotio, aut detorquẽri) at eius tamen opera, quamdiu vixit, desiderata nõ fuit, in auersis tum ipsius Regis, tum populi conatibus reprimendis, quin, quantum ipse posset, Remp. labentem consilio, fortuna, ac fide sustineret. Sed profectò fuit fatalis illa quædam veteris Vnionis fortuna, vt in idem tempus incide rent, & Regis, & nostrorum hominum mentes, ad eas perturbationes procliues: quamquàm non defuêre sani, & integri viri, qui quietas cogitationes callidioribus consilijs prætulerunt. E quorum numero cùm Garsias hic esset, minus seditiosis hominibus probabatur. Priusquam autem amplissimum hoc munus obiret, eiusdem Petri consiliarius fuit: ab eoq. ad Alfonsum patrem Ann. ∞CCC XXXV. Valentiam missus de priuatis controuersijs, quæ inter eos fuerãt ortæ, transigendis. In Petro namq. inexplebilis illa agendi semper aliquid cupiditas, vna cum ipsa ætate adolescebat. Ita autem tota ea ratio ab hoc Garsia temperata fuit, vt ambo in illam, eo arbitro, ac disceptatore vterentur: & cùm ipse ambobus fidem suam, ac diligentiam præsta ret, vterq. illum numeraret suum. Ipse verò neutrius studio plus, quàm concedebat æquitas, largiebatur. Nihilominus eum proditur aliquãdiu Petro, vt erat suspiciosus in omnes, occultè in suspicionẽ veniſſe, fuisseq. in odio, quòd ageret partes nouercæ Reginæ. Sed postquàm Alfonso patri Rex Petrus succesit, suspicione deposita, eo vti frequentiùs consueuit. Quamprimùmq. illum Ann. ∞CCCXXXVI. ad Pont. Max. grauissimis de rebus legauit. Post in domesticorum suorum numero iussit reponi, quos illa ætas Mesnadarios, vt suo loco diximus, appellabat. Deniq. eidem detulit Iustitiatum, quem repentinus Pelegrini Oblitas interitus orbum reliquerat. Per hos enim omnes honorum gradus elatus fuit ad præclarum, & summum istius Magistratus imperium: idq. eodem ipso Anno, quo Oblitas interijt. Nam, vt memoratus Archiepiscopus Ferdinandus prodit, ex Archetypis Diplomatibus opido Alcagnicienſi rogatis Ann. ∞CCC XXXIX. 1339
quæ se legisse testatur, Garsiam hunc constat, eo tempore Iustitiam fuisse. Tum multa illius mentio fit in ea perturbationum con- 1344
cursatione, quæ incidit in Ann. ∞CCCXLIV. ∞CCCXLV. & 1345
∞CCCXLVI.

Universidad de Deusto
Biblioteca

1346 ∞ CCCXLVI. In quibus cùm iam grauis illa de Coſtantiæ, Regis filiæ, ſucceſsione, populariter agitata contentio, fluctuans verſaretur, quæ noſtros ad arma Vnionis voce capienda miſero compulit Reipub. fato: incredibile eſt, quantum Iuſtitia iſte contulit ſtudij, ac laboris, vt fatum illud (ſi fas eſt dicere) flecteret, ſi poſſet. Nam modò cum ipſo Rege, modò cum noſtris ſeparatim loquebatur: ne turbulentè quid agerent, nec miſeræ patriæ, quæ communis erat omniũ parens, voluntarias perturbationes afferrent, atq. vt regredi prorſus, quàm progredi mallent. Ac Regi quidem naturæ ſuæ acerbitatem obijciebat: quòd tantopere nouis ſemper rebus ſtuderet, vt ſe in eis plerumq. ferri præcipitem, ac cæcum pateretur. In ea verò Coſtantiæ filiæ cauſſa, quæ malorum omnium ſemen, & cauſſa erat, quòd præpoſterè agendum decreuiſſet: cùm nihil eſſet, quamobrem ipſemet ſibi præcidere deberet maſculinæ prolis ſuſcipiendæ ſpem; quandoquidem & valetudine ſatis firmus erat, & natura; nec tantum proceſsiſſet ætate, cùm ad trigeſsimum annum nondum peruenisſet, quin ſatis, ſuperq. roboris, & virium haberet. Atq. tanta in ſeueritate non deerat comitas opportuna, vt liberior is iſtius Iuſtitiæ ſermo petulantia vacaret. Cum noſtris autem non iam hortationibus, aut conſilijs, ſed fraternis precibus conſtanter agebat: ne belli tentarẽt, aut periclitarentur fortunam, cùm paratiſsimum Regem peditatu, & equitatu viderent: eoſq. ê noſtris Optimatibus ad illius ſententiam traductos; qui dudum ſe noſtrarum partium principes numerabant. Eis autem ira Regis partem cõualuiſſe dicebat, vt ad reſiſtendum reliqui omnes eſſent imbecilles. Ne ve Regis fratribus cõmitterent cauſſam Reipub. Ipſi enim non eam ſanare, ſed iniurias ſuas per noſtros perſequi, ac vlciſci ſtudebant. Nullum deniq. officium ab eo prætermiſſum fuit, quantum eniti potuit, quin Regem, & noſtros ad concordiam, & pacem incitaret. Neq. verò omnes fuêre, quos in eam rem impetus fecit, inanes: quin eô cauſſam aliquando adduxit, vt libenter Rex ad nonnullas pacis condiciones deſcenderet, ſatis quidem, multorum iudicio, temporibus, ac rebus conſentaneas, & quæ magis optandæ, quàm ſperandæ de acri Regis natura videbantur. Ac ne qua ſubeſſe poſſet fraudis ſuſpicio, ſed vt ipſe Rex integritatis ſuæ publicum noſtris teſtimonium daret; Tarracone, vbi aderat, Ann. Chr.

1347 ∞ CCCXLVII. in iſtius Iuſtitiæ verba iurauit, ſe Cæſarauguſtam Vrbem quamprimùm ad Comitia habenda venturum: in quibus, noua rum legum rogatione, omnis cõſuetudinum deprauatio tolli poterat, noſtriq.

noſtriq. ab ijs arcẽri, de quibus tãtopere cõquerebãtur, iniurijs. Nec antea ê noſtris Regibus vllum cõperio in Iuſtitiæ Aragonũ verba iuraſſe. Inde fortaſſe, qui nobis manſit, inductus fuit mos, publica nunc lege conſtitutus: vt de Regibus, priuſquàm poſsint gubernacula Regni tractare, Iuſtitia Aragonum fidem recipiat ſollemni religione conſtrictã. Quamquàm autẽ ea Comitia celebrari cœpta fuêre in magna proſperi futuri euentus ſpe: nec diu tamen poſt fieri deſierunt; eaq. omnis bona ſpes cum maiori rerũ deſperatione cõflixit. Noſtri enim in Iacobi, Regis fratris, iniuria ſe ſe deſpectos eſſe, patriæq. libertatem contemptam, & abiectam prædicãtes, belligerandum ſibi cũ ipſo Rege, & armis decertandũ decreuêre. Aderant quippe Regis fratres, qui ardentes ſuas faces quorumdã noſtrorum hominũ furijs miniſtrabãt. Itaq. tumultuoſa illa Vnionis voce excitata, repẽte fuit per omnes vrbis vicos, & plateas armorũ ſtrepitus ingens exauditus: & quod ſummum fuit, noſtri lætitia exultãtes, cœperunt palam gaudio triumphare, quaſi iã explorata ſibi, & domi condita victoria eſſet. At verò Garſias hic videns, quanta excitaretur tempeſtas, & quanta impendêret Reipub. labenti procella: Februarij menſe, Ann. Chr. ∞ CCC XLIIX. (qui 1348
ob rerũ magnitudinem, quæ in eum inciderunt, maximè memorabilis eſt) maiori, quàm vmquã antea virium cõtentione, noſtros denuo ad pacem hortabatur. Non quòd ipſis ſuaderet, vt ita quiſq. vitam, corpus, fortunas, rem deniq. familiarem ſeruaret, vt pro eis libertatem; ſed vt pro libertate illa omnia, tamquàm pignora iniuriæ, proijceret. Dicebat autẽ, tunc in conſilium non tam fortitudinem, quàm multo magis prudentiã adhibendã eſſe: quæ licet viderentur ſeiungi non poſſe; ſeiungenda tamen; quandoquidem ea ipſis erat formidoloſiſsimi temporis tempeſtas oblata, quæ magis prudentiam, quàm fortitudinem poſtulabat. Quod ſi fortitudo dimicare iubebat; prudẽtia, vt cautioribus vterentur conſilijs: neq. fortitudinẽ, quæ ſine prudentia ſit, fortitudinem eſſe appellandã; cùm & eadẽ ipſa fortitudo, tametſi laboris, ac periculi ſit, prudens tamen interdũ cũ aliqua vtilitatis, & cõmodi ratione contemptio. Vt enim Medicorum ſcientia nõ ipſius artis, ſed bonæ valetudinis cauſſa laudatur; ob ipſamq. vtilitatẽ ea gubernatoris probatur ars, quæ rationem habet nauigandi bene: ſic fortitudinem eam cenſendã eſſe, quæ ſit tamquã artifex conquirendæ, & comparãdæ trãquillitatis, & otij. Neminẽ autẽ tam amentẽ, vecordem, aut inſanũ futurũ, qui ſi nauim, in qua vehatur, cõtrarijs ventis agitatã inſpiciat, neq. eũ petere poſſe, quẽ antea probârat, portũ ſecurũ, ſed aliũ minus fortaſſe tutũ,

Universidad de Deusto
Biblioteca

& tranquillum: non tempestati potius parendum, quàm cum eadem tempestate sine vlla spe salutis pugnandum arbitretur. Propterea omnia tunc consilia, tamquàm aliquod nauigium ex Reipub. tempestate moderari oportere: cumulatèq. nostros fidei satisfacturos esse, ac officio, si eam sequerentur rationem consiliorum, quam Reip. status, inclinatio temporum, ac ipsa demum necessitas flagitaret: ne qui seruatores Reipub. nominabantur, ijdem illius perditores viderentur fuisse. Deniq. affirmabat, caussam in tempus conferendam esse, opportunioremq. agendi maturitatem exspectandam, quòd victoriæ acerrimos plures aduersarios haberent, interitus autem vix vllos vltores. Sed in tam angustum adducta res erat, vt cùm plures præniteret cœpisse; verùm iam desistere nequaquam liceret. Imprudens tandem quorumdam consilium omnes nostros ad Epilensem illam depulit calamitatem, qua Vnionis vires ab excitata fortuna ad extremã, & funditus auersam desciuerunt. Verùm iccirco hæc omnia hoc loco breuiter à me, strictimq. dicuntur, quia supra satis fusè, & copiosè pro suscepto munere, vt mihi quidem videtur, percursa sunt: simul & illud etiam expositum, quid caussæ fuerit, cur in tam horribili ea procella, ac tempestate minimum nullum memoretur istius Iustitiæ factum intercessisse, nec dictum, Magistratus auctoritate interposita, quo is tantus motus, & agitatio fluctuum sedaretur: nempe quia ad retinendam libertatem, quamdiu Vnionis viguit potestas, & vis, firmiora censebantur esse, quæ ab ipsa Vnione, quàm quæ à Magistratu petebãtur præsidia: quinimmo cùm ea excitabantur, quasi obscuratis ceteris, sola apparebant. Post Vnionem autem deletam, ab hoc scilicet tempore, in quo fatalis, vt ita dicam, illius casus instabat; ea omnia in Magistratus arcem confugerunt: atq. eô hucvsq. Magistratus ipse multa coaceruans, tum ab ipsa Vnione, tum à Ricorum hominum dignitate petita, vna sola sui ipsius complexione deuincit. Attamen Iustitia hic in ipsius ruinæ timore decessit. Summa namq. felicitate vsus, ante commissum Vnionis prœlium interijt; fortasse angoribus, ac molestijs confectus: tum siquidem cùm lugere faciliùs Remp. potuisset, si viueret, quàm iuuare. Nec sanè dubito, quin si diutius vixisset, hunc maximum præter ceteros omnes sustinuisset dolorem, nostros ipsis armis, quibus semper didicerãt vti glorioſè, tunc quemadmodum salutariter vterentur, non reperisse. Eius autem obitus diem non possum, nec quidquam certum, præter id, quod initio dixi, de ipsius gentilitate notare

notare: quamquàm nec id quidem valde dubium est, eum ante Kalendas Iulij eiusdem Ann. Chr. ∞ CCC XLIIX. obijsse. Etenim in publico ingenuitatis Priuilegio, Turoli ab eodem Rege cuidam Petro Lastanosæ, VI. Non. Iul. dicti Anni rogato, istius Iustitiæ, tamquàm paulo ante mortui, mentio fit. Atq. eumdem etiam proditur cum D. Athone *de Foces*, patricio, nobilissimo viro, fuisse cognatione coniunctum. Qua autem cognatione, non proditur: neq. vlla adhuc inueni, quæ de priuatis ipsius rebus monumenta loquantur. Nam, quod mirari satis non queo, Cerdanus illum silentio prætermisit, cùm paululùm sibi antecessisset ætate, & paucos habuerimus nomine, ac memoria digniores. Sed pergamus ad reliquos: ad quos, sublata Vnione, Magistratus delatus fuit, maioribus sensim præsidijs ornatus, tum ad forensem vsum, tum ad decus, & firmamentum potestatis. 1348

XXXV.
Galacianus Tarba.

GALACIANVS igitur Tarba Garsiæ Ferdinandi Castro successit: vtrum verò ante, an post Vnionis prœlium; compertum non habeo. Ego quidem posteà conijcio. Atqui initio eum constat ipsius Vnionis partes egisse: fuisseq. Ann. Chr. ∞ CCC XLVII. vnum ex illius præfectis, quos Conseruatores appellabant, publico iudicio delectum; quòd illius industria, firmissima tunc spes, atq. Vnionis subsidium, putaretur. Sed ab ea statim desciuit, tum Regis pollicitationibus reuocatus, tum cuiusdam Dominici Tarbæ suasione, & impulsu, qui magnum eo tempore Procancellarij Regis munus sustinebat, eratq. nostri huiusce Galaciani, si non, vt suspicor, frater, propinqua saltem cognatione coniunctus. Ferunt etiam, cùm acres eo tempore versarentur in vrbe inter Bernardinos, & Tarbas, ceteroquin conciues, & amicos, contentiones: Galacianum hunc, quô faciliùs posset Bernardinos ipsos

Universidad de Deusto
Biblioteca

persequi, & vlcisci, eô libentius ad Regis voluntatem incubuisse. Nisi fortasse sibi, quod nonnullis bonis viris interdum videretur, Vnionem eam iam tunc pestem esse, ac strumam libertatis. Quoquo modo verò se res habuerit, quos priùs fouerat amicos, posteà virtutis suæ sitientes deseruit, eamq. Vnionis caussam, quæ publica tunc esse censebatur, derelinquens, Regis Petri sequutus est imperium. Quod cùm similiter alij fecissent, & inter eos ex nostris Optimatibus plures; Rex, ferox magis ad conculcandam libertatem redditus, rem ipsam properauit in vltimum discrimen adducere. Exercitu namq. suo magis firmo, se facillimè nostros perrumpere posse confidebat. Nostri etiam nequaquam diffidentes copijs suis, non recusarunt in certamen illud, quod ferro decernendum proponebatur, deuenire: eôq. celeriùs, quod Iustitia Aragonum mortuo, nemo de ipsis vnus ad hæc interdum temperanda adesset. vsq. eô infelix patria nostra tunc fuit, vt vitare non posset, quin ab amicis inops, atq. à Magistratu nuda, magnam, quæ impendebat, tempestatem subiret: neq. solùm inscia ad ipsius Vnionis funus duceretur, sed fatalem ipsum casum præpropera festinatione præriperet. Nostri enim
1348 XII. Kal. August. eiusdem Ann. Chr. ∞ CCC XLIIX. collatis signis, vrbe egressi sunt, & victoriæ auidi, & celeritatis quoq. vehementer. Eis autem ex Epilensi opido obuiam prodiêre, qui Regis Petri imperium sequebantur. Cùm vtrinq. ergò acies conuenissent, ad committendam pugnam expeditæ, quamquàm ea aliquamdiu fuit summa contentione pugnata; exitum tandem horribilis victoria terminauit: nostriq. victi, & profligati in victoris Regis manus deuenerunt, metu debilitati seruili. Sed id meliores exitus habuit, quàm putarânt: posteaq. prosperæ res deinceps multæ nostros consequutæ sunt, atq. vt mihi quidem videntur, secundiores. Rex namq. suam ipsam illam vehementem, & acrem à se abijciens personam, nouam aliam sumpsisse visus est, lenitatisq. & misericordiæ partes libenter egisse: tametsi iracundiam suam exercuit in nonnullos. Ipsam verò à se tantopere percussam Rempublicam altiùs extulit manibus suis, atq. ita patriam libertatem stabiliuit, vt ad eam retinendam nequaquam infirmiora fuisse illa præsidia censeantur, quæ huiusmodi infelicitate illata, quàm quæ maiorum nostrorum virtute parta fuê-
1348 re. Etenim eodem ipso Ann. Christ. ∞ CCC XLIIX. præclaris illis, quorum meminimus, Cæsaraugustæ habitis Comitijs, Iustitia hoc assidente (quem tunc muneri præpositum fuisse

conijcio

conijcio, neque enim vllam antea illius mentionem factam inueni) quamleniss imè tulit idem Rex, vt in Iustitiæ Aragonum Magistratum congererentur & potestatis, & dignitatis ornamenta permulta, modò funditus deleretur inueterata illa acerrimæ conflandæ Vnionis consuetudo: ad cuius labefactandum statum, omnem suam exacuebat aciem ingenij, ac suum deniq. vt explicuimus, mucronem distrinxit. ac si ad illius exitium necesse tũc fuisset, simul & Martis vim, & iram victoriæ, & ciuilium legum iudicium conspirare; vt nouis blandimentis libertas consopita, procul à præcipitibus populi disiuncta furoribus, in Magistratus gremio sedens, tamquàm in sinu pacis posita, iam somnum capere posset iucundiorem. Itaq. nostris in sententiam Regis adductis, Vnio ipsa tunc sublata fuit, neq. ex moribus, ac disciplina solùm, sed ex literis, grauissimæ legis rogatione, deleta. Sed hanc iuris iacturam continuata, & iuncta nouorum iurium compensatio leniuit. Tunc enim Iustitiæ Aragonum integra data fuit in Regios quoscumq. Magistratus, si à nostri iuris regula discederent, grauiter animaduertendi potestas. Tum, vt summum de ipso iure sciscitantibus respondẽdi munus sustineat, quasi totius publici fœderis maximè interpretationi præpositus: vt in For. sub tit. *Quod in Dubijs non cras is.* Tum etiam ijsdem Comitijs multæ, & maximæ leges fuerunt, ad vim Regiæ potestatis temperãdam constitutæ. Id autẽ ex earum præclaris, ac ciuilis, & debiti officij plenissimis inscriptionibus perspici potest: quarum iccirco nonnullas hunc in locum conducendas statui, nequaquam immutatas, sed vt sunt. Sunt autem huiusmodi. *De Iuramento præstando per Officiales de seruando Foros, Priuilegia, libertates, vsus, & consuetudines Regni Aragonum.* Ea enim lex iubet, Regiorum ministrorum debitam Reip. fidem sollemni religione constringi: neq. conscientiæ solam (id enim iam antiquo iure constitutum erat) sed sceleris quoq. pœnam parem in ijs, qui iniuriam fecerint, remanêre. quod noua tunc ea lege staturum fuit. Nec non alia sic inscripta sancitum: *Quòd Priuilegium generale, & Declaratio ipsius sint Fori, & pro Foris habeantur, & obseruentur.* quippe cùm satius esse videretur nostris, rogationẽ eam, publicæ legis; quàm Priuilegij simi lẽ promulgari. Porro grata alia populo tunc lata fuit lex, vitiosæ cuiusdã, & corruptæ consuetudinis emendatrix, his verbis inscripta. *Vt Iudices Aragonũ iudicẽt, & audiãt causas, & relationes faciãt, & nõ alij.* Vi sum est enim, alienigenas his muneribus excluso s esse oportere, eaq. domesticis patêre æquius esse. Atqui ego in hũc sensum allicior, vt lex

Universidad de Deusto
Biblioteca

ista Iudices, & Auditores Curiæ, de quorum potestate diximus, alienigenas esse, interdicat. A ceteris namq. Magistratibus iam alia lex vetus, egregia, & præclara alienigenas ipsos omnino prohibebat, sub tit. *Quòd Officiales Aragonum sint de Aragonia.* Cùm verò inferiores hi Iudicum, & Auditorum Curiæ Magistratus alienigenis ipsis interdum mandarentur: ne id ampliùs fieri liceret, sanxit illa lex. Alterius etiam, quæ eisdem Comitijs lata fuit, inscriptio sic habetur. *Quòd Dominus Rex teneatur duos Milites, & duos Jurisperitos secum ducere, cum quibus negotia Aragonum expediantur.* Nostri enim sciebant, quanti Reipub. intersit, in libertate educatos ad populorum liberorum gubernacula tractanda adhiberi. Ad extremum, ne plura conflecter (non enim dilatabo sermonem, qui posset esse longissimus) suprema illa, & grauissima omnium lata tunc lex, & promulgata fuit, quæ ceteras omnes huiusmodi inscriptione complectitur. *De ijs, quæ dominus Rex, & alij successores ipsius, Gubernator Aragonum, & eius vicem gerentes, Justitia Aragonum, & alij Judices, & Officiales facere, & seruare tenentur, vt Fori Aragonum conseruentur.* Ea enim suprema lex est, vniuersi iuris, & iniuriæ regula: ea norma: ea ceterarum legum præscriptio, & summa; tam stabilis decreta, ac perpetua: vt amissis alijs remaneat; intermissis non conquiescat; in foro niteat; atq. integra, & princeps semper ad iubendum sit, & ad illud idem apta reseruetur: qua tandem, seueriſsimo edicto, sancitur, vt & Regis, & ceterorum Iudicum officia, & quarumuis iudicia caussarum, sola earumdem legũ circumscriptione metiantur. Nam quid erat aliud, quod oporteret, vt inter Regem, ac Regnum fœdere, ac fide sanciretur? Ex his deniq. angustijs ista omnia euaserunt, amplissima, noua, ac fixa decreta, quæ in patriæ libertatem tanta stabilitatis suæ præsidia contulerunt, vt numquam statuamus fortunatiorem nostris fortunã, quàm in Epilensi illa calamitate fuisse. Atq. apertè acerbus ille casus nos docuit id, quod animis nostris fixũ esse debet: ¶ Nempe libertatẽ in moderatione positam esse, ac prudentia; non in pertinacia, præcipiti consilio, nec furore: quin eam tantopere à bellico tumultu, atq. à populi iudicijs abhorrere, vt quæ à maioribus bello parta fuerat, minimè bello fuisse retentam videamus, sed libentiùs in ciuilium legum præsidijs conquieuisse: quòd non tam facile sit, bellicos hos tumultus, cùm iam sunt excitati, temperare, quàm vt ne excitari possint, consilio præcauêri. Itaq. sic statuto, nihil vmquam maiores nostros prudentiùs sensisse, quàm dũ Vnionis illius vim, ac potestatem ad forensem Iustitiæ Aragonum Magistratũ transtulerunt. Ea enim domi posita, assiduè bellicos hosce tumultus afferebat. Nec dubito, quin aliquis dum hæc legat, alienum me animum habere à causſa libertatis existimet. Cui responsum hoc solum perquambreue dabo; mihi illam veram esse libertatem videri, quæ in ea, quæ est inter nimium, & parum, mediocritate consistat: illam verò, quæ ab ea mediocritate distet, seruitutem. Quod si quid sit, quod contra leges fiat; perinde accipi vellem, atq. sit: minimè verò, vt pleriq. faciunt, quod acu sit forte punctum, pro ictu gladiatoris reputari. Omnia autem quæcũq. priùs tentanda esse, quàm vi, aut armis cum Rege decertemus. Sed nescio, quo pacto in hunc, qui mihi propositus non erat, sermonem delapsus sum. Neq. verò est prorsus à meis institutis alienus. Nam eô etiam spectat, vt hanc tantam morum, & disciplinæ nostræ mutationem, huiusmodi Comitijs factam, istius Iustitiæ operæ, ac industriæ magna saltem ex parte tribuamus: quandoquidem eam tunc personã sustinuit, Magistratus siquidem Iustitiæ Aragonum, quæ ipsorum Comitiorum futura erat, ac certè fuit, vt ita dicam, temperatio, & mens. Prætereà is vir fuit, qui magnum in Repub. vsum habebat: in magnorumq. negotiorum tractatione versabatur iampridem. Iacobus namq. II. & Alfonsus IIII. eum sibi frequenter consueuerant adhibere in consilium. Petrus autem IIII. omni ope, & opera enisus fuit, vt illum in suam sententiã adduceret, quòd auctoritatem eius quàmmagni æstimaret. Posteà verò eũdẽ Magistratui præposuit, tũc cùm exulceratæ magis, & exagitatæ res erant. Quod quamquã nostris magnã attulit suspicionẽ, non bene se erga patriam habiturum, futurumq. ad ipsius Regis obsequium propensiorem: illico tamen non solùm nostris fauere visus est, sed vehementer quoq. de patria libertate sollicitus. Fortasse Regem eodem illo obsequio mitigauit. Eo demum sedente in puppi, Respub. fuit ex alto in tranquillum portum inuecta. quod argumenti satis esse potest, vt hominis solertiam ex ijsdem ipsis euentis ponderemus. Itaq. ambo hi Iustitiæ, qui in hæc tam dura, & difficilia tempora inciderunt, ad eamdem laudem videntur mihi, via tamen dissimili, peruenisse. Nam cùm prior Regi, posterior Regno suspectus fuisset; vterq. patriæ præstitit, quod debuit, officioq. ac fidei fecit cumulatè satis. Ceterùm iste vix vllam potuit Reipub. saluæ partem gustare, quippe qui sequenti Ann. Chr. ∞ CCCXLIX. 1349 vt quædam monumenta testantur, mortuus fuit. Dies autem non proditur. Cerdanus perhibet, in Ecclesia Sancti Nicolai sepultum fuisse:

Universidad de Deusto
Biblioteca

suasq. ædes in eadem parochia habuisse locatas. Forsitan eæ sunt, quas nunc pene complanatas videmus in platea. Vxorem habuit, D. Ysabellam Alòs: filiumq. ex ea susceptum, Raimundum Tarbam. Cuius tres filias primarijs viris, Lanuzæ, Cerdano, & Franciæ, nuptas fuisse, idé ipse auctor est Cerdanus. Illius autem genus, manifesta res est, à Senatoribus vrbis profectum fuisse. Eam verò, quæ Franciæ nupta fuit, filiam, Claram Tarbam fuisse vocatam; ipsum verò Franciam, Raimūdum appellatum, ac ciuilis iuris fuisse peritum, ê veteribus monumentis colligitur.

XXXVI.

Ioannes Lupi Sessesius.

CVMQ. Sessesiorum gens patricia olim fuerit: Iustitiam hunc Equestris Ordinis fuisse, vel inde colligi potest apertè, quòd aliter Magistratum obtinere nequiret. Neq. verò ob eam rem illius genus aliunde ductum, quàm à Sessesijs patricijs arbitrabor. Similes namq. transitiones in nonnullis familijs factas obseruaui: & cùm eædem essent, à superiori ad inferiorem Ordinem omnino descendisse; alias interdum altiorem dignitatis gradum assequutas. Itaq. Ioannes hic, qui Galaciani Tarbæ locum occupauit, meo quidem iudicio, illius Petri Sessesij gentilis fuit, quem Alfonso II. Rege floruisse diximus, grauiterq. & præclarè eumdem ipsum gessisse Magistratum. Medianæ tamen opidum, quo ille tunc potitus fuit, minimè ad Ioannem hunc comperio peruenisse: quin aliquamdiu egestatem suam domestico D. Lupi Lunæ, primarij nobilissimi viri, qui per hæc tempora, Lunensis Comes, vocitari cœpit, subsidio sustentasse. Ea namq. vicissitudo in omni ferè cursu conseruata est, vt mundus ipse, maxima sua constanti conuersione, circum se omnia contorqueat, ac vertat. Ac initio quidem Iustitia iste in populari illa opinione fuit: & tā studioſé Vnionis partes agebat, vt à nostris constitueretur illius, publico delectu, Conseruator. Posteà eum ad Regis voluntatem traduxit

xit, D. Lupus ipse Luna, ipsius Vnionis deferendæ princeps: qui Petro Regi ad reportandam illam victoriam maximo quidem adiumento fuit; sed ad eandem ipsam temperandam, quantum conijcere possum, non minori. Non enim adduci possum, vt credam, ab ijs, qui tunc ex nostris ab ea Vnionis voce recesserunt, ita Reipub. caussam desertā fuisse, vt furori Regio omnia concederent. Immo eos existimo, interea dum aliquid iracundiæ Regis permisserunt, accuratiùs de patriæ salute, ac de illius ornamentis, & commodis cogitasse: & re fortasse quemquam à Republica, animo autem non ita defeciſse. Quod si de alicuius fide, de nullius profectò magis, quàm de istius Iustitiæ licet suspicari. Semper enim patriæ studere visus est. Postquàm autem accessit ad Rempublicam, perquambene multa & belli, & pacis adiumenta administrauit. In primisq. Magistratum adeptus, cùm Iudex præesset Comitijs Cæsaraugustæ habitis eodem Ann. ∞CCCXLIX. me- 1349
dio mensis Martij; (nam sic est apud Tabulas) multam operam, atq. vtilem Reipub. præstitit in præclaris legibus, quæ tunc fuerunt editæ, statuendis, & vt ê patrio in Latinum conuerterentur sermonem. Cui rei, vt mihi persuadeo, Iacobi illius Hospitalis, cuius meminimus, manus etiam accesit. Nam istius Iustitiæ Locumtenens fuit: iam diuq. in multis, & grauissimis caussis, atq. in principibus patronis versabatur. Sessesium autem non tam iura nostra calluisse comperio, quàm bellicæ rei gerendæ disciplinam. Quantum autem auctoritate valeret apud Regem, apertè eius rei exitus indicauit, quam haud leuiter tentauit idem Rex, Perpiniani opido cùm adesset An. Chr. ∞CCCLI. 1351
Et nisi illum Iustitia hic, graui verborum suorum pondere, à præcipiti consilio reuocasset; patria, quæ credebatur ê tantis fluctibus emersisse, denuo fuisset demersa in eosdem, ac duriore forsitan fortuna conflictata. Etenim ignea illa Regis natura nunquam agitatione vacua esse poterat, neq, sui otij, aut quietis conciliatrix erat, sed ipsamet sibi suarum semper molestiarum lena. Cùm igitur Rex ipse infantulum filium Ioannem, ex Regina Eleonora, Sicilien sis Regis filia, procreatum, futurum sibi successorem ab omnibus Regnis acclamādum, decreuisset, & ad eam rem nostros per publicas literas iussisset accersiri, vt illhuc ad constitutam diem omnes venirent, solito fœdere, puero Regni deuincturi fidem: hunc Regis conatum Iustitia hic refutauit, liberè, & audacter edicens, euocari ex eo opido nostros non licêre, neq. extra patriam constitui ipsis vadimonium posse: sed in Cæsaraugustam vrbem conuocandos, & ibidem Comitijs institutis illam

Universidad de Deusto
Biblioteca

tis illam ferri rogationem ius esse: quòd nostra vrbs hanc prærogatiuam haberet, vt in Templo maximo illius, priusquam alibi, Regibus regnare incipientibus, eorumq. filijs Primogenitis, cùm futuri successores designantur, publica ipsa fides sollemni religione obligetur. Quinimmo nostros in ea re ita ceterorum Regnorum faciem præseferre, vt non iam ibi pro se ipsis solis viderentur adesse, sed illustrem, & claram totius Regiæ ditionis vocem, singulorum voluntatis indicem, personare. Neq. enim, vt Iustitia ipse memoria repetebat, ab alijs Regnis, sed à nostro tantùm, Reges constituebantur antiqui. Sic deniq. sententiam suam Regi probauit, vt quamquàm ea de re literæ scriptæ erant, & obsignatæ; Rex illas præciperet statim conscindi, nullamq. fieri iuris nostri iacturam. Atq. ita hæc, quæ tunc commota fuerant, in pace, & otio quàmcitò resedêrunt. Enimverò postmodùm quietus ille Reipub. status pertur batus est totus. Etenim cùm iampridem esset inter nostrum Regem, atq. alterum Petrum Castellæ Regem, Crudelem vocitatum, inustum animis, atq. insitum odium: Castellanus improuisó fines nostros inuasit; cuncta disipans, & disturbans. Cùmq. Cæsaraugustanæ vrbi minitaretur ferrum, ac flammam; illius custodiæ Iustitia hic præfectus
1357 fuit, & à nostro Rege Ann. Chr. ∞CCCLVII. vnus ex cunctis ad magnum illud discrimen delectus imperator. Ipse verò cumulatè susceptum munus exequutus fuit. Vrbem enim firmissimis præsidijs muniuit: illius muros refecit: ballistas lapidum, & reliqua tormenta, quibus illa ætas vti consueuit, opportunioribus in locis collocauit: ex priuatis ciuium ædibus, siquid telorum esset, iussit efferri, & inermibus viris dispertiri: delectam iuuentutem contra inimici impetum armatam coëgit: aciem instruxit: portarum custodes designauit, viarumq. insidiatores, qui locis omnibus dispositi essent, vt quô inimicus pergeret, obseruarent: minoribus Magistratibus, vt noctu vigilias agerent, præcepit: atverò suam ipsius operam ad quoscumq. rerum euentus præstantem, & præcipuam reseruauit: cautè deniq. cuncta composuit, quippe quia intelligebat ipsius vrbis summè defendendæ curam apud se solum totam excubare. Castellæ autem Rex postquàm vrbem copijs refertam esse, & contra se munitam intellexit; extra Calataiubiensem tractum, quem totum vexârat, pedem non intulit. Sed per Turolium Valentiam petens, decursionibus per equites suos ea loca, quæ incurrit, vastauit: nonnulla cepit: ac maiora damna Regis nostri fortunis importasset; nisi ab eo in tantas angustias fuisset compulsus, vt

sus, vt inopia simul conficeretur, ac ferro; atq. armis deniq. pulsus, & fugatus, confestim in patriam suam inglorius reuertisset. Hoc itaq. bellum, commotum ab vno, & corfirmatum ab altero, Remp. nostrã aliquamdiu turbauit. Vt inimici autem Regis aduentus nostros afflixerat; sic illius discessus omnes sollicitudines leuauit, & angores. Iamq. depositis armis huic Iustitiæ integrũ fuisset eius vrbis, quam conseruârat, conspectu, tranquillo animo, & quieto frui, si non sibi perbreue post eam rem viuendi fuisset curriculum datum à natura. Anno enim ∞CCCLX. mortuus fuit; atq. vt Cerdanus perhibet, in Alba 1360
latensi opido sepultus. Ex eo namq. generis illius antiquitas profecta censebatur. Filium habuit, qui Pelegrini Anzani neptem, vxorem duxit. Sed nec illius, neq. matris nomen proditur. Atq. ego quidem illius filium fuisse conijcio, Garsiam Lupi Sessesium, præstantem virum, quem Olieti opidi dominatum comperio: & cui nobilissima femina, D. Catharina Martini Viota, Sanctij Martini Viotæ, Gubernatoris Aragonum, vnica filia, & heres, nupta fuit. Verùm de his rebus difficile est plus intelligere, quàm quantum ex ipsis monumentis suspicari licet. Neq. verò in eis semper expressa personarum, & temporum designatio inuenitur. Ideò inuiti cogimur nonnumquam maximas res silentio præterire.

XXXVII.
Blascus Ferdinandi Heredia.

ATQVI eadem ipsa necessitas nos premit, vt istius Iustitiæ narrationem in similes prorsus angustias compellamus; cùm neq. ex Cerdani scriptis, neq. aliunde adhuc claram, quam voluissemus, rerum ab eo gestarum, ac domesticarum præsertim, eruere memoriam potuerimus. Et Cerdanus ipse videtur ieiuniùs de eo, quàm de pluribus alijs scripsisse: siue quòd illius Iustitiatus breuior fuerit, siue quòd non habuerit rerum nostrarum, quemadmodum qui

Universidad de Deusto
Biblioteca

dum qui proximi fuerunt, varietatem. Eodem autem Ann. Chr.
1360 ∞CCC LX. orsus fuit: atq.vt Surita refert, exeunte. Anno verò
1362 ∞CCC LXII. exitum habuit. Nec latiorem campum illi vita dedit, in quo eius posset virtus excurrere. Et ea quidem tranquilla satis tempora fuerunt: quòd in Petro Rege viderentur ardentia illa vexandæ Reip. studia, ætatis flexu, reddita fuisse languidiora. Cùmq. antea Iustitia iste eidem Regi subinuisus esset, quia ex domesticis erat nouercæ Reginæ: post modum Regis illi gratiam conciliauit Ioannes Ferdinandi Heredia, ipsius frater germanus; qui in primis auctoritate grauis apud Regem, gloria verò clarus apud omnes fuit. Nam is vir fuit, qui præstanti sua virtute eximiam illam dignitatem Magni Hierosolymitani Magistri consequutus, amplissimum Herediarum eô extulit genus, vt pulcherrimo, quo nunc gaudet, Fontensis Comitatus titulo, ijsdemq. istis ipsis clarissimis Armorum Insignibus illustratum, in summum nostrorum Optimatum locum ascenderit, quem videmus. Blascus quoq. iste satis amplum posteris & rei priuatæ, & sui etiam nominis patrimonium reliquit. Fuit enim omnino præstans, ac præclarus vir; & ab eo, qui Botorritæ dominati sunt, originem duxerunt. Aguilonis autem tantùm opido fuisse illum potitum comperio, ob idq. nonnumquam Blascum *de Aguilon* nominatum: quasi inde tracto vti cognomine videretur. Quod qui ignorarunt nonnulli, deprauatè scriptum illud, *de Aguilon*, nomen iudicantes, *de Alagon*, potius legendum arbitrati sunt, nouumq. alium Iustitiam, Blascum Alagonium vocatum, post Blascum hunc Herediam, Iustitiarum numero adscripserunt. Omninoq. in hoc est omnis error, quòd Iustitia hic, cùm gentilicium suum nomen ab Heredia esset, quandoq. ab Aguilone vocari consueuit, se eo opido potiri præ se ferens. In Obseruantia autem, *Notandum est.* tit. *De procuratoribus*. istius Iustitiæ nomen mendosé scriptum esse animaduerti. Nam sic est apud impressos omnes, & apud manuscriptos Codices nonnullos. *Notandum est: Quòd Processus habitus inter homines de Ferreruela, & de Lagueruela super quodam monte, seu vetato de la Pedriza, fuit annullatus per S. Ferdinandi, Iustitiam Aragonum.* Apud alios autem impressos vetustiores sic legitur: *per G. Ferdinandi, Iustitiam Aragonum*. quasi prioris literæ nota videatur indicare, Sanctium fuisse illius proprium, quod vocamus, nomen; posterioris verò, Gulielmum: quin & in nonnullis illud Gulielmi nomen, expressis literis scriptum obseruaui.

uaui. In alijs verò manuscriptis, *V. Ferdinandi de Heredia*, gentilicio eo apposito ab Heredia nomine. tot modis confusum, & variatum, ob librariorum imperitiam, in ea Obseruantia istius Iustitiæ nomen versatur. Sed in Hospitalis monumentis, de quibus tota ea ad verbum est expressa, Blascus Ferdinandi *de* Heredia legitur. Et ea, *V.* literæ nota, quæ in nonnullis manuscriptis inuenitur, id significat. Olim enim nostri non Blascum, sed Velascum, & quandoq. Velasconem proferebant. Hospitalis verò istius quoq. Iustitiæ locum tenuit, & ipsum illud, cuius in ea Obseruantia fit mentio, iudicium iudicauit. Ac per illud idem tempus, vt ipse de se prodit, in ea præcipua re elaborabat, vt quæ apud nos solo vsu constabant, & post Salanouam diffusa, & dissipata erant: in singula sua genera coacta, deinceps suorum scriptorum fide niterentur. Quæ verò ipse de iure nostro didicerat, iam tunc in eo videbantur esse perfecta, & suam quandam maturitatem habere. Vnde quæ ab eo tunc fuêre animaduersa, & notata, Hospitalis Obseruantiæ, dicta sunt. E quarum numero Obseruantia illa est: & à Martino Didaci Auxio ex illius scriptis deprompta, in Obseruantiarum, quod nunc nobis editum exstat, volumen relata. Itaq. non. S. Ferdinandi, sed B. Ferdinandi legendum est in ea: eorumq. sententia explodenda prorsus, qui alium illum, ab Alagone Iustitiam, suscitarunt. Cerdanus enim patrem suum huic Herediæ succesisse tradit. Nec verisimile est, fuisse illum in ea præsertim re tam obliuiosum, vt eum, qui patri suo antecederet, silentio præteriret. Ceterum Blascus hic, patre natus fuit Laurentio Ferdinandi Heredia. De matris verò, atq. vxoris nominibus mihi hactenus compertum nihil est. Filium habuit Blascum: qui ex Violante Buyl vxore Blascum illum suscepit, quem Cerdanus istius Iustitiæ nepotem, atq. Aguilonis dominum appellat. Quo autem anno obierit, & quo loco sepultus fuerit: itidem exploratum non habeo, tametsi quæ potui, scrutatus sum. Illud explo ratum est satis, istius Blasci Iustitia- tum non esse longiùs, quàm supra diximus, pro ducendum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

XXXVIII.
Dominicus Cerdanus.

SIQVIDEM in præfatione legum Montisoni editarum eo
1362 dem ipso Ann. Chr. ∞ CCC LXII. illustris, & clara istius Dominici Cerdani Iustitiæ mentio fit. Ipsis namq. Comitijs Iudex præ-
1366 fuit. et alijs etiam Calataiubij habitis Ann. Chr. ∞ CCC LXVI.
1367 et Cæsarauguſtæ habitis alijs tum sequenti Ann. ∞ CCCLXVII.
1372 tum Ann. Chr. ∞ CCC LXXII. itidem & ijs quoq. quæ Tama-
1375 riti Ann. Chr. ∞ CCC LXXV. habita feruntur. atq. ijs tandem
1381 quæ Cæsarauguſtæ Ann. Chr. ∞ CCC LXXXI. fuerunt, celebrata. In quibus omnibus quæ maximæ, & salutares leges constitutæ sunt, eædem omnes fuêre ab hoc Iustitia ê vulgari in Latinum conuersæ: quemadmodum idem Rex Petrus in singulorum Comitiorum præfationibus atteſtatur. Fuit quippe Iustitia hic, & cõmunis, & priuati iuris valde peritus: priuati fortasse quotidianis Hospitalis congressibus peritior factus. Nam eo Locumtenente aliquamdiu vsus fuit. Iam tunc autem tantopere ipsius Hospitalis nomen celebrabatur in foro, vt mancus, ac debilis videretur cuiusuis Iustitiatus, non eo Locumtenente, futurus. Nec diu tamen posteà, vt suspicor, vixit Hospitalis.
1389 Istius autem Dominici Iustitiatus ad Ann. Chr. ∞ CCC XXCIX. productus fuit. Et nos eumdem aliquando longiùs, in annum siquidem ∞ CCC XCI. de Suritæ tamen auctoritate, produximus. Sed nuperrimè in publicis monumentis Ann. Chr. ∞ CCC XC. Ioannem Eximini Cerdanum, istius Dominici filium, Iustitiam Aragonum vocatum obseruaui: Comitijsq. præfuisse, quæ nobis eo anno, Ioanne I. Rege, ipsius Petri filio, habita fuerunt Montisoni. vt necessariò cogamur affirmare, istius Dominici Iustitiatum dictum Ann. Chr. ∞ CCCXXCIX. nequaquam excesisse; aut si forte excesit, iam paulo post quidem. Neq. verò me opinioni meæ pristinæ putaui potius assentîri debere, quàm quantum scripto aliquo, aut ipsa veritate niteretur. vsq. eò Ioãnes ipse Cerdanus in designãdis Iustitiarum

tiarum temporibus ieiunus fuit, vt huiusce patris sui temporis seriem incertam reliquerit, nec minus dubiam sui ipsiusmet Iustitiatus notationem. Vnde fit, quemadmodum initio sum conquestus, vt de eadem re varias nonnumquam, & discrepantes sententias necesse sit sequi, cùm ex nullius scriptis de hoc genere, annorum ratio nisi imperfecta, & mutila eruatur. Rerum autem non ita. Eas enim vberiùs Cerdanus ipse persequutus est: etverò sua, & istius parentis sui facta præcipuè; tametsi nonnulla silentio prætermisit, quæ omnino egregia fuerunt. Sed de Ioanne continenter dicendi locus erit. Quare nunc ad Dominicum. Cuius præter illud maximum, & clarissimum, quod in Petri IIII. Regis narratione protulimus, dum eidem Regi de vi interdixt, ne Ioannem filium Primogenitũ à generali susceptа Regnorum gubernatione depelleret; factum aliud proditur Ann. Chr. ∞ CCC LXIIII. ab eo gestum ex Magistratus auctoritate præclarum. Etenim ab eodem Rege missus, vt D. Mariæ, Infantis Ferdinandi viduæ, & quorumdam ex nostris illius assectatorum fugam reprimeret, eosq. Vncastelli in opido consequutus, cùm negotium ex sententia confectum Regi nuntiasset, Rex verò iussisset eosdem detineri, & sine vlla mora, abiecta omni cunctatione, cuiusdam Arnaldi Franciæ, quem Rex malè oderat, ê ceruicibus caput abscindi: Iustitia hic tam iniustum sibi iussum describi à Rege non æquè ferens, ab ea pœna Arnaldum liberauit, eumq. ac ipsam D. Mariam, & ceteros omnes, quos manu comprehenderat, illico dimisit à se se, ne Regis iracundiæ subiacerent, & aliquo fortasse afficerentur supplicio, quos nouerat in discrimen illud non alicuius delicti culpa, sed sola Regis acerbitate vocari. Re ctè factorum autem ea maxima est vis, vt quo maius quis timeat, alicuius in se odium concitare, eo sibi magis illius beneuolentiam conciliet, & gratiam. Vnde sapiens illud ortum putatur, tantopere apud antiquos celebratum, dictum, quo monemur: *Nullam spectandam esse fortunam, dum præstetur fides: atq. etiam si mercede careat, tamen sit se ipsa contenta*. Fit autem plerumq. vt rectè facta præmium & maius, quàm quis speret, & quàm quis credat, citiùs consequatur. Rex ergò tametsi ob eam rem magno animi motu perturbatus fuit (nam fuit equidẽ) sed non tam magno, quin hunc Iustitiam domum reuertentem, eodem exciperet vultu, quo solebat: expositaq. omni istius facti, consilijq. ratione, admoneri se ab illo pateretur, vt in puniendo saltem iracundiam suam omnino prohiberet, quòd cum ea rectè fieri

Universidad de Deusto
Biblioteca

quidquam vix posset. Eos enim, qui Reipub. præsint, affirmabat, ipsarum legum similes esse debere, quæ ad puniendum tantummodò æquitate, minimè autem ducuntur iracundia. Neq. sat esse eum, qui iniuriam facit, iniuriæ pœnitere, quando irrita fieri non potest; si non toleranter patitur se, nequid tale committat, fieri interposita aliqua cunctatione tardiorem. Eorum quidem obsequium pernicioſum esse, qui iracundiæ Regis indulgentes, eam præcipitem sinebant ferri, quò vellet. Eapropter dicebat, se nihil vmquàm in vita præstitisse, in quo magis sua in Regem fides, obsequiumq. constaret, quàm dum illam subtraxerat ipsius iræ materiam. Sic namq. effectum fuerat, vt molestiam, quam iure debuisset capere, non cepisset; eam fortè cepisset, qua penitus debuisset carêre. Tantum deniq. valuit dicendo, vt Rex ipse apertè prædicaret nonmodò non molestum sibi, sed vehementer gratũ, præstitum illud factũ iam videri, seq. pro eo Iustitiæ, ac mereretur, iustam, & debitam gratiam relaturum. At quibus præmijs eumdem affecerit, nihil sanè mihi legisse videor. Post autem aliquanto illum extraordinario quodam honore, ac pene dicam omnium amplissimo, decorauit. Cæsarauguſtæ enim Comitijs institutis eodem Ann. Chr. ∞ CCC LXIIII. cùm Regem inde noua quædam necessitas auocaret: ne ad Comitialia negotia expedienda, Regis opera deesset, quæ oporteret; Iustitiam hunc Rex ipse, vt quamdiu abfuturus esset, eius ageret partes, vicarium constituit. Tunc itaq. Iustitia iste, tres personas vnus sustinuit: suam; Magistratus; & Regis: quem honoris gradum neminem alium inuenio consequutum; neq. Iustitiã ipsum ad eumdẽ vmquam deinceps peruenisse, quamuis Rex eo deinde sæpius, & fideli, & beneuolo consiliario vsus est. Et hoc quidem Iustitia assidente, præclara alia Comitia habita fuerũt sequenti Ann. Chr. ∞ CCC LXV. in quibus idem Rex peruetus Calataiubiense opidum, clarum, & nobile, Ciuitatis dignitate honestauit, quòd illius incolæ benemeriti fuissent de Repub. cùm inter eum, & Castellanum Regem, quod diximus, bellum versabatur. Calataiubium autem ad Salonis fluminis ripam, prope antiquam Bilbilim, ab Aiubio Aboualibio, Arabum Rege, fuisse conditum, Surita in suis Indicibus scriptum reliquit. Sed ob id initio horum Comitiorum mentionem nullam feci, quia in eis nulla legum rogatio lata fuit; tametsi id habuêre, quod modò singillatim attigimus, ad memoriam nostræ antiquitatis insigne. Per id quoq. temporis, ac de istius Iustitiæ consilio, præclarus ille vir, D. Bernardus Cabrera capite damnatus

natus fuit. Quem multi existimarunt, magis ob Regis iram, quàm pro meritis extremum illud supplicium pertulisse. Atq. eo etiam illius facti atrocitas augebatur, quòd tantus vir omnibus nostrarum legum, ac libertatum excluderetur præsidijs, quæ tenuissimis quibusuis patebant. Nihilominus tamen non facilè credam iuris splendorem in ea causſa inquinatum fuisse, neq. in eo iudicio aliquid ab hoc Iustitia sine maxima ratione esse factum; cùm singularis integritas illius, multis, magnisq. in rebus spectata, mihi certè non det obscurè de eo quidquam suspicandi locum. Tandem cùm exacta esset ætate, à Ioanne. I. Rege impetrauit (iam enim Petrus IIII. obierat) vt Iustitiatum Ioanni Eximini Cerdano filio deferre posset: cui delatus fuit statim ipso Ann. Chr. ∞ CCC XXCIX. tunc cùm Dominicus iste optandam sibi esse mortem prædicabat, perfuncto rebus ijs, quas fuerat adeptus, ac gessisset. Sed vitam suam ad Annum Domini Nonagesimum secundum perduxit supra Millesimum, ac Tricentesimum. Nam sic de illius obitu scriptum exstat in Kalendarum Codice *de Pilari*: in qua Ecclesia humatus fuit. *Pridie Id. Martij obijt Venerabilis, & discretus vir Dominus Dominicus Cerdan, Miles, ac Iustitia Aragonum Anno Domini* ∞ *CCC XCII*. Vxorem habuit D. Mariam Sanctij Aliagam, Iacobi Aliagæ, & Mariæ Sanctij Magallionis filiam. Ex ea autem filios: Ioannem, qui sibi in Magistratu succesſit; ac Martinum, qui in Sicilienſi expugnatione mortuus fuit. Filias quoq. Beatricem, Gundisaluo Linyanio; alteram verò, cuius nomen non comperi, Ioanni Eximini Salanouæ nuptam. Quorum vterq. Equester vir fuit. Istius etiam Iustitiæ ætate, quemdam Dominicum Martini Aladrenum grauissimas defensitasse causſas accepimus; Hospitalisq. aliquamdiu competitorem, in magno numero fuisse patronorum. De eo tamen existimari non potest, cuius nec publica, nec priuata vlla exstant scripta. 1389

Universidad de Deusto
Biblioteca

XXXIX.
Ioannes Eximini Cerdanus.

SED ecce in manibus omni laude digniſsimus vir, ac temporibus illis doctiſsimus, ſingulari fide, ac prudentia præditus, Ioannes Eximini Cerdanus: cuius Iuſtitiatus multis,ac præclaris monumentis ad poſterorum omnium memoriam commendatus eſt. Ipſe enim & ſe ipſum nobis, & plures alios Iuſtitias Aragonum in medio poſuit in ſua illa,maximarum rerum plena, & interdum etiam iocoſa epiſtola, quam ſcripſit paucis ante, quàm mortuus eſt,an diebus,an menſibus; vt & ceteros Iuſtitias, & ſe ipſum cognoſceremus per ſe. Quamquam autem ieiunè nimis huiuſmodi argumentũ pertractauit,cùm ſine temporum deſignatione nihil poſsit eſſe, niſi aridum, exile, & conciſum: iure tamen laudandus videtur, quòd primus illud ſcriptis illuſtrârit, ex omnibusq. princeps exſtiterit, qui genus hoc ornârit ſcribendo. Nam ante eam litera nulla eſt, quæ Iuſtitiarum Aragonum ſeriem complectatur. Ei autem honos à maioribus noſtris habitus eſt tantus, ſola vt ex omnibus noſtrarum rerum monumentis, publicarum legum volumini connexa,earumdem videatur vim, ac dignitatem obtinere; longè,multumq. alia quæcumq.auctoritate,& fide ſuperare. Si quid autem in ea eſt hiſtoria dignum, ſupra fuſè perſequutus ſum, ac ipſas quoq. iocationes ſuas. Fuit enim ſale conditus, & facetijs: ſed ita tamen, vt ſi de iocoſis rebus loqueretur, lepôrem adhiberet; ſi de ſerijs autem, ſeueritatem, non inuidioſam,aut popularem, ſed infimo cuiq. gratiſsimam. Priuſquam autem ampliſsimum hoc munus obiret, Regalis Fiſci, vt vulgo loquimur, Aduocatus fuit. Deinde in patris locum ſuffectus, cùm illius animus tamquam in acie poſitus cerneretur, nullum vmquam viſus fuit, niſi publicæ vtilitatis reſpectum, quæſiuiſſe. Nec paternam modò, ſed maiorem etiam gloriam conſequutus eſt. Illius namq. Iuſtitiatus caſus habuit interdum rariores. In quibus releuandis maximè ſibi neceſſarium

rium fuit, multum ponere induſtriæ, & laboris, vt iſs, qui nauigant in flectendis promontorijs, propter ventorum mutationes, quas ſentiunt. Deniq. labor in negotijs, fortitudo in periculis, in agendo induſtria, in conficiendo maturitas, ac in præcauendo conſilium, in hoc vno tanta fuêre, quanta vix in pluribus alijs Iuſtitijs viſa ſunt. Iam verò, quòd illius Iuſtitiatus Ann. Chr. ∞CCCXC. 1390
cœperit; nuper eam, quam dixi,memoriam inueni in proœmio tunc nobis Montiſoni editarum legum. Vnicè enim in eo iſtius Iuſtitiæ ſedulitatem commendat idem ille Ioannes Rex I. cuius præcipitem voluntatem Iuſtitia hic grauibus ſuis, ac iocoſis verbis perſtrinxit, cùm Zueram confictæ venationis cauſſa deductus, ſingulari ſua comitate illius animum retinuit, Conſiliariorum ſuorum inuectione in ipſius Iuſtitiæ odium concitatum: quemadmodum narrauimus ſupra ſuo loco. Tum etiam & ſi quæ alia obſeruatione digna, à Iuſtitia hoc facta produntur; in eiuſdem Ioannis vita, atq. in Martini Regis fratris narratione perſequuti ſumus:& illam quoq. illuſtrem,ac ſplendidam, tot ſententijs, ac verbis perpolitam Concionem, quam ad noſtros Martinus Rex habuit Ann. Chr. ∞ CCC XCIIX. in qua tot 1398
poſuit de rebus à noſtris geſtis præclara. Illis namq. Comitijs Iuſtitia hic præfuit: & ipſi Regi, quamdiu vixit, & in Curia, & in Foro, ac domi quoq. officioſiſsimè operam ſuam, ſtudiumq. nauauit. Sed omnes eius, quas paulo ante commemoraui, eximiæ virtutes in quarto illo Interregno enituerunt magis, quod nobis poſt Martini ipſius interitum datum fuit. Tunc enim hic Ioannes ad Remp. noſtram fulciendam nonmodò vt Architectus, ſed quaſi faber accurrens, illlam prope cadentem ſuis in humeris totam Magiſtratus auctoritate ſuſtinuit, effecitq. vt exteræ aliæ nationes intelligerent, quod fortè incredibile,& falſò memoriæ proditum iudicabant; fuiſſe noſtros Aragonenſes homines quondam ea in ſtatuendo Regno ſagacitate, & prudentia, vt vnius, & plurium imperium, media huiuſmodi forenſi Præfectura interpoſita, in nouam quamdam ſpeciẽ temperarent,nobisq. hanc,qua nunc fruimur,Reipub.rationem conſtituerent. Ex quo euenit, vt ipſi Reges noſtris populis,tametſi liberis, præeſſe malint, quàm alijs, quamtumuis ſeruitute conſtrictis,imperare; quòd ob eam ipſam cauſſam magis ſtabilem ſuam, quàm ceterorum Regum, fortunam arbitrentur. quaſi iſte noſter Magiſtratus,ita ſit in ſpeculis, ac communibus inſidijs collocatus, nonſolùm vt Rempub.dum à Rege regatur, illius furore conquaſſari non ſinat:

Universidad de Deusto
Biblioteca

sed vt eam ad Interregnum adductam, saluam, ac incolumem futuro Regi conseruet, omnesq. motus à ratione auersos, qui Reip. afferantur, prohibeat; ne seditiose, populariter ve, sed moderatè, cautè, & quietè ei soli, ad quem iure pertineat, Regnum deferatur. Quod tandem in quarto illo Interregno factum videmus: & hoc nostrum vniuersum imperium ad Ferdinandum Infantem Castellæ, non ferro, aut armis, sed grauissimo illo forensi, ac concertatorio genere iudicij peruenisse: quodq. summum fuit, libertatem nostram, Diuino numine, istius Magistratus institutione initio natam, & auctam; tunc nobis fuisse eodem numine, atq. eiusdem Magistratus præsidio, & auctoritate retentam. Sed hac de re iam quoq. multa satis dixisse videor in quarti ipsius Interregni narratione. Et ea quidem magnopere digna scriptione est: nusquam enim tantam fuisse caussam existimo, intra domesticos parietes in ciuili disceptatione versatam; & tam felicem, quod caput est, exitum habuisse. Atq. vniuersum hoc fuit primæ ab eodem Ferdinando ad nostros habitæ orationis ar-
1412 gumentum, Ann. Chr. ∞ CD XII. paucis post diebus, quàm à selectis Iudicibus Caspi fuerat declaratus Rex. Cæsaraugustæ namq. ad capessendum Regnum Comitijs institutis, in Templo maximo illius Ferdinandus ipse, longè dilatato sermone, multisq. & gratissimis verbis istius facti laudem, atq. Aragonensis nominis gloriam celebrauit. Quibus Comitijs Iustitia iste præfuit: & in eis Rex ipse fidem suam, patrio more, interposito iureiurando deuinxit, nihil se esse contra Regnicola, libertatem facturum, aut leges. Sed no-
uas nullas edidit, nec diu postea vixit Ferdinandus: siquidem Ann.
1416 ∞ CD XVI. mortuus fuit, Alfonso filio, totius sui imperij instituto herede. At verò Alfonsus non, qua pater, beneuolentia Iustitiã hunc prosecutus est: quinimmo acerbè, & penitus odiuit illum, postquàm Aluarum quemdam Garauitum, Regis domesticum, à Baiulia generali Aragonum, Magistratus auctoritate, prohibuit, quòd alienigenam eo munere fungi publica lex nostra vetaret; Garauitus autem ortu Castellanus esset. Quod tam molestè tulit noster ipse Alfonsus Rex, vt quoquomodo posset huic Ioanni Iustitiatum abrogandum constitueret. Nondum enim Magistratus ea erat difficultate abrogationis septus, qua nunc est. Itaq. eô rem perduxit Alfonsus (tametsi non proditur, quæ efficiens caussa antecesserit) vt Iustitia hic sponsionem de Magistratu deponendo faceret, quotiescumq. id fieri, Regi placeret: neq. vt se verbis obligaret solùm,

sed vt

sed vt chirographi sui cautionem daret, quo ea, dum opus esset, manifesta res deferretur. Ac Surita quidem id sponte à Iustitia factum affirmat. Aliter tamen hanc ob rem existimo, quòd illum obseruarim vehementer posteà, vt ab ea se fide abduceret, pugnauisse. Etenim cùm nonnullis interpositis diebus ab illo Rex, quam sibi dederat, fidem postularet; ille verò tergiuersationem, ac moram interponens, licentius respondisset, eam, in qua danda quis fraudetur, nullam esse fidem; qua responsione lacessitus Rex, cùm ab eo vehementiùs, vt quod promiserat, præstaret, contenderet; nec voluntati suæ Iustitia satisfaceret: eidem tandem Magistratum abrogauit, perinde esse decernens, ac si Iustitia ipse, fidem suam liberans, sesemetipsum munere abdicasset. Et quod summum fuit, Rex ipse palam per omnes vrbis vicos, ac plateas à præconibus prædicari id iussit, quô magis per spicuum fieret; constaretq. inter omnes, deinceps Ioannem hunc nõ publicam, & grauem Magistratus, sed priuatam solummodò personã sustinere. Iustitia verò ita se Regis ira perculsum ægrè ferens, haud esse duxit opitulandi sibi præcisam potestatem, quin ad tuendum Magistratum, Magistratus ipsius præsidia compararet. A Ioanne igitur Petri Casseda Iurisperito, eius Locumtenente, Iurisfirmam, quam diximus, impetrauit: qua sine vlla exceptione, vt est consuetudo, ea Regis sustulit interdicta. Nihilominus tamen aliquot post dies Iustitiatum deposuit: noluit enim hac de caussa contendere iurgio cum Rege. Atq. is fuit istius Ioannis Iustitiatus finis. Cuius etsi incerta sunt tempora: fuit tamen absente Rege, in Neapolitanum Regnum traiecto. Neq. enim Cerdanus ipse vllam aliam istius rei temporis designationem adhibuit. Ego verò dicam ad ea, quæ aliquando dicta sunt à me: sed ita tamen, nihil vt affirmem. Hunc itaq. Cerdanum Magistratu abijsse conijcio non infra Ann. ∞ CDXXIII. Exploratius autem nihil habeo. Nec sum oblitus me aliquando illius finem lõgiùs produxisse, in Annum scilicet ∞ CD XXIV. Verùm à me tunc erratum puto: et habui auctorem, quem sequutus sum, & Cerdanum ipsum: qui me in eum, quem supra dixi, errorem induxerunt. Sed ea nunc lectito, quæ me in dubitationem adducunt maiorem. Namq. in Regni Tabulario nuper publica monumenta cõperi Ann. Chr. ∞ CD XX. in quibus idem Ioannes Petri Casseda, se Regen-1420
tem Officium Iustitiatus Aragonum, ipso Officio vacante, profitetur: sic enim, iure nostro, eo casu constitutum est fieri. Tum in alijs monumentis simillimis, Anni tamen ∞ CD XXII. eumdem Ioan-

nem

Universidad de Deusto
Biblioteca

nem Petri Cassedam, Locumtenentem Ioannis Eximini Cerdan Iustitiæ Aragonum, vocatum inuenio. Prætereà Cerdanus ipse perhibet, se se triginta, & tres annos Magistratum gessisse, postquàm in patris locum suffectus fuit. Vnde videtur illius Iustitiatus tempus ad dictum Ann. ∞ CD XXIII. produci debere; cùm tot intersint ab Ann. ∞ CCCXC. quo orsum fuisse superius indicaui. Sed dictum Ann. ∞ CD XXIII. vt suspicor, nequaquam excessit: quòd eo exeunte constet Alfonsum Regem in patriam reuertisse, eoq. absente Cerdanus ipse Magistratum à se depositum fuisse testetur. In tanta deniq. confusione fit, vt id dicam, quod meum animum quadam probabilitate percutit: nempe Cassedam in suo decreto fluctuasse, Cerdanumq. ob eam causſam in contrarias interdum partes ijsdem fluctibus fuisse iactatum, eueniſſeq. tunc, vt modò Magistratu depulsus, modò eidem præpositus censeretur. Nec quidquam hac de re magis certi habeo, quod dicam. Post Magistratum autem depositum ita diu vixit, vt trium Iustitiarum ætatibus implicaretur. Nam ætate processit, vsq. ad Iustitiatum Martini Didaci Auxij: ad quem scripta exstat nobilis illa, cuius toties mentionem fecimus, epistola Ann. Chr. ∞ CD XXXV. data: in qua præter publicas multas res; & priuatas suas diligenter persequitur. Vxorem habuit D. Martinam Petri *del Sou*: ex eaq. filios quatuor: Iacobum; Ioannem; Gombaldum; & Martinum, qui Turiasonensis Episcopus fuit. Filias totidem; Catherinam, Beltrando Cosconio, Mozotæ domino nuptam; Martinam, Philippo Vrriesio Ayeruij dominatori; Beatricem, D. Ioannis Lunæ, qui Villæfelicis dominatum tenuit, vxorem: & aliam, cuius nomen non proditur; quæ Raimundo Murio, Baiulo Generali Aragonum nupta fuit: vt huic Cerdano defuisse nihil, neq. ad honorem, neq. ad gloriam adquirendam videatur: propter spoliationem autem muneris, minimè quidquam ademptum de fortuna. Tandem eodem Ann. Chr. ∞ CD XXXV. quantum conijcere possum, interijt. In eo sepulchro, quod pater sibi, ac posteris in Ecclesia de Pilari decreuerat, constitutus est. Vxorem verò in Sancti Augustini cœnobio sepultam comperio.

Berengarius

XXXX.
Berengarius Bardaxinus.

IN Cerdani autem locum succesſit Berẽgarius Bardaxinus: idem ille summus, ac spectatus vir, qui vnus ê selectis nouem inclytum illud, quod paulo ante retulimus, de imperij nostri hereditate adeunda in Caspensi opido iudicium iudicauit. Horum namq. duorum sic tunc officia quasi demensa, & paria exstiterunt; vt ab altero iacta fundamenta, ab altero operi fastigium impositum videamus: sed ita tamen, vt cùm alter ex alterius laude partem, suam vterq. integram totam, haberet. Atq. ita etiam vtriusq. fortuna propemodum pari momento sortis fuit, honorisq. eadem, quæ fuerat æquatio laboris. Quamquam autem Cerdano tantum tribuo, quantum supra dixi: verùm in eo genere sic statuo, Berengario hoc nihil fuisse in nostra Ciuitate præstantius. Neq. enim facilè quem dixerim, plus operæ, & officij, quàm illum ad componendam Rempub. contulisse. Cùmq. dicundi iuris magnum fuisse vsum & apud Vitalem, Salanouam, Cerdanos ambos, et apud alios fortasse, nec verò iam multos, audierimus; artem in hoc vno: longè vt non eorum modò, sed vt aliorum omnium, quorum tunc vbiuis industria vigebat, in iure ciuili princeps censeretur. Maximè autem hæc omnia illius generis splendor decorabat. Ortus enim erat Bardaxinorum illustri, ac vetusta stirpe; ab eo siquidẽ, vt conijcio, Berengario, claro, & prępotẽti viro profectus, qui Ann. ∞ CLVII. cùm Bardaxinæ ita vocatæ Vallis in Ripacurtiensi tractu potiretur, eamdem, ac semetipsum Assanensis cœnobij societati, vt antiquus mos erat, Surita teste, donauit. Quem etiam suspicor, illius Eximini Fortunionis fuisse filiũ, aut saltem gentilem, cuius in secundi Iustitiæ narratione mentionem feci, in monumentis Ann. ∞ CXXVI. *Seniorẽ in Calasanz, & Bardaxin*, Ricorum hominum more, vocatum inueniri. tam altè videtur istius nobilis familiæ initium peti posse, vt pæne cum ipsa nostra antiquitate

Universidad de Deusto
Biblioteca

antiquitate adæquetur. Itaq. Bardaxinus iſte hanc tantam nobilitatem ſuam, tametſi ſatis maiorum laude illuſtratam, denuo ipſe nominis ſui celebritate honeſtauit, ſuamq. etiam multorum opidorum dominatione progeniem. Atq. vt de illius laudibus vnico Regis teſtimonio concludam, idem Alfonſus V. apertè nimis (idem ipſe inquam Magnanimus, ac Sapiens Rex noſter) cùm hunc Iuſtitiam nomine eſſet affatus, totam hanc illius mentis aciem, fidemq. et naturam perpaucis huiuſmodi verbis explicauit, dum dixit, vt eſt apud Suritam in tertiodecimo, vt ſuſpicor, Annali: *Si cui vni poſſent rectiſsimè omnia committi; Bardaxino parem, aut ſecundum, inuenirem neminem.* Et voluiſſem certè, aliquid eidem libuiſſet ſcribere: cùm enim ſui, tum etiam multam, quam collegerat, noſtræ antiquitatis notitiam reliquiſſet nobis. Sed planè nihil ſcripſit. Neq. inertia puto: ſed quòd nullum ſibi tempus à maximarum rerum curatione vacaret: vel fortaſſe, quòd ſui ingenij in poſterum nullam deſideraret memoriam, cùm ſe ſatis magnã fuiſſe duceret gloriã cõſequutũ, eamq. etiam maiorem viſum iri, ſi non ſua ſcripta in exiſtimantium arbitrium peruenirent. Iam verò, vt redeam ad ſeriem annorum, quô ea fuit mihi in Cerdani exitu dubia, eô fit modò in iſtius initijs incerta. Decreui tamen non amplius in hac confuſa diſputatione contendere. Quapropter quoniam hoc eſt certiſsimum, id ſolum affirmabo; Iuſtitiam hunc Cerdano, nullo alio interpoſito, ſucceſsiſſe. At-
1423 qui ego illum, eodem Ann. Chr. ∞ CD XXIII. iam Iuſtitiam nominatum inuenio; eumdemq. Caſſedam tunc illius locum tenêre.
1432 Sed Ann. Chr. ∞ CD XXXII. Bardaxinus obijt Barcinonæ. Qua de re ſtatui nonnulla, ex ijs, quæ à Molino obſeruantur, depromere, atq. hunc in locum conducere, etſi noſtris ſint trita, & vulgata, quòd multam noſtræ antiquitatis commemorationem contineant, veterumq. exemplorum prolationem. Sic igitur ille in ſuo Repertorio in verbo, *Mors*, teſtatum reliquit. *Mortuus quando fuit Berengarius de Bardaxi Juſtitia Aragonum, & quando mortuus fuit Franciſcus de Zarzuela eius ſucceſſor in Juſtitiatu, eorum mortes fuerunt habitæ pro notorijs. Et reperi in antiquis ſcripturis, quòd hoc fuit ſæpe determinatum in conſilio per antiquos Foriſtas. Et nota, quòd quando Iuſtitia Aragonum eſt mortuus, interim quod Dominus Rex prouidet de Juſtitiatu, Locumtenentes appellantur de Foro, Regentes Juſtitiatum. Et circa prædicta eſt notandum, Quod in Ann. ∞ CDXXXII. die XII. Aprilis fuit certum in Ciuitate Cæſarauguſtæ, quòd mortuus erat*

erat dictus B. de Bardaxi Iuſtitia Aragonum. Et Locumtenentes ipſius erant, dominus Sanctius de Francia, & dominus Alfonſus de Mur: qui fecerunt congregare omnes ſapientes ad conſilium in domo dicti B. de Bardaxi quondam Juſtitiæ Aragonum, vbi aliàs ſolitum erat congregari dictum conſilium. Et fuit concorditer determinatum in dicto conſilio: Primò: quod dicti Locumtenentes abſq. aliqua alia notificatione mortis, poſtquam eis erat nota dicta mors per literam filij dicti B. de Bardaxi, & aliàs erat notoria: quòd ſine alia inueſtigatione dictæ mortis, aut notificatione debebant procedere in ſuo Officio, vocando ſe Regentes iuxta Forum: quia mortes Iuſtitiarum Aragonum, & Regentiũ Officium gubernationis habebantur pro notorijs, ſicut mortes Nobilium, & Prælatorum. Item fuit ibi concluſum in dicto conſilio: quòd dicti Locumtenentes debebant procedere in exercitio ſui Officij, ſine aliqua alia præſtatione Iuramenti per ipſos de nouo facienda. Et fuit ibi dictum, quod ſic fuerat factum tempore, quo dictum Officium vacabat per renuntiationem domini Ioannis Eximini Cerdan, qui renuntiauit Juſtitiatum in poſſe Reginæ Mariæ. Item fuit concluſum in dicto conſilio: quòd dicti Locumtenentes debebant mandare fieri vnum ſigillum nouum cum armis proprijs dicti Locumtenentis, cum quo ſigillarentur prouiſiones Curiæ Juſtitiæ Aragonum, donec dominus Rex prouideret de Iuſtitiatu. Item fuit ibi concluſum: Quòd dicti Locumtenentes intimarent mortem dicti B. de Bardaxi, Bayulo generali domini Regis, & Procuratori Fiſcali, ex quo dominus Rex Alfonſus erat abſens à Regno: & etiam quòd intimarẽt dictam mortẽ Deputatis Regni: & quòd publicè ſedentes in Curia notificarent dictam mortem omnibus ibi ſtantibus: & quod de cetero corã eis comparerent illi, qui volebãt enantare, tãquã corã Regentibus prædictis, donec fuiſſet prouiſum de Iuſtitiatu per dominũ Regẽ. Et obijt dictus Berẽgarius de Bardaxi die prima Aprilis Ann. ∞ CCCCXXXII. Cuius anima requieſcat in pace. Amẽ. Cõſultò enim prætereo, quòd Berẽgarius iſte An. ∞CDXXIV. ad Caſtellanũ Regẽ orator miſſus fuit: tum, quòd Comitijs præfuit Turoli habitis Ann. ∞CDXXIIX. itidem & ijs, quæ ſequenti Ann. ∞CDXXIX. ad Valderobres opidum celebrata fuêre: et ea etiam, quæ Ann. ∞ CD XXX. & Ann. ∞CDXXXI. in domeſticis noſtris, ac ciuilibus rebus effecit. In his namq. omnibus, præterquam in Comitijs, non Magiſtratus, ſed extrinſecus aliam, quam ſibi tempus, ac Reſp. impoſuit, perſonam ſuſtinuit. Sua enim ad quamcumq. rationem aptiſsima eſſe cenſebatur. Neq. verò in illius Iuſtitiatum periculoſæ vllæ de patriæ libertate contentiones,

Universidad de Deusto
Biblioteca

quemadmodum in aliorum Iustitiarum tempora inciderunt: quippe cùm ea esset in nostro Rege, eodem siquidem Alfonso V. moderatio, ac temperatio naturæ, omnis vt sedatio ciuilium perturbationum, & quasi modus rerum positus cerneretur. Itaq. hic Iustitiatus eo ipso memorabilis est, quòd domestica omni de publico iure disceptatione caruerit. Et fortasse Berengarius iste, sua prudentia, & consilio, Alfonsum ipsum in eamdem temperantiam inducebat, iurisq. ac consuetudinis nostræ rationem, quandoquidem apud eum plurimum constat auctoritate, & gratia valuisse: ac deniq. is vir fuit, qui quamdiu vixit, Rempub. totam tractauit, & tenuit. Eius corpus ê Barcinonensi ad nostram vrbem allatum fuit, & in beati Iacobi sacello, quod est in Ecclesia *de* Pilari oppositum Capellæ Cerdanorum, honorificentissimo in sepulchro constitutum. Vxorem duxit D. Isabellam Ram, maxima cognatione cũ D. Dominico Ram, Episcopo Oscensi coniunctam, qui inclyti illius iudicij sibi socius fuerat. Ex ea filios suscepit: Ioannem; Berengarium; ac Georgium: priorem quidem, ipsius Regis, vt vocant, Camarlengum, Baroniarumq. Pertusæ, & Antillionis dominum: alterum, Olieti, & Arcaynæ ditionibus donatum à patre: postremum verò, Pompelonensem primùm, posteà Turiasonensem Episcopum, in Cerdani Episcopi locum, creatum: filiam autem vnicam, D. Mariam, lectissimam feminam: quæ D. Petro Vrreæ, primario nobilissimo viro, à quo Arandenses Comites fluxêre, nupta fuit. vt hoc ad Bardaxinorum gentem illustrandam accederet etiam insigne.

XLI.
Franciscus Zarzuela.

ET istius Zarzuelæ Iustitiatus, eiusdem Sanctij Franciæ arbitrio, & voluntate gestus, non obscurus fuit. Franciam enim iuris valde peritũ fuisse constat, & ipsius Zarzuelæ locum tenuisse. Zarzuelam verò in tanto numero fuisse non video, neq. summi ingenij, sed

sed probabilis cuiusdam industriæ. Ab ampla tamen, & honesta familia originem ducebat, atq. in Valentino Regno illustris Comitatus, Exericæ ditionis, potiebatur. Neq. verò vita sibi tantum campum dedit, in quo posset ingenij sui, si quæ erat in eo, facultas excurrere. Magistratum enim biennium non habuit. Siquidem mense Aprilis, quo Bardaxinus mortem obijt, Iustitia factus fuit: sequenti verò 1432
Ann. Chr. ∞ CD XXXIII. Non. Septemb. graui morbo oppres- 1433
sus, interijt. Ad Iustitiatum autem quasi gradibus quibusdam ascenderat. Etenim primùm, Martini Regis Consiliarius fuit, illiusq. Curiæ & Iudex, & Auditor: quæ olim erat fori consuetudo. Posteà Quæsturam Regis inijt: et in Quæstura demum factus est Iustitia. Neq. verò illius Magistratum alia re nota insignem inuenio, nisi ea, quã dudum in Regni Tabulario comperi. Etenim cùm mercatores nostri, Hiberum fluuium nauigãtes, à Catalanis tractarentur iniuriosiùs, quàm aut per publica macrocola liceret, aut tanta animorũ, ac vicinitatis coniunctio postularet: Francia ipse, Magistratus auctoritate, (cuius amplo Locumtenẽtis fungebatur, vt dictum est, munere) A. D. XIV. Kal. Septemb. eiusdem Ann. ∞ CD XXXII. Catalanis edicto suo sanxit: vt ab Hiberi alueo quamcitò remouerent, quæq. omnia possent nauiculatoribus nostris obstare, quominus à Cæsaraugustana vrbe ad Dertosam vsq. perquàm facilis ipsa nauigatio pateret. Quod si fieret, optimè; sin minus, iudicium se se edixit daturum iniuriarum, quod nostros homines ab omnibus his molestijs vindicaret. Ac Catalanos ferunt huiusmodi consilijs statim paruisse. Et ego libenter id credam: nam ea natio semper fuit in suum cuiq. tribuendo facilis. Mihi verò vitio dandũ statui, si quod Locumtenenti ipsi tunc magnæ laudi ab omnibus datum fuit, silentio præterirem: cùm eò etiam tendat, vt præteritorum temporum momenta perpendentes, fuisse olim eam nostri Magistratus vim, ac dignitatem ostendamus, quæ domesticorum non solùm, sed vicinorum, tametsi alieni iuris, auersos nonnumquam à ratione motus, ipsius rationis regula, ad quam tandem totus dirigitur, temperarit. Ceterùm Zarzuela Exericæ sepultus iacet. Ex Vrsula vxore filiam reliquit Francinam, & Franciscum filium, quem heredem fecit testamento. Sed vxoris gentilicium nomen exploratum non habeo. Constat autem eam, ortu Valentinam esse, & inde etiam Zarzuelæ maiores duxisse genus suum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

XLII.
Martinus Didaci Auxius.

ATTAMEN istius Martini antiquitas generis ab Aux, nobili Galliæ vrbe, profecta perhibetur. Nam inde ferunt in nostram patriam circ. Ann. Chr. ∞ CC L. strenuum quemdam virum, Ioannem Didaci vocatum, aduenisse. Qui tametsi à Regibus nostris Bielsæ opido donatus fuit; illud tamen Auxij, à patriæ suæ nomine, cognomen à se sumptum & retinuit ipse, & posteris suis hereditarium reliquit: quemadmodum illustris, & præclarus Didacus Casteionius, disertissimus temporibus nostris patronus, ac Philippi Regis in amplissimo Ordinum Senatu Consiliarius, in ea, quam collegit sui generis memoriam, obseruauit; vt huic Auxensium nobili, atq. amplæ familiæ, quacum ipse erat coniunctus cognatione, illatam labem, quæ ad eumdem Senatum delata fuerat, disceptatione, & cognitione veritatis, elueret, veterumq. rerum prolatione, nihil in ea vmquam vitiosum, nec maculatum fuisse demonstraret. Omninoq. in eo fuisse errorem puto: quòd antiqua adhuc nostrorum nominum ratio satis nota non esset. Immo cùm eam ignorarent, qui obtrectarunt; falsò eidem ignobilitatem illam obiecerunt, Didaci id nomen in Auxensium familia, quod videmus esse commune cum multis, non patronymicum, sed omnino gentilicium fuisse existimantes. et simillimo errore plerosq. video frequenter duci in nostrorum hominũ familijs distinguendis. Verùm huic insciticæ iam me aliquod lumen prætulisse opinor, in ea, quam supra sum aggressus, de antiquis Aragonensium nominibus disputatione. Ac fortasse ea re præstiti, quod non parui ducerem: nempe vt multitudine nostrorũ nominum, adhibita illa à nobis ipsorum varietate, perspecta, faciliùs deinceps singularum familiarum distinguantur gradus, ne propter eorundem confusam rationem, ex multarum summa indignitate similis labes aliarum summæ dignitati aspergatur. Is igitur

igitur Ioannes Auxensium nobilitatis princeps proditur: hic verò Iustitia, amplificator. In quo si non fuisset pertinacia tanta, ac tanta cupiditas Iustitiatus, vt fuit in eo bene gerendo curiosus, longè multos gloria superasset. Nam & industria valuit, & vsu complurium negotiorum multum: prætereà is vir fuit, qui ex Comitiali decreto Regni nostri scita, quæ Salanoua, Hospitalis, & alij veteres eorum Obseruatores collegerant, vndiq. tamquam flosculos carpens, cõegit in genera, in illudq. redegit, quod nunc sub Obseruantiarum nomine connexum exstat legibus nostris volumen. Qua in re eorum omnium diligentiam superauit: auctoritate verò longè operam vicit, quandoquidem huic eius labori is magnus cumulus dignitatis accessit, vt publicarum legum instar, publica ipsa lege, sanciretur. Sic fecit, quod quisq. eorum fecit; & quod omnibus defuit, expleuit. Doctrinæ porro in eo tantum fuit, quod esset in priuatis rebus sibi, & amicis; in publicis autem Reipublicæ dignitati satis: prudentiæ verò sibi, vt mihi quidem videtur, non satis. Ante Iustitiatum autem eam gesit, quam Baiuliæ generalis Locumtenentiam appellant; cùm Aluarus ille Garauitus, Baiulus generalis esset. Ac Ioanne Lupi Gurrea in Garauiti locum deinde suffecto, eodem Probaiuli, vt ita dicam, perfunctus est munere. Postremò in altiorem gradum, ipsius scilicet Baiuliatus ascendens, Baiulus generalis à Rege effectus fuit. Tandem Iustitiatum adeptus Februarij mense Ann. Chr. ∞ CD XXXIV. Sed cùm illa sequor, quæ scribenda instituì, tum hoc non in postremis, de quo cœperam exponere; si Iustitia hic stetisset in promissis, nec splendorem suum nomine calumniæ maculasset: nihil eo fuisse præstantius. Verùm eo ipso, & Regis, & bonorum omnium odio se magis irretiuit, quo noua interdum constituta lege, se se credidit interuertere posse Iustitiatum. Ita enim rem gestam exponit Martinus Pertusa, iuris, & literarum peritissimus, huic ætati adiunctus proximè; quem constat, tum ciuem grauem, tum in magnorum patronorum numero habitum fuisse illis tẽporibus. Nam & Zalmetina fuit, & multa de legibus nostris scripsit, quæ exstant apud nõnullos, nõ edita: ex quibus eum colligitur ingenij acumine floruisse nimium. Is ergo dum Forum, *Tatsia. De Officio Iustitiæ Aragonum*, editum in Comitijs Alcagnicij, Iustitia hoc assidente, Ann. Chr. ∞ CD XXXVI. habitis, interpretatur: *Nota* (inquit) *hunc Forum, prærrogatiuam singularem continentem Iustitiæ Aragonum, Locumtenentium suorum, & Notariorum* 1434 1436

Universidad de Deusto
Biblioteca

principalium, & Virgariorum Curiæ suæ, vt pro quibusuis delictis, aut caussis, vel rationibus non valeant conueniri, nisi Coram Domino Rege, & Curia coniunctim, nec capi, nec accusari, nec capti detineri. (nam eadem ipsa lex est, quam supra, dum grauem illum de Magistratus vi, ac potestate locum tractauimus, loquentem induximus, vt doceremus, nemini fas esse, Magistratum, etiam iure priuati, apud alium, præterquàm apud Regem, & Regnum simul criminari.) *Et vt accepi, Forus iste fuit procuratus, vt ita fieret, per dominum Martinum Didaci de Aux Iustitiam Regni Aragonum cum amicis suis: ne per dominum Regem, aut eius Locumtenentem, vel alios Iudices posset iudicari, nec contra eum aliquo modo per eos procedi, nec compelli posset ad renuntiandum Officium Iustitiatus, quod renuntiare promiserat, mediante quodam cartelo, propria manu scripto, toties quoties sibi restitueretur Officium Bayulia generalis Regni Aragonum per Illustrissimum dominum Regem Alfonsum. Et quia requisitus per dominam Mariam Reginam Aragonum, dicti domini Regis Locumtenentem generalem, vt dicto Officio cederet, & renuntiaret iuxta tenorem dicti carteli, cùm sibi restitueretur realiter dictum Officium Bayulia generalis; noluit cartelum seruare, nec contenta in illo adimplere, immo recusauit, quod sibi mandabatur ex parte dicti domini Regis, adimplere. Et cùm in cartelo diceretur, quòd si renuntiare dicto Officio recusasset, quòd incurreret in pœnam, quam dictus dominus Rex vellet; fuit requisitus pluries, vt adimpleret promissa, pro parte dicti domini Regis per dictam dominam Reginam eius consortem, & Locumtenentem generalem: et dixit se potius velle incurrere in pœnis in dicto cartelo suo contentis, & per dominum Regem declarandis, & perdere potius vitam, quàm renuntiare. Fuit declaratum, illum fore priuatum Officio Iustitiatus in pœnam: et illud Ann. ∞CDXXXIX. fuit datum domino Ferrario de Lanuza. Et dictus dominus Martinus captus, apud Exatiuam mortuus fuit. Cartelli autem, de quo hic in presenti carta fit mentio, tenor fuit tenoris sequentis. A vos muy Excellente Principe, e Señor Don Alfonso por la gracia de Dios, Rey de Aragon, de Sicilia, etcetera: prometo yo Martin Diaz de Aux, olim Bayle general, & Receptor general en el dito Reyno de Aragon, et nueuament por vos proueydo del Officio de Justicia del dito Reyno: Que toda vegada, que por Vuestra Excellencia me seran tornados, dados, e comendados por todo el tiempo de mi vida, los ditos Officios de Bayle general, e Receptor general, en la forma que los tenia, en el*

en el tiempo, que suy proueydo por Vuestra Señoria del dito Officio de Justicia, e con las prouisiones e seguredades, que por mi part seran a Vuestra Señoria demandadas; e sere metido por Vuestra Señoria, e de vuestro mandamiẽto, en possessiõ pacifica de los ditos Officios, e cada vno dellos; y aq̃l, o aq̃llos a quien los ditos Officios por Vuestra Señoria seran dados, e acomandados, en las ditas collacion, e comãda, e adepcion de possession bi hauran consentido; e la carta publica del consentimiento dellos me sera librada en publica forma: Yo resignare el dito Officio de Iusticia en manos de Vuestra Señoria. E posado, que en el dito caso recusasse, o dilatasse resignar el dito Officio: quiero ser encorrido ahora por la hora en la pena, que a Vuestra Señoria plazera. E en testimonio de aquesto fago la present escritura de mi propria mano en Çaragoça a dos dias del mes de Febrero, Año de mil y quatrozientos y treynta y quatro. Alfonsus enim quando huic Martino Iustitiatum commisit, istius chirographi cautionem interposuit, vt fiduciæ acceptæ id publicum semper testimonium exstaret: quasi iam illius animus futuram inconstantiam præsentiret. Neq. verò eidem posteà huiusmodi calumniam solam, sed & alia etiam crimina obijciebat. Iustitia verò de obiectis nihil confitebatur: quoad fiduciam autem id agebat, vt si fieri posset, temporis procellam deuitaret: nam interposita Regij iudicij reiectione, se nouæ legis præsidio defendebat, iamq. de suis factis nullum fieri iudicium posse, nisi institutis Comitijs, affirmabat. Verùm neq. Regi, neq. populo, ac vix cuiquam ex suis ea excusatio probabatur. Quòd si suæ salutis spem in aliquo honesto præsidio, aut in ipsius Regis gratia collocasset; meliùs suæ consuluisset incolumitati, vitæ, & fortunis. Ergò ille cùm in proposita sententia permanêret, nec quem exitum habitura res esset, prouidisset satis. id deniq. effecit, vt quô minimè volebat, eô reuolueretur imprudens. Anno siquidem ∞CDXXXIX. à Maria Regina, Alfonsi Regis vxore (Neapoli enim Alfonsus tunc aderat, ea verò ipsius vicem, & locum tenebat apud nos) siue, vt Surita perhibet, à Ioanne, Nauarræ Rege, Alfonsi eiusdem fratre (qui apud nos etiam assiduè versabatur) euocatus, sæpiusq. vt Iustitiatum deponeret, interpellatus, & monitus, non eo solùm, sed & libertate se miser abdicauit. Etenim cùm se insolenter in eodem illo congressu iactauisset; concubia quadam nocte comprehensus, clam ad Valentinum Regnum ligatus, deductus fuit, Sætabiq. nobili Contestanorum vrbe, coniectus in carcerem: vbi infelix, & ærumnosus interijt A. D. VII. Kal. August. Ann. 1439

Universidad de Deusto
Biblioteca

Chri. ∞ CD XL. quamuis hac de re varia est opinio: nonnullaq. scripta feruntur, ex quibus illius Iustitiatum, ac vitam fuisse longiùs producta apparet: sed nequaquam tamen meliores exitus habuisse. Sic tandem omnes eius conatus ad sui ipsius perniciem desciuerunt. Inde illius corpus Cæsarauguſtam allatum est, & in beati Francisci tẽplo conditum in marmoreo sepulchro, quod ad clausstri ianuam nũc exstat. Liniana autem superstes vxor illud marito, sibi, & posteris faciundum curauit. De reliquo hæc habeo, quæ dicam. Patre natus fuit Ioanne Didaci Auxio: matre verò D. Martina: quos Darocæ habuisse domicilium comperio. Filios verò plures reliquit, ex coniugibus scilicet duabus susceptos: ê priori quidem, quæ D. Isabella Cerdan dicta fuit; Martinum Didaci Auxium, qui Alfonsi Regis Cubicularius fuit, & Alfoceæ opidi, dum vixit, potitus; Ferdinandum quoq. qui penè infans decessit. E posteriori autem, D. Maria Eximini Liniana; Ioannem Didaci Auxium, quem paterni domicilij heredem fecit; Catharinam Didaci Auxiam; & Ludouicum Didaci Auxium: quibus bona sua singillatim aspersit testamento. Lautum enim patrimonium confecit. Nec dubito, quin magis amplum reliquisset suis, nisi tam magnum in se odium ipsius Regis Alfonsi concitasset. Simus igitur omnes ea mente, vt qui fiduciam accipiat, fidem esse præstandam arbitretur: sciatq. nec quidquam aliud, quod omnino grauiter sit pertimescendum, accidere cuiuis posse, præter culpam.

XLIII.
Ferrarius Lanuza I.

QVAM multi autem iam Iustitiæ Aragonum commemorati sunt, & quamdiu in eorum enumeratione versamur, cùm tamen ad geminos, vt ad Sessesios, Artassonas, Tarinos, atq. adeò alios, dudumq. ad Cerdanos; sic nunc ad Lanuzas, institutũ ordinẽ sequẽtes, peruenimus.

peruenimus. Sed de eis omnibus sic equidem statuo; vt in vna familia ad illius laudem, & antiquæ nobilitatis memoriam; vnum, aut alterum, fuisse Iustitias satis putem: & si in qua tres; eam omnino iudicem clarissimum indicium honestatis, magnum insigne honoris, ac monumentum gloriæ consequutam. Et verò tot video in Lanuzarum gente Iustitias exstitisse, vt ad sempiternum eorum nominis decus, ac splendorem, vel ea in re sola statuam esse plus etiam, quàm satis, indicij, atq. argumenti constitutum, neq. quod ipsis solis satis, sed quod multis alijs satis ad suam nobilitatem illustrandam esset. Atq. hæc quoq. iure potest, & clarissimæ eorum gentis, & quasi cõmunis esse ipsius Magistratus laus, cùm hanc tantam Iustitiarum Aragonum copiam effuderit; neminem ex eis amplissimum istum fuisse honoris gradum adeptum, qui non omni studio, virtute, auctoritate, & fide ad conseruandam Rempub. incubuerit. In quos cùm intueor, occurrit mihi maximè hic Ferrarius. Cuius tantus fuit animi splendor, tanta præstantia, & magnitudo, vt omnia quæ clarissimorum virorum essent, & sumpsisse sibi, & summa cum dignitate retinuisse semper, visus sit. Qamquam multis ante eum annis, Iacobi scilicet II. tẽporibus, alium quoq. Ferrarium Lanuzam floruisse laudibus, atq. omni genere virtutis comperio. Siquidem eum constat, cùm opidorũ, *de Escuer, Arguisal, & Essun de Bassa*, in ijs Regni nostri confinijs, quæ Pyrenæos montes attingunt, potiretur, neq. solum in illis ipsis municipijs, ex quibus eius generis antiquitas profecta erat, sed in tota ea regione amicis, opibus, ac potentia valeret: in prima Sardiniensis Regni expugnatione circiter Ann. ∞ CCC XXIII. in ipsius Iacobi Regis exercitu militasse, posteaq. sibi Alfoceæ opidum eiusdẽ Regis, vt suspicor, beneficentia adsciuisse. Is duos filios reliquit: Lupum; ac Ferrarium: quorum virtus maximè etiam nobilitata fuit illis temporibus. Ferrarius enim à Petro IIII. Ann. Chr. ∞ CCCLVII. suppositus fuit Ioannis Lupi Sessesij imperatoriæ operæ ad defendẽdam vrbem vicarius, quando eidem Castellæ Rex Petrus ferrum, ac flammam minabatur. Lupum autem tametsi nõ ita bellicarum rerum laude celebratum inuenio, tamen clarum, & potentem virum fuisse constat: atq. D. Vrracam Ferdinandi Tarbam, Galaciani Tarbæ, Iustitiæ Aragonum, ex filio neptem, vxorem duxisse: in quam omnis Tarbarum hereditas nominis, ac gloriæ peruenit. Quorum ipsa cupiens intermorientem memoriam suscitare, Martinum Lupi Lanuzam, filium minorem natu, heredem sibi instituit testamento, & quasi

à se

Universidad de Deusto
Biblioteca

à se adoptatum, ex Lanuza Tarbam fieri iussit. Vnde Martinus ipse, & Galacianus Tarba, vocitatus est. Illius verò frater maior natu, Ferrarius Lanuza dictus, paternam, & auitam hereditatem adiuit; ac Iustitiam hunc ê Galaciana Egidij Castro suscepit. Quam suspicor, illius D. Petri Castri, cuius in vita Stephani Egidij Tarini meminimus, filiam fuisse, aut certè gentilem: & quia à Tarinis ipsis ducebat genus suum, illud sibi Egidij, vsitatissimum eorum patronymicum nomen, in illorum memoriam, reseruasse: ideoq. Galacianã Egidij dictam esse. iam vt in ipso Iustitiatu eadem ipsa Lanuzarum gens tam altas egisse radices, inq. sui generis, ac seminis stirpe, ingenerata ei hæc tanta frugalitas videatur. Sed maiores suos Iustitia hic gloria superauit. Tam auspicatò autem primus in domum suam ipsum intulit Iustitiatum, vt perquàm facilem visus certè sit posteris eundem adipiscendi gradum reliquisse: apud omnesq. Reges, qui Alfonso successerunt, perinde atq. apud eum, valuisse istius, etsi mortui, tam bene de Rep. meriti, senem memoriã. Cùm verò Iustitia factus fuit, Baiuliã generalẽ gerebat; quippe qui fuerat in Martini Didaci Auxij locũ suffectus. Sed Martino, vt paulo ante diximus, Iustitiatu abeunte, eidẽ in ipso etiam Iustitiatu successit: sibi autẽ in Baiulia, Martinus Lupi Lanuza, germanus frater, vir equidẽ illustris, & clarus. Sic hosce ambos fratres, quos erexerat virtus ad laudem, extulit ad gloriam fortuna; vt puncto temporis eodem, atq. ijsdem pene literis, alteri Baiuliatus, alteri Iustitiatus mandaretur. Ferrarius autem Magistratum
1439 inijt Kal. Iul. Ann. ∞CCCCXXXIX. Etverò quamuis iurisscientia nudatus; sua tamen prudentia, quæ summa in eo fuit, non Magistratus solam, sed quam multi, & varij casus priuatim sibi imposuerunt, magnificentissimè personam sustinuit. Et longinquus à nobis eiusdem Regis abscessus tot, ac tanta attulit publicis rebus incommoda, vt in earum procuratione Iustitiam hunc assiduè multis officijs implicatum, & constrictum esse oportêret. In primis ergò Co-
1441 mitijs præfuit, quæ Alcagnizij fuêre Ann. ∞CD XLI, instituta,
1442 Cæsaraugustæ verò sequenti anno peracta. In quibus nostri in proximorum Iustitiarum exemplis periclitati, publica ea lege, *Como segunt la ment de los Fueros antigos.* sub tit. *De Officio Justitiæ Aragonum:* quæ tunc lata fuit, Magistratum ipsum maxima abrogationis difficultate sepserunt, decernentes pacta omnia, & promissa, quæ in posterum quoquomodo de eodem deponendo fierent, irrita futura, & infecta, ac nullam prorsus vim fœderis habitura. Quin Iustitiam Aragonum

Aragonum, postquàm à Rege præfectus sit muneri, ad solius Regis nutum nequaquam pendêre: neq. Magistratum eidem, præterquàm à Rege cum Regno simul, abrogari iam posse. Quam legem loquentem induximus, cùm de istius Magistratus vi, ac potestate disputauimus. Verumenimuero cùm ea Comitia, absente Rege, à Maria vxore habita fuissent, quia in Mariæ gubernatione Alphonsus maritus, in Neapolitana expugnatione occupatus, vniuersum hoc nostrum imperium posuerat; & quamuis ipse ad seruandas leges, quæ tunc editæ fuerant, hoc pignore censebatur esse obligatus satis, quòd pro eo Regina spopondisset, quæ Regalem omnem potestatem habebat: nihilominus tamen volentes nostri maiorem quoq. cautionem adhibere, statuerunt, sponsionem eam ab ipso Rege in ipsius Iustitiæ Aragonum verba fieri debêre; cùm eæ præcipuæ partes Magistratus sint, publicæ nempe à Regibus nostris recipiendæ fidei. Itaq. istius rei caussa, in Neapolim Iustitia hic legatus est à nostris: deq. ipso Rege, decreta omnia approbante, fidem recepit sollemni religione constrictam, se ab eis nec transuersum vmquam vnguem discessurum. tanti sua maiores illi nostri putarunt, ac nostra quoq. ad retinendam libertatem interesse, eam legem manêre, quæ ijs Comitijs fuerat de abrogandi muneris difficultate rogata. Et Iustitia ipse in ea legatione tantopere Regi officium suum probauit, vt ab eo discedens Ann. Chr. ∞CD XLV. nouo, & magno affice-1445
retur honore. Etenim Ioanni fratri, Nauarræ Regi, intimus Consiliarius ab eodem Alphonso datus fuit, totiusq. bellicæ rei gerendæ rationis administer. Neq. id Ioannes acerbe tulit: immo deinceps illius opera, & consilio assiduè vti non solùm in publicis, sed in priuatis suis, ac domesticis rebus consueuit. Cùmq. Ann. ∞CD XLVII. 1447
Calataiubium tenderet, vt cum Ioanna, Almirantis Castellæ filia, matrimonij dignitate coniungeretur: eum sibi affeclam iussit esse vnà cum nonnullis alijs ad tantam rem ex Optimatibus nostris selectis. Sed intereà dum hæc gerebantur, Metimnæ Zelin Comes, D. Gastonius *la Cerda*, in suis opidis, quæ in ijsdem ipsis confinijs sunt, contra nostrum Regnum insidias instruebat. Cui oppositus erat Rudericus Rebolledo, clarus, & fortis vir. Erat quippe inter nostros, ac Castellanos à singulis Regibus bellum indictum. Cùm igitur hi ambo duces Ann. Chr. ∞CD XLIIX. in constitutum certamen deue 1448
nissent; Gastonius à Ruderico cõprehensus, Cæsaraugustã captiuus ductus fuit, & ab eodem Ioanne Rege huic Iustitiæ in custodiam traditus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ditus. Ipse verò in suam Bardallurensem arcem Gastonium deduxit, ibidemq. biennium illum in liberali custodia inclusum asseruauit. Ceterùm eo tempore adhuc ille mos antiquus manebat, vt in Comitijs nostri Ordines Deputatos Regni, & Inquisitores Officij Iustitiæ Aragonum, adhibitis suffragijs renuntiarent. Ob quam caussam confusa, & perturbata ea res omnino versabatur. Cui vt
1450 prouideretur incommodo, Comitiali decreto Ann. Chr. ∞ CD L. (nam idem Ioannes tunc nostris Cæsarauguſtæ habuit, absentis fratris nomine, Comitia) D. Dalmatio Murio, Cæsarauguſtano clarissimo, & nobilissimo Antistiti, & huic Iustitiæ, soluta optio data fuit ad ea munera, quos ipsi vellent, ex nostris eligendi; & emendandæ etiam ea in re ipsius antiquitatis potestas. Ipsi verò amplissimos viros elegerunt: atq. vt ea omnis suffragiorum in posterum confusio tolleretur, horum munerum sortitionem constituerunt, non expressam eam, quæ nunc viget, sed ad illius prope speciem adumbratam. Inde enim informata videtur, quæ Ann. Chr. ∞ CD LXI. decreta fuit: & quæ tandem nobis mansit Ann. Chr. ∞ CD LXVII. rogata. Sed ne in ijs ordinem annorum perturbem, multum quoq. operæ Iustitiam hunc posuisse constat, vt si fieri posset, maximæ illæ inter ipsum Ioannem, & Carolum filium, Vianæ Principem, concitatæ discordiæ sedarentur. Iamq.
1453 Ann. Chr. ∞ CD LIII. Cæsarauguſtæ Comitijs institutis consilia ea de re fuisse inita videmus: eosq. ambos, Carolum, & Ioannem, fidem suam in ipsorum Comitiorum facie, interposito iureiurando, Iustitia hoc assidente, deuinxisse, omnia se esse, quæ pacta fuerant, seruaturos. Quocirca paulò post Iustitia iste in Castellã missus fuit. Atq. tunc obijt pacificatoriã illam legationem præclaram, tantopere à Surita in suis Annalibus celebratam: in qua non solùm prudenter, & cautè mandata effecit, quæ receperat; sed solus ipse opiniones eorum superauit, quos Castellanus Rex in consilium sibi istiusmodi de rebus adhibuerat. Inde præterea cùm domum suam Iustitia hic reuenisset: in Neapolim iterum eorumdem negotiorum
1455 caussa legatus est Ann. ∞ CD LV. Nam etsi aliquamdiu eidem Alfonsus succensuerat, quòd suis mandatis Magistratus auctoritate obstitisset, cùm pro illegitimarum filiarum dotibus nostra opida torqueri iubebat, quemadmodum dum de Alfonso egimus, explicauimus; sed iam multa ille animi erga hunc Iustitiam mitigati dederat signa; quòd ea esset Alphonsi temperantia, ac moderatio naturæ,

turæ, vt quamleniſsimè ferret interdictiones quasuis, suis tametsi actionibus aduersantes, modò æquitate iuris, aut latarum legum scripto niterentur. Neq. Rex tunc, vt ipse posteà sententiam suam aperuit, plus quidquam volebat, quàm quantum permitteret ius. Itaq. istius Iustitiæ legatio perquàm grata Alfonso, ac iucunda fuit. Ab eo autem sequenti anno dimissus, in patriam reuertit, vt institutæ rei exitum expediret. Nec diutius multò omnia hæc acerbissimo Alfonsi eiusdem interitu perturbata fuêre. Obijt enim Neapoli An. ∞ CD LIIX. 1458
Et eum tunc Regem amisimus, cui similis in terris non erat. Cùm multis autem illius mors accidisse incommodè videretur, tum verò huic Iustitiæ: eum vt omnes crederent, & industriæ suæ, & fortunæ fructus simul perdidisse. Nam magni illum Alfonsus Rex fecit ad grauissima quæq. negotia gerenda; sic vt pluris neminem. Iam verò Ioãnes Nauarræ Rex, postquàm fratris mortui adeptus fuit imperium, eidem huic Iustitiæ libenter concesit fuorum omnium consiliorum summam: quippe qui iampridem singularem eius fuerat industriam expertus. Priusquam autem ad gubernacula nostra sederet, Cæsarauguſtæ eodem ipso anno fidem suam in istius Iustitiæ verba solito nexu obligauit. Mox Valentiam proficiscens, eumdem secum duxit: præceperat enim, vt quoad posset, ab illius latere numquã discederet. Atq. eumdem ipsius Ioannis nomine Ann. Chr. ∞ CD LIX. interueniſ- 1459
se comperio in eo fœdere, quod tunc ibi cum Galliæ Regis legatis ictum fuit: tum etiam in Comitijs ad Fragæ opidum Ann. Chr. ∞ CD LX. celebratis: & amplisimis ijs, quæ Ann. Chr. ∞ CD LXI. 1460
ad Calataiubium ab eodem Rege habita fuerunt. De quorum vber- 1461
tate libet modò præclarum Molini testimonium afferre, vt ei, quod protulimus, connectatur. Nam sic est apud illum in suo Repertorio. *Fori conditi in his Curijs Calataiubij, fuerunt multi, & valde notabiles. Nam ex varijs Determinationibus Consilij Justitiæ Aragonum fuerunt per Ioannem del Rio, magnum Jurisperitum, socerum domini Martini de Larraga collecti.* Et quoniam horum patronorum est facta mentio; fuêre hi ambo illis temporibus in forensibus caussis nimium versati, & in tanto numero habiti apud nos, vt eis duobus nemo ferè tertius suis ætatibus adnumeraretur: quamquàm multorum iudicio, gener socerum, iuris intelligentia, anteiuit. Et idem aliquot post annis ad similem laudem, atq. etiam maiorem, suum illũ gẽtilẽ excitauit, Hieronymum Larragã, clarum, & doctum virum: quem

Universidad de Deusto
Biblioteca

constat Procancellarij Regis munus gesisse, fuisseq. omnino iustitia, & integritate præstantem. Atq. hoc memoria patrum teste dicimus. Sed vt ad hunc Iustitiam, à quo digressi sumus, reuertamur,
1467 Iudex præfuit Comitijs Cæsaraugustæ habitis Ann. ∞ CDLXVII. in quibus inducta nobis fuit præclara, quæ nunc viget, exercendi Inquisitorum, ac Septemdecimvirorum in hunc ipsum Magistratum formula iudicij. vt illius statuendæ ab initio, Ferrarius iste videatur
1475 effector, auctor, & parens exstitisse. Præterea Ann. ∞ CD LXXV. Lazarus Borau, qui eius locum tenebat, in Alagonis opido interfectus fuit, cùm Manlienem tenderet, vt litigiosæ cuiusdam à se cognitæ, & iudicatæ rei persequeretur extrema. Quod tam immane scœlus, atq. in omni vita inauditum, Ioannes Petri Caluilius, potens, & factiosus homo commisit: qui rei iudicatæ stare ostenderat non placere. Eôq. maior illius audacia, & maiori supplicio digna, visa est, quòd in totius Regni conspectu (Cæsaraugustæ enim eo tempore Comitia habebantur) tantum virum necare ausus fuisset. Cæsaraugustam verò ipsius opidi fines attingunt. Quamquam autem illico ingens Comitiorum motus, & ipsorum Ordinum concursus, istius scœleris vindex, factus fuit: verumtamen ij impetus fuerunt inanes. Interfectores enim statim aufugerunt. Neq. verò adhuc quas dependerint pœnas, inueni. Deniq. Ann. ∞ CDLXXVIII. cùm iam Iu-
1478 stitiatus hic in exitu esset, insignem illam Marchionis Oristanni bonorum omnium fuisse factam apparet, contendente Rege, Magistratus verò auctoritate interposita, proscriptionem. Atq. eodem ipso Ann.
1478 Chr. ∞ CDLXXVIII. exeunte, vt conijcio, ab hoc Ferrario Iustitiatus depositus fuit, statimq. Ioāni Lanuzæ, illius filio, tertio loco nato, eiusdem Ioannis Regis beneficentia, delatus. Qua de re scio aliter Suritam scripsisse: & me etiam aliquando, Archiepiscopi nostri Ferdinandi monumenta sequutum. Sed nuper in publicis ipsius Magistratus Commentarijs, Ianuarij mense sequentis anni, Ioannem Lanuzã filium, Iustitiam Aragonum sæpius nominatum, iuridicundo præfuisse obseruaui. Neq. tamen exploratius in eis quidquam inueni, tametsi quæq. potui, scrutatus sum. Sed vt vt se res habeat, hoc ibi certum ponitur, videlicet: *Die nona mensis Januarij Ann. Chr. ∞ CD LXXIX. interfuit in Consilio dominus Ioannes de Lanuza, Iustitia Aragonum: & hoc fuit primum consilium dicti domini Iustitia.* Vnde sequi mihi necessariò videtur, anteriori anno exeunte fuisse ab hoc Ferrario Magistratum depositum. Et verò ex Agnete Ga-

te Garauitia, quam duxit vxorem (erat autem illius Aluari Garauitis, cuius meminimus, & Violantis Lanuzæ filia) vnicam filiam; ac tres filios suscepit: D. Dianiram nempe Lanuzam, quæ D. Petro Lunæ, primario Viro, Illuecæ dominatori nupta fuit; Martinum Lupi Lanuzam; Ferrarium; & Ioannem Lanuzam, quem paulo ante diximus, parenti successisse. Ac Martinus quidem, filius maior natu, Bardallurensis, ac Placentinæ ditionis institutus heres, fuit omnino fortissimus, & clarissimus vir. Ad cuius posteà filium Ioannem idem iste Magistratus peruenit. De quibus infra dicendi locus erit, cùm de ijs, qui interpositi fuerunt, pauca dixerimus. Ferrarius autem, Azaylliæ, & Coseulluelæ dominatum tenens, D. Mariam Lunam, D. Ioannis Lunæ, Villæfelicis dominatoris, & D. Angelinæ Cosconiæ filiam, vxorem duxit. Quæ verò de Ioanne Lanuza, tertio filio, dicenda sunt, proximo, & continenti sermoni reseruabo: tantùm est enim propositum mihi colligere eos, qui hoc sunt functi munere apud nos.

XLIIII.
Ioannes Lanuza I.

ITAQ. in paternæ quasi hereditatis partẽ Ioannes hic Lanuza, cùm primùm pubescceret, vt in issdem Commentarijs scriptum est, Ann. ∞ CDLXXVIII. exeunte, Iustitiatum inijt, viuo adhuc Ioan 1478
ne, sed iam extremo pene spiritu confecto, Rege: vt idem prope annus, ac mensis ferè, qui ipsius vitæ finem fecit, dedisse huic Iustitiæ istius muneris initium videatur. Superior autem Ferrarius Iustitia ita bona sua partitus est cum filijs, vt duobus alijs grandioribus singulas eas, quas diximus, ditiones legaret: huic autẽ Ioāni, qui minor natu fuit, auita illa, *de Escuer, Arguisal, & Essundebassa*, opida relinqueret. Et eidẽ quoq hereditatis loco curauit, & obtinuit, vt amplissimũ

Universidad de Deusto
Biblioteca

hoc à se depositum munus mandaretur. Neq. verò inferior, quàm pater, fuit nominis splendore, aut virtute: quin certè laudibus ijsdem ornatus: honoribus autem eô processit, vt & parentem suum gloria superarit. Etenim cùm in Iustitiatu gerendo magnam præstantis viri speciem indicaret, eamq. inesse in se solertiam, quæ esse posset ad res maiores obeundas satis: interuallo nec longo interiecto, munificentissimo decreto honestatus, summo cum imperio ad Valentinum Regnum, ac Cathaloniæ deinde Principatum Prorex missus fuit. Atq. eodem prorsus munere, & Almirantis simul in Siciliensi Regno perfunctus posteà, visus est certè, cum militari fortitudine domesticam prudentiam adæquasse: nam multa fecit & in bellicis, & in ciuilibus rebus præclara, quæ illius, tametsi mortui, viuã tamen semper memoriam tuebuntur. Quæ verò ea fuerint, non est mihi propositum enarrare, cùm extra Iustitiatum gesta fuerint. Ac vix quidquam in eum incidisse memoria dignum comperio, quod obseruem. Hæc enim tempora planè nobis tranquilla fuêre: & verè vt dicam, actiones omnes tum Catholici Regis Ferdinandi, qui cum hoc Iustitia fuit ætate coniunctus; tum Caroli V. Maximi, Imperatoris; ac Potentissimi Regis nostri Philippi, ad quos gradatim ipsius Ioannis II. Regis hereditas omnis peruenit, Magistratum hunc otiosum reddiderunt. Nam quisq. eorum pro singulari sua benignitate videtur, certatim quasi, non ad turbandam, sed ad tranquillandam Rempub. cucurrisse. Cùm verò Catholicus Rex, postquàm Ioannes pater interijt, gubernacula nostra prendere concupiuit; fidem suam huic Iustitiæ, Reipub. nomine, A. D. IIII. Kal. Iul. eius-
1479 dem Ann. Chr. ∞ CD LXXIX. se nihil contra patriæ iura facturum esse, solito more, interposito iureiurando deuinxit. Et il-
1481 lud idem similiter Ann. Chr. ∞ CD XXCI. tum idem Rex, tum Isabella vxor, pro Ioanne filio, Asturiarum, & Gerundiæ Principe, illius tutores adscripti, quòd puer infans esset, spoponderunt; quando illum futurum eorum heredem à nostris acclamandum decreuêre.
1485 Cumq. Ann. Chr. ∞ CD XXCV. interuenisset ille, quem retulimus, de Sancti Inquisitoris morte grauissimus casus: Iustitia hic clarissimi iurisiurandi princeps fuit, quod quatriduo post in Templo maximo à Magistratibus vrbis, sollemnibus verbis, factum est: quoniam quidem ad eam, quæ erat Catholicæ Fidei, caussam non minori studio, quàm ad animarum salutem incumbere oportere iudicauit, iamq. Sanctissimum ipsum Inquisitionis Officium (quod tunc in Remp.

in Remp. ad Iudæorum delicta comprimenda inducebatur) & Magistratuum omnium potẽtia, & priuatis singulorum præsidijs fultum esse. Neq. enim pro illius statu Iustitia hic tunc solam Magistratus opem, sed & priuatas suas, suorumq. fortunas, auctoritatem, gratiam, & copias spopondit. Atqui eumdem aliquamdiu constat simul eodem tempore & Iustitia tu ipso, & singulis alijs muneribus fuisse perfunctum. In Valentiam siquidem circiter Ann. ∞ CDXCII. 1492
Proregem missum: post autem aliquanto, in Cathaloniam: anno verò ∞ CD XCV. amplissima illa duo, quæ paulo ante diximus, Si- 1495
cilienses Regni munera obijsse. Sed Iustitiatum suum nequaquam
Annum ∞ CDXCVII. excessisse, in Magistratus Commentarijs, 1497
quos dudum peruolutaui, certum inuenio: eius autem vitam longiùs productam.

XLV.
Ioannes Lanuza II.

NAM in Magistratus Tabulario, in quo dicti Commẽtarij sunt reconditi, sic comperi librum inscriptum. *Liber primus consilij magnifici, & circumspecti viri domini Ioannis de Lanuza iunioris, Militis, Serenissimi domini Regis Consiliarij, ac Iustitiæ Aragonum, de Anno Chr. ∞ CD XCVIII.* In his verò Annorum, qui anteces- 1498
serunt, Codicibus, quorum plurimi exstant, Ioannis Lanuzæ Iustitiæ Aragonum expressum nomen, ac sæpius repetitum in ipsis Diarijs inuenitur. Quod ad superiorem Iustitiam referendum esse, aperta res est. Atq. inde etiam colligitur, vno, & eodem tempore, & Iustitiatu, & Regijs alijs muneribus potitum fuisse. Hæc autem tanta nominum similitudo non paruam creat in horum Iustitiarum annotandis temporibus confusionem. Quæ de ipsis enim monumenta loquuntur, ac ijdem ipsi, quos dixi, Commentarij, semper Iustitiæ Aragonum nomen non exprimunt: aut si fortasse exprimunt, nequaquã semper ijs, quæ nos adijcimus, signis, quasi articulis,

posteriorem hunc Ioannem à superiore discernunt: quibus facillimè ea omnis confusio tolli posset. Vnde fit, vt quæ personis distinguntur, nominibus interdum confundantur: atq. vt tametsi singula facta fidenter obseruentur, ad quem tamen eorum referenda sint, non ita queant fidenter annotari. Sed maiore laude alijs in rebus, quàm in hac vna enucleatè easdem perscribendi, nostra semper omnis vetusta est antiquitas. Hanc autem à me nunc adhibitam vniuscuiusq. eorum temporis notationem, exploratam possumus habere, vt conijcio. Ingenuèq. fateor vulgarem eam, quæ hactenus versata est apud nos, quæq. tum dictum Archiepiscopum Ferdinandum, tum alios, quos sum sequutus, decepit, in me faciliùs, quàm debuerat, cumprimùm illos edidi Fastos, irrepsisse. Apertè itaq. ex dicti codicis in-
1498 scriptione colligitur, dicto Ann. Chr. ∞ CDXCVIII. superiorem Ioannem Iustitiatu abijsse: hunc autem in illius locum fuisse suffectum. Iunior autem propterea dictus est, quòd superioris Iustitiæ filius esset, è nobilissima D. Beatrice Pimentelia vxore, procreatus. Quod si anteriores ambo, ipsius scilicet pater, atq. auus, tantum, quantum supra dixi, omni genere laudis floruerunt: nequaquam Iustitia hic degenerauit ab eis: quin si vita sibi suppeditauisset; ad easdem ipsas, ad quas pater, fortunas, ac maiores fortasse peruenisset. Sed vterq. eorum cecidit in cursu: pater quidem, Neapolitanus Prorex, Guntisalui illius Ferdinandi Cordubæ, clarissimi, summi, ipsoq. nomine dignissimi imperatoris, loco designatus: hic verò Ioannes filius; cùm in patris locum Prorex etiam in Siciliam mitteretur. sic iam ad paternam gloriam per eosdem ipsos gradus ascendebat. At verò in gerendo Iustitiatu omnino fuit auitam ipsam laudem consequutus. Prudens namq. habitus est, industriusq. in agendo; maximi animi, summi consilij vir: conseruandæq. Reipub, studiosus. Catholico autem Regi acceptissimus fuit. Cùmq. paulo ante, quàm Magistratum iniret, Ioannes Princeps Salmanticæ obijsset sine prole, quamobrem iure, futura illius hereditas ad Isabellam sororem, Portugaliæ Reginam perueniebat, quæ Catholicorum Regum grandior filia fuit: parentes eam, virumq. Emanuelem, futuros Reges à Castellanis viris salutari, Toleti Comitijs institutis, impetrarunt. Cæsaraugustam inde confestim aduenientes, indictis etiam Comitijs, Iustitia hoc assidente, contenderunt, simillimam nostrorum Ordinum auctoritatem adeundæ istius hereditatis exstare. Nostri tamen, ne incautè quid ægerent, in ea, quæ huiusmodi de re memoriæ prodita

dita essent, inquirere cœperunt. Quod Catholica Regina visa est ægrè ferre. Sed cùm interea dum hæc agerentur, Emanuelis vxor, Augusti mense iam dicti Anni ∞ CDXCIIX. Michaëlem filium pe- 1498
perisset: huic nostri statim, quam Castellani parentibus dederant, fidem de futura successione dederunt, sollemni religione obligatam; priùs tamen solito cũ auis Regibus icto fœdere; quibus Iustitia iste ad eam rem, quemadmodum cum Ioanne Principe factum fuerat, ipsius tunc nati nepotis tutellam cõmendauerat. At Michaëlis mater quàm mox tunc interijt. Nec Michaël ipse biennium plus vixit. Quapropter in destinatam hanc, desponsamq. ipsis hereditatem auspicatò sanè vocata fuit Ioanna, Catholicorum Regum secunda filia: quæ Philippi, Archiducis Austriæ, Maximiliani Imperatoris primogeniti filij, vxor erat. De quibus Iustitia idem iste etiam, vt assolet, A. D. VI. Kal. Nouemb. Ann. Chr. ∞ DII. publicam fidem de legibus, ac liber- 1502
tatibus seruandis recepit, priusquam ad eos publica rogatione, & consilio futura ea successio deferretur. Quinquennio autem post, Anno Chr. ∞ DVII. Iustitia hic, paterq. ipsius, ambo siquidem paucis inter- 1507
positis diebus, Neapoli obierunt, in aperto eo ad maiores honores cursu, quem dixi. Inde eorum cadauera adducta fuêre in patriam quamcitò, & in nobilissimo sacello, quod sanctissimam Virginis *de Pilari Capellam* contingit, constituta: vt & ipsæ cædem scopulosi, & infesti inferi Maris vndæ visæ equidem sint, diu pati non posse, quos viuentes ad tantam laudem, & gloriam virtus extulerat, mortuos iam tanto honore optimæ istius sepulturæ carere. Ex nobilissima vxore, D. Ioanna Rocabertina, Ioannes hic II. vnicam filiam reliquit, D. Mariam Lanuzam; quæ D. Petro Matini Lunæ, primario nobilissimo viro, Moratæ nuper Comiti, nupta fuit: eorumq. deinde vnica etiam filia, D. Maria Luna, illustrissimo Sastagensi Comiti collocata; ad quem iure horum Iustitiarum amborum communis peruenit hereditas bonorum, & gloriæ. Et ijsdem ferè temporibus, quibus hic Iustitia, sed longè maior natu, apud nos floruit Alfonsus Lacaualleria, interpres iuris præclarus: cuius ea ætate tam magnum nomen in patronis fuit, vt ad munus Procancellarij gerendum idoneus haberetur. cui tandem à Catholicis Regibus præfectus fuit. Atq. eidem proximè adiunctus, ætate tamen inferior, in publicis iudicijs versatus est, Michaël *del Molino*; non tam communis iuris, vt accepimus, quàm priuati nostri peritus vir. Cuius illud exstat, ad iudiciorum certamen opus vtilissimum, *Fororum, &*

Universidad de Deusto
Biblioteca

Obseruantiarum Aragonum Repertorium, inscriptum : à quo fateor me sumpsisse multa ; ne si negarem, fateri cogerer surripuisse. Nec dubito præteritos à me esse nonnullos, in ipsa iuris ciuilis scientia præstantes; & fortasse fuisse eosdem ipsos, quos retuli, clariores, quàm quoquomodo à me inducti sunt. Sed hoc quidem ignoratione. Nihil enim scribi potest deijs, de quibus ipsorum nulla, aliorum verò pauca admodum monumenta loquuntur.

XLVI.
Ioannes Lanuza III.

1507 CETERVM eodem Ann. Chr. ∞DVII. hic Ioannes Lanuza III. Iustitia factus fuit. Antecedentis autem Iustitiæ frater patruelis erat: patre nempe natus, Martino Lupi Lanuza, Ferrarij I. grandiori, vt diximus, filio: quem clarissimum etiam, ac fortissimum virum fuisse constat. Nec vellem sanè, dum tantopere laudo hos Lanuzas, ne fingi videantur hæc, vt à me quodammodo dicantur ita, ad propositas nunc mihi singulas eorum narratiunculas illustrandas. Res tamen sic habet, vt non tam dignè, ac merentur, eos à me esse existimem commendatos. Ac istius quidem Martini nota est valde excelsi, atq. inuicti animi magnitudo, virtutisq. præstantia; eaq. publicis literis testata satis: in quibus Rex Ioannes II. cuius ætate fuit, tantum ei laudis impertit, quantum nemo tribuere alteri in communicanda gloria debuisset, nisi eadem ipsa iusta gloria veræ illius virtuti, tamquam honestissimus fructus, deberetur. Eum si quidē prodit assiduè secum versatum in militia, magnoq. sibi & in periculis adiumēto, & solatio in laboribus, & gratulationibus in victorijs fuisse: atq. in Cathalonico bello (quā tandem prouinciam in militari labore totam peragrauit) aliquādo eumdem, non aliorum militum fortitudine, sed sua eximia virtute, ac præstantia manu consertū quemdam Signiferum hostem in ipsius Regis conspectu iugulasse. Quæ tanta illius

ta illius virtus vt clara, & illustris manêret in posterum, ex eaq. exstaret generi, ac nomini suo perennis aliqua gloria constituta; ampla rogatione Rex detulit Martino, ac suis, vt priuata familiæ suæ Insignia gestarent cum clarissimis Regijs Insignibus implicata: quasi, insigni ea Insignium permistione, Rex duceret, ipsis rebus communiter gestis, Martinum ipsum penè simul secum triumphare fas esse. Et eum sanè permultas res magnas, sine Ioannē Rege in eo bello gessisse constat: Regem sine ipso vix vllam. Itaq. de præstanti illius virtute verè quidem affirmari potest, ad eum ex bellica laude neminem vmquam suorum aspirasse; suosq. omnes habere in eo domesticum ad imitandum exemplum, illustre, & præclarum. Ex ijs igitur continuis honoribus familiæ suæ, maiorumq. suorum, hic Ioannes quodammodo iure visus est ad hoc munus gerendum accessisse. Cùmq. illius nomen, propter memoriam patris, in splendore esset (eum namq. Martinus procreauerat filium ex vxore, quæ *D. Grayda de Torrellas, & Perellos* dicta fuit) & ipse quoq. cognitus est, magnus, & excelsus homo ad honestatem, ad temperantiam, ad fortitudinem, ad integritatem, & fidem; sic deniq. ad virtutes omnes fictus à natura, vt quouis honore dignus, etiam sine vlla maiorum commendatione, haberetur. Istius autem præstantiæ suæ priuatus magna signa dedit; sed in Magistratu maiora: etverò præcipuè ijs Comitijs, quæ eo Iustitia habita fuerunt Ann. Chr. ∞DX. ∞DXIX. & ∞DXXIIX. posteriora duo, à Carolo V. priora verò, à Catholico ipso Ferdinando Rege. In cuius locum Carolus ex filia nepos suffectus fuit; & vnà cum Ioanna matre eodem Ann. ∞DXIX. à nostris Augustissimus heres acclamatus, de eo, vt moris est, à Iustitia hoc priùs recepta fide. Neq. tamen æquum esset hoc loco, de Antonij Augustini, Gul. F. Ant. N. clarissimi Iurisconsulti, Catholici Regis Consiliarij, integerrimi, ac præstantissimi viri, laudibus silêre, qui prioribus Comitijs interfuit, cùm Procancellarij ipsius Regis personam sustineret, fuitq. Illustrissimi, ac Reuerentissimi Ant. Augusti ni, Tarraconensis Archiepiscopi, pater: nam vt ceteri ex patribus, sic iste, qui tantum illud lumen progenuit, ex filio est nominandus. Is igitur Procancellarius magno vsui Reipub. fuit ijs in rebus, quæ tunc sese obtulerunt, transigendis; & in eo munere gloriam illam adeptus, quam nescio, an post fuerit quisquam consequutus. Etenim non apud eam solum Citerioris Hispaniæ partem,

quam Aragonij imperij fines circumscribunt, supremum illud in ipsius Catholici Regis Senatu iudicium exercuit; sed apud Neapolitanum, & Siciliæ Regna, aliarumq Insularum, in quas ijdem ipsi fines protenduntur: prætereà tum ad Galliæ Regem, tum ad Iulium II. Pont. Max. grauissimis de rebus decretus fuit legatus: ipsius q. deinde Caroli V. Regno, eodem Procancellarij munere glorioſè perfunctus. Ac ne quid prætermittamus, quod videatur ad honorem illius clarissimi viri pertinêre; cùm aliquando Reipub. male actæ insimularetur, in Septimancam arcem, graui custodia seruandus, missus est. Insequenti vero anno, Regni summam D. Francisco Eximini Cisnerio, Archiepiscopo Toletano, moderante, vadibus datis, custodia abijt: & honori suo consulens, de Archiepiscopi voluntate, qui primo quoq. tempore postquàm Remp. gerendam suscepit, ipsius Antonij causſam terminandam curauerat, ad Belgas concesit, Caroli cognitionem imploraturus. Cùmq. totius litis bene instructus index, & ante actæ vitæ testimonium, sigillo Regio obsignata, ab eodem Archiepiscopo Toletano, alijsq. supremi Ordinis iudicibus ad Carolum mitterentur: causſa Ioanni Saluagio Cancellariæ præfecto; Garsiæ Padilliæ, viro optimo, & integerrimo, Commendatario Calatrauensi maximo; Montalto Regēti; Iodoco Fisci Aduocato; viris prudētibus, & iuris vtriusq. apprimè consultis, iterum inspicienda tradita fuit. Qui ac curatè litem retractantes, rursusq. Antonio facultatem concedentes alia in sui patrocinium allegādi, cùm nihil ille amplius adijceret, prima scilicet, quæ apud Hispaniā facta fuerat, defensione cōtentus; viri optimi innocentia perspecta, omnium iudicum calculis absolutus; Brusellis in totius Aulæ Palatinæ conspectu, sententiā dignitatis, & honorificentiæ plenissimā reportauit Ann. Chr. ∞ D XVI. IX. Cal. Octobris. Quod tum Archiepiscopo, tum alijs supremi Ordinis Iudicibus, qui illius integritatem, & præstantiā satis cognitā, & probatā habebant, gratissimū fuit. Nec verò huiusmodi honorum amplitudine, tametsi clarissima per se ea, ac pulcherrima quidē monumēta sunt, iā ille eget ad sui nominis memoriā propagādā. Habet aliud maius, & clarius monumentū; quod filiū, ad tantam laudē natū suscepisset: illū ipsum nēpe Archiepiscopū Tarraconēsem; cuius nos honore ornari, dignitateq. augeri nō solùm omnes eius studiosi existimamus, sed & illud idem tota hæc nostra regio, ipsius natalis sedes, atq. Hispania cuncta arbitratur. Cui, quod mirari satis vix queo, Romanam antiquitatē tractanti

tractanti Italia ipsa cedit: cuius admirabilem quandam, incredibilem, ac penè diuinam in antiquis legibus interpretandis scientiam omnium mortalium fama percelebrat: cui incorrupto totius Orbis iudicio, ipsorumq. doctissimorum virorum inter ipsos concessu, tributū est ita, vt cùm immensam illius aciem ingenij taciti omnes admirentur (nam quis hoc non facit?) eum in omnibus scriptis, omniq. literarum varietate nonmodò sibi ipsis, ac ijs, qui hodie viuunt, sed & ijs, qui multis ante sæculis fuerunt, libenter anteponant: cui deniq. nullus honos tribui, non debitus, potest. Atq. hæc omnia, tametsi summa sunt; longè nimis vitæ suæ integritas vicit: iam vt tanto Pastore Tarraconensem Ecclesiam potuisse frui, inuidendum sit; iactura verò, quæ illius interitu vniuersæ Reip. facta est, vix consolabilis videatur. Mihi verò in graui isto casu dolendum magis, quòd eum amiserim, ad quem, tamquam ad mercaturam bonarum artium sæpius me fuisse profectum præmefero, neq. tamen inanem redijsse, cùm ab eo tum plurimis in rebus doctior, tum ad peruulgandum hoc opus audacior factus sim. Sed huiusmodi meritorum erga me gratissimam, quamdiu vixero, memoriam conseruabo. Verùm necesse non est, vt summum hunc virum, viuorum, & præsentium attestante iudicio, commendemus. Quamobrem præstat me tacêre: ne in eo laudando sermo noster ipsius oratoriæ vbertatis siti exaresçat. Vt ad Iustitiam ergò redeamus, ad sui generis splendorem hoc habuit illius Iustitiatus insigne: quod A. D. XVI. Kal. Iun. Ann. ∞ D XX. Ioannes Lanuza alius, Aragonum Prorex constitutus fuit. Sic cernimus Lanuzarum gentem, vno, & eodem tempore, duplici apud nos decore cumulatam: cùm alter amplissimum Prorege munus, alter Iustitiatus, quasi pro ipso Regno, personam sustineret. Nam & is fuit istius Iustitiæ gentilis. Qua tamen cognatione teneretur, non comperi. Verùm Iustitia Ann. Chr. ∞ D XXXII. A. 1532
D. V. Kal. Decembr. mortuus est: & in superiorum Iustitiarum ad Virginis ædem conditus sepulchro. Illius fratres fuêre: Glaudius Lanuza; & Hieronymus Lanuza, Pinnatensis Monasterij Abbas. Sorores verò: D. Grayda Lanuza; & D. Martina Lupi Lanuza: hæc Francisco Ferdinandi Heredię, Gubernatori Aragonum nupta, de qua mox dicemus; illa autem Vgonis Vrriesij, Ayeruij dominatoris, vxor fuit. Istius autem Iustitiæ, D. Beatrix Espes, dicta; fuit ea quidem lectissima, & spectatissima femina. Filij autem:

Universidad de Deusto
Biblioteca

lij autem: Ferrarius; Ioannes; & Martinus. Filia, D. Grayda itidem vocata, D. Francisco Borgiæ, nobili viro Valentino nupsit. Filiorum, posterior Mediolani obijt; priorum autem vterq. Iustitiatum adeptus est: sed interiecto alio, qui huic Ioanni III. continenter successit.

XLVII.
Laurentius Ferdinandi Heredia.

ATVERO is fuit, Laurentius Ferdinandi Heredia, Francisci Ferdinandi Herediæ, & D. Martinæ Lupi Lanuzæ, superioris Iustitiæ sororis, vt dictum est, filius: vir amplissima familia natus; summa probitate, singulariq. fide præditus; integer; prudens; ac tum domi nobilis; tum apud Sardos (ad quos deinde se contulit) gratiosus. Iustitiatum inijt A. D. VI. Kal. Maij Ann.
1533 Chr. ∞ D XXXIII. nam sic est in illius Commentarijs scriptum:
1547 eoq. posteà se abdicauit Ann. Chr. ∞ D XLVII. vt ad Ferrarium, auunculi filium grandiorem, qui iam ê pueris excesserat, deferretur. Sic Lanuzarum genti redditus fuit gradus istius Magistratus, & honos. Laurentius autem Prorex in Sardiniam missus, maximis in rebus ibi fuit: vt non ita sibi multum sit ex Iustitiatus laude repetendum. Nullius namq. similem Præfecturam, in Sardinia vmquam accepimus fuisse gratiorem. Et Iustitiatus ipse non obscurus fuit: ea autem re clarior, quod Ann. ∞ D XLII. Philippus noster, à Regni Ordinibus Caroli patris salutatus heres, in istius Iustitiæ verba iurauit, se patrias libertates, ac leges perpetuò seruaturum spondens. Cuius promissi constantiæ, otium, quo nos fortunam regimus, ac status, quem tenemus, indicio esse potest: cùm æquitate, ac iustitia præceptrice, in summa tranquillitate positi viuamus. Vnde fit, vt cùm omnia istius nostri

stri clarissimi, ac præstantissimi Regis consilia, & facta ad publicam semper salutem referantur, Iustitiatus hos omnes videamus, otiosiores, quàm alios, exstitisse: nobisq. etiam ob eam ipsam caussam necesse sit singulas eorum narratiunculas breuioribus, atq. angustioribus verbis circumcludere, cùm ceteroquin vnusquisq. illorum verissimis, ac iustissimis laudibus abundârit. Laurentius ergò, depositio Iustitiatu, in Sardiniam profectus est cum vxore D. Anna Albione: vbi nulla relicta prole mortem obijt Ann. ∞ D LVI. Callari iacet sepultus.

XLIIX.
Ferrarius Lanuza II.

LAVRENTIO Ferrarius successit; natura mitis, comis, ac humanus; sed qui tamen magnam quoq. fortis, & constantis viri speciem præ se tulit. Hic Ioannis Lanuzæ III. filius erat, Ferrarij I. vt paulò ante diximus, pronepos. Cuius haud nominis solam, sed similitudinem quoq. virtutum arripiens; & fama popularí eam, & vera bonorum laude est metitus. Incredibile est enim, quàm fuerit omnibus illius opera grata, & iucunda. Sed in gloriæ cursu consedit. Etenim cùm A. D. IV. Non. Maij ipsius Ann. Chr. ∞ D XLVII. vt ijsdem in Commentarijs notatur, Iustitia- 1547
tum inijsset; Prid. Id. Mart. Ann. Chri. ∞ D LIV. ætate 1554
florens, ingenio, & amicis, mortuus est; & in gentilicio
eo tumulo, quo pater, collocatus. Connubij expers
decessit; postquàm in Comitijs, superio-
ri Anno Montisoni habitis, fecerat
ille quidem officio cumu-
latè satis.

Ioannes

Universidad de Deusto
Biblioteca

XLIX.
Ioannes Lanuza IIII.

IAM tandem ita traxit temporum ordo sermonem, vt ad Ioannem Lanuzam IIII. qui nunc Iustitiatum gerit, venerimus. Nam
1554 statim ipso Ann. ∞ D LIV. ab eodem Carolo, cùm apud Belgas esset, A. D. XVI. Kal. Maij, in Ferrarij proximi, germani fratris, locum suffectus fuit: vt ad quem mœror illius morte veniebat, ad eumdem quoq. amplissimus iste honos perueniret. Atq. ab eo vsq.
1588 ad hoc tempus ipsius dignitate, magno, quem videmus, applausu, prudentiaq. & integritate perfungitur. Inter ceteras autem illius virtutes, quibus maioribus suis sic æquè respondet; hæc certè sibi vel maximæ laudi esse potest; quòd toto animo, ac mente in eā curam incūbat, vt à suis Locumtenentibus, quibus ea istius muneris pars est concessa, ius omnibus semper æquabiliter, ac diligenter dicatur. Sed taciturnitatem me præstat experiri, cùm de illius sedulitate, diligentia, ac studio, fideq. in Rempub. tacita eius grauitas, & amplitudo apertè loquantur, neq. orationis meæ ornamentum desiderent. Enimverò illud ego fidenter Ioāni Lanuzæ, grādiori eius filio, quē ex nobilissima vxore, D. Catharina Vrrea, demortui Arandensis Comitis sorore, suscepit, denuntiabo, quandoquidem insigni, ac singulari Regis nostri beneficentia dudum, futurus post patrem Iustitia designatus est; illustrem, ac latam ad bene se gerendum patêre sibi in tanto hoc Magistratu viam, cùm ea sit stirpe profectus, quæ à tam retro longè repetito initio, glorioſum idipsum iter, apertum demonstrarit.

Itaq. Magistratum hunc, post captam Cæsarauguſtam vrbem, vndequinquaginta viri consequuti sunt. In quos omnes si attentè, & diligenter inquiramus; vix quemquam reperiemus commendatione, & gloria non dignum. Si quis verò fortasse laudatus satis nequaquam

nequaquam sit; inertiæ nostræ largiatur: nam sic statuimus, vt pro vniuscuiusq. dignitate, parum; pro nostra voluntate, non nimium; sed pro nostra facultate, satis, superq. de eis nos dixisse arbitremur.

ET quoniam ad perorandum spectare videtur sermo noster: hæc deniq. est Reip. qua fruimur, à maioribus nostris ratio constituta, inter Monarchiam, & Polyarchiam alia quadam interiecta noua, vnam quasi in speciem temperata, vicina ambarum, vtriusq. particeps, vel vtriusq. potius non expers; tanquam ad puncti instar medium expetens locum, æquabiliter vndiq. conglobata: quæ cùm ex Regibus, & legibus constet; Regibus paret: sed quæ tamen à seuero eorum imperio, à quo mœnibus vix potuissemus, Iustitiæ Aragonum Magistratu interposito, tutos nos reddit: populumq. ac Regem hac vna coniunctione deuincit, vt in omni actione secum ipsa consentiens, à solis legibus Regum benignitate regatur. Quæ verò de huiusmodi argumento plura scribi possent, iam iam fas erit, vt reliquorum Historicorum otio concedamus.

LAVS DEO.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ANT.

ANT. AVGVSTINVS
Archiepiſc. Tarracon.

HIERON. BLANCAE S.

GRATVLOR tibi in primis, vt debeo; quod Hiſtorici noſtrae Reip. nomen, atq. ſplendorem, Hieron. Zuritae ſuffectus, magno conſenſu ſuffragantium Patrum, et totius Ciuitatis approbatione fueris adeptus. Mihi autem valde gaudeo, quod illi, quem magnopere dilexi propter eius inſignes animi dotes, et amicitiam non vulgarem, tu quoq. ſucceſſeris; qui neq. in me amando, neq. in Latina hiſtoria ſcribenda ei ceſſurus eſſe videaris. Commentariorum tuorum ingens volumen libentiſsime perlegi; tum quod tua ſint, quem magnopere diligo, tum quod de his reb. agatur, quae ad patriae dignitatem, ac decus maxime pertineant. Itaq. ſi te ab eorum editione deterrerem, ingratus in patriam, ac tuae gloriae inuidus iudicarer: cum laborem iſtum tuum facile omnes probaturos ſperem, futurumq. vt quae de inſigni iſto Magiſtratu, Iuſtitiae nomine, magno Dei munere noſtris ciuib. conceſſo, diuinaq. appellatione inſignito: Deus enim ipſa iuſtitia recte appellatur, non tantum iuſtus; vt vera ſapientia, non tantum ſapiens: ſcribere es aggreſſus; et peregrinis hominib. et vero praecipue noſtris ipſis ciuib. gratiſsima ſint. Non enim Ephori Lacedaemoniis, aut Tribunicia poteſtas Romanis magis aut grata, aut vtilis fuit, quam in iſta Vrbe eſt publica iſtius Magiſtratus tutela. Quare noli amplius differre, quin ea quamprimum manib. omnium terantur; vt ad patriae noſtrae ornamentum, nouum hoc tuum, graue tamen, et vtile, ſcriptionis genus accedat. Quod vero de laudib. Caeſarauguſtanae iſtius Vrbis, et de veterib. Pontificib. eiuſdem, ſi quid ex antiquis ſcriptorib. aut ex actis Conciliorum, aut aliunde aliquando collegeram, ad te quamprimum mitti deſideras; pauca quaedam his litteris, licet fortaſſe, noctuas, quod aiunt, Athenas, et quae tibi ſunt notiora, perſcripſi. Atq. vt omittam, quid C. Plinius de Caeſarauguſtana immuni colonia, olim Salduba dicta, et de Conuentu ampliſsimo ſcripſerit; Strabo quoq. eandem laudat, habereq. togatos ciues ait, nihil ex veteri Celtiberor. contumacia, atq. duritia retinentes. His addit Pomponius Mela: Vrbium de mediterraneis in Tarraconenſi clariſsimae fuerunt, Pallantia, et Numantia; nunc

Universidad de Deusto
Biblioteca

est Caesaraugusta. Vixit autem Mela TI. Caesaris, Caligulae, et TI. Claudii temporib. et in Hispania natus est. Quod vero ex verbis Melae elici non nemo putat, easdem esse Numantiam, et Caesaraugustam, irridendum magis, quam improbandum est; cum Strabo inter eas DCCC. stadia collocet. Venio nunc ad laudes sanctißimorum Virorum: laudari enim a laudato viro, vt tu optime in huiusce operis initio dixisti, maximum est; idq. cum fit ob religionis cultum, longe praestat. Ex his primus est, Cyprianus Carthaginensis Martyr lib. 1. Ep. IIII. quam cum multis Episcopis scripsit Felici presbytero, et plebib. consistentib. ad Legionem, et Asturicae. in ea postquam Felicis, et Sabini Pontificum mentionem fecisset, ait: vtq. alius Felix de Caesaraugusta, Fidei cultor, ac defensor veritatis litteris suis significat. Proximus huic, longo sed proximus interuallo, sit Prudentius, qui in libro de Coronis, Encratin, et Socios XVII. Martyres, et duos Confessores, Caium, et Clementem laudans, Caesaraugustam appellat, plenam domum magnorum Angelorum, eamq. praefert ceteris vrbib. quod tam multis ornetur corporib. Sanctorum. Ex eadem Vincentium fuisse Martyrem tradit, et domum insulatam sacerdotum Valeriorum, hoc est, eius Vrbis Pontificum. Constat autem multorum testimonio Valerium, Dei confessorem, Episcopum fuisse Caesaraugustanorum, eiusdemq. Diaconum Vincentium. Sed et in Concilio Eliberritano Valerium, eiusd. vrbis Episcopum, subscripsisse nouimus, anno Christi plus minus CCC XXV. Sic duos possumus post Felicem Episcopos Valerios numerare. Ipsa vero vrbs laudatur carminib. quoq. duorum poëtarum Christianorum, Pontii Paulini, qui postea Nolanus Episcopus fuit, et Ausonii Galli. His addamus Concilium Caesaraugustanum contra Priscillianum, ex testimonio Sulpicii Seueri, libro posteriori extremo historiae sacrae, Anno plus minus CCC XXC. Fuerat paullo ante Concilium Sardicense contra Arianos: in quo subscriptum inuenimus Castum Episcopum. Sic enim in veterib. libris est, non Costum, vt in vulgarib. anno CCC XLVII. vt quidam putant. Post haec inuenio cuiusdam Episcopi Caesaraugustani fieri mentionem, tacito eius nomine, in epistula quadam Ascanii Tarraconen. Archiepiscopi ad Hilarium Pontif. Max. quae in Concilio Romano est relata Anno, vt ex Consulib. apparet, CD LXV. Sed mox in Concilio Tarraconensi Vincentius eiusd. vrbis Episcopus subscripsit anno Christi D XVI. Non hic est Vincentius Arianus Episcopus, de quo Isidorus scribit. Ille enim

enim temporib. Mauricii Imp. vixit; hic Anastasii, et Iustini. In veterib. collectionib. Conciliorum, post Tarraconense Concilium, Gerundense positum est, habitum anno vertente. in quo septem ex illis Episcopis, qui in superiori Synodo fuerant, conuenerunt. in his Vincentius non est. Post Gerundense, Caesaraugustanum collocarunt XII. Episcopor. quorum nomina scripta sunt; sed quib. Ecclesiis praeessent, subticuerunt. Hi Canones scripserunt octo: ex quibus vnus est a Gratiano relatus; Ne quis ieiunet die Dominica etc. de consecrat. dist. III. Hi, qui putant hoc illud esse Concilium, quod Seuerus contra Priscillianum habitum dixit; sola duor. Episcopor. nominis similitudine ducuntur, et loci. namq. ille refert Idatium Emeritensem, et Ithacium incertae vrbis Episcopum, infensos Priscilliano fuisse; contra quem, et socios Caesaraugustae Synodus habita est. in qua etiam Aquitanos Episcopos interfuisse ait; et in ea damnati absentes sunt, et contumaces Instantius, et Saluianus Episcopi, Helpidius, et Priscillianus laici, qui Damasum Romanum, et Ambrosium Mediolanensem interpellarunt, et ab eis fuerunt reiecti. Qui ex Hispania Episcopi interfuerint, non narrat. tantum Adyginum scribit Cordubensem ad Idacium retulisse Emeritensem, qui in eos est inuectus. In Conciliis editis bis Italii nomen scriptum est. id mutant in Idacium, et Ithacium: quod facile recipi posset, si cetera conuenirent. Nihil enim est in hac Synodo, quod cum alia Synodo consonet, quae in Aquis Caelinis contra Priscillianistas habita est anno Christi CD XLVII. exstatq. coniuncta cum Toletano primo Concilio. Ea Synodus habita est iussu Leonis Pontificis, vt apparet ex epistula Leonis XCIII. ad Toribium Asturicensem; in qua etiam errores eorumdem haereticor. damnantur. Isidorus in libro de Viris illustrib. Idatium Lemicae vrbis Hispaniarum appellat, et Vrsatium Episcopum eius socium; fuisseq. communione priuatos, et in exilium missos, quod Priscillianum accusauerint coram Maximo tyranno, et damnatus occidi fuerit iussus. Sed aut in Isidori libro, aut in Seueri mendosa sunt nomina. Prosper Aquitanicus in Chronicis cum Isidoro facit, qui ann. CCC XCII. eadem de Ithacio, et Vrsatio Episcopis ait. In Barcinonensi Synodo non edita Ioannes Caesaraugustanus Episcopus interfuit anno plus minus D XL. Eundem putamus in Ilerdensi Concilio cum Sergio Tarraconensi conueniisse. sed non recte in editis libris Ilerdense, et Valentinum ante Gerundense edita sunt, cum fuerit posterius dicto anno D XL. In Toletano tertio maximo Con-

Universidad de Deusto
Biblioteca

cilio subscriptio exstat Simplicii Episcopi Caesaraugustani. id habitum anno IIII. Reccaredi Regis, Christi D XXCIX. Hactenus Gothi haeresim Arianorum tenuerunt: nostri tamen maiores Catholicos Pontifices habuerunt, ipsaq. ciuitas in Catholica religione perseuerauit. Hoc loco referri potest, quod Sanctus Gregorius Turonensis lib. III. cap. XXXIX. historiae Francor. et Ado Viennensis aetate sexta in Chronicis, et Aimoinus monachus lib. II. cap. XIX. et XX. historiae Francor. scripserunt de vrbe Caesaraugusta a Francorum Regib. obsessa Childeberto, et Clothario, anno plus minus D XXXII. quae obsessio soluta est, data ab Episcopo stola B. Vincentii Martyris, quae Parisiis in Ecclesia eidem dicata posita est. Sigebertus Gemblacensis haec an. D XLII. refert. Inter Joannem, et Simplicium, infelicem illum Vincentium Episcopum collocemus Arianum, aduersus quem Seuerus Malacitanus Antistes edidit libellum, vt Isidorus ait in libro de viris illustrib. tempore Leouigildi Regis praeuaricasse testatur Rudericus Toletanus lib. II. cap. XIV. Post Concilium Toletanum, aliud Caesaraugustae Concilium habitum est anno VII. eiusdem Reccaredi Regis. in quo subscribunt Artemius Tarraconensis, et alii XII. Episcopi. in quib. Simplicius est. nomina Vrbium singularum omissa sunt. tres Canones ediderunt contra Arianos. Anno proximo Oscensis Synodus habita est. tamen in ea Simplicium interfuisse, nobis incertum est. Sed in Barcinonensi anno XIV. eiusd. Regis habita, Maximus Caesaraug. Episcopus subscripsit. De Maximo Isidorus in extremo libro de viris illustrib. haec refert. Multa versu, prosaq. componere dicitur: scripsit et historiolam de his, quae temporib. Gothorum in Hispaniis acta sunt: multa quoq. alia scribere dicitur, quae nec dum legi. Isidorum Hispalen. et Maximum inuenio subscripsisse Toletano Concilio non edito, quod anno primo Gundemari Regis habitum est an. Christi DC X. Eundem Maximum in Egarensi Concilio cum Eusebio Tarrracon. anno tertio Sisebuti Regis, hoc est, an. DC XIV. fuisse, vetus liber ostendit, in quo non edita Concilia, quae retulimus, Caesaraugustanum, Oscense, Barcinonense, Toletanum, et Egarense, conscripta sunt. Post Maximum, Ioannem, Braulionis fratrem, sedisse annis XII. B. Ildefonsus in libro de viris illustrib. testis est, temporib. Sisebuti Regis, et Suinthilani. Patrem eum olim monachorum appellat, et virum in sacris litteris eruditum, hilarem, et munificum; de Ecclesiasticis Officiis quaedam eleganter, et sono, et oratione scripsisse refert, fert, et de Paschali sollemnitate. Ioanni successisse Braulionem testatur, qui XX. annos Episcopus fuit temporib. Sisenandi, Chintilae, Tulcani, et Childasuinti Regum. Ad hunc Isidorus librum etymologiarum extremo suae vitae tempore misit: qui in eius vita fatetur se eum librum in XX. libros diuisisse: exstantq. initio eiusd. voluminis epistulae Isidori ad Braulionem, et Braulionis ad Isidorum. Vitam quoq. B. Aemiliani monachi idem scripsit. quod praeter Ildefonsum, asserit Osualdus in martyrologio prid. Id. Nou. Alia quoq. scripsisse eundem, Ildefonsus ait. Eius subscriptio exstat in quarta, et quinta Synodo Toletana. quod etiam Rudericus Toletanus lib. II. cap. XIX. refert, eumq. illustrem appellat his verbis. Huic Synodo quintae Braulio Caesaraug. Episcopus prae ceteris illustris effulsit, atq. piam doctrinam Christianis mentib. decenter infudit: cuius et opuscula nunc vsq. Ecclesia veneratur. Huius eloquentiam Roma vrbium mater, et domina per epistulare alloquium est mirata. Est etiam in Toletano Concilio sexto eius nomen adscriptum: quod habitum est anno secundo Chintilani Regis anno Christi DCXXXVIII. At in septimo non interfuisse crediderim, tum quia in quibusdam non editis subscriptionib. eius nomen non sit, tum quia apud Rudericum legatur in eod. Concilio fuisse desideratum a patrib. librum Moralium B. Gregorii. Vnde Princeps, sacro Concilio, inquit, approbante, Taionem Caesaraug. Episcopum, religione, et litteratura praestantem, et sollicitum scripturarum, ad Romanum Pontif. pro libris Moralium nauigio destinauit. nota est historia, quo pacto somnio admonitus fuerit loci, in quo hi libri conseruarentur. quo enarrato Pontifici, Taio extitit, inquit, Romae gloriosus, quo antea despicabilis habebatur. et reperto, et accepto libro in Hispaniam est reuersus, et tam Romae, quam in Hispaniis habitus est venerandus. Idem lib. III. cap. XV. inter sanctos Pontifices laudat Leandri, Isidori, Helladii etc. atq. Taionis Caesaraug. claram doctrinam. Mendose autem Talonis, pro Taionis, editum est. Apud Ildefonsum, post Braulionem de Eugenio posteriore, Toletano Antistite, agitur: qui cum Ecclesiae Regiae clericus esset egregius, vita Monachi delectatus est. Qui sagaci, inquit, fuga vrbem Caesaraug. petens, illic Martyrum sepulchris inhaesit; ibiq. studia sapientiae, et propositum Monachi decenter incoluit. Taio autem subscripsit in actis Toletani VIII. Concilii, vt in omnib. libris scriptum est. Item in actis Toletani IX. licet omissum sit in editis. Habitum autem est anno VII. Recceswinthi Regis, Christi

Universidad de Deusto
Biblioteca

DC LXV. Ceteris Toletanis editis nullus Episcopus Caesaraug. interfuit. Ex veterib. libris Toletano XIII. *anno quarto Eruigii Regis, Christi DC XXCIII. subscripsit Fredeualdus Abbas, agens vicem Balderedi Caesaraugustani Episcopi. Toletano* XV. *anno primo Egicani Regis, Christi DC XXCVIII. idem Balderedus interfuit. Mox anno quarto eiusd. Regis Caesaraugustanum tertium, siue quartum Concilium habitum est. nomina Episcoporum desiderantur. Sed idem Balderedus erat Episcopus, quia idem subscripsit Toletano* XVI. *Concilio, quod habitum est anno* VI. *eiusdem Regis. Haec habui, quae de Episcopis, et Conciliis Caesaraugustanis scriberem, quorum memoria exstat apud me, ante cladem illam, Arabum, et Sarracenorum irruptione, illatam. Tu his alia addes, maximisq. ornamentis et rerum, et verborum illustrabis. Cura, vt valeas. Tarracone. Kal. Febr.* ∞ *D XXCIV.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

INDEX REGVM, REGINARVM, COMITVM, AC IVSTITIARVM ARAGONVM; ANTISTITVM Cæsarauguſtanenſium, Regulorumq. Arabum; Ricorum hominum, & Meſnaderiorum.

Suprarbienſes Reges.

Garſias Eximini.
Garſias Innici I.
Fortunius I.
Sanctius Garſiæ.
Innicus Eximini, Ariſta.
Garſias Innici II.
Fortunius II. Monachus.

Aragonum Comites.

Azenarius.
Galindus Azenarÿ.
Eximinus I. Azenarÿ.
Eximinus II. Garſiæ.
Garſias Azenarÿ.
Fortunius Eximini.

Reges Aragonum.

Sanctius I. Abarca, Cæſo.
Garſias I. Abarca, Cæſonis F.
Sanctius II. Abarca, & Galindus.
Garſias II. Abarca, Tremulus.
Sanctius III. Maior, Imperator.
Ranimirus I. Chriſtianiſſimus.
Sanctius IIII. Ranimiri F.
Petrus I. Sanctij IIII. F.
Alfonſus I. Bellator, Imperator.
Ranimirus II. Monachus.
Petronilla Regina, & Raim. Berengarius, Barcinonenſis Comes, eius vir.
Alfonſus II. Caſtus.
Petrus II. Catholicus.
Jacobus I. Expugnator.
Petrus III. Magnus.
Alfonſus III. Muniſicus.
Jacobus II. Juſtus.
Alfonſus IIII. Benignus, & Pius.
Petrus IIII. Cærimonioſus.
Joannes I. Petri IIII. F.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Martinus, Petri IIII. F.
Ferdinandus I. Honestus.
Alfonsus V. Sapiens, & Magnanimus.
Ioannes II. verè Magnus.
Ferdinandus II. Catholicus.
Carolus, Rom. Imp. V. Maximus, & Fortissimus.
Philippus, Caroli V. F. Monarcha.

Reginæ Suprarbij.

* *Jnnica, siue Enenga; Garsiæ Eximini, Suprarb. Regis I. vxor.*
* *Tota; Garsiæ Jnnici I. Suprarb. Regis II. vxor.*
* *N.....: Fortunij I. Supr. Regis III. vxor.*
* *Theuda, siue Jnnica, seu Enenga; Aristæ Suprarb. V. Regis vxor.*
* *Vrraca, siue Enenga; vltimi Aragonensis Comitis filia; ac heres, Garsiæ Jnnici II. Suprarb. Regis VI. vxor fuit.*

Reginæ Aragonum.

* *Tota, Vrraca, ab alijs Theuda; Abarcæ Casonis vxor: vel duæ fortasse, singulis hisce nominibus appellatæ.*
* *Theresia Galindi, Garsiæ I. Casonis F. vxor.*
* *Vrraca Ferdinandi, seu Ferdinaldi; Abarcæ Galindi vxor.*
* *Eximina; quæ ab alijs Costantia, ab alijs Epiphania, ab alijs Eluira dicitur, Tremuli Regis Garsiæ vxor fuit.*
* *Nunia, siue Munia; ab alijs Eluira; Geloyra, siue Geloyda ab alijs; & ab alijs Domna Maior dicta; Sanctij Maioris, Jmperatoris vxor; Sanctij Castellæ Comitis filia fuit; Garsiæ Jnfantis, ad Legionem Septimamgeminam interfecti soror.*
* *Gisberga, siue Ermissenda; à non nullis Gilbiga: Bernardi Rogerij Comitis, & Garsindæ Comitissæ filia; Ranimiri I. vxor.*
* *Beatrix; prima Sanctij IIII. vxor.*
  Felicia, Armengolis, & Clementiæ, Vrgeli Comitum filia; secunda eiusdem Sanctij IIII. vxor.
* *Agnes; prima Petri I. vxor.*
  Bertha; secunda eiusdem Petri I. vxor.
* *Vrraca; Castellæ Regis filia; Alfonsi I. vxor.*
* *Agnes, seu Mathilde, siue Vrraca; Aquitaniæ Ducis, Pictonumq. Comitis soror; Ranimiri II. vxor. Ex qua filia nata*
* *Petronilla, Regina Aragonum: quæ Raim. Berengario, Barcinonensi Comiti nupsit.*
* *Sanctia; Castellæ Regis filia; Alfonsi II. vxor.*
* *N.....: Folcalquerij Comitis sobrina; prima Petri II. vxor.*
  Maria; Montispesulani Comitissa; secunda eiusdem Petri II. vxor.
* *Eleonora; Castellæ Regis filia; prima Jacobi I. vxor fuit.*
  Violans, siue Iolans; ab alijs Hiolesia; ab alijs Andræua dicta, Vngariæ Regis filia; secunda eiusdem Iacobi I. vxor.
* *Costantia; Siciliæ Regis filia; Petri III. vxor.*
* *Eleonora; Angliæ Regis filia; Alfonso III. desponsa fuit: sed Regnum non iniit.*
* *Blanca; S. Ludouici, Tolosani Episcopi, germana soror; prima Jacobi II. vxor fuit.*
  Maria; Regis Cipri filia; secunda eiusdem Jacobi II. vxor.
  Elisenda; D. Petri Moncadæ, & Bergæ Pinos filia; tertia eiusdem Jacobi II. vxor.
* *Theresia; D. Gombaldi Entenzæ, & Costantiæ Antillionis filia; prima Alfonsi IIII. vxor fuit; sed antequam maritus Regnum obtineret, mortua.*
  Eleonora; Castellæ Regis filia; secunda ipsius Alfonsi IIII. vxor.
* *Maria; Nauarræ Regis filia; prima Petri IIII. vxor.*
  Eleonora; Portugaliæ Regis filia; secunda eiusdem Petri IIII. vxor.
  Eleonora; Siciliæ Regis filia; tertia eiusdem Petri IIII. vxor.
  Sibilia; Bernardi Forciæ filia; quarta eiusdē Petri IIII. vxor.
* *Matha, seu Mathæa: Armeniacensis Comitis soror; prima Joannis I. vxor fuit.*
  Violans; Barensis Ducis filia; secunda eiusdem Joannis I. vxor.
* *Maria; D. Lupi Lunæ, Lunensis Comitis filia; prima fuit Martini Regis vxor.*
  Margarita; D. Petri Pradesij filia; secunda ipsius Martini vxor.
* *Eleonora, Vrraca prius dicta; Sanctij, Alburquequensis Comitis, Henrici Castellæ Regis, fratris, filia; Ferdinandi I. vxor.*
* *Maria; Castellæ Regis filia; Alfonsi V. vxor.*
* *Blanca; Nauarræ Regis filia; prima Joannis II. vxor.*
  Joanna; Almirantis Castellæ filia; secunda eiusdem Ioannis II. vxor.
* *Jsabella, Regina Catholica: Henrici IIII. Castellæ Regis soror, atq. heres: prima fuit Catholici Regis Ferdinandi II. vxor.*
  Germana; Nauarræ Regis, filia,

Universidad de Deusto
Biblioteca

ſecunda eiuſdem Ferdinandi II. Catholici Regis, vxor.

* *Joanna, Regina, Catholicorum Regum filia, Caroli V. Imperatoris mater.*

* *Iſabella; Portugaliæ Regum filia; Auguſtiſsima fuit ipſius Caroli V. vxor.*

* *Maria; Portugaliæ Regum filia; prima Philippi noſtri, Potentiſsimi Regis, vxor.*

Maria; Angliæ Regina; eiuſdem Regis noſtri Philippi ſecunda vxor.

Iſabella; Galliæ Regis filia; tertia ipſiuſmet Philippi noſtri vxor.

Anna; Maximiliani Imperatoris filia; quarta eiuſdem noſtri Inuictiſsimi Regis Philippi vxor fuit.

Iuſtitiæ Aragonum.

Petrus Eximini.
Sanctius Fortunionis.
Sanctius Galindi.
Lupus Sanz.
Fortunius Azenarij.
Joannes Pelaius.
Atho Sanz.
Joannes Didaci.
Petrus Monio.
Didaci, Joann. Didaci F.
Petrus Medalla.
Galindus Garſiæ.
Sanctius Garſiæ Sancta Olalla.
Petrus Ferdinandi Caſtrus.
Sanctius Touia.
Stephanus.
Petrus Seſſeſius.
Petrus Petri Tarazona.
Joannes Petri Tarazona.
Martinus Petri Artaſſona.
Petrus Martini Artaßona I.
Petrus Sanctij.
Rudericus Caſtellezuelus.
Fortunius Ahe.
Martinus Sagarra.
Petrus Martini Artaſſona II.
Joannes Egidij Tarinus.
Joannes Zapata Cadreto.
Eximinus Petri Salanoua.
Sanctius Eximini Ayeruius.
Stephanus Egidij Tarinus.
Pelegrinus Anzanus.
Pelegrinus Oblitas.
Garſias Ferdinandi Caſtrus.
Galacianus Tarba.
Ioannes Lupi Seſſeßius.
Blaſcus Ferdinandi Heredia.
Dominicus Cerdanus.
Ioannes Eximini Cerdanus.
Berengarius Bardaxinus.
Franciſcus Zarzuela.
Martinus Didaci Auxius.
Ferrarius Lanuza I.
Ioannes Lanuza I.
Ioannes Lanuza II.
Joannes Lanuza III.
Laurentius Ferdinandi Heredia.
Ferrarius Lanuza II.
Joannes Lanuza IIII.

Antiſti-

Antiſtites Cæſarauguſtani.

Epiſcopi.

A naſcētis Eccleſiæ initijs vſq. ad Arabum in Hiſpaniam aduentum.

S. *Athanaſius.*
S. *Felix.*
S. *Valerius I.*
Valerius II.
Clemens.
Caſtus, ſiue Coſtus.
Vincentius I.
Lucius.
Valerius III.
Vincentius II. qui fuit Arianus.
Simplicius.
Maximus.
Joannes.
S. *Braulio.*
Taio.
Baldiſredus, ſeu Balderedus.
Bentius.

Poſt Hiſpaniæ autem cladē, quamdiu Arabes Vrbe ſunt potiti.

Senior.
Heleca.
Paternus.
Vincentius III.
Petrus I.
Bernardus I.

Poſt Arabes tamen Vrbe pulſos.

Petrus II. Librana.
Stephanus I.
Garſias I. Guerra de Maionez.
Gulielmus.
Bernardus II.
Petrus III. de Villabeltran.
Petrus IIII. Tarroja.
Bernardus III.
Petrus V. Eximini.
Stephanus II.
Petrus VI. de Turrerubea.
D. *Raimundus I. de Caſtellezuelo.*
D. *Rudericus I. Rocabertinus.*
D. *Raimundus II. de Caſtrocol.*
D. *Garſias II.*
D. *Sanctius I. Ahones.*
D. *Bernardus IIII. de Montagudo.*
F. *Vincentius IIII. Monachus.*
D. *Rudericus II. de Ahones.*
D. *Arnaldus de Peralta.*
D. *Sanctius II. de Peralta.*
D. *Petrus VII. Garſiæ de Januas.*
D. *Fortunius de Vergua.*
D. *Vgo de Mataplana.*
D. *Eximinus Martini de Luna.*

Archiepiſcopi.

D. *Petrus Lupi de Luna.*
D. *Petrus Azenarij de Rada.*

D. Gulielmus, Cardinalis.
D. Lupus Ferdinandi de Luna.
D. Garsias Ferdinãdi de Heredia.
D. Franciscus Clemens Perezius.
D. Alfonsus de Arbuello.
D. Dalmacius Murius, & Cerbellonius.
D. Ioannes Aragonius I.
D. Alfonsus Aragonius.
D. Joannes Aragonius II.
D. Federicus Portugalius.
D. Ferdinandus Aragonius.
D. Andreas Santos.
D. Andreas Bouadilla, & Cabrera.

Mauri Cæsaraugustanenses Reguli.

Jbnabala.
Marsilius.
Muza Aben Heazin.
Aben Alfage.
Aben Haya.
Mudyr.
Jmundar.
Almugdabyr.
Ira Almundafar.
Zulema.
Hamen Aben Huth.
Juceph Aben Huth.
Almozaben.
Abdelmelch.
Hamat Almuzacayth.
Abuazalen.

Rici homines de Natura : quasi maiorum gentium patricij.

Cornelij.
Lunæ, Martinÿ.
Lunæ, Ferrenchÿ.
Lunæ, Lupÿ.
Azagræ.
Urreæ.
Alagonÿ.
Romei.
Focÿ.
Entenzæ.
Lizanæ.

Rici homines de Mesnada : quasi minorum gentium patricij.

Verguæ.
Mazæ.
Tramacetÿ.
Atrosillÿ.
Antillionÿ.
Ortizÿ.
Atorelliæ.
Atarefij.
Tizonÿ.
Caxalÿ.
Santacruzes.
Pardi.
Castellezuelij.
Huertæ.

Podÿ.
Peraltæ.
Vidaurÿ.
Peniæ.
Sesseßÿ.
Ahonesij.
Najæ.
Benauentÿ.
Ayeruÿ.
Stadæ.
Calasanzÿ.
Espeßÿ.
Alcalæ, siue Alcalani.
Artusellia.

Mesnaderij: siue Palatini, illustriores.

Fontoua.
Pinæ.
Alberÿ.
Gudales.
Pomarÿ.
Lirÿ.
Vallimanæ.
Gurreæ.
Valtorresij.
Abarcæ.
Embunÿ.
Azlorÿ.
Touiæ.
Ruedæ.
Urrozÿ.
Funesij.
Liborrÿ.
Zapatæ.
Urriesij.
Lanuzæ.
Veræ.

LAVS DEO.

Universidad de Deusto
Biblioteca

INDEX RERVM.

A

A Barcæ Reges, plures. 73. 96.
Abarcæ,calceamenti genus. 70.
Abarcæ cognomentum vnde ductum fuerit. 68. 69. 70. 71. 77.
Abarcæ,Mesnaderij. 337.
Abarcarum insignia elogij loco à Cæsone Sanctio vsurpata. 77. 85.
Abdarraghman Almanzor, summus Hispanienſis Rex. 120.
Abdelmelch, Cæsarauguſtanenſis XIIII. Regulus. 127.
Abdemelichus Abencatanus noſtros, qui ad ſpeluncam fugerant, premit. 12. 115. eo deinde ob Abdulazizij mortem reuocato,Suprarbienſis promouendi Regni initium patuit. 115.
Abderrahamen Almortada Cordubenſe Regnum inuaſit. 121.
Abdulazizius, Muzæ Abenzuyrij filius, ſub Alcaliffa Vlith,Arabum Hiſpanienſium imperio præpoſitus fuit.12.115.Egilonam Ruderici Regis viduam,vxorẽ duxit. ibidem. & à ſuis occiſus eſt. ibidem.
Abdurramen, Rex Cordubæ. 57.
Abecedarium Gothicum à Romano diuerſum.in præfatione ad Loayſam. 6.
Aben Alfage,Cæsarauguſtanenſis IIII. Regulus. 118.
Aben Haya,Cæsarauguſtanenſis V. Regulus. 119.
Abubacar, Maurus, Valentiæ Gubernator. 126. 127.
Abuhazalen, Cæsarauguſtanenſis XVI. Regulus. 128.
Abutaurus Regulus. 116.
Acheblas, Villula intra Lunæ opidi fines. 458.
Adelantati Cæsarauguſtani munus. 433.
Adon,Archiep.Viennenſis. 4.
Adrianus I. Pont.Max. 60. 61.
Adrianus II. & Longobardi à noſtris de ſtatuenda Rep.conſulti,celebre reſponſum dedêre. 24. 45. 50. 59.60.61.
Adrianus II. laudatur à Panuinio. 28. Iltiprandus gentilicio nomine dictus fuit.61.à Sergio II.Cardinalis factus. 62.
Adriani Pont. Max. de miraculo Beatæ Mariæ del Portillo verba. 142.
Aemilius,Gallicus ſcriptor. 10. 19.
Aequitatis ea magna eſt vis, vt factum, in quo integra præſtetur fides, improbari vetet. 452.
Aera quandoq.pro anno ſumpta,& ê conuerſo.in præf.ad Loay. 6. triginta & octo annos Natalem Chriſti anteceſſit. ibidem.
Aeræ computatio quando apud nos ſublata fuit,& vt à Natali Domini annorum ratio petatur,decretum. 200. 201.
Agnes,Regina Aragonum, prima Petri.I. vxor. 113.
Agnes,Regina Aragonum, Ranimiri II. vxor. 147.
Agnes Garauita,Ferrarij Lanuzæ I. Iuſtiniæ Aragonum vxor. 507.
Agnomen,quid;& ad quid inuẽtum à Romanis. 403.
Agnomina apud eos non omnia hereditaria fuêre. 403.
Agnomina à cognominibus nihil differre, Tullij teſtimonio contra veterum Grãmaticorum ſententiam comproba-tur. 403.
Agramontenſium,& Viamõtenſium contrariæ factiones apud Nauarros quando ortæ. 259.
Aheorum generis antiquitas ê Tahuſtij opido profecta. 447.
Ahoneſij,minorum gentium patricij. 329.
Aimericus, Abbas Pinnatenſis. 63. 65.103.
Ainſa,Suprarbienſis Regni (104. 105. 108. caput. 15. 16.
Alagon,olim Alauona. 149.
Alagonij,maiorum gentium patricij. 327.
Alamazon,Senior in Montecluſo. 148.
Alamini munus. ex Vitali. 415.
Albalatulum opidum, à quo, & quando Cæsarauguſtanenſi Xenodochio donatum fuit. 256.
Alberij,Meſnaderij. 337.
Alcagnicium,olim Ergauica. 228.
Alcalæ,ſiue Alcalani, minorum gentium patricij. 330.
Alcales, Arabico nomine, & Iudices & Auditores Curiæ dicebantur. 419.

Universidad de Deusto
Biblioteca

INDEX RERVM.

Alcantara, Arabica vox, pontem significat.. 257.
Alcãtaræ Commendatores apud nos, qui dicebantur. 257.
Alchayde Aben Alimen, Arabs. 323.
Alcoracensis pugna: in qua S. Georgius nostris affuit, indeq. quatuor capita nigrorum Regum Insigna nobis Regia redundarunt. 111. 112. 127.
Aldebrandus, siue Abreuianus PP. corruptè in Suprarbiensi Foro legitur, pro Iltiprando: & idem est, qui Adrianus II. 61. 62.
Alexander II. Pont. Max. 104.
Alexander, postquàm Rex appellatus fuit, superbus factus. 286.
Alfajarinum opidum à quo constructum. 118.
Alfajeria, Regia Suburbana domus Cæsaraugustæ à quo constructa. 119. & non Aljaferia vocanda. ibidem. Cisterciensibus monachis tradita. 130. 203.
Alfonsus I. Imperator, Aragonum Rex VIIII. Bellator. 113. Cæsaraugustam cepit. 114. 136. in Mezquita maiori Cathedralem sedem constituit. 130. quo anno obierit. 141. eius cadauer quare à nostris celatum. 141.
Alfonsus II. Aragonum Rex XII. Castus. 153. viuente patre Raimundus dictus. 151. 152.
Alfonsus III. Aragonum Rex XVI. Munificus. 176. viuente patre fuerat designatus heres. 172.
Alfonsus IIII. Aragonum Rex XVIII. Benignus, & Pius. 186. Magistratui Iustitiæ Aragonum, vt Notarios Curiæ suæ adhiberet, concesit. 188. 368. 462. præclarè de legibus, ac libertatibus nostris iudicauit. 188.
Alfonsus V. Aragonum Rex XXIII. Sapiens, & Magnanimus. 254. viuente patre fuerat futurus successor designatus. 250.
D. Alfonsus, Infans Aragonum, Alfonsi II. filius. 153.
D. Alfonsus, Infans Aragonum, Iacobi I. filius: non puer obijt, vt traditur. 159.
D. Alfonsus, Infans Aragonum, Alfonsi IIII. filius; puer obijt. 186.
D. Alfonsus, Infans Aragonum, Petri IIII. filius. 197.
D. Alfonsus Aragonius, Gandiæ Dux, in quarto Interregno ex competitoribus vnus. 218. 181. prius fuerat Marchio Villienæ, & Castellæ Connestabulus. ante iudicium factum decessit. 239.
D. Alfonsus Aragonius, itidem Gandiæ Dux, superioris Alfonsi filius, mortuo patre in eodem Interregno inter competitores admissus. 239. Ferdinando Regi victori cessit. 250.
D. Alfonsus Aragonius, Ioannis II. filius, Calatrauensis Magister, Aragoniorum Villæformosæ Ducum parens. 259.
D. Alfonsus Aragonius, Archiepiscopus Cæsaraugustanus, Catholici Regis Ferdinandi filius, Archiepiscopi Ferdinandi pater. 275. 284. curationem Reginæ Ioannæ, sororis, à Catholico Rege impetrauit, quandiu Carolus nepos abesset. sed ea vti non potuit. 277.
D. Alfonsus Arhuello, Archiepiscopus Cæsaraugustanus. 284.
Alfonsus, Castellæ Rex, nostri Alfonsi I. priuignus, in tertio Interregno Regnũ appetens, Cæsaraugustam adortus est, eaq. parumper potitus. 146. ei Priuilegia, & Leonis, quæ nunc gestat, Insignia concesit. 146. corpore erat pusillus. 147.
Alfonsus, Castellæ Rex, Sapiens. 16. 51. electus, Rom. Imperator. 443. eius, ac Ruderici Archiepiscopi testimonio conuincitur, eos, qui Aristam antecesserunt, Reges fuisse. 51.
Alfonsus, Portugaliæ Rex. 197.
Alfonsus Lacaualleria, Procancellarius Regis. 511.
Alfonsus de Mur, Locumtenens Iustitiæ Aragonum. 493.
Alhobzes, Arabica vox, arces significat. 427.
Aliala, siue Alifara, quid. 432.
Alienigenæ, Rici homines fieri non poterãt, neq. eis Honores assignari. ex Vit. 305. quod si quæ opida ipsis Honorario iure ad Ricorum hominum instar concessa reperiantur, non ex Ricorum hominum parte, sed ex quota ea, quæ Regibus obueniebat, tributa fuisse censendum. 319.
Almanzor, Cordubensis Rex, prope Vxamam victus. 92.
Almorauides, & Almohades cotrarij. 128
Almo
Almozaben, Cæsaraugustanensis XIII. Regulus. 126. à Ruderico Biuario in Regno constitutus, eidem ad expugnandam Valentiam adiumento fuit. 127. postea à Rege Petro I. in Alcoracensi prœlio deuictus. 127. 111.
Almudebar opidum quando captum. 114.
Almugdabyr, Cæsaraugustanẽsis VIII. Regulus. 121. primus nostris Regibus tributa pensitauit. 122.
Almunia, opidum. 221.
Alquezar, opidum quo anno captum. 100.
Aluarus Cabrera anno 1260. Balbastrensem regionem compilauit. 444.
Aluarus Garauitus à Baiulia Generali, quòd Castellanus esset, Iustitiæ Aragonum interdicto depulsus est. 488.
Ambrosius Morales, Regius Historicus. 19. 87. 302.
Andeca Cantabriæ Dux, filijq. illius. 33-34.
Andræas Animonius, Iuratus Cæsaraugustæ. 135.
D. Andræas Santos, Archiepiscopus Cæsaraugustanus. 284.
D. Andræas Bouadilla, & Cabrera, Archiepiscopus Cæsaraugustanus. 284.
Anfusus, Alfonsus, & Ildefonsus, idem. 129.
D. Anna Aragoniã, Caroli Principis filia, Metinnæ Zelin Ducis vxor. 259.
Anna Albion, Laurentij Ferdinandi Herediæ, Iustitiæ Aragonum vxor. 517.
Annales Hieronymi Suritæ laudantur. in præf. ad Lo. 4.
Annonius scriptor. 4.
Annorum ratio olim non à Natiuitate, sed ab Incarnatione Domini petebatur. 138.
Annorum ab Incarnatione initium, in Mense Martio sumendum. 138.
Antillionij, minorum gentium patricij. 329.
Antiquitas laudatur. 340.
Antistes primarius, qui ex nostris adest in Comitijs, Propositioni Regiæ responsum dat. 381.
Antonius Augustinus Procancellarius Regis, Archiepiscopi Tarraconensis pater, iudicum calculis absolutus fuit 513. 514.
D. Antonius Augustinus, Tarraconensis Archiepiscopus. 5. 514. 515. in præfat. ad Lo. in fine. eius epistola de laudibus Cæsaraugustæ, & veteribus Pontificibus illius. in extrema horum Commentariorum parte.
Antonius Arbuesius, Petri Arbuesij Inquisitoris pater. 264.
Antonius Barrachina, ciuis Cæsaraugustanus. 265.
D. Antonius Luna, patricius nobilissimus, Vrgeli Comitis fautor. 218. Regni Deputatus in quarto Interregno. 226. 232. Archiepiscopum Cæsaraugustæ necauit. 229. miser obijt. 252.
Antonius, & Paschasius Melero Cæsaraugustani ciues gentilicium id Meleri nomen in publicis Comitijs repudiarunt. 409.
Apostolicum, veteres Pontificem Maximum appellabant. 61.
Aquilinus, Pinnatensis Abbas. 104.
Aquitania aliquamdiu Reges suos habere consueuit. 22. in ea Aristæ patrimoniũ fuit: nostrisq. priscis Regibus paruit. 95.
Aquitanici Episcopi quare in nostrorum Regum Priuilegijs inter Testes apposi ti reperiuntur. 95.
Arabes Hispanienses ad propulsandã Caroli Magni potentiam, dum Hispaniã transcendit, ab Africæ Regis imperio desciscentes, summum sibi in Hispania Regem cooptarunt. 115.
Arabes, dicebantur Mozlemes. 123.
Arabes, ac Iudæi quandoq. in tenebris suis intra mœnia nostra versati sunt. 417.
Aragonia Regio, quàm lata, & vnde dicta. 18. 36. quando Comitatus nomine insignita. 18. & quando Regni nomen assumpsit. 71. 79.
Aragonum Comites. 34. post Abarcam Regem non exstant. 79.
Aragonum Reges. 81. 281. nullam societatem cum tyrannis habent. 297. eorum virilis stirps ad feminam delata. 151. neq. truncus solus, sed & rami, & folia lectissimos gloriæ fructus attulerunt. 217. in temporalibus nullum recognoscunt superiorem. 355. olim Regale nomen nõ assumebant, quo vsq. Regijs decorabãtur Insignibus, & de seruandis legibus, præstita ab eis fide, à Regni Ordinibus Reges statuebantur. 190. infra plura in verbo. Reges Aragonum.
Aragonum, & Nauarræ Regna, ab antiquo

Universidad de Deusto
Biblioteca

quo Suprarbienſi Regno fluxerunt.166. & licet iſdem ferme initijs orta, diſpares progreſſus habuerunt. 285.
Aragonum Regnum latius,quàm Nauarreſe patuit.285.Eccleſiæ Romanæ tributarium factum. 155. totius Regiæ ditionis,quæ latiſsimè poſtea propagata, caput ſemper ab ipſis Regibus decretum eſt. 177. 189. 355. in quinq. Iunctas diſtributum. 163. plurima Regna, Comitatus,& dominationes ſibi vnitas habet. 355. eidem ſemper dari conſueuit in tota dignitate principatus. 235. quare oportuerit tot libertatibus ornatum eſſe. 350. eius nominis dignitas iam tempore ſecundi Interregni magna erat. 77. 78.
Aragonenſes,Suprarbienſes, ac Pompelonenſes quomodo olim fines ſuos interſe diſtinctos habuerunt,à Sancio IIII.Rege conſtitutos. 63.
Aragonenſes, & Suprarbienſes, ſub vna Rep.cenſebantur poſiti;etiam quamdiu Aragonum Comites viguerunt. 22. 36. 43.propterea q.non tam ſibi diſtantia iura fecerunt, quia non tantopere inter ſe initio diſcreparunt. 66. 43.
Aragonenſes ad Lacedæmoniorum inſtar non ſemper in omnibus rebus ſcripto iure vtimur: quin potius iam à Regni initio apud nos multarum legum, ac libertatum munia in capitibus prudentum verſantur.in præf. ad Lo. 2.
Aragonenſes quô natura ſumus lingua hebetiores,eô propenſiorem in conficiendis, quàm in conſcribendis rebus conſueuimus curam adhibere. in præf. ad Lo. 3. Teſtamur iure militari. 132. ſtamus cartæ.132. volumus leges nobis ſolas habere loquentes, mutos autem earum miniſtros,Magiſtratus. 343. attentos ſemper animos ad decôris conſeruationem tenemus. 212. & in omnibus rebus magni intereſſe putamus, quibus illæ modis fiant. 178. ſeuerum, & vento ſum imperium,odioſum ſemper arbitrati ſumus. 343.
Aragonenſes Magiſtratus non ex Romanorum Magiſtratuum nominibus apellandi. in Ep. ad Dep. 3.
Aragonenſes Foros adhuc nonnulla opida intra Valentinos fines conſtituta retinent. 161.
Aragonenſes Epiſcopi nulli ante Hiſpaniæ cladem inueniuntur.77.poſtea verô plures:Iaccenſesq.&Oſcenſes dicti ſunt. 98. Aragonenſeſq. omnino vocari deſierunt. 112.
Aragonenſes antiqui multorum nominum non habuerunt vſum: ſed tantùm nominibus proprijs, & patronymicis contenti; poſteà gentilicia nomina adhibuerunt. 404. ad expugnandum Valentinum Regnum Iacobo Regi quintam bonorum ſuorum vltro contulerunt partem. 161.
Aragonenſis Reip. deſcriptio iure poteſt & Regibus,& populo grata eſſe.in ep. ad Dep. 5. quomodo media inter Polyarchiam,& Monarchiam temperata ſit. ibidem. & 343.519.meliùs quàm Lacedæmoniorum Reſp.conſtituta.389.in quo hæc temperatio conſiſtat.in ep.ad Dep. 5.26. 288. 289.340. in Comitijs integrum corpus fingitur. Cuius caput; Rex:truncus,& membra corporis; Regnum: Iuſtitia Aragonum;collum. 375.
Aragonenſis antiquitatis iactura. in Præf. ad Lo. 12.&.196
Aragonenſis Regiæ ſucceſsionis in quarto Interregno cõpetitoresquinque.217.240.
Aragonenſium libertatum origo.21.118.288. illarum duo firmiſsima præſidia;Iuriſfirma, & Manifeſtatio, & ad quem finẽ inſtituta.350.earumdem præcipuacapita quæ ſint. 348.
Aragonenſium, alij Infantiones, & ermunij, ideſt immunes; alij ſigni, & ſeruitij.ex Vit. 304.
Aragonenſibus ſtipendia debita tolli non poſſunt.ex Vit. 306.
Aragonenſibus inComitijs omnes ad vnũ aſſentiri debent. 371.
Aragoniorum,Segorbij Ducum,genus, & Inſignia. 252.
Aragoniorum,Villæ formoſæ Ducum,ac Comitum Ripacurtiæ genus, & Inſignia. 259.
Arahueſte opidum,in quo Ariſta,ũ Pompelonenſium Rex,à noſtris Suprarbienſibus Rex conſtitutus fuit. 27.28.29.289.
Arbueſiorum familia illuſtris. 264.
Ariſtoteles. 149.
Armentarius Comes. 8.9.
Arnal Miro, Comes Palliarenſis, Senior in Boyl, & in Fonterroua. 148.
Arnaldus Peralta ex Epiſcopo Valentino Cæſarauguſtanenſis Epiſcopus factus. 170.283.
Arnulphus Epiſcopus Ripacurtiæ. 98.
D.Artaldus Luna. 443.
D.Artaldus Alagonius Tereſiam, Regis Petri filiam,vxorem duxit. 454.
D.Artaldus Focius. 199.
Artemius,Archiepiſcopus Tarraconenſis. in ep. Ant. Auguſtini. 4.
Arturus,Angliæ Rex. 274.
Artuſelliæ, minorum gentium patritij. 330.
Aſcanius, Archiepiſcopus Tarraconenſis. in ep. Ant. Auguſtini. 2.
Aſpargus, Archiepiſcopus Tarraconenſis. 157.
Aſturiarum Reges aliquamdiu Nauarra ſunt potiti. 54.
Atareſia arx. 38.
Atareſij,minorum gentium patricij. 329.
S. Athanaſius, Epiſcopus Cæſarauguſtæ. 3.11.
Athenarum, & Neopatriæ Ducatus. 216.
Atho Sanz,Iuſtitia Aragonũ.VII. 428.151.
Atho, Comes, & Epiſcopus Ripacurtiæ. 94.
Atho Garcez Senior in Barbaſtro. 434.
Atho Garſeanes, & Blaſquita, vxor, Cæſarauguſtæ incolæ, Eccleſiæ Beatæ Mariæ dona contulerunt, regnante Almudabyr. 122.
Atorelliæ, minorum gentium patricij. 329.
Atroſillij, minorum gentium patricij. 328.
Attabaff, vrbis Regio trans Iberum, quæ nunc Altavas. 431.
Auctor iſtius libri ad peruulgandum illum ab Ant. Auguſtino, Tarraconenſi Archiepiſcopo audacior factus. 515. tum & à Petro Ioanne Nunneſio Valentino. 100. tum & à Ioanne Petri Nuero, grauiſsimo Fiſci Aduocato. 354. librum edere de Antiſtitum Cæſarauguſtanorum ſerie à naſcentis Eccleſiæ initijs ad hæc vſq. tempora meditatur. 10. & de Methodo procedendi in Comitijs vulgari lingua nondum editum libellum compoſuit. 388. Faſtos de Iuſtitijs Aragonum, nuda eorum nomina complectentes, edidit. in ep. ad Dep. 2.
Auditores Curiæ,qui dicebantur. 419.
Auguſtiniani Monachi quo tempore Cæſarauguſtam venerunt. 182.
Auſonius Gallus Poeta. in ep. Ant. Auguſtini. 2.
Avi, Avi, fuerza, fuerza; antiqua verba apud nos in iudicialibus libellis vſitata,quid ſignificent. 355.
Auxenſium genus ê Gallia profectũ. 496.
Ayeruiorum tres familiæ: regalis; patricia; & equeſtris. 458.
Ayeruiorum Regalis familiæ auctor, & Inſignia. 160.
Ayeruij,minorum gentium patricij. 329.
Azagræ,maiorum gentium patricij, eorumq. ſingularis modeſtia. 327.
Azenarius I. Aragonum Comes.18.Andecæ nepos,Iaccam cepit. 18.35.
AzenariusSãctionis,Senior in Fillaria.48.
Azenarius Eximini, Senior in Gallipienzo. 423.
Azlorij,Meſnaderij. 338.
Azuda, Arabum Cæſarauguſtanenſium Aula Regia, nunc S. Ioan de los Panetes. 119. 137.

B

BAges auorum memoria de noſtris legibus ſcripſit. 318. in præf.ad Lo. 4.
Baiona vrbs ab Alfonſo I. Rege obſeſſa. 141.
Baiuli in villis Curiam pro Ricis hominibus regebant, & reſpondebant eis de calonijs. ex Vit. 306.
Baiulorum munus. ex Vit. 414.
Balbaſtrum, olim Burtina: quo tempore capta. 100. illius ſedes poſtmodum Rotenſi Epiſcopo tradita fuit: qui Balbaſtrenſis inde vocitari cœpit. 113. poſteà idem Balbaſtrenſe opidum,à Fuxenſi Comite obſeſſum: fruſtra. 211.
Baldifredus, ſeu Balderedus Epiſcopus Cæſarauguſtanus. 6. 9.11.in ep.Ant. Auguſtini. 6.
Baleares Inſulæ à Iacobo I. expugnatæ 160. noſtris Comitijs in quarto Interregno

Universidad de Deusto
Biblioteca

INDEX RERVM.

regno adhæserunt. 232.
Bardaxinorum vetus, ac illustris familia. 223. 491.
Barones, quasi boni, seu beati homines. ex Vit. 305. Barones, & Rici homines, ijdem. ex Mol. 304. sed non omnes Barones, Rici homines fuêre, nec ê contra. 304. nam diuersa eorum ratio. 333. multi Barones, qui neq. patricij, neq. à patricijs profecti. 333. eorum nomen vsitatius in antiquis Foris, quàm Ricorum hominum- 333.
Baronia, & Rica hombria, non idem. 333.
Baroniæ dicebantur, multorum opidorum sub vnius imperio coagmentationes. 303. 319.
Basilius, Episcopus Pampilonēsis. 75. 84.
Beatrix, Regina Aragonum, prima Sanctij IIII. vxor. 101.
Beatrix, Portugaliæ Regina. 197.
D. Beatrix Pimentelia, Ioannis Lanuzæ I. Iustitiæ Aragonum vxor. 510.
D. Beatrix Espesia, Ioannis Lanuzæ III. Iustitiæ Aragonum vxor. 515.
Beatrix Cerdana, Ioannis Cerdani Iustitiæ Aragonum filia, D. Ioanni Lunæ nupsit. 490.
Belasco, vetustus scriptor. 78. 79. 86. 87. 93.
Belasco Petri de Tarazona, Iustitiæ Aragonum filius, Sacrista Turiassonensis. 442.
Belascutus Monachus monasterij de Taberna. 7. 8. 9.
Belasius, & Paternus minor, Abbates Pinnatenses. 98.
Belenguer Gombal. 137.
Bellico tempore ciuilia iura conticescunt. 300.
Benauentij, minorum gentium patricij. 329.
S. Benedicti regula quando in Pinnatense monasterium inducta. 102.
Benedictus XIII. PP. Luna dictus. 207.
Benearnenses, qui (220. 223. 253. 299. 326. ad Cæsaraugustæ vrbis expugnationem venerunt, Regis nostri Alfonsi I. subditicij erant. 95.
Bentius, Episcopus Cæsaraugustæ Hispaniæ cladis tempore. 6. 7. 8. 11.
Berengarius, Barcinonensis Comitis filius illegitimus, Montis Aragonum Abbas, Turiassonensis post, ac Ilerdensis tandem Episcopus factus. 152.
Berengarius, Comes Narbonæ à suis occisus. 152.
Berengarius, Comes Barcinonensis. 104.
Berengarius Bardaxinus, Iustitia Aragonum XL. 491. totius Regni oraculum. 223. 231. in quarto Interregno ê nouem Iudicibus selectis vnus. 237. 247.
Berengarius Bardaxinus, filius. 494.
Berengarius Cistercienfis Abbas. 130.
D. Berenguella, Barcinonensis Comitis soror, Castellano Regi nupta fuit. 150.
D. Berenguella Alfonsi, Infantis Molini filia. 160.
D. Berenguella Ferdinandi. 160.
Bernardinorum familia consularis. 471.
Bernardus, Ripacurtiæ primus Comes. 41. Comitis Aragonum gener. 94.
Bernardus Ramon, Comes. 137.
D. Bernardus, post restaurationem Toletanæ Ecclesiæ Archiepiscopus primus. 108. 139.
D. Bernardus Oliuella, Archiepiscopus Tarraconensis. 171.
Bernardus I. Episcopus Cæsaraugustæ. 129. 283.
Bernardus II. Episcopus Cæsaraugustæ. 283.
Bernardus III. Episcopus Cæsaraugustæ. 283.
D. Bernardus IIII. de Montagudo, Episcopus Cæsaraugustæ. 283.
Bernardus, Episcopus in Najara. 89.
D. Bernardus Carpius. 19. 117.
D. Bernardus Cabrera capite damnatus. 484
Bernardus Forcia, Cathalanus Miles. 199.
Bernardus Gualuesius, in quarto Interregno è nouem Iudicibus selectis vnus. 238.
Bertha, Regina Aragonum, Petri I. secunda vxor. 113.
Bet, Africæ mons, à quo Nilus fluit, mons Lunæ dictus. 100.
Beutherius Valentinus scriptor grauis. 14. 16. 54. 302.
Bigorrenses, & Biernenses populi, olim Cumueni, seu Cucneni: ex Ptholomæo. 23. Conuenæ, & Begerri: ex Plinio. 23.
Bolea, olim Belia: quo tempore capta. 100.
Bonifacius Ferrarij, Portæ cæli Prior, in quarto Interregno ê nouem Iudicibus selectis vnus. 238.
Boso, S. R. E. Cardinalis. 140.
Blanca, Regina Aragonum, Iacobi II. prima vxor. 180
Blanca, Regina Aragonum, Ioannis II. prima vxor 258. prius fuerat Martino Regi Siciliæ nupta. 215.
D. Blanca, Infans Aragonum, Ioannis II. filia, Henrico IIII. Castellæ Regi nupta fuit. 258.
D. Blanca, Infans Aragonum, Xixenensis monasterij Priorissa. 182.
Blasco Maza, Senior in Borja. 432.
Blasco Romeu Senior in Zarragotza. 437.
Blasco Boardellis de Biozari Senior. 48.
Blascus Episcopus in Pampilona. 89.
Blascus Ferdinandi Heredia, Iustitia Aragonum. XXXVII. 479. 200. Hierosolymitani Magistri frater. 480. quandoq. Blasco de Aguilon dictus, quòd opido ita vocato potiretur. 480.
Blascus Ferdinandi Heredia, eius filius. 481.
Blascus Eximini Ayeruius, dominus de Acheblas. 458.
Blondus, Historicus. 34.
Bonifacius, Pont. Max. 182.
Boshon Eximini, Iudex Curiæ. 457.
Brazuelas arx, prope Olmedi opidum, in qua Federicus Lunensis Comes interijt. 252.
S. Braulio, siue S. Braulius, Episcopus Cæsaraugustanus. 4. 11. in ep. Ant. Aug. 5.
D. Brianda Agaouthia. Mariæ Lunæ, Reginæ Aragonum mater. 208.
D. Brianda Luna, Mariæ Lunæ Reginæ Aragonum soror. 208.
Burgenses, qui dicantur. ex Vitali. 309.
Burgia, antiqua Belsinum. 144.

C

CÆsaraugusta, olim Salduba, Sedetaniæ metropolis. 114. à Cæsare Augusto & sita, & nominata. 2. immunis colonia à C. Plinio. in ep. Ant. Augustini. 1. à Strabone, & Prudentio laudatur, & duorum Poëtarum. Christianorum carminibus. ibidem. à Pomponio Mela vrbium de mediterraneis clarissima dicitur, & à S. Isidoro florere Martyrum Sanctorum sepulturis. 2. 3. merito ea ciuitas mater Martyrum, & genitrix Sanctorum appellata. 5. à nascentis Ecclesiæ initijs Catholicæ Fidei cultum sine vlla vmquam mutatione retinuit. 5. 143. a Francorum Regibus obsessa, statim liberata fuit, & quare. 3. biennio post Ruderici Regis excidium in Maurorum potestatem venit. 2. 6. 115. sub eorum iugo, quæ eius condicio. 114. 129. quamdiu possessa ab eis. 114. 129. quo anno, & die à nostro Alfonso I. expugnata. 114. 135. 138. inter Ricos homines illius expugnatores quomodo pro more diuisa. 130. Aragonensis imperij caput constituta fuit. 131. ne iterum in Maurorum potestatem veniret, Deiparæ Virginis mirando patrocinio defensa. 142. aliquamdiu Castellano Regi paruit. 144. 147. & aliquamdiu à Nauarrensi pro eo quasi obses possessa. 147. Cæsaraugustam, fuisse vmquam Numantiam dictam, irridendum. in ep. Ant. Augustini. 2.
Cæsaraugustanæ Ecclesiæ de Pilari antiquitas, & religio. 3. 11. prima in toto orbe terrarum in Deiparæ Virginis nomine ædificata. 143. Ecclesia vrbis à Gelasio PP. appellatur. 140. eius sanctitatis, & antiquitatis testimonium percelebre. 139. tum & alterius Ecclesiæ in eadem vrbe sub beatæ Virginis del Portillo miraculum. 142. 143. alterius etiam Ecclesiæ olim Sanctarum Massarum, nunc Sanctæ Encratis in eadem vrbe religio, & sanctitas. 4. 122. in qua S. Benedicti monachi degerunt. nunc monachi Hieronymiani. 4. eius structura. 276. ipsius Diuæ miraculum. 260.
Cæsaraugustana Ecclesia quando Metropolis facta. 182.
Cæsaraugustanæ maximæ turris structura. 275.
Cæsaraugustanorum Antistitum nomina, & series. 11. 283.
Cæsaraugustanenses Maurorum Reguli.

Universidad de Deusto
Biblioteca

INDEX RERVM.

guli. 115.
Cæsarauguſtani Muzarabes Manlienis opido donati, & quare. 427.
Cæsarauguſtani præ cæteris omnibus Deiparæ Virginis deuotiſsimi eſſe debemus. 143. & Sanctorum Martyrum imitatores. 168.
Calaſanzij, minorum gentium patricij. 330.
Calataiubium, quo tempore captum. 114. & à quo conditum. 484.
Calixtus III. Pont. Max. 238.
Caloniæ, dicuntur pœnæ pecuniariæ. ex Vit. 306.
Candentis ferri iudicium olim ad dirimẽdas iudiciarias controuerſias adhibebatur: & in Eccleſia Sanctæ Chriſtinæ exerceri conſueuit. 131.
Canonica S. Petri de Taberna: in qua vetus, & iucũda narratio, de cõdicione Cæſarauguſtæ, dum à Mauris oppreſſa fuit; & multa de Sanctorum reliquijs, quæ inde ad monaſterium de Taberna delatæ tunc fuerunt, mentio. 6.7.8.
Carolus Martellus, Francorum Rex. 10.35.
Carolus Magnus, Francorum Rex. 60. 61. Cæsarauguſtam cepit. 115. 116.
Carolus Caluus, Francorum Rex. 21.
Carolus, Siciliæ Rex, poſtea Neapolis dictus, noſtri Petri Magni competitor. 172. 173. 175. 180.
Carolus, Rom. Imp. V. Aragonum Rex XXVI. Maximus. 277. Catholici Regis Ferdinandi nepos, ac heres fuit. 277. PLVS VLTRA, quàm Hercules, nominis ſui gloriam dilatauit. 278.
Carolus, Princeps, Ioannis II. filius, de noſtris Regibus Hiſtoriam ſcripſit. 25. 52. 54. 59. 258.
Carolus Sigonius, auctoris amicus. in præf. ad Lo. 2. & 60.61.372. 402.
Carolus Munnozius, Regni Cancellarius. in præf. ad Lo. 4.
Caſpe opidum ad Iberi fluminis ripas. 235.
Caſtellaria arx, ad expugnandam Cæſarauguſtam conſtructa. 101.
Caſtellezuelij, minorum gentium patricij. 329. 446.
Caſtrorum duæ familiæ. 435. 466. Caſtri, à Iacobo Rege profecti: eorumq. Inſignia. 160.
Caſtus, non Coſtus, Epiſcopus Cæſarauguſtæ. 11. & in ep, Ant. Auguſtini. 2.
Catalani prius ſibi, quàm nobis leges à Regibus confirmari debere, fruſtra tentarunt. 189. Vrgeli Comitis in quarto Interregno ſtudioſiſsimi. 222. 259. iure laudandi. 232. 236. eorum querella, qua contendunt, Montionis opidum intra ſuos fines contineri, vnde ortum habuit. 162.
Cataloniæ fines, quos antea Sicoris fluuius terminauerat, ad Cingæ fluminis ripas à Iacobo I. producti ſunt. 162.
Catharina, Infans Hiſpaniarum, Catholicorum Regum filia, Regina Angliæ. 274.
Catharina, Infans Hiſpaniarum, Caroli V. ſoror. 277.
D. Catharina Vrrea, Ioannis Lanuzæ IIII. Iuſtitiæ Aragonum, vxor. 518.
Catholicorum Regum cognomentum à Pont. Max. iure ipſis Regibus impertitum. 264.
Catonis iudicium. 251.
Caua, ſeu Caia, Iuliani Comitis filia. 1.
Caualleriæ, apud nos militaria ſtipendia. 184. 322. earum triplex ratio: de Honór: de Meſnada: & de Conquiſta. 323. 334. 335. 337. rurſum aliæ antiquæ, aliæ recentiores. 336. 339. Caualleriæ de Meſnada, & Meſnaderiæ; idem. 323.
Caxalij, minorum gentium patricij. 329.
Centenarij apud Gallos, Iudices ordinarij locorum. 37.
Childebertus, & Chlotarius, Francorum Reges. 1. 3.
Chriſtophorus Colon, noui Orbis detector. 263.
Cindaſuinthus, Gothorum Rex. 4.
Ciues, qui dicantur. ex Vitali. 309.
Claudius Ptolomæus. 23.
Clemens V. Pont. Max. 208.
Clemens, Epiſcopus Cæſarauguſtæ. 11.
Clerici ſæculares, tanquà Monachi olim in conuentu degebant. 24.
Codex Sãcti Aemiliani Cogullẽſis. 70. 78.
Cognomen, quid. 405. eius apud Romanos vſus. 402.
Cognomina apud nos, perſonarum frequentius, quàm gentis, aut familiæ propria. 412. vnde ſumpta. 412.
Coitio ad Vnionis inſtar Iacobi II. tempore facta. 184.
Colligatio Magnatorum Iacobi I. tempore facta. 158.
Comitatus Aragonenſis Suprarbienſi Regno ſubiunctus. 31. 44.
Comitatus Barcinonenſis Aragonum Regno ſubiunctus. 150.
Comitatus Montiſpeſulani Aragonum Regno ſubiunctus. 156.
Comites vnde dicti. 36.
Comites, & Vicecomites apud nos redolere videntur antiquam Ricorum hominum dignitatem. 300.
Comitum apud Romanos ratio multiplex, & quæ. 36. apud Gothos, quæ. 37. 418. apud Gallos; quæ. 37. apud nos; quæ. 37.
Comitia apud nos, alia Generalia, alia Particularia, & in quo differant. 370. 372. Curiæ dicuntur. 459. nobis intra noſtros fines habenda. 372. à ſolis Regibus conuocanda. 374. in Interregno quarto à Gubernatore, & Iuſtitia Aragonum conuocata fuêre. 224. 225. Parlamẽta verò, non Comitia dicta. 232. & ab alijs quàm à Regibus haberi nõ poſſunt, niſi de Comitiorum cõſenſu. 224. olim quotannis Cæſarauguſtæ habenda. 372. poſteà vt de biennio in biennium haberentur, decretum fuit. 373. in quacũq. ciuitate, vel opido haberi poſſunt, modo ne infra 400. vicinos, ibidẽ. dum ad Cæſarauguſtam indicuntur, in Deputationis domo habenda. 373. an mutari poſsint, differri, vel quousq. produci. 375. 386. olim ex tribus tantùm Ordinibus cõflabantur. 374. Eccleſiaſticus poſteà adiectus fuit: & ex quatuor nunc ordinibus conſtãt: Eccleſiaſtico: Patricio: Equeſtri: & Vniuerſitatum, qui Ciuicus, ſeu Municipalis dicitur. 374. quibus de cauſsis conuocari ſoleant. 371. 372. & quomodo dimitti. 194.
Comitia Ann. 1134. Burgiæ primùm poſteà Montionis. 144.
Comitia Ann. 1162. Oſcæ. 152.
Comitia Ann. 1196. Darocæ. 154.
Comitia Ann. 1213. Ilerdæ. 157.
Comitia Ann. 1222. 441.
Comitia Ann. 1225. 441.
Comitia Ann. 1227. Almudebaris. 164.
Comitia Ann. 1235. Cæſar. 164. 441.
Comitia Ann. 1236. Montionis. 164.
Comitia Ann. 1247. Oſcæ. 166. 441.
Comitia Ann. 1250. Alcagnicij. 443.
Comitia Ann. 1264. Cæſarauguſtæ, in præfatione ad Loa. 1.
Comitia Ann. 1265. Exeæ. 166. 167.
Comitia Ann. 1272. Exeæ. 446.
Comitia Ann. 1276. Cæſarauguſt. 171.
Comitia Ann. 1283. Cæſarauguſtæ: in quibus Priuilegiũ generale conceſſum fuit. 174. 138. 372. 450.
Comitia Ann. 1285. Oſcæ, & Zueræ. 174.
Comitia. Ann. 1286. Cæſar. 177. (452.
Comitia Ann. 1287. Cæſarauguſtæ: in quibus Vnionis priuilegia rogata fuêre. 178. 452.
Comitia Ann. 1290. 453.
Comitia Ann. 1300. Cæſaraug. 185. 456.
Comitia Ann. 1301. Cæſaraug. 185. 456.
Comitia Ann. 1307. Alagonis. 185. 372. 456.
Comitia Ann. 1311. Darocæ. 185. 456.
Comitia Ann. 1325. Cæſaraug. 459.
Comitta Ann. 1326. Cæſarauguſtæ: in quibus Priuilegij generalis declaratio decreta fuit. 185.
Comitia Ann. 1328. Cæſarauguſtæ. 186.
Comitia Ann. 1336. Cæſarauguſtæ. 190.
Comitia Ann. 1347. Cæſarau. 194.
Comitia Ann. 1348. Cæſar. 195. 471. in præf. ad Lo. 1.
Comitia Ann. 1349. Cæſarauguſtæ. 477.
Comitia Ann. 1352. 361.
Comitia Ann. 1362. Montionis. 482.
Comitia Ann. 1364. Cæſar. 484.
Comitia Ann. 1365. Cæſar. 484.
Comitia Ann. 1366. Calat. 482.
Comitia Ann. 1367. Cæſaraug. 482.
Comitia Ann. 1372. Cæſaraug. 482.
Comitia Ann. 1375. Tamariti. 482.
Comitia Ann. 1381. Cæſaraug. 482.
Comitia Ann. 1390. Mõtionis. 207. 390.
Comitia Ann. 1398. Cæſaraug. 212. 375.
Comitia Ann. 1399. Cæſaraug. 213.
Comitia Ann. 1411. Calat. 225. 228.
Comitia Ann. 1412. Cæſar. 249. 488.
Comitia Ann. 1436. Alcagnicij. 259. 497.
Comitia Ann. 1441. Alcagnicij. 502.
Comitia Ann. 1442. Cæſar. 502. 254.
Comitia Ann. 1450. Cæſar. 504.
Comitia Ann. 1451. 409.
Comitia Ann. 1453. Cæſar. 504.

Universidad de Deusto
Biblioteca

INDEX

Comitia Ann. 1460. Fragæ. 505.
Comitia Ann. 1461. Calatanubij. 260. 362.
Comitia Ann. 1467. Cæsarauguſtæ. (395. 505. 260. 296. 364. 506.
Comitia Ann. 1475. Cæsarauguſtæ. 506.
Comitia Ann. 1493. 366.
Comitia Ann. 1498. Cæsarauguſtæ. 510.
Comitia Ann. 1502. 511.
Comitia Ann. 1510. 513.
Comitia Ann. 1519. 366. 513.
Comitia Ann. 1528. 366. 513.
Comitia Ann. 1542. 516.
Comitia Ann. 1547. in ep. ad Dep. 1.
Comitia Ann. 1553. 517.
Comitia Ann. 1584. Montionis, & Binefaris: in præf. ad Lo. 8.
Communitates Calatajubij, Darocæ, & Turolij, ac Ripacurtia, quare in Iunctarum diuiſione initio comprehenſæ non ſunt. 163.
Competitores Regiæ ſucceſsionis in quarto Interregno, qui, & quo ordine in iudicium vocati. 240.
Concilium Iaccetanum Ann. 1063. in quo inter alia decretum, vt Epiſcopi Aragonenſes ê Monachis Pinnatenſis cœnobij adſcirentur. Cùmq. eo tempore Sanctius, Aragonenſis Epiſcopus eſſet; id ipſum Aragonenſis Epiſcopi nomen ſine mutatione retinuit. Atverò qui ei ſucceſsit Garſias, Regis frater, non ita: nam & Aragonenſis, & Iaccenſis Epiſcopus appellatus, illud Iaccenſis Epiſcopi nomen vſitatius induxit in poſteros. Et ſic intelligenda, quæ de his duobus, Sanctio, & Garſia, Epiſcopis pag. 97. 98. annotantur. Tum & de eodem hoc Concilio alibi ſit mentio non obſcura. pag. 78. 122.
Concilium Eliberritanum Ann. 325. in ep. Ant. Auguſtini. 2.
Concilium Sardicenſe contra Arianos Ann. 347. in eadem ep. 2.
Concilium Cæsarauguſtanum Ann. 385. contra Priſcillianum. 3. & in eadem ep. 2.
Concilium in Aquis Cælinis Ann. 447. contra Priſcillianiſtas. in eadem ep. 3.
Concilium Romanum Ann. 465. in eadem ep. 2.
Concilium Tarraconenſe Ann. 516. in eadem ep. 2.
Concilium Gerundenſe Ann. 517. in eadem ep. 3.
Concilium Cæsarauguſtanum XII. Epiſcoporum. Cuius Canones referuntur à Gratiano. in eadem ep. 3.
Concilium Barcinonenſe Ann. 540. non editum. in eadem ep. 3.
Concilium Ilerdenſe. in eadem ep. 3.
Concilium Valentinum. in eadem ep. 3.
Concilium Toletanum tertium Ann. 589. in eadem ep. 4.
Concilium Cæsarauguſtanum non editum Anno ſeptimo Reccaredi Regis. in eadem ep. 4.
Concilium Oſcenſe non editum Anno octauo eiuſdem Reccaredi Regis. in eadem ep. 4.
Concilium Barcinonenſe non editum Anno quartodecimo eiuſdem Reccaredi Regis. in eadem ep. 4.
Concilium Toletanum non editum Ann. 610. primo Gundemari Regis. in eadem ep. 4.
Concilium Egarenſe non editum Ann. 614. tertio Siſſebuti Regis in eadem ep. 4.
Concilium quartum, & quintum Toletanum. in eadem ep. 5.
Concilium ſextum Toletanum Ann. 638. in eadem ep. 5.
Concilium ſeptimum Toletanum. in eadem ep. 5.
Concilium octauum, & nonum Toletanum: habitum Ann. 665. ſeptimo Receſuinthi Regis. in eadem ep. 5.
Cõcilium decimum tertium Toletanum, Ann. 683. quarto Eruigij Regis. in eadem ep. 6.
Concilium decimum quintum Toletanum Ann. 688. primo Egicani Regis. in eadem ep. 6.
Concilium tertium, ſiue quartum Cæsarauguſtanum Anno quarto Egicani Regis. in eadem ep. 6.
Concilium decimum ſextum Toletanum Anno ſexto Egicani Regis. in eadem ep. 6.
Concio celeberrima Regis Martini habita Ann. 1398. in Comitijs. 376. 213.
Confraternitas, ſeu Confratria beatæ Mariæ maioris, & de Pilari Cæsarauguſtanæ, quotẽpore, & à quibus inſtituta. 11. 129

RERVM

Coniugium ſine dote fieri Goticæ leges vetabant. 133.
Conneſtabulus, vel Conſtabulus, ſeu Comes ſtabuli, potius Comes ſtabilis dicendus; qui vulgò Condeſtable. 207. 418.
Conſcientiæ ea magna eſt vis, vt pœnam ſemper ante oculos verſari putent, qui peccarint. 264.
Conſiliarij Regij quotidie vnum in locum congregabantur olim, Rexq. cum illis, diebus Martis, & Veneris coniungebatur. 178.
Conſilium extraordinariũ Iuſtitiæ Aragonum quamdiu viguit: & quando ſublatum fuit. 365. 366. Ordinarium verò, quod dictum fuit: & quando inſtitutum. 366.
Corduba ciuitas, celſiſsima Arabici in Hiſpania imperij ſedes. 115.
Cornelij, maiorum gentium patricij. 327.
Coſtantia, Regina Aragonum, Petri III. vxor, Siculi Regis filia. 171.
Coſtantia, Infans Aragonum, Alfonſi II. filia, Vngariæ Regi primùm, deinde Federico Imperatori nupta fuit. 153.
Coſtantia, Infans Aragonum, Iacobi I. filia, Regina Portugaliæ. 159.
Coſtantia, Infans Aragonum, Petri III. filia, Neapolitana Regina: quæ à nonnullis Violans. 176.
Conſtãtia, Infans Aragonum, Alfonſi IIII. filia, Regina Balearium. 186. 190.
D. Coſtantia, Infans Aragonum, Iacobi II. filia, Portugaliæ Regis nepotis vxor fuit. 182.
D. Coſtantia, Infans Aragonum, Petri IIII. filia, innupta deceſsit. 191.
D. Coſtantia, Petri II. illegitima filia, Guliel-mo Raimundo Moncadæ nupſit. 156.
Crux rubea ſupra viridem arborem, priſcorum Suprarbienſium Regum Inſigne. 15. 85.
Crux argentea in clypeo ceruleo Ariſtæ Regi apparuit. 30. 165. quam nonnulli poſteri Aragonum Reges geſtarunt: alij priorem illam ſupra arborem Crucem. 85.
Crux Patriarchalis, quæ in nũmis, ac ſigillo veteri Ciuitatis Cæsarauguſtæ appoſita fuit, has duas priores Cruces innuiſſe videtur. 165.
Cuenca, Caſtellæ Ciuitas. 249.
Curia Regis, quæ dicatur. 420. 459.
S. Cyprianus Carthaginenſis Martyr. 3. & in ep. Ant. Auguſtini. 2.
Cyprianus Quitrad Merinus Cæsarauguſtæ pro Petro Medalla. 432.
Cyrus Xenophontis non ad hiſtoriæ fidem, ſed ad effigiem iuſti imperij ſcriptus eſt. 279.

D

Daieni munus. ex Vit. 416.
D. Dalmatius Murius, & Cerbellonius Archiepiſcopus Cæsarauguſt. 284. 504.
Damaſus, Pont. Max. 3.
Daroca vrbs quo tempore capta, 114. ineffabili Dominici corporis myſterio gaudet. 170.
Dauidius, Monaſterij de Taberna Abbas. 6. 10.
Dauith Rex. 168.
Decimam partem bonorum dabat vir vxori pro dote, iuxta Gothorum leges. 133. 134. 135.
Declaratio Priuilegij generalis, quando facta. 185. 336. verba quædam illius quomodo intelligenda. 348. 459.
Declaratio Regiæ ſucceſsionis in quarto Interregno Caſpi à Iudicibus facta. 243.
Decreta tunc ad ſtabiliendam Remp. edita. 224. 233.
Degius, Epiſcopus in Aragone. 89.
Denuntiare, & Denuntiatio apud nos, quid. 396.
Deputatorum Aragonum Regni munus. 373-374. vnde dicti. 374. Regni Ordinum faciem præſeferunt. 373. olim Intercomitiales erant. 373. 504. quatuor tantum: & triennales aliquamdiu: nunc octo, ê ſingulis Ordinibus bini, & quotannis ſorte educuntur. 373. à quibus inducuntur. ibidem. Iuſtitiæ Aragonum Magiſtratus cuſtodes, ac propugnatores ſunt. 374.
Deputationis Aragonum ſigillum quare S. Georgij effigiem continet. 112. ipſius domus ſtructura. 256.
Dertuſa Ciuitas, quando capta. 152.
Deſyderius, Longobardorum Rex. 60.
Deueria, perſonalia tributa, quæ à ſingulis

Universidad de Deusto
Biblioteca

domibus præstabantur.ex Vit. 307.
Deuiffezus Regulus. 116.
Diadema, quo Petrus II. Romæ coronatus fuit,ex pane confectum,& quare.155.
D.Dianyra Lanuza, Ferrarij Iustitiæ Aragonum filia, D. Petro Lunæ, Illuecæ domino nupsit. 507.
D.Didacus Lupi Harus, Vizcaiæ dominus. 443.
Didacus Castejonius in Ordinum Senatu consiliarius illatam generi suo labem eluendam curauit. 496.
Diffidamenta apud nos olim in quibus casibus erant necessaria.ex Salanoua. 317.
Dignitas apud antiquos non ex opibus, sed ex virtutibus pendebatur. 303.
Diuites Ricorum hominum nomen sibi falsò vsurparunt. 303.
Dodo, Episcopus in Osca,& in Iacca.148.
S. Dominicus, Innocens martyr Cæsaraugustanus,qui vulgò San Dominguito.169.
D.Dominicus Ram, Oscensis Episcopus in quarto Interregno ê nouem selectis ludicibus vnus. 236.242.
Dominicus Lanaja :ciuis Cæsaraugustanus, Caspensis Castri custos. 245.
Dominicus Cerdanus,Iustitia Aragonum XXXVIII.482.199.200.inComitijs ann. 1364.tres personas vnus sustinuit:suam; Magistratus;& Regis. 484.
Dominicus Tarba, Procancellarius Regis. 471.
DominicusMartinus Aladrenus Iurisconsultus,Iacobi Hospitalis cõpetitor.485.
Don,nobilium nota. 404.
Don,& Mossen, forsan apud nos prænomina dici possent:sed si ita,nõ familiæ, aut gentis,sed Ordinũ prænomina.404.
Donatus, Monasterij de Taberna Abbas. 8.
Duces apud Gothos,Rectores prouinciarum erant. 34. 37.
Dulcia,Infans Aragonum, Petronillæ filia,Regina Portugaliæ. 151.
D.Dulcia Infans Aragonum, Alfonsi II. filia,Monialis Xixenæ. 153.

E

EDuardus,Angliæ Rex. 179.
Egica,Gothorum Rex. 9.
Egidius Carrillius Albornozius, Archiepiscopus Toletanus, S.R.E. Cardinalis. 208.
Egidius Ruyz Lihorrius, Gubernator Aragonum. 222. 231.
Egidius Bilas, Canonicus Sanctæ Mariæ Cæsaraug. Ann. 1185. 437.
Egidius Tarinus, ciuis Cæsaraugustanus. 448.
Egidij nomen patronymicum Tarinorum. 502.
Eleonora,Regina Aragonum, prima Iacobi I. vxor. 159. monasterium de las Huelgas Burgensi in Vrbe construxit. ibidem.
Eleonora,Regina Aragonum,secunda Alfonsi III.vxor. 187.188.
Eleonora, Regina Aragonum, Petri IIII. secunda vxor. 197.
Eleonora,Regina Aragonum, Petri IIII. tertia vxor. 197.
Eleonora, Regina Aragonum, Ferdinandi I.vxor:prius dicta Vrraca. 250.
Eleonora,Anglici Regis filia,Alfonso III. desponsa fuit:sedRegnum nõ inijt. 179.
Eleonora,Infans Aragonum, Petri III. filia,Regina Castellæ. 197.
Eleonora,Infans Aragonum, Ferdinandi I. filia,Portugaliæ Regina. 252.
Eleonora,Infans Hispaniarum, Caroli V. soror, Galliæ Regina. 277.
D.Eleonora, Infans Aragonum, Petronilæ filia,Vrgeli Comitis vxor. 152.
D.Eleonora,Infans Aragonum,Alfonsi II.filia,Tolosæ Comitis vxor. 153.
D.Eleonora,Infans Aragonum,Iacobi I.filia, puella decessit. 159.
D.Eleonora, Infans Aragonum,Ioannis II. ex prima vxore filia, Fuxensi Comiti nupta fuit. 258.
D.Eleonora,Infans Aragonum,eiusdem Ioannis II. ex secunda vxore filia, innupta obijt. 259.
D.Eleonora Aragonia,Alfonsi V.filia,Rossani Principis vxor. 255.
D.Eleonora Aragonia,Ioannis II.filia,Ludouico Viamontensi,Nauarræ Connestabulo nupsit. 259.
Elisenda,ReginaAragonum,tertia Iacobi II.vxor. 182.
D.Eluira Lupi Vergua,Stephani Egidij Tarini, Iustitiæ Aragonum vxor. 463.
D.Eluira Ruyz de Lihorri,secunda Michaelis Petri Zapatæ vxor. 454.
Embunij,Mesnaderij. 337.
Endregotus,filius Galindi Comitis. 40.42.
Endregotus Galindonis,alter. 43.89.
Enneco Sanz,Senior in Mõtecluso.65.108.
Enneco Sanz,alter,Senior in Nagera. 48.
Enneco Gonzaluez, Senior. 84.
Enneco Lopez,Senior in Napal. 148.
Enquesta,siue Pesquisa apud nos prohibita: eaq. Inquisitio dicitur. Sed non de Sancto Officio intelligenda. 346.
Entenzæ,maiorum gentium patricij. 327.
Epaminondas Thebanus. 101.
Epilense bellum tempore Vnionis.195.472
Episcopi,qui re vera Oscenses erant, ante captam Oscam, Aragonenses vocati sunt,& tũ apud S.Petrum Siresiensem, tum apud S.Ioannem Pinnatensem diuersati. 77.78.
Episcopus de Lascarre. 136.
Epistola Ioannis II. moribundi iam, ad Ferdinandum filium Catholicum scripta. 260.
Epistola Ioannis Eximini Cerdani, Iustitiæ Aragonum sola ex alijs monumentis Fororum volumini connexa. 486.
Epistola Ant.Augustini de laudibus Cæsaraugustæ,& de veteribus Pontificibus illius. in extremo.
Ermunij apud nos qui dicâtur. ex Vit.305.
Ermuniorũ, alij Barones,seu Rici homines;alij Mesnadarij;alij Milites simplices;alijInfantiones simplices.exVit.304.
Eruigius, Gothorum Rex. 9.
Espelsij,minorum gentium patricij. 330.
D.Esiescuti, Episcopus de Leion. 76.
D.Eua,Ioannis Petri Tarazonæ,Iustitiæ Aragonum,vxor. 442.
Eugenius III. è Sanctarum Massarum ecclesia Cæsaraugustana, in qua monachus degebat,Toletanus Antistes euectus fuit.4.& in ep. Ant. Augustini. 5
S. Eulogius. 118.
Eusebius,Tarraconensis Arch.in ep. Ant. Aug. 4.
Exarchus, quis sit, & de quibus teneatur peytare.ex Sal. 314.
Exea militum quo tempore capta. 114.
Exemen Garcez,Senior in Buyl. 108.434.
Exemen Fortungones de Lesef. 136.
Exemen Borraz, Regis Abarcæ Cæsonis Alcayt. 76.
Exercitæ, à Iacobo I.Rege profecti, eorumq. Insignia. 160.
Eximina,Regina Aragonum,Garsiæ Tremuli vxor. 92.104.
D.Eximina,Infans Aragonum, Abarcæ Cæsonis filia. 86.
Eximinus Rex,Aristæ pater.22.nostris nõ imperauit. 23. Regis filius non fuit. 58.
Eximinus Azenarij, Aragonum Comes III. 41.20.
Eximinus Garsiæ, Aragonum Comes IIII. 42.21.
D.Eximinus Martini de Luna,vltimus Episcopus Cæsaraugustæ. 283.
Eximinus, Episcopus Pompelonensis. 46.47.48.
Eximinus Petri Salanoua,Iustitia Aragonum XXIX.455. sexaginta ferme annos post Vitalem fuit. 309.vt M.Varro Romanæ, sic ille nostræ antiquitatis inuestigator. 184.
Eximinus Fortungon de Punicastro. 136.
Eximinus Garcez de Rotellar. 136.
EximinusGarcez de Lobielgo Senior.136
Eximinus Fortuniones Senior. 102. idem Senior in Calasanz,& Bardaxin. 424.
Eximinus Touia ann. 1309. Supraiunctarius Cæsaraugustæ. 436.
D.Eximinus Petri de Arenós,Petri de Tarazona frater,Ricus homo inuitis alijs à Rege factus. 440.
Eximinus de Artieda,VII dominus. 448.
Expeditus à Rege, quoquo tempore se expedierit, amittit beneficium totius anni ab integro: nec in Regno, nec in Senioria Regis, potest remanêre. ex Salan. 316.

F

FAbricius Gaubertus Monachus de nostris Regibus historiam scripsit. 16.
Familia vnica interdum ex duobus gentilitijs nominibus conflabatur. 412.
Familiæ non omnes apud nos noua sibi gentilitia nomina adsciuerunt: sed interdũ patronymica pro gentilitijs vsurparunt 411.neq. omnes patronymicorũ nominum vsum habuerunt. 412.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Fandina, seu Faldrina, Iuliani Comitis vxor. 1.
Fanara, quo tempore capta. 153.
Federicus, Infans Aragonum, Petri III. filius, Siciliæ Rex, Magnus. 175.183.
D. Federicus, Infans Aragonum, Alfonsi IIII. filius, puer mortuus. 186.
D. Federicus Aragonius, Lunensis Comes, Siciliæ Regis Martini ex Tharsia concubina filius. 216. Regiæ successionis in Interregno quarto competitor, à Benedicto XIII. legitimus factus. 219. miser obijt. 252.
D. Federicus Portugalius, Archiepiscopus Cæsaraugustanus. 284.
Felicia, Regina Aragonum, secunda Sanctij IIII. vxor. 101.
Felix, Episcopus Cæsaraugustæ. 3. 11. à Cypriano Carthaginensi martyre laudatur. in ep. Ant. Augustini. 2.
Ferdinandus I. Aragonum Rex XXII. Honestus. 248. Caspi in opido declaratus fuit. 243. 197. 220. quare Infans Antequeræ dictus. 219. Perpiniani in opido cum Sigismundo Imperatore congressus, Benedicti XIII. obedientiam abiecit. 253.
Ferdinandus II. Aragonum Rex XXV. Catholicus. 262. Christiani nominis decus. 259. eius mortis mæror à nostris nouis lugendi generibus indicatus. 275.
Ferdinandus, Caroli V. frater, Rom. Imperator. 277.
Ferdinandus, Sanctij maioris filius, primus Castellæ Rex. 94.
D. Ferdinandus, Infans Aragonum, Alfonsi II. filius. 153. Regnum appetit. 157.
D. Ferdinandus, Infans Aragonum, Iacobi I. filius, Rosilionis Comes. 159.
D. Ferdinandus, Infans Aragonum, Alfonsi IIII. filius. 187. à fratre Rege occisus. 198.
D. Ferdinandus, Infans, Aragonum, Ioannis I. filius, puer decessit. 206.
D. Ferdinandus, Sanctij IIII. filius. 101.
D. Ferdinandus Sanctij de Castro, Iacobi I. filius è Sanctij Antillionis filia susceptus, Baroniæ de Castro à patre Rege donatus, Regiæ Castrorum familiæ auctor fuit. 160.
D. Ferdinandus, D. Maria, & D. Eleonora, Ioannis II. ex Ansa pellice filij. 259.
D. Ferdinandus Aragonius, Archiepiscopus Cæsaraugustanus. in Præf. ad Loaysam. a & deinde. 37. 41. 119. 130. 141. 155. 156. 179. 275. 425. 426. 427. 430. 435. 440. 458.
Ferdinandus Guntisalui, Castellæ Comes, S. Petri de Arlança Monasterij fundator. 92.
Ferdinandus Didaci, Mesnadarius factus, idemq. Maiordomus Curiæ aliquando fuit. 429.
Ferdinandus Eximini Galloz Procurator Fiscalis. 376.
Ferrarius Lanuza I. Iustitia Aragonum XLIII. 500. 260. cum Archiepiscopo Cæsaraugustano, ex Comitiorum decreto, Deputatorum, & Inquisitorum Officij Iustitiæ Aragonum, quæ nunc viget, annuam sortitionem induxit. 504. 506. eius ex filio nepoti Rex Ioannes II. detulit, vt priuata suæ familiæ Insignia ipse, & posteri cum Regijs Insignibus implicata perpetuo gestarent. 513.
Ferrarius Lanuza II. Iustitia Aragonum XXXXVIII. 517. 283. Ioannis Lanuzæ III. filius, superioris Ferrarij I. pronepos. 517.
Ferrarius Lanuza, dominus de Escuer, Ferrarij I. proauus. 500. 501. 502.
Ferrarius Manresa Iudex curiæ. 447.
Fidantia de prima, secunda, & tertia cruce apud nos, quæ. ex Sal. 316.
Filiæ Regum, quamuis Regibus haud nuberent, aliquamdiu Reginæ vocari consueuerunt. 88.
Filiabus Regum illegitimis dotes à subditis non debentur, sed tantùm legitimis. 255. 504.
Filij Regum apud Gothos, & Longobardos, etiam si legitimi, cum parentibus in mensa capere cibum non poterant, si non priùs ab aliquo Rege ad arma capienda idonei censebantur. 313.
Filij Regum apud nos, quamdiu Reges non sunt, Infantes dicuntur, tam masculi, quàm feminæ: modò sint legitimi. 323. olim non poterant de ijs, quæ Ricorum hominum erant, aliquid accipere. ex Vit. 308. & sic ipsis non poterant dari Honores. ex Sal. 310. intelligendum de ijs, qui Ricis hominibus deberentur. immo tã ipsi, quàm fratres Regũ, de reditibus Regijs alendi erant. ex Vit. 308. de quibus à Regibus bene poterant effusè donari.
Filij Ricorum hominum, quemadmodũ & Regum olim dicebantur Infantes. 323. viuentibus parentibus quæ Priuilegia habebant. ex Sal. 310. ijs tantùm ex ipsis, qui succedebant in Baronia, poterant dari Honores. ex Sal. 310. alij, qui non succedebant in Baronia, non poterant esse Vassalli, nisi Regis: propterea in Mesnadariorum Ordinem descendebant. ex Sal. 318.
Filij Militum, dicti sunt Infantiones, quasi Infantes minores, aut inferiores. 323. in mensa patris non sedebant, quo vsq. Milites fierent. 312. quemadmodum filij Romanorum, aut generi, qui quamdiu puberes erant, nec cum parentibus, neq. cum soceris lauabantur. 313.
Flauius Philippicus Bardanius, Imperator. 1.
Flauius Reccaredus, Gothorum Rex. 133.
Flauij Reges apud Gothos, plures. 96.
Florenus Melero Villaroyæ arcem nefariè Castellanis tradidit. 409.
Focij, maiorum gentium patricij. 327.
Fontouæ, Mesnaderij. 337.
Fontis Claræ Alcoleæ inopido cænobiũ: inde ad Sanctæ Fidis Monasterium translatum. 162.
Fortitudo quæ sine prudentia est, fortitudo non est appellanda: & quæ verè censenda sit fortitudo. 469.
Fortun Sanz, Senior in Baylo, & Glisso. 65. 84. 108. 429.
Fortuna nulla spectanda, dum præstetur fides. 483.
Fortuna nostris nunquam fortunatior, quàm in Epilensi calamitate fuit. 474.
Fortunius I. Suprarbiensis Rex III. 19.
Fortunius II. Monachus, Suprarbiensis Rex VII. 32. Abarcæ Cæsonis frater. 31. 33. 49.
Fortunius Eximini, Aragonum Comes vltimus. 44. 24. 27. 29. 217. 287.
Fortunius Azenarij, Iustitia Aragonum V. 427. Ricus homo: nam Senior in Tarazona fuit. ibidem. 142.
Fortunius Ahe, Iustitia Aragonum. XXIIII. 447. 168.
D. Fortunius Vergua, Episcopus Cæsaraugustanus. 283.
Fortunius, Episcopus Turiasonensis. 442.
Fortunius, Abbas Sancti Aemiliani. 48.
Fortunius Xemenones, Comes de Atares. 75. malè in nonnullis exemplaribus Aragonensis Comes legitur. 80.
Fortunius Sanchiz maior, Senior in Tauello. 75.
Fortunius Galindi, Senior in Osca, & in Alquezar. 425.
Fortunius, & Ordonius, idem. 19.
Fori Aragonum minimè recipiunt interpretationem, quam vocant extensiuam. 132. in nonnullis opidis Valentini Regni vigent. 214. vernacula lingua mitio conditi fuerunt: postea à Salanoua in Latinum sermonem conuersi. 322.
Forus. 1. De confirmatione pacis. 164. 441.
Forus. 2. sub. eodem titulo. 164.
Forus. Quod Ripacurtia, & Lithera sint de Regno Aragonum. 164.
Forus. 1. De confirmatione monetæ. & quare rainscriptus. 164. 441. antiqua glossa illius. 165.
Forus. De cursu monetæ. 165.
Forus. 1. & 2. de Officio Iustitiæ Aragonum. 167. 360.
Forus. Sub tit. Vt dominus Rex in Audiẽtia sedeat. vnde ortum habuit. 178.
Forus. De prohibita Vnione. & ponderatio illius, antiqui cuiusdam Foristæ. 195.
Forus Inquisitionis Officij Iustitiæ Aragonum. 204. 260. 365. 395.
Forus. Como segun la ment. 254. 502.
Forus. De Iurisdictione omnium Iudicum. 321.
Forus. De creatione Militum. 331.
Forus. Quod Barones Aragonum. 331.
Forus. De stipendijs, & stipendarijs. 331.
Forus. A la multiplicacion de las Caualleria s. 335.
Forus. A la confirmacion. tit. de Caualleriis. 340.
Forus. De dimunutione Caualleriarũ. 340.
Forus. De voluntad de la Corte. sub. tit. Coram quibus. 347.
Forus. Quotiescunq. tit. de firmis iuris. 348.
Forus antep. de Officio Iustitiæ Aragonum. 348.
Forus. Quod Sissæ in Aragonia. 349.
Forus. De prohibitione Sissarum. 349.
Forus. 3. De cõseruatione patrimonij. 349.
Forus vnicus. Vt nullus captus. 349.
Forus vnicus. Sub tit. Vt familiares, & domestici.

Universidad de Deusto
Biblioteca

nestici. 349.
Forus sub. tit. Quòd aliqua non eta. 349
Forus sub.tit.de Alcaydis. 349.
Forus Alcagnicij.Muy conuenient.tit. de Iudicijs. 349.362.
Forus.1.De custodia reorum. 349.
Forus vnicus tit. Quòd impetrans. 349.
Forus vnicus tit. deimmunitate Ecclesiarum. 350.
Forus.De voluntate Curiæ sub.tit.Quòd Iustitia posit habere. 361.
Forus. Volumus etiam. sub. tit. Quòd in dubijs. 389.473.
Forus.de Aduocatis,& Supraiunctarijs.in cuius declaratione emendatur Molinus. 397.
Forus.De Iuramento præstando. 473.
Forus.Quòd priuilegium generale. 473.
Forus.Vt Iudices Aragonum. 473.
Forus sub. tit. Quòd Officiales Aragonum sint de Aragonia. 474.
Forus . Quòd dominus Rex teneatur duos Milites secum ducere. 474.
Forus.De his,quæ dominus Rex.474. qui Forus ceterorum summa. ibidem.
Forus. Yatsia.sub tit. De Officio Iustitiæ Aragonum. 497.
Fraga,olim Flauia gallica. 141.
Franciscus Zarzuela,Iustitia Aragonum. XXXXI. 494.256.
Franciscus,seu Frances Aranda in quarto Interregno ê nouem Iudicibus selectis vnus. 237.
D.Franciscus Eximini Cisnerius,Archiepiscopus Toletanus. 514.
D.Franciscus Clemens Perezius, Archiepiscopus Cæsaraugustanus. 284.
Francorum ad Roncam vallem insignis clades. 19.
Fraternitates a laicis olim cum religiosis inibantur. 434.
Freydebandus, Vicarius Baldisredi Episcopi Cæsaraugustani. 9.
Frocaldus,Tomariensis Abbas. 149.
Froila,seu Fruela, Legionensis Rex. 16.
Frontini , Seniores in Vncastello, & Sos, Ricorum hominum more vocitati inueniuntur. 411.
Frtugon Galindez, Senior in Osca, & in Alquezar. 148.
Frgondat ,Senior in Balbastro,& in Petraselez. 148.
Frgon Galindez,Senior in Calasanz. 148.
Funesij,Mesnaderij. 338.

G

GAguinus scriptor. 4.
Galacianus Tarba, Iustitia Aragonũ. XXXV. 471.195.200.
Galsilas Episcopus,Abecedarij Gothici inuentor.in Præf.ad Lo. 6.
Galin Sanz,Senior in Sos, & in Arguedas. 65. 108.
Galin Ximenez, Senior in Belgit.424.432.
Galindate, Senior in Escoron. 108.
Galindus Azenarij,Aragonũ Comes II.38.
Galindus Garsiæ,Iustitia Aragonum.XII. 433. 153. patricius, à Mazarum gente. 434.
Galindus Petri,filius Petri Eximini,Iustitiæ Aragonum I. 423.
Galindorum gens patricia. 425.
Gardingi,primates palatij à Gothis dicebantur. 419.34. 37.
Garsias Eximini,Suprarbiensis Rex I. 14.
Garsias Innici I.Suprarbiensis Rex II. 17.
Garsias Innici II.Suprarbiensis Rex VI.30.
Garsias I.Abarca,Aragonum Rex II. 86.
Garsias II.Abarca, Aragonum Rex . IIII. Tremulus. 92.
Garsias,Nauarræ Rex. 94.104.122.
Garsias Azenarij , Aragonum Comes. V. 43. 20.21.
Garsias,Infans, & Theresia Caxal. 144.
Garsias Ranimiri,Montionis dominus,à Nauarrẽsibus in tertio Interregno Rex electus fuit. 145.147.148.
D.Garsias Ferdinandi Heredia, Archiepiscopus Cæsaraugustanus. 213. 221. 226. 227. (228.229.284.381.
Garsias Episcopus Aragonensis,Regis Sancij frater. 57.104.
Garsias,Episcopus Albeldensis. 48.
Garsias I. Episcopus in Cæsaraugusta.148. Guerra de Maionez dictus. 283.
Garsias II. Episcopus Cæsaraugustæ. 283.
Garsias,Episcopus Najarensis. 98.
Garsias Ferdinandi Castrus,Iustitia Aragonum XXXIIII. 466.192.195. 200.
Garsias Ortiz,Senior in Zaragorza. 429.
Garsias Aluari Albornozius , & D. Theresia Luna , Cardinalis Carrillij parentes.

rentes. 208.
Garsias Lupi Sesselsius , Olieti dominus, Catherinæ Martini Viotæ , Gubernatoris filiæ,maritus. 479.
Gaspar Inglarius Dominicanus , Aragonum Regni Inquisitor. 264.
D.Gaston Fuxius , Vicecomes Bencharnensis.130.136. nostri Regis vassallus .95.Parrochiæ de Pilari ab Alfonso Regedonatus. 130. in eadem Ecclesia sepultus.130.
Gaya, siue Caya , Ayuariæ domina,Ranimiri I. Regis mater. 94.
D.Gastonius Lacerda Metinnæ Zelin Comes à D. Ruderico Rebolledo captus, Ferrario Lanuzæ I.Iustitiæ Aragonum traditus in custodiam fuit. 503. 504.
Gelasius PP . Bullam decreuit Exercitui Christianorũ ciuitatem Cæsaraugustanam obsidenti. 130. 139.140.
Gens,& familia in quibus differant. 403.
Gens propriè,non nisi quæ plures in se familias contineat. 403.
Gens ad nomen,ad cognomen familia referenda. ex Sigonio. 403.
S. Georgius in Alcoracensi pugna nostris affuit. 112. Regni Tutellaris Diuus.ibidem. propterea Deputationis sigillum ipsius effigiem in se continet. ibidem.
Georgius Bardaxinus,Iustitiæ filius,Pompelonensis primum, post Turiassonẽsis Episcopus fuit. 494.
Gentiliciorum nominum vsus quando apud nos increbuit.423. eorum celebritas quanti habita fuerit; cuiusdam Floreni Meleri exemplo cõprobatur. 409.
Germana,Regina Aragonum,secunda Catholici Regis vxor. 275.
S. Germanus,Parisiensis Episcopus. 4.
Gerundæ Ducatus,Primogenitorum Aragonum Regum titulus. 199.
Gesaleicus , siue Gesalaicus Gothorum Rex. 27.
Ginesius Rabaza in quarto Interregno ê nouem Iudicibus selectis vnus. 239.
Gisberga,siue Ermissenda,Regina Aragonum, Ranimiri I. vxor.97.106.pulchra nimis. 97.
Glaudius Lanuza,Ioannis Lanuzæ III. frater. 515.
Gombaldus,Gentilitium nomen antiquæ cuiusdam gentis fuit:postea proprij nominis loco vsurpatum. 405.
Gothicæ leges,de dispositionibus nuptiarum. 133.
Gothorum Reges, Amalarici,Eurici , & his similibus nominibus appellati: vnde Ricorum hominum nomen peti potuit. 302.
Gothorum quorumdam Magistratuum nomina. 419.
Gradus opidum,quo tempore captũ. 100.
Granatæ Regnum à Catholicis Regibus expugnatum. 262.
Gratianus Imperator. 3.
Grayda de Torrellas , & Perellòs,Ioannis Lanuzæ III. Iustitiæ Aragonum mater. 513.
Grayda Lanuza , Vgonis Vrriesij Ayeruij domini vxor. 515.
Gregorius II. Pont. Max. 1.
Gregorius VII.Pont.Max. 99. 104. 122.
Gregorius Turonensis Cæsaraugustanos laudat. 3.
Gubernatio Regnorum generalis , antiquum Primogenitorum Aragonũ Regum ius. 191. 199. 216.
Gubernatores singulis prouincijs, Iacobi I.Regis tempore,propter illius minorẽ ætatem præpositi fuêre. 158.
Gudales,Mesnaderij. 337.
Guido Lascurrensis Episcopus. 140.
D.Gulielma Moncada Parrochiam de Pilari honorario iure quamdiu vixit, retinuit; & sine filijs decedens, Regibus illam legauit. 175.
Gulielmus,Episcopus Cæsaraugustæ. 283.
D.Gulielmus , Archiepiscopus Cæsaraugustæ, S. R. E. Cardinalis. 284.
Gulielmus,Ripacurtiæ Comes. 94.
Gulielmus,Comes de Guasconia. 104.
Gulielmus Castellezuelus , Maiordomus Regis,ac Senior in Osca. 447.
Gulielmus Mõredonius,Templariorum Magister. 158.
Gulielmus Vallesica , in quarto Interregno ê nouem Iudicibus selectis vnus. 238.
Gulielmus Aulomarius , Iudex Curiæ. 457.
Gulielmus Galuanus,Iudex Curiæ. 455.
Guntisaluus , Ripacurtiæ , ac Suprarbij Rex. 94.104.
D.Guntisaluus , Infans Aragonum,Abarcæ Galindi filius. 88.

Universidad de Deusto
Biblioteca

INDEX RERVM.

Guntisaluus Ferdinandi Corduba, Neapolitanus Prorex. 510.
Gurreæ, Mesnaderij. 337.

H

HAmat Almuzacayth, Cæsaraugustanensis XV. Regulus. 128.
Hamen Aben Huth, Cæsaraugustanensis XI. Regulus. 125.
Hedini munus. ex Vit. 416.
Hedon, siue Haidon, Andecæ filius, Azenarij pater: ex quo Aragonum Comites fluxêre. 34.
Heleca, Episcopus Cæsaraugustanus. 283.
tempore Aben Alfagij Reguli. 118.
Henricus, Rex Cipri. 182.
Henricus IIII. Castellæ Rex. 258.262.
Henricus VIII. Angliæ Rex. 274.
Henricus, Trastamaræ Comes, Castellæ Regnum, nostro Rege sibi suffragante, consecutus est. 198.
D. Henricus, Infans Aragonum, Ferdinandi I. filius, Iacobitanæ Militiæ Magister, Aragoniorum Segorbij Ducum parens. 252.
Herediarum gens in quarto Interregno ad Infantis Ferdinandi fouendas partes accessit. 230. eorumdem Herediarum, Fontensium Comitum, amplissimum genus, & Insignia. 480.
D. Hermigilda, Infans Aragonum, Garsiæ I. filia. 87.
Hermoigius, Tydensis Episcopus. 87.
Hiaya, Valentinus Regulus, Ruderici Biuarij amicus. 127.
Hieronymiani fratres, quo tempore Cæsaraugustam ad Diuæ Encratis templum adducti. 276.
Hieronymus Surita, grauissimus Historicus, & locupletissimus nostrarum rerũ scriptor. in ep. ad Deputatos. 1. in præfat. ad Loaysam. 2. 3. & deinde. 32. 33. 34. 37. 41. 42. 52. 58. 60. 70. 78. 82. 90. 91. 93. 135. 138. 140. 145. 150. 151. 163. 166. 213. 246. 324. 326. 337. 421. 423. 424. 425. 433. 434. 435. 436. 438. 442. 444. 448. 451. 457. 459. 460. 463. 480. 482. 484. 491. 499. in epist. Antonij Augustini. 1.
Hieronymus Osorius Lusitanus. 301.
Hieronymus Larraga, Procancellarius Regis. 505.
Hieronymus Lanuza, Pinnatensis Abbas, Ioannis Lanuzæ III. frater. 515.
Hilarius Pont. Max. in epist. Antonij Augustini. 2.
Hispania à Romanis in Citeriorem, & Vlteriorem diuisa. 284. eius clades. 1. Vlterioris caput fuit, Ouetense Regnum a Pelagio constitutum. Citerioris, Suprarbiense Regnum: à quo Aragonum, & Nauarræ Regna fluxêrunt. 285.
Hispania Tingitana, & Transfretana, quæ. 6.
Hominum Signi, & seruicij, quot species. ex Vit. 304. 305.
Homo Regis, idest peyterius, mansionarius in domo, seu palatio Infantionis excusabatur ab hoste, & caualcata. ex Sal. 317.
Honesta negligere solent, qui diuitias aui dè consectantur. 303.
Honos, virtuti solus debetur. 303.
Honores, vnde dicti. 320. 440. quando hereditarij iuris esse cœperunt. 154. 438. non poterant dari nisi his, qui ex natura essent Rici homines, & non essent alienigenæ. ex Sal. 310. non erant in Ricis hominibus, eorum ve familijs perennes: sed Rex inter eos ad suum nutum illos mutabat: idcoq. inter ipsos Ricos homines in gyrum versabantur. 332. 154. eorum plus æquo in vnum conferri non poterat. 332. neq. tolli nisi ex caussa iusta per Iustitiam Aragonum, de consilio Curiæ. ex Sal. 311. quod si abdicabantur, statim alteri Rico homini conferendi erant. 330. quibus de caussis abdicari poterant. 311. 330. 331. pro debitione pecuniæ bene poterant emparari: & quomodo huiusmodi emparamenta erant facienda. 332. postea Honores non numquam peregrinis hominibus dari consueuerunt. 335.
Honorius, Pont. Max. 156.
Hospitalis, siue Xenodochij Cæsaraugustani structura. 256.
Horgerius Cathazlot; à quo Cathalonia dicta. 35.
Huertæ, minorum gentium patricij. 329.
Huesle, & Caualgada, quid. 324.
Hunuldus, Hedonis filius. 32.

I

IAcca vrbs ab Azenario, primo Aragonum Comite, capta fuit. 18. 36. dein de Suprarbiensis Regni, & Comitatus Aragonensis, post ambarum huius modi ditionum subiunctionem, constituta caput. 69. sola ea ciuitas erat, quando Abarca Rex electus fuit, in qua ille tunc commode sui Regni sedem collocare posset. 79. ipsa demum in cathedralem erecta, qui Aragonenses Episcopi antea, post Iaccenses Episcopi dicti sunt. 78. malè in Liuio legitur Lacetania prouincia, & Lacetani populi, cùm Iacetana prouincia, & Iacetani populi, legendum sit. 69.
Iaccense nomen, nummariæ rei in Iacetanæ vrbis memoriam impositum fuit. 165.
Iaccetanum Forum, siue Ius, à Galindo Comite editum. 38.39.40.
Iaccetani, siue Iaccenses, primi Ranimirum Monachum, Regem salutarũt. 145.
Iacobus, I. Aragonum Rex XIIII. Expugnator, 156. miraculosè genitus. 155. Commentarios suarum rerum scribens, se quartumdecimum esse Regem profitetur, eorum qui in Aragonia regnarunt. 51. 56. quam scitè, & prudenter de temperamento nostræ Reip. iudicarit. 297.
Iacobus II. Aragonum Rex XVII. Iustus. 180. primùm Siculis, nostris postea imperauit. 175. contra optimates nonnullos, Magistratus Iustitiæ Aragonũ flagitauit præsidium. 180.
Iacobus, Infans Aragonum, Iacobi I. filius, Balearicus Rex. 159.
D. Iacobus, Infans Aragonum, Iacobi II. filius primogenitus, simul et successionem Regni, & vxorem deiecit. 181.
D. Iacobus, Infans Aragonum, Alfonsi IIII. filius, Vrgeli Comes. 186. è generali gubernatione regnorum, cui præpositus fuerat, deturbatus: veneni suspicione interijt. 194.
D. Iacobus, Infans Aragonum, Ioannis I. filius, puer obijt. 206.
D. Iacobus, Infans Aragonum, Martini Regis filius, infantulus mortuus. 209.
D. Iacobus alter, Balearicus Rex, Regno spoliatus, Clarentius vocitari voluit. 190.
D. Iacobus Exerica, Iacobi I. ex Vidaura filius legitimus. 160.
D. Iacobus, D. Ioannes, & D. Beatrix, Petri III. illegitimi filij ex Maria Nicolai. 176.
D. Iacobus, Iacobi II. illegitimus filius, à patre in Sardinia amplissimo patrimonio donatus. 182.
D. Iacobus Aragonius, Vrgeli Comes. 201. in quarto Interregno Regiæ successionis competitor. 218. viuente Rege Martino, ab eodem & generalis Regnorum gubernator, & Prorex Aragonum cõstitutus fuit. 216. mortuo eo, quasi illius successor, generalis gubernatoris nomen vsurpauit. 222. quare Rex nominari noluit. ibidem. postea à Regali successione depulsus, ferox reditus. 248. miser obijt. 251. eius caussa etsi victa, multis magis placuit, quàm victrix. 251.
Iacobus Cerdanus, Iustitiæ Aragonum filius. 229.
Iacobus Hospitalis, Iurisperitus Cæsaraugustanus, sexaginta annos post Salanouam fuit. 318. Ayeruio ætate coniunctus. 461. Ioannis Lupi Sessesij, Iustitiæ Aragonum, locum tenuit. 477. tum Blasci Ferdinandi Herediæ: 481. tum Dominici Cerdani. 482.
Iacobus Morlanius, Iuratus Cæsaraugustæ. 135.
Iacobus Espesius, Arambrigensis. in præf. ad Loaysam. 4.
Iaponenses Reges nominibus in dono finitis, vt Arimandono, Vbarandono, & his similibus vocitantur: idq. donorum nomen apud eos vsitatissimum est. 302.
Ibnabala, siue Ibualarabi, primus Cæsaraugustanensium Maurorum Regulus. 116.

Universidad de Deusto
Biblioteca

INDEX RERVM.

Iguslada, Cataloniæ opidum, à nonnullis putatur Ergauia. 252.
Ildefonsus Rex in Toleto, in Castella, & in Galicia. 108.
Ilerda, quo tempore capta. 152. Rotensis, & Balbastrensis diœcêsium caput. 113. publica disciplinarum gymnasia in ea constituta. 182. olim intra Aragonios fines posita censebatur. 157.
Ilerdenses Episcopi, Hispaniæ cladis tempore, Rotam fugientes, & ibidem commorantes, Rotenses dicti: tum & Ripacurtienses: Gistauenses q. & Balbastrenses. 78.
Imundar Cæsaraugustanensis VII. Regulus. 121.
Infantio dicitur, qui de genere Militari ex parte patris descendit; siue legitimus, siue non; siue masculus, siue femina. ex Sal. 310. 320. potest esse Miles. ex Sal. 310, potest se expedire à domino Rege, & quo pacto. ex Sal. 315. expeditus potest Regi facere guerram, sed non potest ignem in terram Regis apponere: & in bello campali debet transire in adiutorium Regis. ex eodem. 315. inquibus casibus remanet traditor. ex eodem. 315. Infantio, nec Miles, non potest in criminalibus subesse domino Villæ. ibidem. eius domus priuilegiata. ex eodem. 314. commodata villano, non signatur pro debito villani. ex eodem. 314. illus verbo sine Iuramento standum vsq. ad decem Solidos. ex eodem. 316. eius vxor, etsi villana, quamdiu viuit, vel vidua eius sit, gaudet Priuilegijs Infantionæ: nisi in bonis suis: pro quibus peitauit. ex Sal 318. noua illius nominis etymologia. 323. quæ à Vitali, & Molino traditur, non placet. 323.
Infantiones nascuntur: Milites fiunt. 323. eorum alij ermunij: alij de carta. ex Vit. 304. 305. 308. possunt escaliare in villis Regalibus, vbi sunt vicini. ex Sal. 315. non dant boalage, neq. herbage. ibidem. non habentes iudices locales, cui subsint. ex eodem. 317. non contribuunt cum peyterijs, nisi tempore guerræ in exactionibus Regalibus, aut vicinalibus. ex Sal. 313. tenentur suis expensis sequi Regem per triduum cuntem ad campale prœlium, vel obsidionem castri. ex eodem. 313. pro hereditatibus, quas emunt à peyterijs non contribuunt. ex eodem. 314. in quo casu habent medietatem caloniæ homicidij. ex eodem. 316. in quibus casibus inter se teneantur se desafidare. ex eodem. 317. eorum species ac priuilegia. ex eodem. 313. 314.
Innica, seu Enenga, Regina Suprarbij, Garsiæ primi Regis vxor. 16.
Innicus Eximini, Suprarbiensis Rex V. Arista. 29. fratrem habuit maiorem natu. 22. eius genus. 23. primus Nauarræ Rex. 54. non ijsdem Comitijs à nostris, & Nauarrensibus salutatus. 62. prius Nauarrensibus solis, post ipsis, ac nostris iunctim imperauit. 27. 28. 59. 289. non solum nobis depactas leges confirmauit, sed nouum Priuilegium concessit: quod tempore Vnionis renuntiatum fuit. 290. 293. vnde Arista dictus. 30. Aristarum Insignia elogij loco gestauit. 30. 85.
Innicus, Aragonensis Episcopus. 24.
Innicus Fortunionis, Mequinentiæ opidi expugnator. 424.
Innicus, & Enneco, idem. 48.
Innocentius II. Pont. Max. 147.
Innocentius III. Pont Max. 154. 157.
Innumerabiles Martyres Cæsaraugustani quo tempore passi. 3. S. Lambertus, S. Encratis, & Socij. 3. eorum corpora in Ecclesia Sanctarum Massarum recondita. 4.
Inquisitores Officij Iustitiæ Aragonum olim in Comitijs creabantur & Intercomitiales erant. 390. 391. 393. non solùm contra Iustitiam Aragonum, & eius ministros, sed contra Inquisitores proxime præteritos inquirebant. 393. omnes quatuor, vel tres saltem in omnibus interesse debebant. 393. eorum munus. 395. 396. nunc quotannis sorte educuntur: & dum oportet inducuntur à Deputatis. 395. in alios ministros potestatem habent, & in quos. 397. eorum notarius sorte educitur: olim autem à Comitijs, quandoq. à Regibus, sæpius ab ijsdem Inquisitoribus creabantur. 398.
Insignia priorum Suprarbiensium Regum, Crux rubea supra arborē quercus. 15.
Insignia Aristæ Regis, & quorumdam aliorum Regum: argentea Crux. 30.
Insignia, Aragonum Regni, & Regum propria: quatuor capita nigrorum Regum. 112.
Insignia quatuor baculorum aureo in scuto, cum Barcinonensium Comitum essent, ex pacto, Aragonensibus Insignibus antelata, iam propria manserunt. 150.
Insignia ciuitatis Cæsaraugustæ antiqua, & noua. 143. 146.
Insignia Regni Siciliæ. 183.
Insignia Vespertilionis, Valentini Regni, non nostri. 161.
Interregna quatuor. 233.
Interregnum primum, triginta annorum fuit. 21. 56. 57. 280. 285.
Interregnum secundum, quatuor annorum. 32. 67. 70. 281.
Interregnū tertiū, vnius mēsis. 143. 145. 282.
Interregnum quartum, biennium non excessit. 217. 246. eius felicis exitus summa in quo consistit. 247. 282.
Inuentio S. Encratis. 206.
Inuestitura Sardiniæ, & Corsicæ. 182.
Ioanna, Regina Aragonum, secunda Ioannis II. vxor. 258.
Ioanna, Regina Aragonum, Catholicorum Regum filia, Caroli V. mater fuit. 274. 511.
Ioanna, Infans Aragonum, Ioannis II. filia, Regina Neapolis. 259.
D. Ioanna, Infans Aragonum, Ioannis I. filia, Mathæi Fuxensis Comitis vxor. 202. Martino Regi auunculo in Regia successione præponi, frustra tentauit. 210.
D. Ioanna, Infans Aragonum, Petri IIII. filia innupta decessit. 191.
D. Ioanna, Fuxensis Comitis soror, Petro Infanti Aragonum nupta fuit. 181.
D. Ioanna Aragonia, Catholici Regis filia, D. Bernardini Velasci, Castellæ Conestabuli vxor. 275.
Ioanna Rocabertina, Ioannis Lanuzæ II. Iustitiæ Aragonum vxor. 511.
Ioannes PP. XXII. Cæsaraugustanæ Ecclesiæ officiosus. 182.
Ioannes I. Aragonum Rex XX. 201. in generali Regnorum gubernatione, contra patris edictum, Iustitiæ Aragonum Magistratus præsidio retentus fuit. 199.
Ioannes II. Aragonum Rex XXIIII. verè magnus. 257. Nauarrensibus primùm, nobis posteà imperauit. 252. Iustitiæ Aragonum Magistratus institutio, ac vis, illius testimonio comprobatur. 258. aliquamdiu Alfonsi fratris absentis locum apud nos tenuit. 259.
Ioannes I. Castellæ Rex. 197.
Ioannes II. Castellæ Rex. 252. 254.
Ioannes, Nauarræ Rex, Ioannis II. ex Eleonora filia nepos. 275.
Ioannes Labritius, vltimus Nauarræ Rex. 258.
D. Ioannes, Infans Aragonum, Iacobi II. filius, Archiepiscopus Toletanus: post Patriarcha Alexandrinus, cum Tarraconensis Archiepiscopatus administratione, factus. 181.
D. Ioannes, Infans Aragonum, Alfonsi IIII. filius. 187.
D. Ioannes, Infans Aragonum, Martini Regis filius, puer obijt. 209.
Ioannes, Catholicorum Regum Primogenitus filius, futurus successor designatus, vxorem duxit Margaritam, Maximiliani Imperatoris filiam: & Salmanticæ obijt sine prole. 273 510.
Ioannes, Infans Aragonum, Catholici Regis, ex Germana Regina filius, Vallisoleti obijt. 275.
D. Ioannes, Pradensis Comes, Alfonsi Gandiæ Ducis frater, eo mortuo, in quarto Interregno Regnum appetit: sed à Iudicibus ab ea spe statim depulsus. 239.
D. Ioannes Aragonius I. Ioannis II. filius, Archiepiscopus Cæsaraugustanus. 259. 284.
D. Ioannes Aragonius II. D. Alfonsi Archiepiscopi filius, Archiepiscopus Cæsaraugustanus. 284.
D. Ioannes Aragonius, Caroli Principis filius, Episcopus Oscensis. 259.
Ioannes, S. Braulionis frater, Episcopus Cæsaraugustanus. II. in ep. Ant. Augustini. 4.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ioannes Ferdinandi Heredia, Magnus Hospitalis Sancti Ioannis Hierosolymitani Magister. 480.
D.Ioannes Lanuza,Aragonum Prorex. 515.
Ioannes Saluagius, Magnus Cancellarius. 514.
Ioannes Pelaius, Iustitia Aragonum. VI.
Ioannes Didaci, Iustitia Aragonum VIII. (427.151. 429.152.
Didaci filius, Iustitia Aragonum X. 431.152.
Ioannes Petri Tarazona, Iustitia Aragonum XVIIII. 442. 168.
Ioannes Egidij Tarinus, Iustitia Aragonum XXVII. 451.176.179
Ioannes Zapata Cadreto, Iustitia Aragonum XXVIII. 453.180.
Ioannes Lupi Sessesius, Iustitia Aragonum XXXVI. 476.200.
Ioannes Eximini Cerdanus, Iustitia Aragonum XXXVIIII. 486. benemeritus de Rep. 202. 212. 214. 217.222.225.231.247. 250.253.439.441.462.483.De Iustitijs Aragonum ieiunè scripsit. in Præf. ad Loaysam. 3.
Ioannes Lanuza I. Iustitia Aragonum XXXXIIII. 507.283.
Ioannes Lanuza II. Iustitia Aragonum XXXXV. 509. 283.
Ioannes Lanuza III. Iustitia Aragonum XXXXVI. 512.277.283.
Ioannes Lanuza IIII. Iustitia Aragonum XXXXVIIII. 518.353.383.
Ioannes Egidij Tarinus,Iustitiæ filius.453.
Ioannes Lanuza, Ioannis Lanuzæ IIII. filius,futurus Iustitia post patrem à Rege nostro Philippo designatus est. 518.
Ioannes Bardaxinus,Iustitiæ filius, Regis Camarlengus,Baroniarum Pertusæ, & Antillionis dominus. 494.
D.Ioannes Martini Luna, PP. Lunæ pater. 207.
D.Ioannes Martini Luna alter, Infantis Antequeræ fautor. 220.
Ioannes Atarefius, sacellum Sancti Ioannis in spelunca Vruëlis montis construxit.13.in eodem sepultus. 23.57.
Ioannes Tonda, & Ioannes Cineta, Doctores Theologi, Xenodochij Cæsaraugustani Rectores. 256.
Ioannes Didaci,Senior in Cascante, & in Arguedas. 429.
Ioannes Didaci Auxius, Bielsæ dominus. 496.
Ioannes Lupi Gurrea, Baiulus Generalis. 497.
D.Ioannes Luna,& D. Angelina Cosconia, Villæfelicis dominatores. 507.
Ioannes Talauera, frater Dominicanus, Sancti Officij Inquisitor. 270.
Ioannes Sora, Regens Cancellariam, Iuratus Cæsaraugustæ. 135.
Ioannes Lupi Alberuela, ciuis Cæsaraugustanus. 270.
Ioannes Petri Patos, Iurisperitus. 461.
Ioannes Petri Casseda, Cerdani, & Bardaxini Locumtenens fuit. 489.490.492.
Ioannes Petri Nuerus, Cæsaraugustanus ciuis, consultissimus Iurisperitorum, Fisci aduocatus. 353.358.417.
Isabella,Regina Catholica,Catholici Regis Ferdinandi vxor, Henrici Regis Castellæ soror,ac heres fuit. 262.
Isabella,Catholicorum Regum filia, Regina Portugaliæ. 273.
Isabella,Caroli V.vxor, Mariæ Catholicorum Regum filiæ, filia fuit. 274.
Isabella,eiusdem Caroli V. soror. 277.
Isabella,Infans Aragonum, Iacobi I. filia, Regina Galliæ. 159.
Isabella,Infans Aragonum, Petri III. filia, Regina Portugaliæ Sanctorum numero adscripta. 176.
Isabella, Infans Aragonum, Iacobi II. filia,Federici, Austriæ Ducis, Rom.Imperatoris,Augusta vxor. 182.
D.Isabella, Infans Aragonum, Petri I. filia innupta decesit. 113.
D.Isabella,Infans Aragonum, Alfonsi IIII. filia,puella mortua. 186.
D.Isabella,Infans Aragonum,Petri IIII.filia, Vrgelitani Comitis Iacobi vxor. 201.
Isabella Alós, Galaciani Tarbæ, Iustitiæ Aragonum vxor. 476.
Isabella Ram, Bardaxini Iustitiæ Aragonum vxor. 494.
Isabella Cerdan, prima Auxij Iustitiæ Aragonum vxor. 500.
Isarnus I. Ripacurtiæ Comes. 94.
Isarnus II. Ripacurtiæ Comes. 94.
S. Isidorus. in ep. Ant. Augustini. 2.
Isocrates tunc omnino bene temperatam fore Lacedæmoniorum Remp. iudicauit, si Ephoris calcaria, & Regibus frænos adhibere licêret. 389.
Iuceph Aben Hutli, Cæsaraugustanensis XII. Regulus. 126.
Iudæorum plurimæ Synagogæ deletæ. 207.
Iudex ordinarius nullus potest habere nisi vnum Locumtenentem. 361.
Iudices ordinarij, & de legati, qui. ex Vit. 414.
Iudices Curiæ, & Auditores Curiæ.qui. 419. 420. in Aula regia iudicia faciebant. 178. singulis diebus mane sedentes ad caussas. 420. Comitijs interesse non poterant. 459. Regem assiduè sequebantur, inter domesticos Regum iudicia facturi. 420. eorum numerus certus non fuit, & interdum alienigenis mandabatur id munus. 420. Magistratus is à Iustitiæ Aragonum Magistratu diuersus. 457.
Iudicia caussarum,quæ apud Iustitiam Aragonum versantur, inter Locumtenentes per Abecedarių distributa sunt: & certâ iam temporum terminatione facienda. 367.
Iustitia Aragonum est vinculum nostræ Reip. ac domesticæ ciuilis concordiæ fundamentum. in ep. ad Dep. 2. est Iudex Medius inter Regem,& Regnum. 26. 388. est tamquam alter Pythius Apollo. 346. est vindex iniuriæ, & violentiæ;præsidium, ac portus periclitantium: arx libertatis: refugium oppressorum: libertatum defensor, columen, & protector: pater Reip. summus Magistratus pro Domino Rege supremam potestatem, & iurisdictionem exercens. ex libello Ioannis Petri Nueri. 354. 356. primùm Iudex Medius: posteà Iustitia Maior; tum Iustitia domini Regis,aut per manum Domini Regis; tum Iustitia in Cæsaraugusta; tum Iustitia absolutè; tandem Regni nomẽ assumens, Iustitia Aragonum dictus est. 26. 291. 301. 308. 413. 432. 435. Iustitia principalis in Aragonia. ex Vit. 295. etiam in ipso nomine iustitiam, & æquitatem indicat.291. in ep. ad Deputatos. 3.4.diuina appellatione insignitus.in ep. Ant. Augustini. 1. appositè circunspectus dicebatur. 359. eius nomen post Cæsaraugustam captam primùm literis mandari cœptum.422. potestas à Regni initijs in Suprarbiensis Fori tabulis inclusa latuit. 300. cur nulla ipsius potestatis ante Cæsaraugustam captam mentio reperitur. 132. iustitiæ præfectus solus Rex debet censeri. ex ep. ad Dep. 3. 4. ad quid constitutus. 50. eius potestas suauis, & æqua.180. 290. 342. 343. 359. labente Ricorum hominum dignitate, illius potestas,ac iurisdictio concreuit.154. 132. 300. 341. 342. non domesticorum solùm,sed aliorum, tametsi alieni iuris, motus à ratione auersos temperauit. 495. neq. solum Remp. sæpius. dum à Rege regitur, conquassari non sinit, sed eam ad Interregnum adductam,futuro Regi saluam,& incolumem reseruauit. 488. eius præsidio, fortuna Regũ magis stabilis. 255. simul cum ipso Rege initio constitutus. 26. 288. 289. 291. 293. non introductus:sed ex pacto, & conuentu positus. 291.293. 297. 347. à primordijs Regni stabilitus. ex lib. Ioannis Nueri. 356. eius institutio quando facta. 17.Cerdani,Molini, Sagarræ, Vitalis,Ioannis II. Regis, & aliorum testimonijs comprobatur. 291. 292. 293. 294. 296. quare illius institutionis in priscis legibus mentio non fit; tametsi potestatis multa. 167. à Regibus constituitur, non ad nutum: sed ad vitam. 352. 255. vt ne abrogari posset à Rege, vnde nostri præcauendum duxerunt. 450. an posset abrogari à Rege, olim quæstio fuit: sed nunc lege edita, quæ id prohibet,definita. 174.352.occurrente vacatione illius. infra triginta dies,postquam Regi innotuerit, debet ab eo prouideri.Quod si non fiat:Deputati, Locumtenentes ponere possunt, qui, quoadusq. prouideatur,munus regant. 367.ad renuntiandum illud Iustitia ex aliqua precedenti obligatione compelli non potest. 352. adiunctus iudex ei dari non potest. 203. in factis domini Regis est iudex peculiaris, & potest inhibere Primogenitũ, & alios,ne dedictis factis se intromittant.ex Mol.347.293.dum interdicit, ea vtitur moderatione, vt ex parte domini Regis interdicat. 347. dubia Fororum decidit.ex Mol.343. est iudex exemptorum.347. à Regibus, & superioribus Magistratibus iusiurandum

Universidad de Deusto
Biblioteca

recipit. 348. quando iſte inductus fuit mos. 469. eſt Iudex in cauſsis, quæ ſunt inter Ricos homines, Milites, & Infantiones. ex Salan. 315. eſt Comitiorum Iudex. 348. illorumq. temperatio, & mens. 475. cognoſcit de cauſsis delinquentium contra Foros. 348. eſt Iudex competens inter Fiſcum, & priuatum. 348. ſolus poteſt interdictio ſuo, quæ timetur, iniuriam propulſare. 348. ad eum ſpectat, declarare, ſi literæ domini Regis ſunt deſaforatæ, & an eis ſit obediendum. ex Mol. 344. conſultus per Regem, illiusve miniſtros, de dubio Fori, tenetur eis reſpondere. cuius rei exempli cauſſa, duo adhibentur Salanouæ reſponſa. 343. 344. 345. eſt Regis Conſiliarius, & à Regibus eo titulo, & honore inſignitus. ex libello Ioannis Petri Nueri. 357. in principio ſui officij, in manibus Regis tenetur iurare. ex eodem. ibidem. aliquamdiu de Regis præſcripto, de omnibus cauſsis in prima actione cognouit: & à Iudicibus ordinarijs locorum ad eum prouocatio erat. 445. debet eſſe Miles. 167. ex Sal. 315. & quare. 360. 361. Nobilis, non poteſt eſſe Iuſtitia. 361. ex quo medius inter Regem, ac populum Iudex ſtatuebatur; rectè factum, vt ex medio Ordinum gradu, Militari ſcilicet, ac Equeſtri adſciretur. 361. illius mors, ſicut mortes Nobilium, & Prælatorum, habetur pro notoria. 493. plures Iuſtitiæ olim cùm Milites eſſent, iuris tamen intelligentia præſtabant. 369. ſed iampridem illiteratis hominibus id munus mandatur. 360. eum, eiusq. Locumtenentes nedum factis, ſed verbis lædere, crimen eſt. 359. initio vnũ tantum Locumtenentem habere poterat. poſtea, vt duos haberet, cõceſſum fuit ei. 361. nũc quinq. habet. 366. largitiones accipere ipſe, nec eius Locũtenentes non poſſunt. 362. ob ciuilẽ cauſſam capi nõ poteſt, niſi de Regis ſimul, ac Regni præcepto. 255. etiam iure priuati criminaliter agere contra eum, niſi apud Regem, & Regnum ſimul, non licet. 353. 390. ſi quæ ei, vt priuatæ perſonæ, iniuria infertur, muneri cenſetur illata. 353. illius miniſtri ſuperiores, exempti ſunt à Regia iuriſdictione: & niſi coram eo ciuiliter, nec criminaliter cõueniri nequeunt. 353. quo in loco accumbere debeat in conuiuio. 300. in exequẽdis ſententijs ſuis interdũ debet opportunitatem expectare temporis. 215. niſi in temperando tẽperantiam adhibuerit, cenſorij iudicij pœnis ſubiacet. 389. 390. eius qui primum Magiſtratum geſſerit, nomen non proditur. 297. 301. Notarios Curiæ ſuæ, & ſuorum Virgariorum, ac ipſos Virgarios creat. 188. 368. 369. 462. à litigatoribus olim iura ſententiæ exigebat. 462. iampridem illi de Regis ærario annuũ perſoluitur ſtipendium. 462. copioſius de publicis vectigalibus alendus. 369. Regem intra Regnũ exiſtentẽ, quocunq. ierit, vt eius Cõſiliarius ſequi debet, & ad eius latus tã in pace, quàm in bello reſidere. ex lib. Ioann. Petri Nueri. 356. in Comitijs quomodo, & inter quos iudicare debeat. 386. verba, de partida, quomodo intelligenda. 387. ſententiæ de Comitiorum conſilio latæ, ſine prouocatione eſt ſtandũ. 185. in Particularibus Comitijs Curiã prorrogatis in Generalibus non, ſed Vicecancellarius, eo præſente. 386. vbi ſedere debet. 388. Iuſtitia Aragonum, & alij Regij miniſtri, de ſeruandis legibus in Comitijs latis in cuius manibus iurare debeant. 387. Iuſtitiæ Aragonũ vndequinquaginta annotantur. 518. ac plures fortaſſe reperiẽtur. 131. 421. 422. non qui Iudices Curiæ paſſim occurrent, Iuſtitiæ Aragonum cenſendi. nã diuerſa vtrorumq. ratio. 421. omnes nos iſtius debemus, dum opus eſt, eſſe ſtipatores corporis Magiſtratus. 369.

L

Lacedæmonij vnis ſemper moribus, nec vnquam mutatis legibus vixerunt. 166.
Lanuzæ, Meſnaderij. 338. eorum generis antiquitas vnde orta. 502.
Larumbe, Nauarræ opidum. 31.
Latini ſermonis elegantia non facile ſemper tueri poſſumus. 301.
Laudari à laudato viro magni intereſt. in ep. ad Dep. 1. 2. quod ſi fiat ob religionis cultum, longè præſtat. in ep. Ant. Auguſtini. 2.
Laurentius Ferdinandi Heredia, Iuſtitia Aragonum XXXXVII. 516. 481. 283.
Lazarus Borau, Locumtenens Iuſtitiæ Aragonum, Alagone à Ioanne Petri Caluillo interfectus. 506.
Leges apud nos prius cõditæ, quàm Reges creati. 29. vernacula lingua editæ. 322. ea ſeptæ ſunt difficultate, vt neq. rogari, neq. abrogari, niſi de Regis, & Regni ſimul conſenſione nõ poſsint. 371. 372.
Leges omnes, quæ apud nos, & Nauarrenſes vigent, a Suprarbienſi antiquo Foro dimanarunt. 166.
Leges Gothicæ aliquamdiu in vſu fuerunt apud nos. 132.
Leo III. Pont. Max. 17.
Libertas, quæ, cenſenda ſit. in ep. ad Dep. 5. in moderatione, & prudentia, non in pertinacia conſiſtit. 474. à bellico tumultu, & à populi iudicijs abhorret: libentiusq. in ciuilium legum præſidijs conquieſcit. 474. 301. ea ſola libertas cenſenda eſt, quæ in ea, quæ eſt inter nimium, & parum, mediocritate conſiſtit. 475. ipſis Regibus ad diuturnitatem eorum imperij conducit. 290. tribus præſidijs à maioribus noſtris initio ſepta fuit: Iudicis Medij præfectura: Ricorum hominum poteſtate: & Vnionis vi. 299. ad liberorum populorum tractanda gubernacula oportet, homines in libertate educatos adhiberi. 474.
Libertatum Aragonenſium origo. 21. 299.
Lihorrij, Meſnaderij. 338.
Lirij, Meſnaderij. 337.
Literæ, ſeu notæ numerorum apud antiquos noſtros, non ſemper ſimili, ſed interdũ varia, & diſsimili ratione compactæ. in præf. ad Loayſ. 6.
Literarum publicarum, ſeu Priuilegiorum exempla, quando Hiſpanè exarari cœpta ſunt. 441.
Lizanæ, maiorum gentium patricij. 327.
Locumtenens Iuſtitiæ Aragonum ſi in Comitijs abſente Iuſtitia adſit; Iudex Curiæ, quemadmodum & ipſe Iuſtitia, appellandus. & ita locus Obſeruantiæ tit. de probationibus. intelligendus. 460. Locumtenenti iniuria notato, neq. in Curiam reditus, neq. aditus patet ad honores. 399.
Locumtenentes Iuſtitiæ Aragonum vnde dicti. 361. initio ab ipſis Iuſtitijs creabãtur. 361. non poſſunt patrocinari cauſſas. 361. olim vna die celebrabant Curiam: altera Conſilium. 362. non temporales, ſed ad libitum: poſtea triennales facti. recuſantes, non poſſunt compelli. ſorte educuntur. 362. 363. annui aliquamdiu fuerunt. 365. tum etiam viri ciuilium legum expertes ad gerendum hoc munus admiſsi. 365. nunc quinq. conſtituti ſunt: & quæ ad eos poteſtas translata. 366. in poſſe Deputatorum Regni initio ſuorum munerum, & poſt quolibet menſe tenentur iurare. 364. 368. vaccante Iuſtitiatu, illum regunt. 366. 492. 493. in ciuilibus, & criminalibus cui ſubſint. 369.
Loharre opidum, quo tẽpore captum. 100. Calagurris Iulia Naſica creditur. 100. 2.
Lombardia, à Longobardis dicta. 61.
Longobardi de conſtituenda Rep. à noſtris conſulti. 287. principes nobis exſtiterunt ad ſuſcipiendam Reip. formam, qua fruimur. 372. quo tempore in Italia viguerunt. 60. eorum imperium poſt Chriſtianam religionem adſcitam benignum fuit, & à Paulo Diacono iuſtum appellatur. 61. leges noſtræ eorum legibus ſimiles. 61.
Lop Garcez, Senior in vno Caſtello, & Arroſta. 65. 108. 434.
Lop Xemenones de Turrilgas. 136.
Lope Gonzaluus, Senior in Nagera. 75.
Lope Xemenones, Senior. 84.
Lucius, Epiſcopus Cæſarauguſtæ. 11.
S. Ludouicus, Toloſſanus Epiſcopus, Reginæ Aragonum frater. 181.
Ludouicus, Siciliæ Rex. 197.
Ludouicus, Calabriæ Dux, in quarto Interregno, Regni competitor. 206. 220.
Luna, olim Gallicolis, ſiue Mons maior dicta: quo tempore capta. 100.
Lunæ, Martinij: maiorum gentium patricij. 327.
Lunæ, Ferrenchij: maiorum gentium patricij. 327.
Lunæ, Lupij: maiorum gentium patricij. 327.
Lunarum nomen vnde ſumptum. 208. illorum

Universidad de Deusto
Biblioteca

lorum tres familiæ. 327. duæ à D. Petro Luna profectæ. 404. Lunarum familia in Hispania nulla illustrior, Regali excepta. 207.
Lupus Sanz, Iustitia Aragonũ IIII. 426. 142.
D. Lupus Ferdinandi Luna, Archiepiscopus Cæsaraugustanus. 284.
D. Lupus Luna, Lunensis Comes, nobilissimus, ac ditissimus vir, Reginæ Mariæ, Martini Regis vxoris, pater. 208. Vnionis tempore illius deferendæ auctor, dum Regis iracundiæ aliquid permisit, melius cum eo de publicis commodis statuere potuit. 477.

M

MAcharius, vetustus scriptor, Ioannis Arareſij vitam scripsit. 24.
Maëlla, quo tempore capta. 153.
Magister Rationalis in computo Caualleriarum olim quid facere tenebatur. 311.
Magistratus nonnulli sic in nostrã Remp. inducti sunt, vt ab Arabibus, & Gothis tum potestatem, tum ipsa etiam nomina vsurparint. 419.
Magistratus maiores, & minores, qui. ex Vit. 417.
Mahomad Abdurrahamenis filius, Cordubensis Rex. 33.
Mahomad Aben Lupus, & Mahomad Athanaelus, fortasse Regem Garsiam, & vxorem in Interregno secundo interemerunt. 31.
Maiordomorum triplex ratio. 208. 418. nam Maiordomus Regis, seu maior in domo Regis. ex Vit. 413. sumptuarias rationes à dispensatoribus accipiebat. 178. 306. 419. Maiordomus Regni. 418. & Maiordomus Curiæ. 419.
Maiores nihil vmquam prudentius fecisse visi sunt, quàm dum Vnionis vim ad Magistratum Iustitiæ trãstulerunt. 474.
Manfredus, Siciliæ Rex. 171. 172. 183.
Manifestatio, quid, & vnde dicta. 203. 350. 351.
Manifestatorum carcer intra Cæsaraugustam constitutus: à cuius ingressione supremi Iudices prohibentur. 351.
Mantius, Episcopus in Aragonia. 48. 103.
Maruetinum vectigal, quando impositum. 165.
Marchesia, Thibaldi Nauarræ Regis filia, Petri Ferdinãdi Yxeritani vxor. 182.
Marchionatus Prouinciæ, Aragonum Regno subiunctus. 153.
Marchionis Oristani bonorum proscriptio. 506.
Marci Tullij Ciceronis de oratore quodam obliuioso dictum facetum. 283.
Marcuella opidũ quo tẽpore captum. 100.
Marcus Varro, Romanus. 184.
Margarita, Regina Aragonum, Martini Regis secunda vxor. 216.
Margarita, Infans Aragonum, Martini Regis filia, puella decessit. 209.
Margarita, Maximiliani Imperatoris filia, Ioannis Principis, qui Salmanticæ obijt, vxor fuit. 273.
Maria, Regina Aragonum, Petri II. secunda vxor. 154.
Maria, Regina Aragonum, Iacobi II. secunda vxor. 182.
Maria, Regina Aragonum, prima Petri IIII. vxor. 191.
Maria, Regina Aragonum, prima Martini Regis vxor. 208. 212. 213.
Maria, Regina Aragonum, Alfonsi V. vxor. 254. Maria Locumtenens, in nostris legibus appellatur. 254.
Maria, Infans Aragonum, Ferdinandi I. filia Regina Castellæ. 252.
Maria, Catholicorum Regum filia, Regina Portugaliæ. 274.
D. Maria, Infans Aragonum, Cæsonis Regis filia. 86.
D. Maria, Infans Aragonum, Iacobi I. filia, puella decessit. 159.
D. Maria, Infans Aragonum, Iacobi II. filia, Petri Infantis Castellæ vxor. 182.
D. Maria, Infans Aragonum, Petri IIII. filia, puella obijt. 191.
D. Maria, seu Marina, Infans Aragonum, Ioannis II. filia, puella decessit. 259.
Maria, Trinacriæ Regina. 209.
Maria, Nauarræ Regina, Ludouici Francorum Regis soror. 275.
Maria, Regina Vngariæ, Caroli V. soror.
D. Maria Aragonia, Alfonsi V. filia. (277. Ferrarienſi Marchioni nupta fuit. 255.
D. Maria Aragonia, Ioannis II. filia, innupta decessit. 259.
D. Maria Aragonia, Catholici Regis ex Tota, filia. 275.
D. Maria Aragonia, eiusdem Catholici Regis ex Pereyra, filia. 275.
D. Maria Petri Gotoria, Papæ Lunæ mater. 207.
Maria Sanctij Aliaga, Dominici Cerdani, Iustitiæ Aragonum vxor. 485.
Maria Eximini Liniana, secunda Auxij, Iustitiæ Aragonum, vxor. 500.
Maria Bardaxi, Iustitiæ filia, D. Petro Vrreæ, patricio nobilissimo viro nupta fuit. 494.
Maria Lanuza, vnica Ioannis Lanuzæ II. Iustitiæ Aragonum filia, D. Petro Lunæ, Moratæ nuper Comiti nupsit. 511.
Maria Santij Huerta, Ruderici Zapatæ vxor. 454.
Maria Lupi Anzano, Pelegrini Anzani Iustitiæ filia. 464.
Marsilius, siue Masillus, Cæsaraugustanensis II. Regulus. 117. 19. eius domus, quæ nunc dominorum Alfoceæ, iuxta vicum sceleratum. 117.
Martina Petri Tarba, Salanouæ Iustitiæ Aragonum vxor. 457.
Martina Aysa, Anzani Iustitiæ vxor. 464.
Martina Petri del Sou, Ionnis Eximini Cerdani Iustitiæ Aragonum vxor. 490.
Martina Cerdana, eorum filia, Philippo Vrriesio, Ayeruij dominatori nupta fuit. 490.
Martina Lupi Lanuza, Blasci Ferdinandi Herediæ, Iustitiæ Aragonum mater.
Martinus V. Pont. Max. 236. (515.
Martinus Aragonum Rex XXI. 207. à fratre relictus heres testamento fuit, 210. à filio itidem hereditario iure Sicilienſe Regnum, & Athenarum, & Neopatriæ Ducatum obtinuit. 216. in Comitijs Ann. 1398. celeberrimam habuit concionem. 376. 213. de antiquis nostrorum hominum familijs simul cum PP. Luna iudicium fecit. 326. se prole orbatum videns, de Regia successione sic statuit, vt ei deferretur, ad quem iure, & legibus pertineret. Vnde quarti Interregni origo. 216. 217. 223.
Martinus, Infans Aragonum, Siciliæ Rex, Martini Regis filius. 209.
Martinus, Infans Siciliæ Regis filius, puer obijt. 215. 216.
Martinus Petri Artassona, Iustitia Aragonum XX. 443. 168.
Martinus Sagarra, Iustitia Aragonum XXV. 448. 168.
Martinus Didaci Auxius, Iustitia Aragonum. XXXXII. 496. 256. Obseruantias collegit. in præf. ad Lo. 2.
Martinus, Turiasonensis Episcopus. 424.
Martinus Cerdanus, Iustitiæ filius, Turiasonensis Episcopus. 490.
Martinus Galindi, Senior in Ayerue. 425.
Martinus Orella anno. 1183. Zalmetina Cæsaraugustæ. 437.
Martinus Alpartilius antiquarius, de nostrorum hominum familijs scripsit.
Martinus Petri Huesca, Iudex (326. Curiæ. 455.
Martinus Pertusa Iurisperitus, Zalmetina Cæsaraugustæ fuit, & de legibus nostris scripsit. 497.
Martinus Auxius, Iustitiæ filius, Alfonsi V. Cubicularius fuit, & Alfozeæ dominus. 500.
Martinus Garsias, Canonicus Cæsaraugustanæ sedis, postea Episcopus Barcinonensis. 269.
Martinus Lupi Lanuza, aliàs Galacianus Tarba, Ferrarij I. auunculus. 502.
Martinus Lupi Lanuza alter, Baiulus generalis fuit, Ferrarij I. frater. 502.
Martinus Larraga, Iurisperitus, Ciuis Cæsaraugustanus. 505.
Matha, seu Mathæa, Regina Aragonum, prima Ioannis I. vxor. 201.
Mathæus, Fuxensis Comes, Ioannis I. filiæ maritus, socero mortuo, frustra Regnum Aragonum appetiuit. 210.
Mauri Galliam Gothicam Hispaniæ clades tempore inuaserunt. 2. CCCC ferme annos Cæsaraugusta vrbe sunt potiti. 129.
Mauri Cæsaraugustanenses Reguli XVI.
Maximilianus, Rom. Imp. 274. (115.
Maximus, Episcopus Cæsaraugustæ. 11. in ep. Ant. Augustini. 4.
Mazæ, minorum gentium patricij. 328.
Mensata, & facere mensatam, apud nos quid. 336.
Mergelina, Rothronis Perticarum Comitis filia, vxor fuit Garsiæ Ranimiri, à Nauarrensibus in tertio Interregno euecti Regis. 145.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Merinus Iaccæ, antiquus Magistratus. 38.
Merinus Regis ad emparandos Ricorum hominũ Honores mittebatur. 332.
Merinorum munus. ex Vit. 414.
Mesnada, dicebatur olim familia Regis. ex Vit. 308.322.
Mesnadarij, ac Mesnaderij, idem. 339. dicebantur Palatini. ex Vit. 308. ex Sala noua. 318. 322. eorum ratio triplex. nam alij Nobiles: alij Milites: alij Infantiones. 337. numerus incertus. 337. nihilominus fuêre nonnulli illustriores: & qui. 337. plures etiam fuerunt, quàm recensentur. 338. 424. nonnulli se Seniores Honorum, ad Ricorum hominum instar, nuncuparunt. 339. & nonnulli ea, Don, Nobilium nota leguntur illustrati. 404. Mesnadarij nobiles, qui fuerint. 333. etiam si in familia Regis personaliter non morarentur, Mesnadarij censebantur. ex Vit. 308. ab alijs, quàm à Regibus, quo pacto poterant expensas recipere. ex Vit. 308. non poterant eis Reges negare Militiam, nec quod in sua familia essent, nisi ex caussa. ex Vit. 308. Honorem consequuti: fiebant Ricihomines, seu Barones. ex Vit. 305.
Mesnaderiæ quibus de caussis tolli poterant, vel emparari. 311.
Mezquita maior Oscensis, ab Arabibus Mysleyda vocabatur. 112.
Michaël Princeps, Cæsaraugustæ natus, Catholicorum Regum successor declaratus fuit. 273. 511.
Michaël, Episcopus in Tarazona. 148.
Michaël de Rada, Senior in Petra rubea, & in Tronzeto. 148.
Michaël del Molino, auctor Repertorij. 161.511. eius libri auctoritas. 293. 304. 344.
Miles, quis dicatur. 320.323. (346.365 ex Vit. 308. deficiens in seruitio vnius diei, perdit totum annum, & quomodo intelligendum. 311. qui se alterius vassallum facit, quid perdat. 311. non tenebatur facere mensatam. 313. propter homicidium, etiam sine diffidamento, non censebatur traditor. Et idem de Infantione: sed non idem de ciuibus, aut villanis. ex Sal. 318. in criminalibus non subest domino villæ. 315. equus militis pignorari non poterat. ex Salan. 312. neq. de habenis accipi, sine calonia. ex eodem. 313. non tenetur facere Saluam. ex eod. 312. pro Infantione potest saluam facere. ex eod. 312. illius Rici hominis, cuius stipendia merebatur, subditicius, ac vt vulgo loquimur, vassallus, vocabatur: et si in eius seruicio, deficiebat, multari poterat. 322. Militum priuilegia ex Sal. 312. plerunq. ipsis stipendiariæ illæ portiones consueuerunt in bonis sedentibus assignari. 322.
Militarium huiusmodi stipendiorum immunitas, quæ aliquamdiu opidis data fuit; damnum Reip. statuebatur. 340.
Miorrandus, primus Archidiaconus Cæsaraugustæ post captam vrbem. 140.
Miralmuminimij nomine apud Arabes summa imperatoria maiestas designatur. 21.118.
Momerana, seu Munina, quæ Legionensi Regi Fruelæ nupta fuit, primi Suprarbiensis Regis filia censenda. 16.52.53.
Monarchia Polyarchiæ præferenda est.
Monarchiæ incommoda in constitutione nostræ Reip. tẽperata. (288.286.287.
Monasterium Sancti Ioannis de Pinna in Vruele monte prope Iaccam vrbem. 57. 78. à quo constructum. 16. quando amplificatum. 23. quando consecratum. 24. eadem priuilegia, quæ Cluniacense monasterium, habet. 103. in eo aliquamdiu Aragonenses Episcopi diuersati. 78.
Monasterium Sancti Martini Cercitensis Acomueri in opido, à quo, & quando constructum. 38.
Monasterium Sancti Petri Siresiensis. 38. in eo aliquamdiu Aragonenses Episcopi diuersati fuêre. 78.
Monasterium Sancti Petri de Taberna Gothorum tempore celebre. 6.
Monasterium Assanense ipsorum etiam Gothorum tempore illustre: Sancti Martini Sarasiensis primùm, posteà Sancti Victoriani nomine insignitũ. 27.
Monasterium Populeti, à Raim. Comite inchoatum. 152. posteà ab Alfonso II. filio perfectum. 153.
Monasterium Montis Aragonum, à quo, & quando constructum. 101.
Monasterium Sancti Dominici, Cæsaraugustanum, quando constructum. 162.
Monasterium Sancti Francisci, Cæsaraugustanum. 162.
Monasterium Sancti Augustini, Cæsaraugustanum. 182.
Monasterium Sanctæ Mariæ de Monte Carmelo Cæsaraugustanum. 179.
Monasterium Cæsaraugustanum monialium Sanctæ Agnetis. 182.
Monasterium Cæsaraugustanum monialium sanctæ Catharinæ. 162.
Monasterium Cæsaraugustanum monialium Sancti Sepulchri. 182.
Monasterium Sanctæ Fidis prope Cæsaraugustam, à quo, & quando constructum. 453. vnde translatum. 162.
Monasterium ad Baio prope Sadabam, quando constructum, & quando, & qua de caussa euersum. 176.
Monasterium monialium Xixenæ, à quo constructum. 153.
Monasterium monialium de Casuas prope Oscam vrbem quando constructum fuit. 176.
Monasterium monialium de Trasouares, ex alio quod erat ad Iberi fluminis ripas prope Lucenich, & Alcalæ opida, translatum. 168.
Monasterium de las Huelgas de Burgos à Regina Aragonum constructum. 159.
Monasterium Zaydiæ, Valentinum quando constructum. 160.
Monasterium Ordinis Sanctæ Brigidæ, olim in Peraman opido ad Salonis fluminis oras. 168.
Monasterium Sancti Petri de Arlanza à quo fundatum. 92.
Monasterium Riuipulli. 152.
Monasterium Sancti Saluatoris Legerensis. 30.
Monetaticum, vectigal quando impositum, & aquibus exigendum. 155.
Montes Lunæ dicuntur à Geographis, qui celsissimi sunt: quasi Lunam contingant. 100.
Montionis siue Mons Titionis, vulgò Montisonis opidum, quando captũ. 100.
Montspesler ciuitas quando à Barcinonẽsi Comite capta fuit. 428.
Mosse Albayhuzetus Hebræus, Sancti Dominici Innocentis Martyris Cæsaraugustani interfector. 169.
Mossen, apud nos Militum nota. 404.
Mudejares, qui dicantur. 130.
Mudyr, Cæsaraugustanensis VI. Regulus. 120.
Multitudine nihil incertius. 234.
Mundus constanti sua conuersione circum se omnia contorquet, ac vertit. 476
Munnozius, Cerdaniæ prouinciæ dominator. 34.
Murtiense Regnum à Iacobo I. Rege expugnatum. 160.
Mutatio morum in mutatione dominorum metuenda. 242.
Muza, Arabicè quid significat. 1.
Muza Aben Zuyr, Arabs, Cæsaraugustæ expugnator. 6. totius Hispaniæ curationi ab Alcalifa Vlith præpositus. 115.
Muza Aben Heazin, siue Abencazin, Cæsaraugustanensis III. Regulus. 117. 20. nostram Remp. ad primum Interregnum adduxit. 118.
Muzarabes, qui dicantur. 1.
Muzarabes Cæsaraugustani Manlienis opido donati à Rege. 130.
Muzarabes Oscenses in parrochia Sancti Petri veteris degerunt. 113.

N

N Folcalquerij Comitis sobrina, Regina Aragonum, prima Petri II. vxor. 154.
Najæ, minorum gentium patricij. 329.
Narbonensis prouincia, Braccata dicta fuit. 152.
S. Narcisi, & aliorum Sanctorum Martyrum, quorum corpora in Gerundensi Ecclesia visuntur, insigne contra Francorum gentem miraculum. 175.
Nauarræ Regnum, tempore Francorum ad Roncam vallem cladis, nostris Regibus nequaquam parebat. 19. quando à Catholicis Regibus subactum. 263. eius nomen, nouum. Pompelonense antiquum. 54.
Nauarrenses cum Suprarbiensibus initio, consiliorum societate coniuncti fuerunt. 54. postea in primo

Universidad de Deusto
Biblioteca

Interregno se totos à nostris distraxerunt, non satis cautè præcauentes sibi. 22. 23. 285. initio tertij Interregni, nobiscum de eligendo Rege simul consilia inierunt. 144. posteà à nostris dissidentes Garsiam Ranimiri, Montionis dominum, sibi in Regem cooptarunt. 144. eorum est maximè proprium, vt antiquam omnem nobilitatem à se esse profectam arbitrentur. 53. etiam si sæpe nos cum ipsis sub vnius Regis imperio fuimus, & nunc sumus: nulla tamen iuris communio visa est. 28. 286. sed ius nostrum cum eorum iure valde in omni,& publica,& priuata actione discrepauit. 62.
Neapolitanum Regnum à Catholico Rege expugnatum. 263.
Nicolaus Viota,Cæsarauguſtani Xenodochij Rector. 256.
Nihil cuiquam, quod grauiter sit pertimescendum,accidere potest, præter culpam. 500.
Nobiles apud nos dicti sunt, qui à Ricis hominibus duxerunt genus suum. 333. quando ita nominari cœpti. 362. non possunt puniri pœna corporali: sed tantùm ad mercedem Regis capti detineri. 360.
Nobilitas externa non est cur nobilitati domesticæ præferatur. 326.
Nomen apud Romanos, quid. 402.Gentilitium apud eos, idem quod apud Græcos patronymicum. 402.
Nominum apud nos triplex ratio: siquidem propria: patronymica: & gentilicia. 404.
Nomina propria, quæ. 405. alia visitatiora: alia intermissa: alia incerta. 405.
Nomina patronymica, quæ. 406. alia extremam paterni nominis syllabam mutarunt: alia ipsum paternum nomen immutatum retinuerunt: alia fuêre anonyma. 406. horum nonnulla ita ab ijsdem familijs retenta sunt, vt non minus earumdem familiarum, quam eadem ipsa gentilicia videantur esse, tametsi alijs familijs communia sint. 412. interdum gentiliciorum nominum funguntur officio: & tunc in,ius, terminari possunt. aliàs non. 411.
Nomina gentilicia; quæ.408. vnde ducta. 408. eorum celebritas quanti apud nos habita. 409.
Nomina propria, & patronymica olim tantùm in vsu erant: & propria, interdum sola absolutè poni consueuerunt. 407. 408. 409. nonnulla ex his,quæ ita absolute posita reperiuntur; postea gentilicia fuerunt. 412.
Nomina feminarum, quæ fuerint vsitatiora. 405.
Nominum hæc tota ratio confundi, & perturbari cœpta. 412.
Nostri in Comitijs, Catalanos, ac Valentinos inomnibus rebus antecellunt.388.
Nostris, dum præliabantur, illud insitum olim; AVT vincere, aut emori. 340.
Notæ numerorum olim non semper Latinis, aut Gothicis, sed Arabicis interdum figuris exprimebantur. vnde earum confusio orta est. 110. &. in præf. ad Lo. 6.
Nummaria res, ab vnoquoq. Rege noua olim constituti consueuit. 164. quare Iaccensis dicta. 165.
D.Nunia,siue Munia,aliter Domna Maior, Regina Aragonum, Sanctij Maioris, Imperatoris vxor. 93.106.
S. Nunilo, & S.Alodia, Martyres. 8.48.

O

OBseruantiæ Aragonum quæ dicantur. in præf. ad Lo. 2. etiam antequàm ab Auxio in ordinem collocarentur, eandem vim, quam aliæ leges scriptæ habebant. ibidem.plures inueniũtur de Suprarbiensi Foro ad verbum sumptæ. 166.
Obseruantiæ Salanouæ. 184. 456. 460. Hospitalis. 482.
Obser. prima malè, De equo vulnerato, inscripta est: cùm,Prologus, inscribenda. 132.
Obser.tit. De venatoribus. 167.
Obser. 5. 6. 7. 8. 9. 10.tit. De condicione Infantionatus. 331.333.
Obser. vltima tit. Quod in assignationibus. 346.
Obser.De communibus Priuilegijs. 348.
Obser.Item in Aragonia.tit. Interpretationes, qualiter,& in quibus. 348.
Obser. 2. Quod cuiusq. vniuersitatis.349.
Obser.4. tit. De appellationibus. 349.
Obser.4. tit. Interpretationes, qualiter, & in quibus. 420.
Obser. 8. Item pone. tit. De probationibus. 459. quomodo intelligenda. 461.
Obser. Notandum est. tit. De procuratoribus. 480.
Officiales delinquentes, qui dicantur. 347.
Officium Sanctæ Inquisitionis à Catholicis Regibus institutum. 263. 508. quàm magna eius sit vtilitas. 274. à nobis quanta cum reuerentia colatur. 346.
Ombret, Iudex Curiæ. 442.
Omnia prius tentanda, quàm cum nostris Regibus decertemus. 475. 197. omnia omnibus ætatibus nequaquam conueniunt. 371. omnia debent fieri apud nos ad illius, cuius principaliter interest, instantiam. 346.
Onufrius Panuinius. 28.59. 237.
Optimatum nostrorum altiora, quàm vulgò ferũtur, nobilitatis initia censenda sunt. 807.
Ordines Militares,Sancti Sepulchri,Hospitalis, ac Templi, ex Alfonsi I. Regis testamento, hereditario iure, Regalem successionem in Interregno tertio appetierunt. sed frustra. 144.
Ordinis Captiuorum institutio. 162.
Ordinis Montesiæ institutio. 181.
Ordines quatuor apud nos,ex quibus vniuersum Regnum constituitur: Ecclesiasticus: Patricius: Equester: & Vniuersitatum: & quid, quisq. eorum sit. 374.
Ordonius Rex in Asturijs. 57.
Oria, Palliarensis Comitissa. 176.
Oriolus, Episcopus in Aragone. 84.
Ortæ opidum à Iustitia Aragonum decretum fuit,intra Aragonios terminos contineri. 188.
Orti Ortiz, Senior in Roda, & in quarton de Zarragotza. 432.
Ortizij, minorum gentium patricij. 329.
Osca, Vescitaniæ vrbs, obsessa.101. capta. 111. disciplinarum gymnasia quando in ea constituta. 201. illius Ecclesia ante Hispaniæ cladem cathedralis fuit. 112.
Otho, ac Felix, Cæsarauguſtanenses fratres, Benedictus q.& Marcellus, Ioannis Ataresij institutum vitæ sequuti, liberatronis patriæ initium dederunt. 13.

P

PAcerias, quasi pacis iura, vocarunt antiqui, ea, quæ Supraiunctarijs stipendia pro eorum victu constituta fuêre. 163. & paciarij; quasi pacis viri, ipsi Supraiunctarij dicti sunt. 163.
Pagenses, qui dicantur. ex Vit. 309.
Palazinus Ann. 1162. dominabat Zarragoza sub iusione Regis Adefonsi,filij Comitis. 432.
Pardi, minorum gentium patricij. 329.
Parere temporibus, & interdum moribus necesse est. 371.
Parochia de Pilari; quando in Regiam potestatem venit. 176.
Paternus minor, Abbas Pinnatensis, primus in Pinnatensi monasterio sub regulari ordine. 102. 103. 106. post Cæsarauguſtanus Episcopus. 283. Sanctarum Massarum Ecclesiam Iaccensi Ecclesiæ contributam fecit. 122.
Paulus Diaconus scriptor. 313.
Pecunia videtur iam omnes omnium Ordinum gradus exæquasse. 303.
Pelagius, Fafilæ Ducis filius, Asturum Regnum instituit. 2. non Rex, sed Infans appellatus. 2. 13.285.
S. Pelagij insigne martyrium 87.
Pelegrinus Anzanus, Iustitia Aragonum XXXII. 463. 200.
Pelegrinus Oblitas, Iustitia Aragonum XXXIII. 464. 200.
Pelegrinus Castellezuelus, Senior in Balbastro, & Alquezare. 144.447.
Peiterius Regis pro quibus teneatur peitare. ex Sal. 314.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Peniæ, minorum gentium patricij. 329.
Peraltæ, minorum gentium patricij. 329.
Peſquiſa, quæ dicatur: 346. & non habet locum in Aragonia. ibidem.
S. Petri brachium in Monaſterio de Taberna putatur fuiſſe: Apoſtoli, an Heremitæ, incertum. 7.10.
S. Petri veteris Oſcenſis Eccleſia Tomarienſi apud Galliam monaſterio contributa. 113.
Petronilla, Regina Aragonum, Barcinonenſi Comiti nupſit. 151. prius Vraca dicta. 149.
Petrus I. Aragonum VIII. Rex. 111. Oſcam cepit. ibidem.
Petrus II. Aragonum Rex XIII. Catholicus. 154. Romæ coronatus. ibidem.
Petrus III. Aragonum Rex XV. Magnus. 171. Siciliæ Rex fuit. 172. mortuo patre Regale nomen aſſumere noluit, quo vſq. ſibi a Regni Ordinibus more ſolito delatum fuit. 171.
Petrus IIII. Aragonum Rex XVIIII. Cærimonioſus. 189. ſeptimo menſe natus fuit. 186. dum Coſtantiam filiam in Regnorum ſucceſsione Iacobo fratri anteponendam decreuit; grauem inteſtinorum bellorum in Remp. molem induxit. 191. malè in Foris, Petrus ſecundus dicitur, cum quartus dicendus. 201. poſt Vnionis victoriam mitior factus, patriam ampliſsimis decretis honeſtauit. 195.196.199.
D. Petrus Luna Cardinalis, Auinione Pont. Max. ſalutatus, Benedictus XIII. dictus, vulgò Papa Luna. 207.
Petrus Beneuentanus Cardinalis, Apoſtolicæ ſedis legatus. (220.253. 157.
D. Petrus Lupi Luna, primus Cæſaraugustanæ Eccleſiæ Archiepiſcopus. 186.284.
D. Petrus Azenarij de Rada, ſecundus Archiepiſcopus Cæſaraugustanus. 284.
Petrus I. Cæſaraugustanus Maurorum tempore Epiſcopus. 139.283.
Petrus II. Librana, Cæſaraugustanus primus poſt Arabes Vrbe pulſos Epiſcopus fuit. 130.137.139.283.423.
Petrus III. de Villabeltran, Epiſcopus Cæſaraugustanus. 283.430.431.432.
Petrus IIII. Tarroja, Epiſcopus Cæſaraugustanus. 283.437.
Petrus V. Eximini, Epiſcopus Cæſaraugustanus. 283.
Petrus VI. de Turrerubea, Epiſcopus Cæſaraugustanus. 283.
Petrus VII. Garſiæ de Ianuas, Epiſcopus Cæſaraugustanus. 168. 283.
Petrus, Epiſcopus in Iacca. 65. 108. capta Oſca Oſcenſis appellari cœptus. 312.
Petrus, Epiſcopus in Pampilona. 65. 108.
D. Petrus Sagarriga, Archiepiſcopus Tarraconenſis, in quarto Interregno, ê nouem Iudicibus ſelectis vnus. 237.
Petrus, Caſtellæ Rex, Crudelis vocitatus, noſtro Petro IIII. & ætate coniunctus, & valde inimicus. 198.
D. Petrus, Infans Aragonum, Petri I. filius, cùm Cidi filiam, Domnam Solem, vxorem duxiſſet, viuente patre, obijt ſine prole. 113.
D. Petrus, Infans Aragonum, Petronillæ Reginæ filius, puer obijt. 151.
D. Petrus, Infans Aragonum, Petri III. filius D. Gulielmam Moncadam, vxorem duxit: quæ Parrochiæ de Pilari honorario iure potiebatur. 175.
D. Petrus, Infans Aragonum, Iacobi II. filius, Ripacurtiæ Comes fuit. poſt Franciſcanus Monachus. 181.
D. Petrus, Infans Aragonum, Petri IIII. filius, puer obijt. 191.
D. Petrus, Infans Aragonum, Ferdinandi I. filius, Neapoli obijt. 253.
D. Petrus, Infans, Siciliæ, paruulus obijt. 215.
D. Petrus Atareſius, Burgiæ dominus, intempeſtiua ſuperbia elatus, Regnum amiſit. 144.446.
D. Petrus, Vrgelitanus Comes, in Martini Regis regnandi initio contra Fuxenſem Comitem delectus Imperator, eundem Regno fugauit. 211.
D. Petrus Ayeruius, Iacobi I. ex Thereſia filius, legitimus decretus. 160.
D. Petrus Ferdinandi, Iacobi I. filius, Yxaris opido ab eo donatus, Belchitenſium Comitum parens. 160.
D. Petrus, D. Ferdinandus, D. Sanctia, ac D. Thereſia, Petri III. ex D. Agneſia Zapata filij. 176.
Petrus, Ann. 1162. Prior Eccleſiæ Sanctæ Mariæ in Cæſaraugusta. 432.
Petrus Eximini, Iuſtitia Aragonum I. 423.142.136.
Petrus Monio, ſiue Monius, Iuſtitia Aragonum VIIII. 430.152.
Petrus Medalla, Iuſtitia Aragonum XI. 431.152.
Petrus Ferdinandi Caſtrus, Iuſtitia Aragonum XIIII. 435.153.
Petrus Seſſeſsius, Iuſtitia Aragonum XVII. 438.154.156.
Petrus Petri Tarazona, Iuſtitia Aragonum XVIII. 439.168.
Petrus Martini Artaſſona I. Iuſtitia Aragonum. XXI. 444.168.
Petrus Sanctij, Iuſtitia Aragonum XXII. (445.168.
Petrus Martini Artaſſona II. Iuſtitia Aragonum XXVI. 449.174.
D. Petrus Portugalenſis, Comes 324.
D. Petrus Ahoneſius, gubernator Aragonum. 158.
D. Petrus Eximini Vrrea, patricius nobiliſſimus, Infantis Antequeræ in Regia ſucceſsione fautor. 220.
Petrus Seſſeſsius, Iuſtitiæ filius. 438.
Petrus Tarazona, Iuſtitiæ filius, dominus de Traſmoz. 442.
Petrus Sanchez, Senior in Boltayna, & Marcuello. 108.
Petrus Ladron, Villanouanus Vicecomes. 214.
Petrus Caſterazol, ſiue Caſtellezuelus, Senior in Calaraiube. 447.
Petrus, ſiue Pere Ramon, Senior in Eſtara. 148.
Petrus, ſiue Pere Gozpet, Senior in Sancto Stephano. 148.
Petrus, ſiue Pere Mur, Senior in Benauarre. 148.
Petrus Arbues vulgo, Maſtre Epila, primus apud nos Sancti Officij Inquiſitor, à Iudæis truculenter occiſus. 264. 508. Sanctus creditur: & miraculorum teſtimonio comprobatur. 268.
Petrus Marſillus Monachus, Pinnatenſis hiſtoriæ ſcriptor creditur: Archiepiſcopi Ruderici vitam non exceſſit. 52.
Petrus Garſiæ Cariniena antiquarius, quæ de noſtrorum hominum familijs ſcripſit, Papæ Lunæ, & Martino Regi probauit. 326.
Petrus Villaraſa, Iudex Curiæ. 457.
Petrus Velluga, Iuriſconſultus Valentinus, Alfonſi V. ætate floruit. 386.
Petrus Ioannes Nunneſius Valentinus. 100.407.
Philipus Archidux Auſtriæ, Maximiliani Imperatoris filius, Reginæ Ioannæ, Catholicorum Regum filiæ maritus, Caſtellæ Rex fuit: nobis autem nequaquam imperauit. 277.
Philippns, Potentiſsimus noſter Rex, merito totius orbis, atq. omnium ætatum ampliſsimi imperij Monarcha, Triumphator, & Pacificus, Plus etiam vltra, quàm pater terminos ſuæ gloriæ prorogauit. 278. quàm magna ſit eius benignitas, & manſuetudo. 351.
Philippus, Francorum Rex, Cathaloniam inuaſit: ſed inanis, ac mortuus redijt. 173.175.
D. Philippus Aragonius, Caroli Principis ex Cappa pellice filius, Magiſter Monteſæ. 259.
Philippus Puyuicinus publici iuris, & antiquitatis noſtræ peritiſsimus. 80.81.
Pinæ, Meſnaderij. 337.
Pinnatenſis hiſtoria. 14. 22. 37. 49. 51. 57. 58. 59. 66. 69. 70. 101. Sacriſtia bis igne conſumpta. in præfa. ad Lo. 1.
Platoni in cunis dormienti in labellis apes conſederunt. 301. eius amplitudo in Philoſophia minimè Ariſtotelem deterruit à ſcribendo. in ep. ad Dep. 2.
Plinius. 23.
Plautus. 108.
Podij, minorum gentium patricij. 329.
Pœnæ pecuniariæ, quæ. ex Vit. 306. pœnæ homicidij, Regum ſemper erant. ex Vit. 307. pœnæ precariæ Ricis hominibus aliæ in grano, aliæ in denarijs aſsignabantur. ex Vitali. 307.
Polyarchiæ incommoda in conſtitutione noſtræ Reip. temperata. 286.
Pomarij, meſnaderij. 337.
Pompelon, Vaſconum primaria Vrbs, Irunenſis dicta, Bambalona à Carolo Principe vocanda ſtatuitur. 17. varie iactata: nam & ſæpius Mauris paruit:

Universidad de Deusto
Biblioteca

ruit: tum Asturiarum: tum Suprarbiensium: tum Gallorum Regibus. 17.21.31.54.79.
Pompelonense Regum post Sanctij Maioris obitum, à Suprarbiensi Regno disiungi cœptum: cum ab Aristà eo vsq. versata fuissent copulata simul. 94.95.100.285.
Pomponius Mela. 2. quo tempore floruit, & vbi natus. in ep. Ant. Augustini. 2.
Pontis lapidei Cæsaraugustani structura. 256.
Pontius, Episcopus Ouetensis. 98.
Pontius, Rotensis Episcopus, Balbastrensis appellari cœptus. 113.
Pontius Castellezuelus, Senior in Calatayud. 447.
Pontius Paulinus poëta, qui Nolanus Episcopus fuit. in ep. Ant. Augustini. 2.
Portugalia, à portu cale dicta. 263.
Pozuelum opidum ad Carrapinillios montes prope Cæsaraugustam. 168.
Prænomen apud Romanos, quid, & vnde dictum. 401.402.405.
Primogenitum absentem, futurum successorem iurare, noua res in Martino Siciliæ Rege à nostris facta. 213.
Priuilgium ab Aristà Rege nostris concessum. 28. cuius series in Vnionis Priuilegijs expressa fuit. 179.
Priuilegium ad docendum de Eximini Regis, Aristæ patris, Regno, vita, & nomine: & qualiter Abarca Cæso fratrem habuit Fortunium. 46.
Priuilegium Sancti Petri Sirefensis, ad docendum eos, qui Aristam antecesserunt, Reges, non Duces fuisse. 52.
Priuilegium ad docendum, qualiter Aragonenses, Suprarbienses, ac Pompelonenses, etiam si aliquamdiu sub vnius Regis imperio constituti, singulos tamen inter se singularum ditionum fines habuerunt. 63.
Priuilegium vnum, & alterum, ad docendum, qualiter Sanctius Abarca Cæso se Aragonum, siue Aragonensium Regem appellauit. 74.75. tum & aliud Priuilegium: exquo, quemadmodum ex duobus superioribus elicitur, illud Abarcæ cognomentum ab ipso Rege Cæsone in publicis monumentis variè vsurpari solitum. 82.
Priuilegium: ex quo vita, & Regnum Sanctij Abarcæ Galindi, à Sanctio Abarca Cæsone, & Sanctio Maiore diuersi, tum et vxoris illius, & Endregoti Galindonis aui, nomina eruuntur. 89.
Priuilegia duo Regis Sanctij Ranimiri: in quibus Abarcam Regem Sanctium, tritauum suum expresse nominat; vt de Cæsone intelligamus. 102.103.
Priuilegium, ad docendum, quo anno capta fuit Cæsaraugusta. 136.
Priuilegium: ex quo eruitur, Garsiam Ranimiri, Nauarræ Regem, sub nostri Ranimiri II. Regis imperio, Nauarrensis Regni potitum fuisse. 148.
Priuilegium generale quando concessum. 174. eius mentio. 336. 348. 349. in eo videntur fuisse lumina, & ornamenta Reip. ad memoriam libertatis reposita. 450.
Priuilegiorum confirmandorum antiqua Regum consuetudo, & formula. 137.
Procurator Regni denuntiationes contra Iustitiam Aragonum, & eius ministros propositas, etiam si qui denuntiarit, ius suum dimittat, prosequitur. 396.
Prolis voce nedum filius, sed & nepos, futurus successor designatur. 32.90.
Protonotarius Regis, & Notarius Curiæ, ambo sunt Comitialium decretorum scribæ. 387.
Protospatarij apud Gothos munus. 418.
Prouerbium, con don Anton te topes, vnde ortum. 230. silent leges inter arma. 131.
Prudentius Poëta, ciuis Cæsaraugustanus. 5. in ep. Ant. Augustini. 2.

Q

QVæstores Regij qualiter olim rationes reddere tenebantur. 178.
Quadrat, Zalmetina fuit Cæsaraugustæ. 428.
Quarte opidum prope Cæsaraugustam, à quarto lapide, quo distat, dictum. 321.

R

RAguël, vetustus scriptor. 87.
Raimundus Berengarius, Barcinonensis Comes, Petronillæ, Aragonũ Reginæ maritus. 150.151. 149. ẽ Pinnatensis Sanctioris ærarij loco, siue Sacristia, multa Regni iura extraxit. in Præf. ad Lo. 2.
D. Raimundus Berengarius, Infans Aragonum, Petri II. filius, puer obijt. 154.
D. Raimundus Berengarius, Infans Aragonum, Iacobi II. filius, Pratensis Comes. 182.
D. Raimundus, Garsiæ Nauarræ Regis filius, patria pulsus, à Cæsaraugustanensi Regulo intra vrbem exceptus, in ea vixit, & obijt, D. Marchesiam neptem, Azenario Lupi nuptam relinquens. 124.
Raimundus, Ripacurtiæ Comes. 94
D. Raimundus Castellezuelus, Episcopus Cæsaraugustanus. 283.447
D. Raimundus Castrocol, Episcopus Cæsaraugustæ. 283.
Raimundus Dalmaz, Episcopus Rotensis. 65. idem Episcopus in Rota, & in Moncon. 108. idem Episcopus in Rota. 137
Raimundus, Abbas Legerensis. 65.108.
Raimũdus Murius, Baiulus generalis. 490.
Raimundus Tarba, Iustitiæ filius. 476.
Raimundus Galindi, Senior in Estada. 425.
Raimundus Casaldaguila, Cæsaraugustani Xenodochij Rector. 256.
Raimundus Cuyllanus, Iudex Curiæ. 455.
Raimundus Besalú, Iudex Curiæ. 457.
Raimundus Montaner, scriptor. 187.
Raimundus Francia, Procancellarius Regis. 203.
Ramiri, Legionensis Regis, insignis ad Septimancas victoria. 120.
Ramirus, & Ranimirus, idem. 56.
Ranimirus I. Aragonum Rex VI. Christianissimus. 96. primum eum Regem Aragonum nominare, maximus error. 56.72.73. primus Aragonum nomen gẽtilicium induxit in posteros. 73.
Ranimirus II. Aragonum Rex X. Monachus. 145. puer infans in Tomarensi Monasterio Diui Benedicti instituto addictus: posteà sacris initiatus, Abbas Sahagunensis: deinde Episcopus Burgensis: tum Pompelonensis: Rotensis, seu Balbastrensis demum, Iaccæ primùm salutatus Rex, votis solutus, de apostolicæ sedis indulto, vxorem duxit. 145.147. sed simulatq. prolem suscepit, Regnum deiecit. 150.
D. Ranimirus, Infans Aragonum, Garsiæ I. filius. 87.
D. Ranimirus, Infans Aragonum, Abarcæ Galindi filius. 88.
Rasis Arabs, Arabicæ historiæ scriptor. 2.
Recceswinthus, Gothorum Rex. 417. (115.
Redemptus, Hispaniæ cladis tempore nobilissimus vir. 9.
Regale nomen, ac munus, Romanis odio fuit. 286.
Reges æquitate, non iracundia debent ad puniendum duci. 484. etiam si suis molesti non sint; miserum tamen, posse, si velint. 286. qui summo cum imperio sunt, summo in amore esse, propter ipsum nomen imperij non possunt. 290. non tam legum seueritate septi esse debent, quàm beneuolentia suorum. 290.
Reges Aragonum nullum cognomẽtum ex ignominia traxerunt. 283. olim regiones, quibus præerãt, in extremis Priuilegijs nominabant, & quo modo. 54. posteà ẽ conuerso factum. 284. ad Ricorum hominum instar, se Seniores in ciuitatibus, aut opidis vocitarũt. 321. satius sibi duxerunt, nostris populis, tametsi liberis, quàm alijs, quamtumuis seruitute constrictis, imperare. 487. Rici hominis expediti tenebantur vxorem, vassallos, & familiam in suam fidẽ recipere. 324. minimè sumebant diadema regium, quousq. connubij participes fiebant, aut Militari decorabantur honore. 154. neq. tunc etiã Regale nomẽ vẽdicabãt sibi, quin prius deseruãdis legibus, ac libertatibus fidem suam nostris, iurisiurandi interposito fœdere, deuinxissent. 222. quando coronabantur, quid excipere consueuerunt. 172. quamuis alijs prouincijs præerant, à nostris tantum Re-

Universidad de Deusto
Biblioteca

gestatuebantur.478.non omnino libera ipsis faculeas est,Locumtenentem generalem in Aragonia constituendi. 347. neq. plures constituere possunt. 361. ipsis regnare incipentibus fidelitatis iuramẽtum debemus præstare, dummodò ipsi prius nobis de seruãdis legibus, & libertatibus iuramẽtum præstent.158.
Reguli Arabum, quasi gubernatores. (27. 116.
Rica Augusta,Castellani Regis vxor.153.
Ricardus, Oscensis Episcopus. 38.
Ricardus Episcopus Vigorritanæ ciuitatis. 97.
Rica hombria poterat vnico filio testamento legari; ceteri filij Mesnadarij manebant. 333.
Rici homines ab Alfonso, Rege Castellæ,qui dicãtur. 303. apud Gothos, qui à Regibus ducebant originem: ab ipsisq. aut in pace, aut in bello afficiebantur honore. 302.ex Molini testimonio,Rici homines dicuntur,omnes Magnates: scilicet, Comites, Duces,Marchiones, Vicecomites :qui sunt domini alicuius Baroniæ. 304. sed ea opinio improbatur. ibidem. Rici homines à natura ficti, Barones à Regibus facti. 323. Vitalis,quòd diuites essent,dictos censet.305. Salanoua etiam olim, Barones dictos ait, & vnde. 310. apud nos fuerunt,Regnorum regendorum Duces: qui genere,ac nobilitate alijs anteibant:non autem, quia diuites. 302. 303. debebant esse ortu Aragonenses. ex Vit. 305. quæ vindicabantur à Mauris opida,inter ipsos in honorem distribui ius erat. 319. et quo modo.ibidem.tertiam locorum partem eis dari solitam nonnulli opinantur. 319. interdum conferebantur integra.319.320.ipsi in opidis ita sibi assignatis Zalmetinas,& Baiulos ponebant. 306.iura dicebant. 320. ratione caloniarum tenebantur facere mensatam. ex Sal. 313.idest seruire Regi intra Regiam dominationem proprijs expensis per mensatam:& quemodo.312.aliquandiu per duos menses, & amplius non, nisi Regis expensis.ex Vit. 307.Honores sibi datos tenebantur inter Milites vassallos suos distribuere. ex Vit. 307. 322. non poterant Honorem, vel terrã datam suis Militibus tollere, nisi ex caussa. ex Sal. 317. habebant cartas Regias de iustitia sine precio. 312. Honoribus ad tempus fruebantur. 154. à gerendo Iustitiatu sunt excluſi:& quare.167. signiferos gestabant ante se.vndeRicos hombres de señera dicti. 323. Regum consilijs frequentes assidebant. 323. ex Vit.308.diuersis Ricis hominibus quandoq;. in vno,& eodem opido diuersi Honores conferebantur.321.eorum coloni à seruicio de Huestе,& caualgada exempti erant. 324. ad bellum ire cogi non poterant, nisi Rege duce id gereretur.325. si Rex eorum adiumento nõ indigebat, poterant in peregrini Regis subsidium proficisci.324. verbotenus à Rege destitui poterant. intellige,ad tẽpus. ex Vit. 307. perpetuo autem non poterant à solo Rege ea dignitate subduci. 330.Honore priuati, seu destituti, remanebant Mesnaderij:nisi essent crimine falsi notati. quia tunc in plebeiorum condicionem descendebant. 332. ex Vit. 307.cum suis Militibus tenebantur suis expensis ire,quò Regi placeret per dos menses: amplius non, nisi Regis expensis. ex Vit. 307. poterant se à Rege expedire: & expediti ei bellum inferre:& quomodo.324.tenebãtur terram domini Regis defendere, specialiter:quæ sibi erat pro stipẽdijs data eam, & Ecclesias, & Religiones.ex Vit. 307. vocati,debebant adRegẽ accedere,& ei dare consilium,si peteretur. ex Vit.308. qui se alterius,quàm Regis,vassallos faciebant: quid perderent. ex Sal. 311. ali quotCauallerias poterant sibi retinere. ex eodem.310.deficientes in seruicio per vnam diem, perdebant totum annum: & quemodo id intelligendum. ex eod. 311.promouentes non Infantionem ad militiam,remanebãtVillani.ex eod.311. in illis opidis,in quibus dicundi iuris potestatem habebanr,Seniores dicebantur.320. interdum Principes. 320. interdum ab ipsis Regibus Reges vocari cõ sueuerunt.325.Nobiles postea dicti sunt. 362.cænas Regum more à suis opidis exigebant.320.quando Valentinum Regnũ expugnatum fuit,contenderunt,vniuersum illud Regnum inter eos in honorẽ distri-

distribui debere.161.334.qui sine filijs decedebat,poterat consanguineũ sibi propinquiorem,Ricæ Hombriæ heredem instituere. 333. eorum Priuilegia.ex Sal. 309. 310. magna potestas,& dignitas. 131. 299. 300. 341. 342. propterea magna contendebatur ambitione.440.eorum Ordini,proximus erat Ordo Mesnaderiorum. 323. Ricorum hominum duplex ratio: nam alij, de Natura, alij de Mesnadan. 325. & hæc distinctio vnde orta. 335. 440.
Rici homines de Natura,à quibus orti.287. 298. 325. 334. 440. habiti sunt semper antiquiores. 328. 334. alios Ricos homines in Regno esse,non posse,præter ipsos solos,contendebant. 335. eorum designatus numerus, & certæ familiæ: & quæ. 325. 327. quasi maiorum gentium patricij censendi sunt. 327.328.
Rici homines de Mesnada dicti sunt,quia ex Mesnadarijs assumpti. 334. 440. horum familiæ incertæ fuerunt. 325. & plures etiam, quàm proponuntur. 330. ex Mesnaderijs tãtùm eos fieri licebat. 335. quasi minorum gentium patricij cẽsendi. 328. qui superioribus pene æquales. 328.329.330.
Ricla, olim Nertobriga, quo tempore capta. 114.
Ripacurtia à quo tempore Comitatus nomine insignita exstet. 94. Regni nomẽ quando primùm sumpsit. ibidem.Suprarbiensium Iunctæ quando contributa. 163. olim quandoq. Francorum Regibus, quãdoq. Suprarbiensibus paruit. 94. mortuo Sancio Ranimiri Comite, per plures annos Regiæ Coronæ subiuncta fuit. 98.
Romæi,maiorum gentium patricij. 327.
Romani grauissimi & benedicendi,& intelligendi magistri. 401. in suis hominibus appellandis,prænomine,nomine cognomine, & agnomine vsi sunt .ex Solip. & Diom. 401. initio multorum nominum vsum non habuerunt. 403. multa vocabula ex alienis linguis in suam induxerunt,quæ ex solo vsu Latina facta sunt. in ep. ad Dep. 4.
Rothroni Perticarum Comiti in Cæsarauguſtanæ Vrbis expugnatione Sancti Saluatoris Parrochia data fuit. 130.
Rudericus, vltimus Gothorum Rex fuit. 1.7. 34. 285.
D.Rudericus Rocabertinus, Episcopus Cæsarauguſtæ. 283.
D.Rudericus Ahones, Episcopus Cæsarauguſtæ. 283.
D.Rudericus,Archiepiscopus Toletanus. 6.
D.Rudericus Biuarius,Ci- (16.51.52.53.88.119. di cognomento. 120.124.125.127.
Rudericus Castellezuelus,Iustitia Aragonum XXIII. 445. 168.
Rudericus Egidij Tarinus, Iudex Curiæ. 457.
D.Rudericus Zapata, omnibus bonis artibus excultus vir, & diligentissimus antiquitatis nostræ inuestigator. 326.
Rueda,olimSegõtia,quo tẽpore capta.114.
Ruedæ,Mesnaderij. 338.
Ruscinonensis Comitatus quando Aragonum Regno subiunctus. 153.
Rustici,qui dicantur.ex Vit. 329.

S

SAbellicus,Historicus. 34.
Sacellũ Sacti Ioannis in spelunca Vruelis montis situm, quare de Pinna dictum. 16.
Sadaba opidum. 176.
Sago Frtugon Zalmetina Cæsaraugustæ. 136.
Salomon Rex. 168.
Salute,Abbas Sancti Prudentij. 48.
Sampyrus, Asturiensis Episcopus, scriptor. 86.87.
Santacruzes, minorum gentium patricij. 329.
Sanctia, Regina Aragonum, Alfonsi II. vxor. 153.
D.Sanctia,seu Sanctinà,Infans Suprarbij,Garsiæ Innici II. filia, Ordonij II. Legionensis Regis vxor fuit. 31.
D.Sanctia,Infans Aragonum,Ranimiri I. filia, Tolosæ Comitis vxor. 97. eadem postea Comitissa de Atares. ibidem.
D.Sanctia,Infans Aragonum,Alfonsi II.filia, Tholosæ Comitis vxor. 153.
D.Sanctia, Infans Aragonum, Iacobi I. filia, mutata veste,sacraloca inuisit. 160.
Sãctia,Athonis Sanz, Iustitiæ Aragonum, vxor.

Universidad de Deusto
Biblioteca

vxor. 428.
Sanctia Petri de Larraz, Pelegrini Oblitæ, Iustitiæ Aragonum, vxor. 465.
D. Sanctia Innici, monasterij Beatæ Mariæ Regalis Abbatisa. 168.
Sanctia Ruyz, Petri Arbuesij Inquisitoris mater. 264.
Sanctia Garcez de Ianuas, prima Michaêlis Zapatæ vxor. 454.
Sãctius Garsiæ, Suprarbiẽsis Rex IIII. 20.
Sanctius I. Aragonum Rex I. Abarca, Cæso. 81.31.55.56.68.70.72.77.82.
Sanctius II. Aragonum Rex III. Abarca, & Galindus. 88.90.
Sanctius III. Aragonum Rex V. Maior, Imperator. 93. inter filios quo modo regna partitus. 72.73.74.92.
Sanctius IIII. Aragonum Rex VII. Ramiri filius. 99.74.
D. Sanctius Infans Aragonum, Petri I. filius, Cidi gener. 113.
D. Sanctius, Infans Aragonum, Petronillæ Reginæ filius, puer obijt. 151.
D. Sanctius Infans Aragonum, Alfonsi II. filius, Ruscinonensis Comes, Iacobi I. patruus, Regnum appetit; generalis Regnorũ Gubernator efficitur. 153.157.158.
D. Sanctius, Infans Aragonum, Iacobi I. filius, Toletanus Antistes. 159.
D. Sanctius, Infans Aragonum, Alfonsi IIII. filius, puer mortuus. 186.
D. Sanctius, Infans Aragonum, Ferdinandi I. filius, Magister Alcantaræ. 252.
D. Sanctius Aragonius, Ranimiri I. filius. 97.
Ripacurtiæ Comes 98. 144.
Sanctius, Castellæ Rex, Cæsaraugustam sibi vectigalem fecit. 122.
Sanctius, Pompelonẽsis Rex, cum Almugadyrio Regulo contra nostrum Sanctium IIII. Regem fœdus fecit. 123.
Sanctius, Episcopus Aragonensis. 98.
Sanctius, Episcopus Pompelonensis. 98.103.
Sanctius, Episcopus Calegorritanus. 140.
D. Sanctius de Ahones, Episcopus Cæsaraugustæ. 158.283.
D. Sanctius de Peralta, Episcopus Cæsaraugustæ. 283.
Sanctius Gentulliz, Abbas. 48.
Sanctius electus pro Abbate Pinnatensi. 102.104.
Sanctius Guilielmus, Comes de Guasconia. 104.
Sanctius, Comes in Atares. 84.
Sanctius Martini Viota, Gubernator Aragonum. 479.
Sanctius Fortunionis, Iustitia Aragonum II. 424.142.
Sanctius Galindi, Iustitia Aragonum III. 425.142.
Sanctius Garsiæ Sanctaolalla, Iustitia Aragonum XIII. 434.153.
Sanctius Touia, Iustitia Aragonũ XV. 436.
Sanctius Eximini Ayeruius, Iustitia (154. Aragonum XXX. 458.188.
Sanctius Galindi, Senior in Boltayna. 425.
Sanctius Fortunionis Zalmetina Cæsaraugustæ. 432.
Sanctius Fredelandez, Senior in Atares. 108.
Sanctius Sanctij Munnozius, Iudex Curiæ. 457.
Sanctius Francon, Iudex Curiæ: non Iustitia Aragonum censendus. 421.
Sanctius Lopezius, Exeæ opidi, non Iustitia Aragonum censendus. 424.
Sanctius Enneconis Merinus Regis. 102.
Sanctius de Orta, Maiordomus Alfonsi Regis II. 38.
Sanctius de Vall tabellio, & Elisabeth, Sancti Dominici Innocentis Martyris Cæsaraugustani parentes. 169.
Sanctius de Fracia, Locumtenens Bardaxini Iustitiæ, & postea Zarzuelæ. 493.494.
Sariniena quando capta. 114.141.
Scribæ portionum munus. 178.
Scriptores Priuilegiorum, tum scribæ Regum, tum Grammatici Regum appellati sunt. in præf. ad Lo. 6.
Segorbe, olim Segobriga. 208.
Senior, Episcopus Cæsaraugustæ, regnante Muza. 118. 283.
Seniores duodecim in primo Interregno nostræ Reip. moderatores fuêre: à quibus Rici homines de natura orti sunt.
Seniorum vox, ac dignitas, iam (24.287.
Gothorum temporibus vsitata. 134. apud nos olim quid significarit. 320. 321.
Sepelire Imperatores, Duces, aut (339. 408.
nauarchos, nisi de Regis edicto, non licebat. 340.
Septemdecim virorum potestas, quæ sit: à quibus, quando, & quomodo educuntur, & inducuntur. 395. 397. 398. eorum suffragia per calculos ferenda: iudiciumq.

diciumq. sine appellatione. 399.
Sergius II. Pont. Max. 28. cum Osporcus ante Pontificatum vocaretur, primus mutandorum nominum consuetudinem in Pontifices Romanos induxit. 62.
Seruicium, apud nos quid. 371. non pecuniarium vt modò, sed militare pendebatur Regibus. ibidem.
Sessesij, minorum gẽtium patricij. 329.
Seuerus, Malacitanus Antistes. in ep. Ant. Augustini. 4.
Sex. Ruffus. 6.
Sibilia Regina Aragonum, quarta Petri IIII. vxor. 199.
Siculi effrenatè in Gallos irruentes, Petro II. se totos detulerunt. 172. posteà in quarto Interregno nostrorum consilijs adhæserunt prorsus. 232.
Sigillum maius ciuitatis Cæsaraugustæ: in quo antiqua illius Insignia. 143. noua. 147.
Sigillum Vnionis. 193.
Sigismundus Imperator. 253.
D. Simena, siue Eximina, Infans Aragonum, Garsiæ I. filia. 87.
Simon, Monfortensis Comes. 157.
Simplicius, Episcopus Cæsaraugustanus. 11. & in ep. Ant. Augustini. 4.
D. Sol, Cidi filia, Petri I. nurus. 113.
D. Sol, Ioannis Didaci, Iustitiæ Aragonum vxor. 430.
Solium in Comitijs, quid. 387. in generalibus Comitijs separatim vnicuiq. Regnorum, vel iunctim omnibus haberi potest. 370.
Stadæ, minorum gentium patricij. 329.
Stephanus I. Episcopus Cæsaraugustæ. 283.
Stephanus II. Episcopus Cæsaraugustæ. 283.
Stephanus, Episcopus in Osca. 137.176.
Stephanus ..... Iustitia Aragonum XVI. 437.
Stephanus Egidij Tarinus, Iustitia Aragonum XXXI. 462.
Stephanus Garibaius, Historicus. 19. 22. 31. 32. 33. 43. 46. 49. 51. 52. 55. 56. 58. 59. 60. 68. 69. 70. 71. 73. 80. 86. 87. 88. 93. 95. 157. in præf. ad Lo. 2.
Sueuorum Reges, Theodomiri, Ranimiri, & his similibus nominibus appellati sunt. vnde Mironis nomen vsitatum apud eos fuit. 302.
Sulpitius Seuerus. 3. in ep. Antonij Augustini. 2.
Supraiunctariorum institutio, & munus. 163. ex Vit. 416.
Supraiunctarius Ripacurtiæ, quare Vicarius dictus. 163.
Suprarbiense Regnum, fons, & caput Aragonum, & Nauarræ Regnorum fuit. 285. eius initium. 14. 52. Alturum Regni initio adæquari potest. 15. quod si Regnum vmquam, ante Abarcam Cæsonem fuit. 54. Suprarbium, quandoq. Superarbium legitur. 54. antiqua vox, minimè noua. 54. 81. 166. 321. vnde ducta. 16. eius à Martino Rege in præclara illa concione mentio fit. 213.
Suprarbiense antiquum ius, siue Forus. 25. eius Tabulæ quando prolatæ. 288. quid contineant. 298. earum series in Vnionis Priuilegijs expressa. 299. de his, quæ manu scriptæ exstant, auctoris iudicium. 289.
Suprarbienses Reges. 14.280.

T

T Numeri nota & millesimum, & noningẽtesimã quãdoq. significat. 84.110.
Tabularia plurima ab auctore perlustrata, & antiquorum Foristarum monumenta perlecta. in præf. ad Lo. 4.
Tahustium, nobile opidum, quo tempore captum. 114.
Taio, siue Taius, nõ Talo, Episcopus Cæsaraugustanus. 11. in ep. Ant. Augustini. 5.
Tarbarum, & Tarinorum familiæ Consulares. 451.
Tariff Arabs, Cæsaraugustanæ vrbis expugnator, quare Abẽ Zarca dictus. 6.115.
Tempestati interdum obsequi necesse est. 231.
Testium duplex ratio: nam alij testes visores, & auditores dicebantur; alij confirmatores, qui neq. viderunt, neq. audierunt. in præf. ad Lo. 5.321.429.423.
Theresia Galindi, Regina Aragonum, Garsiæ I. Regis vxor. 87.
Theresia Entenza, Alfonsi IIII. vxor, ante obijt, quam maritus Regni potiretur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

INDEX RERVM.

tur. 186.
D.Theresia Egidij Vidaure. 160.
D.Theresia, siue Florentina, Infans Aragonum,Sanctij Cæsonis filia. 86.
D.Theresia,Infans Aragonum, Ranimiri I. filia,Prouinciæ Comitis vxor. 97.
Theuda,siue Innica, Regina Suprarbij,Innici Aristæ Regis vxor. 30.
Theuda,siue Tota,Galindi Comitis filia, Bernardi, primi Comitis Ripacurtiæ, vxor. 41.
Thibaldus Nauarræ Rex. 441.
Thiuphadi,siue Thimphadi,& Gardingi, Gothorum Magistratus. 34. 37. 419.
Tituli Fororum non faciunt ius . ex Sal. 318.
Tizonij,minorum gentium patricij. 329.
Tomichius,Historicus. 68.
Tormentum,siue tortura, non habet locum in Aragonia, nisi in certis casibus. 348.
Tota,Regina Suprarbij, Garsiæ Suprarbiensis Regis II. vxor. 18.
Tota Vrraca,Regina Aragonum, Sanctij Abarcæ Cæsonis vxor. 85.
Touiæ,Mesnaderij. 338.
Tramacetij, minorum gentium patricij. 328.
Transitiones interdum fieri ab vno Ordine ad alium consueuerunt. 458. & in eisdem familijs. 447. 476.
Transynirus, siue Transyricus,Abbas Pinatensis. 24 57.84.102. 105.
Tribunorum stabuli apud Romanos munus. 418.
Tritauus,quis sit. 74.108.109.
Tumultus populares non tam facilè temperari possunt, cùm iam sunt excitati, quàm vt ne excitentur, præcaueri. 474.
Turiasso ciuitas, quando capta. 114.
Turolium opidum , quo tempore captum. 153.
Turris nouæ Cæsaraugustanæ structura. 275.

V

VAlentia Vrbs cum primùm expugnata fuit,Aragonum legibus,ac Foris sub iacuit. 161. illus expugnatio. ibidem.
Valentini,ius est, vt in opidum intra nostros fines constitutum,ad Comitia vocati,veniant.370. Vnionem sequuti. 194. eorum Magistratus coram Iustitia Aragonum aliquando citati. 214.
Valentinus Clauerius, Alfonsi V. Regis Procancellarius. 112.
S. Valerius I. Episcopus Cæsaraugustæ . 3. 11. in ep. Ant. Augustini. 2 . eius caput Cæsaraugustam delatum. 154.
Valerius II. Episcopus Cæsaraugustæ. 4. 11. & in ep. Ant. Augustini. 2.
Valerius III. Episcopus Cæsaraugustæ.11.
Valeriorum domus Infulata . ex Prudentio. in ep. Ant. Augustini. 2.
Vallimanæ,Mesnaderij. 337.
Valtorresij Mesnaderij. 337. Zapatæ fuerunt. 338.
Valtoresiũ opidũ à Bilbili non longe. 339.
Variæ de Suprarbiensis Regni initijs scriptorum sententiæ. 46.
Vassalli,olim dicebantur Mezquini. 122.
Vectigalia Ricis hominibus alia in grano , alia in pecunia assignabantur. 321. 322. eorum antiqua nomina. 319.
Velasco, Senior in Arguis. 108.
Velascus, siue Velasco olim,pro eo,quem nunc Blascum dicimus. 481.
Velasquita,Infans Aragonum, Sanctij Cæsonis filia. 86.
Velinda,Andecæ filia. 34.
Veræ, Mesnaderij. 338.
Verguæ, minorum gentium patricij. 328.
Vespertilionis Insignia, vulgò Ratpenat, non Aragonum Regno tribuenda. 161.
D.Vgo de Mataplana, Episcopus Cæsarauguslæ. 179. 283.
Vlith Abdelmech Alcalifa. 1.
Vicarius Ripacurtiæ,quis. 163. 164.
Vicecomes Gasto, Senior in Zarragorza. 322.
Vidaurij,minorum gentium pâtricij. 329.
Villafranca de Panades, Pœnorum opidum. 175.
Villæ,quæ dicantur. 320.
Villana nupta Infantioni pro suis hereditatibus petauit:sed eius filij non . ex Sal. 314.
Villani,& Villani de parada, qui. ex Vit. 307.309. ex Sal. 314.
S. Vincentius Martyr, S. Valerij Archidiaconus. 3. eius stola Lutetiam delata. 4. Cæsarauguslæ natus. 11ep. Ant. Augustini. 2.4.
Vincẽtius I.Episcopus Cæsaraugust. 4.11.
Vincentius II.Episcopus Cæsarauguslanus, Arianus fuit.11. in ep.An.Augustini.3.4.
Vincentius III . Episcopu Cæsarauguslanus. 129. 283.
Vincentius IIII . Monachus Episcopus Cæsarauguslanus. 283.
S. Vincentius Ferrarij,in quarto Interregno è nouem iudicibus selectis vnus. 238.
Vincentius Augustinus, Iurisus Cæsarauguslæ. 135.
Vincentius, Historicus. 34.
Violans, Regina Aragonun , Iacobi I. secunda vxor. 159.
Violans , Regina Aragonum , secunda Ioannis I. vxor.202. ei cùm prægnans à marito relicta crederetur,quatuor matronæ, vt cum ea assiduè versarẽtur,ad habitæ fuerunt. 210.
Violans,Infans Aragonum,Iacobi I. filia, Regina Castellæ. 159.
D.Violans, Infans Aragonum , Iacobi II. filia , Philippo Despoto Romaniæ primùm , postea D. Lupo Lunæ, Lunensi Comiti nupsit. 182. 208.
Violans,Infans Aragonum , Ioannis I. filia,Regina Neapolis . 206.
D.Violans Aragonia , Martini Siciliæ Regis filia,Nieblæ Comiti nupta fuit. 216.
D.Violans Arenosia,Alfonsi Ducis Gandiæ vxor. 219.
Violans Buyl, Blasci Ferdinandi Herediæ, Iustitiæ Aragonum vxor. 481.
Vitalis de Canelis , Episcopus Oscensis. 166. de nostris legibus librum composuit . 167. in præf. ad Lo. 4.
Vnio,ante Priuilegiorum de ea rogationem , etsi non fortasse aliquo scripto, vsu tamen, & multis maiorum exemplis nitebatur . 452 . à Regni primordijs ducta . 298. tempore Petri II . excitata fuit . 155 . posteà tempore Petri III . Regis . 173 . tum Regis Alfonsi III . 177. & ab eo illius Priuilegia rogata . 178 . neq. tamen nouæ gratiæ loco habita fuêre. 299. tempore Regis Petri IIII . 192. & ab eo confirmata. 194. demum publica lege deleta . 195 . 473. eorum exempla, quæ vix exstant. Archiepiscopus Ferdinandus habuit , Suprarbiensisq. Fori seriem continebant. 179 . 299 . eadem ipsa Priuilegia recitabant , eam apud nos Vnionis constandæ facultatem, antiquam esse , & à primordijs Regni petitam . 452. pestis, ac struma libertatis erat . 472 serendi ciuilium seditionum seges . 196 . in præcipitibus Regum consilijs prohibendis , Iustitiæ Aragonum Magistratus vicem gerebat . 56 . sed quando delata fuit , hæc eius potestas tota in Iustitiæ Magistratum translata . 196 . 342 . 472 . plures tunc nobis salutares leges à Petro IIII . Rege,qui eam delendam curauit , rogatæ sunt. 473. Vnionis vexillum in Cæsarauguslanæ vrbis domo seruabatur . 194 Conseruatores illius , qui dicebantur. 193 . maiorum consilium in ea delenda laudatur. 196.
Vnius, & plurium imperium mirabiliter in nostra Rep. tẽperatũ est. 487.519.
Vrbanus II. Pont. Max. 63. 104. 108.
Vrraca, Regina Suprarbij , vltimi Aragonensis Comitis filia , ac heres , Garsiæ Ennici II. vxor. 30.49.67.
Vrraca, Regina Aragonum, Abarcæ Galindi vxor. 88. 89. 103.
Vrraca , Regina Aragonum , Alfonsi I. vxor. 129. 141.
D.Vrraca , Infans Aragonum , Garsiæ I. filia. 87.
D.Vrraca Aragonia , Ranimiri I. Regis filia. 97.
Vrreæ,maiorum gentium patricij. 327.eorum duæ familiæ. 328.
Vrriesij,Mesnadarij. 338.
Vrrozij,Mesnadarij. 338.
Vrsula,Zarzuelæ Iustitiæ vxor. 495.
Vruelis mons prope Iaccam. 12. 115.
Vbedense prœlium memorabile. 156.
Vuifredus,Ripacurtiæ Comes. 94.
Vxama Vrbs. 92.
Vxores olim à maritorum nominibus vocabantur. 30. 405.

X

XAriua, olim Setabis , Contestanorum Vrbs in Tarraconensi. 251.

Xelsa,

Universidad de Deusto
Biblioteca

INDEX

Xelsa, olim Iulia Celsa, quo tempore capta. 114.
Ximen Garcez, Senior in Buylo. 65.

Y

YRa Almundafar, Cæsarauguſtanenſis VIIII. Regulus. 124. 120.
Yxares, ſiue Yxaritani, Belchitenſium Comites, à Iacobo I. Rege profecti: eorumq. Inſignia. 160.

Z

ZAlmetinaſiue Zaualmetina Cæsarauguſtæ, ordinariæ cauſſarum cognitioni, quaſi Irætor vrbanus, præpoſitus eſt. 131. eius munus. ex Vit. 414.
Zaualachenimunus. ex Vit. 415.
Zapatæ, Mehaderij. 338. eius gens in plures familias diffuſa. 338.
Zuëra, olim Zufaria, quo tẽpore capta. 114
Zulema, Cæsarauguſtanenſis X. Regulus. 125.

LAVS DEO.

Regiſtrum.

✠ * A B C D E F G H I K L M N O P Q R S
T V X Y Z Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll
Mm Nn Oo Pp Qu Rr Sſ Tt Vu Xx Yy Zz Aaa Bbb.

Omnes ſunt terniones: præter Vu, & Bbb quaterniones: & Xx dunniones.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca